

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

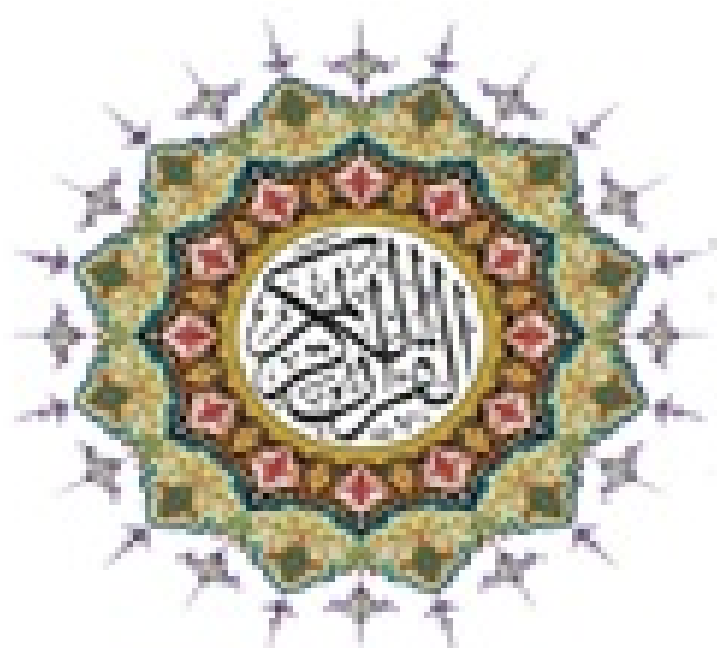
.com

.org

.net

.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۷۳

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 73

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶۰	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۷۳
۶۰	مشخصات کتاب
۶۰	۱- غسل
۶۰	۱- آثار غسل
۶۰	۲- احکام غسل
۶۴	۳- اهمیت غسل
۶۵	۴- ترتیب در غسل
۶۶	۵- غسل جنابت
۶۷	۶- غسل در مستی
۶۸	۷- غسل مستحب
۶۸	۸- غسل واجب
۶۸	۹- فلسفه غسل
۷۰	۱۰- مبطلات غسل
۷۰	۱۱- موجبات غسل
۷۲	۱۲- واجبات غسل
۷۲	۱۳- وجوب غسل
۷۲	۱۴- وقت غسل در ماه رمضان
۷۴	۲- غضب
۷۴	۱- آثار غضب
۷۴	۲- آثار غضب ارث
۷۵	۳- اجتناب از غضب ارث
۷۷	۴- اجتناب از غضب ارث یتیم
۷۷	۵- احکام غضب

۷۷	۶- جرم غصب
۷۹	۷- حرمت غصب
۷۹	۸- زمین غصب ارث یتیم
۸۰	۹- سرزنش غصب ارث
۸۱	۱۰- ظلم غصب
۸۱	۱۱- غصب ارث
۸۱	۱۲- غصب ارث در جاهلیت
۸۳	۱۳- غصب اموال عمومی
۸۳	۱۴- غصب اموال مردم
۸۳	۱۵- غصب بیت المال
۸۳	۱۶- غصب در یهود
۸۵	۱۷- غصب علمای مسیحیت
۸۵	۱۸- غصب علمای یهود
۸۵	۱۹- غصب کشتیها در دوران خضر(ع)
۸۶	۲۰- غصب کشتیها در دوران موسی(ع)
۸۷	۲۱- غصب مال
۸۸	۲۲- غصب مال یتیم
۸۹	۲۳- غصب مال یتیم در جاهلیت
۸۹	۲۴- غصب مسجد الحرام
۸۹	۲۵- کیفر غصب
۹۱	۲۶- کیفر غصب مال یتیم
۹۱	۲۷- گناه غصب
۹۱	۲۸- موارد غصب
۹۳	۲۹- موانع غصب ارث
۹۳	۳۰- موانع غصب کشتی قصه خضر(ع)
۹۳	۳۱- ناپسندی غصب

- ۳۲- ناظر غضب ارث ۹۳
- ۳۳- نهی از غضب مال یتیم ۹۵
- ۳۴- وضوح حرمت غضب ۹۵
- ۳- غضب ۹۶
- ۱- آثار غضب ۹۶
- ۲- آثار غضب خدا ۹۶
- ۳- آثار غضب فرعون ۹۶
- ۴- اجتناب از غضب خدا ۹۷
- ۵- انذار از غضب پیروان موسی(ع) ۹۷
- ۶- انذار از غضب خدا ۹۷
- ۷- اهمیت رفع غضب ۹۹
- ۸- اهمیت کظم غضب ۹۹
- ۹- ایمنی از غضب خدا ۹۹
- ۱۰- تبری از غضب خدا ۹۹
- ۱۱- روش کظم غضب ۱۰۱
- ۱۲- روش نجات از غضب خدا ۱۰۱
- ۱۳- زمینه غضب خدا ۱۰۱
- ۱۴- زمینه غضب کافران ۱۰۷
- ۱۵- زمینه غضب کافران صدراسلام ۱۰۹
- ۱۶- شدت غضب کافران صدراسلام ۱۰۹
- ۱۷- عجله در غضب ۱۰۹
- ۱۸- عفو هنگام غضب ۱۱۱
- ۱۹- عوامل غضب ۱۱۱
- ۲۰- عوامل غضب خدا ۱۱۱
- ۲۱- عوامل غضب فرعون ۱۱۵
- ۲۲- عوامل غضب فرعونیان ۱۱۵

- ۱۱۷ ----- ۲۳- عوامل غضب مشرکان
- ۱۱۷ ----- ۲۴- عوامل غضب مشرکان جاهلیت
- ۱۱۷ ----- ۲۵- عوامل غضب موسی(ع)
- ۱۱۹ ----- ۲۶- عوامل غضب یعقوب(ع)
- ۱۱۹ ----- ۲۷- عوامل غضب یونس(ع)
- ۱۱۹ ----- ۲۸- عوامل کظم غضب مؤمنان
- ۱۲۱ ----- ۲۹- عوامل نجات از غضب خدا
- ۱۲۱ ----- ۳۰- غضب آتش جهنم
- ۱۲۱ ----- ۳۱- غضب ابراهیم(ع)
- ۱۲۳ ----- ۳۲- غضب احزاب صدراسلام
- ۱۲۳ ----- ۳۳- غضب اقوام پیشین
- ۱۲۳ ----- ۳۴- غضب الله
- ۱۲۵ ----- ۳۵- غضب انبیا
- ۱۲۵ ----- ۳۶- غضب بادیه نشینان
- ۱۲۷ ----- ۳۷- غضب بر بنی اسرائیل
- ۱۲۷ ----- ۳۸- غضب بر جادوگران فرعون
- ۱۲۷ ----- ۳۹- غضب بر جهنمیان
- ۱۲۷ ----- ۴۰- غضب بر دشمنان
- ۱۲۷ ----- ۴۱- غضب بر قوم یونس
- ۱۲۹ ----- ۴۲- غضب بر کافران
- ۱۲۹ ----- ۴۳- غضب بر محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۱۳۱ ----- ۴۴- غضب بر مرتدان
- ۱۳۱ ----- ۴۵- غضب بر مشرکان ناسپاس
- ۱۳۱ ----- ۴۶- غضب بر یتیم
- ۱۳۱ ----- ۴۷- غضب بیجا
- ۱۳۳ ----- ۴۸- غضب پسندیده

- ۴۹- غضب خدا ۱۳۳
- ۵۰- غضب فرعون ۱۴۵
- ۵۱- غضب قوم ابراهیم ۱۴۵
- ۵۲- غضب کارگزاران جهنم ۱۴۷
- ۵۳- غضب کافران ۱۴۷
- ۵۴- غضب مکذبان قیامت ۱۴۷
- ۵۵- غضب موسی(ع) ۱۴۹
- ۵۶- غضب مؤمنان ۱۵۱
- ۵۷- غضب مؤمنان صدر اسلام ۱۵۱
- ۵۸- غضب یعقوب(ع) ۱۵۱
- ۵۹- غضب یونس(ع) ۱۵۱
- ۶۰- کظم غضب انسان ۱۵۲
- ۶۱- کظم غضب موسی(ع) ۱۵۲
- ۶۲- کظم غضب یعقوب(ع) ۱۵۵
- ۶۳- کیفر غضب یونس(ع) ۱۵۵
- ۶۴- مبارزه با غضب ۱۵۶
- ۶۵- محمد(صلی الله علیه و آله) و غضب ۱۵۷
- ۶۶- مدح تعدیل غضب ۱۵۷
- ۶۷- مراتب غضب خدا ۱۵۷
- ۶۸- مراد از غضب خدا ۱۵۸
- ۶۹- مصونیت از غضب خدا ۱۵۹
- ۷۰- موجبات غضب خدا ۱۵۹
- ۷۱- موجبات غضب کافران ۱۶۵
- ۷۲- مؤمنان و غضب ۱۶۵
- ۷۳- نابودی غضب ۱۶۵
- ۷۴- ناپسندی غضب بر یتیم ۱۶۵

- ۱۶۷ ۷۵- نجات از غضب خدا
- ۱۶۷ ۷۶- نشانه های غضب خدا
- ۱۶۹ ۷۷- نشانه های کظم غضب یعقوب(ع)
- ۱۶۹ ۷۸- نهي از غضب بر متکديان
- ۱۶۹ ۷۹- غضب شدگان
- ۱۷۱ ۴- غفلت
- ۱۷۱ ۱- آثار اجتماعی غفلت از خدا
- ۱۷۱ ۲- آثار اجتناب از غفلت
- ۱۷۱ ۳- آثار جبران غفلت از خدا
- ۱۷۲ ۴- آثار رفع غفلت
- ۱۷۲ ۵- آثار غفلت
- ۱۸۴ ۶- آثار غفلت از آخرت
- ۱۸۴ ۷- آثار غفلت از آیات خدا
- ۱۸۶ ۸- آثار غفلت از امدادهای خدا
- ۱۸۶ ۹- آثار غفلت از پاداش اخروی
- ۱۸۶ ۱۰- آثار غفلت از پایان فرصت
- ۱۸۶ ۱۱- آثار غفلت از حسابرسی خدا
- ۱۸۸ ۱۲- آثار غفلت از خدا
- ۱۹۶ ۱۳- آثار غفلت از خلقت انسان
- ۱۹۶ ۱۴- آثار غفلت از عجز
- ۱۹۶ ۱۵- آثار غفلت از عدالت خدا
- ۱۹۸ ۱۶- آثار غفلت از قدرت خدا
- ۲۰۰ ۱۷- آثار غفلت از قیامت
- ۲۰۲ ۱۸- آثار غفلت از کيفر
- ۲۰۲ ۱۹- آثار غفلت از کيفر اخروی
- ۲۰۲ ۲۰- آثار غفلت از گناهان گذشته

- ۲۰۲- آثار غفلت از معاد
- ۲۰۴- آثار غفلت از منعم
- ۲۰۴- آثار غفلت از نماز
- ۲۰۶- آثار غفلت از هلاکت کافران
- ۲۰۶- آثار غفلت انسان ها
- ۲۰۶- آثار غفلت فرعونیان
- ۲۰۶- آثار غفلت قوم عاد
- ۲۰۸- آثار غفلت قوم لوط
- ۲۰۸- آثار غفلت کافران
- ۲۰۸- آثار غفلت کافران صدراسلام
- ۲۱۰- آثار غفلت مشرکان
- ۲۱۰- آثار غفلت منافقان
- ۲۱۲- آثار مرگ با غفلت
- ۲۱۲- اجتناب از غفلت
- ۲۱۴- پایان غفلت
- ۲۱۴- جبران غفلت از خدا
- ۲۱۴- خدا و غفلت
- ۲۱۸- خطر غفلت
- ۲۱۸- خطر غفلت از خدا
- ۲۲۰- خطر غفلت از قیامت
- ۲۲۰- دفع زمینه های غفلت
- ۲۲۰- زمینه رفع غفلت
- ۲۲۲- زمینه غفلت
- ۲۲۷- زمینه غفلت از آخرت
- ۲۲۸- زمینه غفلت از جهاد
- ۲۲۸- زمینه غفلت از حق

- ۴۷- زمينه غفلت از خدا ۲۲۹
- ۴۸- زمينه غفلت از غير خدا ۲۳۴
- ۴۹- زمينه غفلت از فطرت ۲۳۴
- ۵۰- زمينه غفلت از قرآن ۲۳۶
- ۵۱- زمينه غفلت از مرگ ۲۳۶
- ۵۲- زمينه غفلت از معاد ۲۳۶
- ۵۳- زمينه غفلت بني اسرائيل ۲۳۶
- ۵۴- زمينه غفلت دشمنان دين ۲۳۸
- ۵۵- زمينه غفلت سليمان (ع) ۲۳۸
- ۵۶- زمينه غفلت قوم ثمود ۲۳۸
- ۵۷- زمينه غفلت متنعمان ۲۳۸
- ۵۸- زمينه غفلت مرفهان ۲۴۰
- ۵۹- زمينه غفلت مؤمنان ۲۴۰
- ۶۰- سرزنش غفلت ۲۴۰
- ۶۱- سرزنش غفلت از آخرت ۲۴۰
- ۶۲- سرزنش غفلت از ارزشها ۲۴۲
- ۶۳- سرزنش غفلت از خدا ۲۴۲
- ۶۴- سرزنش غفلت از فرجام اخروي ۲۴۴
- ۶۵- سرزنش غفلت از فقرا ۲۴۴
- ۶۶- سرزنش غفلت از قدرت بيان ۲۴۴
- ۶۷- سرزنش غفلت از محمد (صلي الله عليه و آله) ۲۴۶
- ۶۸- سرزنش غفلت از مساكين ۲۴۶
- ۶۹- سرزنش غفلت از معاد ۲۴۶
- ۷۰- سرزنش غفلت از نعمتهاي خدا ۲۴۶
- ۷۱- سرزنش غفلت ثروتمندان ۲۴۸
- ۷۲- شگفتي غفلت از فرجام اخروي ۲۴۸

- ۲۴۸ ۷۳- شگفتی غفلت از قدرت بیان
- ۲۵۰ ۷۴- شگفتی غفلت از نعمتهای خدا
- ۲۵۰ ۷۵- ظلم غفلت
- ۲۵۰ ۷۶- ظلم غفلت از خدا
- ۲۵۱ ۷۷- عوامل رفع غفلت
- ۲۵۲ ۷۸- عوامل طبیعی و غفلت
- ۲۵۲ ۷۹- عوامل غفلت
- ۲۵۶ ۸۰- عوامل غفلت از آخرت
- ۲۵۸ ۸۱- عوامل غفلت از خدا
- ۲۶۰ ۸۲- عوامل غفلت از دین
- ۲۶۲ ۸۳- عوامل غفلت از قدرت خدا
- ۲۶۲ ۸۴- عوامل غفلت از قرآن
- ۲۶۲ ۸۵- عوامل غفلت از قیامت
- ۲۶۳ ۸۶- عوامل غفلت از معاد
- ۲۶۴ ۸۷- عوامل غفلت از وحی
- ۲۶۴ ۸۸- عوامل غفلت از وعده های خدا
- ۲۶۴ ۸۹- عوامل غفلت اهل مکه
- ۲۶۶ ۹۰- عوامل غفلت در قیامت
- ۲۶۶ ۹۱- عوامل غفلت کافران
- ۲۶۷ ۹۲- عوامل غفلت منافقان
- ۲۶۸ ۹۳- غفلت ابلیس
- ۲۶۸ ۹۴- غفلت اخروی مشرکان
- ۲۶۸ ۹۵- غفلت از آثار عمل
- ۲۶۸ ۹۶- غفلت از آخرت
- ۲۷۰ ۹۷- غفلت از آیات خدا
- ۲۷۰ ۹۸- غفلت از احاطه خدا

- ۲۷۱ - ۹۹- غفلت از اراده خدا
- ۲۷۲ - ۱۰۰- غفلت از امتحان
- ۲۷۲ - ۱۰۱- غفلت از امتحانهای خدا
- ۲۷۲ - ۱۰۲- غفلت از انتقام خدا
- ۲۷۴ - ۱۰۳- غفلت از بهشت
- ۲۷۴ - ۱۰۴- غفلت از بی احترامی با محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۲۷۴ - ۱۰۵- غفلت از بی نظیری خالق
- ۲۷۴ - ۱۰۶- غفلت از پاداش اخروی
- ۲۷۶ - ۱۰۷- غفلت از تاریخ
- ۲۷۶ - ۱۰۸- غفلت از تعالیم انبیا
- ۲۷۶ - ۱۰۹- غفلت از تعالیم قصه اصحاب کهف
- ۲۷۶ - ۱۱۰- غفلت از توحید ربوبی
- ۲۷۸ - ۱۱۱- غفلت از حسابرسی اخروی
- ۲۷۸ - ۱۱۲- غفلت از حسابرسی عمل
- ۲۷۹ - ۱۱۳- غفلت از حسرت اخروی
- ۲۸۰ - ۱۱۴- غفلت از خدا
- ۲۸۶ - ۱۱۵- غفلت از خویشاوندان یتیم
- ۲۸۶ - ۱۱۶- غفلت از دشمنان اسلام
- ۲۸۷ - ۱۱۷- غفلت از دشمنان مسلمانان
- ۲۸۸ - ۱۱۸- غفلت از دشمنی کافران
- ۲۸۸ - ۱۱۹- غفلت از دین
- ۲۸۸ - ۱۲۰- غفلت از ذکر
- ۲۹۰ - ۱۲۱- غفلت از ربوبیت خدا
- ۲۹۴ - ۱۲۲- غفلت از سرنوشت اقوام پیشین
- ۲۹۵ - ۱۲۳- غفلت از سنت استدراج
- ۲۹۶ - ۱۲۴- غفلت از شکر

- ۱۲۵- غفلت از عجز انسان ۲۹۶
- ۱۲۶- غفلت از عجز جن ۲۹۶
- ۱۲۷- غفلت از عذاب ۲۹۸
- ۱۲۸- غفلت از عظمت خدا ۲۹۸
- ۱۲۹- غفلت از علم خدا ۲۹۸
- ۱۳۰- غفلت از علم غیب خدا ۳۰۰
- ۱۳۱- غفلت از عمل ۳۰۰
- ۱۳۲- غفلت از فرجام گناهکاران ۳۰۰
- ۱۳۳- غفلت از فرجام مکذبان انبیا ۳۰۱
- ۱۳۴- غفلت از فناپذیری زندگی دنیوی ۳۰۲
- ۱۳۵- غفلت از قدرت خدا ۳۰۲
- ۱۳۶- غفلت از قیامت ۳۰۴
- ۱۳۷- غفلت از کیفر اخروی ۳۰۶
- ۱۳۸- غفلت از کیفیت خلقت انسان ۳۰۶
- ۱۳۹- غفلت از کیفیت خلقت جن ۳۰۶
- ۱۴۰- غفلت از گواهی اعضای بدن ۳۰۸
- ۱۴۱- غفلت از لطف خدا ۳۰۸
- ۱۴۲- غفلت از محدودیت عمر دنیا ۳۰۸
- ۱۴۳- غفلت از مرگ ۳۱۰
- ۱۴۴- غفلت از مساکین ۳۱۲
- ۱۴۵- غفلت از مشیت خدا ۳۱۲
- ۱۴۶- غفلت از معبودان باطل ۳۱۲
- ۱۴۷- غفلت از منشأ نعمت ۳۱۴
- ۱۴۸- غفلت از مهلت های خدا ۳۱۴
- ۱۴۹- غفلت از ناپایداری امکانات دنیوی ۳۱۴
- ۱۵۰- غفلت از ناظران عمل ۳۱۶

- ۱۵۱- غفلت از نظارت خدا ۳۱۶
- ۱۵۲- غفلت از نعمت چشم ۳۱۶
- ۱۵۳- غفلت از نعمتهای خدا ۳۱۶
- ۱۵۴- غفلت از نقش ملائکه ۳۲۴
- ۱۵۵- غفلت از نماز ۳۲۵
- ۱۵۶- غفلت از نوزادان در قیامت ۳۲۶
- ۱۵۷- غفلت از وعده های خدا ۳۲۶
- ۱۵۸- غفلت اشراف ۳۲۶
- ۱۵۹- غفلت اصحاب الجنه ۳۲۶
- ۱۶۰- غفلت اکثریت ۳۲۸
- ۱۶۱- غفلت اکثریت ظالمان ۳۲۸
- ۱۶۲- غفلت اکثریت کافران ۳۲۸
- ۱۶۳- غفلت اکثریت کافران صدراسلام ۳۳۰
- ۱۶۴- غفلت اکثریت مجرمان ۳۳۰
- ۱۶۵- غفلت اکثریت مردم ۳۳۰
- ۱۶۶- غفلت اکثریت مشرکان صدراسلام ۳۳۰
- ۱۶۷- غفلت انسان ۳۳۲
- ۱۶۸- غفلت انسان ها ۳۳۴
- ۱۶۹- غفلت اهل مدین ۳۳۸
- ۱۷۰- غفلت باغدار متکبر ۳۳۸
- ۱۷۱- غفلت برادران یوسف ۳۳۸
- ۱۷۲- غفلت دشمنان دین ۳۳۸
- ۱۷۳- غفلت دنیاطلبان ۳۴۰
- ۱۷۴- غفلت دنیوی انسان ۳۴۰
- ۱۷۵- غفلت زدایی قرآن ۳۴۲
- ۱۷۶- غفلت سامری ۳۴۴

- ۱۷۷- غفلت سلیمان(ع) ----- ۳۴۴
- ۱۷۸- غفلت سنگدلان ----- ۳۴۶
- ۱۷۹- غفلت ظالمان ----- ۳۴۶
- ۱۸۰- غفلت فرعونیان ----- ۳۴۶
- ۱۸۱- غفلت قایل ----- ۳۴۸
- ۱۸۲- غفلت قوم ثمود ----- ۳۴۸
- ۱۸۳- غفلت قوم عاد ----- ۳۴۸
- ۱۸۴- غفلت قوم لوط ----- ۳۵۰
- ۱۸۵- غفلت کافران ----- ۳۵۰
- ۱۸۶- غفلت کفران کنندگان ----- ۳۵۶
- ۱۸۷- غفلت گناهکاران ----- ۳۵۶
- ۱۸۸- غفلت متخلفان از مسافرت به حدیبیه ----- ۳۵۶
- ۱۸۹- غفلت مردم جاهلیت ----- ۳۵۸
- ۱۹۰- غفلت مردم دوران موسی(ع) ----- ۳۵۸
- ۱۹۱- غفلت مردم صدر اسلام ----- ۳۵۸
- ۱۹۲- غفلت مردم مقارن بعثت ----- ۳۵۸
- ۱۹۳- غفلت مسلمانان ----- ۳۶۰
- ۱۹۴- غفلت مسیحیان از دین ----- ۳۶۰
- ۱۹۵- غفلت مشرکان ----- ۳۶۲
- ۱۹۶- غفلت مشرکان صدر اسلام ----- ۳۶۴
- ۱۹۷- غفلت مشرکان صدراسلام ----- ۳۶۴
- ۱۹۸- غفلت مشرکان مکه ----- ۳۶۶
- ۱۹۹- غفلت معرضان از دین ----- ۳۶۶
- ۲۰۰- غفلت مکذبان انبیا ----- ۳۶۶
- ۲۰۱- غفلت مکذبان قیامت ----- ۳۶۶
- ۲۰۲- غفلت منافقان ----- ۳۶۸

- ۳۷۰ - ۲۰۳- غفلت و دنیاطلبی
- ۳۷۰ - ۲۰۴- غفلت هنگام آسایش
- ۳۷۰ - ۲۰۵- غفلت هنگام امنیت
- ۳۷۰ - ۲۰۶- غفلت هنگام نعمت
- ۳۷۲ - ۲۰۷- غفلت یهود از دین
- ۳۷۲ - ۲۰۸- فرجام غفلت از آخرت
- ۳۷۲ - ۲۰۹- فرجام غفلت از پاداش عمل
- ۳۷۳ - ۲۱۰- فرجام غفلت از کیفر عمل
- ۳۷۴ - ۲۱۱- کیفر غفلت از گناه
- ۳۷۴ - ۲۱۲- گناه غفلت از خدا
- ۳۷۴ - ۲۱۳- متقین و غفلت از آخرت
- ۳۷۴ - ۲۱۴- محمد(صلی الله علیه و آله) و غفلت
- ۳۷۶ - ۲۱۵- منشأ غفلت از آخرت
- ۳۷۶ - ۲۱۶- منشأ غفلت از عدالت خدا
- ۳۷۶ - ۲۱۷- موانع غفلت
- ۳۸۰ - ۲۱۸- موانع غفلت از خدا
- ۳۸۰ - ۲۱۹- ناپسندی غفلت
- ۳۸۲ - ۲۲۰- ناپسندی غفلت از آیات خدا
- ۳۸۲ - ۲۲۱- ناپسندی غفلت از خدا
- ۳۸۲ - ۲۲۲- ناپسندی غفلت از فقرا
- ۳۸۲ - ۲۲۳- ناپسندی غفلت از نماز
- ۳۸۴ - ۲۲۴- نشانه های غفلت
- ۳۸۴ - ۲۲۵- نشانه های غفلت از خدا
- ۳۸۵ - ۲۲۶- نشانه های غفلت مشرکان
- ۳۸۷ - ۵- غلات
- ۳۸۷ - ۱- استفاده از غلات ذخیره

- ۲- اهمیت تولید غلات ۳۸۷
- ۳- اهمیت ذخیره سازی غلات ۳۸۸
- ۴- برادران یوسف و کمبود غلات ۳۸۸
- ۵- تولید غلات در مصرباستان ۳۸۸
- ۶- ذخیره سازی غلات ۳۸۸
- ۷- ذخیره سازی غلات در مصرباستان ۳۹۰
- ۸- روش ذخیره سازی غلات ۳۹۰
- ۹- زکات غلات در جاهلیت ۳۹۱
- ۱۰- زمینه رویش غلات ۳۹۲
- ۱۱- سهمیه بندی غلات در دوران یوسف(ع) ۳۹۲
- ۱۲- غلات حرام در جاهلیت ۳۹۴
- ۱۳- فروش غلات در دوران یوسف(ع) ۳۹۴
- ۱۴- فواید خوشه غلات ۳۹۶
- ۱۵- ممنوعیت برادران یوسف از غلات ۳۹۶
- ۱۶- یوسف(ع) و توزیع غلات ۳۹۶
- ۱۷- یوسف(ع) و ذخیره سازی غلات ۳۹۸
- ۱۸- یوسف(ع) و سهمیه بندی غلات ۳۹۸
- ۱۹- یوسف(ع) و فروش غلات ۴۰۰
- ۶- غلو ۴۰۱
- ۱- غلو ۴۰۱
- ۲- آثار غلو ۴۰۱
- ۳- آثار غلو در دین ۴۰۲
- ۴- اجتناب از غلو ۴۰۲
- ۵- اهمیت ترک غلو ۴۰۲
- ۶- بطلان غلو در دین ۴۰۲
- ۷- حرمت غلو در دین ۴۰۴

- ۴۰۴ ۸- خطر غلو
- ۴۰۴ ۹- زمينه غلو
- ۴۰۶ ۱۰- غلو اهل کتاب
- ۴۰۷ ۱۱- غلو در دين
- ۴۱۰ ۱۲- غلو درباره رهبري ديني
- ۴۱۰ ۱۳- غلو درباره عيسي(ع)
- ۴۱۰ ۱۴- غلو مرفهان صدر اسلام
- ۴۱۲ ۱۵- غلو مسيحيان
- ۴۱۳ ۱۶- غلو ممنوع
- ۴۱۴ ۱۷- غلو ناپسند
- ۴۱۴ ۱۸- غلو يهود
- ۴۱۴ ۱۹- مبارزه با غلو
- ۴۱۶ ۲۰- منشأ غلو
- ۴۱۷ ۲۱- منشأ غلو در دين
- ۴۱۸ ۲۲- موارد غلو
- ۴۱۸ ۲۳- نهي از غلو
- ۴۱۹ ۷- غنا
- ۴۱۹ ۱- آثار ترويج غنا
- ۴۱۹ ۲- آثار غنا
- ۴۱۹ ۳- كافران و ترويج غنا
- ۴۲۰ ۴- كيفر غنا
- ۴۲۰ ۵- لغويت غنا
- ۴۲۰ ۶- نهي از غنا
- ۴۲۲ ۸- غنيمت
- ۴۲۲ ۱- اباحه غنيمت زنان كافر
- ۴۲۲ ۲- احكام غنيمت

- ۳- بشارت غنیمت ۴۲۳
- ۴- بشارت غنیمت زیاد ۴۲۳
- ۵- زمینه ازدیاد غنیمت ۴۲۵
- ۶- غنیمت جنگ ۴۲۵
- ۷- غنیمت جنگی ۴۲۵
- ۸- غنیمت جنگی ۴۲۹
- ۹- غنیمت در جهاد ۴۳۳
- ۱۰- غنیمت نزدیک ۴۳۳
- ۱۱- مالک غنیمت ۴۳۳
- ۱۲- محرومیت از غنیمت جنگ ۴۳۳
- ۱۳- مصارف غنیمت ۴۳۵
- ۱۴- وعده غنیمت ۴۳۵
- ۱۵- آثار غنایم ۴۳۵
- ۱۶- احکام غنایم ۴۳۷
- ۱۷- استفاده از غنایم ۴۳۹
- ۱۸- اهمیت غنایم ۴۴۰
- ۱۹- تقسیم غنایم ۴۴۱
- ۲۰- حلیت غنایم ۴۴۱
- ۲۱- خمس غنایم ۴۴۱
- ۲۲- طمع به غنایم غزوه بنی نضیر ۴۴۲
- ۲۳- غنایم بیعت کنندگان با محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۴۲
- ۲۴- غنایم جنگ ۴۴۲
- ۲۵- غنایم غزوه بدر ۴۴۵
- ۲۶- غنایم غزوه بنی نضیر ۴۴۵
- ۲۷- غنایم غزوه خیبر ۴۴۷
- ۲۸- قصه غنایم ۴۴۹

- ۴۵۰ ----- ۲۹- مالک غنایم
- ۴۵۱ ----- ۳۰- مسلمانان و غنایم جنگ
- ۴۵۱ ----- ۳۱- موارد غنایم
- ۴۵۳ ----- ۳۲- وعده غنایم غزوه خیبر
- ۴۵۴ ----- ۹- غواصی
- ۴۵۴ ----- ۱- احکام غواصی
- ۴۵۴ ----- ۲- اهمیت غواصی در دوران سلیمان(ع)
- ۴۵۵ ----- ۳- غواصی جن
- ۴۵۵ ----- ۴- غواصی در دوران سلیمان(ع)
- ۴۵۵ ----- ۵- غواصی شیاطین
- ۴۵۶ ----- ۱۰- غیب
- ۴۵۶ ----- ۱- آثار ایمان به علم غیب خدا
- ۴۵۶ ----- ۲- آثار ایمان به غیب
- ۴۵۶ ----- ۳- آثار ذکر علم غیب خدا
- ۴۵۸ ----- ۴- آثار عقیده به علم غیب خدا
- ۴۶۰ ----- ۵- آثار علم غیب
- ۴۶۲ ----- ۶- آثار علم غیب خدا
- ۴۶۶ ----- ۷- ادعای علم غیب
- ۴۶۶ ----- ۸- ارتباط با عالم غیب
- ۴۶۶ ----- ۹- استحاله علم غیب
- ۴۶۷ ----- ۱۰- اهمیت ایمان به غیب
- ۴۶۸ ----- ۱۱- اهمیت علم غیب
- ۴۶۸ ----- ۱۲- ایمان به غیب
- ۴۷۰ ----- ۱۳- برادران یوسف و غیب
- ۴۷۰ ----- ۱۴- برتری عالم غیب
- ۴۷۲ ----- ۱۵- تعلیم علم غیب به یوسف(ع)

- ۱۶- جنیان سلیمان(ع) و علم غیب ۴۷۲
- ۱۷- جهل به غیب ۴۷۲
- ۱۸- خزاین عالم غیب ۴۷۲
- ۱۹- دلایل علم غیب خدا ۴۷۴
- ۲۰- دلایل علم غیب یوسف(ع) ۴۷۶
- ۲۱- ذکر علم غیب خدا ۴۷۶
- ۲۲- زمینہ علم غیب ۴۷۸
- ۲۳- زمینہ علم غیب خدا ۴۷۸
- ۲۴- شرک و عالم غیب ۴۸۰
- ۲۵- عظمت عالم غیب ۴۸۰
- ۲۶- عظمت علم غیب خدا ۴۸۰
- ۲۷- علم غیب اللہ ۴۸۰
- ۲۸- علم غیب انبیا ۴۸۲
- ۲۹- علم غیب خالق ۴۸۶
- ۳۰- علم غیب خدا ۴۸۶
- ۳۱- علم غیب خضر(ع) ۵۵۵
- ۳۲- علم غیب رسولان خدا ۵۵۶
- ۳۳- علم غیب عیسی(ع) ۵۵۶
- ۳۴- علم غیب محمد(صلی اللہ علیہ و آلہ) ۵۵۶
- ۳۵- علم غیب معبود راستین ۵۶۰
- ۳۶- علم غیب ملائکہ ۵۶۱
- ۳۷- علم غیب موسی(ع) ۵۶۲
- ۳۸- علم غیب نوح(ع) ۵۶۴
- ۳۹- علم غیب یعقوب(ع) ۵۶۴
- ۴۰- علم غیب یوسف(ع) ۵۶۶
- ۴۱- غفلت از علم غیب خدا ۵۶۸

- ۴۲- غیب آسمان ۵۶۸
- ۴۳- غیب آسمان ها ۵۷۰
- ۴۴- غیب آفرینش ۵۷۲
- ۴۵- غیب زمین ۵۷۴
- ۴۶- کلید عالم غیب ۵۷۸
- ۴۷- مالک غیب آسمان ها ۵۷۸
- ۴۸- مالک غیب آفرینش ۵۸۰
- ۴۹- مالک غیب زمین ۵۸۰
- ۵۰- محدوده علم غیب محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۸۰
- ۵۱- محمد(صلی الله علیه و آله) و علم غیب ۵۸۲
- ۵۲- مراد از عالم غیب ۵۸۲
- ۵۳- مراد از غیب ۵۸۲
- ۵۴- منافقان و علم غیب خدا ۵۸۴
- ۵۵- منشأ علم غیب ۵۸۴
- ۵۶- منشأ علم غیب انبیا ۵۸۶
- ۵۷- منشأ علم غیب محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۸۶
- ۵۸- موارد علم غیب ۵۸۸
- ۵۹- موارد غیب ۵۸۸
- ۶۰- موجبات علم غیب یوسف(ع) ۵۸۹
- ۶۱- مؤمنان به عالم غیب ۵۹۰
- ۶۲- مؤمنان به غیب ۵۹۰
- ۶۳- نبوت و علم غیب ۵۹۰
- ۶۴- نشانه های علم غیب خدا ۵۹۲
- ۶۵- نشئه غیب انسان ۵۹۲
- ۶۶- نقش ارتباط با عالم غیب ۵۹۳
- ۶۷- نوح(ع) و علم غیب ۵۹۴

- ۶۸- وسعت علم غیب خدا ۵۹۴
- ۶۹- ویژگیهای علم غیب ۵۹۴
- ۷۰- ویژگیهای علم غیب خدا ۵۹۶
- ۷۱- یقین به علم غیب خدا ۵۹۶
- ۷۲- یهود و علم غیب خدا ۵۹۶
- ۱۱- غیبت ۵۹۸
- ۱- آثار ذکر حقیقت غیبت ۵۹۸
- ۲- آثار غیبت ۵۹۸
- ۳- آثار غیبت انبیا ۵۹۸
- ۴- آثار غیبت رهبران دینی ۶۰۰
- ۵- احکام غیبت ۶۰۰
- ۶- تجزیه بدن غیبت کنندگان ۶۰۰
- ۷- تشبیه غیبت ۶۰۱
- ۸- توبه از غیبت ۶۰۲
- ۹- حضور در مجلس غیبت ۶۰۲
- ۱۰- ذلت غیبت کنندگان ۶۰۲
- ۱۱- زمینه غیبت ۶۰۴
- ۱۲- زمینه نفرت از غیبت ۶۰۴
- ۱۳- غیبت جایز ۶۰۴
- ۱۴- غیبت فاسقان ۶۰۵
- ۱۵- غیبت کنندگان در جهنم ۶۰۶
- ۱۶- غیبت موسی(ع) از میان بنی اسرائیل ۶۰۶
- ۱۷- کیفر غیبت کنندگان ۶۰۸
- ۱۸- گناه غیبت ۶۰۸
- ۱۹- ممنوعیت غیبت ۶۰۸
- ۲۰- موارد جواز غیبت ۶۰۸

- ۶۱۰-..... ۲۱- موانع غیبت
- ۶۱۰-..... ۲۲- تجزیه بدن غیبت کنندگان
- ۶۱۰-..... ۲۳- ذلت غیبت کنندگان
- ۶۱۰-..... ۲۴- غیبت کنندگان در جهنم
- ۶۱۲-..... ۲۵- کیفر غیبت کنندگان
- ۶۱۳-..... ۱۲- غیر مسلمان
- ۶۱۳-..... ۱- آثار ازدواج با غیر مسلمان
- ۶۱۳-..... ۲- اتمام حجت با غیر مسلمان
- ۶۱۳-..... ۳- ازدواج با غیر مسلمان
- ۶۱۵-..... ۴- امت غیر مسلمان
- ۶۱۶-..... ۵- انفاق به غیر مسلمان
- ۶۱۶-..... ۶- پاداش غیر مسلمان
- ۶۱۶-..... ۷- جواز معاهده با غیر مسلمان
- ۶۱۸-..... ۸- حقوق غیر مسلمان
- ۶۱۸-..... ۹- روش مبارزه با غیر مسلمان
- ۶۱۸-..... ۱۰- عدالت غیر مسلمان
- ۶۱۸-..... ۱۱- گواهی غیر مسلمان
- ۶۲۰-..... ۱۲- معاهده با غیر مسلمان
- ۶۲۲-..... ۱۳- فاسدان
- ۶۲۲-..... ۱- آثار حکومت فاسدان
- ۶۲۲-..... ۲- استهزاهای فاسدان
- ۶۲۲-..... ۳- اندوه اخروی فاسدان
- ۶۲۳-..... ۴- ایمان فاسدان اقوام پیشین
- ۶۲۳-..... ۵- پینش فاسدان
- ۶۲۳-..... ۶- ترس اخروی فاسدان
- ۶۲۳-..... ۷- تشخیص فاسدان

- ۸- توبه فاسدان اقوام پیشین ۶۲۵
- ۹- حسابرسی اخروی فاسدان ۶۲۵
- ۱۰- حمایت فاسدان ۶۲۵
- ۱۱- دروغگویی فاسدان ۶۲۵
- ۱۲- شایعه پراکنی فاسدان ۶۲۷
- ۱۳- شبیه افکنی فاسدان ۶۲۷
- ۱۴- عمل صالح فاسدان اقوام پیشین ۶۲۷
- ۱۵- فاسدان در قیامت ۶۲۹
- ۱۶- فاسدان و صالحان ۶۲۹
- ۱۷- فاسدان و عقیقان ۶۲۹
- ۱۴- فاسقان ۶۳۰
- ۱- فاسقان ۶۳۰
- ۲- آثار اصلاح فاسقان ۶۳۷
- ۳- آثار توبه فاسقان ۶۳۷
- ۴- آثار عذاب فاسقان ۶۳۹
- ۵- ابتلای دنیوی فاسقان ۶۳۹
- ۶- ابتلای فاسقان ۶۳۹
- ۷- انحراف فاسقان ۶۴۰
- ۸- پیروزی بر فاسقان بنی اسرائیل ۶۴۱
- ۹- تفاوت مؤمنان با فاسقان ۶۴۱
- ۱۰- تهدید فاسقان بنی اسرائیل ۶۴۳
- ۱۱- ثبت عمل فاسقان ۶۴۳
- ۱۲- جاودانگی عذاب فاسقان ۶۴۳
- ۱۳- جواز عیبجویی از فاسقان ۶۴۵
- ۱۴- حتمیت عذاب فاسقان ۶۴۵
- ۱۵- حتمیت کیفر فاسقان ۶۴۵

- ۱۶- حتمیت کیفرهای فاسقان ۶۴۷
- ۱۷- حتمیت محرومیت فاسقان ۶۴۷
- ۱۸- حق ناپذیری فاسقان ۶۴۷
- ۱۹- ذلت فاسقان ۶۴۷
- ۲۰- رهبری و فاسقان ۶۴۹
- ۲۱- زندگی با فاسقان ۶۴۹
- ۲۲- زیادی فاسقان ۶۴۹
- ۲۳- زیانکاری فاسقان ۶۴۹
- ۲۴- سرزمین فاسقان بنی اسرائیل ۶۵۱
- ۲۵- سرگردانی اخروی فاسقان ۶۵۱
- ۲۶- صفات فاسقان ۶۵۱
- ۲۷- عذاب دنیوی فاسقان ۶۵۲
- ۲۸- عذاب فاسقان ۶۵۳
- ۲۹- عصیان فاسقان ۶۵۳
- ۳۰- عوامل گمراهی فاسقان ۶۵۵
- ۳۱- عوامل محرومیت فاسقان ۶۵۵
- ۳۲- غیبت فاسقان ۶۵۵
- ۳۳- فاسقان امت های پیشین ۶۵۵
- ۳۴- فاسقان ایله ۶۵۷
- ۳۵- فاسقان بنی اسرائیل ۶۵۷
- ۳۶- فاسقان در جهنم ۶۵۷
- ۳۷- فاسقان در قیامت ۶۶۱
- ۳۸- فاسقان و تکذیب جهنم ۶۶۱
- ۳۹- فاسقان و تکذیب قیامت ۶۶۱
- ۴۰- فاسقان و قرآن ۶۶۳
- ۴۱- فاسقان و مثالهای قرآن ۶۶۳

- ۴۲- فاسقان يهود ۶۶۳
- ۴۳- فرجام شوم فاسقان ۶۶۳
- ۴۴- فرجام فاسقان ۶۶۵
- ۴۵- فرجام فاسقان بنی اسرائیل ۶۶۵
- ۴۶- قانونمندی عذاب فاسقان ۶۶۵
- ۴۷- قلب فاسقان ۶۶۵
- ۴۸- کفر فاسقان ۶۶۷
- ۴۹- کیفر اخروی فاسقان ۶۶۷
- ۵۰- کیفر فاسقان ۶۶۷
- ۵۱- کیفر فاسقان ظالم ۶۶۹
- ۵۲- گمراهی اخروی فاسقان ۶۶۹
- ۵۳- گواهی فاسقان ۶۷۱
- ۵۴- محافظت از نامه عمل فاسقان ۶۷۱
- ۵۵- محرومیت فاسقان ۶۷۱
- ۵۶- نامه عمل فاسقان ۶۷۳
- ۵۷- نامه عمل فاسقان در سجین ۶۷۵
- ۵۸- وضوح نامه عمل فاسقان ۶۷۵
- ۵۹- ویژگیهای مکان نامه عمل فاسقان ۶۷۵
- ۶۰- ویژگیهای نامه عمل فاسقان ۶۷۷
- ۶۱- هشدار به فاسقان ۶۷۷
- ۶۲- هلاکت فاسقان ۶۷۷
- ۱۵- فاطمه(س) ۶۷۹
- ۱- فاطمه(س) ۶۷۹
- ۲- اخلاص فاطمه(س) ۶۷۹
- ۳- اطعام فاطمه(س) ۶۷۹
- ۴- اعطای فدک به فاطمه(س) ۶۸۰

- ۵- انفاق فاطمه(س) ۶۸۰
- ۶- اهمیت محبت به فاطمه(س) ۶۸۰
- ۷- ایثار فاطمه(س) ۶۸۲
- ۸- ایمان فاطمه(س) ۶۸۲
- ۹- بشارت فاطمه(س) به محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۸۲
- ۱۰- پاداش اخروی فاطمه(س) ۶۸۲
- ۱۱- ترس فاطمه(س) ۶۸۴
- ۱۲- تسبیحات فاطمه(س) ۶۸۴
- ۱۳- تشکر از فاطمه(س) ۶۸۴
- ۱۴- خیریت فاطمه(س) ۶۸۶
- ۱۵- عبودیت فاطمه(س) ۶۸۶
- ۱۶- عمل صالح فاطمه(س) ۶۸۶
- ۱۷- فضایل فاطمه(س) ۶۸۶
- ۱۸- کثرت نسل فاطمه(س) ۶۹۲
- ۱۹- مقامات فاطمه(س) ۶۹۲
- ۲۰- نعمتهای اخروی فاطمه(س) ۶۹۲
- ۲۱- نقش فاطمه(س) ۶۹۲
- ۲۲- وفای به نذر فاطمه(س) ۶۹۴
- ۱۶- فتح مکه ۶۹۵
- ۱- آثار فتح مکه ۶۹۵
- ۲- آرزوی فتح مکه ۶۹۶
- ۳- ارزش انفاق پس از فتح مکه ۶۹۶
- ۴- ارزش انفاق قبل از فتح مکه ۶۹۶
- ۵- ارزش جهاد پس از فتح مکه ۶۹۸
- ۶- ارزش جهاد قبل از فتح مکه ۶۹۸
- ۷- انفاق پس از فتح مکه ۶۹۸

- ۸- انفاق قبل از فتح مکه ۶۹۸
- ۹- اهمیت فتح مکه ۷۰۰
- ۱۰- بشارت فتح مکه ۷۰۱
- ۱۱- پیشگویی فتح مکه ۷۰۲
- ۱۲- جهاد پس از فتح مکه ۷۰۲
- ۱۳- جهاد قبل از فتح مکه ۷۰۴
- ۱۴- علاقه به فتح مکه ۷۰۴
- ۱۵- فلسفه فتح مکه ۷۰۴
- ۱۶- قصه فتح مکه ۷۰۴
- ۱۷- مسلمانان پس از فتح مکه ۷۰۶
- ۱۸- مسلمانان قبل از فتح مکه ۷۰۶
- ۱۹- منشأ فتح مکه ۷۰۷
- ۲۰- مؤمنان پس از فتح مکه ۷۰۸
- ۲۱- مؤمنان قبل از فتح مکه ۷۰۸
- ۲۲- وعده فتح مکه ۷۰۸
- ۱۷- فترت ۷۱۰
- ۱- دوران فترت ۷۱۰
- ۲- فترت در رسالت انبیا ۷۱۰
- ۳- فترت در نبوت ۷۱۰
- ۱۸- فتنه ۷۱۲
- ۱- فتنه گوساله پرستی بنی اسرائیل ۷۱۲
- ۲- مبارزه با فتنه ۷۱۲
- ۱۹- فجر ۷۱۳
- ۱- سوگند به فجر ۷۱۳
- ۲- شک در طلوع فجر ۷۱۵
- ۳- طلوع فجر ۷۱۵

- ۴- عظمت فجر ۷۱۷
- ۵- قدرت بر طلوع فجر ۷۱۷
- ۶- مالک طلوع فجر ۷۱۷
- ۷- مدبر طلوع فجر ۷۱۹
- ۸- مراد از طلوع فجر ۷۱۹
- ۹- نعمت طلوع فجر ۷۱۹
- ۱۰- وقت طلوع فجر ۷۱۹
- ۱۱- یقین به طلوع فجر ۷۲۱
- ۲۰- فحشا ۷۲۲
- ۱- آثار اجتماعی اشاعه فحشا ۷۲۲
- ۲- آثار اجتماعی فحشا ۷۲۲
- ۳- آثار اجتناب از فحشا ۷۲۲
- ۴- آثار فحشا ۷۲۳
- ۵- اجتناب از فحشا ۷۲۵
- ۶- اشاعه فحشا ۷۲۷
- ۷- اشاعه فحشا در جاهلیت ۷۲۷
- ۸- افترای فحشا ۷۲۷
- ۹- اکراه به فحشا ۷۲۹
- ۱۰- اهمیت اجتناب از فحشا ۷۲۹
- ۱۱- تحریم فحشا ۷۲۹
- ۱۲- تنفر از فحشا ۷۳۱
- ۱۳- حرمت فحشا ۷۳۱
- ۱۴- دعوت به فحشا ۷۳۳
- ۱۵- روش ممانعت از فحشا ۷۳۳
- ۱۶- زمینه فحشا ۷۳۳
- ۱۷- سرزنش اشاعه فحشا ۷۳۶

۷۳۷	۱۸- علاقمندان به اشاعه فحشا
۷۳۷	۱۹- علاقه به اشاعه فحشا
۷۳۷	۲۰- عوامل اشاعه فحشا
۷۳۸	۲۱- عوامل فحشا
۷۳۹	۲۲- فحشا در قوم لوط
۷۳۹	۲۳- فحشای آشکار
۷۴۱	۲۴- فحشای پنهانی
۷۴۱	۲۵- فرجام شوم اشاعه فحشا
۷۴۳	۲۶- کیفر اخروی اشاعه فحشا
۷۴۳	۲۷- کیفر اشاعه فحشا
۷۴۵	۲۸- کیفر دنیوی اشاعه فحشا
۷۴۵	۲۹- کیفر فحشا
۷۴۵	۳۰- گناه اشاعه فحشا
۷۴۷	۳۱- مبارزه با فحشا
۷۴۷	۳۲- مبارزه لوط(ع) با فحشا
۷۴۹	۳۳- مرتکبان فحشا
۷۴۹	۳۴- منشأ اجتناب از فحشا
۷۴۹	۳۵- موارد اشاعه فحشا
۷۴۹	۳۶- موانع فحشا
۷۵۳	۳۷- مؤمنان و فحشا
۷۵۳	۳۸- نهی از فحشا
۷۵۵	۳۹- عوامل فحشاء
۷۵۵	۴۰- موارد فحشاء
۷۵۵	۴۱- موانع فحشاء
۷۵۶	۲۱- فدیة
۷۵۶	۱- فدیة

- ۲- احکام فدیہ - ۷۵۶
- ۳- حلیت فدیہ - ۷۵۷
- ۴- رد فدیہ اهل عذاب - ۷۵۷
- ۵- رد فدیہ کافران - ۷۵۷
- ۶- رد فدیہ منافقان - ۷۵۹
- ۷- رغبت در فدیہ - ۷۵۹
- ۸- فدیہ اخروی گناهکاران - ۷۵۹
- ۹- فدیہ از اسیر - ۷۵۹
- ۱۰- فدیہ بنی اسرائیل - ۷۶۳
- ۱۱- فدیہ جایز - ۷۶۳
- ۱۲- فدیہ در قیامت - ۷۶۳
- ۱۳- فدیہ روزه - ۷۶۹
- ۱۴- فدیہ عذاب - ۷۶۹
- ۱۵- مصارف فدیہ - ۷۷۰
- ۱۶- مقدار فدیہ روزه - ۷۷۱
- ۲۲- فراموشی - ۷۷۲
- ۱- آثار خود فراموشی - ۷۷۲
- ۲- آثار فراموشی - ۷۷۲
- ۳- آثار فراموشی آیات خدا - ۷۷۳
- ۴- آثار فراموشی خدا - ۷۷۵
- ۵- آثار فراموشی قیامت - ۷۷۵
- ۶- آثار فراموشی موسی(ع) - ۷۷۶
- ۷- آثار فراموشی نعمتهای خدا - ۷۷۷
- ۸- تهمت فراموشی به موسی(ع) - ۷۷۷
- ۹- خدا و فراموشی - ۷۷۷
- ۱۰- درخواست فراموشی یوسف(ع) - ۷۸۰

- ۷۸۱ ۱۱- زمینه فراموشی
- ۷۸۱ ۱۲- زمینه فراموشی آخرت
- ۷۸۱ ۱۳- زمینه فراموشی ادیان آسمانی
- ۷۸۱ ۱۴- زمینه فراموشی خدا
- ۷۸۳ ۱۵- زمینه فراموشی قصه انبیا
- ۷۸۳ ۱۶- زمینه فراموشی کتب آسمانی
- ۷۸۳ ۱۷- زمینه فراموشی مرگ
- ۷۸۵ ۱۸- عذر بر فراموشی قیامت
- ۷۸۵ ۱۹- عذر فراموشی
- ۷۸۵ ۲۰- عوامل خود فراموشی
- ۷۸۵ ۲۱- عوامل فراموشی
- ۷۸۷ ۲۲- عوامل فراموشی جهنم
- ۷۸۷ ۲۳- عوامل فراموشی قیامت
- ۷۸۹ ۲۴- عوامل فراموشی یوشع(ع)
- ۷۸۹ ۲۵- فراموشی آدم(ع)
- ۷۸۹ ۲۶- فراموشی انبیا
- ۷۸۹ ۲۷- فراموشی انسان
- ۷۹۱ ۲۸- فراموشی اوامر خدا
- ۷۹۱ ۲۹- فراموشی اولیاء الله
- ۷۹۱ ۳۰- فراموشی بنی اسرائیل
- ۷۹۳ ۳۱- فراموشی بهشتیان
- ۷۹۳ ۳۲- فراموشی پیشینه برادران یوسف
- ۷۹۳ ۳۳- فراموشی تذکرات خدا
- ۷۹۵ ۳۴- فراموشی تعالیم دین
- ۷۹۵ ۳۵- فراموشی خدا
- ۷۹۵ ۳۶- فراموشی در پیری

- ۳۷- فراموشی ساقی پادشاه مصر ----- ۷۹۷
- ۳۸- فراموشی عمل ----- ۷۹۷
- ۳۹- فراموشی عمل ناپسند ----- ۷۹۹
- ۴۰- فراموشی عهد با خدا ----- ۷۹۹
- ۴۱- فراموشی عهد خدا ----- ۷۹۹
- ۴۲- فراموشی قیامت ----- ۸۰۱
- ۴۳- فراموشی گناه ----- ۸۰۱
- ۴۴- فراموشی لغزش های دنیوی ----- ۸۰۱
- ۴۵- فراموشی محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۸۰۱
- ۴۶- فراموشی مریم(س) ----- ۸۰۳
- ۴۷- فراموشی مسلمانان صدر اسلام ----- ۸۰۳
- ۴۸- فراموشی مسیحیان ----- ۸۰۳
- ۴۹- فراموشی معبودان باطل ----- ۸۰۵
- ۵۰- فراموشی موسی(ع) ----- ۸۰۵
- ۵۱- فراموشی نعمتهای خدا ----- ۸۰۵
- ۵۲- فراموشی نوزادان در زلزله قیامت ----- ۸۰۷
- ۵۳- فراموشی هشدارهای خدا ----- ۸۰۷
- ۵۴- فراموشی یوشع(ع) ----- ۸۰۷
- ۵۵- فراموشی یهود ----- ۸۰۹
- ۵۶- کیفر فراموشی خدا ----- ۸۰۹
- ۵۷- کیفر فراموشی قیامت ----- ۸۱۱
- ۵۸- کیفر فراموشی گناه ----- ۸۱۱
- ۵۹- محدوده فراموشی انبیا ----- ۸۱۱
- ۶۰- محمد(صلی الله علیه و آله) و فراموشی ----- ۸۱۳
- ۶۱- مراد از فراموشی خدا ----- ۸۱۵
- ۶۲- منافقان و فراموشی خدا ----- ۸۱۵

- ۶۳- منشأ فراموشی ۸۱۵
- ۶۴- منشأ فراموشی تکلیف ۸۱۵
- ۶۵- منشأ فراموشی ساقی پادشاه مصر ۸۱۷
- ۶۶- موانع فراموشی ۸۱۷
- ۶۷- نشانه های فراموشی خدا ۸۱۷
- ۶۸- عذاب فراموشکاران قیامت ۸۱۷
- ۶۹- فراموشکاران خدا ۸۱۹
- ۷۰- کیفر فراموشکاران خدا ۸۱۹
- ۷۱- کیفر فراموشکاران قیامت ۸۱۹
- ۷۲- مهلت به فراموشکاران ۸۱۹
- ۲۳- فرج ۸۲۱
- ۱- اهمیت انتظار فرج ۸۲۱
- ۲- زمینه فرج ۸۲۱
- ۳- نقش فرج (گشایش) ۸۲۱
- ۲۴- فرجام ۸۲۳
- ۱- آثار بررسی فرجام عمل ۸۲۳
- ۲- آثار ترس از فرجام ۸۲۳
- ۳- آثار ترس از فرجام عمل ۸۲۴
- ۴- آثار ذکر فرجام ۸۲۴
- ۵- آثار ذکر فرجام آفرینش ۸۲۴
- ۶- آثار ذکر فرجام اخروی ۸۲۴
- ۷- آثار ذکر فرجام اقوام پیشین ۸۲۶
- ۸- آثار ذکر فرجام امور ۸۲۶
- ۹- آثار ذکر فرجام انسان ۸۲۶
- ۱۰- آثار ذکر فرجام دین ستیزان ۸۲۸
- ۱۱- آثار ذکر فرجام شرک ۸۲۸

- ۱۲- آثار ذکر فرجام عمل ناپسند ۸۲۸
- ۱۳- آثار ذکر فرجام کافران ۸۲۸
- ۱۴- آثار ذکر فرجام محسنان ۸۳۰
- ۱۵- آثار ذکر فرجام مکذبان انبیا ۸۳۰
- ۱۶- آثار ذکر فرجام موجودات ۸۳۲
- ۱۷- آثار ذکر فرجام مؤمنان ۸۳۲
- ۱۸- آثار عدم تعقل در فرجام کافران ۸۳۲
- ۱۹- آثار عدم تعقل در فرجام کفر ۸۳۳
- ۲۰- آثار فرجام شوم ۸۳۴
- ۲۱- آثار نگرانی از فرجام ۸۳۴
- ۲۲- ابهام فرجام گناهکاران ۸۳۴
- ۲۳- اخلاص در فرجام عمل ۸۳۴
- ۲۴- ارزش ترس از فرجام ۸۳۶
- ۲۵- ارزش حسن فرجام ۸۳۶
- ۲۶- امیدواری به حسن فرجام ۸۳۶
- ۲۷- امیدواری به حسن فرجام انسانها ۸۳۸
- ۲۸- انداز از فرجام اقوام پیشین ۸۳۸
- ۲۹- انداز از فرجام شرک ۸۳۸
- ۳۰- انداز از فرجام شوم ۸۴۰
- ۳۱- انداز از فرجام عصیان ۸۴۲
- ۳۲- انداز از فرجام عمل ناپسند ۸۴۲
- ۳۳- انداز از فرجام کفر ۸۴۴
- ۳۴- انداز فرجام شرک ۸۴۴
- ۳۵- اهل مکه و فرجام فرعون ۸۴۶
- ۳۶- اهل مکه و فرجام قوم ثمود ۸۴۶
- ۳۷- اهمیت حسن فرجام ۸۴۶

- ۳۸- اهمیت ذکر فرجام عمل ۸۴۸
- ۳۹- اهمیت عبرت از فرجام اقوام پیشین ۸۴۸
- ۴۰- اهمیت فرجام عمل ۸۵۰
- ۴۱- اهمیت فرجام نیک ۸۵۰
- ۴۲- اهمیت مطالعه فرجام امت ها ۸۵۰
- ۴۳- اهمیت نگرانی از فرجام اخروی ۸۵۲
- ۴۴- بشارت به حسن فرجام ۸۵۲
- ۴۵- بشارت حسن فرجام ۸۵۲
- ۴۶- بشارت فرجام ایمان ۸۵۲
- ۴۷- بهترین فرجام ۸۵۴
- ۴۸- بیان فرجام ظالمان ۸۵۴
- ۴۹- بیان فرجام عمل ۸۵۵
- ۵۰- بیان فرجام گمراهان ۸۵۶
- ۵۱- بیان فرجام متقین ۸۵۶
- ۵۲- پرسش از فرجام کوه ها ۸۵۶
- ۵۳- تبیین فرجام امت های پیشین ۸۵۶
- ۵۴- تبیین فرجام کافران ۸۵۸
- ۵۵- تبیین فرجام گمراهی ۸۵۸
- ۵۶- تبیین فرجام گناهکاران ۸۵۸
- ۵۷- تبیین فرجام متقین ۸۶۰
- ۵۸- تبیین فرجام مکذبان دین ۸۶۰
- ۵۹- تبیین فرجام مؤمنان ۸۶۰
- ۶۰- تدبیر در فرجام برادران یوسف ۸۶۲
- ۶۱- تذکر فرجام اقوام پیشین ۸۶۲
- ۶۲- تذکر فرجام امور ۸۶۲
- ۶۳- تذکر فرجام مکذبان آیات خدا ۸۶۲

- ۶۴- ترس از فرجام ۸۶۴
- ۶۵- ترس از فرجام اخروی ۸۶۴
- ۶۶- ترسناکی فرجام مخالفت با خدا ۸۶۴
- ۶۷- تشابه فرجام کافران ۸۶۶
- ۶۸- تضمین حسن فرجام ۸۶۶
- ۶۹- تعقل در فرجام قوم لوط ۸۶۶
- ۷۰- تعقل در فرجام کافران ۸۶۶
- ۷۱- تعقل در فرجام گناهکاران ۸۶۸
- ۷۲- تعقل در فرجام متقین ۸۶۸
- ۷۳- تعقل در فرجام مفسدان ۸۶۸
- ۷۴- تعقل در فرجام مکذبان قیامت ۸۶۸
- ۷۵- تغییر فرجام کافران ۸۷۰
- ۷۶- تفاوت فرجام ها ۸۷۰
- ۷۷- تفکر در فرجام اقوام پیشین ۸۷۰
- ۷۸- تفکر در فرجام رهبران کفر ۸۷۲
- ۷۹- تفکر در فرجام قوم عاد ۸۷۲
- ۸۰- تفکر در فرجام قوم نوح ۸۷۲
- ۸۱- تفکر در فرجام کفران کنندگان ۸۷۳
- ۸۲- تهدید به فرجام شوم ۸۷۴
- ۸۳- تهدید به فرجام فرعونیان ۸۷۴
- ۸۴- تهدید به فرجام قوم ثمود ۸۷۶
- ۸۵- تهدید به فرجام قوم عاد ۸۷۶
- ۸۶- حتمیت فرجام شوم کافران ۸۷۶
- ۸۷- حُسن فرجام ۸۷۶
- ۸۸- حسن فرجام ابراهیم(ع) ۸۷۸
- ۸۹- حسن فرجام اسحاق(ع) ۸۷۸

- ٨٧٨ ----- ٩٠- حسن فرجام اسماعيل (ع)
- ٨٨٠ ----- ٩١- حسن فرجام اصحاب يمين
- ٨٨٠ ----- ٩٢- حسن فرجام اليسع (ع)
- ٨٨٠ ----- ٩٣- حسن فرجام انبيا
- ٨٨٢ ----- ٩٤- حسن فرجام انسان ها
- ٨٨٢ ----- ٩٥- حسن فرجام انفاقگران
- ٨٨٢ ----- ٩٦- حسن فرجام اولوا الالباب
- ٨٨٣ ----- ٩٧- حسن فرجام ايوب (ع)
- ٨٨٤ ----- ٩٨- حسن فرجام پيروان انبيا
- ٨٨٤ ----- ٩٩- حسن فرجام پيروان نوح (ع)
- ٨٨٤ ----- ١٠٠- حسن فرجام خداترسان
- ٨٨٤ ----- ١٠١- حسن فرجام داود (ع)
- ٨٨٤ ----- ١٠٢- حسن فرجام دنيا
- ٨٨٤ ----- ١٠٣- حسن فرجام دنياطلبان
- ٨٨٨ ----- ١٠٤- حسن فرجام ذوالكفل (ع)
- ٨٨٨ ----- ١٠٥- حسن فرجام سبيل الله
- ٨٨٨ ----- ١٠٦- حسن فرجام سليمان (ع)
- ٨٩٠ ----- ١٠٧- حسن فرجام صابران
- ٨٩٠ ----- ١٠٨- حسن فرجام صالحان
- ٨٩٢ ----- ١٠٩- حسن فرجام قوم يونس
- ٨٩٢ ----- ١١٠- حسن فرجام متقين
- ٨٩٤ ----- ١١١- حسن فرجام محسنان
- ٨٩٤ ----- ١١٢- حسن فرجام محمد (صلى الله عليه و آله)
- ٨٩٤ ----- ١١٣- حسن فرجام مخلصان
- ٨٩٤ ----- ١١٤- حسن فرجام مسلمانان
- ٨٩٨ ----- ١١٥- حسن فرجام مقربان

- ۸۹۸ ----- ۱۱۶- حسن فرجام مؤمنان
- ۹۰۰ ----- ۱۱۷- حسن فرجام نمازگزاران
- ۹۰۱ ----- ۱۱۸- حسن فرجام نوح(ع)
- ۹۰۲ ----- ۱۱۹- حسن فرجام وفاداران به عهد
- ۹۰۲ ----- ۱۲۰- حسن فرجام یعقوب(ع)
- ۹۰۲ ----- ۱۲۱- ذکر فرجام اخروی کافران
- ۹۰۳ ----- ۱۲۲- ذکر فرجام امور
- ۹۰۴ ----- ۱۲۳- ذکر فرجام شوم کافران
- ۹۰۴ ----- ۱۲۴- ذکر فرجام شوم کفر
- ۹۰۵ ----- ۱۲۵- ذکر فرجام مخالفان انبیا
- ۹۰۶ ----- ۱۲۶- ذکر فرجام مستضعفان
- ۹۰۶ ----- ۱۲۷- ذکر فرجام مستکبران
- ۹۰۶ ----- ۱۲۸- ذکر فرجام مشرکان
- ۹۰۸ ----- ۱۲۹- رضایت از فرجام عمل
- ۹۰۸ ----- ۱۳۰- زمینه ترس از فرجام عمل
- ۹۰۸ ----- ۱۳۱- زمینه حسن فرجام
- ۹۱۰ ----- ۱۳۲- زمینه شومی فرجام
- ۹۱۰ ----- ۱۳۳- زمینه فرجام سخت
- ۹۱۰ ----- ۱۳۴- زمینه فرجام شوم
- ۹۱۲ ----- ۱۳۵- زمینه نگرانی از فرجام خود
- ۹۱۲ ----- ۱۳۶- سختی فرجام کافران
- ۹۱۴ ----- ۱۳۷- سرزنش اطمینان به حسن فرجام
- ۹۱۴ ----- ۱۳۸- سرزنش غفلت از فرجام اخروی
- ۹۱۴ ----- ۱۳۹- سوءظن به فرجام مؤمنان
- ۹۱۴ ----- ۱۴۰- شرایط حسن فرجام
- ۹۱۶ ----- ۱۴۱- شگفتی غفلت از فرجام اخروی

- ۱۴۲- صداقت در فرجام عمل ۹۱۶
- ۱۴۳- عبرت از فرجام اصحاب ایکه ۹۱۶
- ۱۴۴- عبرت از فرجام اقوام ۹۱۶
- ۱۴۵- عبرت از فرجام اقوام پیشین ۹۱۸
- ۱۴۶- عبرت از فرجام امت ها ۹۲۳
- ۱۴۷- عبرت از فرجام امت های پیشین ۹۲۴
- ۱۴۸- عبرت از فرجام بنی نضیر ۹۲۴
- ۱۴۹- عبرت از فرجام ثروت اندوزان ۹۲۴
- ۱۵۰- عبرت از فرجام دشمنان انبیا ۹۲۵
- ۱۵۱- عبرت از فرجام دشمنان خدا ۹۲۶
- ۱۵۲- عبرت از فرجام دشمنان دین ۹۲۶
- ۱۵۳- عبرت از فرجام رهبران کفر ۹۲۶
- ۱۵۴- عبرت از فرجام شوم قارون ۹۲۶
- ۱۵۵- عبرت از فرجام شوم قوم عاد ۹۲۸
- ۱۵۶- عبرت از فرجام شوم کافران ۹۲۸
- ۱۵۷- عبرت از فرجام ظالمان ۹۲۸
- ۱۵۸- عبرت از فرجام عهدشکنان ۹۳۰
- ۱۵۹- عبرت از فرجام فرعون ۹۳۰
- ۱۶۰- عبرت از فرجام فرعونیان ۹۳۲
- ۱۶۱- عبرت از فرجام قدرتمندان ۹۳۴
- ۱۶۲- عبرت از فرجام قوم ثمود ۹۳۴
- ۱۶۳- عبرت از فرجام قوم عاد ۹۳۶
- ۱۶۴- عبرت از فرجام قوم لوط ۹۳۸
- ۱۶۵- عبرت از فرجام قوم نوح ۹۳۸
- ۱۶۶- عبرت از فرجام قوم یونس ۹۴۰
- ۱۶۷- عبرت از فرجام کافران ۹۴۰

- ۱۶۸- عبرت از فرجام کفران کنندگان ۹۴۲
- ۱۶۹- عبرت از فرجام گمراهان ۹۴۲
- ۱۷۰- عبرت از فرجام مخالفان انبیا ۹۴۲
- ۱۷۱- عبرت از فرجام مشرکان ۹۴۴
- ۱۷۲- عبرت از فرجام مفسدان ۹۴۴
- ۱۷۳- عبرت از فرجام مکذبان انبیا ۹۴۵
- ۱۷۴- عبرت از فرجام منافقان ۹۴۶
- ۱۷۵- علم به فرجام اقوام پیشین ۹۴۶
- ۱۷۶- علم به فرجام انسان ها ۹۴۶
- ۱۷۷- علم به فرجام فرعون ۹۴۸
- ۱۷۸- علم به فرجام قوم ثمود ۹۴۸
- ۱۷۹- علم به فرجام مؤمنان ۹۴۸
- ۱۸۰- عوامل حسن فرجام ۹۴۸
- ۱۸۱- عوامل شوم فرجام ۹۵۴
- ۱۸۲- عوامل شومی فرجام ۹۵۴
- ۱۸۳- عوامل فرجام اندیشی ۹۵۴
- ۱۸۴- عوامل فرجام سخت ۹۵۵
- ۱۸۵- عوامل فرجام سخت اخروی ۹۵۶
- ۱۸۶- عوامل فرجام شوم ۹۵۶
- ۱۸۷- عوامل فرجام شوم کافران ۹۶۰
- ۱۸۸- عوامل مؤثر در فرجام ۹۶۰
- ۱۸۹- عوامل مؤثر در فرجام اخروی ۹۶۲
- ۱۹۰- عوامل مؤثر در فرجام اخروی انسان ۹۶۳
- ۱۹۱- عوامل مؤثر در فرجام انسان ۹۶۴
- ۱۹۲- عوامل نجات از فرجام شوم اخروی ۹۶۴
- ۱۹۳- غفلت از فرجام گناهکاران ۹۶۴

- ۱۹۴- غفلت از فرجام مکذبان انبیا ۹۶۶
- ۱۹۵- فرجام آبروریزی ۹۶۶
- ۱۹۶- فرجام آسمان ۹۶۶
- ۱۹۷- فرجام آسمان ها ۹۶۶
- ۱۹۸- فرجام آفرینش ۹۶۸
- ۱۹۹- فرجام آل فرعون ۹۷۶
- ۲۰۰- فرجام ابلیس ۹۷۶
- ۲۰۱- فرجام ابو لهب ۹۷۶
- ۲۰۲- فرجام اتکا به غیر خدا ۹۷۶
- ۲۰۳- فرجام اختلاف افکنان ۹۷۸
- ۲۰۴- فرجام اخروی ابو لهب ۹۷۸
- ۲۰۵- فرجام اخروی اختلاف افکنان ۹۷۸
- ۲۰۶- فرجام اخروی اصحاب شمال ۹۸۰
- ۲۰۷- فرجام اخروی انسان ۹۸۰
- ۲۰۸- فرجام اخروی انسان ها ۹۸۲
- ۲۰۹- فرجام اخروی بهشتیان ۹۸۵
- ۲۱۰- فرجام اخروی تجاوز ۹۸۶
- ۲۱۱- فرجام اخروی جهنمیان ۹۸۶
- ۲۱۲- فرجام اخروی خداترسان ۹۸۶
- ۲۱۳- فرجام اخروی دنیاطلبان ۹۸۸
- ۲۱۴- فرجام اخروی صالحان ۹۸۸
- ۲۱۵- فرجام اخروی طغیانگران ۹۸۸
- ۲۱۶- فرجام اخروی ظالمان ۹۸۸
- ۲۱۷- فرجام اخروی ظلم ۹۹۰
- ۲۱۸- فرجام اخروی عمل ۹۹۰
- ۲۱۹- فرجام اخروی قوم ابراهیم ۹۹۰

- ۲۲۰- فرجام اخروی کافران - ۹۹۲
- ۲۲۱- فرجام اخروی گمراهان - ۹۹۴
- ۲۲۲- فرجام اخروی گناهکاران - ۹۹۴
- ۲۲۳- فرجام اخروی مشرکان - ۹۹۵
- ۲۲۴- فرجام اخروی معرضان از عتق برده - ۹۹۶
- ۲۲۵- فرجام اخروی معرضان از مساکین - ۹۹۶
- ۲۲۶- فرجام اخروی معرضان از یتیم - ۹۹۸
- ۲۲۷- فرجام اخروی مکذبان - ۹۹۸
- ۲۲۸- فرجام اخروی مکذبان جهنم - ۹۹۸
- ۲۲۹- فرجام اخروی منافقان - ۹۹۸
- ۲۳۰- فرجام اخروی مؤمنان - ۱۰۰۰
- ۲۳۱- فرجام اخروی همسر ابو لهب - ۱۰۰۰
- ۲۳۲- فرجام اخروی یهود - ۱۰۰۰
- ۲۳۳- فرجام ادیان - ۱۰۰۰
- ۲۳۴- فرجام استبداد - ۱۰۰۲
- ۲۳۵- فرجام استهزاگران - ۱۰۰۲
- ۲۳۶- فرجام استهزاگران قرآن - ۱۰۰۲
- ۲۳۷- فرجام استهزای آیات خدا - ۱۰۰۲
- ۲۳۸- فرجام استهزای حق - ۱۰۰۴
- ۲۳۹- فرجام اصحاب اخدود - ۱۰۰۴
- ۲۴۰- فرجام اصحاب سبت - ۱۰۰۴
- ۲۴۱- فرجام اصرار بر کفر - ۱۰۰۵
- ۲۴۲- فرجام اضلال مردم - ۱۰۰۶
- ۲۴۳- فرجام اطاعت از فرعون - ۱۰۰۶
- ۲۴۴- فرجام اعراض از حق - ۱۰۰۶
- ۲۴۵- فرجام اعراض از دین - ۱۰۰۶

- ۱۰۰۸ ----- ۲۴۶- فرجام اعراض از قرآن
- ۱۰۰۸ ----- ۲۴۷- فرجام افساد
- ۱۰۰۸ ----- ۲۴۸- فرجام افساد کافران
- ۱۰۰۸ ----- ۲۴۹- فرجام اقوام پیشین
- ۱۰۱۲ ----- ۲۵۰- فرجام اقوام ظالم
- ۱۰۱۲ ----- ۲۵۱- فرجام امت های ظالم
- ۱۰۱۲ ----- ۲۵۲- فرجام امت های متخلف
- ۱۰۱۲ ----- ۲۵۳- فرجام امداد به ظالمان
- ۱۰۱۴ ----- ۲۵۴- فرجام امداد به مفسدان
- ۱۰۱۴ ----- ۲۵۵- فرجام امور
- ۱۰۱۶ ----- ۲۵۶- فرجام انبیا
- ۱۰۱۷ ----- ۲۵۷- فرجام انسان
- ۱۰۳۶ ----- ۲۵۸- فرجام انسان ها
- ۱۰۵۴ ----- ۲۵۹- فرجام انسانها
- ۱۰۵۴ ----- ۲۶۰- فرجام انفاقگران
- ۱۰۵۴ ----- ۲۶۱- فرجام اهل زمین
- ۱۰۵۴ ----- ۲۶۲- فرجام اهل کتاب
- ۱۰۵۶ ----- ۲۶۳- فرجام اهل مدین
- ۱۰۵۹ ----- ۲۶۴- فرجام باطل
- ۱۰۶۰ ----- ۲۶۵- فرجام باغدار متکبر
- ۱۰۶۰ ----- ۲۶۶- فرجام بت پرستان
- ۱۰۶۲ ----- ۲۶۷- فرجام بخیل
- ۱۰۶۲ ----- ۲۶۸- فرجام بخیلان
- ۱۰۶۳ ----- ۲۶۹- فرجام بدکاران
- ۱۰۶۴ ----- ۲۷۰- فرجام بنی اسرائیل
- ۱۰۶۶ ----- ۲۷۱- فرجام بنی قینقاع

- ۲۷۲- فرجام بنی نضیر ۱۰۶۶
- ۲۷۳- فرجام بی اعتنایی به تعالیم قرآن ۱۰۶۶
- ۲۷۴- فرجام بی تقوایان ۱۰۶۷
- ۲۷۵- فرجام بی تقوایی ۱۰۶۸
- ۲۷۶- فرجام بی نیازی از قرآن ۱۰۶۸
- ۲۷۷- فرجام پلیدان ۱۰۶۸
- ۲۷۸- فرجام بیرون ابلیس ۱۰۶۸
- ۲۷۹- فرجام بیرون شیاطین ۱۰۷۰
- ۲۸۰- فرجام بیرون شیطان ۱۰۷۰
- ۲۸۱- فرجام بیرون طغیانگران ۱۰۷۰
- ۲۸۲- فرجام پیشینیان ۱۰۷۲
- ۲۸۳- فرجام تارکان نهی از منکر ۱۰۷۳
- ۲۸۴- فرجام تائبان ۱۰۷۴
- ۲۸۵- فرجام تبری از مشرکان ۱۰۷۴
- ۲۸۶- فرجام تبلیغ شرک ۱۰۷۴
- ۲۸۷- فرجام تسلیم به خدا ۱۰۷۴
- ۲۸۸- فرجام تقلید از نیاکان ۱۰۷۶
- ۲۸۹- فرجام تکذیب آیات خدا ۱۰۷۶
- ۲۹۰- فرجام تکذیب انبیا ۱۰۷۶
- ۲۹۱- فرجام تکذیب حق ۱۰۷۸
- ۲۹۲- فرجام تکذیب ربوبیت خدا ۱۰۷۸
- ۲۹۳- فرجام توحید عبادی ۱۰۷۸
- ۲۹۴- فرجام توطئه منافقان ۱۰۸۰
- ۲۹۵- فرجام توطئه های فرعون ۱۰۸۰
- ۲۹۶- فرجام ثروت اندوزان ۱۰۸۰
- ۲۹۷- فرجام جادوگران فرعون ۱۰۸۲

- ۲۹۸- فرجام جرم ۱۰۸۲
- ۲۹۹- فرجام جنیان ۱۰۸۲
- ۳۰۰- فرجام جنیان اغواگر ۱۰۸۳
- ۳۰۱- فرجام جوامع عصیانگر ۱۰۸۴
- ۳۰۲- فرجام جهنم ۱۰۸۴
- ۳۰۳- فرجام جهنمیان ۱۰۸۴
- ۳۰۴- فرجام حاضران در مجلس محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۸۶
- ۳۰۵- فرجام حزب الله ۱۰۸۶
- ۳۰۶- فرجام حسد ۱۰۸۶
- ۳۰۷- فرجام حق ۱۰۸۶
- ۳۰۸- فرجام حق ستیزان ۱۰۸۸
- ۳۰۹- فرجام حق ستیزی ۱۰۹۰
- ۳۱۰- فرجام حق ناپذیران ۱۰۹۲
- ۳۱۱- فرجام خائنان ۱۰۹۲
- ۳۱۲- فرجام خطا ۱۰۹۲
- ۳۱۳- فرجام خورشید ۱۰۹۲
- ۳۱۴- فرجام خیانت به خدا ۱۰۹۴
- ۳۱۵- فرجام دروغگویان ۱۰۹۴
- ۳۱۶- فرجام دشمنان امام علی(ع) ۱۰۹۶
- ۳۱۷- فرجام دشمنان دین ۱۰۹۶
- ۳۱۸- فرجام دشمنی با خدا ۱۰۹۶
- ۳۱۹- فرجام دشمنی با محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۹۶
- ۳۲۰- فرجام دنیا ۱۰۹۷
- ۳۲۱- فرجام دنیاطلبی ۱۰۹۹
- ۳۲۲- فرجام دنیوی مخالفان انبیا ۱۱۰۰
- ۳۲۳- فرجام دنیوی مشرکان ۱۱۰۰

- ۱۱۰۰ ----- ۳۲۴- فرجام دنیوی مکذبان انبیا
- ۱۱۰۲ ----- ۳۲۵- فرجام دوستی با کافران
- ۱۱۰۲ ----- ۳۲۶- فرجام ذلت بار
- ۱۱۰۲ ----- ۳۲۷- فرجام ذلت پذیران
- ۱۱۰۲ ----- ۳۲۸- فرجام رباخوار
- ۱۱۰۴ ----- ۳۲۹- فرجام رنجهای مؤمنان
- ۱۱۰۴ ----- ۳۳۰- فرجام رهبران کفر
- ۱۱۰۴ ----- ۳۳۱- فرجام زلیخا
- ۱۱۰۴ ----- ۳۳۲- فرجام زمین
- ۱۱۰۷ ----- ۳۳۳- فرجام زنان مؤمن
- ۱۱۰۸ ----- ۳۳۴- فرجام زندگی دنیوی
- ۱۱۰۸ ----- ۳۳۵- فرجام زیانکاران
- ۱۱۰۸ ----- ۳۳۶- فرجام زیباییهای طبیعت
- ۱۱۰۸ ----- ۳۳۷- فرجام سخت
- ۱۱۱۰ ----- ۳۳۸- فرجام سخت بخیلان
- ۱۱۱۰ ----- ۳۳۹- فرجام سخت ثروت اندوزان
- ۱۱۱۰ ----- ۳۴۰- فرجام سخت کافران
- ۱۱۱۱ ----- ۳۴۱- فرجام سخت مکذبان پادشهای خدا
- ۱۱۱۲ ----- ۳۴۲- فرجام سد ذوالقرنین
- ۱۱۱۲ ----- ۳۴۳- فرجام سوءظن به خدا
- ۱۱۱۲ ----- ۳۴۴- فرجام سوءظن به نصرتهای خدا
- ۱۱۱۳ ----- ۳۴۵- فرجام شایعه علیه مسلمانان
- ۱۱۱۴ ----- ۳۴۶- فرجام شرک
- ۱۱۱۶ ----- ۳۴۷- فرجام شرک عبادی
- ۱۱۱۶ ----- ۳۴۸- فرجام شقاوتمندان
- ۱۱۱۶ ----- ۳۴۹- فرجام شوم

- ۱۱۲۶-۳۵۰- فرجام شوم ابو لهب
- ۱۱۲۶-۳۵۱- فرجام شوم استهزاگران
- ۱۱۲۶-۳۵۲- فرجام شوم استهزای انبیا
- ۱۱۲۸-۳۵۳- فرجام شوم استهزای وحی
- ۱۱۲۸-۳۵۴- فرجام شوم اشاعه فحشا
- ۱۱۲۸-۳۵۵- فرجام شوم اصحاب الجنه
- ۱۱۲۸-۳۵۶- فرجام شوم اصحاب شمال
- ۱۱۳۰-۳۵۷- فرجام شوم اعراض از قرآن
- ۱۱۳۰-۳۵۸- فرجام شوم افترا
- ۱۱۳۰-۳۵۹- فرجام شوم اقوام پیشین
- ۱۱۳۲-۳۶۰- فرجام شوم امت های پیشین
- ۱۱۳۲-۳۶۱- فرجام شوم اهل مدین
- ۱۱۳۲-۳۶۲- فرجام شوم بخیلان
- ۱۱۳۳-۳۶۳- فرجام شوم بنی نضیر
- ۱۱۳۴-۳۶۴- فرجام شوم پیروان شیطان
- ۱۱۳۴-۳۶۵- فرجام شوم توطئه علیه محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۱۱۳۴-۳۶۶- فرجام شوم ثروت اندوزان
- ۱۱۳۶-۳۶۷- فرجام شوم ثروتمندان
- ۱۱۳۶-۳۶۸- فرجام شوم جهنم
- ۱۱۳۶-۳۶۹- فرجام شوم جهنمیان
- ۱۱۳۶-۳۷۰- فرجام شوم حزب شیطان
- ۱۱۳۸-۳۷۱- فرجام شوم دشمنان انبیا
- ۱۱۳۸-۳۷۲- فرجام شوم دشمنان خدا
- ۱۱۳۸-۳۷۳- فرجام شوم دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۱۱۴۰-۳۷۴- فرجام شوم دنیاطلبان
- ۱۱۴۰-۳۷۵- فرجام شوم رهبران کفر

- ۳۷۶- فرجام شوم زنا ۱۱۴۰
- ۳۷۷- فرجام شوم شرک ۱۱۴۰
- ۳۷۸- فرجام شوم طغیانگران ۱۱۴۲
- ۳۷۹- فرجام شوم ظالمان ۱۱۴۲
- ۳۸۰- فرجام شوم ظلم ۱۱۴۴
- ۳۸۱- فرجام شوم عصیان ۱۱۴۴
- ۳۸۲- فرجام شوم عهدشکنان ۱۱۴۶
- ۳۸۳- فرجام شوم فاسقان ۱۱۴۶
- ۳۸۴- فرجام شوم فرعون ۱۱۴۶
- ۳۸۵- فرجام شوم فرعونیان ۱۱۴۶
- ۳۸۶- فرجام شوم قارون ۱۱۴۸
- ۳۸۷- فرجام شوم قدرتمندان ۱۱۴۹
- ۳۸۸- فرجام شوم قوم ابراهیم ۱۱۵۰
- ۳۸۹- فرجام شوم قوم ثمود ۱۱۵۰
- ۳۹۰- فرجام شوم قوم عاد ۱۱۵۲
- ۳۹۱- فرجام شوم کافران ۱۱۵۲
- ۳۹۲- فرجام شوم کافران پیرو ۱۱۶۰
- ۳۹۳- فرجام شوم کفر ۱۱۶۰
- ۳۹۴- فرجام شوم کفران کنندگان ۱۱۶۲
- ۳۹۵- فرجام شوم گناهکاران ۱۱۶۲
- ۳۹۶- فرجام شوم متجاوزان از حدود خدا ۱۱۶۳
- ۳۹۷- فرجام شوم متکبران ۱۱۶۴
- ۳۹۸- فرجام شوم مخالفان انبیا ۱۱۶۴
- ۳۹۹- فرجام شوم مستکبران ۱۱۶۴
- ۴۰۰- فرجام شوم مشرکان ۱۱۶۴
- ۴۰۱- فرجام شوم مشرکان مکه ۱۱۶۶

- ۴۰۲- فرجام شوم معرضان از قرآن ۱۱۶۷
- ۴۰۳- فرجام شوم مفسدان ۱۱۶۸
- ۴۰۴- فرجام شوم مکذبان آیات خدا ۱۱۶۸
- ۴۰۵- فرجام شوم مکذبان انبیا ۱۱۶۸
- ۴۰۶- فرجام شوم مکذبان دین ۱۱۷۰
- ۴۰۷- فرجام شوم مکذبان معاد ۱۱۷۰
- ۴۰۸- فرجام شوم منافقان ۱۱۷۰
- ۴۰۹- فرجام شوم ولایت شیطان ۱۱۷۲
- ۴۱۰- فرجام شوم همامان ۱۱۷۲
- ۴۱۱- فرجام شوم هدایت ناپذیران ۱۱۷۲
- ۴۱۲- فرجام شوم یهود ۱۱۷۴
- ۴۱۳- فرجام شیاطین ۱۱۷۴
- ۴۱۴- فرجام شیطان ۱۱۷۴
- ۴۱۵- فرجام صابران ۱۱۷۶
- ۴۱۶- فرجام صالحان ۱۱۷۶
- ۴۱۷- فرجام صراط مستقیم ۱۱۷۶
- ۴۱۸- فرجام طغیانگران ۱۱۷۸
- ۴۱۹- فرجام ظالمان ۱۱۷۸
- ۴۲۰- فرجام عبادت غیر خدا ۱۱۸۱
- ۴۲۱- فرجام عصیان از انبیا ۱۱۸۲
- ۴۲۲- فرجام عصیانگران ۱۱۸۲
- ۴۲۳- فرجام علاقه به لذایذ مادی ۱۱۸۲
- ۴۲۴- فرجام عمل ۱۱۸۳
- ۴۲۵- فرجام عمل پسندیده ۱۱۸۶
- ۴۲۶- فرجام عمل ناپسند ۱۱۸۶
- ۴۲۷- فرجام غافلان ۱۱۸۸

- ۴۲۸- فرجام غزوه احزاب ۱۱۸۸
- ۴۲۹- فرجام غفلت از آخرت ۱۱۸۸
- ۴۳۰- فرجام غفلت از پاداش عمل ۱۱۸۸
- ۴۳۱- فرجام غفلت از کیفر عمل ۱۱۹۰
- ۴۳۲- فرجام فاسقان ۱۱۹۰
- ۴۳۳- فرجام فاسقان بنی اسرائیل ۱۱۹۰
- ۴۳۴- فرجام فرعون ۱۱۹۰
- ۴۳۵- فرجام فرعونیان ۱۱۹۲
- ۴۳۶- فرجام قاتل ۱۱۹۴
- ۴۳۷- فرجام قارون ۱۱۹۴
- ۴۳۸- فرجام قدرتمندان ۱۱۹۴
- ۴۳۹- فرجام قصه افک ۱۱۹۶
- ۴۴۰- فرجام قوم ابراهیم ۱۱۹۶
- ۴۴۱- فرجام قوم ثمود ۱۱۹۶
- ۴۴۲- فرجام قوم عاد ۱۱۹۸
- ۴۴۳- فرجام قوم لوط ۱۲۰۱
- ۴۴۴- فرجام قوم نوح ۱۲۰۲
- ۴۴۵- فرجام کافران ۱۲۰۴
- ۴۴۶- فرجام کافران به قرآن ۱۲۲۴
- ۴۴۷- فرجام کفر ۱۲۲۴
- ۴۴۸- فرجام کفران کنندگان ۱۲۲۶
- ۴۴۹- فرجام کفران نعمت ۱۲۲۶
- ۴۵۰- فرجام کوه ها ۱۲۲۶
- ۴۵۱- فرجام گردش خورشید ۱۲۲۸
- ۴۵۲- فرجام گردش ماه (گردون) ۱۲۲۸
- ۴۵۳- فرجام گمراهان ۱۲۳۰

- ۱۲۳۰ - فرجام گمراهی ۴۵۴
- ۱۲۳۰ - فرجام گناه ۴۵۵
- ۱۲۳۲ - فرجام گناهکاران ۴۵۶
- ۱۲۳۶ - فرجام گوساله پرستی ۴۵۷
- ۱۲۳۶ - فرجام لذت طلبی کافران ۴۵۸
- ۱۲۳۶ - فرجام مانعان از مسجد ۴۵۹
- ۱۲۳۶ - فرجام ماه (گردون) ۴۶۰
- ۱۲۳۸ - فرجام مبارزه با اسلام ۴۶۱
- ۱۲۳۸ - فرجام مبارزه با توحید ۴۶۲
- ۱۲۳۸ - فرجام مبارزه با قرآن ۴۶۳
- ۱۲۳۹ - فرجام مبارک ۴۶۴
- ۱۲۴۰ - فرجام متجاوزان بنی اسرائیل ۴۶۵
- ۱۲۴۰ - فرجام متخلفان از جهاد ۴۶۶
- ۱۲۴۰ - فرجام متخلفان از غزوه تبوک ۴۶۷
- ۱۲۴۲ - فرجام متقین ۴۶۸
- ۱۲۴۴ - فرجام مجرمان ۴۶۹
- ۱۲۴۴ - فرجام محارب ۴۷۰
- ۱۲۴۶ - فرجام محبوبان خدا ۴۷۱
- ۱۲۴۶ - فرجام محرومان از رحمت خدا ۴۷۲
- ۱۲۴۶ - فرجام محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۷۳
- ۱۲۴۶ - فرجام مخالفان انبیا ۴۷۴
- ۱۲۴۸ - فرجام مخالفت با دین ۴۷۵
- ۱۲۴۸ - فرجام مرتد ۴۷۶
- ۱۲۴۸ - فرجام مرتدان ۴۷۷
- ۱۲۴۸ - فرجام مرفهان ۴۷۸
- ۱۲۵۰ - فرجام مرفهان اقوام پیشین ۴۷۹

- ۴۸۰- فرجام مسافرت به حدیبیه - ۱۲۵۰
- ۴۸۱- فرجام مستکبران - ۱۲۵۰
- ۴۸۲- فرجام مسلمانان - ۱۲۵۲
- ۴۸۳- فرجام مشرکان - ۱۲۵۴
- ۴۸۴- فرجام مشرکان پیشین - ۱۲۵۸
- ۴۸۵- فرجام مشرکان صدر اسلام - ۱۲۵۸
- ۴۸۶- فرجام مشرکان مکه - ۱۲۵۸
- ۴۸۷- فرجام مطیعان - ۱۲۶۰
- ۴۸۸- فرجام معبودان باطل - ۱۲۶۰
- ۴۸۹- فرجام معرضان از انذارهای خدا - ۱۲۶۰
- ۴۹۰- فرجام معرضان از قرآن - ۱۲۶۲
- ۴۹۱- فرجام معرضان از هدایتهای خدا - ۱۲۶۲
- ۴۹۲- فرجام مغضوبان خدا - ۱۲۶۲
- ۴۹۳- فرجام مفتریان بر خدا - ۱۲۶۴
- ۴۹۴- فرجام مفتریان به خدا - ۱۲۶۴
- ۴۹۵- فرجام مفتریان به محمد(صلی الله علیه و آله) - ۱۲۶۵
- ۴۹۶- فرجام مفسدان - ۱۲۶۶
- ۴۹۷- فرجام مفسدان قوم لوط - ۱۲۶۷
- ۴۹۸- فرجام مکذبان - ۱۲۶۸
- ۴۹۹- فرجام مکذبان آیات خدا - ۱۲۶۹
- ۵۰۰- فرجام مکذبان انبیا - ۱۲۷۲
- ۵۰۱- فرجام مکذبان انذارهای خدا - ۱۲۷۵
- ۵۰۲- فرجام مکذبان شعیب(ع) - ۱۲۷۶
- ۵۰۳- فرجام مکذبان قرآن - ۱۲۷۶
- ۵۰۴- فرجام مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) - ۱۲۷۸
- ۵۰۵- فرجام مکذبان معاد - ۱۲۷۹

- ۵۰۶- فرجام مکذبان نوح(ع) ۱۲۸۰
- ۵۰۷- فرجام مکذبان هدایتهای خدا ۱۲۸۰
- ۵۰۸- فرجام ملت ها ۱۲۸۰
- ۵۰۹- فرجام منافقان ۱۲۸۲
- ۵۱۰- فرجام منافقان صدر اسلام ۱۲۸۶
- ۵۱۱- فرجام موجودات ۱۲۸۶
- ۵۱۲- فرجام موجودات آسمان ۱۲۹۲
- ۵۱۳- فرجام موجودات زمین ۱۲۹۲
- ۵۱۴- فرجام موحدان ۱۲۹۲
- ۵۱۵- فرجام مؤمنان ۱۲۹۳
- ۵۱۶- فرجام مؤمنان به نوح(ع) ۱۲۹۸
- ۵۱۷- فرجام مؤمنان شهید ۱۲۹۸
- ۵۱۸- فرجام مؤمنان صدر اسلام ۱۲۹۸
- ۵۱۹- فرجام نیک ۱۲۹۹
- ۵۲۰- فرجام نیکوکاران ۱۳۰۰
- ۵۲۱- فرجام نیکی ۱۳۰۰
- ۵۲۲- فرجام هدایت ناپذیران ۱۳۰۰
- ۵۲۳- فرجام همبندان یوسف(ع) ۱۳۰۱
- ۵۲۴- فرجام همسر ابو لهب ۱۳۰۲
- ۵۲۵- فرجام همسر لوط(ع) ۱۳۰۲
- ۵۲۶- فرجام همسر نوح(ع) ۱۳۰۲
- ۵۲۷- فرجام هواپرستی ۱۳۰۴
- ۵۲۸- فرجام هواپرستی منافقان ۱۳۰۴
- ۵۲۹- فرجام یهود ۱۳۰۴
- ۵۳۰- فرجام یهود ایله ۱۳۰۶
- ۵۳۱- قانونمندی فرجام آفرینش ۱۳۰۶

- ۵۳۲- قانونمندی فرجام موجودات ۱۳۰۶
- ۵۳۳- مشرکان و حسن فرجام ۱۳۰۶
- ۵۳۴- مطالعه فرجام اقوام پیشین ۱۳۰۸
- ۵۳۵- مطالعه فرجام تمدن ها ۱۳۰۹
- ۵۳۶- مطالعه فرجام ظالمان ۱۳۱۰
- ۵۳۷- مطالعه فرجام فرعونیان ۱۳۱۰
- ۵۳۸- مطالعه فرجام کافران ۱۳۱۰
- ۵۳۹- مطالعه فرجام مشرکان ۱۳۱۲
- ۵۴۰- مطالعه فرجام مکذبان انبیا ۱۳۱۲
- ۵۴۱- منشأ حسن فرجام ۱۳۱۴
- ۵۴۲- منشأ حسن فرجام انفاقگران ۱۳۱۵
- ۵۴۳- منشأ فرجام اخروی انسان ۱۳۱۶
- ۵۴۴- منشأ فرجام اخروی انسان ها ۱۳۱۶
- ۵۴۵- منشأ فرجام اصحاب فیل ۱۳۱۶
- ۵۴۶- منشأ فرجام امور ۱۳۱۷
- ۵۴۷- منشأ فرجام شوم ۱۳۱۸
- ۵۴۸- منشأ فرجام شوم بخیلان ۱۳۱۸
- ۵۴۹- منشأ فرجام شوم فرعونیان ۱۳۲۰
- ۵۵۰- منشأ فرجام شوم کافران ۱۳۲۰
- ۵۵۱- منشأ فرجام شوم کافران پیرو ۱۳۲۰
- ۵۵۲- منشأ فرجام شوم کافران پیشین ۱۳۲۰
- ۵۵۳- ناخوشایندی فرجام شوم ۱۳۲۲
- ۵۵۴- نجات از فرجام شوم ۱۳۲۲
- ۵۵۵- نشانه های حُسن فرجام ۱۳۲۲
- ۵۵۶- نقش فرجام امور ۱۳۲۲
- ۵۵۷- نقش فرجام شوم ۱۳۲۴

- ۵۵۸- نقش فرجام نیک ۱۳۲۴
- ۵۵۹- نگرانی از فرجام اخروی ۱۳۲۴
- ۵۶۰- نگرانی از فرجام خود ۱۳۲۶
- ۵۶۱- نگرانی از فرجام دنیوی ۱۳۲۶
- ۵۶۲- نگرانی از فرجام شوم کافران ۱۳۲۶
- ۵۶۳- نگرانی از فرجام شوم مشرکان ۱۳۲۶
- ۵۶۴- نگرانی از فرجام قوم عاد ۱۳۲۸
- ۵۶۵- نگرانی از فرجام گمراهان ۱۳۲۸
- ۵۶۶- هشدار به فرجام شوم ۱۳۲۸
- ۵۶۷- یهود صدر اسلام و فرجام فرعون ۱۳۲۸
- ۵۶۸- آثار ذکر فرجام امور ۱۳۳۰
- ۵۶۹- تذکر فرجام امور ۱۳۳۰
- ۵۷۰- ذکر فرجام امور ۱۳۳۰
- ۵۷۱- فرجام امور ۱۳۳۲
- ۵۷۲- منشأ فرجام امور ۱۳۳۴
- ۵۷۳- نقش فرجام امور ۱۳۳۵
- ۵۷۴- عوامل فرجام اندیشی ۱۳۳۶
- ۵۷۵- فرجام پسندیده ۱۳۳۶
- درباره مرکز ۱۳۳۷

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 73

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتالی: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- غسل

1- آثار غسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 15

15 - غسل ، رافع جنابت است .

و ان كنتم جنباً .. حتى تغسلوا

2- احکام غسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 15

15 - در صورت مباشرت با همسران ، در شب های رمضان ، باید پیش از طلوع فجر غسل کرد . *

فالن بشروهن وابتغوا ما كتب الله لكم .. حتى يتبين لكم الخيط الأبيض

برخی از مفسران بر آنند که مراد از «ما كتب الله» تحصیل طهارت است؛ چنانچه در سوره مائده (آیه 6) آمده است: «و ان كنتم جنباً فاطهروا .. أو لامستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيداً طيباً».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 29 - 20

20 - وضو و غسل در هوای سرد با وجود خطر جانی ، در حکم خودکشی است .

و لا تقتلوا انفسکم

رسول الله (صلی الله علیه و آله) در پاسخ سؤال از وضو و غسل در هوای سرد با وجود خطر جانی فرمود: و لا تقتلوا انفسکم ان الله کان بکم رحیماً.

ص: 1

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 236، ح 102؛ نورالثقلین، ج 1، ص 472، ح 201؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 363، ح 8.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 24، 23، 16، 3

3 - وضو، غسل و تیمم در حال مستی، باطل است.*

لا تقربوا الصلوه و انتم سکاری

نهی از نزدیک شدن به نماز می تواند اشاره به بطلان وضو و غسل و تیمم نیز باشد، چون نزدیک شدن به نماز با آنها تحقق می یابد.

16 - ضرورت شستن تمامی بدن، برای تحقق غسل

حتی تغسلوا

تعیین نکردن اعضایی خاص برای غسل در مقابل تصریح به مواضع تیمم، بیانگر آن است که در غسل باید تمامی بدن شسته شود.

23 - جماع، از موجبات غسل و یا تیمم

او لمستم النساء... فتیمموا

مؤید برداشت فوق فرمایش امام صادق (ع) است که درباره «لمستم النساء» در آیه فوق فرمود: هو الجماع... .

کافی، ج 5، ص 555، ح 5؛ نورالثقلین، ج 1، ص 484، ح 270.

24 - محدث پس از یافتن آب باید غسل کند و یا وضو بگیرد، هر چند پیش از آن به جهت نبود آب تیمم کرده باشد.

یا ایها الذین امنوا... فتیمموا

مفهوم جمله شرطیه «ان کنتم... لمستم... فلم تجدوا ماءً فتیمموا»، این است که در صورت یافتن آب، با تیمم نمی توان نماز خواند. بنابراین کسی که به آب دسترسی نداشته و تیمم کرده - در صورت یافتن آب - باید غسل کند یا وضو بگیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 43، 17، 15، 11، 10، 9

9 - وجوب شستن تمام بدن در غسل

وإن كنتم جنباً فاطهروا

مراد از «فاطهروا» تحصیل طهارت با شستشوی تمام بدن است و اگر عضوی خاص در نظر بود به آن تصریح می شد. چنانچه در وضو و تیمم به اعضایی خاص تصریح شده است.

10 - با غسل جنابت، بدون گرفتن وضو، می توان نماز خواند.

إذا قمتم إلى الصلوة... وإن كنتم جنباً فاطهروا

با توجه به تقدیر آیه (فاغسلوا... ان لم تكونوا جنباً و ان كنتم جنباً فاطهروا)، معلوم می شود که ضرورت وضو و تشریح آن در صورتی است که شخص جنب نباشد.

11 - رعایت ترتیبی خاص در شستن بدن برای غسل جنابت، لازم نیست.*

وإن كنتم جنباً فاطهروا

از اینکه خداوند برای وضو و تیمم به ترتیب خاصی بین اعضا اشاره فرموده است و درباره غسل جنابت ترتیبی خاص ذکر نکرده، معلوم می شود هیچ ترتیبی بین شستن اعضای بدن مورد نظر نبوده است.

ص: 2

15 - لزوم جستجوی برای یافتن آب جهت وضو و غسل

فلم تجدوا ماء

کلمه «نیافتن» در موردی به کار برده می شود که شخص چیزی را جستجو کند و نیابد.

17 - جماع ، موجب غسل و ناقض آن است .

اولمستم النساء فلم تجدوا ماء فتمموا

«لمستم» از باب مفاعله به این معناست که هر یک از مرد و زن یکدیگر را لمس کنند و این، کنایه از جماع است. برداشت فوق را فرمایش امام صادق (ع) تأیید می کند که در مورد «لامستم النساء» فرمود: هو الجماع ...

کافی، ج 5، ص 555، ح 5؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 452، ح 9.

43 - لزوم خرید آب برای وضو و غسل ، در حد توان مالی به وقت دسترسی نداشتن به آن

فلم تجدوا الماء

از امام کاظم (ع) روایت شده که درباره میزان مبلغ ضروری برای تهیه آب وضو و غسل در صورت نبود آب فرمود: ذلک علی قدر جدته.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 244، ح 146؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 372، ح 17.

3- اهمیت غسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 32

32 - تشریح وضو ، غسل و تیمم ، از نعمت های الهی

فاغسلوا وجوهکم و ایدیکم . . . و لکن یرید لیطهرکم ولیتم نعمته علیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 7

7- فراهم شدن آب برای غسل و وضو و تطهیر نجاست ها و قذارت ها ، از اهداف نزول باران برای مجاهدان بدر

و ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم به

ذکر نشدن متعلق «یطهرکم» حکایت از عمومیت آن متعلق دارد (نجاستهای ظاهری و باطنی). یعنی خداوند باران را فرو فرستاد تا نجاستهای ظاهری را به وسیله آن برطرف سازید و آنان که جنب هستند غسل کنند و دیگران وضو بسازند.

4- ترتیب در غسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 11

ص: 3

11 - رعایت ترتیبی خاص در شستن بدن برای غسل جنابت ، لازم نیست . *

وإن كنتم جنباً فاطهروا

از اینکه خداوند برای وضو و تیمم به ترتیب خاصی بین اعضا اشاره فرموده است و درباره غسل جنابت ترتیبی خاص ذکر نکرده، معلوم می شود هیچ ترتیبی بین شستن اعضای بدن مورد نظر نبوده است.

5- غسل جنابت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 8، 10، 11

8 - وجوب تحصیل طهارت (غسل) بر شخص جنب ، برای خواندن نماز

وإن كنتم جنباً فاطهروا

جمله «ان كنتم . . .» عطف بر جمله ای مقدر است و کلام با تقدیر آن چنین می شود: «اذا قمتم الى الصلوه فتوضوا ان لم تكونوا جنباً و ان كنتم جنباً فاطهروا». بنابراین غسل مشروط می شود به هنگامی که جنب می خواهد نماز بخواند.

10 - با غسل جنابت ، بدون گرفتن وضو ، می توان نماز خواند .

إذا قمتم إلى الصلوه . . . و إن كنتم جنباً فاطهروا

با توجه به تقدیر آیه (فاغسلوا . . . ان لم تكونوا جنباً و ان كنتم جنباً فاطهروا)، معلوم می شود که ضرورت وضو و تشریح آن در صورتی است که شخص جنب نباشد.

11 - رعایت ترتیبی خاص در شستن بدن برای غسل جنابت ، لازم نیست . *

وإن كنتم جنباً فاطهروا

از اینکه خداوند برای وضو و تیمم به ترتیب خاصی بین اعضا اشاره فرموده است و درباره غسل جنابت ترتیبی خاص ذکر نکرده، معلوم می شود هیچ ترتیبی بین شستن اعضای بدن مورد نظر نبوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 15

15 - در صورت مباشرت با همسران ، در شب های رمضان ، باید پیش از طلوع فجر غسل کرد . *

فالن بشروهن و ابتغوا ما كتب الله لكم .. حتى يتبين لكم الخيط الأبيض

برخی از مفسران بر آنند که مراد از «ما كتب الله» تحصیل طهارت است؛ چنانچه در سوره مائده (آیه 6) آمده است: «وإن كنتم جنبا فاطهروا .. أو لامستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيداً طيباً».

6- غسل در مستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 3

ص: 4

3- وضو، غسل و تیمم در حال مستی، باطل است.*

لا تقربوا الصلوه و انتم سکاری

نهی از نزدیک شدن به نماز می تواند اشاره به بطلان وضو و غسل و تیمم نیز باشد، چون نزدیک شدن به نماز با آنها تحقق می یابد.

7- غسل مستحب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 31 - 12

12 - عن أبي عبدالله(ع) في قوله تعالى: «خذوا زينتكم عند كل مسجد» قال: الغسل عند لقاء كل إمام

از امام صادق(ع) درباره آیه «خذوا زینتکم...» روایت شده است: از مصادیق آیه، غسل کردن هنگام ملاقات هر پیشواست.

8- غسل واجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 14

14 - جنب، برای برپایی نماز باید غسل کند.

لا تقربوا الصلوه... حتی تغتسلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 8

8- وجوب تحصیل طهارت (غسل) بر شخص جنب، برای خواندن نماز

وإن كنتم جنباً فاطهروا

جمله «ان كنتم...» عطف بر جمله ای مقدر است و کلام با تقدیر آن چنین می شود: «إذا قمتم الى الصلوه فتوضوا ان لم تكونوا جنباً و ان كنتم جنباً فاطهروا». بنابراین غسل مشروط می شود به هنگامی که جنب می خواهد نماز بخواند.

9- فلسفه غسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

29 - هدف از تشریح وضو، غسل و تیمم، طهارت مؤمنان و اتمام نعمت الهی به آنان است، نه ایجاد حرج و مشقت.

إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا... و لكن یرید لیطهرکم ولیتم نعمته علیکم

ص: 5

10- مبطلات غسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 17

17 - جماع ، موجب غسل و ناقض آن است .

او لمستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا

«لمستم» از باب مفاعله به این معناست که هر یک از مرد و زن یکدیگر را لمس کنند و این، کنایه از جماع است. برداشت فوق را فرمایش امام صادق(ع) تأیید می کند که در مورد «لامستم النساء» فرمود: هو الجماع

کافی، ج 5، ص 555، ح 5؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 452، ح 9.

11- موجبات غسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 23

23 - جماع ، از موجبات غسل و یا تیمم

او لمستم النساء .. فتيمموا

مؤید برداشت فوق فرمایش امام صادق(ع) است که درباره «لمستم النساء» در آیه فوق فرمود: هو الجماع

کافی، ج 5، ص 555، ح 5؛ نورالثقلین، ج 1، ص 484، ح 270.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 17

17 - جماع ، موجب غسل و ناقض آن است .

او لمستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا

«لمستم» از باب مفاعله به این معناست که هر یک از مرد و زن یکدیگر را لمس کنند و این، کنایه از جماع است. برداشت فوق را فرمایش امام صادق(ع) تأیید می کند که در مورد «لامستم النساء» فرمود: هو الجماع ...

کافی، ج 5، ص 555، ح 5؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 452، ح 9.

ص: 6

12- واجبات غسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 16

16 - ضرورت شستن تمامی بدن ، برای تحقق غسل

حتی تغسلوا

تعیین نکردن اعضایی خاص برای غسل در مقابل تصریح به مواضع تیمم، بیانگر آن است که در غسل باید تمامی بدن شسته شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 9

9 - وجوب شستن تمام بدن در غسل

وإن كنتم جنبا فاطهروا

مراد از «فاطهروا» تحصیل طهارت با شستشوی تمام بدن است و اگر عضوی خاص در نظر بود به آن تصریح می شد. چنانچه در وضو و تیمم به اعضایی خاص تصریح شده است.

13- وجوب غسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 21

21 - وجوب وضو، غسل و تیمم، وجوب غیری است .

إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم وایدیکم فلم تجدوا ماء فتیمموا

با توجه به اینکه وضو و .. را برای نماز، واجب کرده است، وجوب غیری از آن استفاده می شود.

14- وقت غسل در ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 15

15 - در صورت مباشرت با همسران ، در شب های رمضان ، باید پیش از طلوع فجر غسل کرد . *

فالن بشروهن و ابتغوا ما كتب الله لكم .. حتى يتبين لكم الخيط الأبيض

برخی از مفسران بر آنند که مراد از «ما كتب الله» تحصیل طهارت است؛ چنانچه در سوره مائده (آیه 6) آمده است: «وإن كنتم جناباً فاطهروا .. أو لامستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيداً طيباً».

ص: 7

1- آثار غصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 161 - 9

9 - رباخواری و تصرف نابحق یهودیان در اموال مردم ، موجب تحریم برخی از حلال های پاکیزه بر ایشان

حَرَمْنَا عَلَيْهِمْ... وَأَخَذَهُمُ الرِّبَا وَقَدْ نَهَوْنَا عَنْهُ وَأَكْلَهُمْ أَمْوَالِ النَّاسِ

2- آثار غصب ارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 19 - 5,7

5 - خواری در پیشگاه خداوند ، پیامد تجاوز به ارث دیگران است ؛ نه تهی دستی و فقر .

فَقَدَرْنَا عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهْنَن . كَلَّا... وَتَأْكُلُونَ التَّرَاثَ أَكْلًا لَمَّا

7 - رعایت حق ارث دیگران ، مایه عزت نزد خداوند و پایمال کردن آن ، ذلت آور است .

رَبِّي أَكْرَمَن... رَبِّي أَهْنَن . كَلَّا بَل... تَأْكُلُونَ التَّرَاثَ أَكْلًا لَمَّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 25 - 2

2 - ترک یتیم نوازی ، بی توجهی به تغذیه فقیران ، تصاحب ارث دیگران و دلبستگی شدید به ثروت ، مایه گرفتاری به عذابی بی نظیر در

قیامت

فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ

ضمیر «عذابه»، ممکن است به انسان برگردد که در آیات پیشین ویژگی های او بیان شده بود. در این صورت عذاب - که اسم

مصدر و به معنای تعذیب است - به مفعول خود اضافه شده است و مفاد آیه شریفه این است که عذاب کردن آن فرد، به گونه ای انجام می گیرد که کسی - جز خداوند - آن گونه عذاب نمی کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 26 - 3

3 - کسانی که یتیمان را گرمی نداشته و بر تغذیه مساکین توصیه نمی کنند و به ناحق ارث دیگران را تصرف کرده و به مال دنیا دل بسته اند ، در قیامت به سخت ترین شکل به بند کشیده خواهند شد .

لا تکرمون ... لا تحضّون ... تأکلون ... تحبّون ... و لایوثق وثاقه أحد

ممکن است ضمیر «وثاقه» به «الإنسان» برگردد. در این صورت «وثاق» به مفعول خود اضافه شده است.

3- اجتناب از غضب ارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 24 - 8

8 - ارج نهادن به یتیمان ، تغذیه نیازمندان ، پرهیز از غضب ارث دیگران و دل نبستن به ثروت ، توشه هایی سودمند برای آخرت

لا تکرمون ... لا تحضّون ... تأکلون ... تحبّون ... یلیتني قدّمت لحياتي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 4

4 - آزمون دانستن فقر و غنا ، گرمی داشت یتیمان ، سیر کردن گرسنگان ، تصرف نکردن ارث دیگران و پرهیز از مال دوستی ، زمینه ساز اعتماد به رهایی از صحنه های وحشت بار قیامت

فأما الإنسان إذا ما ابتليه .. يأتيتها النفس المطمئنة

«نفس مطمئن» - به قرینه آیات پیشین - انسانی است که از اوصاف ذکر شده در آن آیات، مبرّا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 8

8 - آزمون دیدن فقر و غنا ، گرمی داشت یتیمان ، تغذیه فقیران ، ترک تصرف ارث دیگران و پرهیز از مال دوستی ، مایه احساس رضایت

انسان از خداوند و زمینه ساز رضایت خداوند از او است .

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلِيَهُ .. راضيه مرضيه

نفس «راضی» و «مرضی» - به قرینه آیات پیشین - انسانی است که از اوصاف ذکر شده در آن آیات، مبرّا باشد.

ص: 9

4- اجتناب از غصب ارث یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 19 - 3

3 - لزوم بها دادن به شخصیت یتیمان و ترک تجاوز به حق ارث آنان

لا تکرمون الیتیم . . . و تأکلون التراث اکلاً لماً

آیه بعد، از حب مال سخن گفته و در این آیه خوردن میراث مطرح شده است. ارتباط این آیات با دو آیه قبل، بیانگر این است که هر کس برای یتیمان ارزشی قائل نباشد، میراث آنان را تصاحب می کند و هر کس به فکر تغذیه مساکین نباشد، گرفتار مال دوستی است.

5- احکام غصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 161 - 6

6 - حرمت به دست آوردن مال با اسباب باطل و غیر مشروع

و أكلهم أموال الناس بالباطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 1

1 - هرگونه تصرف عدوانی در داراییهای یتیمان و تجاوز به آن حرام است.

و لا تقربوا مال الیتیم

بیان حرمت تصرف در اموال یتیمان با به کارگیری فعل «لا تقربوا» (نزدیک نشوید)، اشاره به جهاتی دارد؛ از جمله تصریح و تأکید بر این که هر نوع و مصداقی از تصرف در مال یتیم، ممنوع است.

6- جرم غصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 8

8 - ناروایی و حرمت چنگ اندازی به اموال دیگران ، حکمی معلوم برای همگان

و لاتأكلوا أموالكم بينكم بالباطل . . . و أنتم تعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که: مفعول «تعلمون» حرمت تصرف در اموال دیگران - که از جمله «لاتأكلوا . . .» به دست می آید - باشد.

ص: 10

7- حرمت غصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 2 - 5

5 - حرمت تصرف غاصبانه در اموال یتیمان

و اتوا الیتامی اموالهم ... و لا تاکلوا اموالهم الی اموالکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 4 - 9

9 - حرمت تصرف شوهران در مهریه زنان ، بدون جلب رضایت کامل آنان

و اتوا النساء .. فان طبن لکم عن شیء منه نفساً فکلوه

از مفهوم جمله «فان طبن لکم ..» (اگر رضایت داشتند از مهریه بخورید و در آن تصرف کنید)، حرمت تصرف بدون رضایت به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 161 - 6

6 - حرمت به دست آوردن مال با اسباب باطل و غیر مشروع

و أکلهم أموال الناس بالباطل

8- زمینه غصب ارث یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 20 - 7,8

7 - غفلت از امتحان های الهی ، مایه ترک یتیم نوازی و بی اعتنایی به مسکینان و تصاحب میراث دیگران و دلپستگی به ثروت است .

ابتلیه .. کلاً بل لا تکرمون الیتیم . و لاتحصنون ... و تأکلون التراث ... و تحبّ

8 - دنیاطلبی و ثروت خواهی ، زمینه ساز بی ارزش انگاشتن یتیمان و دست اندازی به ارث آنان

بل لاتكرمون اليتيم . . . و تأكلون التراث ... و تحبّون المال حبًّا جمًّا

9- سرزنش غصب ارث

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - فجر - 89 - 19 - 2

2- تجاوز به حق ارث ديگران ، ناروا و نکوهيده است .

ص: 11

و تأكلون التراث أكلاً لما

10- ظلم غصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 30 - 3

3 - تصرف نامشروع و باطل در اموال دیگران ، تجاوز و ظلم است .

و لا تقتلوا انفسکم . . . و من يفعل ذلک عدواناً و ظلماً

بنابر اینکه «عدواناً و ظلماً» قید توضیحی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 2

2 - افزون طلبی و تصاحب مال دیگران ، ظلم است .

قال لقد ظلمک بسؤال نعجتک إلى نعاجه

11- غصب ارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 19 - 6

6 - « ارث » عرصه امتحان الهی است و تصاحب کنندگان میراث دیگران ، بازنده این امتحان اند .

إذا ما ابتلیه . . . و تأكلون التراث أكلاً لما

12- غصب ارث در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 19 - 1

1 - مردم عصر جاهلیت ، با تصرف حق دیگران در میراث ، سهم آنان را ضمیمه سهم خویش می ساختند .

و تأكلون التراث أكلاً لما

«تراث»، «ارث» و «میراث» به یک معنا است (لسان العرب). «لَمَّا» مصدر و به معنای جمع کردن فراوان است (العین). «لَمَّمْتُ»; یعنی، ضمیمه ساختم (مصباح). «أكل» کنایه از تصرف کامل است; به گونه ای که چیزی از میراث باقی نماند. توصیف آن به مصدر (لَمَّا)، برای مبالغه است; یعنی، تصرفی که در کنار حق خود، به طور کامل فراگیر حق دیگران نیز باشد.

ص: 12

13- غضب اموال عمومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 161 - 5

5 - یهودیان با اسباب باطل و غیر مشروع اموال عمومی و متعلق به جامعه را تصاحب می کردند .

و أكلهم أموال الناس بالباطل

بدان احتمال که مراد از «اموال الناس» اموال عمومی که متعلق به همه مردم است، باشد.

14- غضب اموال مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 2

2 - دستیابی به مال و دارایی های دیگران با اسباب باطل ، حرام است .

و لاتأكلوا أموالكم بینكم بالباطل

کلمه «بینکم» قید برای «أموالکم» است؛ یعنی، اموالی که در میان شماست و هر کس مالک بخشی از آن است. بنابراین جمله «لاتأكلوا...» چنین معنا می شود: نباید هیچ یک از شما مال و دارایی دیگری را با سببی باطل تصرف کند.

15- غضب بیت المال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 9

9 - چنگ اندازی به اموال و دارایی های عمومی ، حرام است .

لتأكلوا فريقاً من أموال الناس بالأثم

مقصود از «أموال الناس» می تواند اموال و داراییهای شخصی افراد باشد، همچنین منظور از آن می تواند اموال عمومی باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال دوم است.

16- غضب در یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - یهودیان با اسباب غیر مشروع و باطل اموال دیگران را تصاحب می کردند .

وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَطْلِ

ص: 13

کلمه «باء» در «البطل» سببیه است و مراد از «اموال الناس» می تواند ثروتهای متعلق به جامعه همانند معادن، جنگلها و .. باشد و می تواند مقصود از آن داراییهای شخصی دیگران باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است گفتنی است مراد از «اکل» خصوص خوردن نیست بلکه هر نوع تصرفی منظور است.

5- یهودیان با اسباب باطل و غیر مشروع اموال عمومی و متعلق به جامعه را تصاحب می کردند .

وَأَكْلَهُمْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَطْلِ

بدان احتمال که مراد از «اموال الناس» اموال عمومی که متعلق به همه مردم است، باشد.

17- غصب علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 2

2- بسیاری از عالمان دینی یهود و نصارا، اموال مردم را به ناحق و بدون سبب موجه و مشروع، تصاحب می کردند .

إِنْ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرَّهْبَانِ لِيَأْكُلُوا أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَطْلِ

18- غصب علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 2

2- بسیاری از عالمان دینی یهود و نصارا، اموال مردم را به ناحق و بدون سبب موجه و مشروع، تصاحب می کردند .

إِنْ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرَّهْبَانِ لِيَأْكُلُوا أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَطْلِ

19- غصب کشتیها در دوران خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 79 - 8

8- مقارن با وقوع داستان موسی و خضر (ع)، پادشاهی، کلیه کشتی های سالم را در آن منطقه، مصادره می کرد .

وكان وراءهم ملك يأخذ كل سفينة غصبا

مراد از «كل سفینه» - به قرینه «أن أعيبها» «كل سفینه صالحه» بوده است.

20- غضب کشتیها در دوران موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 14

8- مقارن با وقوع داستان موسی و خضر (ع)، پادشاهی، کلیه کشتی های سالم را در آن منطقه، مصادره می کرد.

و کان وراءهم ملک يأخذ کلّ سفینه غصبًا

مراد از «کلّ سفینه» - به قرینه «أن أعبیها» «کلّ سفینه صالحه» بوده است.

21- غصب مال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 31 - 6

6 - دست اندازی به دارایی ها دیگران با شیوه های باطل، گناهی بزرگ

لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل . . ان تجتنبوا کبائر ما تنهون عنه

به مقتضای ارتباط این آیه و آیات قبل، از مصادیق مورد نظر برای گناهان کبیره، همان تصرف ناروا در اموال دیگران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 161 - 4

4 - یهودیان با اسباب غیر مشروع و باطل اموال دیگران را تصاحب می کردند .

و أكلهم أموال الناس بالباطل

کلمه «باء» در «الباطل» سببه است و مراد از «اموال الناس» می تواند ثروتهای متعلق به جامعه همانند معادن، جنگلها و .. باشد و می تواند مقصود از آن داراییهای شخصی دیگران باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است گفتمی است مراد از «اکل» خصوص خوردن نیست بلکه هر نوع تصرفی منظور است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 19

19 - گرفتن مال مردم به زور، همراه با زدن آنان - در کشور اسلامی، - محاربه با خدا و رسول است .

انما جزؤا الذین یحاربون الله

از امام صادق(ع) درباره کسانی که در کشور اسلامی با زدن مردم به غارت اموالشان پردازند، روایت شده: هؤلاء من اهل هذه الایه «انما جزوا الذین . . .»

کافی، ج 7، ص 245، ح 2؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 465، ح 3.

22- غصب مال یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 10 - 9، 2، 1

ص: 15

1 - حرمت تصرف ظالمانه و ناروا در اموال یتیمان

انّ الذّین یاکلون اموال الیتامی ظلماً

2 - خوردن ظالمانه مال یتیم در واقع ، خوردن آتش است .

انّ الذّین یاکلون اموال الیتامی ظلماً اّما یاکلون فی بطونهم ناراً

9 - تصرف سرپرست یتیم در مال وی ، به انگیزه شخصی و با قصد عدم پرداخت آن ، ظلم است .

انّ الذّین یاکلون اموال الیتامی ظلماً

امام کاظم (ع) در پاسخ سؤال از تصرف در مال یتیم فرمود: .. لا ینبغی له ان یأکل الاّ القصد... فان کان من نیته ان لا یردّه علیهم فهو بالمنزل الذی قال الله عزّ و جل: «انّ الذّین یاکلون اموال الیتامی ظلماً».

کافی، ج 5، ص 128، ح 3؛ نورالثقلین، ج 1، ص 450، ح 90.

23- غصب مال یتیم در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 9

9- تصرف بی جا در اموال یتیمان و حیف و میل آنها ، امری رایج و شایع در میان اعراب جاهلی

و لا تقرّبوا مال الیتیم

24- غصب مسجد الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 34 - 4

4 - کفر پیشگان مکه به ناحق خویشتن را سرپرست مسجدالحرام می پنداشته و غاصبانه بر آن تسلط داشتند .

و هم یصدون عن المسجدالحرام و ما کانوا اولیاءه

25- کیفر غصب

2- تصرف به ناحق در اموال دیگران از سر ظلم و تجاوز، موجب گرفتاری به آتش دوزخ

و لا تقتلوا انفسکم ... و من يفعل ذلک عدواناً و ظلماً فسوف نُصلیه ناراً

بنابر اینکه «ذلک» اشاره به «لا تاکلوا» و یا مجموع «لا تاکلوا .. و لا تقتلوا» باشد.

26- کيفر غضب مال یتيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 10 - 10

10 - مبعوث شدن خورندگان مال یتيمان به ناروا - در قیامت - در حالی که آتش از دهانشان شعله می کشد .

انّ الذین یاکلون اموال الیتامی

رسول الله (صلی الله علیه و آله): یبعث اناس من قبورهم یوم القیامه تأجج افواههم ناراً. از آن حضرت سؤال شد اینان چه کسانی هستند؟ فرمود: انّ الذین یاکلون اموال الیتامی ظلماً

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 225، ح 47؛ نورالتقلین، ج 1، ص 448، ح 76.

27- گناه غضب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 2 - 9

9 - تصرف غاصبانه در اموال یتيمان و تأخیر در واگذاری آن به ایشان، گناهی بزرگ

و اتوا الیتامی اموالهم ولا تاكلوا .. . انّه کان حوباً کبیراً

تأخیر در پرداخت، از «و اتوا الیتامی» به دست می آید؛ چون علاوه بر لزوم پرداخت اموال یتيم، دلالت بر پرداخت به موقع آن نیز دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 29 - 10

10 - تصرف نابجا در اموال دیگران، گناهی بزرگ، همچون گناه قتل و آدمکشی است .

لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل .. . ولا تقتلوا انفسکم

بیان حرمت آدمکشی در کنار تصرفات ناروا در اموال دیگران، نشانه همسانی آن دو گناه است.

28- موارد غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 29 - 18

18 - گرفتن وام بدون توان بازپرداخت آن ، تصرف نابجا در اموال دیگران است .

لا تاكلوا اموالكم بينكم بالباطل

امام صادق (ع) بعد از تلاوت آیه فوق فرمود: ... ولا يستقرض علی ظهره الا و عنده وفاء

ص: 17

کافی، ج 5، ص 95، ح 2؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 236، ح 101.

29- موانع غصب ارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 21 - 1

1 - خداوند ، بازدارنده انسان از عشقورزی به ثروت و تصاحب حق دیگران و بی توجهی به نیازمندان و یتیمان

بل لا تکرمون الیتیم . و لاتحضنون ... و تأکلون ... و تحبون ... کلاً

حرف «کلاً»، برای ردع و بازداشتن مخاطب از اموری است که پیش از آن مطرح بوده است.

30- موانع غصب کشتی قصه خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 79 - 10

10- معیوب بودن کشتی حامل خضر و موسی (ع) ، عامل صرف نظر پادشاه غاصب از تصرف و مصادره آن شد .

فأردت أن أعبیها و كان وراءهم ملك يأخذ كل سفینه غصباً

31- ناپسندی غصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 79 - 9

9- غصب اموال مردم ، حتی از سوی حاکمان ، امری ناروا است .

و كان وراءهم ملك يأخذ كل سفینه غصباً

32- ناظر غصب ارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 20 - 9

9 - خداوند در کمین مردم بی توجه به یتیمان و مسکینان ، غاصب ارث دیگران و دل بسته به ثروت

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ... بَلْ لَا تَكْرَمُونَ الْيَتِيمَ . وَلَا تَحْضُنْ ... وَتَأْكُلُونَ ... وَتَحِبُّ

ص: 18

33- نهی از غصب مال یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 19

19- «عن أبي جعفر (ع) قال: ... بعث الله محمداً و... أنزل عليه في سوره بنی اسرائیل بمکه... و أنزل نهياً عن أشياء حذر عليها و لم يغلظ فيها ولم يتواعد عليها و قال: ...» و لا تقربوا مال الیتیم إلاّ بالتی هی أحسن حتی يبلغ أشده و أوفوا بالعهد إن العهد كان مسئولاً...»

امام باقر(ع) فرمود:.. خداوند حضرت محمد(صلی الله علیه و آله) را برانگیخت و... بر او آیاتی از سوره بنی اسرائیل را در مکه نازل فرمود... که در آن آیات از چیزهایی نهی کرده که پرهیز از آنها لازم است؛ ولی در آن نهیها غلظت و شدت نشان نداده و بر مرتکبین آن موارد وعید عذاب نداده است و فرمود: ... و لا تقربوا مال الیتیم إلاّ بالتی هی أحسن حتی يبلغ أشده و أوفوا بالعهد إن العهد كان مسئولاً...»

34- وضوح حرمت غصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 8

8 - ناروایی و حرمت چنگ اندازی به اموال دیگران ، حکمی معلوم برای همگان

و لا تأکلوا أموالکم بینکم بالبطل . . . و أنتم تعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که: مفعول «تعلمون» حرمت تصرف در اموال دیگران - که از جمله «لا تأکلوا . . .» به دست می آید - باشد.

ص: 19

3- غضب

1- آثار غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 108 - 8

8 - لزوم کنترل خشم و احساسات، جهت گرفتار نشدن در دام سخن و حرکات جاهلانه

و لاتسبوا الذین . . . فیسبوا الله عدوا بغیر علم

کلمات «عدوا» و «بغیر علم» بیان انگیزه و زمینه هایی است که موجب دشنام و حرکات غیر اخلاقی مشرکان می گردد. و از سوی دیگر هشدار است به همه که آدمی نباید اسیر چنین انگیزه هایی شود.

2- آثار غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 173 - 3

3 - مظاهر خشم الهی پس از انذار و اخطار، دارای آثاری هلاکت بار و ویرانگر

فساء مطر المنذرین

3- آثار غضب فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 50 - 2

2 - خشم و تهدید شدید فرعون، فاقد کمترین تأثیر در ساحران مؤمن به موسی (ع)

ص: 20

لأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ .. قَالُوا لَاضْمِر

4- اجتناب از غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 11

11 - لزوم مراقبت دقیق انسان بر گفته های خویش و پرهیز از سخنانی که موجب سخط خداوند است .

ورضى له قولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 3 - 4

4- لزوم تلاش برای جلب خشنودی خداوند و اجتناب از عوامل برانگیزاننده خشم او

كبر مقتاً عند الله أن تقولوا ما لا تفعلون

5- انذار از غضب پیروان موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 35 - 5

5- هشدار مؤمن آل فرعون به مردم مجادله گر و حق ستیز مصر ، درباره خشم انقلابی و انتقام مؤمنان طرفدار موسی (ع)

الذين يجدلون في آيات الله .. كبر مقتاً ... عندالذين ءامنوا

تذکر مؤمن آل فرعون به فرعونیان، مبنی بر این که ستیزه جویی در آیات الهی، موجب بغض و دشمنی مؤمنان می شود؛ می تواند بیانگر این نکته باشد که عمل آنان، موجب خشم انقلابی و شورش مؤمنان طرفدار موسی (ع) علیه آنان خواهدگردید.

6- انذار از غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 18 - 2

2- مریم (س) با وحشت از حضور مرد ناشناس نزد وی ، به خداوند پناه برد و او را از خشم خداوند برحذر داشت .

قالت إني أعوذ بالرحمن منك إن كنت تقياً

مریم(س) به جای «اللهم إني أعوذ بك» مرد ناشناس را مخاطب ساخت تا ترس از خشم خداوند را در دل او ایجاد کند. «تقوی»؛ یعنی قرار دادن خویش در وقایه (مانع) از هر چیز ترسناک (مفردات راغب) و «تقیاً»؛ یعنی پرهیزکننده از خطر. به قرینه کلام مریم(س) که مخاطب خود را از خداوند ترساند، مراد خطر خشم خداوند است.

ص: 21

7- اهمیت رفع غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 28 - 3

3 - لزوم تلاش در جهت آرام نمودن خشم و حسادت بر افروخته دیگران در رویارویی با آنان

لئن بسطت . . . ما إنا بباسط یدی إلیک

بیان نحوه برخورد هابیل با برادرش، می تواند درسی آموزنده برای همگان در موارد مشابه با آن باشد.

8- اهمیت کظم غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 108 - 8

8 - لزوم کنترل خشم و احساسات، جهت گرفتار نشدن در دام سخن و حرکات جاهلانه

و لاتسیوا الذین . . . فیسبوا الله عدوا بغير علم

کلمات «عدوا» و «بغير علم» بیان انگیزه و زمینه هایی است که موجب دشنام و حرکات غیر اخلاقی مشرکان می گردد. و از سوی دیگر هشدار است به همه که آدمی نباید اسیر چنین انگیزه هایی شود.

9- ایمنی از غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 81 - 10

10 - موحدان، به جهت توحید و یکتا پرستی، سزاوار در امان بودن از خشم خداوند هستند.

و لاتخافون انکم اشرکتکم بالله . . . فأی الفریقین أحق بالأمن

10- تبری از غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 1 - 4

4- توجه به خدادادی بودن شرح صدر ، مایه اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به دوری اش از قهر و خشم خداوند

ما ودّعک ربّک و ما قلی . . . ألم نشرح لک صدرک

هدف از استفهام در «ألم نشرح. . .» - که برای تقریر است - با توجه به ارتباط آن با محتوای سوره قبل، توجه دادن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به

ص: 22

نعمت هایی است که نشان محبوب بودن او نزد خداوند است تا نگرانی های احتمالی آن حضرت از میان برود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 8 - 2 - 94

8 - توجّه به عنایت های خداوند در رفع مشکلات رسالت ، مایه اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به دوری اش از قهر و خشم خداوند

ما ودّعک ربّک و ما قلی . . . و وضعنا عنک وزرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 7 - 4 - 94

7 - توجّه پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به خدادادی بودن نعمت خوش نامی ، مایه اطمینان آن حضرت به دوری اش از قهر و خشم

خداوند

ما ودّعک ربّک و ما قلی . . . و رفعنا لک ذکرک

11- روش کظم غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 15

15 - تحریک عواطف ، از روش های مؤثر در فرونشاندن غضب *

رجع موسی إلی قومه غضبین . . . قال ابن أم

12- روش نجات از غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 7

7 - برای گریز از خشم خدا ، چاره ای نیست جز پناهنده شدن به درگاه خود او .

لا ملجأ من الله إلا إلیه

13- زمینه غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 107 - 4

4- گرفتاری به خشم الهی و عذاب اخروی ، معلول دلبستگی انسان به دنیا و نادیده گرفتن آخرت است .

فعلیهم غضب . . . ذلك بأنهم استحبوا الحیوه الدنيا علی الآخره

ص: 23

بنابر اینکه «ذلک» اشاره به «غضب من الله...» باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 81 - 17

17 - طغیان گری در استفاده از نعمت ها (ناسپاسی ، اسراف و ...) ، زمینه ساز فرا رسیدن غضب الهی و سیطره یافتن آن بر انسان است .

کلوا... و لاتطغوا فيه فيحلّ عليكم غضبي

«يحلّ»؛ یعنی، «ینزل» و نزول و اقامت غضب، کنایه از استقرار کامل آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 86 - 13، 9

9 - پیروی بنی اسرائیل از سامری و بی توجهی آنان به وعده الهی ، زمینه ساز گرفتاری آنان به غضب خداوند بود .

و أضلّهم السامریّ... أم أردتم أن يحلّ عليكم غضب من ربّکم

«أم» در این آیه منقطعه است و مفاد عبارت «أم أردتم» این است که دلیل گوساله پرستی شما، تأخیر وعده نبود؛ بلکه شما به گونه ای عمل کردید که علاقه مندان به غضب الهی عمل می کنند. بنابراین، جمله «أردتم...» استعاره است و نمای کار آنان را نشان می دهد.

13 - عهدشکنی با پیامبران و تخلف از قول و قرار با آنان ، زمینه ساز گرفتار شدن به غضب الهی است .

أم أردتم أن يحلّ عليكم غضب من ربّکم فأخلفتم موعدی

16 - گمراهی پس از هدایت و شرکورزی پس از توحید ، زمینه ساز گرفتاری به خشم سنگین و پایدار خداوند و عذابی سخت و طولانی از جانب او

أضلّهم السامریّ... أم أردتم أن يحلّ عليكم غضب من ربّکم

«حلول غضب» بر رسوخ و دوام آن و نکره بودن «غضب» بر عظمت آن دلالت دارد. فرود آمدن غضب الهی، کنایه از نزول عذاب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 12

12 - گفتار ها ، دارای نقشی بسیار مؤثر در سرنوشت انسان و کسب رضایت و یا سخط خداوند

لاتتفع الشفعه .. ورضى له قولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 2

2- ظلم و بی دادگری جوامع پیشین ، سبب گرفتار شدن آنان به خشم خداوند و هلاکت و نابودیشان با عذاب او

و إن یکذبوک فقد کذب قبلهم .. فکأین من قریه أهلکنها و هی ظالمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 24

7- انحراف از خط مشی زندگی تعیین شده از سوی خدا، برانگیزاننده خشم الهی و درپی دارنده عذاب او

يَأَيُّهَا الرِّسَلُ... كَلُّوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ... وَأَنَا رَبِّكُمْ فَاتَّقُونِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 121 - 7

7- اصرار اکثریت افراد جامعه بر کفرورزی و حق ناپذیری، زمینه ساز نزول عذاب و گرفتار شدن آنان به خشم و قهر الهی

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 174 - 6

6- اصرار اکثریت افراد جامعه بر کفرورزی و حق ناپذیری، زمینه ساز نزول عذاب و گرفتار شدن به خشم و قهر الهی

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 82 - 10

10 - «عن أبي سعيد الخدري قال: سئل رسول الله (صلى الله عليه وآله) عن قول الله «إِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ» قال إذا تركوا الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر وجب السخط عليهم؛

از ابی سعید خدری روایت شده که از رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) درباره سخن خدا «إِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ» سؤال شد، فرمود: زمانی که امر به معروف و نهی از منکر را ترک کنند، غضب خدا بر آنان محقق می گردد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 39 - 8

8- کفر، موجب خشم شدید خداوند شده و حاصلی جز آن ندارد.

و لا يزيد الكافرين كفرهم عند ربهم إلا مقتاً

«مقت» (در مقابل «حب») به معنای بغض و خشم شدید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 1,2,3

1 - فرعونیان با اطاعت کورکورانه از فرعون، خشم و عذاب الهی را برای خویش فراهم آوردند.

فلما اسفونا انتقمنا منهم

2 - پیروی از جباران و ستم پیشگان، در پی دارنده خشم و عذاب الهی است.

فأطاعوا .. فلما اسفونا انتقمنا منهم

3 - خشم و انتقام خداوند از انسان ها، ناشی از عملکرد خود آنان است.

فأطاعوا .. فلما اسفونا انتقمنا منهم

ص: 25

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 2

2- فسادگری در زمین و گسستن از خویشاوندان ، موجب خشم و نفرین الهی

تفسدوا فی الأرض و تقطعوا أرحامکم . أولئک الذین لعنهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 28 - 3،5،10

3- پیروی از فریب ها و زیانمایی های شیطان و اطاعت از کافران ، مایه خشم الهی و عذاب

الشیطن سؤل لهم . . سنطیعکم فی بعض الأمر ... ذلک بأنهم اتبعوا ما أسخط الله

برداشت بالا بنابراین نکته است که «اتبعوا ما أسخط الله» به آنچه در آیات پیشین تحت عنوان «الشیطان سؤل لهم» و «قالوا . . سنطیعکم فی بعض الأمر» آمده است، نظر داشته باشد.

5- حرکت در مسیر خشم الهی و بیزاری از رضای او ، مایه حبط اعمال

اتبعوا ما أسخط الله و کرهوا رضونه فأحبط أعمالهم

10- رضا و رحمت حق ، اصلی ازلی و جاری در نظام آفرینش ، و خشم الهی زاییده اعمال آدمیان *

اتبعوا ما أسخط الله و کرهوا رضونه

«أسخط» (از باب افعال) بیانگر ایجاد است؛ ولی «رضوان» (به صورت اسم) می نمایاند که رضا و رحمت حق، همواره گسترده بوده و خواهد بود و تنها کافی است که انسان بدان تمایل داشته و از آن بهره گیرد، برخلاف خشم و کیفر الهی که با نفس عمل انسان، پدید آمده و ایجاد می شود.

14- زمینه غضب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 13

13 - گام نهادن مؤمنان در هر میدان و زمینه ای که خشم کافران را به دنبال داشته باشد ، عمل صالح و دارای اجر است .

و لا یطئون موطناً یغیظ الکفار . . . إلا کتب لهم به عمل صلح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 35، 40

35- سرعت گسترش اسلام، از پیدایش تا استقرار و شکوفایی آن، مایه شگفتی دین شناسان و خشم کافران

كزراع... يعجب الزّراع ليغيظ بهم الكفّار

40- جامعه مقتدر و اصیل اسلامی، برانگیزاننده خشم کافران و نه دوستی ایشان

كزراع أخرج شطه... ليغيظ بهم الكفّار

از تعبیر «لیغیظ» استفاده می شود که کافران، ناگزیر در قبال رشد امت اسلامی موضع خصمانه می گیرند و انتظار دوستی از آنان

ص: 26

بی جا و بی مورد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 51 - 2

2- تلاوت آیات قرآن از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، خشم و کینه کافران را به شدت برمی انگیزد.

وإن یکاد الذین کفروا لیزلقونک بأبصرهم لَمَّا سمعوا الذکر

15- زمینه غضب کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 72 - 5

5- خشمگین شدن کافران صدر اسلام و ظهور آثار کینه و نفرت در چهره آنان، به هنگام شنیدن آیات قرآن و معارف توحیدی آن

وإذا تتلی علیهم ءآیتنا بیّنت تعرف فی وجوه الذین کفروا المنکر

16- شدت غضب کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 72 - 6

6- بر افروختگی مشرکان با شنیدن آیات قرآن و خشم حاصل از آن، به حدی بود که آنان را در آستانه حمله و تهاجم به کسانی قرار می داد که آیات قرآن را بر آنها تلاوت می کردند.

یکادون یسطون بالذین یتلون علیهم ءآیتنا

«سَطُّوا» (مصدر «یسطون») به معنای تهاجم و حمله است؛ یعنی، چیزی نمانده که مشرکان با کسانی که آیات ما را بر آنان می خوانند گلاویز شوند.

17- عجله در غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 48 - 3

3- هشدار خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر شتاب نکردن در غضب و نفرین بر مردم و جدا شدن از آنان، مانند شتاب

کردن یونس (ع) در این باره

و لاتکن کصاحب الحوت إذ نادى و هو مکظوم

مفسران بر آنند که این آیه، به داستانی از یونس (ع) اشاره دارد که در سوره «انبیاء» (آیه 87) بیان شده است: «و ذالنون إذ ذهب

ص: 27

مغاضباً فظنّ أن لن نقدر عليه فنادى فى الظلمات..».

18- عفو هنگام غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 37 - 9،10

9 - چشم پوشی از خطای دیگران ، به هنگام خشم ، از صفات مهم اهل ایمان

للذین ءامنوا .. الذین ... و إذا ما غضبوا هم یغفرون

اهمیت این صفت، از تخصیص به ذکر یافتن آن، استفاده می شود.

10 - در گذشتن از خطای دیگران به هنگام غضب ، مایه برخورداری انسان از نعمت های جاودان آخرت

و ما عند اللّٰه .. للذین ءامنوا ... و إذا ما غضبوا هم یغفرون

19- عوامل غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 86 - 2

2 - ارتداد مردم و گمراه شدن آنان پس از هدایت ، مقوله ای سزاوار به خشم آمدن و فرورفتن در حزن و اندوه

و أضلّهم السامریّ . فرجع موسى إلى قومه غضبین أسفاً

20- عوامل غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 7،8،9

7 - خیانتکاری و اختلاس ، زمینه ساز خشم و غضب الهی

و من یغلل یأت بما غلّ .. افمن اتّبع رضوان اللّٰه کمن بآء بسخط من اللّٰه

از مصادیق مورد نظر برای «من بآء بسخط»، خیانتکارانی هستند که در آیه قبل به رسوایی آنان اشاره رفت.

8 - ترک صحنه پیکار و شرکت نجستن در آن ، زمینه ساز خشم خداوند

انّ الذين تولّوا منكم .. كمن بآء بسخط من الله

9- نسبت خیانت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، زمینه ساز خشم و غضب الهی

ما كان لنبیّ ان یغلّ .. كمن بآء بسخط من الله

جمله «کمن بآء بسخط» می تواند اشاره به کسانی باشد که به ساحت پاک پیامبر (صلی الله علیه و آله) چنین اتهاماتی را وارد کردند ؛ چنانچه در آیه قبل بدان اشاره شد.

ص: 28

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 41 - 7

7 - ظلم و بیدادگری ، مایه دور شدن از رحمت خدا و گرفتار شدن به خشم و غضب او

فبعداً للقوم الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 108 - 3

3 - خداوند ، بیزار و خشمگین از سخن گفتن دوزخیان با او

ربنا أخرجنا منها .. قال اخسئوا فيها ولا تكلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 7 - 6

6 - نسبت دادن دروغین زنا به زنان پاکدامن ، در پی دارنده لعنت خدا (محروم شدن از رحمت خدا و گرفتار شدن به خشم و غضب او)

والخمسه أن لعنت الله عليه إن كان من الكذابين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 23 - 2

2 - قذف زنان پاکدامن ، نجیب و مؤمن (نسبت دادن زنا به آنان) ، در پی دارنده خشم الهی و محرومیت از رحمت او

إن الذين يرمون المحصنات الغفلت المؤمنت لعنوا في الدنيا والآخرة

«لعن» (مصدر «لعنوا»)، به معنای طرد کردن و دور ساختن فرد از خیر و نیکی است (لسان العرب). و هم چنین طرد برخاسته از خشم و غضب می باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 45 - 8

8 - تکذیب پیامبران الهی ، غضب و عذاب الهی را در پی دارد .

«نكير» به معنای منكر و مكروه و كنايه از غضب الهى است. گفتنى است كه نكير به «ى» محذوف اضافه شده و به منزله «نكيري لهم» مى باشد. بنابراین، معنا چنين مى شود: آنان پيامبران مرا تكذيب كردند؛ به هنگام آمدن عذاب من، چه وضع و حالى خواهند داشت؟

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - شورى - 42 - 16 - 13

13 - تلاش در جهت ايجاد ترديد در باور هاى دينى مسلمانان ، موجب خشم و عذاب الهى است .

ص: 29

و الذين يحاجون في الله... عليهم غضب و لهم عذاب شديد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - محمد - 47 - 28 - 1

1- عذاب منافقان به هنگام مرگ ، معلول پیروی آنان از آنچه مورد خشم الهی است .

يضربون وجوههم و ادبرهم . ذلك بانهم اتبعوا ما اسخط الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - صف - 61 - 3 - 5

5- « عن هشام بن سالم قال : سمعت ابا عبد الله (ع) يقول : عده المؤمن اخاه نذر لا كفاره له فمن اخلف فبخلف الله بدأ و لمقته تعرض و ذلك قوله : « يا ايها الذين آمنوا لم تقولون ما لاتفعلون . كبر مقتاً عند الله أن تقولوا ما لاتفعلون » ;

هشام بن سالم گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: وعده مؤمن به برادر مؤمنش، نذری است که کفاره ندارد. [ولی] کسی که خلف وعده کند، نخست با خدا خلف وعده کرده و خود را در معرض خشم او قرار داده است و این، سخن خداوند است که فرمود: یا ایها الذين آمنوا لم تقولون ما لاتفعلون . کبر مقتاً عند الله أن تقولوا ما لاتفعلون».

21- عوامل غضب فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 27 - 1

1 - شدت یافتن خشم فرعون نسبت به موسی (ع) با تأکید موسی بر ربوبیت خدای یگانه هستی

قال ربکم وربّ ابائکم الاولین . قال إنّ رسولکم... لمجنون

متهم کردن موسی به جنون، نشان دهنده شدت خشم فرعون است.

22- عوامل غضب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 55 - 2, 1

1 - خشم فرعونیان از گریز شبانه بنی اسرائیل به منظور ترک دیار مصر

وإِثْمَ لَنَا لِعَانِطُونَ

2- اعمال و رفتار بنی اسرائیل ، همیشه مایه خشم و نگرانی فرعونیان

وإِثْمَ لَنَا لِعَانِطُونَ

تعبیر «عائظون» (به صیغه وصف) می تواند بیانگر این مطلب باشد که خشم فرعونیان، تنها به علت حرکت اخیر بنی اسرائیل نبود؛ بلکه معمولاً حرکات بنی اسرائیل مایه خشم و غضب آنان می شده است.

ص: 30

23- عوامل غضب مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 58 - 1

1- چهره مشرکان دوران جاهلی ، به هنگام دریافت خبر دختردار شدن ، از شدت غضب و ناراحتی ، دگرگون می شد .

وإذا بشر أحدهم بالأنثى ظل وجهه مسوداً

24- عوامل غضب مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 1

1 - خشم و ناراحتی شدید عرب جاهلی ، به هنگام اطلاع یافتن از تولد فرزندی دختر برای او

وإذا بشر أحدهم . . . و هو كظیم

25- عوامل غضب موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 86 - 1

1 - موسی (ع) در پی آگاه شدن از گمراهی بنی اسرائیل همراه با خشم و اندوهی شدید ، به نزد آنان بازگشت .

وأضلّهم السامریّ . فرجع موسی إلى قومه غضبن أسفاً

با توجه به آیات دیگر قرآن در این زمینه و نیز قرینه های موجود در همین آیات ، چنین برمی آید که گمراه شدن بنی اسرائیل به دست سامری در میقات چهل روزه موسی(ع) ، اتفاق افتاده بود و رجوع موسی(ع) به قوم خود نیز پس از پایان میقات بوده است. «غضببان» - چنان که برخی از اهل لغت گفته اند - به شخصی گفته می شود که غضب شدیدی داشته باشد و «أسف» به فرد خشمگینی گفته می شود که بر چیزی افسوس می خورد (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 1

1 - موسی (ع) با مشاهده گوساله پرستی بنی اسرائیل ، پس از بازگشت از میقات ، به شدت خشمگین شد .

يَبْنُوهُمْ لِاتَّخِذَ بَلْحَيْتِي وَلَا بَرَأْسِي

گرفتن سر و ریش هارون، نشان شدت از ناراحتی موسی (ع) در مورد انحراف بنی اسرائیل دارد.

ص: 31

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 18 - 7

7 - برانگیخته شدن خشم موسی (ع) با مشاهده مرد اسرائیلی در حال درگیری مجدد با یکی دیگر از قبطیان

قال له موسى إنك لغويّ مبين

26- عوامل غضب يعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 84 - 13

13- يعقوب (ع) بر عملکرد فرزندانش درباره يوسف (ع) و بنیامین خشمگین بود و همواره خشم خود را فرو می برد و از ابراز آن خودداری می کرد .

و تولّی عنهم . . . فهو كظیم

«كظیم» می تواند به معنای اسم فاعل کاظم باشد ؛ یعنی ، کسی که غم و اندوه یا خشم و غضب خویش را فرو می برد و از ابراز آن خودداری می کند.

27- عوامل غضب یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 3.22

3- رفتار قوم یونس ، خشم شدید آن حضرت را برانگیخت و موجب ناخرسندی او شد .

إذ ذهب مغضباً

22 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله : « و ذالنون إذ ذهب مغضباً » يقول : من أعمال قومه « فظنّ أن لن نقدر عليه » يقول : ظنّ أن لن يعاقب بما صنع ؛

از امام باقر (ع) در باره قول خدا « و ذالنون إذ ذهب مغضباً » روایت شده که: غضب یونس (ع) از اعمال قومش بود [و در معنای] «فظنّ أن لن نقدر عليه» فرمود: یونس (ع) گمان کرد که او در برابر آن چه انجام داده مجازات نمی شود».

28- عوامل كظیم غضب مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 15 - 2

2 - مرگ و ذلت مشرکان متجاوز، فرونشان شعله های خشم در سینه های مؤمنان صدر اسلام

قتلوهم يعذبهم الله... و يذهب غيظ قلوبهم

ص: 32

29- عوامل نجات از غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 13

13 - رهایی یافتن یهود از خواری و درماندگی و برطرف شدن غضب الهی از آنان ، در گرو ایمان واقعی ایشان به خدا و قیامت و انجام اعمال صالح است .

ضربت عليهم الذلة والمسكنه .. من آمن بالله و اليوم الآخر و عمل صلحاً فلهم أج

در آیه قبل بیان شد که یهود بر اثر کفر و گناه به خواری، ذلت و غضب گرفتار شدند. آیه مورد بحث خصوصاً با توجه به اینکه از یهودیان نام برده (والذین هادوا) می تواند اشاره به این باشد که: راه نجات یهود از آن سرنوشت شوم ایمان و عمل صالح است.

30- غضب آتش جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 12 - 2، 1

1 - تکذیب کنندگان قیامت ، آوای خشمگین و جوش و خروش آتش جهنم را از دور در قیامت خواهند شنید .

إذا رأتهم من مكان بعيد سمعوا لها تغيّطاً وزفيراً

«تغيّط»، به معنای شدت غضب و خشم و «زفير» به معنای گرفتن سینه از شدت غم و به جوش و خروش افتادن است (برگرفته از لسان العرب و مفردات راغب).

2 - آتش جهنم به هنگام دیدن تکذیب کنندگان قیامت از راه دور ، به جوش و خروش آمده و فریاد خشمگینانه سرخواهد داد .

إذا رأتهم من مكان بعيد سمعوا لها تغيّطاً وزفيراً

31- غضب ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 93 - 3

3 - شدت غضب و خشم ابراهیم (ع) ، به هنگام شکستن بت ها و معبودها

فراغ عليهم ضرباً باليمين

گفتگوی ابراهیم(ع) با بت ها - با آن که آن حضرت می دانست که آنها از سخن گفتن ناتوان اند - می تواند به منظور تقویت روح غضب و خشم خود نیست به آنها باشد تا عمل شکستن آنها خشمگینانه انجام گیرد.

ص: 33

32- غضب احزاب صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 6، 3

3 - احزاب متّحد ، در حالی از محاصره مدینه ناامید و پراکنده شدند که آکنده از خشم بودند .

وردّ الله الذین کفروا بغیظهم

«باء» در «بغیظ» برای ملبسه است و «بغیظهم» حال برای موصول «الذین کفروا» است.

6 - آکنده شدن احزاب متّحد از خشم و غضب ، معلول ناکامی آنان در تلاش شان بود .

وردّ الله الذین کفروا بغیظهم لم ینالوا خیراً

«لم ینالوا خیراً» می تواند حال برای «الذین کفروا» باشد و احتمال دارد که برای بیان «بغیظهم» باشد. برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است.

33- غضب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 14

14 - اقوام کافر در برخورد با دلایل روشن انبیا ، بشدت ناراحت و غضبناک می شدند و به صراحت موضع کفرآلود خود را اعلام می کردند .

جاءتهم رسلهم بالبیّنات فردّوا ایدیهم فی افوههم وقالوا انا کفرنا بما ارسلتم به

مراد از «ردّوا ایدیهم فی افواههم» کنایه از غضب و خشم آنهاست که در آیات دیگر نیز آمده است (غضوا علیکم الأنامل من الغیظ).

34- غضب الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 112 - 11، 12، 8

8 - اهل کتاب (یهود) ، هموارکننده غضب الهی بر خویشان

و بآءو بغضب من الله

11 - کفر مستمر یهود به آیات الهی و کشتن ناروای پیامبران ، موجب ذلت ، درماندگی و گرفتاری آنان به غضب الهی

ضربت عليهم الذلّ .. وباءو بغضب من الله و ضربت عليهم المسكنه ذلك باتهم كا

12 - عصیان یهود و تعدّی و تجاوز مستمر آنان ، موجب ذلت ، درماندگی و گرفتاری آنان به غضب الهی

ضربت عليهم الذلّ .. ذلك بما عصوا و كانوا يعتدون

بنابر اینکه «ذلك بما عصوا»، اشاره به ذلّت و .. باشد.

ص: 34

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 113 - 4

4- برخی از اهل کتاب به خاطر گرایش های ایمانی و رفتار پسندیده ، مصون از ذلت و درماندگی و غضب الهی

ضربت عليهم الذلة .. ليسوا سواءً من اهل الكتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 114 - 14

14 - صالحان از اهل کتاب ، آسوده از ذلت و مسکنت و ایمن از غضب الهی

ضربت عليهم الذلة .. ليسوا سواءً من اهل الكتب امه قائمه ... و اولئك من الصال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 116 - 2

2- اموال و اولاد ، تنها تکیه گاه به هنگام ذلت و ابتلای به غضب الهی ، از دیدگاه اهل کفر

ضربت عليهم الذلة .. و باءو بغضب من الله ... ان الذين كفروا لن تغني

ظاهراً منظور از «الذين كفروا»، همان جناح اهل کتاب هستند که در آیات سابق وضعیت آنان بیان شد.

35- غضب انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیا - 21 - 87 - 8

8- امکان دچار شدن پیامبران به خشم ناروا و گمان نادرست *

إذ ذهب مغضباً فظن أن لن نقدر عليه

برداشت یاد شده با الغای خصوصیت از یونس (ع) به دست می آید.

36- غضب بادیه نشینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - نارضايتی و خشم شديد برخی از باديه نشينان از انفاق های مالی و پرداخت مالیات به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حکومت اسلامی

و من الأعراب . . . و یتربص بکم الدوائر

ص: 35

37- غضب بر بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 18 - 8

8 - پرخاش کردن موسی (ع) نسبت به مرد اسرائیلی

قال له موسی ائتک لغویّ مبین

38- غضب بر جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 49 - 1

1 - خشم و برآشفتن فرعون از ایمان سریع ساحران به موسی (ع)، بدون رخصت و اجازه وی

قال ءامنتم له قبل أن ءاذن لكم

39- غضب بر جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 22 - 4

4 - مأموران دورخ، آکنده از خشم و نفرت نسبت به دوزخیان

كلّما أرادوا . . . و ذوقوا عذاب الحریق

40- غضب بر دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 6

6 - لزوم به کارگیری شدت و خشم، در جنگ با دشمنان کفرپیشه

قتلوا الذین یلونکم من الکفار و لیجدوا فیکم غلظه

41- غضب بر قوم یونس

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 22

ص: 36

22 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله: « و ذالنون إذ ذهب مغاضباً » يقول: من أعمال قومه « فظنّ أن لن نقدر عليه » يقول: ظنّ أن لن يعاقب بما صنع؛

از امام باقر(ع) در باره قول خدا « و ذالنون إذ ذهب مغاضباً » روایت شده که: غضب یونس(ع) از اعمال قومش بود [و در معنای] « فظنّ أن لن نقدر عليه » فرمود: یونس(ع) گمان کرد که او در برابر آن چه انجام داده مجازات نمی شود».

42- غضب بر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 6

6 - لزوم به کارگیری شدت و خشم، در جنگ با دشمنان کفرپیشه

قتلوا الذین یلونکم من الکفار و لیجدوا فیکم غلظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 17 - 1

1 - کافران، مورد غضب و نفرین خداوند و مشمول شدیدترین توبیخ های او هستند.

قتل الإنسن ما أکفره

فعل ماضی (قتل الإنسان) برای نفرین بکار رفته است. مفاد نفرین های خداوند توبیخ و تهدید است؛ زیرا معنای حقیقی نفرین، درباره او قابل تصور نیست. «ال» در «الإنسان» - به قرینه «فلینظر الإنسان...» در آیات بعد - برای ماهیت است و جمله «ما أکفره» نشان می دهد که در نفرین «قتل الإنسان»، تنها کافران مد نظر می باشند.

43- غضب بر محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 51 - 1

1 - نگاه کافران به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، گاهی خشم آلود و کینه توزانه بود.

و إن یکاد الذین کفروا لیزلقونک بأبصرهم

«رَلَقَ» (مرادف «ذَلَّ») به معنای لغزیدن و سقوط کردن است و عبارت «لیزلقونک بأبصارهم» کنایه از این است که کافران، با نگاه خشم گینانه و کینه توزانه، به پیامبر(صلی الله علیه و آله) می نگریستند؛ مانند آن که گفته می شود: فلان کس آن چنان به من نگاه می کند، که

گویا می خواهد مرا با نگاهش بخورد و یا بکشد؛ یعنی، اگر برای او ممکن باشد که با نگاهش مرا بخورد و یا بکشد، چنین خواهد کرد.

ص: 37

44- غضب بر مرتدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 13

13- مرتدان ، مورد غضب و خشم خداوندند .

من كفر بالله من بعد ايمنه ... فعليهم غضب من الله

45- غضب بر مشرکان ناسپاس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 55 - 7

7- غضب شديد خداوند از مشرکان ناسپاس رهیده از مشکلات و ناگواریها

ثم إذا كشف الضر عنكم إذا ... بريهم يشركون ... فتمتعوا فسوف تعلمون

التفات از غیبت به خطاب، احتمال دارد برای بیان شدت غضب و سخط خداوند باشد.

46- غضب بر یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 2 - 5

5- توجه به سقوط اخلاقی منکران معاد ، تا حد خشونت با یتیمان ، مایه پرهیز از تکذیب آخرت است .

فذلک الذی یدع الیتیم

47- غضب بیجا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 7.8

7- یونس (ع) در بیرون آمدن از میان قوم کافر خود و هجرت به سرزمین دیگر ، دچار خشم بی جا و گمان نادرست شد . *

إذ ذهب مغضبًا فظنّ أن لن نقدر عليه

8- امکان دچار شدن پیامبران به خشم ناروا و گمان نادرست *

إذ ذهب مغضباً فظنَّ أن لن نقدر عليه

برداشت یاد شده با الغای خصوصیت از یونس(ع) به دست می آید.

ص: 38

48- غضب پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 4

4- غضب کردن به جهت مشاهده انحرافات و گمراهی ها ، ممدوح است .

لاتأخذ بلحیتی ولا برأسی

نقل ماجرای غضب موسی(ع) - که در گرفتن موهای سر و ریش برادر تجسم یافته بود - بدون نکوهش و مذمت آن، بر پسندیده بودن این حالت در مورد امور دینی دلالت دارد.

49- غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 24

24 - بنی اسرائیل ، به غضب و خشم خداوند گرفتار شدند .

وباءو بغضب من الله

«باءو» به معنای بازگشتند، است. «باء» در «بغضب» برای ملاپست و مصاحبت می باشد؛ یعنی، بازگشتند در حالی که غضب و خشم خدا را به دوش می کشیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 90 - 15، 16، 17، 18

15 - یهودیان ، مردمی گرفتار شده به غضب و خشم خداوند

فباء و بغضب علی غضب

16 - یهودیان ، بر اثر انکار رسالت پیامبر و کفر به قرآن ، خشم خداوند را بر خویش هموار ساختند .

أن يكفروا بما أنزل الله بغياً أن ينزل الله .. فباء و بغضب علی غضب

«باءوا» به معنای «بازگشتند» است. حرف «باء» در «بغضب» بای مصاحبت یا ملاپست می باشد؛ یعنی، یهودیان از آن مبادله (فروختن خویش به کفر) باز آمدند، در حالی که غضب الهی را به همراه داشتند.

17 - یهودیان به خاطر کفرشان به تورات ، مورد غضب و خشم خدا قرار گرفتند .

أَن يَكْفُرُوا بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ .. فَبَاءَ وَبِغَضَبِ عَلِيٍّ غَضَبٍ

تقریب جمله «بأءوا ..» بر جمله های سابق، بیانگر آن است که: منشأ خشم خدا بر یهود، کافر شدن به قرآن و تورات از یکسو و حسدورزی و اعتراض آنان به خداوند از سوی دیگر است و لذا می توان گفت: «غضب» اول به خاطر کفر آنان و «غضب» دوم به خاطر حسادت و اعتراضشان می باشد.

18 - آنان که علی رغم اطمینان به حقانیت قرآن بدان کافر شوند ، به خشم و غضب خدا گرفتار خواهند شد .

أَن يَكْفُرُوا بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ .. فَبَاءَ وَبِغَضَبِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 39

2 - بقره - 2 - 205 - 16، 11، 10

10 - مُفسد ، مَبغوض خداوند است .

والله لا يحب الفساد

11 - نابود کردن کشاورزی و نسل کشی ، مَبغوض خداوند

و اذا تولى ... و يهلك الحرث و النسل و الله لا يحب الفساد

16 - حاکمان فاسد و فسادانگیز ، مَبغوض خداوند هستند .

اذا تولى ... و الله لا يحب الفساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 13

13 - شدت غضب خداوند ، از کشتن انبیا و عدالتخواهان *

و يقتلون التَّيِّبِينَ بغير حق و يقتلون الذين يأمرون بالقسط

بنظر می رسد تکرار کلمه «یقتلون» برای بیان مَبغوضیت قتل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 20

20 - اعتقاد به بازگشت انسان به سوی خداوند ، مقتضی پرهیز از قهر او

و يحذركم الله نفسه و الى الله المصير

«الى الله المصير»، بیانگر احاطه قدرت خداوند بر انسان است؛ پس باید از قهر خداوند پرهیز کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 29 - 4

4 - توجه به علم و قدرت مطلق الهی ، مقتضی پرهیز از قهر او *

و يحذركم الله نفسه .. قل ان تخفوا ما فى صدوركم ... يعلمه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 12، 3

3 - قیامت ، روز تحقق عقاب و قهر الهی و یافتن اعمال خیر و شر

و یحذركم الله نفسه . . . یوم تجد كل نفس ما عملت من خیر . . . من سوء

12 - اعتقاد به حضور اعمال نیک و بد آدمی در قیامت ، عامل پرهیز از قهر خداوند

یوم تجد كل نفس . . . و یحذركم الله نفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 77 - 15، 25، 11

11 - سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان ، مورد غضب الهی و محروم از سخن گفتن و توجه نمودن خداوند به آنان در آخرت

ص: 40

انّ الذين يشترون . . . ولا يكلمهم الله ولا ينظر اليهم يوم القيمه

15 - علمای اهل کتاب به لحاظ سوداگری بر سر عهد الهی و پیمان شکنی، مورد غضب خداوند، و محروم از سخن و نظر او در قیامت و بی بهره از تزکیه او

و منهم من ان تأمنه بدینار . . . انّ الذين يشترون . . . ولا يكلمهم الله ولا ينظر

25 - کسی که با سوگند دروغ مال مسلمانی را به چنگ آورد، مورد غضب الهی است.

انّ الذين يشترون بعهد الله . . . لهم عذاب الیم

رسول الله (صلی الله علیه و آله): من حلف یمیناً یقطع بها مال اخیه، لقی الله عز و جل و هو علیه غضبان فانزل الله تصدیق ذلك فی کتابه «ان الذين يشترون . . .».

امالی شیخ طوسی، ج 1، ص 368، جزء 12؛ نورالثقلین، ج 1، ص 355، ح 193.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 11، 2

1 - دسته ای از مردم جوینده رضا و خشنودی خدا و گروهی زمینه ساز خشم و غضب الهی بر خود

افمن اتبع رضوان الله کمن بآء بسخط من الله

2 - یکسان نبودن سرنوشت مؤمنان جوینده خشنودی خداوند، با هموارکنندگان غضب و خشم الهی بر خویش

افمن اتبع رضوان الله کمن بآء بسخط من الله

11 - دوزخ، جایگاه و فرجام شوم آنانکه خشم و غضب الهی را بر خویش هموار ساخته اند.

کمن بآء بسخط من الله و مأویه جهنم و بس المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 163 - 8، 3، 2

2 - جویندگان خشنودی و غضب الهی، هر کدام دارای درجه و جایگاه متفاوت در پیشگاه خداوند هستند.

افمن اتّبع رضوان الله كمن بآء بسخط . . هم درجات عند الله

در برداشت فوق ضمیر «هم» به دو گروه مذکور در آیه قبل برگردانده شده و کاربرد درجه در مورد غضب شدگان از جهت تغلیب است.

3 - هموارکنندگان غضب الهی بر خویشان ، دارای جایگاه های شوم متفاوت در پیشگاه خداوند *

كمن بآء بسخط من الله . . هم درجات عند الله

در برداشت فوق ، «هم» به خصوص «كمن بآء بسخط» برگردانده شده است و مؤید این احتمال ، نزدیک بودن ضمیر «هم» به مرجعش (كمن بآء) است.

8 - توجه به بینایی گسترده خداوند بر اعمال و رفتار آدمی ، برانگیزنده وی به جلب رضایت خداوند و پرهیز از موجبات خشم او

افمن اتّبع رضوان الله كمن بآء بسخط من الله . . و الله بصير بما يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 22 - 7

ص: 41

7- ازدواج با همسر پدر (و یا زنی که پدر با او آمیزش کرده)، زشت و مورد خشم خدا و روشی ناپسند است .

و لا تنكحوا ما نکح اباؤکم .. انه کان فاحشهً و مقتاً و ساء سبيلاً

«مقت»، به معنای خشم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نساء - 4 - 93 - 1

1 - خلود در جهنّم، غضب و لعنت الهی، کیفر کشتن مؤمن از روی عمد

و من یقتل مؤمناً متعمداً فجزاؤه جهنّم خالداً فیها و غضب الله علیه و لعنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نساء - 4 - 154 - 3

3- نقض میثاق از سوی یهود، سبب شد تا خداوند بر آنان خشم گیرد و کوه طور را بر سر آنان بالا برد .

ورفعنا فوقهم الطور بميثقهم

برداشت فوق بر این اساس است که نقض میثاق و تصمیم بر ادامه نقض میثاق علت برافراشتن کوه طور باشد؛ بنابراین جمله «ورفعنا ..» یعنی بدان سبب که پیمان الهی را شکستند و تصمیم بر ادامه پیمان شکنی داشتند، به عنوان تهدید، کوه طور را بر سر آنان بالا برده و مسلط ساختیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 60 - 13،16،17،18،19

13- گرفتاران به لعنت و غضب خدا، مسخ شدگان و طاغوت پرستان اهل کتاب خود سزاوار استهزا و نه مؤمنان به خدا و کتب آسمانی

الذین اتخذوا دینکم هزواً .. منهم القرده و الخنازیر و عبد الطغوت

16- گرفتاران به لعنت الهی و غضب الهی، مسخ شدگان و طاغوت پرستان، دارای بدترین جایگاه و منزلت در پیشگاه خداوند

من لعنه الله .. و عبد الطغوت أولئک شر مکاناً و اضل عن سواء السبیل

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل که روی سخن را با اهل کتاب قرار داده بود.

17 - بدترین جایگاه دوزخ از آن مسخ شدگان ، پرستندگان طاغوت ، گرفتاران به لعنت و غضب الهی است .

من لعنه الله و غضب عليه و جعل منهم .. أولئك شر مكاناً و اضل عن سواء السبيل

برخی از مفسران «مکاناً» را جایگاه دوزخی توصیف شدگان دانسته اند.

18 - طاغوت پرستان ، مسخ شدگان و گرفتاران به لعنت و غضب الهی ، گمراهترین مردمان از راه راست

من لعنه الله .. و عبد الطغوت أولئك شر مكاناً و اضل عن سواء السبيل

19 - پیشینیان اهل کتاب - بر اثر گرفتاری به لعنت و غضب خدا و در آمدن به شکل میمون و خوک و پرستش طاغوت - ، دارای بدترین جایگاه و منزلت در پیشگاه خداوند

من لعنه الله .. أولئك شر مكاناً و اضل عن سواء السبيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 42

19 - گرفتار شدن آدمی به لعنت پیامبران ، نشاندهنده خشم و غضب الهی بر وی

لعن الذين كفروا من بنى اسرائيل على لسان داود . . ان سخط الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 147 - 8

8 - رحمت خدا بر غضب وی پیشی دارد.

فان كذبوك فقل ربكم ذو رحمة وسعه ولا يرد بأسه عن القوم المجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 71 - 1,2

1 - خداوند ، قوم عاد را به سبب شرکورزی و انکار رسالت هود به پلیدی گرفتار ساخت و بر آنان غضب کرد .

قال قد وقع عليكم من ربكم رجس و غضب

2 - هود (ع) در پاسخ ناباوری قوم عاد به اخطار های عذاب ، فراهم آمدن زمینه های عذاب (پلید گشتن و گرفتاری به غضب خدا) را به آنان ابلاغ کرد .

فأتنا بما تعدنا . . قال قد وقع عليكم من ربكم رجس و غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 152 - 1,3

1 - خداوند ، گوساله پرستان بنی اسرائیل را به غضبی شدید و قریب الوقوع تهدید کرد .

إن الذين اتخذوا العجل سينالهم غضب من ربهم و ذله فى الحيوه الدنيا

«فى الحيوه الدنيا» علاوه بر اینکه قید برای «ذله» است، می تواند «قید» برای غضب نیز باشد. در این صورت مراد از غضب الهی گرفتار ساختن به عذابهای دنیوی است. نکرده آوردن «غضب» دلالت بر شدت غضب و عظمت آن دارد.

3 - عقوبت ها و کیفر های خداوند پرتویی از غضب اوست .

مراد از غضب به دلیل «سینالهم» (به آنان اصابت می کند) کیفر و عقوبت است. زیرا غضب یک حالت و صفت است و از کسی به دیگری منتقل نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 156 - 12

12 - سبقت رحمت خدا بر غضب او

عذابی أصیب به من أشاء و رحمتی وسعت کل شیء

خداوند در بیان رحمت، فعل ماضی (وسعت) آورده و همگان را مشمول آن قرار داده است، ولی در بیان غضب، فعل مضارع (أصیب) به کار برده و با مترتب ساختن آن بر مشیت خویش، «من أشاء»، آن را امری مقدر و قطعی قلمداد نکرده است. از مقایسه این دو بیان به دست می آید که رحمت خدا اصل و غضب او عارضی و محدود است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 27

27 - سبقت رحمت الهی بر کیفر و غضبش

فإن يتوبوا يك خيراً لهم وإن يتولوا يعذبهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 13

13 - عبد الأعلى گوید: قلت لأبي عبد الله (ع): «... وسئلته عن قوله تعالى «و ما كان الله ليضل قوماً بعد إذ هداهم حتى يبين لهم ما يتقون» قال: حتى يعرفهم ما يرضيه و ما يسخطه»

به امام صادق (ع) گفتم: .. و درباره قول خدای تعالی: «... حتی ببین لهم ما يتقون» سؤال کردم، فرمود: مراد این است تا اینکه به آنها بشناساند آنچه که او را خشنود می کند و آنچه او را به غضب در می آورد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 50 - 4

4- تقدم و سبقت لطف و رحمت خداوند بر غضب و عذاب او

نبىء عبادى أنى أنا الغفور الرحيم . و أن عذابى هو العذاب الأليم

از اینکه خداوند در توصیه به پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ابتدا غفران و رحمت خود و سپس عذاب خویش را ذکر کرده است می تواند بیانگر این باشد که: غفران و رحمت خداوند همواره بر غضب و عذاب او مقدم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 58 - 5

5- لطف و رحمت الهی بر آدمیان، همواره، مقدم بر غضب او است.

و ربك الغفور ذو الرحمة لو يؤاخذهم بما كسبوا لعجل لهم العذاب

جمله «و ربك الغفور...» به منزله تعلیلی برای امتناع در «لو يؤاخذهم» است؛ یعنی، اگر تعجیلی در مؤاخذة و عذاب برخی از کافران صورت نمی گیرد، به دلیل غفران و رحمت گسترده پروردگار است. بر این اساس، شمول غفران و رحمت خداوند، سابق بر شمول غضب و عقوبت او است؛ یعنی، اصل اولی، شمول رحمت است.

13 - محبت و قهر خدا، از ملاک های ارزشگذاری اعمال و رفتار است .

لاتصعّر . . . و لاتمش . . . إنّ الله لايحبّ كلّ مختال فخور

از این که لقمان، برای تبیین ضد ارزش بودن تکبر، به این ملاک تمسک جسته است، استفاده می شود که محبت خداوند و متقابلاً قهر وی در شایسته بودن اعمال و یا عدم آن نقش اساسی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 24 - 8

8 - کافران ، هیچ گریزی از حیطة قهر و قدرت خداوند ، ندارند .

نضطرّهم إلى عذاب غلیظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 3 - 7

7 - سبقت رحمت و فضل خداوند ، بر غضب و عقوبت او

غافر الذنب وقابل التوب شديد العقاب ذی الطول

از تقدم دو صفت «غافر الذنب» و «قابل التوب»، بر «شديد العقاب» و «ذی الطول»، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

50- غضب فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 49 - 1

1 - خشم و برآشفتن فرعون از ایمان سریع ساحران به موسی (ع) ، بدون رخصت و اجازه وی

قال ءامنتم له قبل أن ءاذن لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 2

2 - ناتوانی فرعون از نابود ساختن موسی (ع) ، علی رغم خشم و دشمنی عمیق وی نسبت به او و آیینش

و أوحینا إلى موسی أن أسر بعبادی

مأموریت جدید موسی (ع)، نشانگر آن است که فرعون علی رغم تلاش برای نابودی آیین موسی (ع) نتوانست به خود وی آسیبی برساند.

51- غضب قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- قوم ابراهيم ، هنگام ديدن بت هاى شكسته خود برآشفته شدند .

قالوا من فعل هذا بالهتتا إله لمن الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 45

2- شدت خشم و نگرانی قوم ابراهیم ، از شکسته شدن بت های شان

فأقبلوا إليه يزفون

حرکت شتابان قوم ابراهیم به جانب آن حضرت پس از شکسته شدن بت ها، می تواند گویای برداشت بالا باشد.

52- غضب کارگزاران جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 22 - 4

4 - مأموران دوزخ ، آکنده از خشم و نفرت نسبت به دوزخیان

كلّما أرادوا .. و ذوقوا عذاب الحريق

53- غضب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 51 - 1

1 - نگاه کافران به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نگاهی خشم آلود و کینه توزانه بود .

وإن يكاد الذين كفروا ليزلقونك بأبصرهم

«رَلَقَ» (مرادف «ذلل») به معنای لغزیدن و سقوط کردن است و عبارت «ليزلقونك بأبصارهم» کنایه از این است که کافران، با نگاه خشم گینانه و کینه توزانه، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می نگرستند؛ مانند آن که گفته می شود: فلان کس آن چنان به من نگاه می کند، که گویا می خواهد مرا با نگاهش بخورد و یا بکشد؛ یعنی، اگر برای او ممکن باشد که با نگاهش مرا بخورد و یا بکشد، چنین خواهد کرد.

54- غضب مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 2 - 5

5 - توجّه به سقوط اخلاقی منکران معاد ، تا حد خشونت با یتیمان ، مایه پرهیز از تکذیب آخرت است .

فذلک الذی يدعّ الیتیم

55- غضب موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 2,7

2 - موسی (ع) به هنگام بازگشت به سوی بنی اسرائیل از گمراه شدن قومش خشمگین و بسیار اندوهناک بود .

و لما رجع موسی إلی قومه غضبن أسفاً

«أسف» به کسی گفته می شود که بسیار اندوهناک باشد. (برگرفته از لسان العرب).

7 - موسی (ع) بر اثر شدت غضب به خاطر گوساله پرستی قومش ، لوحه های تورات را بر زمین افکند .

لما رجع موسی إلی قومه غضبن أسفاً . . و ألقى الألواح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 151 - 4

4 - موسی (ع) خشم شدید خویش را بر هارون خطا تلقی کرد و به خاطر آن از خداوند آمرزش طلبید . *

قال رب اغفر لی

از اینکه موسی (ع) پس از شنیدن سخنان هارون برای خویش طلب مغفرت کرد، معلوم می شود از برخورد شدید خویش با هارون پشیمان شد و آن را خطا تلقی کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 86 - 3

3 - موسی (ع) ، تحت تاثیر خشم و اندوه

غضبن أسفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 2,5

2 - موسی (ع) با گرفتن سر و ریش هارون ، او را در باره گوساله پرست شدن بنی اسرائیل در غیاب خود مورد بازخواست قرار داد .

یه-رون ما منعک . . . لاتأخذ بلحیتی و لا برأسی

5- هارون (ع) با مشاهده غضب موسی (ع)، سعی در فرونشاندن خشم آن حضرت و جلب محبت و تحریک عواطف او داشت .

قال ینوّم

مخاطب قرار دادن موسی (ع) با ندای «یا بن أمّ» گویای این نکته است که هارون (ع) سعی داشت با برانگیختن احساسات موسی، غضب او را فرونشاند و سپس توضیحات خود را بیان کند. در باره مفتوح بودن کلمه «أمّ» توجیهاتی بیان شده است؛ از جمله این که اصل آن «یا بن أمّاه» بوده و برای تخفیف چنین شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 18 - 8

8- پرخاش کردن موسی (ع) نسبت به مرد اسرائیلی

ص: 47

قال له موسى إنك لغوى مبين

56- غضب مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 5

5- مؤمنان از برخورد های ناروا و غیر منطقی مشرکان با پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بسیار خشمگین بودند .

و قل لعبادی يقولوا التی هی أحسن

در شأن نزول آیه آمده است: مؤمنان، وقتی مشاهده می کردند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب مشرکان مورد آزار و اذیت قرار می گیرد، از آن حضرت اجازه جهاد و برخورد می خواستند که این آیه نازل شد (مجمع البیان).

57- غضب مؤمنان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 15 - 1

1 - دل های مؤمنان صدر اسلام نسبت به مشرکان پیمان شکن، آکنده از خشم بود .

ألا تقتلون قوماً نكثوا أيمانهم... و يشف صدور قوم مؤمنين. و يذهب غيظ قلوبهم

58- غضب يعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 84 - 1

1- يعقوب (ع) پس از شنیدن خبر بازداشت بنیامین و مقصر دانستن فرزندانش، بر آنان خشم گرفت و از ایشان روی برتافت .

و تولی عنهم

«تولی» به معنای روی گردانی است. روی گردانی یعقوب (ع) از فرزندانش به قرینه «فهو کظیم» از سر خشم و غضب بر آنان بوده است.

59- غضب یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- یونس (ع) خشمگینانه از میان قومش بیرون رفت و به سرزمین دیگری هجرت کرد.

ص: 48

آن چه از نظر مفسران و مورخان استفاده می شود، این است که یونس (ع) از میان قومش، به خاطر ایمان نیاوردنشان، خشمگینانه بیرون رفت و به جای دیگری هجرت کرد و آیه شریفه ناظر به این داستان است.

5- گمان یونس (ع) در سخت نگرفتن خداوند بر وی، نسبت به ترک قوم خویش

إذ ذهب مغضباً فظنّ أن لن نقدر عليه

یکی از معنای «قدر»، سخت گرفتن و تنگ گرفتن (ضیق) است (مفردات راغب). برداشت یاد شده مبتنی بر این معنا است.

7- یونس (ع) در بیرون آمدن از میان قوم کافر خود و هجرت به سرزمین دیگر، دچار خشم بی جا و گمان نادرست شد. *

إذ ذهب مغضباً فظنّ أن لن نقدر عليه

21- « قال المأمون للرضا (ع) فأخبرني عن قول الله عزّوجلّ: « و ذا النون إذ ذهب مغضباً فظنّ أن لن نقدر عليه » فقال الرضا (ع): ذاك يونس بن متى (ع) ذهب مغضباً لقومه « فظنّ » بمعنى إستيقن « أن لن نقدر عليه » أي لن نصيق عليه رزقه . . . « فنادی فی الظلمات » أي ظلمه الليل و ظلمه البحر و ظلمه بطن الحوت: « أن لا- إله إلا- أنت سبحانك إني كنت من الظالمين » بترکی مثل هذه العباده التي قد فرغتنی ل ها فی بطن الحوت ;

در روایت آمده است که [مأمون به امام رضا(ع) گفت: مرا خبر ده از سخن خدای عزّوجلّ « و ذا النون إذ ذهب مغضباً فظنّ أن لن نقدر عليه » امام فرمود: او یونس بن متى بود، که در حالی که بر قوم خود غضبناک بود، از میان آنان برفت. «ظنّ» در کلام خدا به معنای «إستیقن» و «لن نقدر علیه» به معنای «لن نصیق علیه رزقه» ... می باشد. «فنادی فی الظلمات»؛ یعنی، در میان سه تاریکی (تاریکی شب، تاریکی دریا و تاریکی شکم ماهی) ندا کرد: «...سبحانک إني كنت من الظالمين»؛ یعنی، ... من از ستم کارانم؛ زیرا مثل چنین عبادتی را - که اکنون مرا برای آن در شکم ماهی فارغ گردانیده ای - در گذشته ترک کرده بودم».

60- کظم غضب انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 58 - 7

7- توانمندی انسان بر فرو خوردن خشم و کنترل احساسات خویش

و إذا بشر أحدهم بالأنتی ظلّ وجهه مسوداً و هو کظیم

61- کظم غضب موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - هارون با تحریک عواطف موسی (ع) در صدد تسکین غضب او و مطمئن ساختنش بر انجام وظایف و مسؤولیت های خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل برآمد .

قال ابن أم إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

به نظر می رسد هارون با انتخاب «ای فرزند مادرم» در خطاب به موسی، در صدد تحریک عواطف وی به سوی خود بوده است.

ص: 49

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 154 - 1,2

1 - موسی (ع) پس از دریافت وعده الهی (آمرزش گوساله پرستان تائب و به کیفر رساندن غیر تائبان) خشمش فرو نشست .

ولما سکت عن موسی الغضب

وقوع جمله «ولما سکت . . .»، پس از دو آیه گذشته، بیانگر این است که فرونشستن غضب موسی(ع) به خاطر پذیرش توبه تائبان از سوی خدا و تهدید اصرارکنندگان بر گوساله پرستی به کیفری زودرس بوده است.

2 - موسی (ع) پس از فرونشستن خشمش ، لوحه های تورات را که بر اثر غضب رها ساخته بود ، از زمین برگرفت .

ولما سکت عن موسی الغضب أخذ الألواح

62- کظم غضب یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 84 - 13

13- یعقوب (ع) بر عملکرد فرزندانش دربارہ یوسف (ع) و بنیامین خشمگین بود و همواره خشم خود را فرو می برد و از ابراز آن خودداری می کرد .

و تولی عنهم . . . فهو کظیم

«کظیم» می تواند به معنای اسم فاعل کاظم باشد ؛ یعنی ، کسی که غم و اندوه یا خشم و غضب خویش را فرو می برد و از ابراز آن خودداری می کند.

63- کیفر غضب یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 12

12- گرفتار آمدن یونس (ع) در دریا و شکم ماهی ، کیفر ترک خشمگینانه او از میان قومش

ذالنون إذ ذهب مغضبًا . . فنادی فی الظلمت

مقصود از «ظلمات» در آیه شریفه، شکم ماهی است و جمع آمدن آن برای بیان شدت ظلمت است.

64- مبارزه با غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 14

ص: 50

14 - آرامش و بردباری ، سلاحی کارآمد و سازنده در رویارویی با خشم و تعصب جاهلانه

فی قلوبهم الحمیّه .. فأنزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین

از این که خداوند، در قبال لجاجت و خشم جاهلانه مشرکان، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان را به سلاح آرامش و طمأنینه مجهز ساخته است؛ مطلب بالا استفاده می شود.

65- محمد (صلی الله علیه و آله) و غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 13

13 - ساحت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین ، مبرا از لجاجت ، خشم و تعصب جاهلی

إذ جعل الذین کفروا فی قلوبهم الحمیّه الجهلیّه فأنزل الله سکینته

از مقابله رسول و مؤمنان با کافران متعصبِ جهالتِ پیشه، مطلب بالا استفاده می شود.

66- مدح تعدیل غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 37 - 12

12 - تعدیل و کنترل نیروی غضب ، مورد ستایش وحی است ؛ نه نابودی و ریشه کن ساختن اصل آن .

و إذا ما غضبوا هم یغفرون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند در بیان صفات مؤمنان کامل، نفرموده است که آنان غضبناک نمی شوند؛ بلکه عفو و گذشت آنان را مطرح کرده و مورد ستایش قرار داده است.

67- مراتب غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 28 - 13

13 - شدت خشم الهی ، نسبت به قوم ستم پیشه نوح

و لا تخطنی فی الذین ظلموا .. فإذا استویت ... فقل الحمد لله

68- مراد از غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 51

20 - « عن بعض أصحابنا قال : كنت في مجلس أبي جعفر (ع) إذ دخل عليه عمرو بن عبید فقال له : جعلت فداك قول الله تبارك و تعالی : « و من يحلل عليه غضبی فقد هوی » ما ذلك الغضب ؟ فقال أبو جعفر (ع) : هو العقاب ، یاعمر و آئه من زعم ان الله قد زال من شیء إلى شیء فقد وصفه صفه مخلوق و ان الله تعالی لا یستفزه شیء فیغیره ؛

راوی گوید: در مجلس امام باقر(ع) بودم که عمرو بن عبید وارد شد، پس به آن حضرت گفتم: فدایت شوم سخن خداوند - تبارک و تعالی - «و من یحلل علیه غضبی فقد هوی» مراد از این غضب چیست؟ فرمود: آن عقاب است ای عمرو! همانا کسی که گمان کند خداوند از حالی به حالی دیگر می شود، پس او را به صفت مخلوق توصیف کرده است و خدای تعالی را چیزی تحریک نمی کند تا در او تغییر ایجاد کند».

69- مصونیت از غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 82 - 5، 1

1 - مؤمنانی که ایمانشان از هر گونه شرک پیراسته باشد، از موهبت امنیت الهی برخوردار و از خشم و عذاب او مصون هستند.

الذین ءامنوا و لم یلبسوا ایمنهم بظلم أولئک لهم الأمن

5 - جامعه ایمانی به دور از هر گونه شرک و ظلم، از خشم و عذاب خداوند در امان است.

فأی الفریقین أحق بالأمن . . . الذین ءامنوا ... أولئک لهم الأمن

چون در آیه قبل از موحدان و مشرکان به عنوان دو گروه یاد شده و در این آیه نیز از موحدان با صیغه ها و ضمائر جمع یاد شده، چنین بر می آید که امنیت از آن جامعه با هویت جمعی آن است، گر چه آحاد نیز مشمول آن باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 68 - 2

2- رهایی انسان از مهلکه ای ، ایمنی بخش همیشگی وی از قهر الهی نخواهد بود .

نجِّکم إلى البرِّ . . . أفأنتم أن یخسف بکم جانب البرِّ

70- موجبات غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

30 - بنی اسرائیل ، به خاطر کفرشان به آیات الهی و کشتن پیامبران ، مورد غضب خداوند قرار گرفتند .

ذلك بأنهم كانوا يكفرون بأيت الله و يقتلون النبيين

34 - انكار آیات الهی و كفر به آنها ، در پی دارنده خشم و غضب خداوند است .

و باءو بغضب من الله ذلك بأنهم كانوا يكفرون بأيت الله

ص: 52

35 - کشتن رهبران الهی، موجب ذلت و فقر و در پی دارنده غضب خداوند است.

ضربت عليهم الذلة .. ذلك بأنهم ... يقتلون النبیین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 140 - 18

18 - حرمت گوش سپردن به سخنان حرام و شنودن آنچه موجب غضب خداوند است.

وقد نزل عليكم في الكتب أن إذا سمعتم آيات الله يكفر بها

امام صادق(ع): ... و فرض على السمع ان يتنزه عن الاستماع الى ما حرم الله ... و الاصغاء الى ما اسخط الله عز و جل فقال في ذلك: و قد نزل عليكم في الكتب ان اذا سمعتم آيات الله يكفر بها و يستهزأ بها فلا تقعدوا معهم

کافی، ج 2، ص 35، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 564، ح 625.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 4

4 - ادعای کشتن حضرت مسیح (ع) - علی رغم اعتراف به پیامبری وی - مایه گرفتاری یهود به لعنت و غضب خداوند

وقولهم إنا قتلنا المسيح عيسى ابن مريم رسول الله

بدان احتمال که «قولهم» عطف بر «نقضهم» در آیه 155 باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 80 - 13، 14، 15، 17، 18، 20

13 - گرفتاری به غضب الهی سرنوشت شوم بنی اسرائیل

لبس ما قدمت لهم انفسهم ان سخط الله عليهم

«ان سخط الله عليهم» به اصطلاح اهل ادب، مخصوص به ذم است یعنی گرفتاری بنی اسرائیل به غضب و سخط الهی، دستاورد شومی است که برای آخرت خویش فرستاده اند.

14 - پذیرش ولایت کافران و دوستی با آنان ، موجب غضب خداوند بر بنی اسرائیل

تری کثیراً منهم يتولون . . . لبس ما قدمت لهم انفسهم ان سخط الله عليهم

15 - عصیان ، تجاوزگری و ترک نهی از منکر ، موجب سخط و غضب خداوند

ذلک بما عصوا و كانوا یعتدون . . . كانوا لا یتناهون عن منکر . . . سخط الله عليهم

«ماقدمت لهم انفسهم» می تواند اشاره به تمامی رفتارهای ناروایی باشد که در این آیه و آیات قبل بیان شد. قابل ذکر است که در این صورت «ان سخط الله» مضافی همانند موجبات در تقدیر دارد یعنی «موجبات سخط الله».

17 - غضب الهی و عذاب همیشگی ، دستاور پذیرش ولایت کافران و دوستی با آنان

یتولون الذین کفروا لبس . . . ان سخط الله عليهم وفي العذاب هم خلدون

18 - خلود در عذاب مظهر خشم و غضب خداوند

ان سخط الله عليهم وفي العذاب هم خلدون

جمله «و فی العذاب . . .» بیان نمودی از خشم الهی (ان سخط الله) بر گنهکاران است.

20 - غضب خدا و عذاب همیشگی ، پیامد دوستی بسیاری از بنی اسرائیل با پادشاهان ستمگر و زیبا جلوه دادن هوا های نفسانی آنان ، به امید دستیابی به بهره های دنیایی آنان

تری کثیراً منهم يتولون الذين كفروا . . . وفي العذاب هم خلدون

از امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: يتولون الملوك الجبارين و يزينون لهم اهوائهم ليصيبوا من دنياهم.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 611؛ نورالثقلین، ج 1، ص 661، ح 315.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 71 - 3،6

3 - شرکورزی و انکار رسالت انبیا ، موجب پلیدی انسان و روایی غضب خداوند بر اوست .

قد وقع عليكم من ربكم رجس و غضب

6 - پلیدی و نکبت قوم عاد ، موجب غضب الهی بر آنان شد .

قال قد وقع عليكم من ربكم رجس و غضب

تقدیم ذکری «رجس» بر «غضب» می تواند حاکی از تقدم رتبی آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 152 - 5،6

5 - گرفتار شدن به غضب الهی و عجین شدن زندگانی دنیا به ذلت و خواری ، فرجام پرستشگران غیر خدا

إن الذين اتخذوا العجل سينالهم غضب من ربهم و ذله في الحيوه الدنيا

6 - ابتلای افترازندگان بر خدا ، به خشم او و آمیخته شدن زندگانی آنان به ذلت و خواری ، از سنت های خداوند در جوامع انسانی است .

و كذلك نجزي المفترين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 56 - 14

14- افترا بستن به خداوند ، مورد غضب و سخط شدید خداوند

و يجعلون لما لا يعلمون نصيبًا مما رزقنهم تالله لتسئلنَّ عما كنتم تفترون

التفات از غیبت به خطاب، می تواند حاکی از نکته فوق باشد. قسم به لفظ جلاله و لام و نون تأکید در فعل مجهول «تُسئلنَّ» نیز می تواند مؤید برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 1

1- میل و گرایش به کفر پس از پذیرش ایمان (ارتداد) ، موجب خشم شدید الهی است

من كفر بالله من بعد إيمنه .. فعليهم غضب من الله

ص: 54

71- موجبات غضب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 14

14 - حرکت مؤمنان به سوی جنگ تبوک ، برانگیزنده خشم کافران بود .

و لا یطئون موطناً یغیظ الکفار

با توجه به اینکه این بخش از آیات در مورد جنگ تبوک است، برداشت فوق استفاده می شود.

72- مؤمنان و غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 13

13 - ساحت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین ، میرا از لجاجت ، خشم و تعصب جاهلی

إذ جعل الذین کفروا فی قلوبهم الحمیة حمیة الجهلیة فأنزل الله سکینة

از مقابله رسول و مؤمنان با کافران متعصبِ جهالتِ پیشه، مطلب بالا استفاده می شود.

73- نابودی غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 37 - 12

12 - تعدیل و کنترل نیروی غضب ، مورد ستایش وحی است ؛ نه نابودی و ریشه کن ساختن اصل آن .

و إذا ما غضبوا هم یغفرون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند در بیان صفات مؤمنان کامل، نفرموده است که آنان غضبناک نمی شوند؛ بلکه عفو و گذشت آنان را مطرح کرده و مورد ستایش قرار داده است.

74- ناپسندی غضب بر یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - پرخاش به یتیمان و از خود راندن آنان ، رفتاری نکوهیده است .

فذلک الذی یدعّ الیتیم

ص: 55

75- نجات از غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 8

8 - نجاتبخش نبودن قدرت و تمکن مادی از هلاکت و قهر الهی

الم یروا کم أهلكنا من قبلهم من قرن مکنهم فی الأرض

76- نشانه های غضب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 15

15- عذاب بزرگ ، نمود خشم شدید الهی است .

فعلیهم غضب من الله و لهم عذاب عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 44 - 10

10 - افول تمدن ها و هلاکت جوامع کفرییشه ، نمودی است از خشم و نفرین الهی در حق آنان

فأتبعنا بعضهم بعضًا. .. فبعداً لقوم لایؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 28 - 2

2- عذاب گنه کاران به هنگام مرگ ، نمود خشم الهی بر آنان

یضربون وجوههم و أدبرهم . ذلک بآئهم اتبعوا ما أسخط الله

«ذالک» اشاره به «یضربون. ..» است؛ یعنی، عذاب هنگام مرگ، نتیجه و نمود سخط و خشم خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 3

3 - سرنوشت هلاکت بار فرعونیان و قوم ثمود ، نمونه ای بارز از برخورد تند و قهرآمیز خداوند با کافران است .

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ .. فرعون و ثمود

ص: 56

77- نشانه های کظم غضب یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 84 - 14

14- بسنده کردن یعقوب (ع) به اعراض از فرزندان، علی رغم مقصر شناختن آنان در فراق یوسف (ع) و بنیامین، بیانگر توان بالای او بر نهان ساختن و پوشیده داشتن خشم و غضب خویش است.

و تولی عنهم... فهو کظیم

برداشت فوق، مقتضای تفریع «هو کظیم» به وسیله حرف «فاء» بر «تولی عنهم» است.

78- نهی از غضب بر متکدیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 10 - 1

1 - خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از رد درخواست گدایان و راندن خشونت آمیز آنان از خود، برحذر داشت.

و أمّا السائل فلا تنهر

«نَهْر» (مصدر «لاتنهر»); یعنی، کسی را با فریاد خشونت آمیز از خود راندن. (مفردات راغب)

79- غضب شدگان

{غضب شدگان}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 77 - 15، 11

11 - سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان، مورد غضب الهی و محروم از سخن گفتن و توجه نمودن خداوند به آنان در آخرت

انّ الذین یشترون... و لا یکلّمهم الله و لا ینظر الیهم یوم القیمه

15 - علمای اهل کتاب به لحاظ سوداگری بر سر عهد الهی و پیمان شکنی، مورد غضب خداوند، و محروم از سخن و نظر او در قیامت و بی بهره از تزکیه او

و منهم من ان تأمنه بدینار... انّ الذین یشترون... و لا یکلّمهم الله و لا ینظر

25 - کسی کہ با سوگند دروغ مال مسلمانی را بہ چنگ آورد ، مورد غضب الہی است .

ان الذین یشترون بعہد اللہ . . . لہم عذاب الیم

رسول اللہ (صلی اللہ علیہ و آلہ): من حلف یمیناً یقتطع بہا مال اخیہ، لقی اللہ عز و جل و هو علیہ غضبان فانزل اللہ تصدیق ذلک فی کتابہ «ان الذین یشترون . . .» .

امالی شیخ طوسی، ج 1، ص 368، جزء 12؛ نورالثقلین، ج 1، ص 355، ح 193.

ص: 57

1- آثار اجتماعی غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 12

12 - جامعه بی خبر از تعالیم دینی و از یادبرنده خدا ، در معرض هلاکت و محکوم به نابودی است .

حتّی نسوا الذکر و کانوا قومًا بورًا

برداشت فوق، از تقدم جمله «حتّی نسوا الذکر» بر «کانوا قومًا بورًا» و ارتباط میان آن دو، استفاده شده است.

2- آثار اجتناب از غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 28 - 7

7 - شناخت ربوبیت خدا در هستی ، نیازمند تعقل و پرهیز از غفلت و سطحی نگری

قال ربّ المشرق و المغرب . . . إن کنتم تعقلون

3- آثار جبران غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 24

24- تدارک یاد خداوند ، پس از غفلت از آن ، مایه امیدواری انسان به دستیابی بر رشد و هدایتی سریع است .

واذکر ربّک إذا نسیت و قل عسی أن یهدین ربّی لأقرب من هذا رشداً

ارتباط «قل عسی...» با «اذکر...» ارتباط مقدمه و نتیجه است و پیام آیه این است که: «اگر پس از فراموشی، یاد خدا کردی، می توانی به هدایت ویژه الهی امیدوار باشی و بگویی: (عسی،...)».

4- آثار رفع غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 80 - 21

21 - تذکر و زدودن غفلت، برای درک حقانیت توحید و بطلان شرک کافی است.

قال أتحنونی فی الله وقد هدین . . أفلا تتذکرون

به کار رفتن «تذکرون» به جای «تتفکرون» و مانند آن، بیانگر این نکته است که تذکر و زدودن غبار غفلت برای اقرار به توحید کافی است.

5- آثار غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 2

2 - غفلت اهل ایمان نسبت به توطئه های کافران ، موجب فریب خوردنشان و در نهایت محبت به آنان

یا ایها الذین امنوا . . ها انتم اولاء تحبّونهم ... و اذا خلوا عصّوا علیکم الاّنا

مستفاد از ارتباط آیه مورد بحث و آیه سابق.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 135 - 5

5 - غفلت از یاد خدا ، زمینه انجام کار های ناشایست و ارتکاب گناه

والذین اذا فعلوا فاحشه او ظلموا انفسهم ذکرُوا الله فاستغفروا

چون ذکر خدا باعث می شود که انسان از کرده خویش پشیمان شود و از خدا آمرزش طلبد (ذکرُوا الله فاستغفروا)، معلوم می گردد که

انسان به هنگام گناه، از یاد خدا غافل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 102 - 17

17 - غفلت مسلمانان از سلاح و ساز و برگ خویش ، زمینه ساز طمع دشمنان برای شیخون

ووالذین کفروا لو تغفلون عن اسلحتکم و امتعتکم فیمیلون علیکم میله واحده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 59

15 - دشمنی و کینه توزی در بین جامعه ایمانی و غفلت از یاد خدا مانع رسیدن آن جامعه به فلاح و رستگاری

لعلکم تفلحون. انما یرید الشیطن ... و یصدکم عن ذکر اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 131 - 4,9

4 - خداوند مردم جامعه ای را که از روی غفلت و ناآگاهی ستم کنند، به عذاب دنیوی نابود نمی کند.

ذلک ان لم یکن ربک مهلک القرى بظلم و أهلها غفلون

برای جار و مجرور «بظلم» متعلقهای مختلفی می توان در نظر گرفت، از آن جمله اینکه متعلق به «مهلک» باشد. یعنی: «مهلک القرى بسبب ظلم». برداشت فوق بر این اساس است.

9 - خداوند، ستم و گناهی را که از سر غفلت و ناآگاهی باشد، کیفر نمی دهد.

ان لم یکن ربک مهلک القرى بظلم و أهلها غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 11

11 - غفلت، عذری قابل پذیرش در پیشگاه خداوند

ان تقولوا یوم القیمه انا کنا هذا غفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 21

21 - شرک و بت پرستی، برخاسته از غفلت و بی توجهی انسان نسبت به ربوبیت مطلق و بی همتای خدا بر کران تا کران هستی است.

الذی خلق السموت و الأرض . . . ذلکم اللّٰه ربکم فاعبدوه أفلا تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 7 - 5

5 - شرک و انکار ربوبیت خدا، اعتقادی است برخاسته از جهل و غفلت .

و الذین هم عن ءایتنا غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 24 - 11

11 - غفلت از حقیقت و هویت باطنی دنیا، زمینه ای است برای فریفته شدن به زیبایی های صوری و افتادن در دام جلوه های ظاهری آن

إنما مثل الحیوه الدنیا کماء .. إذا أخذت زخرفها و ازینت ... کذلک تفصل الأیت لقو

ص: 60

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 72 - 9

9- سرمستی و غفلت ، مانع پذیرفتن نصیحت و خیراندیشی ناصحان

لعمرك إنهم لفي سكرتهم يعمهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 73 - 5

5- سرمستی و غفلت ، از عوامل گرفتار شدن اقوام به عذاب الهی

إنهم لفي سكرتهم يعمهون . فأخذتهم الصيحه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 108 - 9

9- ارتباط مستقیم مهر شدن راه های ادراکی ، با غفلت کامل انسان

طبع الله على قلوبهم وسمعهم وأبصرهم وأولئك هم الغفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 109 - 2

2- ورشکستگی و زیان اخروی انسان ، نتیجه قهری و اجتناب ناپذیر دنیاگرایی و غفلت زدگی اوست .

استحبوا الحیوه الدنيا .. القوم الکفرین ... وأولئك هم الغفلون . لاجرم أنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 37 - 8

8- غفلت انسان از گذشته حقیر و بی مقدار خویش ، پیش از شکل گرفتن در رحم مادر ، مایه غرور و خودبزرگ بینی او است .

.. أكفرت بالذی خلقك من تراب ثم من نطفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - انسان ، دارای ضمیری ناخود آگاه و دانسته هایی می باشد که غفلت آن را پوشانده است .

فِإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى

«أخفی» اسم تفضیل است و مخفی تر از «سر» به چیزی تطبیق می کند که نه تنها انسان آن را از دیگران مکتوم داشته بلکه خود نیز به آن التفات ندارد، ولی در ذهن او ثبت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - غافل بودن از حقیقت و بیم نداشتن از فرجام کردار ناروا ، طغیان گری است .

ص: 61

إِنَّهُ طَغَى . . . لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى

خداوند، برای بازداشتن فرعون از طغیان، به موسی و هارون(ع) راه ایجاد تذکر و خشیت را می آموزد. بنابراین نبود این دو خصلت، مایه طغیان گری فرعون بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 10

10- ظلم و غفلت در دنیا ، موجب حسرت و ندامت انسان در قیامت

یویلنا قد کنا فی غفله من هذا بل کنا ظلمین

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «بل» در «بل کنا. . .» برای اضرب انتقالی باشد؛ یعنی، سخنان کافران در قیامت دو چیز است:
1- اعتراف به غافل بودن خود؛ 2- اعتراف به ستمگر بودن خویش.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 84 - 3

3 - شرک ورزی ، پدیده ای برخاسته از غفلت و جهل انسان ، نسبت به تعلق و وابستگی همه جانبه او و پدیده های پیرامونش به خداوند

قل لمن الأرض . . . إن کنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 129 - 5

5 - غفلت از مرگ و پندار جاودانگی در دنیا ، عامل روی آوری عادیان به کاخ سازی ، تجمل گرایی و بیهودگی

أتبنون . . . تعبون . و تتخذون مصانع لعلکم تخلدون

تعبیر «لعلکم تخلدون» بیانگر این معنا است که: کار شما طوری است که گویا از مرگ و ناپایداری زندگی دنیوی، غافل شده اید و می پندارید که همیشه در این دنیا خواهید ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 17

17 - قساوت قلب و خدا فراموشی ، نشانه گمراهی سخت و آشکار

فويل للقسيه قلوبهم من ذكر الله أولئك في ضلال مبين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 49 - 17

17 - برخورداري از آسودگي ها و نعمت ها به همراه غفلت از ياد خدا و ناشكري ، محنت زا و بلا آفرين است .

ثم إذا خولنه نعمه منّا قال إنّما أوتيته على علم بل هي فتنة

يكي از موارد کاربرد «فتنه»، محنت و بلا است و برداشت بالا- مبتني بر اين معنا است. بر اين اساس مي توان گفت: برخورداري از آسودگي و نعمت ها، به همراه اين تصور كه آنها ناشي از دانش بشري است نه لطف الهي، نه تنها براي بشر نعمت نيست؛ بلكه در

ص: 62

دنیا و آخرت نعمت و بلا خواهد بود. گفتنی است آیه بعد - که از روبه رو شدن مرفهان بی خبر از خدا با عذاب و بدبختی و کارساز نبودن برخوردار می‌گردد، سخن می‌گوید - مؤید همین برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 2

2 - رفاه مندی و برخورداری از نعمت‌ها در سایه تلاش و دانش اقتصادی، در صورت همراه بودن آن با ناسپاسی و غفلت از منشأ خدایی آنها، هلاکت و بدبختی در دنیا را در پی خواهد داشت.

فما أغنى عنهم ما كانوا يكسبون فأصابهم سيئات ما كسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 22 - 2

2 - غفلت انسان از شهادت اعضا و جوارح، عامل جرأت وی بر گناه و معصیت

و ما كنتم تستترون أن يشهد عليكم سمعكم ولا أبصركم ولا جلودكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 2 - 13

13 - مترتب شدن کیفر بر بعضی از اعمال ناروا، حتی با عدم توجه و علم انسان *

أن تحبط أعمالكم وأنتم لا تشعرون

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «أنتم لا تشعرون» این باشد که هر چند شما از روی غفلت مرتکب بی‌احترامی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می‌شوید؛ اما غفلت، آثار شوم این عمل را نمی‌زداید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 8 - 3

3 - غرور و غفلت، مانع درس آموزی انسان از پیام‌های توحیدی نظام شگفت طبیعت *

تبصره و ذکری لکلّ عبد منیب

واژه «عبد» اشاره به روحیه تواضع و «منیب» اشاره به روحیه حق‌جویی دارد. بنابراین می‌توان گفت: مفهوم آیه چنین می‌شود: انسان با

داشتن غرور و غفلت، نمی تواند درس های بصیرت و بیدارگر آیات تکوینی خداوند را دریابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 12 - 2

2- باطل گرایی و سرگرم شدن به پوچی ها، عامل اصلی تکذیب وحی و قیامت

الذین هم فی خوض یلعبون

از این که «الذین هم...» به عنوان تنها وصف «المکذبین» آمده است؛ نقش اصلی آن در تکذیب حق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 63

18 - نجم - 53 - 32 - 19

19 - خودستایی ، زاینده غفلت انسان از علم احاطه دار خداوند

هو أعلم بكم .. فلا تزكوا أنفسكم

تفریح «فلا تزكوا أنفسكم» بر «هو أعلم...»، نشانگر آن است که تزکیه نفس و ستایش های دروغین انسان از خویش، نتیجه غفلت او از علم نامحدود خداوندی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 51 - 7

7 - غفلت از پیام های عبرت آموز پیامبران و تاریخ ، دور نمایه گرایش به کفر

فهل من مدکر

از این که خداوند، کفرپیشگان را به هشیاری و بیداری فراخوانده است؛ استفاده می شود که مشکل اصلی کافران در غفلت ایشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 28 - 4

4 - غفلت از زوال پذیری زندگی دنیایی ، زمینه ساز گرایش انسان به کفر و ناسپاسی

كلّ من علیها فان . و یقی وجه ربّك ... فبأیّ آلاء ربّكما تكذّبان

خداوند متعال، نخست فناپذیری زندگی دنیایی را به انسان تذکر داده و در پی آن از آنان خواسته است تا دست از تکذیب نعمت های حق بردارند. از این دو استفاده می شود که یکی از عوامل تکذیب حق، دلپستگی به دنیا و غفلت از ناپایداری آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 4

4 - غفلت از محاسبه اعمال ، زمینه ساز فراموشی از یاد خداوند *

یأیها الذین ءامنوا .. و لتنظرنّ الله خیر بما تعملون . و لاتکونوا کالذین ن

برداشت یاد شده، بدان احتمال است که تقدم «و لتنظرنّ...» بر «و لاتکونوا کالذین...» نظر به تقدم رتبی داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 11

11 - بی توجهی به عمق عداوت کافران با اسلام و مسلمانان ، زمینه ساز برقراری روابط دوستانه با آنان

لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ . . . يَخْرُجُونَ . . . أَنْ تُوْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ

بیان ابعاد مختلف عداوت کافران با مسلمانان، به عنوان دلیل ممنوعیت ارتباط دوستانه با آنان، بیانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 7 - 6

6 - کسانی که خداوند را ناظر بر نیت ها نمی دانند و گشاده دستی های خود را به رخ دیگران می کشند ، گرفتار پنداری موهوم و

ص: 64

ناروایند .

يقول أهلكت مالا لبداً . أیحسب أن لم يره أحد

در برداشت یاد شده، گوینده «أهلكت مالا لبداً» کسی فرض شده که بذل و بخشش های فراوانی داشته ولی در آنها نیت خالصانه نداشته است. این آیه بخششهای او را فاقد ارزش معرفی کرده است.

6- آثار غفلت از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 107 - 4

4- گرفتاری به خشم الهی و عذاب اخروی ، معلول دل بستگی انسان به دنیا و نادیده گرفتن آخرت است .

فعلیهم غضب . . . ذلك بأنهم استحبوا الحیوه الدنيا علی الآخره

بنابر اینکه «ذلک» اشاره به «غضب من الله . . .» باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 24 - 2

2- دل بستن به دنیا و غفلت از آخرت ، موجب اندوه شدید و گرفتگی چهره ها در قیامت

كلاً بل تحبّون العاجله . و تذرون الآخره . . . و وجوه یومئذ باسره

7- آثار غفلت از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 8 - 2

2- انکار لقای خدا ، دل بستگی به دنیا و غفلت از آیات الهی ، زمینه ساز اعمال نارواست .

إن الذین لایرجون لقاءنا . . . أولئک ماویهم النار بما کانوا یکسبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 126 - 7

7 - غفلت از آیات و هدایت های خداوند و به فراموشی سپردن آنها، از عوامل محرومیت انسان از توجه و عنایت او، در قیامت

أنتك ءايتنا فنسيتها وكذلك اليوم تنسى

مراد از نسیان در «نسیتها» به قرینه «من أعرض عن ذکری» (در آیات پیشین) بی توجهی و روی گردانی از آیات الهی است. و تقابل آن با «تنسی»، گویای این نکته است که نسیان در آن کلمه نیز، به معنای اعراض و ترک می باشد.

ص: 65

8- آثار غفلت از امدادهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 9

9- غرور و اعتماد به نیروی رزمی خود و غفلت از امداد های الهی ، زمینه ساز شکست است .

إذ أعجبتمكم أكثر تكلم... ثم وليتم مدبرين

9- آثار غفلت از پاداش اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 63 - 5

5- غفلت از نظام ثبت و حسابرسی دقیق اعمال و کيفر و پاداش اخروی ، عامل بیگانگی کافران با اعمال نیک و آلودگی آنان به کردار های بد و ناشایست

بل قلوبهم فی غمره من هذا... هم لها عملون

10- آثار غفلت از پایان فرصت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 5

5- بی توجهی به روز قیامت و غفلت از پایان یافتن فرصت انجام تکالیف ، عامل اساسی در ترک دستورات الهی است .

استجیبوا لربکم من قبل أن یأتی یوم لا مردّ له

ذکر «من قبل أن یأتی» می تواند اشاره به آن داشته باشد که انسان ها، چنانچه به روز قیامت توجه کنند به اجابت دعوت الهی روی خواهند آورد.

11- آثار غفلت از حسابرسی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 63 - 5

5- غفلت از نظام ثبت و حسابرسی دقیق اعمال و کيفر و پاداش اخروی ، عامل بیگانگی کافران با اعمال نیک و آلودگی آنان به کردار های

بد و ناشايست

بل قلوبهم في غمره من هذا... هم لها عملون

ص: 66

12- آثار غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 152 - 8

8 - غفلت از یاد خدا و ناسپاسی نعمتهایش ، به منزله انکار اوست .

فاذکرونی . . . واشکروالی ولاتکفرون

نهی از کفرورزی و انکار خدا (لاتکفرون) - پس از فرمان دادن به ذکر و سپاس او - می رساند که: غفلت از یاد خدا و ناسپاسی در برابر او، آدمی را به کفرورزی و انکار خدا می کشاند و یا خود به منزله کفر و انکار خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 26 - 13

13 - غفلت انسانها از خداوند، مایه دوری آنان از پیشگاه وی خواهد شد.

ذلک من ءایت الله لعلهم یذکرون

به کارگیری ضمائر غایب در جمله «لعلهم یذکرون»، پس از خطاب (یا بنی آدم . . . « می تواند حاکی از این باشد که انسانها تا آنگاه که به مرحله تذکر نرسند شایسته تشریف به خطاب الهی نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 13، 14

13 - منافقان ، محروم از عنایت و توجه خدا به خاطر نسیان و غفلت آنان از او

المنفقون و المنفقت . . . نسوا الله فسیهم

14 - غفلت از خدا و فرمان های او ، عامل سلب شدن عنایت خدا نسبت به انسان و نیازهایش

نسوا الله فسیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 13

13 - زیبا جلوه کردن اعمال زشت ، پیامد رفاه و آسایش بسیار ، اسراف پیشگی ، بیگانگی با خدا و غفلت از یاد او

فلما كشفنا عنه ضره .. . كذلك زين للمسرفين ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 28 - 4

4- انسان های غافل از یاد خدا و ذکر او ، انسانهایی مضطرب و نگرانند .

ألا بذكر الله تطمئن القلوب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 69 - 6

6- روی برتافتن از یاد خدا در پی نجات از مشکلات ، نمودی از کفر به حق و کفران نعمت است .

ص: 67

أعرضتم ... فيغرقكم بما كفرتم

از اینکه خدا از اعراض یاد خود به کفر (کفرتم) یاد کرده است، استفاده می شود که اعراض از خدا، کفر به اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 20

20- فراموشی یاد خدا، مانع هدایت یابی سریع انسان است .

وَأذْكَرُ رَبِّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَن يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا

«هذا» اشاره به «ذکر ربّ پس از نسیان» - که از «اذکر ربّک إذا نسیت» استفاده می شود - است. مفاد «أقرب من هذا رشداً» این است که: «تدارک یاد خدا، گرچه مایه رشد و هدایت است، اما مداومت بر آن، بدون فراموشی، راهی است که به هدایت، نزدیک تر است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 37 - 3

3- دل بستگی شدید به دنیا و غفلت از نقش خداوند در آفرینش و اعطای نعمت ها، نشانه کفر است .

و كان له ثمر فقال .. أنا أكثر منك مالاً ... ما أظنّ أن تبید هذه ... قال له صاح

در پی گفته های مرد ثروت مند و فخرفروشی های او و انکار فناپذیری نعمت ها، مرد مؤمن، با سؤال «أکفرت» با وی به گفتگو پرداخت و این نشان دهنده کفرورزی مرد ثروت مند در اندیشه ها و گفته هایش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 38 - 6

6- زوال ناپذیر شمردن نعمت های دنیا و نادیده گرفتن نقش خدا در پیدایش و زوال آنها، مستلزم شرک در ربوبیت است .

لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 1

1 - روی گردانی از هدایت های الهی و یاد او، موجب گرفتاری انسان به زندگی سخت و پر از تنگناها

من اتبع الهدى . . . و من أعرض عن ذكرى فإن له معيشة ضنكاً

«معیشه» یا مصدر میمی است و یا به معنای «ما یعاش به» است؛ یعنی، آنچه که گذران زندگی با آن صورت می گیرد. «ضنک» به معنای تنگی و سختی است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 14

14 - ژرف اندیشی های همراه با غفلت از یاد خدا، در حقیقت کوری و بی بصیرتی است .

لم حشرتنی أعمی وقد كنت بصیراً

کوری در قیامت، نمای واقعیت شخص در دنیا است؛ یعنی، هر چند او خود را دارای بصیرت می داند، اما در حقیقت فاقد بصیرت

ص: 68

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 126 - 7، 2

2- به فراموشی سپردن آیات و هدایت های الهی و غفلت از آن ، موجب کور محشور شدن در قیامت است .

لم حشرتی أعمی . . . قال كذلك أتتك أیتنا فنسيتها

7- غفلت از آیات و هدایت های خداوند و به فراموشی سپردن آنها ، از عوامل محرومیت انسان از توجه و عنایت او ، در قیامت

أتتك أیتنا فنسيتها و كذلك الیوم تنسی

مراد از نسیان در «نسیتها» به قرینه «من أعرض عن ذکری» (در آیات پیشین) بی توجهی و روی گردانی از آیات الهی است. و تقابل آن با «تنسی»، گویای این نکته است که نسیان در آن کلمه نیز، به معنای اعراض و ترک می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 11 - 3

3- غفلت از یاد خدا و احساس ایمنی از کیفر او ، عامل رواج یافتن ظلم و ستم بر مردم در خاندان فرعون

أن انت القوم الظلمین . قوم فرعون ألا یتقون

از مجموع دو آیه استفاده می شود که تقوا (بیم داشتن از خشم خدا و کیفر کردار) مانع ظلم و تباهی است و خاندان فرعون به دلیل بی بهره بودن از عنصر تقوا، گرفتار ظلم و تباهی گشته بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 15 - 9

9- خودبینی و خدا فراموشی ، عامل استکبار آدمی در برابر دین

قالوا من أشدّ متآقوه أولم یروا أن الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 29 - 5، 4

4- دنیاگرایی ، بازتاب اعراض از یاد خدا *

تولّی عن ذکرنا و لم یرد إلاّ الحیوه الدنیا

برداشت یاد شده بدین احتمال است که تقدیم عبارت «عن من تولّی عن ذکرنا»، اشاره به نقش روی گردانی از یاد خدا در فریفتگی انسان به دنیا داشته باشد.

5- محرومیت انسان از هدایت و معارف وحی ، نتیجه روی گردانی از یاد خدا و دنیازدگی

فأعرض عن من تولّی عن ذکرنا و لم یرد إلاّ الحیوه الدنیا

ذکر «عن من تولّی ..» به جای «عنهم»، نشانگر آن است که اوصاف یاد شده، عامل محرمیت مشرکان از قبول دعوت و تبلیغ پیامبر(صلی الله علیه و آله) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 69

18 - نجم - 53 - 30 - 9

9- خداگریزی و دنیا محوری ، بارزترین نمود انحراف و گمراهی

تولّی عن ذکرنا و لم یرد إلاّ الحیوه الدنیا . .. هو أعلم بمن ضلّ عن سبیله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 31 - 5

5- خداگریزی و دنیا مداری ، سرچشمه اصلی بدکرداری در انسان

تولّی عن ذکرنا و لم یرد إلاّ الحیوه الدنیا . .. لیجزی الذین أس--وا بما عملوا

از ارتباط آیات شریفه، استفاده می شود که منشأ عملکرد ناشایست، گرایش های خداگریزانه و دنیا محورانه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 34 - 5

5- خداگریزی ، زمینه ساز ترک مداومت بر اعمال نیک *

تولّی . و أعطی قلبیلاً و أکدی

مراد از «تولّی» می تواند اعراض از یاد خدا باشد. بر این اساس از ارتباط دو آیه می توان مطلب بالا را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 19 - 8

8- غفلت از یاد خدا و بیگانگی با آن در زندگی ، از عوامل خسران انسان ها

فأنسهم ذکر الله . .. إنّ حزب الشیطن هم الخسرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 7,8

7- غافلان از خدا و خویش ، همان فاسقان واقعی و پرده دران حریم ارزش هابند .

و لا تکنوا کالذین نسوا الله فأنسیهم أنفسهم أولئک هم الفسقون

8 - فسق و گناه پیشگی ، دارای پیوندی عمیق با غفلت از خدا و خویش

و لا تكونوا كالذين نسوا الله فأنسيهم أولئك هم الفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 20 - 2

2 - دوزخ ، فرجام نهایی فاسقان و غافلان از یاد خدا و خویش

و لا تكونوا كالذين نسوا الله . . . أولئك هم الفسقون. لا يستوى أصحاب النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 9 - 7,8

ص: 70

7 - دل‌بستگی به مال و اولاد و غفلت از یاد خدا ، موجب خسران برای انسان

و من يفعل ذلک فأولئک هم الخسرون

8 - دل‌بستگان به مال و اولاد ، غافل از یاد خدا و دارای فرجامی خسارت بار

و من يفعل ذلک فأولئک هم الخسرون

13- آثار غفلت از خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 78 - 1

1 - فراموشی و بی توجهی به مبدأ پیدایش انسان ، عامل دور شمردن برپایی قیامت و حیات مجدد انسان ها

و ضرب لنا مثلاً ونسی خلقه

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که عبارت «و نسی خلقه» حال برای فاعل «ضرب» است؛ یعنی، در حالی که آفرینش خود را فراموش کرد، مثلی در رد عقیده به قیامت برای ما آورد.

14- آثار غفلت از عجز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 6

6- غفلت از ضعف و ناتوانی خویش ، زمینه گرفتار آمدن به خصلت های ناپسند است .

و لاتمش فی الأرض مرحاً إنک لن تخرق الأرض ولن تبلغ الجبال طولاً

15- آثار غفلت از عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 21 - 2

2 - بی توجهی به عدالت الهی در نظام حسابرسی ، از زمینه های گناه پیشگی است .

أم حسب الذین اجترحو السیئات

پرسش انکارآمیز خداوند در زمینه پندار غلط گناه پیشگان، حکایت از این می کند که چنین پنداری در اهل گناه، وجود داشته و یا زمینه بروز دارد. لحن توبیخی و هدایت گرانه آیه شریفه، می رساند که این پندار، خود موجب انحراف است و برای از میان بردن انحراف، باید پندار را نقد و ابطال کرد.

ص: 71

16- آثار غفلت از قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 3

3- استبعاد معاد پس از متلاشی شدن جسد انسان ، معلول غفلت از قدرت نامحدود خداست .

قل کونوا حجاره أو حدیداً . أو خلقاً ممّا یکبر فی صدورکم

تذکر جمله «کونوا حجاره . . . أو خلقاً ممّا یکبر . . .» - که اشاره به نامحدود بودن قدرت خدا دارد - برای بیرون آوردن مشرکان از غفلتی است که سبب تردید آنان درباره زنده شدن استخوانهای خرد شده گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 2

2- غفلت از قدرت نامحدود خدا ، منشأ شک و تردید مشرکان عصر بعثت در امکان معاد و حیات دوباره انسان

یأیها الناس إن کنتم فی ریب من البعث فإنا خلقنکم

جواب شرط در جمله «إن کنتم فی ریب من البعث» حذف شده است و تقدیر آن چنین می باشد: «إن کنتم فی ریب من البعث فانظروا إلی بدء خلقکم؛ اگر در امکان برپایی رستاخیز تردید دارید، به آغاز پیدایش خود بنگرید». مقصود از جمله یاد شده این است که: همان طور که خداوند توانست انسان ها را در این نشأه بیافریند مسلماً قدرت آن را دارد که دوباره و در نشأه دیگر آنان را زنده کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 82 - 4

4 - سطحی نگری و غفلت از قدرت بی انت های خداوند ، منشأ تردید و استبعاد کافران نسبت به مسأله رستاخیز

و هو الذی ذرأکم فی الأرض و إلیه تحشرون. و هو الذی یحی و یمیت... أفلاتعقلون... قا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 15 - 17، 10

10 - کفر و استکبار قوم عاد ، نتیجه غفلت آنان از قدرت برتر الهی

أولم یروا أنّ الله الذی خلقهم هو أشدّ منهم قوّه

17 - خودبرتربینی ، غرور و غفلت از قدرت برتر خداوند ، از عوامل لجاجت ، حق ناپذیری و انکار رسولان الهی *

فأما عاد فاستكبروا في الأرض . . . و كانوا بايتنا يجحدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 60 - 7

7 - بعید شمردن شیوه آفرینش عیسی (ع) ، نشأت یافته از بی توجهی به قدرت بی نهایت خداوند است .

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مِثْلًا . . . إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا . . . وَ لَوْ نَشَاءُ لَجْعَلْنَا مِنْكُمْ م

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: الف) «لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ» نظر به جنبه خلقت عیسی (ع) دارد. ب) این آیه در مقام رفع استبعاد و انکار مشرکان مکه است که برای خداوندی که قادر به آفرینش تمامی انسان ها به صورت ملک است، خلقت عیسی (ع)

ص: 72

بدون پدر امری ساده می باشد.

17- آثار غفلت از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 13

13- غفلت از قیامت ، زمینه ساز کفرورزی و بی ایمانی است .

و أنذرهم يوم الحسره . . . و هم فی غفله و هم لا یؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 9

9- غفلت از قیامت ، زمینه ساز بی اعتنائی به وحی و بازیچه قراردادن دین است .

و هم فی غفله معرضون . ما یأتیهم ... و هم یلعبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 8

8- اظهار حسرت کافران در قیامت ، به خاطر غفلت عمیق و پیوسته خویش از روز قیامت

یویلنا قد کنا فی غفله من هذا

برداشت یاد شده از آمدن «فی» - که برای ظرفیت است - استفاده می شود. بدین صورت که غفلت، ظرف و انسانِ غافل، مطروف قرار گرفته است و این حکایت از غوطهور شدن و فرورفتن در عمق غفلت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 18

18 - غفلت از قیامت و دور پنداشتن آن ، از موانع مهم بی توجهی انسان به حقایق وحی و قوانین الهی

اللّه الذی أنزل الکتب . . . و ما یدریک لعلّ الساعه

از این که در مسأله قیامت، امکان نزدیک بودن آن تخصیص به ذکر یافته، اهمیت آن استفاده می شود.

5- بی توجهی به روز قیامت و غفلت از پایان یافتن فرصت انجام تکالیف ، عامل اساسی در ترک دستورات الهی است .

استجیبوا لربکم من قبل أن یأتی یوم لا مردّ له

ذکر «من قبل أن یأتی» می تواند اشاره به آن داشته باشد که انسان ها، چنانچه به روز قیامت توجه کنند به اجابت دعوت الهی روی خواهند آورد.

ص: 73

18- آثار غفلت از کیفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 3

3- بزرگ ترین ظلم ها و جنایت ها در تاریخ بشر ، دارای ریشه در انکار آیات الهی و غفلت از کیفر اعمال است . *

و من أظلم ممّن ذكّر بأيت ربّه فأعرض عنها ونسى ما قدّمت يده

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که منظور از ظلم در «من أظلم» صرفاً، ظلم به نفس نباشد، بلکه علاوه بر آن، شامل ظلم به غیر نیز بشود و جمله «نسی ما قدّمت يده» کنایه از عدم اعتقاد به کیفر کردار و بقای عمل باشد.

19- آثار غفلت از کیفر اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 63 - 5

5- غفلت از نظام ثبت و حسابرسی دقیق اعمال و کیفر و پاداش اخروی ، عامل بیگانگی کافران با اعمال نیک و آلودگی آنان به کردار های بد و ناشایست

بل قلوبهم فی غمره من هذا ... هم لها عملون

20- آثار غفلت از گناهان گذشته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 59 - 5

5- إعراض از آیات الهی و نشنیده انگاشتن آن و غفلت از گناهان گذشته خویش ، ستم ، و موجب سقوط و نابودی امت ها است .

و من أظلم ... و تلك القرى أهلكنهم لَمّا ظلموا

مراد از ظلم در «لم اظلموا» - به دلیل ارتباط این آیه با آیات قبل - همان اموری است که در آیه پنجاه و هفت بیان شد.

21- آثار غفلت از معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 34 - 3

3 - محرومیت کافران در قیامت از لطف و توجه حق ، نتیجه بی توجهی آنان به معاد است .

وقیل الیوم ننسیکم کما نسیتم لقاء یومکم هذا

برداشت بالا، بر این مبنا است که «کما» در «کما نسیتم» برای تعلیل باشد.

ص: 74

22- آثار غفلت از منعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 9

9- غفلت از سرچشمه اصلی نعمت ها (خداوند) امری ناشایست و زمینه ساز غرور و سرمستی است .

وإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَحَاحَا

با توجه به تکرار ضمیر «نا»، می توان استفاده کرد که خداوند غفلت و فراموشی از مبدأ اصلی نعمت ها را، مورد سرزنش قرار داده است.

23- آثار غفلت از نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 5 - 1

1 - بی اعتنایی به نماز و بی توجهی هنگام ادای آن ، زمینه ساز گرفتاری به نفرین و عذاب خداوند

فویل للمصلّین . الذین هم عن صلاتهم ساهون

«سهو» (مصدر «ساهون»)، به معنای غفلت است (مصباح). غفلت از نماز، به ترک کلی یا مقطعی آن و یا تأخیر در ادای آن است. شخص غافل گرچه معذور است؛ اما در مواردی که اهتمام نورزیدن او سبب غفلت شده باشد، سزاوار نکوهش است. اضافه «صلاه» به ضمیر «هم»، نشان می دهد که سخن درباره کسانی است که نماز می خوانند؛ ولی آن را همراه با بی توجهی و غفلت ادا می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 6 - 3

3 - بی اعتنایی به نماز ، زمینه ریاکاری در آن است .

الذین هم عن صلاتهم ساهون . الذین هم یراءون

تفاوت کلمه «ساهون» - که وصف است - به «یراءون» - که فعل مضارع است - نشانگر آن است که وجود «سهو»، زمینه ساز به وجود آمدن «ریا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 7 - 5

5- بی اعتنایی به نماز، زمینه ساز بازماندن انسان از کمک به مردم

عن صلاتهم ساهون... و یمنعون الماعون

ص: 75

24- آثار غفلت از هلاکت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 59 - 8

8 - تعجیل کافران در نزول عذاب ، ناشی از بی توجهی آنان به نابودی یاران گذشته خویش

فإنّ للذین ظلموا ذنوباً مثل ذنوب أصحابهم فلا یستعجلون

از «فلا یستعجلون» استفاده می شود که کافران، ناباورانه تقاضای عذاب می کردند و آنها اگر آنان به راستی در سرنوشت یاران گذشته خویش تأمل می کردند، هرگز چنین ناباورانه مجازات الهی را به استهزا نمی گرفتند.

25- آثار غفلت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 18

18 - استغفار فرشتگان برای آدمیان ، در پی مشاهده غفلت زمینیان از عظمت خداوندی

و هو العلیّ العظیم . . . و یتستغفرون لمن فی الأرض

بنابراین که آیه درصدد بیان عظمت خداوند باشد و قهراً استغفار فرشتگان برای اهل زمین می تواند از این جهت باشد که مردم غافل از عظمت خداوند.

26- آثار غفلت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 1

1 - هشدار تهدیدآمیز مؤمن آل فرعون به قوم خود ، از دچار شدن آنان به سرنوشتی شوم بر اثر غفلت و بی توجهی شان به خیرخواهی های او

فستذكرون ما أقول لكم

27- آثار غفلت قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كفر و استكبار قوم عاد ، نتیجه غفلت آنان از قدرت برتر الهی

أولم يروا أن الله الذي خلقهم هو أشدّ منهم قوّه

ص: 76

28- آثار غفلت قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 73 - 4

4- سرمستی و غفلت ، از عوامل گرفتار شدن قوم لوط به عذاب الهی

إنهم لفي سكرتهم يعمهون . فأخذتهم الصيحة

29- آثار غفلت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 63 - 5

5- غفلت از نظام ثبت و حسابرسی دقیق اعمال و کیفر و پاداش اخروی ، عامل بیگانگی کافران با اعمال نیک و آلودگی آنان به کردار های بد و ناشایست

بل قلوبهم فی غمره من هذا ... هم لها عملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 59 - 8

8- تعجیل کافران در نزول عذاب ، ناشی از بی توجهی آنان به نابودی یاران گذشته خویش

فإنّ للذین ظلموا ذنوباً مثل ذنوب أصحابهم فلا يستعجلون

از «فلايستعجلون» استفاده می شود که کافران، ناباورانه تقاضای عذاب می کردند و آنها اگر آنان به راستی در سرنوشت یاران گذشته خویش تأمل می کردند، هرگز چنین ناباورانه مجازات الهی را به استهزا نمی گرفتند.

30- آثار غفلت کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 26 - 7

7- تکذیب رسالت پیامبر اسلام از جانب کافران ، برخاسته از ناآگاهی و غفلت آنان ، از سرنوشت شوم تکذیب کنندگان بود .

فأذاهم الله الخزی ... لو كانوا يعلمون

31- آثار غفلت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 7

7 - استبعاد مشرکان از بشر بودن رسول ، ناشی از دم توجه آنان به وساطت ملائکه میان خدا و پیامبران است . *

قل لو كان في الأرض ملئكة يمشون مطمئنين لنزلنا عليهم من السماء ملكاً رسولاً

آیه فوق، می تواند در مقام پاسخ به مشرکان باشد. با این بیان که مشرکان، بعید می شمردند که فردی از بشر با خدای جهان ارتباط داشته باشد. آیه جواب می دهد که: پیامبران، بیواسطه وحی تلقی نمی کنند؛ بلکه اصولاً بین خدا و زمینیان، ملکی واسطه وحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 6

6 - معبود های مشرکان در پاسخ به سؤال خداوند در قیامت ، عامل انحراف و گمراهی مشرکان را ، برخوردار می آید و پدرانیشان از رفاه بسیار و از یاد بردن خدا خواهند دانست .

ولكن متعتهم وءاباءهم حتى نسوا الذكر

«لكن» - که در استدراک به کار می رود - در آیه شریفه برای رد این اتهام است که معبودها در گمراهی مشرکان مؤثر بودند و نیز برای بیان علت های واقعی این انحراف است که در این آیه، به دو عامل اشاره شده است: 1- رفاه (که موجب فراموشی خدا است) (متعتهم.. الذکر). 2- رفتار هلاکت بار آنان (و كانوا قوماً بوراً).

32- آثار غفلت منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 78 - 3

3 - غفلت و بی توجهی منافقان به علم غیب و آگاهی گسترده خدا نسبت به اسرار و سخنان پنهانی ، عامل گرایش آنان به تخلف از وظایف خود در برابر خدا

بما أخلفوا الله ما وعده .. ألم يعلموا أن الله يعلم ... و أن الله علم الغی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 15

15 - غفلت از خداوند و فریفته شدن به مظاهر دنیا ، عامل بدبختی اخروی منافقان

قالوا بلی و لکنکم . . . و غرکم باللّٰه الغرور

ص: 78

33- آثار مرگ با غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 8

8- مرگ همراه با غفلت و بی ایمانی ، موجب حسرت در قیامت است .

وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

ضمیر «هم» به «الظالمون» - در آیه قبل - باز می گردد و جمله «هم فی...» حالیه است و مفاد آیه این است که در حالی فرصت دنیایی ظالمان پایان یافت که آنان غافل بودند و به معاد ایمان نمی آوردند.

34- اجتناب از غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 152 - 1

1 - ضرورت به یاد خدا بودن و غفلت نکردن از ذکر او

فاذکرونی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 205 - 6

6 - خداوند پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از اینکه در زمره غافلان باشد بر حذر داشت .

و لا تکن من الغفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 4

4 - لزوم حفظ آماده باش و عدم غفلت از دشمن در صحنه های نبرد ، حتی به هنگام استراحت

إذ یغشیکم النعاس أمنة منه

تصریح به اینکه خواب مجاهدان در آستانه نبرد، خوابی سبک و خفیف بود، برای اشاره به این است که مجاهدان اگر چه به استراحت پرداختند، ولی به گونه ای نبود که از تحرکات دشمن غافل شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 39 - 2

2 برخورداران نعمت ، باید به مبدأ یگانه نعمت آفرین ، توجه داشته باشند و از دل بستگی به نعمت ها و غفلت از یاد خدا ، پرهیز کنند .

و لولا إذ دخلت جنتك قلت ما شاء الله لا قوة إلا بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 79

6- لزوم توجه انسان به مالکیت مطلق خداوند بر جهان هستی و پرهیز از غفلت و غرور به هنگام بهره‌وری از طبیعت و مظاهر آن

جمیعاً منه

تذکر خداوند به این که همه هستی از او است - پس از این که جهان را مستخر انسان یاد کرده است - می‌رساند که انسان با حاکمیت بر جهان، زمینه غرور و غفلت از خداوند را دارد. و تأکید «جمیعاً منه» در صدد از میان بردن این غفلت است.

35- پایان غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 10

10 - کوبیده و نرم شدن زمین، احساس حضور در پیشگاه خداوند و صفوف فرشتگان و مشاهده جهنم، برطرف سازنده غفلت های انسان و احیاگر حس پندپذیری در او است.

إذا دكّت الأرض .. یومئذ یتذکر الإنسان

«یومئذ»، بدل برای «إذا» در «إذا دكّت الأرض ..» و جمله «یتذکر الإنسان» جزا برای آن است.

36- جبران غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 6

6- تدارک یاد پروردگار، با بروز هرگونه فراموشی و غفلت از آن، لازم است.

واذکر ربّك إذا نسیت

متعلق نسیان در آیه، ذکر نشده است، ولی به قرینه «واذکر ربّك» می‌توان گفت که مراد، فراموشی یاد خدا است که به هنگام التفات، باید تدارک شود.

37- خدا و غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 140 - 13

13 - خداوند از اعمال انسان ها غافل نبوده و به همه آنها آگاهی دارد .

و ما الله بغفل عما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 80

1 - بقره - 2 - 144 - 21

21 - اعمال انسان ها هرگز مورد غفلت خداوند نخواهد بود .

و ما الله بغفل عما يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 149 - 6

6 - اعمال انسان ها هرگز مورد غفلت خداوند نیست .

و ما الله بغفل عما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 255 - 11

11 - ناسازگاری غفلت از تدبیر عالم با قیومیت خداوند .

الحي القيوم لا تأخذه سنه و لا نوم

جمله «لا تأخذه ..» به منزله بیانی است برای صفت «قیوم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 132 - 4

4 - پروردگار هیچگاه از اعمال و رفتار جنیان و انسانها غافل نیست.

و ما ربك بغفل عما يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 10

10 - خداوند ، هرگز از اعمال انسان ها غافل نبوده و رفتارشان بر او مخفی نمی ماند .

و ما ربك بغفل عما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 42 - 2

2- غافل پنداشتن خداوند از عملکرد ستمگران ، پنداری باطل است .

و لا تحسبنّ الله غفلاً عمّا يعمل الظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 17 - 6

6- راه نداشتن کمترین غفلت در خداوند نسبت به خلقش

و ما کنا عن الخلق غفلین

ص: 81

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 93 - 15، 10

10 - عدم غفلت خداوند از عملکرد خلق و موضع گیری آنان در برابر آیات الهی

سیریکم آیته. .. و ما ربک بغفل عمّا تعملون

15 - تأخیر کیفر حق ستیزان، براساس مصالح و نه معلول غفلت خداوند از کردار آنان

سیریکم آیته. .. و ما ربک بغفل عمّا تعملون

با توجه به این که بیشتر آیات این سوره، متوجه منکران رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و توحید ربوبی خداوند است، خاتمه یافتن سوره با تعبیر «سیریکم آیاته» و «ما ربک بغافل. ..» می رساند که خداوند، از نشان دادن آیات انکار ناپذیر خود، عاجز نیست و از کردار بندگان نیز غافل نمی باشد و به موقع جزای آنان را خواهد داد.

38- خطر غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 103 - 2

2- انسان، در معرض غفلت از سود و زیان واقعی خویش و نیازمند هشدار پیامبران (ع) است.

قل هل ننبئکم بالأخسرین أعملاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 63 - 1

1 - جان و دل آدمی، در معرض خطر غفلت

بل قلوبهم فی غمره من هذا

«بل» حرف اضراب و برای انتقال از مطلبی (اوصاف مؤمنان راستین، نامه اعمال آنان و داوری عادلانه خدا درباره مردم) به مطلب دیگر (اوصاف کفار و منکران معاد) است. «غمره» به آبی که تمام قامت انسان را فراگیرد، گفته می شود و در این جا، استعاره از غفلت فراگیر است.

39- خطر غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 12

12 - سستی در یاد خداوند و غفلت از او ، خطری جدی برای رهروان و قیام کنندگان در راه خدا

اذهب أنت . . . و لاتتیا فی ذکری

ص: 82

40- خطر غفلت از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 1

1 - خداوند در وادی طوی ، خطر منکران قیامت را در بازداشتن موسی (ع) از توجه به قیامت ، به او گوشزد کرد و او را از فریب کاری آنان برحذر داشت .

فاعبدنی . . . فلا یصدنک عنها من لایؤمن بها

ضمیرهای «عنها» و «بها» به «الساعه» (در آیه قبل) برمی گردد.

41- دفع زمینه های غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 28

28- زنده نگه داشتن یاد خدا در قلب و از میان بردن زمینه های غفلت از آن ، لازم است .

و لاتطع من أغفلنا قلبه عن ذکرنا

42- زمینه رفع غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 153 - 6

6- صبر و نماز ، مددکار مؤمنان برای به یاد خدا بودن و زدودن غفلت ایشان از یاد خداوند است . *

فاذکرونی أذکرکم . . . یاأیها الذین ءامنوا استعینوا بالصبر و الصلوه

برداشت فوق و نیز برداشت بعدی، بیانگر وجه ارتباط میان آیه مورد بحث و آیه پیشین است؛ یعنی، آیه مورد بحث در حقیقت رهنمودی است برای اینکه، چگونه می توان غفلت از یاد خدا را، از دلها زدود و روحیه سپاسگزاری در برابر خداوند را، در قلبها گنجانید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 113 - 14

14 - تشریح حوادث قیامت و آینده مجرمان ، زمینه ساز پیدایش تقوا و رفع غفلت از انسان

و كذلك أنزلناه .. لعَلَّهم يتَّقون أو يحدث لهم ذكراً

حرف «كاف» در «كذلك» برای تشبیه است و آیات گذشته را نمونه ای از نزول آیات الهی برای ایجاد تقوا و تذکر، معرفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 83

1 - قرآن، زداینده غفلت ها و مایه یادآوری و بیداری انسان ها

إن هذۀ تذکره

2 - آگاهی از قیامت و سرگذشت انسان ها در آن روز، زداینده غفلت ها و مایه یادآوری و بیداری

إن هذۀ تذکره

آیات گذشته، درباره قیامت و احوال انسان ها در آن روز بود؛ از این رو ممکن است، «هذه» اشاره به این موضوع باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 1

1 - وعظ و ارشاد دینی، زمینه ساز از میان رفتن غفلت ها است.

أویذّگر

ذکر و حفظ به یک معنا است؛ با این تفاوت که به اصل ذخیره سازی اطلاعات «حفظ» و به حاضر ساختن آن در قلب یا زبان - چه پس از فراموشی و چه بدون آن - «ذکر» می گویند (مفردات راغب). «ذکری» اسم مصدر «تذکیر» (تذکر دادن) است و به معنای «ذکر» و «تذکر» و نقیض نسیان نیز آمده است (لسان العرب). این کلمه در آیه - به قرینه «یذّگر» - به معنای اثرپذیری از ذکر و برطرف شدن غفلت است که در مورد آیه شریفه، حضور ابن ام مکتوم در مجلس وعظ و ارشاد پیامبر (صلی الله علیه و آله)، می توانست آن را به دنبال داشته باشد.

43- زمینه غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 238 - 2 - 3

3 - مشکلات مسائل خانوادگی، نباید غافل کننده آدمی از نماز و ارتباط با خداوند باشد.

حافظوا علی الصلوات

چون انسان طبعاً با درگیر شدن به مسائل خانوادگی (نظیر طلاق و پرداخت مهر و ..) از یاد خدا غافل می شود و احیاناً نماز را به تأخیر انداخته و یا ترک می کند، خداوند پس از بیان احکام خانواده، تأکید بر محافظت و مراقبت به نماز کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حیات دنیا و لذت های آن، غافل کننده انسان از رسیدن مرگ و نابودی آن لذت ها و خوشیها

كلّ نفس ذائقه الموت . . . و ما الحیوه الدنیا الا متاع الغرور

از تذکر به رسیدن مرگ، علی رغم آگاهی همگان از آن، و سپس فریبنده خواندن حیات دنیا، معلوم می شود که مصداق بارز فریبندگی دنیا، غافل نمودن انسانها از مرگ و نابودی لذتهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 84

8 - روی آوری به مظاهر شرک زمینه ساز غفلت از یاد خدا و ترک نماز

انما الخمر و المیسر و الانصاب . . . و یصدکم عن ذکر اللہ و عن الصلوه

نیابردن قید «فی الخمر و المیسر» در جمله «و یصدکم . . .» - به خلاف جمله «ان یوقع . . .» -، می تواند اشاره به این باشد که منشأ ترک یاد خدا و برپایی نماز مخصوص شراب و قمار نیست بلکه برخاسته از گرایش به انصاب و ازلام (مظاهر شرک) نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 40 - 3

3- دارایی ها و توان مندی ها ، از عمده ترین زمینه های غفلت و کفرورزی است .

و هم فی غفله و هم لایؤمنون . إنا نحن نرث الأرض

از جمله وجوه ارتباطی این آیه با آیه قبل، بیان اسباب غفلت و سعی در ریشه کن کردن آن است. در این آیه خداوند برای متنبه ساختن آدمیان و از بین بردن عوامل غفلت آنان، بر فناپذیری ثروت های دنیا و ساکنان زمین تأکید کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 32 - 8

8 - مظاهر طبیعت و متاع های دنیایی ، از زمینه های غفلت انسان از یاد خدا

إنی أحببت حبّ الخیر عن ذکر ربّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 87 - 6

6 - انسان ، بدون بهره مند شدن از تعالیم قرآن ، در معرض انواع غفلت ها و نسیان ها است .

إن هو إلا ذکر للعلمین

با توجه به ذکر بودن و مایه یاد و بیداری بودن قرآن برای انسان ها، برداشت یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - افراط در شادمانی و زندگی سرمستانه ، زمینه ساز غفلت از حقایق و معارف الهی و انکار و تکذیب آنها

الذین کذبوا بالکتب .. ذلکم بما کنتم تفرحون فی الأرض بغير الحقّ و بما کنتم تم
برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که مشار الیه «ذلکم» تکذیب کافران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 3

3 - تسلط بر موهبت های طبیعی و صنعتی ، نباید به غرور و غفلت انسان بینجامد .
و جعل لکم من الفلک و الأنعم .. لتستوا علی ظهوره ثم تذکروا نعمه ربکم إذا است

ص: 85

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 32 - 4

4 - انسان ، همواره در معرض لغزش و غفلت از خدا و فرونهادن مسؤولیت ها *

لکلّ أوّاب حفیظ

واژه «أوّاب» در جایی صادق است که فرد، گرفتار نوعی غفلت و لغزش شود و یا در معرض چنین مشکلی قرار داشته باشد و نیازمند به آن باشد که خویش را در مسیر توجه به خدا، حفظ کرده یا بدان مسیر متوجه سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 5 - 3

3 - ثروت و امکانات مادی ، زمینه ساز بازماندن از تلاش برای درک معارف الهی و غافل سازنده انسان از عاقبت خویش *

أمّا من استغنی

مراد از «استغناء» ممکن است داشتن مال و ثروت باشد. در این صورت - به قرینه «جاءک یسعی و هو یخشی» در توصیف جبهه مقابل - می توان گفت ثروتمندان در معرض ترک حضور در مجالس دینی و خودداری از تلاش برای آموختن دین و دچار محرومیت از خشیت هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 5

5 - احساس بی نیازی از تعالیم دین ، زمینه ساز غفلت از خداوند و بی باکی از آلودگی به پلیدی ها است .

أمّا من استغنی . . . ألاّ یزکّی ... و هو یخشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 1

1 - تلاش برای برتری یافتن بر دیگران در ثروت و منزلت ، مردم را به خود مشغول ساخته ، از اهداف مهم تر باز داشته است .

ألهیکم التکاثر

«الهاه کذا»؛ یعنی، او را مشغول ساخته و از امر مهم تر باز داشت (مفردات). تکاثر، به معنای «مکاتره» است؛ یعنی، افزون تر بودن را ابزار

غلبه بر دیگران قرار دادن (تاج العروس) و یا رقابت با یکدیگر در فراوانی مال و عزت. (مفردات)

44- زمینه غفلت از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 32 - 10

10 - به کار نگرفتن عقل و اندیشه زمینه توجه به دنیا و غفلت از آخرت

و ما الحیوه الدنیا إلا .. أفلا تعقلون

ص: 86

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 5,6

5- هشدار خداوند به بنی اسرائیل ، در غافل نشدن از آخرت پس از دستیابی به آرامش و حاکمیت

اسکنوا الأرض فإذا جاء وعد الآخرة جننا بكم لفيماً

6- دستیابی به آرامش و قدرت اجتماعی ، زمینه غفلت انسان از جهان آخرت

اسکنوا الأرض فإذا جاء وعد الآخرة جننا بكم لفيماً

برداشت فوق بر این اساس است که خداوند پس از «اسکنوا الأرض» - که کنایه حاکمیت و قدرت است - مسأله قیامت و احضار انسانها را مطرح کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 6

6 - برخورداری از امکانات و دارایی های زیاد ، زمینه ساز دل بسته شدن انسان به دنیا و غافل شدن وی از سرای آخرت

و ابتغ فيما آتیک الله الدار الآخرة

45- زمینه غفلت از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 12

12 - ظاهرنگری و سست اندیشی ، مایه دلخوشی انسان به مظاهر زندگی دنیایی و بی توجهی به جهاد و مصالح نهفته در آن

و تجهدون فی سبیل . . . ذلکم خیر لکم إن کنتم تعلمون

46- زمینه غفلت از حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 73 - 11

11- موقعیت برتر اقتصادی و اجتماعی و بهره مندی های مادی ، زمینه ساز غفلت از حق و بهره نبردن از آیات قرآن

وإذا تتلى عليهم آيتنا .. أيّ الفريقين خير مقامًا وأحسن نديًا

47- زمينه غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 64 - 8

ص: 87

8 - احساس بی نیازی از خداوند، زمینه غفلت از یاد او و گرایش به شرک است.

تدعونه تضرعاً و خفیه .. قل الله ینجیکم منها و من کل کرب ثم أنتم تشرکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 9

9 - رفاه و آسایش فراوان، زمینه ساز غفلت از یاد خدا و پیدایش بیش های غیر الهی است .

ثم بدلنا .. حتی عفوا و قالوا قد مس ءاباءنا الضراء و السراء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 12

12 - رفاه و آسایش بسیار و بر کنار بودن از گرفتاری ها و مصایب روزگار، زمینه ساز غفلت از یاد خداست .

فلما کشفنا عنه ضرّه مرّ کان لم یدعنا إلی ضرّ مسّه کذلک زین للمسرفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 22 - 11

11 - اقبال دنیا به مردم، زمینه ساز غفلت از خدا و ادبار آن، عامل توجه به خداست .

و جرین بهم بریح طیبه و فرحوا بها جاءتها ریح عاصف .. و ظنوا أنهم أحيط بهم دعوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 67 - 10، 6

6- انسان ها پس از رهایی از خطر های مرگ آفرین، خدا را فراموش می کنند و از حق روی گردان می شوند .

فلما نجّکم إلی البرّ أعرضتم

10- غفلت از یاد خدا در پی نجات از خطرات، برخاسته از خصلت حق ناشناسی شدید انسان است .

فلما نجّکم إلی البرّ أعرضتم و کان الإنسن کفوراً

جمله «و کان الإنسان کفوراً» - که بیانگر یک خصلت عام همه انسانهاست - به منزله تعلیل برای مطالب قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 38 - 8

8- شرک و غفلت از ربوبیت خدا، مهم ترین خطر رفاه زدگی و سرمستی به امکانات دنیوی است .

لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا

مرد مؤمن، برای جدا کردن صف خویش از ثروت مند مغرور، به دو نکته اشاره کرده است: ربوبیت خدا و عدم شرک و با این تعبیر، ثروت مند مغرور را به غفلت از خدا و گرفتاری به شرک، هشدار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 110 - 3

ص: 88

3 - استهزا کردن مؤمنان ، زمینه ساز غفلت کامل از یاد خدا

فَاتَّخِذْ تَمَوِّهْمَ سَخِرِيًّا حَتَّىٰ أَنْسُوكُمْ ذِكْرِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 7

7 - تجارت و داد و ستد اقتصادی ، زمینه ای بس خطرناک برای غفلت از یاد خدا و انجام تکالیف الهی

رَجَالٍ لَا تَلْهِيهِمْ تِجْرَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 8

8 - رفاه بسیار ، زمینه ساز از یاد بردن خدا و غفلت از تعالیم قرآن

و لَكِن مَّتَّعْتَهُمْ وَءَابَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ

مقصود از «الذکر» در آیه شریفه، هم می تواند یاد خدا باشد و هم قرآن؛ زیرا «ذکر» یکی از نام های قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 12

12 - رفاه و آسایش بسیار و برکنار بودن از گرفتاری ها و مصیبت های روزگار ، زمینه غفلت از یاد خداوند است .

ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُوا إِلَيْهِ مِن قَبْلُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 12

12 - آسودگی از گرفتاری ها به همراه برخورداری از نعمت ها ، زمینه غرور انسان و غفلت وی از نقش خداوند در عرصه تحولات زندگی

ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّثْلَ مَا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيْتَهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 2

2 - آسودگی و برخورداری از نعمت ها ، همواره در طول تاریخ موجب غرور انسان و غفلت وی از نقش خداوند در عرصه تحولات زندگی بوده است .

قال إنما أوتيته على علم . . . قد قالها الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 8

8 - رفاه و سرخوشی ، زمینه خودبینی و غفلت از یاد خدا

و لئن أذقنه رحمه . . . ليقولنّ هذا لي

ص: 89

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 10

10 - جهل و ناآگاهی ، مایه دلخوش شدن انسان به مظاهر زندگی دنیایی و بی توجهی به ذکر خدا و عبادت او و مصالح نهفته در آن

ذلکم خیر لکم إن کنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 10 - 6

6 - وجود خطر غافل شدن از یاد خدا ، در کسب و کار و خرید و فروش

و ابتغوا من فضل الله و اذكروا الله کثیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 17 - 5

5 - رفاه و وفور نعمت ، زمینه ساز غفلت از یاد خداوند

لأسقینهم ماء غدقاً . . . و من يعرض عن ذکر ربّه

مطرح شدن اعراض و غفلت از یاد خدا - پس از یادآوری رفاه و وفور نعمت در سایه ایمان و دینداری - نشانگر حقیقت یاد شده است.

48- زمینه غفلت از غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 67 - 1

1- لحظه های خطر آفرین سفر های دریایی ، زمینه بروز گرایش انسان به خدای یگانه و رویکرد به او و از یاد بردن غیر او

و إذا مسکم الضرّ فی البحر ضلّ من تدعون إلاّ إیاه

49- زمینه غفلت از فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 15

15 - رفاه و آسایش ، زمینه ساز غفلت از فطرت توحیدی است .

ثم إذا أذاقهم منه رحمه إذا فریق منهم برّهم یشرکون

ص: 90

50- زمینه غفلت از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 8

8 - رفاه بسیار ، زمینه ساز از یاد بردن خدا و غفلت از تعالیم قرآن

و لکن متّعتهم و اباؤهم حتّٰی نسوا الذکر

مقصود از «الذکر» در آیه شریفه، هم می تواند یاد خدا باشد و هم قرآن؛ زیرا «ذکر» یکی از نام های قرآن است.

51- زمینه غفلت از مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 146 - 3

3 - رفاه و آسایش ثمودیان ، زمینه غافل شدن آنان از مرگ و گرفتار شدنشان به بی تقوایی و گناه

أَلَا تَتَّقُونَ .. أَلَا تَرَوْنَ كَيْفَ أَتَى الْبَنِيَّانَ إِذْ كَانُوا سَاهِبِينَ

52- زمینه غفلت از معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 9 - 6

6 - ناسپاسی دشمنان دین ، در برابر نعمت های خداوند و دلبستگی شدید آنها به دارایی خویش ، نشان بی توجهی آنان به معاد

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ .. أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ

53- زمینه غفلت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 5

5- هشدار خداوند به بنی اسرائیل ، در غافل نشدن از آخرت پس از دستیابی به آرامش و حاکمیت

اسكنوا الأرض فإذا جاء وعد الآخرة جئنا بكم لفيئاً

54- زمینه غفلت دشمنان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 9 - 6

6 - ناسپاسی دشمنان دین ، در برابر نعمت های خداوند و دلبستگی شدید آنها به دارایی خویش ، نشان بی توجهی آنان به معاد

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ .. أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ

55- زمینه غفلت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 32 - 5

5 - سان دیدن سلیمان (ع) از اسب ها و علاقه شدید او به آنها ، موجب غفلت او از یاد خدا گشت .

إِنِّي أَحْبَبْتُ حَبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «عن» در «عن ذکر ربی» به معنای «علی» و «أحببت» به معنای «آثرت» (ترجیح دادم) باشد؛ یعنی، من آن چنان به دوستی با اسب ها سرگرم شدم که آن را بر یاد خدا ترجیح دادم و از او غافل ماندم؛ تا آن که آفتاب غروب کرد و یا این که اسب ها از نظرم پنهان شدند.

56- زمینه غفلت قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 146 - 3

3 - رفاه و آسایش ثمودیان ، زمینه غافل شدن آنان از مرگ و گرفتار شدنشان به بی تقوایی و گناه

أَلَا تَتَّقُونَ .. أَتُرْكُونَ فِي مَا هَمَّنَا ءَامِنِينَ

57- زمینه غفلت متنعمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 6

6 - رفاهمندان و برخورداران از نعمت ، در خطر غفلت از یاد خدا

ثمّ تذکروا نعمه ربکم إذا استویتم علیه

قید «إذا استویتم علیه»، می تواند ناظر به نکته یادشده باشد.

ص: 92

58- زمینه غفلت مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 6

6 - رفاهمندان و برخورداران از نعمت ، در خطر غفلت از یاد خدا

ثم تذکروا نعمه ربکم إذا استویتم علیه

قید «إذا استویتم علیه»، می تواند ناظر به نکته یادشده باشد.

59- زمینه غفلت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 9 - 5

5 - مؤمنان ، در معرض غفلت از یاد خدا ، به خاطر دلپیسته شدن به اموال و اولاد

يأیها الذین ءامنوا لاتلهکم أموالکم و لا اولدکم عن ذکر اللّٰه

60- سرزنش غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 205 - 7

7 - غفلت از یاد خدا ، امری نکوهیده و نارواست .

ولاتکن من الغفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 72 - 8

8- سرمستی و غفلت امری بس زشت و مذموم ، و روشن بینی صفتی بس والا و ارزشمند برای انسانها

لعمرك إنهم لفی سكرتهم یعمهون

61- سرزنش غفلت از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 7

7 - علاقه به دنیا و توجه به آبادانی حیات دنیوی ، در صورت بی اعتنائی به امر آخرت و حیات اخروی ، مورد نکوهش و محکوم در نگاه وحی

ص: 93

إِنَّ هَؤُلَاءِ يَحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه درصدد نکوهش و محکوم کردن کسانی است که تنها به دنیا دل بسته و آخرت را رها کرده اند.

62- سرزنش غفلت از ارزشها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 16

16- غوطه‌پوری در غفلت و هدایت نیافتن به ارزش ها ، با گذشت چهل سال از عمر انسان ، نکوهیده و توجیه ناپذیر است .

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي

خداوند سن چهل سالگی را به عنوان مرحله کمال و توجه به نعمت ها و تلاش برای تزکیه معرفی کرده است. از این مطلب استفاده می شود که انسان، تا قبل از رسیدن به چهل سالگی - به دلیل جوانی و خامی - چه بسا گرفتار غفلت شود؛ ولی چون از چهل سالگی گذشت، دیگر مجالی برای توجیه نخواهد داشت.

63- سرزنش غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 114 - 10

10 - غفلت از یاد خدا در جایگاه عبادت (مسجد و . . .) امری نکوهیده و نارواست .

و من أظلم ممن منع مسجد الله أن يذكر فيها اسمه

عبارت «آن یذکر فیها اسمہ» بیانگر این است که: دلیل ناروا بودن و ستمکار شمردن بازدارندگان مردم از حضور در مساجد، یاد نشدن نام خداست. بنابراین جمله «من أظلم...» شامل کسانی که در جایگاههای عبادت از یاد خدا غافلند نیز، می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 3

3 - مذمت خدا از دل بستگی به خویشاوندان و به مال و منال و دلواپسی برای تجارت و مسکن در صورتی که مایه غفلت از خدا و رسول و جهاد در راه خدا شود .

قل إن كان ءاباؤکم . . . و أموال اقترفتموها و تجره تخشون کسادها و مسکن . . . أحب إلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 60 - 4

4 - زندگی آکنده از خنده و سرخوشی و به دور از اندوه معنوی ، مورد نکوهش الهی است .

و تضحکون و لاتبکون

ص: 94

64- سرزنش غفلت از فرجام اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 10 - 6

6 - غفلت از فرجام اخروی و لحظه برملا شدن اسرار آدمی ، شگفت آور و حالتی نکوهیده است .

أفلا يعلم إذا .. و حصل ما فی الصدور

مفعول «أفلا يعلم» یا محذوف است؛ یعنی: «أفلا يعلم مآله؟» و یا کلمه «إذا» از ظرفیه خارج شده و مفعول به قرار گرفته است؛ یعنی: «أفلا يعلم وقت .. . تحصیل ما فی الصدور؟». در این صورت مراد، توییح بر غفلت از حوادث آن زمان است.

65- سرزنش غفلت از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 16 - 2

2 - مدعیان دروغین انفاق ، خاک نشینان را در سال های قحطی ، گرسنه رها کرده ، از مصرف ثروت خود برای سیر کردن آنان دریغ میورزند .

يقول أهلكت مالا .. فلا اقتحم العقبة ... أو مسكينًا ذا متربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 7 - 6

6 - مضایقه کردن نمازگزاران غافل و ریاکار ، از عاریه دادن لوازم زندگی خود به نیازمندان ، نکوهیده تر از یتیم آزاری و بی توجهی به فقیران است .

الذی یدعّ الیتیم . . . و لایحضّ . . . فویل للمصلّین . الذین . . . و یمنعون الماعون

با آن که تعبیر «فویل للمصلّین»، ادامه بیان اوصاف کسانی است که جزای الهی را تکذیب کردند؛ ولی حرف «فاء» و تغییر سیاق، نشانگر تفاوت درجه آن با دو وصف قبل است. بنابراین وصفی که در این آیه، از ویژگی های همان «مصلّین» شمرده شده است، نارواتر از اوصافی است که در آیه دوم و سوم آمده بود.

66- سرزنش غفلت از قدرت بیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بی توجّهی به قدرت بیان و ابزار آن و غفلت از وابستگی آنها به خداوند ، شگفت آور و سرزنش بار است .

ص: 95

ألم نجعل له .. ولساناً و شفتين

67- سرزنش غفلت از محمد (صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 3

3 - مذمت خدا از دلبستگی به خویشاوندان و به مال و منال و دلواپسی برای تجارت و مسکن در صورتی که مایه غفلت از خدا و رسول و جهاد در راه خدا شود .

قل إن كان ءاباؤکم . . . و أموال اقترفتموها و تجره تخشون کسادها و مسکن ... أحب إلی

68- سرزنش غفلت از مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 16 - 90 - 2

2 - مدعیان دروغین انفاق ، خاک نشینان را در سال های قحطی ، گرسنه رها کرده ، از مصرف ثروت خود برای سیر کردن آنان دریغ میورزند .

يقول أهلکت مالاً .. فلا اقتحم العقبه ... أو مسکیناً ذا متربه

69- سرزنش غفلت از معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 9 - 7

7 - لزوم شناخت ویژگی های معاد و غافل نبودن از خطر های آن

أفلا یعلم

استفهام در آیه شریفه، «انکار تعجبی» است و بر اظهار شگفتی از جهل انسان، دلالت دارد.

70- سرزنش غفلت از نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 8 - 90 - 2

2- بی توجّهی به نعمت بینایی و غفلت از وابستگی آن به خداوند ، شگفت آور و ملامت بار است .

ألم نجعل له عینین

ص: 96

استفهام در «ألم نجعل . . .»، برای تعجب و گرفتن اقرار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 6

6 - شناخت راه های نیک و بد ، نعمتی الهی و غفلت از آن ، شگفت آور و ملامت بار است .

ألم نجعل . . . و هدیینه النجدین

71- سرزنش غفلت ثروتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 15 - 5

5 - بی اعتنایی ثروتمندان به نیاز های خویشاوندان یتیم خود ، دور از انتظار و نکوهیده تر از بی توجهی آنان به دیگر نیازمندان است .

يقول أهلکت مالاً لبدًا . . . یتیمًا ذا مقربه

72- شگفتی غفلت از فرجام اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 10 - 6

6 - غفلت از فرجام اخروی و لحظه برملا شدن اسرار آدمی ، شگفت آور و حالتی نکوهیده است .

أفلا یعلم إذا . . . و حصّل ما فی الصدور

مفعول «أفلا یعلم» یا محذوف است؛ یعنی: «أفلا یعلم مآله؟» و یا کلمه «إذا» از ظرفیه خارج شده و مفعول به قرار گرفته است؛ یعنی: «أفلا یعلم وقت . . . تحصیل ما فی الصدور؟». در این صورت مراد، توییح بر غفلت از حوادث آن زمان است.

73- شگفتی غفلت از قدرت بیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 9 - 2

2 - بی توجهی به قدرت بیان و ابزار آن و غفلت از وابستگی آنها به خداوند ، شگفت آور و سرزنش بار است .

ألم نجعل له . . . ولساناً وشمطين

ص: 97

74- شگفتی غفلت از نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 8 - 2

2- بی توجهی به نعمت بینایی و غفلت از وابستگی آن به خداوند ، شگفت آور و ملامت بار است .

ألم نجعل له عینین

استفهام در «ألم نجعل . . .»، برای تعجب و گرفتن اقرار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 6

6- شناخت راه های نیک و بد ، نعمتی الهی و غفلت از آن ، شگفت آور و ملامت بار است .

ألم نجعل . . . و هدینه النجدین

75- ظلم غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 3

3- خدا فراموشی و روی گرداندن از یاد او ، ظلم و ستم آدمی بر خویشتن است .

و من یعش عن ذکر الرحمن . . . إذ ظلمتم

از ارتباط آیه شریفه با جمله «و من یعش عن ذکر الرحمن . . .» استفاده می شود که اعراض از یاد خدا، ظلم بر خویشتن است.

76- ظلم غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 6

6- ناسپاسی و نادیده گرفتن نقش خداوند در برخورداری از نعمت ها ، ظلم است .

و الذین ظلموا من هؤلاء

توصیف مرفهان ناسپاس به ستمگران، حاکی از مطلب یاد شده است.

77- عوامل رفع غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 12 - 3

ص: 98

3- نقش بلاها، در بیرون آمدن انسان، از غفلت و بازگشت به سوی خداوند

رَبَّنَا اكشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ

78- عوامل طبیعی و غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 67 - 14

14- تدارک اسباب نباید موجب غفلت آدمی از حاکمیت مطلق خدا شود .

ادخلوا من أبواب متفرقة و ما أغنى عنكم من الله من شيء إن الحكم إلا لله

یعقوب(ع) پس از تدبیرش در جهت جلوگیری از حادثه ناگوار برای فرزندانش، بیان می دارد که: با این همه نمی توانم از مقدرات الهی جلوگیری کنم؛ زیرا حکم و فرمان تنها از آن خداوند است؛ یعنی، باید توجه داشت که اسباب و علتهای در دایره حکومت و خواست الهی عمل می کنند.

79- عوامل غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 14

14 - سوء استفاده دشمنان دین از شعائر دینی، برای اغفال مؤمنان

ها اتم اولاء تحبونکم و لا یحبونکم . . . و اذا لقوکم قالوا امنا

بنابر اینکه محبت مؤمنان به کافران، معلول تظاهر آنان به ایمان (امنا) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 94 - 6

6 - مغرور شدن به داراییها و توهم برخورداری از شفاعت از سوی معبودهای خیالی از عوامل غفلت انسان و دوری او از واقعیتهاست.

و ترکتم ما خولنکم وراء ظهورکم و ما نری معکم شفعاء کم الذین زعمتم

روی سخن آیه با مشرکان و حکایت حال آنان پس از مرگ است، جمله های «و ترکتم . . .» و «ما نری ...» بیان دو عامل عمده گمراهی و سوء عاقبت مشرکان است که یکی از آنها مغرور شدن به دنیا و دیگری توهم برخورداری از شفاعت از سوی معبودهای خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 2

2 - خداوند تکذیب کنندگان انبیای پیشین را از سختی های بیدارکننده رهانید و زندگی آنان را به رفاه و آسایش خام کننده

ص: 99

تبدیل کرد .

أخذنا أهلها بالبأساء .. ثم بدلنا مكان السيئه الحسنه حتى عفوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 108 - 8

8- دنیاگرایی ، عامل غفلت انسان از حقایق بایسته و دانستنی

ذلك بأنهم استحبوا الحيوه الدنيا على الآخره .. وأولئك هم الغفلون

در آیه شریفه، مفعول و متعلق «غافلون» ذکر نشده است؛ یعنی، بیان نشده که کافران دنیاگرا نسبت به چه چیز غفلت دارند. بنابراین عدم ذکر، دلیل این است که دنیاگرایی، عامل غفلت انسان از هر نوع حقایق دانستنی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 202 - 2

2- غوطه‌وری مجرمان در گناه و تباهی ، مایه غفلت آنان از عذاب الهی

فیأتیهم بغته وهم لا یشتعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 6 - 9

9- مردم بی بهره از تعالیم پیامبران و ادیان الهی ، مردمی غافل و بی خبراند .

لتنذر قومًا ما أنذرءاباؤهم فهم غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 27 - 7

7 - انسان ، بدون وحی و الهام الهی ، غرق در انواع غفلت ها و بی خبری ها است .

ولقد ضربنا للناس فی هذا القرءان من كلّ مثل لعلهم یتذکرون

برداشت یاد شده از تعبیر «یتذکرون» به دست می آید؛ زیرا تذکر و بیدارباش در جایی به کار می رود که در مقابل آن، غفلت و بی خبری

وجود داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 2

2- ناآگاهی از مشیت و تقدیر خداوند در رزق و روزی انسان ها ، سبب انتساب نعمت ها و برخورداری ها به دانش بشری است .

قال إنما أوتيته على علم .. أولم يعلموا أن الله ييسر الرزق لمن يشاء و يقدر

آیه شریفه در مقام بیان نقش خداوند در برخورداری ها و نعمت های انسان ها است. این مسأله می تواند از چرایی منتسب کردن نعمت ها به دانش بشری از سوی انسان ها حکایت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 100

3 - غفلت از ارزش ها ، معلول غرق شدن در گرداب پندار ها و تمنیات نفسانی است . *

الخَرَصُونَ . الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرِهِ سَاهُونَ

از ارتباط «فی غمره» با «ساهون» ممکن است چنین استفاده شود که انسان، زمانی گرفتار غفلت و حق ستیزی می شود که دل مشغولی های دنیا و حفره های جاه و مال و شهوت، او را در خود فرو برده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 12

12 - احساس اقتدار و ایمنی از آسیب دشمن ، زمینه ساز غفلت و کم تقوایی است . *

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ لَتُنظَرَ . . . وَ اتَّقُوا اللَّهَ

در آیات پیشین خداوند به مؤمنان اطمینان داد که کافران یهود از این پس، تاب رویارویی مستقیم نخواهند داشت و منافقان هم کاری از پیش نخواهند برد؛ ولی پس از آن اطمینان بخشی، اکنون توصیه به تقوا کرده است. گویی که احساس ایمنی، زمینه غفلت را فراهم می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 6

6 - خدا فراموشی انسان ، عامل غفلت او از سعادت و حقایق وجودی خویش

وَ لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 4

4 - زیارت اهل قبور برای تفاخر بر دیگران ، ناپسند و مایه غفلت از اهداف اصلی نعمت ها است .

أَلْهَيْكُمْ . . . حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ

80- عوامل غفلت از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 32 - 7

7 - اشتغال به دنیا و سرگرم شدن به آن، انسان را از آخرت باز می دارد.

وما الحیوه الدنیا إلا لعب و لهو و للدار الآخره خیر للذین یتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 7 - 3

3 - سطحی نگری و ظاهربینی نسبت به زندگی دنیا، در غفلت از آخرت، نقش دارد.

ص: 101

يعلمون ظهراً من الحيوه الدنيا و هم عن الآخره هم غفلون

مرجع ضمير «هم» واژه «الناس» با وصف سطحی نگری درباره دنیا است. آوردن وصفی دیگر (غفلت از آخرت) پس از صفت سطحی نگری، با تکرار ضمیر «هم» می تواند اشعاری به حقیقت یاد شده باشد.

81- عوامل غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 206 - 4

4 - غفلت از یاد خدا و رویگردانی از پرستش او، برخاسته از خودبزرگ بینی است .

و لا تکن من الغفلین. إن الذین عند ربک لایستکبرون عن عبادته

نهی از غفلت و سپس بیان این معنا که مقربان درگاه خدا در برابر او تکبری نمیورزند، بیانگر این است که غفلت کردن از یاد خدا در حقیقت تکبر کردن در برابر اوست و یا ریشه در تکبر و خودبزرگ بینی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 67 - 14

14 - تدارک اسباب نباید موجب غفلت آدمی از حاکمیت مطلق خدا شود .

ادخلوا من أبواب متفرقة و ما أغنی عنکم من الله من شیء إن الحکم إلا لله

یعقوب(ع) پس از تدبیرش در جهت جلوگیری از حادثه ناگوار برای فرزندانش، بیان می دارد که: با این همه نمی توانم از مقدرات الهی جلوگیری کنم؛ زیرا حکم و فرمان تنها از آن خداوند است؛ یعنی، باید توجه داشت که اسباب و علتهای در دایره حکومت و خواست الهی عمل می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 16

16 - زندگی دنیا، فریبنده و مایه غفلت انسان از خدا و قیامت است .

اتّقوا ربّکم و اخشوا یوماً... فلا تعرّثکم الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - دل‌بستگی به تجملات زندگی دنیایی، عامل روی گردانی از یاد خدا است.

وإن كل ذلك لما متع الحيوه الدنيا .. و من يعيش عن ذكر الرحمن

10 - « عن أمير المؤمنين (ع) : من تصدّى بالإثم أعشى عن ذكر الله تعالى و من ترك الأخذ عمّن أمر الله بطاعته قيض له شيطاناً فهو له قرين ؛

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده: هر کس مرتکب گناه شود از یاد خدا روی گردان شده و کوردل می‌گردد و کسی که ترک کند گرفتن [معارف دین] را از کسی که خداوند اطاعت او را فرمان داده است، خداوند شیطانی را برای او قرار می‌هد که همدم او

ص: 102

خواهد بود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 18

18 - شیطان ، همواره درصدد فریب دادن انسان و غافل کردن او از خداوند است .

و غرّکم باللّٰه الغرور

توصیف شیطان به «غرور»، نشان دهنده آن است که فریب کاری، با ذات شیطان درهم آمیخته و عجین شده است و او همواره در پی آن است که انسان را، از یاد خداوند غافل گرداند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 19 - 4،2

2 - شیطان ، در صورت چیره شدن بر انسان ، خدا را از یاد او می برد .

فأنسهم ذکر الله

4 - فراموش شدن خدا در زندگی منافقان ، نتیجه استیلاي شیطان بر آنان

استحوذ علیهم الشیطن فأنسهم ذکر الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 9 - 4

4 - غفلت و باز ماندن از یاد خداوند ، طبیعت دل بسته شدن به مال و اولاد

لا تلهمکم أموالکم و لا أولدکم

«إلهاء» (مصدر «تلهمکم») به معنای مشغول و سرگرم کردن است. نسبت دادن «إلهاء» به «اموال و اولاد» گویای مطلب یاد شده است. گفتنی است که لازمه مشغول کردن به خود، ایجاد غفلت از یاد خدا می باشد.

82- عوامل غفلت از دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- سرگرمی انسان به دنیا، عامل بی توجهی به وحی و دین الهی

ما یأتیهم من ذکر . . . و هم یلعبون

جمله «و هم یلعبون» حال برای ضمیر فاعلی «استمعوه» و بیانگر وضعیت مشرکان و مردم حق گریز است. این وضعیت می تواند در حق گریزی و بی اعتنایی به پیام های الهی مؤثر باشد. گفتنی است جمله «لاهیة قلوبهم» در صدر آیه بعد - که حال برای مبتدا در جمله «و هم یلعبون» است - همین برداشت را تأیید می کند.

ص: 103

83- عوامل غفلت از قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 15 - 16

16 - لجاجت و عناد ، عامل استکبار و غفلت از قدرت نامحدود الهی *

فاستکبروا فی الأرض . . . و كانوا بآیتنا یجحدون

چنانچه جمله «و كانوا بآیتنا یجحدون» به منزله تعلیل برای استکبار و عدم توجه قوم عاد، نسبت به قدرت نامحدود خداوند باشد، مطلب یاد شده قابل استفاده است.

84- عوامل غفلت از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 29 - 2

2 - دوستی و نزدیکی با افراد ناباب ، عامل غفلت و دوری از تعالیم بیدارگر قرآن

لقد أضلّنی عن الذکر بعد إذ جاءنی

مقصود از «الذکر» به قرینه آیه بعد - که از مهجور شدن قرآن و فراموش شدن آن در میان جامعه سخن می گوید - و نیز به این دلیل که یکی از نام های قرآن، «ذکر» است، قرآن می باشد.

85- عوامل غفلت از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 19، 16

16 - زندگی دنیا ، فریبده و مایه غفلت انسان از خدا و قیامت است .

اتّقوا ربّکم و اخشوا یومًا . . . فلا تغرّبکم الحیوه الدنیا

19 - رحمانیت خدا ، مورد سوء استفاده اغواکنندگان ، در غافل ساختن انسان از قیامت و کیفر اعمال است .

و لایغرّبکم باللّه الغرور

«باء» در «بالله» سببی است و مراد از آن، این است که شیطان و یا هر موجود فریبنده ای، به وسیله ذکر خدا و برخی از اوصاف او، همانند

رحمانیت و یا غفاریت، چه بسا انسان را مغرور کند.

86- عوامل غفلت از معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 36 - 3

ص: 104

3- غفلت از معاد و تردید در آن ، معلول دل بستگی شدید به دنیا است .

أنا أكثر منك مالا .. قال ما أظنّ أن تبید هذه أبداً . و ما أظنّ الساعة قائمه

87- عوامل غفلت از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 10

10- سرگرمی انسان به دنیا ، عامل بی توجهی به وحی و دین الهی

ما یأتیهم من ذکر . . . و هم یلعبون

جمله «و هم یلعبون» حال برای ضمیر فاعلی «استمعوه» و بیانگر وضعیت مشرکان و مردم حق گریز است. این وضعیت می تواند در حق گریزی و بی اعتنایی به پیام های الهی مؤثر باشد. گفتنی است جمله «لاهیة قلوبهم» در صدر آیه بعد - که حال برای مبتدا در جمله «و هم یلعبون» است - همین برداشت را تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 18

18 - غفلت از قیامت و دور پنداشتن آن ، از موانع مهم بی توجهی انسان به حقایق وحی و قوانین الهی

اللّه الذی أنزل الکتب . . . و ما یدریک لعلّ الساعة

از این که در مسأله قیامت، امکان نزدیک بودن آن تخصیص به ذکر یافته، اهمیت آن استفاده می شود.

88- عوامل غفلت از وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 11 - 2

2 - انسان اسیر شده در گرداب کفر و لجاجت ، گرفتار پندارگرایی و غافل از وعده های حق الهی

الخرّصون. الذین هم فی غمره ساهون

از ارتباط «خرّصون» با «غمره» و «ساهون» مطلب بالا استفاده می شود.

89- عوامل غفلت اهل مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 2

2- برخورداری از نعمت های دنیایی همراه با عمر طولانی ، موجب غرور و غفلت مردم مکه و پدران آنان گردیده بود .

ص: 105

بل هم عن ذکر ربهم معروضون . . . بل متعنا هؤلاء وءاباءهم حتی طال علیهم العمر

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «هؤلاء» اشاره به حاضرین در اذهان مخاطبان (مردم مکه) باشد؛ همان طور که مشارالیه در بسیاری از آیات نازل شده در مکه، مردم آن سرزمین هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 46 - 9

9- بی بهره بودن مردم سرزمین مکه از تعلیمات آسمانی ، عامل عقب ماندگی آنان و فراگیر شدن غفلت و بی خبری در میان آنها

لتندر قومًا ما أتیهم من نذیر من قبلک لعلهم یتدکرون

90- عوامل غفلت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 37 - 1

1 - گرفتاری های هر کس در قیامت ، جایی برای رسیدگی او به دیگران باقی نگذاشته ، او را به خود مشغول خواهد ساخت .

لکلّ امریء منہم یومئذ شأن یغنیہ

به هر امری از امور «شأن» گفته می شود (قاموس)؛ جز این که سیاق آیه شریفه دلالت بر عظمت شأن مورد نظر دارد. فعل «اغنی» - چه با حرف «عن» و چه بدون آن باشد - به معنای «کفی» است (مفردات راغب). کفایت کردن شأن و کار، به معنای پر شدن فرصت ها است؛ به گونه ای که برای کار دیگر امان ندهد. اکتفا به بیان وضعیت مردان با کلمه «امرئ»، به جهت وضوح هم سرنوشت بودن زنان با آنان است.

91- عوامل غفلت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 20 - 5

5 - احاطه تکذیب گری بر اندیشه کافران ، موجب احاطه غافلگیرانه عذاب الهی بر آنان است .

فی تکذیب . و اللّٰه من ورائهم محیط

تعبیر «فی تکذیب»، بر احاطه تکذیب گری بر کافران دلالت دارد و جمله «و اللّٰه . . . محیط»، کافران را به احاطه خداوند تهدید کرده است؛ که حاصل آن بسته بودن راه فرار از عذاب فراگیر است.

92- عوامل غفلت منافقان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 106

4- فراموش شدن خدا در زندگی منافقان ، نتیجه استیلاى شیطان بر آنان

استحوذ علیهم الشیطن فأنسهم ذکر الله

93- غفلت ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 76 - 8

8- ابلیس ، در مقایسه میان شخصیت خود و آدم (ع) ، روح الهی موجود در آفرینش آدم را نادیده گرفت .

فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحی فقعوا له سجدین . . . قال أنا خیر منه خلقتنی من نار

94- غفلت اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 48 - 2

2- غفلت و فراموشی مشرکان از معبود های خویش ، در مواجهه با واقعیت های سهمگین قیامت

و ضلّ عنهم ما كانوا

بنابر این که «ضلّ عنهم» اشاره به این باشد که صحنه قیامت آن چنان برای مشرکان وحشتناک و دهشت آور است که خاطره بت ها از نظرشان محو و نابود خواهد شد.

95- غفلت از آثار عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 60 - 17

17 - آدمی در دنیا از حقیقت اعمال خود و بازتابهای آن غافل است.

ثم ینبئکم بما کنتم تعملون

96- غفلت از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 26 - 3

3- گروهی از انسان ها به زندگی دنیا دل خوش می کنند و از سرای آخرت غافل می مانند .

ص: 107

فرحوا بالحيوه الدنيا و ما الحيوه الدنيا فى الآخره إلا متع

بیان ناچیزی دنیا در قیاس با آخرت، پس از مذمت گروهی که به دنیا دل خوش کرده اند (فرحوا بالحيوه الدنيا)، می رساند که مراد از آن گروه، مردمی هستند که آخرت را نپذیرفته و یا از آن غفلت کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 7 - 2

2- اکثریت انسان ها، به جهان واپسین، بی توجه و از آن غافل اند.

و لكن أكثر الناس... و هم عن الآخره هم غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 22 - 1

1- انسان در دنیا، گرفتار غفلت و بی خبری نسبت به حقایق اخروی

لقد كنت فى غفله من هذا

97- غفلت از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 9

9 - همواره مردم بسیاری از آیات و نشانه های خداوند و سرگذشت پندآموز اقوام پیشین، در غفلت هستند.

لتكون لمن خلفك آيه و إن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

98- غفلت از احاطه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 20 - 3

3 - کافران، از سیطره خداوند بر آنها غافل اند.

و الله من ورائهم محیط

«من وراء» (از پشت سر)، کنایه از غافلگیرانه بودن است؛ همان گونه که دشمن برای هجوم غافلگیرانه، از پشت سر حمله می کند.

99- غفلت از اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 108

5 - تحلیل متخلفان درباره سفر حدیبیه و بی فرجام بودن آن ، متکی بر محاسبات بشری و نادیده گرفتن اراده الهی

بل ظننتم أن لن ينقلب الرسول والمؤمنون إلى أهليهم أبدًا

از قرائن و زمینه های تاریخی، دشواری این سفر قابل پیش بینی بود و متخلفان براساس همین معیارها، این سفر را بی فرجام می دیدند؛ غافل از این که دعوت پیامبر(صلی الله علیه و آله) به بن بست نخواهد رسید و حمایت الهی از آن حضرت دریغ نخواهد شد.

100- غفلت از امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 16 - 7

7 - غفلت از آزمایش بودن فقر ، زمینه ساز پیدایش تحلیل های نادرست درباره عوامل آن

و أمّا إذا ما ابتليہ . . . فيقول ربّي أهنن

101- غفلت از امتحانهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 15 - 8

8 - غفلت از آزمایش بودن نعمت ها ، مایه خطا در تحلیل عوامل پیشرفت های اقتصادی

ابتليہ ربّه . . . فيقول ربّي أكرمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 20 - 7

7 - غفلت از امتحان های الهی ، مایه ترک یتیم نوازی و بی اعتنائی به مسکینان و تصاحب میراث دیگران و دلبستگی به ثروت است .

ابتليہ . . . کلاً بل لا تکرمون الیتیم . و لا تحضّون . . . و تأکلون التراث . . . و تحبّ

102- غفلت از انتقام خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - فرعونیان با غفلت از انتقام گیری خداوند ، آیات او را تکذیب کردند .

بأنهم كذبوا بآياتنا و كانوا عنها غفلين

ص: 109

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر «عنها» به «نقمت» (برگرفته شده از «انتقمنا») برگردد و جمله «و كانوا ..» حال برای ضمیر «كذبوا» باشد. گفتمی است در این صورت غفلت به معنای حقیقی آن (بی خبر بودن و توجه نداشتن) خواهد بود.

103- غفلت از بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 47 - 3

3- توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس به خاطر نیندیشیدن به نعمت بهشت ، بیم نداشتن از مقام پروردگار و تکذیب نعمت های او

و لمن خاف مقام ربّه جتّان . فبأیّ الآء ربّکما تکذّبان

لحن توبیخی آیه شریفه و تقابل تکذیب گران با بیم دارندگان از مقام پروردگار، بیانگر مطلب یاد شده است.

104- غفلت از بی احترامی با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 2 - 9

9- عدم توجه برخی از مؤمنان ، به آثار ویرانگر رعایت نکردن حرمت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لاترفعوا أصوتکم .. و لاتجهروا له ... أن تحبط أعمالکم و أنتم لاتشعرون

از تکرار نهی در آیه شریفه، مطلب بالا قابل برداشت است.

105- غفلت از بی نظیری خالق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 17 - 8

8- بی توجهی به غیر قابل قیاس بودن خالق با غیر خالق ، مذموم و ناپسند است .

أفمن یخلق کمّن لایخلق أفلاتذکرون

106- غفلت از پاداش اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - سرزنش شدن تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر بی توجهی آنان به موضوع حسابرسی اعمال خلق

ص: 110

در قیامت و کیفر و پاداش الهی در آن

سنفرغ لکم ایّه الثقلان . فبأیّ ءالآء ربکمما تکذبان

استفهام در «فبأیّ ءالآء» توییخی است و تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

107- غفلت از تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 51 - 7

7 - غفلت از پیام های عبرت آموز پیامبران و تاریخ ، دور نمایه گرایش به کفر

فهل من مدکر

از این که خداوند، کفرپیشگان را به هشیاری و بیداری فراخواهنده است؛ استفاده می شود که مشکل اصلی کافران در غفلت ایشان است.

108- غفلت از تعالیم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 51 - 7

7 - غفلت از پیام های عبرت آموز پیامبران و تاریخ ، دور نمایه گرایش به کفر

فهل من مدکر

از این که خداوند، کفرپیشگان را به هشیاری و بیداری فراخواهنده است؛ استفاده می شود که مشکل اصلی کافران در غفلت ایشان است.

109- غفلت از تعالیم قصه اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 22 - 12

12- برخی مردم ، از پیام اصلی ماجرای اصحاب کهف ، غفلت کرده و به ابعاد فرعی و کم فائده آن می پردازند .

سیقولون ثلثه .. قل ربی أعلم بعدتهم

110- غفلت از توحید ربوبی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 111

21 - شرک و بت پرستی ، برخاسته از غفلت و بی توجهی انسان نسبت به ربوبیت مطلق و بی همتای خدا بر کران تا کران هستی است .

الذی خلق السموت و الأرض . . . ذلکم اللّٰه ربکم فاعبدوه أفلا تذکرون

111- غفلت از حسابرسی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 1 - 1

1- انسان ها از حسابرسی قیامت - در عین نزدیک بودن آن - در غفلت شدید به سر می برند .

اقترب للناس حسابهم و هم فی غفله معرضون

کلمه «فی» در «فی غفله» برای ظرفیت مجازی است و دلالت بر شدتِ وصف می کند؛ یعنی، غفلت مردم از حسابرسی قیامت بسیار شدید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 1

1 - سرزنش شدن تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر بی توجهی آنان به موضوع حسابرسی اعمال خلق در قیامت و کیفر و پاداش الهی در آن

سنفرغ لکم آیه الثقلان . فبأیّ الآء ربکم تکذبان

استفهام در «فبأیّ الآء» توبیخی است و تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

112- غفلت از حسابرسی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 4

4 - غفلت از محاسبه اعمال ، زمینه ساز فراموشی از یاد خداوند *

یأیها الذین ءامنوا . . . و لتنظر إن اللّٰه خبیر بما تعملون . و لاتکونوا کالذین ن

برداشت یاد شده، بدان احتمال است که تقدم «و لتنظر . . .» بر «و لاتکونوا کالذین . . .» نظر به تقدم رتبی داشته باشد.

113- غفلت از حسرت اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 112

9- باور نداشتن قیامت و غفلت از حسرت باربودن آن ستم گری است .

لكن الظلمون . . هم فى غفله و هم لايؤمنون

114- غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 142 - 14

14 - غفلت از خداوند و کم به یاد او بودن ، از صفات منافقان

و لا يذكرون الله إلا قليلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 28 - 18

18 - قابیل ، فاقد ترس از خداوند و غافل از ربوبیت گسترده او

انى اخاف الله رب العلمين

چون خدا ترسی هایبیل مانع از اقدام به قتل شده، معلوم می شود قابیل به دلیل تصمیمیش بر برادرکشی، هیچ ترسی از خدا در دل نداشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 205 - 7

7 - غفلت از یاد خدا ، امری نکوهیده و نارواست .

و لاتكن من الغفلين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 9

9- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در معرض فراموشی و ترک ذکر خدا در سخن خویش است . *

25- غفلت از یاد خدا، کیفر الهی برای دنیاگرایان دل بسته به جلوه های مادی است .

ترید زینه الحیوه الدنیا و لاتطع من أغفلنا قلبه عن ذکرنا

توصیف نیازدگان به کسانی که قلب شان از یاد خدا غافل است، گویای ارتباط غفلت قلب با نیازدگی است و اسناد اغفال به خداوند (اغفلنا) کیفر بودن آن را می رساند.

6 - معبود های مشرکان در پاسخ به سؤال خداوند در قیامت ، عامل انحراف و گمراهی مشرکان را ، برخورداری آنان و پدرانیشان از رفاه بسیار و از یاد بردن خدا خواهند دانست .

و لكن متعتهم و اباؤهم حتی نسوا الذکر

«لکن» - که در استدراک به کار می رود - در آیه شریفه برای رد این اتهام است که معبودها در گمراهی مشرکان مؤثر بودند و نیز برای بیان علت های واقعی این انحراف است که در این آیه، به دو عامل اشاره شده است: 1- رفاه (که موجب فراموشی خدا است) (متعتهم.. الذکر). 2- رفتار هلاکت بار آنان (و کانا قوماً بوراً).

5 - سان دیدن سلیمان (ع) از اسب ها و علاقه شدید او به آنها ، موجب غفلت او از یاد خدا گشت .

إِنِّي أَحْبَبْتُ حَبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «عن» در «عن ذکر ربی» به معنای «علی» و «أحببت» به معنای «آثرت» (ترجیح دادم) باشد؛ یعنی، من آن چنان به دوستی با اسب ها سرگرم شدم که آن را بر یاد خدا ترجیح دادم و از او غافل ماندم؛ تا آن که آفتاب غروب کرد و یا این که اسب ها از نظرم پنهان شدند.

17 - برخورداری از آسودگی ها و نعمت ها به همراه غفلت از یاد خدا و ناشکری ، محنت زا و بلا آفرین است .

ثُمَّ إِذَا حَوْلَ نِعْمَةٍ مَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيْتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ

یکی از موارد کاربرد «فتنه»، محنت و بلا- است و برداشت بالا- مبتنی بر این معنا است. بر این اساس می توان گفت: برخورداری از آسودگی و نعمت ها، به همراه این تصور که آنها ناشی از دانش بشری است نه لطف الهی، نه تنها برای بشر نعمت نیست؛ بلکه در دنیا و آخرت نعمت و بلا- خواهد بود. گفتنی است آیه بعد - که از رویه رو شدن مرفهان بی خبر از خدا با عذاب و بدبختی و کارساز نبودن برخورداری های آنان، سخن می گوید - مؤید همین برداشت است.

19 - بیشتر انسان ها از منشأ اصلی نعمت ها و آسودگی ها (خدایی بودن آنها) و مقدار تأثیر دانش بشری در پدید آمدن آنها ، بی خبر و

ناآگاه اند .

قال إنّما أُوتيتُه على علم بل هي فتنة و لكنّ أكثرهم لا يعلمون

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که متعلق علم در «لا يعلمون»، مطلبی باشد که از جمله «قال إنّما أُوتيتُه ..» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 1

1 - دادن نقش اصلی به دانش و تلاش بشری در برخورداری از آسودگی ها و نعمت ها و نادیده گرفتن نقش خداوند در عرصه

ص: 114

زندگی، تفکر همه مرفهان و برخورداران در طول تاریخ

قال إنما أوتيته على علم... قد قالها الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 6

6- رفاهمندان و برخورداران از نعمت، در خطر غفلت از یاد خدا

ثم تذکروا نعمه ربکم إذا استویتم علیه

قید «إذا استویتم علیه»، می تواند ناظر به نکته یادشده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 29 - 4

4- منافق، گرفتار خوش خیالی و غافل از کمین خداوند

أم حسب الذین فی قلوبهم مرض أن لن یخرج الله أضغثهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 32 - 4

4- انسان، همواره در معرض لغزش و غفلت از خدا و فرونهادن مسؤولیت ها *

لکلّ أوّاب حفیظ

واژه «أوّاب» در جایی صادق است که فرد، گرفتار نوعی غفلت و لغزش شود و یا در معرض چنین مشکلی قرار داشته باشد و نیازمند به آن باشد که خویش را در مسیر توجه به خدا، حفظ کرده یا بدان مسیر متوجه سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 29 - 3

3- اعراض از یاد خدا و دنیامداری، دو پدیده به هم پیوسته و تفکیک ناپذیر

تولّی عن ذکرنا و لم یرد إلاّ الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 19، 14

14 - منافقان ، فریفته دنیا و غافل از خداوند

و غرّکم باللّٰه الغرور

در صورتی که مراد از «الغرور» دنیا باشد، مقصود این خواهد بود که مظاهر دنیا (مال، جاه، مقام و ..) شما را فریب داده و از خدا غافلتان کرده است.

19 - آرزوی ناکامی برای جامعه ایمانی ، تردید در باور های دینی ، فریفتگی به آرزو های باطل و مظاهر دنیا و غفلت از خداوند ، از اوصاف منافقان و از نشانه های نفاق

و غرّکم باللّٰه الغرور

ص: 115

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 19 - 3

3 - منافقان ، غافل از یاد خدا و بیگانه با آن

فَأَنسَهُم ذِكْرَ اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 6

6 - سرزنش شدن باغداران یمنی از سوی برادر خردمند و معتدل خود ، به سبب فراموش کردن یاد خدا و محروم ساختن مستمندان از محصولات باغ

قال أوسطهم ألم أقل لكم لولا تسبحون

مطلب یاد شده، با توجه به این نکته است که همزه در «الم» برای استفهام توییخی است.

115- غفلت از خویشاوندان یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 15 - 5

5 - بی اعتنایی ثروتمندان به نیاز های خویشاوندان یتیم خود ، دور از انتظار و نکوهیده تر از بی توجهی آنان به دیگر نیازمندان است .

يقول أهلكت مالا لبدا . . . یتیمًا ذا مقربه

116- غفلت از دشمنان اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 11

11 - بی توجهی به عمق عداوت کافران با اسلام و مسلمانان ، زمینه ساز برقراری روابط دوستانه با آنان

لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ . . . یخرجون . . . أن تؤمنوا باللّٰه ربکم

بیان ابعاد مختلف عداوت کافران با مسلمانان، به عنوان دلیل ممنوعیت ارتباط دوستانه با آنان، بیانگر مطلب بالا است.

117- غفلت از دشمنان مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 116

11 - بی توجهی به عمق عداوت کافران با اسلام و مسلمانان ، زمینه ساز برقراری روابط دوستانه با آنان

لَاتَّخَذُوا عَدُوِّي وَعَدُوِّكُمْ أَوْلِيَاءَ . . . يَخْرُجُونَ ... أَنْ تُوْمِنُوا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ

بیان ابعاد مختلف عداوت کافران با مسلمانان، به عنوان دلیل ممنوعیت ارتباط دوستانه با آنان، بیانگر مطلب بالا است.

118- غفلت از دشمنی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - بی توجهی به عمق عداوت کافران با اسلام و مسلمانان ، زمینه ساز برقراری روابط دوستانه با آنان

لَاتَّخَذُوا عَدُوِّي وَعَدُوِّكُمْ أَوْلِيَاءَ . . . يَخْرُجُونَ ... أَنْ تُوْمِنُوا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ

بیان ابعاد مختلف عداوت کافران با مسلمانان، به عنوان دلیل ممنوعیت ارتباط دوستانه با آنان، بیانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - جامعه اسلامی ، در معرض خطر از یاد بردن عداوت جبهه کفر با ایشان

إِنْ يَتَّقُواكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءَ

تذکر و هشدار الهی در این آیه، بیانگر مطلب بالا است.

119- غفلت از دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - جوامع معاصر موسی ، گرفتار غفلت و بی خبری از تعالیم الهی

و لقد آتینا موسی الکتب . . . لعلّهم یتذکّرون

120- غفلت از ذکر

15 - دشمنی و کینه توزی در بین جامعه ایمانی و غفلت از یاد خدا مانع رسیدن آن جامعه به فلاح و رستگاری

لعلکم تفلحون. انما یرید الشیطن ... و یصدکم عن ذکر اللّٰه

ص: 117

121- غفلت از ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 10، 9

9- غفلت آدمی از ربوبیت خدا در نشئه حجاب و حیات دنیوی، با سابقه نشئه شهود، عذری غیر قابل پذیرش

أشهدهم على أنفسهم... أن تقولوا يوم القيمة إنا كنا هذا غفلين

10 - هیچ انسانی در روز قیامت نمی تواند مدعی غفلت از ربوبیت خدا در حیات دنیوی خویش باشد.

أشهدهم على أنفسهم... أن تقولوا يوم القيمة إنا كنا هذا غفلين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 3

3- سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس، از سوی خداوند به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأئىء الآء ربكما تكذبان

استفهام در «فبأئىء» توبیخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 21 - 4

4- سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خدا، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأئىء الآء ربكما تكذبان

استفهام در «فبأئىء الآء» توبیخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 23 - 4

4- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خدا، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت فراگیر الهی

فبأئىء الآء ربكما تكذبان

استفهام در «فبأیّ الآء» توییحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 25 - 5

5- سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأیّ الآء ربکما تکذبان

تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس باشد.

ص: 118

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 28 - 5

5- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تثنيه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 4

4- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 49 - 3

3- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 51 - 3

3- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خدا ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ . فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 65 - 4

4- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت الهی

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیبگران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

ص: 119

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 71 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 3

3 - توبیخ شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت پروردگار

خویش

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

122- غفلت از سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 9

9 - همواره مردم بسیاری از آیات و نشانه های خداوند و سرگذشت پندآموز اقوام پیشین ، در غفلت هستند .

لتكون لمن خلفك آية وإن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

123- غفلت از سنت استدراج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 7

ص: 120

7 - خدایراموشان، شادمان از فراوانی نعمت و رفاه و آسایش خویش و غافل از سنت استدراج

فلما نسوا ما ذكروا به فتحنا عليهم أبوب كل شيء حتى إذا فرحوا بما أوتوا

124- غفلت از شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 15

15 - انسان ها ، در بیشتر لحظه های عمر ، از شکر نعمت های خداوند غافل اند .

قلیلاً ما تشكرون

«قلیلاً» می تواند صفت برای موصوف محذوفی مانند «زماناً» باشد، در این صورت، نکته یاد شده به دست می آید.

125- غفلت از عجز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 1

1 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، بر بی توجهی آنان نسبت به قدرت مطلق الهی و عجز و ناتوانی خویش

إن استطعتم .. لا تنفون إلا بسطن . فبأىء الآء ربكما تكذبان

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل، از استفهام توبیخی در «فبأىء..» مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

126- غفلت از عجز جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 1

1 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، بر بی توجهی آنان نسبت به قدرت مطلق الهی و عجز و ناتوانی خویش

إن استطعتم .. لا تنفون إلا بسطن . فبأىء الآء ربكما تكذبان

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل، از استفهام توییخی در «فبأیّ..» مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذّبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

ص: 121

127- غفلت از عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 202 - 2

2 - غوطه‌پوری مجرمان در گناه و تباهی ، مایه غفلت آنان از عذاب الهی

فیأتیهم بغته و هم لایشعرون

128- غفلت از عظمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 92 - 5

5- غفلت از خدا و به فراموشی سپردن عزت و شکوه او ، حالتی است ناروا و نکوهیده .

واتخذتموه وراءکم ظهرياً

جمله «اتخذتموه...» عطف به جمله «رهطی أعزّ...» می باشد و لذا استفهام توییخی در این جمله نیز لحاظ شده است؛ یعنی: اَتَّخَذْتُمُوهُ ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 18

18 - استغفار فرشتگان برای آدمیان ، در پی مشاهده غفلت زمینیان از عظمت خداوندی

و هو العلیّ العظیم... و یتغفرون لمن فی الأرض

بنابراین که آیه درصدد بیان عظمت خداوند باشد و قهراً استغفار فرشتگان برای اهل زمین می تواند از این جهت باشد که مردم غافل از عظمت خداوند.

129- غفلت از علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 19

19 - خودستایی ، زاییده غفلت انسان از علم احاطه دار خداوند

هو أعلم بكم . . . فلا تزكوا أنفسكم

تفریح «فلاتزکوا أنفسکم» بر «هو أعلم. . .»، نشانگر آن است که تزکیه نفس و ستایش های دروغین انسان از خویش، نتیجه غفلت او از علم نامحدود خداوندی است.

ص: 122

130- غفلت از علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 78 - 3

3 - غفلت و بی توجهی منافقان به علم غیب و آگاهی گسترده خدا نسبت به اسرار و سخنان پنهانی ، عامل گرایش آنان به تخلف از وظایف خود در برابر خدا

بما أخلفوا الله ما وعده . . . ألم يعلموا أن الله يعلم ... و أن الله علم الغی

131- غفلت از عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 35 - 4

4 - غفلت انسان ، از کردار خویش و فراموش کردن آن پیش از برپایی قیامت

یوم یتذکر الإنسن ما سعی

132- غفلت از فرجام گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 1

1 - سرزنش شدن کافران جن و انس به خاطر تکذیب نعمت های خداوند و نادیده گرفتن فرجام گناه کاران

فیومئذ لایسل عن ذنبه . . . فبأیء الآء ربکما تکذبان

تثنیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 42 - 2

2 - توییح کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده انگاشتن فرجام فضاحت بار و ذلیلانه مجرمان

یعرف المجرمون . . . فبأیء الآء ربکما تکذبان

133- غفلت از فرجام مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 26 - 7

7 - تکذیب رسالت پیامبر اسلام از جانب کافران ، برخاسته از ناآگاهی و غفلت آنان ، از سرنوشت شوم تکذیب کنندگان بود .

ص: 123

فأذاقهم الله الخزي . . . لو كانوا يعلمون

134- غفلت از فناپذیری زندگی دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 28 - 4

4- غفلت از زوال پذیری زندگی دنیایی، زمینه ساز گرایش انسان به کفر و ناسپاسی

كَلَّ مِنْ عَلَيْهَا فَاِنْ . وَ يَبْقَى وَجْهَ رَبِّكَ ... فَبَأَىءَ الْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَان

خداوند متعال، نخست فناپذیری زندگی دنیایی را به انسان تذکر داده و در پی آن از آنان خواسته است تا دست از تکذیب نعمت های حق بردارند. از این دو استفاده می شود که یکی از عوامل تکذیب حق، دلبستگی به دنیا و غفلت از ناپایداری آن است.

135- غفلت از قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 165 - 14

14 - ظالمان از قدرت خداوند غافلند .

و لو يرى الذين ظلموا . . . أن القوه لله جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 7 - 3

3 - سطحی نگری کافران در مظاهر شگفت انگیز طبیعت و نادیده گرفتن قدرت الهی در آن، مورد سرزنش خداوند

فقد كذبوا . . . أولم يروا إلى الأرض كم أنبتنا فيها

استفهام در «أولم يروا . . .» برای توییح است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 30 - 1

1 - توییح کافران و تکذیب گران جن و انس، به خاطر نادیده گرفتن قدرت و لطف الهی در تأمین نیاز های خلق

یسله . . . کلّ یوم هو فی شأن . فبأیّ الاء ربکما تکذبان

خداوند در آیه قبل، فقر ذاتی و نیازمندی موجودات و فیاضیت و نیاز برآوری خویش را به آدمیان یادآور شده و در این آیه غافلان و کافران را مورد سرزنش قرار داده که چرا این حقیقت را در هستی نادیده می گیرند. تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 124

1 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، بر بی توجهی آنان نسبت به قدرت مطلق الهی و عجز و ناتوانی خویش

إن استطعتم .. لاتنفذون إلاّ بسلطن . فبأیء الآء ربکما تکذبان

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل ، از استفهام تویخی در «فبأیء..» مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تویخ شدن کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر بی اعتنایی به نعمت های الهی و غفلت از قدرت قاهر او بر نظام جهان

فإذا انشقت السماء .. فبأیء الآء ربکما تکذبان

عبارت «انشقت السماء..» نشانگر قدرت قاهر خداوند بر جهان است و از این که پس از تذکر قدرت، تکذیب گران را به محاکمه نشانده، مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس می باشد.

136- غفلت از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- انسان ها از حسابرسی قیامت - در عین نزدیک بودن آن - در غفلت شدید به سر می برند .

اقترب للناس حسابهم و هم فی غفله معرضون

کلمه «فی» در «فی غفله» برای ظرفیت مجازی است و دلالت بر شدتِ وصف می کند؛ یعنی، غفلت مردم از حسابرسی قیامت بسیار شدید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - خوشگذرانان غفلت زده و بی خبر از روز جزا ، هم سنگ ددان و وحوش بیابان در بینش الهی

إذا هم يجئرون

چنان که گفته شد «جوار» به زوزه سگ، روباه و گرگ گفته می شود. تعبیر زوزه برای فریاد استغاثه کافران، بیانگر مطلب فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 30 - 3

3 - غفلت شدید کافران و مشرکان، از مرگ و حیات پس از آن (قیامت)

ص: 125

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ

ضمیر «إِنَّهُمْ» به مشرکان و کافران باز می‌گردد. طرح مسأله رحلت آنان - که با تأکید همراه است (إِنَّكَ وَإِنَّهُمْ) - و غیر قابل انکار بودن این حقیقت، می‌تواند گویای غفلت شدید مشرکان و کافران از مسأله مرگ باشد؛ گو این که آنان منکر حقیقت یاد شده‌اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 6

6 - انسان ها ، در معرض غفلت نسبت به روز قیامت

من قبل أن يأتي يوم لا مردّ له من الله

تأکید خداوند، درباره حقیقت روز قیامت، می‌تواند از آن جهت باشد که بسیاری از مردم نسبت به این امر مهم غافل‌اند.

137- غفلت از کیفر اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 1

1 - سرزنش شدن تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر بی توجهی آنان به موضوع حسابرسی اعمال خلق در قیامت و کیفر و پاداش الهی در آن

سنفرغ لكم أيّه الثقلان . فبأيّء الآء ربكما تكذبان

استفهام در «فبأيّء الآء» توییخی است و تثنیه آمدن «كما» و «تكذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

138- غفلت از کیفیت خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 16 - 5

5 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نیندیشیدن آنان در اهمیت آفرینش خود از خاک و آتش

خلق الإنسن من صلصل . . . فبأيّء الآء ربكما تكذبان

139- غفلت از کیفیت خلقت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند، به خاطر نیندیشیدن آنان در اهمیت آفرینش خود از خاک و آتش

ص: 126

خلق الإنسن من صلصل . . . فبأىء الآء ربكما تكذبان

140- غفلت از گواهی اعضای بدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 22 - 2

2- غفلت انسان از شهادت اعضا و جوارح ، عامل جرأت وی بر گناه و معصیت

و ما كنتم تستترون أن يشهد عليكم سمعكم ولا أبصرکم ولا جلودكم

141- غفلت از لطف خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 62 - 9

9- انسان ها در بیشتر عمر خود ، غافل از الطاف الهی در حق خویش

قلیلاً ما تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 30 - 1

1 - توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده گرفتن قدرت و لطف الهی در تأمین نیاز های خلق

یسله . . . کلّ یوم هو فی شأن . فبأىء الآء ربكما تكذبان

خداوند در آیه قبل، فقر ذاتی و نیازمندی موجودات و فیاضیت و نیاز برآوری خویش را به آدمیان یادآور شده و در این آیه غافلان و کافران را مورد سرزنش قرار داده که چرا این حقیقت را در هستی نادیده می گیرند. تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

142- غفلت از محدودیت عمر دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 3 - 6

6- بی توجهی به محدودیت عمر ، زمینه ساز بی اعتنایی به شخصیت دیگران و ضربه زدن به اعتبار آنان است .

همزه لمزه .. يحسب أنّ ماله أخلده

ص: 127

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 185 - 19

19 - حیات دنیا و لذت های آن ، غافل کننده انسان از رسیدن مرگ و نابودی آن لذت ها و خوشیها

كل نفس ذائقة الموت . . . و ما الحيوه الدنيا الا متاع الغرور

از تذکر به رسیدن مرگ، علی رغم آگاهی همگان از آن، و سپس فریبنده خواندن حیات دنیا، معلوم می شود که مصداق بارز فریبندگی دنیا، غافل نمودن انسانها از مرگ و نابودی لذتهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 15 - 4

4 - انسان ها ، شدیداً در معرض غفلت از مرگ خویش اند .

ثم انکم بعد ذلک لمیتون

تأکیدهای مکرر در آیه فوق (ان، لام و جمله اسمیه) می تواند بیانگر مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 129 - 5

5 - غفلت از مرگ و پندار جاودانگی در دنیا ، عامل روی آوری عادیان به کاخ سازی ، تجمل گرایی و بیهودگی

أتبنون . . . تعبون . و تتخذون مصانع لعلکم تخلدون

تعبیر «لعلکم تخلدون» بیانگر این معنا است که: کار شما طوری است که گویا از مرگ و ناپایداری زندگی دنیوی، غافل شده اید و می پندارید که همیشه در این دنیا خواهید ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 146 - 5

5 - سرزنش ثمودیان از سوی صالح (ع) به خاطر غفلت آنان از مرگ و بی توجهی به ناپایدار بودن امکانات دنیایی

أتركون في ما ههنا آمين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

16 - زمر - 39 - 30 - 3

3 - غفلت شدید کافران و مشرکان ، از مرگ و حیات پس از آن (قیامت)

إِنك مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ

ضمیر «إِنَّهُمْ» به مشرکان و کافران باز می گردد. طرح مسأله رحلت آنان - که با تأکید همراه است (إِنك و إِنَّهُمْ) - و غیر قابل انکار بودن این حقیقت، می تواند گویای غفلت شدید مشرکان و کافران از مسأله مرگ باشد؛ گو این که آنان منکر حقیقت یاد شده اند.

ص: 128

144- غفلت از مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 15 - 5

5- بی‌اعتنایی ثروتمندان به نیازهای خویشاوندان یتیم خود، دور از انتظار و نکوهیده تر از بی‌توجهی آنان به دیگر نیازمندان است.

يقول أهلكت مالا لبدا... يتيما ذا مقربة

145- غفلت از مشیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 7

7- کسانی که گفتن «إن شاء الله» را فراموش کنند، باید - گرچه با تعبیری دیگر - ذکر خدا را به زبان آورند.

إلا أن يشاء الله واذكر ربك إذا نسيت

متعلق نسیان -، به قرینه «إلا أن يشاء الله» -، می‌تواند گفتن «إن شاء الله» باشد. جمله «اذکر ربک» مطلق است، بنابراین، برای تدارک «إن شاء الله» انتخاب هر لفظی که نشان توجه به خداوند و حاکمیت اراده او باشد، ثمربخش خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 39 - 1

1- بی‌توجهی رفاه‌مند مغرور به نقش اساسی مشیت خدا در امور، مورد سرزنش مرد مؤمن قرار گرفت.

و لولا... قلت ما شاء الله

146- غفلت از معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 48 - 2

2- غفلت و فراموشی مشرکان از معبودهای خویش، در مواجهه با واقعیت‌های سهمگین قیامت

و ضلّ عنهم ما كانوا

بنابر این که «ضَلَّ عَنْهُمْ» اشاره به این باشد که صحنه قیامت آن چنان برای مشرکان وحشتناک و دهشت آور است که خاطره بت ها از نظرشان محو و نابود خواهد شد.

ص: 129

147- غفلت از منشأ نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 37 - 3

3- دل بستگی شدید به دنیا و غفلت از نقش خداوند در آفرینش و اعطای نعمت ها ، نشانه کفر است .

و كان له ثمر فقال .. أنا أكثر منك مالاً ... ما أظنّ أن تبید هذه ... قال له صاح

در پی گفته های مرد ثروت مند و فخرفروشی های او و انکار فناپذیری نعمت ها، مرد مؤمن، با سؤال «أکفرت» با وی به گفتگو پرداخت و این نشان دهنده کفرورزی مرد ثروت مند در اندیشه ها و گفته هایش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 2

2 - رفاه مندی و برخورداری از نعمت ها در سایه تلاش و دانش اقتصادی ، در صورت همراه بودن آن با ناسپاسی و غفلت از منشأ خدایی آنها ، هلاکت و بدبختی در دنیا را در پی خواهد داشت .

فما أغنى عنهم ما كانوا يكسبون فأصابهم سيئات ما كسبوا

148- غفلت از مهلت های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 73 - 9

9- بیشتر تبه کاران ، غافل از مهلت های خداوند و روی گردان از هشدار های او

و يقولون متى هذا الوعد .. قل عسى أن يكون ردف لكم ... و لكنّ أكثرهم لا يشكرون

با توجه به این که فضل الهی در آیه مورد بحث، ناظر به تأخیر عذاب مجرمان و مهلت دادن به آنان است، جمله «أكثرهم لا يشكرون» بدین معنا خواهد بود که: بیشتر آنان از این لطف الهی، عبرت نمی گیرند و به حق روی نمی آورند.

149- غفلت از ناپایداری امکانات دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 146 - 5

5 - سرزنش ثمودیان از سوی صالح (ع) به خاطر غفلت آنان از مرگ و بی توجهی به ناپایدار بودن امکانات دنیایی

أتركون في ما ههنا آمنين

ص: 130

150- غفلت از ناظران عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 22 - 2

2 - غفلت انسان از شهادت اعضا و جوارح ، عامل جرأت وی بر گناه و معصیت

و ما کنتم تستترون أن یشهد علیکم سمعکم و لا أبصرکم و لا جلودکم

151- غفلت از نظارت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 7 - 6

6 - کسانی که خداوند را ناظر بر نیت ها نمی دانند و گشاده دستی های خود را به رخ دیگران می کشند ، گرفتار پنداری موهوم و نارویند .

يقول أهلکت مالا لبداً . أیحسب أن لم یره أحد

در برداشت یاد شده، گوینده «أهلکت مالا لبداً» کسی فرض شده که بذل و بخشش های فراوانی داشته ولی در آنها نیت خالصانه نداشته است. این آیه بخششهای او را فاقد ارزش معرفی کرده است.

152- غفلت از نعمت چشم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 8 - 2

2 - بی توجهی به نعمت بینایی و غفلت از وابستگی آن به خداوند ، شگفت آور و ملامت بار است .

ألم نجعل له عینین

استفهام در «ألم نجعل . . .» ، برای تعجب و گرفتن اقرار است.

153- غفلت از نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 3

3 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس ، از سوی خداوند به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آءِآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

استفهام در «فَبَأَيِّ» توییحی است.

ص: 131

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 18 - 3

3 - توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی ، متجلی در طلوع و غروب خورشید

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

تثیبه آمدن «کما» و «تکذبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 21 - 4

4 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خدا ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

استفهام در «فبأیّء الآء» توبیخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 23 - 4

4 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خدا ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت فراگیر الهی

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

استفهام در «فبأیّء الآء» توبیخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 25 - 5

5 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

تثیبه آمدن «کما» و «تکذبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأْتِيَ الْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ

تثنيه آمدن «کما» و «تکذبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأْتِيَ الْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ

ص: 132

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 38 - 2

2- توییح شدن کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر بی اعتنایی به نعمت های الهی و غفلت از قدرت قاهر او بر نظام جهان

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ .. فَبَأَىءَ الْآءِ رَبِّكَمَا تَكذَّبَان

عبارت «انشَقَّتِ السَّمَاءُ ..» نشانگر قدرت قاهر خداوند بر جهان است و از این که پس از تذکر قدرت، تکذیب گران را به محاکمه نشانده، مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذَّبَان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 45 - 2

2- توییح کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر بی توجهی و نادیده انگاشتن نعمت های خداوند

فَبَأَىءَ الْآءِ رَبِّكَمَا تَكذَّبَان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 49 - 3

3- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَىءَ الْآءِ رَبِّكَمَا تَكذَّبَان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 51 - 3

3- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خدا ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ . فَبَأَىءَ الْآءِ رَبِّكَمَا تَكذَّبَان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 53 - 4

4- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 4

4 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

مَتَّكِينٍ عَلٰى . . . فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 57 - 3

ص: 133

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها

فبأىء الآء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 59 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های او

فبأىء الآء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 61 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

فبأىء الآء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 63 - 3

3 - توییح کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی و محروم ساختن خویش از آن

و من دونهما جتّان . فبأىء الآء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 65 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فبأىء الآء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت الهی

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیبگران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 134

18 - رحمن - 55 - 71 - 4

4- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 4

4- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 3

3- توبیخ شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت پروردگار

خویش

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 3

3- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فبأیء الآء ربکما تکذبان

154- غفلت از نقش ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 7

7- استبعاد مشرکان از بشر بودن رسول ، ناشی از دم توجه آنان به وساطت ملائکه میان خدا و پیامبران است . *

قل لو کان فی الأرض ملئکه یمشون مطمئنین لنزلنا علیهم من السماء ملکاً رسولاً

آیه فوق، می تواند در مقام پاسخ به مشرکان باشد. با این بیان که مشرکان، بعید می شمردند که فردی از بشر با خدای جهان ارتباط داشته باشد. آیه جواب می دهد که: پیامبران، بیواسطه وحی تلقی نمی کنند؛ بلکه اصولاً بین خدا و زمینیان، ملکی واسطه وحی است.

155- غفلت از نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 135

4- خواندن نماز، بدون تصمیم بر امدادسانی به نیازمندان، غفلت از « حقیقت نماز » است.

الذین هم عن صلاتهم ساهون .. و یمنعون الماعون

156- غفلت از نوزادان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 11

11- اضطراب مردم در عرصه قیامت، به درجه ای است که هر زن شیر دهنده، از شیر دادن غافل خواهد شد و هر زن بارداری از شدت ترس، سقط جنین خواهد کرد.

یوم ترونها.. و تضع کلّ ذات حمل حملها

157- غفلت از وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 5 - 3

3- انسان، به شدت در معرض ناباوری و بی توجهی نسبت به وعده های الهی قرار دارد.

إِثْمًا تُوْعَدُونَ لِمَا كُفِرْتُمْ بِهِ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که تأکید در جایی صورت می گیرد که امری مورد غفلت باشد و یا مورد انکار قرار گیرد و از این که سوگندهای مکرر صورت گرفته، شدت غفلت و انکار استفاده می شود.

158- غفلت اشراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 33 - 11

11 - توجه اشراف به خوردن و آشامیدن و غفلت آنان از فضایل علمی و معنوی مردان الهی

ما هذا إلا بشر .. و یشرّب ممّا تشرّبون

159- غفلت اصحاب الجنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 25 - 3

ص: 136

3 - غفلت و غرور باغداران یمنی ، بر اثر قدرت اقتصادی و توانایی خود

و غدوا علی حرد قدرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 6

6 - سرزنش شدن باغداران یمنی از سوی برادر خردمند و معتدل خود ، به سبب فراموش کردن یاد خدا و محروم ساختن مستمندان از محصولات باغ

قال أوسطهم ألم أقل لكم لولا تسبحون

مطلب یاد شده، با توجه به این نکته است که همزه در «ألم» برای استفهام توییخی است.

160 - غفلت اکثریت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 7 - 2

2 - اکثریت انسان ها ، به جهان واپسین ، بی توجه و از آن غافل اند .

ولکن أكثر الناس . . . و هم عن الآخره هم غفلون

161 - غفلت اکثریت ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 47 - 8

8 - بلا های دنیوی ، هشداری به ظالمان ؛ ولی بیشتر ایشان بی خبر از پیام هشداری آن *

وإن للذین ظلموا عذاباً دون ذلک و لکن أكثرهم لا یعلمون

در صورتی که «دون ذلک» به معنای عذاب های خفیف دنیوی در قبال عذاب سنگین آخرت باشد، ممکن است سبکی این عذاب ها برای مجال دادن به ظالمان برای انابه باشد؛ ولی افسوس که بیشتر ستمگران این درس ها را نمی آموزند.

162 - غفلت اکثریت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- کافران، گرفتار کیفر های دنیوی و بیشتر آنان، غافل از منشأ گرفتاری های خویش *

لذین ظلموا عذاباً .. و لکن اکثرهم لایعلمون

ص: 137

در صورتی که «عذاباً دون ذلک» نظر به کیفر دنیوی داشته باشد، احتمال می رود که «أكثرهم لا يعلمون» به این معنا باشد که کافران به رغم ابتلا به این کیفرهای الهی، معمولاً توجه ندارند که علت آن، کفر ایشان است.

163- غفلت اکثریت کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 57 - 6

6 - بیشتر کافران و مشرکان ستیزه جو و مجادله گر در صدر اسلام، مردمی غافل و بی خبر از معارف الهی (چون توحید و معاد) بودند.

ولکن أكثر الناس لا يعلمون

ممکن است مقصود از «الناس» در آیه شریفه، مردم عصر نزول قرآن (چون اهل مکه) باشد. برداشت یادشده بر این احتمال مبتنی است.

164- غفلت اکثریت مجرمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 73 - 9

9 - بیشتر تبه کاران، غافل از مهلت های خداوند و روی گردان از هشدار های او

و يقولون متى هذا الوعد... قل عسى أن يكون ردف لكم... و لكن أكثرهم لا يشكرون

با توجه به این که فضل الهی در آیه مورد بحث، ناظر به تأخیر عذاب مجرمان و مهلت دادن به آنان است، جمله «أكثرهم لا يشكرون» بدین معنا خواهد بود که: بیشتر آنان از این لطف الهی، عبرت نمی گیرند و به حق روی نمی آورند.

165- غفلت اکثریت مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 9

9 - همواره مردم بسیاری از آیات و نشانه های خداوند و سرگذشت پندآموز اقوام پیشین، در غفلت هستند.

لتكون لمن خلفك آية وإن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

166- غفلت اکثریت مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- بیشتر کافران و مشرکان ستیزه جو و مجادله گر در صدر اسلام، مردمی غافل و بی خبر از معارف الهی (چون توحید و معاد) بودند.

ولکن أكثر الناس لا یعلمون

ممکن است مقصود از «الناس» در آیه شریفه، مردم عصر نزول قرآن (چون اهل مکه) باشد. برداشت یادشده بر این احتمال مبتنی است.

167- غفلت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 11

11 - غفلت و جهل انسان نسبت به حقیقت اعمال خود در دنیا

فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 20

20- انسان، در معرض غفلت و روی گردانی از تمایلات فطری و دریافت های عقلی خویش و نیازمند به تذکر و بیدار باش

إن الله یأمر... وینهی... یعظکم لعلکم تذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 15 - 4

4- انسان ها، شدیداً در معرض غفلت از مرگ خویش اند.

ثم إنکم بعد ذلک لمیتون

تأکیدهای مکرر در آیه فوق (إن، لام و جمله اسمیه) می تواند بیانگر مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 114 - 2

2- انسان، غافل از کوتاهی و ناپایداری زندگی دنیوی

قل إن لبثتم إلا قليلاً لو أنكم كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 58 - 9

9- غفلت ها و حق فراموشی های انسان ، عمیق و دیرپای

فإنما يسرّنه بلسانك لعلمهم يتذكرون

ص: 139

خداوند، فهم حقایق قرآن را با زبان پیامبر (صلی الله علیه و آله) سهولت بخشیده است. در عین حال با تعبیر «لعلَّهم...» به پیامبر (صلی الله علیه و آله) تذکر می دهد که با وجود آسانی فهم قرآن، انتظار نداشته باش که بی چون و چرا همه بیدار شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 22 - 4، 1

1- انسان در دنیا، گرفتار غفلت و بی خبری نسبت به حقایق اخروی

لقد كنت في غفلة من هذا

4- حقیقت، قابل شهود در دنیا؛ اما آدمی گرفتار غفلت و سطحی نگری

لقد كنت في غفلة من هذا

«غفلت» در جایی صادق است که حقیقت قابل شهود باشد؛ ولی آدمی به دلایلی از مشاهده آن محروم بماند. تعبیر «کشفنا...» می رساند که آدمی در دنیا، گرفتار سطحی نگری است و چشمانش در حجاب دنیاگرایی قرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 35 - 4

4 - غفلت انسان، از کردار خویش و فراموش کردن آن پیش از برپایی قیامت

يوم يتذکر الإنسن ما سعی

168- غفلت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 26 - 3

3- گروهی از انسان ها به زندگی دنیا دل خوش می کنند و از سرای آخرت غافل می مانند.

فرحوا بالحیوه الدنيا و ما الحیوه الدنيا فی الآخره إلا متع

بیان ناچیزی دنیا در قیاس با آخرت، پس از مذمت گروهی که به دنیا دل خوش کرده اند (فرحوا بالحیوه الدنيا)، می رساند که مراد از آن گروه، مردمی هستند که آخرت را نپذیرفته و یا از آن غفلت کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انسان ها پس از رهایی از خطر های مرگ آفرین ، خدا را فراموش می کنند و از حق روی گردان می شوند .

فَلَمَّا نَجَّكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 14

14- « عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) : إذا دخل أهل الجنة الجنة وأهل النار النار . . . يقال : يا أهل الجنة خلود فلاموت ويا أهل النار خلود

ص: 140

فلاموت ثم قرأ رسول الله (صلى الله عليه وآله): « وأندرهم يوم الحسره إذ قضى الأمر و هم فى غفله » وأشار بيده وقال: أهل الدنيا فى غفله;

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده: آن گاه که بهشتیان به بهشت و جهنمیان به جهنم در آیند... گفته می شود: ای اهل بهشت! (این جا) جاودانگی است و مرگ نیست و ای اهل آتش! (این جا) جاودانگی است و مرگ نیست، سپس رسول خدا (صلى الله عليه وآله) این آیه را خواند «و أندرهم يوم الحسره إذ قضى الأمر و هم فى غفله» (آن گاه حضرت) با دست خود اشاره کرد و فرمود: اهل دنیا در غفلت اند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 1 - 1

1- انسان ها از حسابرسی قیامت - در عین نزدیک بودن آن - در غفلت شدید به سر می برند .

اقترب للناس حسابهم و هم فى غفله معرضون

کلمه «فی» در «فی غفله» برای ظرفیت مجازی است و دلالت بر شدتِ وصف می کند؛ یعنی، غفلت مردم از حسابرسی قیامت بسیار شدید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 62 - 9

9- انسان ها در بیشتر عمر خود، غافل از الطاف الهی در حق خویش

قلیلاً ما تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 49 - 3

3- انقراض نسل بشر در دنیا و آغاز قیامت، غافل گیرانه و در حالی خواهد بود که همگان سرگرم جدال و کشمکش روزانه اند .

ما ینظرون إلا صیحه وحده تأخذهم و هم یخصمون

«یخصمون» (از ماده «خصومت» و «خصام») به معنای جدال و کشمکش است و جمله «و هم یخصمون»، حال برای ضمیر مفعولی در «تأخذهم» است؛ یعنی، در حالی که آنان سرگرم جدال و کشمکش بر سر زندگی مادی اند، ناگهان صیحه سهمگین آنان را فرا خواهد گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 13

13 - انسان ها هنگام رهایی از مشکلات و دستیابی به آسودگی ، موقعیت گذشته خود را فراموش کرده و ناسپاس می شوند .

وإذا مسّ الإنسان ضررٌ .. ثمّ إذا خوّله نعمه منه نسي ما كان يدعوا إليه من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 6

6 - انسان ها ، در معرض غفلت نسبت به روز قیامت

من قبل أن يأتي يوم لا مردّ له من الله

تأکید خداوند، درباره حقیقت روز قیامت، می تواند از آن جهت باشد که بسیاری از مردم نسبت به این امر مهم غافل اند.

ص: 141

169- غفلت اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 92 - 1,3

1- مردم مدین در عصر شعیب (ع)، خداوند را کاملاً به فراموشی سپرده و از شکوه و عزت او غافل بودند.

أرهطی أعزّ علیکم من الله واتخذتموه وراءكم ظهرياً

«ظهري» به چیزی گفته می شود که آدمی آن را به پشت سر می اندازد و کنایه از چیز فراموش شده ای است که اعتنایی به آن نمی شود و از آن جایی که جمله «اتخذتموه وراءكم»، (خداوند را پشت سر انداختید) نیز کنایه از «خدا را فراموش کردید» می باشد، کلمه «ظهرياً» حال مؤکده خواهد بود.

3- شعیب (ع) مردم مدین را به خاطر غفلت از خدا و رعایت نکردن جانب او، توبیخ و سرزنش کرد.

أرهطی أعزّ علیکم من الله واتخذتموه وراءكم ظهرياً

استفهام در جمله «أرهطی . . .» انکار توبیخی است.

170- غفلت باغدار متکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 39 - 1

1- بی توجهی رفاه مند مغرور به نقش اساسی مشیت خدا در امور، مورد سرزنش مرد مؤمن قرار گرفت.

ولولا . . . قلت ما شاء الله

171- غفلت برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 13 - 7

7- غفلت برادران از حراست یوسف (ع) در صحرا، دور از انتظار یعقوب (ع) نبود.

أخاف أن يأكله الذئب وأنتم عنه غفلون

172- غفلت دشمنان دین

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

9 - نحل - 16 - 26 - 5,9

ص: 142

5- خداوند ، توطئه گران علیه دین را به گونه ای غافلگیرانه گرفتار عذاب کرد که هیچ گاه به آن گمان نمی بردند .

قد مکر الذین من قبلهم . . . و أتهم العذاب من حیث لا یشرعون

9- توطئه گران علیه دین ، هیچ گاه گمان نمی کردند که مکرشان علیه دین ، دامنگیر خود آنان خواهد شد .

قد مکر الذین من قبلهم فأتی الله بنینهم من القواعد . . . و أتهم العذاب من حیث لا

173- غفلت دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 108 - 7

7- کافران دنیاگرا ، غافلان واقعی اند .

استحبوا الحیوه الدنیا . . . الکفرین . . . و أولئک هم الغفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 12 - 2

2- پندارگرایان دنیا زده غافل ، درصدد انکار معاد با تمسخر و استهزا*

الخرصون . الذین هم فی غمره ساهون . یسئلون أیام یوم الدین

از ارتباط «یسئلون . . .» با آیات پیشین، استفاده می شود که این سؤال نمونه ای از غفلت و دنیا زدگی آنان است که گاه اصل را انکار می کنند و گاه با پرسش از زمان معاد، آن را بعید و غیر علمی می نمایانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 2

2- فریفتگان زندگی دنیوی ، مردمانی غافل و فاقد معرفت درست نسبت به حقیقت آن

اعلموا أنما الحیوه الدنیا لعب . . . و تکاثر فی الأموال والأولد

امر «اعلموا» بیانگر آن است که اگر انسان ها، به ماهیت زندگی دنیایی آگاهی درست داشتند، فریب آن نمی خوردند و خود را وقف آن نمی کنند.

174- غفلت دنیوی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 60 - 17

17 - آدمی در دنیا از حقیقت اعمال خود و بازتابهای آن غافل است.

ثم ینبئکم بما کنتم تعملون

ص: 143

175- غفلت زدایی قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 3

3- وحی الهی (قرآن و...)، در راستای غفلت زدایی و احیای فطرت خفته انسان و یادآوری دانستگی های فراموش شده او است .

و هم فی غفله معرضون . ما یأتیهم من ذکر من ربهم

«ذکر» از نظر معنا مانند «حفظ» است، با این تفاوت که «حفظ شیء» به اعتبار احراز و به دست آوردن آن و «ذکر شیء» به اعتبار استحضار و یادآوردن آن است (مفردات راغب). بنابراین توصیف قرآن و وحی الهی به «ذکر» به این اعتبار است که قرآن، یادآور دانستگی های فراموش شده آدمی و بیدارگر فطرت انسان غافل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 1 - 9

9- قرآن ، کتابی است بیدارگر و غفلت زدا .

سوره انزلنها .. فیها آیت بینت لعلکم تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 4

4- قرآن ، بیدارکننده آدمیان از غفلت و بی توجهی

أفنضرب عنکم الذکر

به کارگیری «ذکر» به جای «قرآن»، حاکی از این است که قرآن، بیدارگر خفتگان و یادآور غافلان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 17 - 2

2- بیدارگری و غفلت زدایی ، رسالت اصلی قرآن

و لقد یسرنا القرآن للذکر فهل من مدکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 22 - 2

2 - بیدارگری و غفلت زدایی ، رسالت اصلی قرآن

و لقد یسرنا القرآن للذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 11 - 2

ص: 144

کلاً اینها تذکره

مراد از ضمیر در «اینها»، آیات قرآن است که با توجه به بیان اوصاف آنها در آیات بعد، تصریح به مرجع ضمیر لزومی نداشته است. «تذکره» اعم از «دلالت» (راهنمایی) و «اماره» (نشانه) است و به هر چیزی که با آن تذکر حاصل شود، اطلاق می گردد (مفردات راغب). «تذکیر» (مرادف تذکره) به معنای موعظه کردن و «ذکری» (اسم مصدر آن) به معنای عبرت است (قاموس); بنابراین مراد از «تذکره» بودن قرآن، راهنمایی، موعظه کردن و مایه عبرت بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 16 - 4

4 - ارجمندی ، عظمت و پیراستگی صفحات قرآن و مقام والای نویسندگان آن ، تضمین کننده شایستگی آن برای غفلت زدایی و بیان حقایق

اینها تذکره ... فی صحف مکرّمه . مرفوعه مطهره . بآیدی سفره . کرام برره

176 - غفلت سامری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 88 - 14

14 - سامری ، فردی ناسپاس در برابر نعمت های خداوند و بی توجه به الطاف و کمک های ویژه او

فنسی

چنانچه ضمیر فاعلی «نسی» به سامری برگردد، مراد از فراموشی سامری، بی توجهی او به عنایات الهی در نجات از فرعونیان و نزول «منّ و سلوی» و نظایر آن خواهد بود.

177 - غفلت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 32 - 10

10 - اظهار پشیمانی کردن سلیمان (ع) و مورد سرزنش قرار دادن خود به خاطر غفلت کردن از یاد خدا ، در اثر سان دیدن طولانی از اسب ها

فقال إني أحببت حبّ الخير عن ذكر ربّي حتّى توارت بالحجاب

در صورتی که معنای آیه شریفه، این باشد که سلیمان(ع) به خاطر علاقه به اسب ها از یاد خدا غفلت ورزید؛ قهراً سخن آن حضرت (فقال إني.. .) نوعی سرزنش خود و اظهار پشیمانی محسوب می شود.

ص: 145

178- غفلت سنگدلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 12

12 - سنگدلان غافل از خدا، دچار سرنوشتی دردآور

فویل للقسیه قلوبهم من ذکر الله

واژه «ویل» برای تفجیع و تحسّر است و در جایی به کار می رود که حادثه دردآوری پیش آمده و یا در شرف وقوع باشد.

179- غفلت ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 165 - 14

14 - ظالمان از قدرت خداوند غافلند .

و لو یری الذین ظلموا . . . أن القوه لله جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 48 - 4

4 - ستمگران اعمال و رفتار های بد و زشت خود را در دنیا، زیبا و خوب پنداشته و یا از بدی و زشتی آنها غافل اند .

و بدا لهم سیئات ما کسبوا

ظاهر شدن اعمال زشت ستمگران در نظر آنان، ممکن است به خاطر این باشد که آنها را خوب و زیبا می دانستند و یا از بدی و زشتی چنین رفتاری، کاملاً غافل بودند.

180- غفلت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 6

6 - فرعونیان با غفلت از انتقام گیری خداوند، آیات او را تکذیب کردند .

بأنهم كذبوا بآيتنا و كانوا عنها غفلين

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر «عنها» به «نقمت» (برگرفته شده از «انتقمنا») برگردد و جمله «و كانوا ..» حال برای ضمیر «كذبوا» باشد. گفتنی است در این صورت غفلت به معنای حقیقی آن (بی خبر بودن و توجه نداشتن) خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 11 - 3

3 - غفلت از یاد خدا و احساس ایمنی از کیفر او، عامل رواج یافتن ظلم و ستم بر مردم در خاندان فرعون

ص: 146

أَنْتَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ . قَوْمِ فِرْعَوْنَ الَّيْتُونَ

از مجموع دو آیه استفاده می شود که تقوا (بیم داشتن از خشم خدا و کیفر کردار) مانع ظلم و تباهی است و خاندان فرعون به دلیل بی بهره بودن از عنصر تقوا، گرفتار ظلم و تباهی گشته بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 2

2- فرعونیان ، سخن حکیمانه و خیرخواهانه مؤمن آل فرعون را ، به خوبی درک نکرده و در غفلت شدید به سر می بردند .

فستذکرون ما أقول لكم

181- غفلت قایل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 28 - 18

18 - قایل ، فاقد ترس از خداوند و غافل از ربوبیت گسترده او

انی اخاف الله رب العلمین

چون خداترسی هاییل مانع از اقدام به قتل شده، معلوم می شود قایل به دلیل تصمیمش بر برادرکشی، هیچ ترسی از خدا در دل نداشته است.

182- غفلت قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 146 - 5

5 - سرزنش ثمودیان از سوی صالح (ع) به خاطر غفلت آنان از مرگ و بی توجهی به ناپایدار بودن امکانات دنیایی

أتترکون فی ما ههنا ءامنین

183- غفلت قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 129 - 5

5 - غفلت از مرگ و پندار جاودانگی در دنیا، عامل روی آوری عادیان به کاخ سازی، تجمل گرایی و بیهودگی

أتبنون . . . تعبون . و تتخذون مصانع لعلکم تخلدون

تعبیر «لعلکم تخلدون» بیانگر این معنا است که: کار شما طوری است که گویا از مرگ و ناپایداری زندگی دنیوی، غافل شده اید و

ص: 147

می پندارید که همیشه در این دنیا خواهید ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 24 - 6

6- نزول عذاب بر قوم عاد ، به هنگام ناباوری و غفلت آنان

فلما رأوه .. قالوا هذا عارض ممطرنا

آنان به قدری از خدا و وعده های هود(ع) غافل بودند که هرگز احتمال نمی دادند توده هایی را که می بینند، طوفان بلا باشد.

184- غفلت قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 65 - 8

8- عذاب قوم لوط ، غافلگیرانه و بدون آگاهی قبلی آنان بود .

فأسر بأهلك .. و لا يلتفت منكم أحد

از اینکه ملائکه از لوط(ع) خواستند تا خانواده خویش را شبانگاه از شهر بیرون ببرد و مراقبت به عمل آورد تا هیچ یک از آنان باز نگردند، احتمالاً از این جهت بود که کسی از قوم لوط متوجه قضیه نزول عذاب نشود.

185- غفلت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 7 - 7

7 - دلخوش بودن به دنیا و آرامش یافتن به آن و غفلت از آیات الهی ، از اوصاف کافران و امری مذموم و ناپسند

إن الذين .. و رضوا بالحیوه الدنيا و اطمأنوا بها ... غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 108 - 7

7- کافران دنیاگرا، غافلان واقعی اند .

استحبوا الحيوه الدنيا .. الكفرين ... و أولئك هم الغفلون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - انبياء - 21 - 97 - 8

8- اظهار حسرت كافران در قيامت ، به خاطر غفلت عميق و پيوسته خویش از روز قيامت

يولنا قد كنا في غفله من هذا

ص: 148

برداشت یاد شده از آمدن «فی» - که برای ظرفیت است - استفاده می شود. بدین صورت که غفلت، ظرف و انسانِ غافل، مظلوم قرار گرفته است و این حکایت از غوطهور شدن و فرورفتن در عمق غفلت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 63 - 3

3 - قلب های کافران ، پوشیده در حجاب غفلت و ناآگاهی

بل قلوبهم فی غمره من هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 7 - 3

3 - سطحی نگری کافران در مظاهر شگفت انگیز طبیعت و نادیده گرفتن قدرت الهی در آن ، مورد سرزنش خداوند

فقد کذبوا .. أولم یروا الی الأرض کم أنبتنا فیها

استفهام در «أولم یروا ..» برای توییح است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 8

8 - هلاکت امت های کافر پیشین ، در حال غفلت و سرگرمی آنان به دنیا ، بوده است .

أهلکنا .. یمشون فی مسکنهم

احتمال دارد که جمله «یمشون ..» حال برای مفعول «أهلکنا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 8

8 - مؤمنان ، برخلاف کافران ، تنها در گرفتاری به یاد خدا نیستند ؛ بلکه در همه حال (خوشی و ناخوشی) رو به خدا می آورند .

و إذا مسّ الإنسن ضرّ دعا ربّه .. أمّن هو قنت ءاناء الّیل ساجداً ... و یرجوا

برداشت بالا از ارتباط میان آیه شریفه با آیه پیش به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 30 - 3

3 - غفلت شدید کافران و مشرکان ، از مرگ و حیات پس از آن (قیامت)

إِنك مِيت وَإِنَّهْم مِيتُون

ضمیر «إِنَّهْم» به مشرکان و کافران باز می گردد. طرح مسأله رحلت آنان - که با تأکید همراه است (إِنك و إِنَّهْم) - و غیر قابل انکاربودن این حقیقت، می تواند گویای غفلت شدید مشرکان و کافران از مسأله مرگ باشد؛ گو این که آنان منکر حقیقت یاد شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 149

5- مؤمنان نیک کردار، گروهی روشن بین و اهل بصیرت و کافران بدکردار، گروهی کوردل و غافل اند.

و ما یتوی الأعمی و البصیر و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت و لا المسیء

«الأعمی» و «البصیر» تمثیلی برای مؤمنان نیک کردار و کافران بد کردار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 22 - 1

1 - کفرپیشگان و گنه کاران، غافل از آگاهی و نظارت اعضا و جوارح بر اعمالشان

و ما کنتم تستترون أن یشهد علیکم سمعکم و لا أبصرکم و لا جلودکم

«آن یشهد» به تقدیر «مخافه» (برای ترس) است. بنابراین مفاد «ما کنتم...» این است که شما برای ترس از شهادت گوش، چشم و پوستتان خود را مخفی نمی کردید؛ زیرا غافل بودید و نمی دانستید که آنها شاهد بر اعمال شما هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 2 - 5

5- چشم پوشی کافران، از عظمت خدشه ناپذیر قرآن و تمسک آنان به بشر بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای انکار رسالت آن حضرت

و القرءان المجید . بل عجبوا أن جاءهم منذر منهم فقال الكفرون هذا شیء عجیب

از ارتباط این آیه با آیه قبل - که سوگند به ارجمندی قرآن بود - می توان استفاده کرد که خداوند قبل از هر چیز، عظمت خدشه ناپذیر آیات قرآن را به کافران یادآور شده و ایشان را به سبب تمسک به مسائل بی ارزش، ملامت کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 61 - 1

1 - کافران، گرفتار غفلت، تکبر و سرمستی

و أنتم سمدون

«سمدون» در معانی «سهو» (غافل سازنده انسان از کارهای مهم و سرنوشت ساز) و بالا گرفتن سر از روی خودبزرگی بینی و غرور به کار

می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 23 - 2

2- کافران ، بی اعتنا به مرگ ، قبر و قیامت خود و بی توجه به نشانه های خدا در خلقت خویش

کلاً

«کلاً» می تواند برای ردع و باز داشتن از توهمی باشد که آیات پیشین، زمینه ساز پیدایش آن بود و آن این که با وجود زمینه های توجه به خداوند در آفرینش انسان از نطفه تا زمان مرگ و دفن او، ممکن نیست کسی در کفر بماند. «کلاً» دلالت دارد که نباید چنین پنداشت، زیرا افرادی با وجود تمام این نشانه ها، بر کفر خود اصرار ورزیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 150

3 - کافران ، از سیطره خداوند بر آنها غافل اند .

والله من ورائهم محیط

«من وراء» (از پشت سر)، کنایه از غافلگیرانه بودن است؛ همان گونه که دشمن برای هجوم غافلگیرانه، از پشت سر حمله می کند.

186- غفلت کفران کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 4

4 - انسان ناسپاس و خودخواه ، غافل از گشایش های خداوند برای او در شداید و مشکلات

ولئن أذقنه . . . ليقولنّ هذا لی

187- غفلت گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 202 - 3

3 - فرار رسیدن عذاب الهی بر مجرمان ، در حال سرمستی و غفلت آنان

فياأتيهم بغته وهم لايشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 22 - 1

1 - کفرپیشگان و گنه کاران ، غافل از آگاهی و نظارت اعضا و جوارح بر اعمالشان

و ما كنتم تستترون أن يشهد عليكم سمعكم ولا أبصرکم ولا جلودكم

«أن يشهد» به تقدیر «مخافه» (برای ترس) است. بنابراین مفاد «ما كنتم...» این است که شما برای ترس از شهادت گوش، چشم و پوستتان خود را مخفی نمی کردید؛ زیرا غافل بودید و نمی دانستید که آنها شاهد بر اعمال شما هستند.

188- غفلت متخلفان از مسافرت به حدیبیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 12 - 5

5 - تحلیل متخلفان درباره سفر حدیبیه و بی فرجام بودن آن ، متکی بر محاسبات بشری و نادیده گرفتن اراده الهی

بل ظننتم أن لن ينقلب الرسول و المؤمنون إلى أهلهم أبدًا

ص: 151

از قرائن و زمینه های تاریخی، دشواری این سفر قابل پیش بینی بود و متخلفان براساس همین معیارها، این سفر را بی فرجام می دیدند؛ غافل از این که دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به بن بست نخواهد رسید و حمایت الهی از آن حضرت دریغ نخواهد شد.

189- غفلت مردم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 6 - 36 - 6

6 - مردم در آغاز بعثت و اجداد آنان در عصر جاهلیت، در غفلت و بی خبری بسر می بردند .

ما أنذر آباؤهم فهم غفلون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که ضمیر «هم» به مجموع «قوم» و «آباء» بازگردد.

190- غفلت مردم دوران موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 43 - 6

6 - جوامع معاصر موسی، گرفتار غفلت و بی خبری از تعالیم الهی

و لقد آتینا موسی الکتب . . . لعلهم یتذکرون

191- غفلت مردم صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 6 - 36 - 10

10 - « عن أبي بصير عن أبي عبد الله (ع) . . . قال : و سألته عن قول الله « لتندر قوماً ما أنذر آباؤهم فهم غافلون » قال : لتندر القوم الذين أنت فيهم كما أنذر آباؤهم فهم غافلون عن الله و عن رسوله و عن وعيده . . . »

ابوبصیر گوید: از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند: «لتندر قوماً ما أنذر آباؤهم فهم غافلون» سؤال کردم، فرمود: مقصود این است: تا انذار کنی گروهی را که در میان آن ها هستی، همان گونه که پدرانشان انذار شدند که اینان از خدا و از رسول او و از وعیدهای خدا غافل اند. . .»

192- غفلت مردم مقارن بعثت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

15 - یس - 36 - 6 - 6,7

ص: 152

6 - مردم در آغاز بعثت و اجداد آنان در عصر جاهلیت، در غفلت و بی خبری بسر می بردند .

ما أنذرءاباؤهم فهم غفلون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که ضمیر «هم» به مجموع «قوم» و «آباء» بازگردد.

7 - غفلت و بی خبری مردم در آغاز بعثت و اجداد آنان در جاهلیت، ناشی از نبودن پیامبر و منذر الهی در میان آنها بوده است .

ما أنذرءاباؤهم فهم غفلون

برداشت یاد شده بر این اساس مبتنی است که «ما» در «ما أنذر» نافی و جمله «فهم غافلون» متفرع بر نفی انذار باشد؛ یعنی، انذار نشدنشان موجب غفلت آنان گردید.

193 - غفلت مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 102 - 17

17 - غفلت مسلمانان از سلاح و ساز و برگ خویش، زمینه ساز طمع دشمنان برای شیخون

ووالذین كفروا لو تغفلون عن اسلحتکم و امتعتکم فیمیلون علیکم میله واحده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 2 - 9

9 - عدم توجه برخی از مؤمنان، به آثار ویرانگر رعایت نکردن حرمت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لاترفعوا أصوتکم .. و لاتجهروا له ... أن تحبط أعمالکم و أنتم لاتشعرون

از تکرار نهی در آیه شریفه، مطلب بالا قابل برداشت است.

194 - غفلت مسیحیان از دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 2

2 - یهود و نصارا محتوای اساسی دین را (ایمان به خدا، سرای آخرت و ...) به فراموشی سپرده و با مسلمانان بر سر قبله، به بحث و مشاجره می پرداختند .

برداشت فوق با توجه به شأن نزولی که درباره آیه مورد بحث آمده، استفاده می شود. در مجمع البیان نقل شده است: «آن گاه که قبله تغییر کرد، بحث و گفتگو پیرامون آن بسیار می شد و یهود و نصارا در این باره بسیار سخن می گفتند.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 10

10- غفلت از رستاخیز و تصوّر عدم برپایی قیامت ، آفت فراگیر مشرکان است .

بل زعمتم آلن نجعل لكم موعدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 39 - 10

10- باورداران فرزندی عیسی (ع) برای خداوند ، فرورفته در غفلتی عمیق و مردمی بی ایمان

فاختلف الأحزاب . . . و هم فی غفله و هم لایؤمنون

نکره آمدن «غفله» نشانه ناشناخته بودن حد و مرز آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 3 - 1

1- مشرکان ، مردمی غافل از مسائل جدی و اصلی زندگی و دل مشغول به امور واهی و بی ارزش

و هم یلعبون . لاهیه قلوبهم

«لهو» به معنای چیزی است که انسان را از کارهای مهم و سودمند باز دارد (مفردات راغب). توصیف مشرکان به این که قلبشان به لهو و امور غیر مهم مبتلا شده، بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 89 - 4

4- مشرکان ، مفتون خیال های خام و غافل از برهان های عقلی و علمی

قل فأنی تسحرون

«سحر» (مصدر «تسحرون») به معنای مفتون کردن و ربودن عقل است؛ یعنی، «[به آنان] بگو: پس چگونه دستخوش افسون می شوید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 62 - 8

8 - روی آورندگان به شرک ، علی رغم حل شدن مشکلاتشان به اراده خدا ، مردمی غفلت زده و مستحق نکوهش

أَمَّنْ يَجِيبُ الْمُضْطَرَّ... قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ

عبارت «قلیلاً ما تذکرون» نکوهش از کسانی است که حقایق وحی را با همه روشنی در نمی یابند و با این که خداوند همواره گرفتاری هایشان را برطرف و مشکلاتشان را حل می کند، از او غافلند و به غیر او روی می آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 155 - 1

ص: 154

1 - سرزنش شدن مشرکان ، به سبب بیدار نشدن و پند نگرفتن آنان در برابر حقایق الهی

أفلاتذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 30 - 3

3 - غفلت شدید کافران و مشرکان ، از مرگ و حیات پس از آن (قیامت)

إنک میّت و إنّهم میّتون

ضمیر «إنّهم» به مشرکان و کافران باز می گردد. طرح مسأله رحلت آنان - که با تأکید همراه است (إنک و إنّهم) - و غیر قابل انکار بودن این حقیقت، می تواند گویای غفلت شدید مشرکان و کافران از مسأله مرگ باشد؛ گو این که آنان منکر حقیقت یاد شده اند.

196- غفلت مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 155 - 2

2 - مشرکان صدر اسلام ، مردمی غافل و پندناپذیر بودند .

أفلاتذکرون

197- غفلت مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 1 - 3

3- مشرکان صدر اسلام ، از مسأله حسابرسی قیامت ، به طور کلی غافل مانده و از تأمل و اندیشه در نشانه ها و دلایل روشن آن ، روی گردان بودند .

اقترب للناس حسابهم و هم فی غفله معرضون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که این سوره، مکی است و مخاطب و مصداق اولی «الناس»، مردم مشرک اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 13 - 2

2- مشرکان صدر اسلام، مردمی سخت غافل و به دور از تعالیم بلند وحی و سرگرم به زندگی پست دنیایی

و إذا ذكروا لا يذكرون

پندناپذیری مشرکان، یا به سبب غفلت شدید آنان از معارف بلند الهی بود و یا به این دلیل بود که آنان - علی رغم شناخت تعالیم وحی و پیامبر (صلی الله علیه و آله) - مردمی لجوج و حق ناپذیر بودند. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

ص: 155

198- غفلت مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 93 - 3,7

3- مشرکان مکه ، از مفاهیم عالی قرآن غافل بوده و به زخارف دنیا چشم دوخته بودند .

و لقد صرفنا فی هذا القرءان من کلّ مثل فآبی . . . وقالوا لن نؤمن لک حتی ... أو

7- غفلت مشرکان مکه از نقش اصلی اراده خدا در تحقق معجزات

تفجر لنا .. تسقط السّماء ... تأتي بالله ... تنزل علينا کتبًا نقرؤه

از اینکه آنان، تمامی معجزات درخواستی خود، حتی آمدن خدا را از شخص پیامبر(صلی الله علیه و آله) می خواستند، نشان دهنده نکته یاد شده است.

199- غفلت معرضان از دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 11

11- روی گردانان از تکالیف و تعهدات الهی ، مردمی ناآگاه و بی توجه به پاداش های برتر خداوندی اند .

ولا تشتروا بعهد الله .. إنما عند الله هو خیر لكم إن كنتم تعلمون

200- غفلت مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 2

2 - خداوند تکذیب کنندگان انبیای پیشین را از سختی های بیدارکننده رهانید و زندگی آنان را به رفاه و آسایش خام کننده تبدیل کرد .

أخذنا أهلها بالبأساء .. ثم بدلنا مکان السیئه الحسنه حتی عفوا

201- غفلت مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - منکران روز جزا، فرومانده در گرداب جهالت و گرفتار غفلت و بی خبری

ص: 156

الذین هم فی غمره ساهون

«غمره» به معنای فرورفتن در جهل و نادانی و «ساهی» به معنای غافل و بی خبر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 12 - 1

1 - تکذیب کنندگان قیامت ، عناصری فرورفته در باطل و سرگرم هوسرانی

للمکذبین . الذین هم فی خوض یلعبون

«خوض» به معنای وارد شدن در کارهای بیهوده و باطل و «لعب» (مصدر «یلعبون») به معنای سرگرمی و هوسرانی است.

202- غفلت منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 29 - 4

4- منافق ، گرفتار خوش خیالی و غافل از کمین خداوند

أم حسب الذین فی قلوبهم مرض أن لن یخرج الله أضغثهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 14، 19

14 - منافقان ، فریفته دنیا و غافل از خداوند

و غرکم بالله الغرور

در صورتی که مراد از «الغرور» دنیا باشد، مقصود این خواهد بود که مظاهر دنیا (مال، جاه، مقام و ..) شما را فریب داده و از خدا غافلان کرده است.

19 - آرزوی ناکامی برای جامعه ایمانی ، تردید در باور های دینی ، فریفتگی به آرزو های باطل و مظاهر دنیا و غفلت از خداوند ، از اوصاف منافقان و از نشانه های نفاق

و غرکم بالله الغرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 19 - 3

3 - منافقان ، غافل از یاد خدا و بیگانه با آن

فأنسهم ذکر الله

ص: 157

203- غفلت و دنیا طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 29 - 3

3 - اعراض از یاد خدا و دنیامداری ، دو پدیده به هم پیوسته و تفکیک ناپذیر

تولّی عن ذکرنا و لم یرد إلاّ الحیوه الدنیا

204- غفلت هنگام آسایش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 17

17 - برخوردارى از آسودگى ها و نعمت ها به همراه غفلت از یاد خدا و ناشکری ، محنت زا و بلا آفرین است .

ثمّ إذا حوّله نعمه متّاقال إنّما أوتيته علی علم بل هی فتنه

یکی از موارد کاربرد «فتنه»، محنت و بلا- است و برداشت بالا- مبتنی بر این معنا است. بر این اساس می توان گفت: برخوردارى از آسودگى و نعمت ها، به همراه این تصور که آنها ناشی از دانش بشرى است نه لطف الهی، نه تنها برای بشر نعمت نیست؛ بلکه در دنیا و آخرت نعمت و بلا- خواهد بود. گفتنی است آیه بعد - که از روبه رو شدن مرفهان بی خبر از خدا با عذاب و بدبختی و کارساز نبودن برخوردارى های آنان، سخن می گوید - مؤید همین برداشت است.

205- غفلت هنگام امنیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 67 - 6

6- انسان ها پس از رهایی از خطر های مرگ آفرین ، خدا را فراموش می کنند و از حق روی گردان می شوند .

فلما نجّکم إلى البرّ أعرضتم

206- غفلت هنگام نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 17

17 - برخورداری از آسودگی ها و نعمت ها به همراه غفلت از یاد خدا و ناشکری ، محنت زا و بلا آفرین است .

ثم إذا خولنه نعمه متا قال إنما أوتيته على علم بل هي فتنة

یکی از موارد کاربرد «فتنه»، محنت و بلا- است و برداشت بالا- مبتنی بر این معنا است. بر این اساس می توان گفت: برخورداری از آسودگی و نعمت ها، به همراه این تصور که آنها ناشی از دانش بشری است نه لطف الهی، نه تنها برای بشر نعمت نیست؛ بلکه در

ص: 158

دنیا و آخرت نعمت و بلا خواهد بود. گفتنی است آیه بعد - که از روبه رو شدن مرفهان بی خبر از خدا با عذاب و بدبختی و کارساز نبودن برخوردار می‌گردد، سخن می‌گوید - مؤید همین برداشت است.

207- غفلت یهود از دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 2

2 - یهود و نصارا محتوای اساسی دین را (ایمان به خدا، سرای آخرت و...) به فراموشی سپرده و با مسلمانان بر سر قبله، به بحث و مشاجره می‌پرداختند.

لیس البر آن تولوا وجوهکم قبل المشرق والمغرب

برداشت فوق با توجه به شأن نزولی که درباره آیه مورد بحث آمده، استفاده می‌شود. در مجمع البیان نقل شده است: «آن گاه که قبله تغییر کرد، بحث و گفتگو پیرامون آن بسیار می‌شد و یهود و نصارا در این باره بسیار سخن می‌گفتند.»

208- فرجام غفلت از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 9

9 - تباهی و هلاکت، فرجام بی توجهی به آخرت و بی اعتنایی به جزای اعمال است.

فلا یصدنک عنها... فتردی

«تردی» از «ردی» به معنای هلاکت مشتق است و پی آمد شبهه افکنی های منکران معاد را بیان می‌کند.

209- فرجام غفلت از پاداش عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 9

9 - تباهی و هلاکت، فرجام بی توجهی به آخرت و بی اعتنایی به جزای اعمال است.

فلا یصدنک عنها... فتردی

«تردی» از «ردی» به معنای هلاکت مشتق است و پی آمد شبهه افکنی های منکران معاد را بیان می‌کند.

210- فرجام غفلت از کیفر عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 159

9- تباهی و هلاکت، فرجام بی توجهی به آخرت و بی اعتنایی به جزای اعمال است.

فلایصدنک عنها .. فتردی

«تردی» از «ردی» به معنای هلاکت مشتق است و پی آمد شبهه افکنی های منکران معاد را بیان می کند.

211- کیفر غفلت از گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 58 - 9

9- جدال در برابر آیات حق و اعراض از آنها و غفلت از گناهان، دارای کیفر قطعی است.

ذکر بآیت ربّه فأعرض عنها .. بل لهم موعد

212- گناه غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 129 - 6

6- انکار آیات الهی و روی گردانی از یاد خدا، گناهی نابخشودنی است.

و من أعرض عن ذکری .. و لم یؤمن بآیت ربّه ... لولا کلمه سبقت من ربّک لکان لز

213- متقین و غفلت از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 32 - 8

8- تقواییشانگان از لهو و لعب و غفلت از آخرت دور هستند.

و ما الحیوه الدنیا إلا لعب و لهو و للدار الآخره خیر للذین یتقون

214- محمد (صلی الله علیه و آله) و غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- غفلت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از برخی حقایق و وقایع

وإن كنت من قبله لمن الغفلين

ص: 160

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 9

9- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در معرض فراموشی و ترک ذکر خدا در سخن خویش است . *

واذکر ربک إذا نسیت

215- منشأ غفلت از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 18 - 2

2- نقدطلبی، شتابزدگی و نداشتن دوراندیشی، ریشه دنیاخواهی و غفلت از آخرت است .

من کان یرید العاجله

کاربرد واژه «عاجله» از ماده «عجله» (چیزی را با عجله و شتاب خواستن) به جای «الدنیا» می رساند که نقد بودن متاع دنیا و امکان دستیابی سریع تر به آن، نقش عمده ای در دنیاخواهی دنیاطلبان دارد.

216- منشأ غفلت از عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 5

5- هواپرستی مایه پوچ انگاشتن نظام هستی و نادیده گرفتن عدل الهی

و خلق الله... بالحق و لتجزی... و هم لایظلمون . أفرأیت من اتّخذ إلهه هویه

خداوند پس از بیان هدفمندی هستی و عدل حاکم بر نظام مجازات با تعبیر «أفرأیت من اتّخذ إلهه هواه» در حقیقت تقابل میان هواپرستی و باور به هدفمندی هستی و عدل الهی را یاد آور شده است.

217- موانع غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 3

3 - به یاد داشتن برهه های دشوار زندگی، مانع غفلت از یاد خدا

فلما نسوا ما ذكروا به

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 161

8 - یاد کردن خدا در هر صبح و عصر ، انسان را از زمره غافلان بیرون می کند .

و اذکر ربک . . . بالغدو و الاصل و لاتکن من الغفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 24 - 8

8- توجه به وابستگی امور انسان ها به تدبیر الهی ، مایه از یاد نبردن او در هیچ کار و حالت است .

و اذکر ربک إذا نسیت

کلمه «رب» - در آیه - گویای برداشت بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 5 - 3

3 - آیات قرآن ، مایه تذکر آدمیان و بازدارنده آنان از غفلت

و ما یأتیهم من ذکر

برداشت یاد شده با توجه به بکارگیری واژه «ذکر» (مایه تذکر) درباره کتاب های آسمانی استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 46 - 10

10 - انذار و بیم دهی ، زمینه ساز زدایش غفلت ها و بیدار شدن مردم

لتندر قومًا . . . لعلهم یتذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 14 - 7

7 - یاد معاد هنگام تسخیر امکانات و برخورداری از نعمت ها ، زمینه ساز زدایش غرور و غفلت

ثم تذکروا نعمه ربکم إذا استویتم علیه و تقولوا . . . و انا الی ربنا لمنقلبون

توصیه به یادآوری معاد پس از برخورداری از نعمت های خداوند، می تواند اشاره به تأثیر آن در زدایش غرور و غفلت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 61 - 2

2 - پیام های قرآن و وحی ، زداینده غفلت و غرور کاذب از آدمیان

أفمن هذا الحديث تعجبون . . . و أنتم سمدون

توییح کافران به خاطر غفلت زدگی آنان و ناباوری به مفاهیم قرآن، می رساند که اگر آنان به قرآن گوش جان فرا دهند، از غفلت و غرور بیرون خواهند آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 162

19 - جمعه - 62 - 10 - 9

9 - امید به سعادت و رستگاری ، ناسازگار با غفلت از یاد خدا و بیگانگی با آن

و اذكروا الله كثيرا لعلکم تفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 10 - 10

10 - انسان ، بدون آشنایی با تعالیم قرآن ، از بسیاری از حقایق در غفلت و فراموشی به سر خواهد برد .

قد أنزل الله إليکم ذکراً

218- موانع غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 18 - 7

7 - توجه به فرجام ارجمند نیکوکاران ، بازدارنده انسان از کم فروشی و بی توجهی به حضور یافتن در نزد خداوند

ویل للمطففین . . . یوم یقوم الناس لرب العلمین ... کلاً إن کتب الأبرار لفی عل

219- ناپسندی غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 72 - 8

8- سرمستی و غفلت امری بس زشت و مذموم ، و روشن بینی صفتی بس والا و ارزشمند برای انسانها

لعمرك إنهم لفی سکرتهم یعمهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 9

9 - غفلت از سرچشمه اصلی نعمت ها (خداوند) امری ناشایست و زمینه ساز غرور و سرمستی است .

و إنا إذا أذقنا الإنسان منا رحمة فرح بها

با توجه به تکرار ضمیر «نا»، می توان استفاده کرد که خداوند غفلت و فراموشی از مبدأ اصلی نعمت ها را، مورد سرزنش قرار داده است.

ص: 163

220- ناپسندی غفلت از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 7 - 7

7 - دلخوش بودن به دنیا و آرامش یافتن به آن و غفلت از آیات الهی، از اوصاف کافران و امری مذموم و ناپسند

إن الذین . . . و رضوا بالحیوه الدنیا و اطمأنوا بها ... غفلون

221- ناپسندی غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 92 - 5

5- غفلت از خدا و به فراموشی سپردن عزت و شکوه او، حالتی است ناروا و نکوهیده .

واتخذتموه وراءکم ظهرياً

جمله «اتخذتموه . . .» عطف به جمله «رهطی أعزّ . . .» می باشد و لذا استفهام توییخی در این جمله نیز لحاظ شده است؛ یعنی: اَتَّخَذْتُمُوهُ

....

222- ناپسندی غفلت از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 5 - 4

4- بی توجهی نمازگزاران به نماز خویش، نکوهیده تر از آزار یتیمان و فراموش کردن بینوایان است .

فویل للمصلّین . الذین هم عن صلاتهم ساهون

این آیه، مانند آیات دیگر این سوره، بیانگر خصلت های تکذیب گران کیفر الهی است. آوردن حرف «فاء» در خصلت سوم به بعد و تغییر سیاق کلام، بیانگر ترتیب رتبی و نکوهیده تر بودن آنها است.

223- ناپسندی غفلت از نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 5 - 4

4- بی توجّهی نمازگزاران به نماز خویش ، نکوهیده تر از آزار یتیمان و فراموش کردن بینوایان است .

فویل للمصلّین . الذین هم عن صلاتهم ساهون

این آیه، مانند آیات دیگر این سوره، بیانگر خصلت های تکذیب گران کیفر الهی است. آوردن حرف «فاء» در خصلت سوم به بعد و تغییر سیاق کلام، بیانگر ترتیب رتبی و نکوهیده تر بودن آنها است.

ص: 164

224- نشانه های غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 36

36- نادیده انگاشتن شخصیت انسانی تهیدستان و به خود بستن امتیازات موهوم ، نشانه غفلت از یاد خدا است .

و لاتطع من أغفلنا قلبه عن ذكرنا .. و كان أمره فرطاً

جمله «کان..» می تواند عطف تفسیری برای «أغفلنا...» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 62 - 4

4- انکار جهان آخرت - به رغم مشاهده قدرت خداوند در آفرینش نشأ نخستین (جهان فعلی) - نشانه غفلت و بی توجهی است .

و لقد علمتم النشأ الأولى فلولا تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 4 - 5

5- نسبت دادن بی نظمی و ناهماهنگی به آفرینش جهان ، نشانه غفلت و سطحی نگری است .

هل ترى من فطور . ثم ارجع البصر کرتین ینقلب إلیک البصر خاسئاً و هو حسیر

از این که خداوند انسان ها را به تفکر و نگاه مکرر به جهان آفرینش فرا خوانده و بر نظم و اتقان آن تأکید فرموده است، می توان استفاده کرد که عقیده به وجود بی نظمی و نابسامانی در جهان، پنداری نابجا و نشانه غفلت بشر و سطحی نگری او است.

225- نشانه های غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 33

33- پیروی از هوای نفس ، نکوهیده و نشانه غفلت از یاد خدا است .

و لاتطع من أغفلنا قلبه عن ذكرنا و اتبع هویه

جمله «اتبع هواه» می تواند عطف تفسیری برای «أغفلنا» باشد.

226- نشانه های غفلت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 165

2- برخورد ناشایست و بازی گرانه مشرکان با آیات الهی ، نشانگر اوج غفلت و بی خبری آنان است .

و هم فی غفله معرضون . مایاتیهم من ذکر من ربهم

جمله «مایاتیهم من ذکر. ..» یا بیان برای جمله پیشین است و یا در حکم تعلیل برای آن. در هر صورت بیانگر چگونگی و چرایی غفلت و بی خبری عمیق مشرکان است.

ص: 166

1- استفاده از غلات ذخیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 48 - 3

3- استفاده از ارزاق ذخیره شده در سال های آبادانی طی هفت سال خشکسالی ، از پیام های نهفته در رؤیای پادشاه مصر

ثم یاتی من بعد ذلک سبع شداد یأکلن ماقدمتم لهنّ

ضمیر در «یأکلن» و «لهنّ» به «سبع شداد» باز می گردد و مراد از «ماقدمتم لهنّ» (آنچه برای آن سالها پیش فرستاده اید) ارزاق ذخیره شده در سالهای آبادانی است. بنابراین «یأکلن...» ؛ یعنی، سالهای قحطی ذخایری را که در سالهای آبادانی تهیه دیده اید، می خورند.

2- اهمیت تولید غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 8

8- هفت سال تلاش برای تولید غله ، ذخیره سازی غله ها با خوشه های آن ، صرفه جویی در مصرف ، توصیه های یوسف (ع) به مردم مصر برای مصون ماندن از مشکلات دوران هفت ساله قحطی و خشکسالی

قال تزرعون سبع سنین دأباً

برخی برآنند که رؤیای پادشاه اشاره ای به دستورالعملها و چاره اندیشیها ندارد و تدبیرهایی که یوسف(ع) بیان داشته و دستوراتی که صادر کرده از دانشی خدادادی او بوده و ارتباطی به رؤیای پادشاه ندارد. برداشت فوق بر اساس این نظر است.

3- اهمیت ذخیره سازی غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 8

8- هفت سال تلاش برای تولید غله ، ذخیره سازی غله ها با خوشه های آن ، صرفه جویی در مصرف ، توصیه های یوسف (ع) به مردم مصر برای مصون ماندن از مشکلات دوران هفت ساله قحطی و خشکسالی

قال تزرعون سبع سنين دأباً

برخی برآنند که رؤیای پادشاه اشاره ای به دستورالعملها و چاره اندیشیها ندارد و تدبیرهایی که یوسف(ع) بیان داشته و دستوراتی که صادر کرده از دانشی خدادادی او بوده و ارتباطی به رؤیای پادشاه ندارد. برداشت فوق بر اساس این نظر است.

4- برادران یوسف و کمبود غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 65 - 17

17- فرزندان یعقوب غله دریافتی در سفر اول را برای قحطی پیش آمده کافی نمی دانستند و سفر به مصر را برای دریافت سهمیه ای دیگر ضروری می شمردند .

ذلک کیل یسیر

«ذلک» اشاره به متاع و آذوقه ای است که فرزندان یعقوب در سفر نخست دریافت کرده بودند. «یسیر» به معنای اندک است و روشن است که اندک بودن به لحاظ دوره قحطی می باشد.

5- تولید غلات در مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 10

10- سرزمین مصر در زمان یوسف (ع) زمینه دار تولید غلات و محصولاتی بیش از مصرف سرانه آن سامان

قال تزرعون سبع سنين دأباً فما حصدتم فذروه فی سنبله

6- ذخیره سازی غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 6

6- خوشه های خشک در رؤیای پادشاه ، پیامدار لزوم ذخیره سازی محصولات کشت و درو شده به همراه خوشه های آن

وَأُخْرٍ يَابَسْتٍ .. فَمَا حَصَدْتُمْ فَذُرُوهُ فِي سَنِبَلِهِ

ص: 168

از آن جا که دستور فوق (فذروه فی سنبله) با این قسمت از رؤیای پادشاه که خوشه های خشک را دیده بود ، تناسب دارد ؛ زیرا خوشه های خشک آماده برای ذخیره شدن است ، می توان گفت: یوسف(ع) از عبارت «أخر یابسات» دستور فوق را استنباط کرده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 48 - 4

4- باقی گذاشتن مقداری از ذخیره های هفت ساله و مصرف نکردن همه آنها در دوران قحطی ، توصیه یوسف (ع) به عهده داران حکومت مصر

یا کلن ما قدمم لهنّ إلاّ قليلاً مما تحصنون

«احصان» (مصدر تحصنون) به معنای قرار دادن چیزی در محلی امن است. بنابراین حاصل معنای «إلاّ قليلاً مما تحصنون» چنین است: مقداری از آنچه را در انبارها ذخیره می کنید در دوران قحطی نخورید. حکمت این امر احتمالاً دارا بودن بذر است برای کشت در سال پانزدهم.

7- ذخیره سازی غلات در مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 58 - 4,6

4- طرح کاشت مداوم غلات و ذخیره سازی آنها برای سال های قحطی ، تنها در قلمرو حکومتی مصر انجام گرفت .

و جاء إخوه یوسف

6- خبر انبار های غلات و آذوقه مصر به آفاق و اطراف آن دیار رسید .

و جاء إخوه یوسف

8- روش ذخیره سازی غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 9

9- غلات با نگهداری در خوشه ها و غلاف های آن ، مصونیت بیشتری را در مقابل آفات خواهند یافت .

فما حصدم فذروه فی سنبله

9- زکات غلات در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 169

1 - قرار دادن سهمی از زراعت و چهارپایان برای خدا و سهمی از آن برای شریکان موهوم او (مانند بت، جن و ..) از سنتهای مشرکان در عصر جاهلیت

و جعلو الله مما ذرأاً .. فقالوا هذا لله

به قرینه آیه 100 همین سوره (و جعلوا لله شركاء الجن)، از جمله عقاید موهوم مشرکان، شریک بودن جنیان با خداوند بوده است.

2 - سنت جاهلی مشرکان در قرار دادن سهمی از زراعت و چهارپایان برای خدا و سهمی برای شریکان خیالی او، بی اساس و بر پایه گمان بوده است.

و جعلو الله مما ذرأاً .. هذا لله بزعمهم

«زعم» به گمان و سخن بی اساس اطلاق می شود. (مصباح اللغه).

10- زمینه رویش غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 27 - 2

2 - بارش باران و نرم شدن خاک زمین و شیار خوردن آن، زمینه ساز حصول غله جات و تأمین غذای انسان ها

صبینا الماء .. شققنا الأرض فأنبتنا فیها حباً

11- سهمیه بندی غلات در دوران یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 65 - 14،15

13- جیره بندی سرانه، برنامه یوسف (ع) برای توزیع غلات در دوران قحطی هفت ساله

نزداد کیل بعیر

چون با آمدن بنیامین به مصر، فرزندان یعقوب یک بار شتر علاوه بر بارهای خویش می گرفتند چند نکته استفاده می شود: 1- جیره بندی سرانه بوده است. 2- سهمیه و جیره بیش از یک بار شتر نبوده است.

14- یوسف (ع) به هر فرد در هر نوبت، تنها یک بار شتر غله می فروخت.

نزداد کیل بعیر

15- تحویل سهمیه هر فرد به شخص متقاضی ، از جمله مقررات وضع شده از ناحیه یوسف برای توزیع غلات در دوران قحطی هفت ساله

نزداد کیل بعیر

چنان چه کسی می توانست سهمیه دیگری را دریافت کند «نزداد کیل بعیر» (با آمدن بنیامین یک بار شتر اضافه دریافت می کنیم) به عنوان یک دلیل مستقل برای لزوم مسافرت بنیامین به مصر مطرح نمی شد.

ص: 170

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 9

9- تداوم سیاست یوسف (ع) در جیره بندی غلات و فروش و دریافت بهای آنها، در دوران قحطی مصر

و جئنا ببضعه مزجیه فأوف لنا الکیل

چنان چه گذشت آیات 59، 60 و 62 از همین سوره دلالت بر آن داشت که یوسف آذوقه های ذخیره شده را جیره بندی کرده بود و سهمیه افراد را در برابر دریافت بها به آنان می پرداخت. آیه مورد بحث نیز به دلیل کلمه «کیل» و جمله «جئنا ببضعه مزجاه» حاکی از آن است که سیاست سهمیه بندی و گرفتن بهای سهمیه همچنان پس از گذشت مدت ها ادامه داشت.

12- غلات حرام در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 7، 2، 1

1 - ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات زراعی به اعتقاد واهی مشرکان عصر جاهلیت

و قالوا هذه أنعم و حرث حجر لا یطعمها إلا من نشاء بزعمهم

«حجر» به معنای منع و ممنوعیت است و مراد از ممنوعیت «انعام» و «حرث»، به قرینه «لا یطعمها»، ممنوعیت خوردن از آنهاست.

2 - اعتقاد بی اساس مشرکان به ممنوعیت خوردن از چهارپایان و کشتی (محصول زراعی) که برای خدا و بتها قرار می دادند.

و جعلو الله .. و قالوا هذه أنعم و حرث حجر لا یطعمها إلا من نشاء بزعمهم

«هذه» اشاره به سهامی است که مشرکان برای خدا و بتها قرار می دادند و در آیه 136 بیان گردیده است.

7 - وعده الهی به کیفر مشرکان به سبب افتراهای آنان به خدا (ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات، سوار نشدن بر برخی

از چهارپایان، نبردن نام خدا به هنگام ذبح)

سیجزیهم بما كانوا یفترون

13- فروش غلات در دوران یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 9

9- تداوم سیاست یوسف (ع) در جیره بندی غلات و فروش و دریافت بهای آنها، در دوران قحطی مصر

و جئنا ببضعه مزجیه فأوف لنا الكیل

چنان چه گذشت آیات 59، 60 و 62 از همین سوره دلالت بر آن داشت که یوسف آذوقه های ذخیره شده را جیره بندی کرده بود و سهمیه افراد را در برابر دریافت بها به آنان می پرداخت. آیه مورد بحث نیز به دلیل کلمه «کیل» و جمله «جئنا ببضاعه مزجاه» حاکی از آن است که سیاست سهمیه بندی و گرفتن بهای سهمیه همچنان پس از گذشت مدت‌ها ادامه داشت.

ص: 171

14- فواید خوشه غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 9

9- غلات با نگهداری در خوشه ها و غلاف های آن ، مصونیت بیشتری را در مقابل آفات خواهند یافت .

فما حصدم فذروه فی سنبله

15- ممنوعیت برادران یوسف از غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 63 - 2,5

2- ممنوع شدن فرزندان یعقوب از دریافت سهمیه خوار و بار بدون همراهی بنیامین ، از گزارش های آنان به پدرشان یعقوب بود .

فإن لم تأتونی به فلا کیل لکم . . . فلما رجعوا إلی أبیهم قالوا یأبانا منع منا الکی

5- گزارش تحریم سهمیه آذوقه بدون همراهی بنیامین ، خبر و گزارشی مهم در دیدگاه فرزندان یعقوب

یأبانا منع منا الکیل

فرزندان یعقوب پیش از باز کردن بارها و محموله ها - که معمولاً اولین اقدام مسافران و کاروانهاست - خبر تحریم سهمیه آذوقه را برای پدرشان بیان کردند. این تعجیل نشان دهنده اهمیت این خبر در نظر آنان است.

16- یوسف (ع) و توزیع غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 59 - 1

1- یوسف (ع) بر توزیع ارزاق ذخیره شده در مصر ، نظارت مستقیم داشت .

و جاء إخوه یوسف . . . ولما جهزهم بجهازهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 60 - 1

1- یوسف (ع) در سال های قحطی ، سهمیه و جیره افراد را طبق برنامه ای زمانبندی شده در دفعات متعدد تحویل می داد .

و لما جهزهم بجهازهم . . . فإن لم تأتونی به فلا کیل لکم

«کیل» به معنای اسم مفعول (مکیل) می باشد و مراد از آن طعام و غلات است. نامیدن غله به «کیل» بدان جهت است که برای تحویل، آنها را پیمانه می کردند و این بر سهمیه بندی دلالت دارد. از جمله «فإن لم تأتونی به...» (اگر در سفر آینده و نوبت بعد بنیامین را نزد من نیاورید...) معلوم می شود غله در دفعات متعدد و طبعاً زمان بندی شده پرداخت می گردید.

ص: 172

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 62 - 11

11- یوسف (ع) دارای اختیارات ویژه در توزیع غلات و آذوقه های ذخیره شده *

قال لفتینه اجعلوا بضعتهم فی رحالهم

از اینکه یوسف(ع) پرداخت سهمیه فرزندان یعقوب در نوبتهای بعد را در صورت همراه نداشتن بنیامین ، ممنوع کرد ، برداشت فوق استفاده می شود. باز گرداندن بضاعت برادرانش به خودشان نیز می تواند تأیید کننده اختیارات ویژه او باشد.

17- یوسف(ع) و ذخیره سازی غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 6

6- یوسف (ع) بر به کارگیری توان و دانش خویش در امر کشت و برداشت و ذخیره سازی غلات و توزیع آنها تأکید کرد .

اجعلنی علی خزائن الأرض إنی حفیظ علیم

جمله «إنی حفیظ علیم» علاوه بر اینکه حاکی از توان و دانش یوسف(ع) بر امور یاد شده است ، دلالت بر این نیز دارد که وی دانش و توانایی اش را در اموری که به او سپرده شود ، به کار می گیرد و بدان متعهد می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 58 - 2

2- یوسف (ع) در طی هفت سال آبادانی ، به کشت و برداشت و ذخیره سازی غلات برای دوران قحطی کاملاً موفق شد .

و جاء إخوه یوسف

18- یوسف(ع) و سهمیه بندی غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 60 - 1

1- یوسف (ع) در سال های قحطی ، سهمیه و جیره افراد را طبق برنامه ای زمانبندی شده در دفعات متعدد تحویل می داد .

و لما جهزهم بجهازهم . . . فإن لم تأتونی به فلا کیل لکم

«کیل» به معنای اسم مفعول (مکیل) می باشد و مراد از آن طعام و غلات است. نامیدن غله به «کیل» بدان جهت است که برای تحویل، آنها را پیمانہ می کردند و این بر سهمیه بندی دلالت دارد. از جمله «فإن لم تأتونی به ...» (اگر در سفر آینده و نوبت بعد بنیامین را نزد من نیاورید ...) معلوم می شود غله در دفعات متعدد و طبعاً زمان بندی شده پرداخت می گردید.

ص: 173

19- یوسف (ع) و فروش غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 62 - 1

1- یوسف (ع) سهمیه افراد را به آنان می فروخت و بهای آن را دریافت می کرد .

وقال لفتینه اجعلوا بضعتهم فی رحالهم

«بضاعه» به مالی که برای تجارت و خرید و فروش است گفته می شود. بنابراین مراد از «بضاعتهم» مالی است که برادران یوسف در مقابل دریافت سهمیه به او پرداخته بودند.

ص: 174

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 79 - 20

20 - نهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از غلو درباره آن حضرت

ما كان لبشر ان يؤتیه . . . ثم يقول للناس كونوا عباداً لی

رسول الله (صلی الله علیه و آله): لا- ترفعونی فوق حقی فان الله تعالی اتخذنی عبداً قبل ان یتخذنی نبیاً، سپس آن حضرت آیه فوق را تلاوت نمود.

عیون اخبار الرضا (ع)، ج 2، ص 201، ح 1، ب 46؛ نورالثقلین، ج 1، ص 357، ح 209.

2- آثار غلو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 17، 9

9 - غالیان هواپرست و گمراه از اهل کتاب، گمراه کننده بسیاری از مردم

و لاتتبعوا اهواء قوم قد ضلوا من قبل و اضلوا كثيراً

در برداشت فوق «کثیراً» مفعول به برای «ضلوا» گرفته شده است؛ یعنی «اضلوا کثیراً من الناس».

17 - غلو در دین، ضلالت و انحراف از حد اعتدال و راه میانه است.

لاتغلو فی دینکم غیر الحق و لاتتبعوا اهواء قوم . . . و ضلوا عن سواء السبیل

ص: 175

3- آثار غلو در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 78 - 6,7

6 - کفر گروهی از بنی اسرائیل پیامد غلو آنان در دین

لاتغلو فی دینکم . . . لعن الذین کفروا من بنی اسرائیل

بیان گرایش گروهی از بنی اسرائیل به کفر پس از اشاره به غلو و گزافه گویی اهل کتاب در دین، می تواند بیانگر این باشد که کفرورزی آنان پیامد غلوشان بوده است.

7 - غلو در دین موجب کفر است .

لاتغلو فی دینکم . . . لعن الذین کفروا

4- اجتناب از غلو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 5

5 - انطباق دقیق با واقعیت و پرهیز از مبالغه، معیارهایی که باید در نقل خبر مراعات کرد.

زین لکثیر من المشرکین

5- اهمیت ترک غلو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 8

8 - لزوم پرهیز از غلو و افراط درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیشوایان دینی

قل لا أقول لکم . . . إنی ملک

مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نفی این گونه موارد (نفی فرشته بودن و . . .) دستور و برنامه ای برای همگان است که درباره پیامبران الهی راه غلو و افراط در پیش نگیرند و بر خداوند پیشی نجویند.

6- بطلان غلو در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 6

6 - هر نوع افراط و غلو در دین ، باطل و خارج شدن از حقیقت است .

لاتغلو فی دینکم غیر الحق

ص: 176

«غیر الحق» صفت برای «غلو» در تقدیر است و ظاهراً صفتی توضیحی می باشد. یعنی از حدود معارف الهی خارج نشوید که این امری باطل است.

7- حرمت غلو در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 4

4 - حرمت غلو در دین ، و لزوم کنترل احساسات مذهبی

یاهل الکتب لاتغلو فی دینکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 3

3 - غلو در دین (آمیختن معارف الهی به گزافه هایی باطل) امری نکوهیده و حرام

لاتغلو فی دینکم

8- خطر غلو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 5

5 - پیروان ادیان الهی ، در معرض خطر غلو و گزافه گویی در دین

یاهل الکتب لاتغلو فی دینکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 4

4 - پیروان ادیان الهی در خطر غلو و انحراف از دین خویش

یاهل الکتب لاتغلو فی دینکم

9- زمینه غلو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 20

20 - شخصیت فوق العاده حضرت عیسی (ع) زمینه غلو و گزافه گویی مسیحیان در مورد ایشان

ص: 177

ياهل الكتب لاتغلو في دينكم .. انما المسيح عيسى ابن مريم رسول الله

10- غلو اهل كتاب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 171 - 1

1 - خداوند ، اهل كتاب را از غلو در دينشان نهی کرده است .

ياهل الكتب لاتغلو في دينكم

«غلو» به معنای تجاوز است، و غلو در دين به معنای خارج شدن از حدود و معارفی است که در كتب آسمانی آمده و يا پيامبران الهی تعليم داده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 77 - 8،9،10،1

1 - اعتقادات دينی اهل كتاب آميخته با غلو ، گزافه گویی و اموری باطل

قل ياهل الكتب لاتغلو في دينكم غير الحق

«غلو» مصدر «لاتغلو» به معنای خروج از حد اعتدال و گرایش به افراط است که از آن به گزافه گویی تعبير می شود.

2 - پيامبر (صلی الله عليه و آله) مأمور نهی اهل كتاب از غلو و گزافه گویی در آيين خویش

قل ياهل الكتب لاتغلو في دينكم

8 - پیروی اهل كتاب از پيشينيان گمراه و هواپرست خویش ، منشأ غلو و گزافه بستن آنان به دين

ياهل الكتب لاتغلو .. و لاتتبعوا اهواء قوم قد ضلوا من قبل

بنابر اينکه مخاطبان «يا اهل الكتب» نصارا و يهود در عصر پيامبر (صلی الله عليه و آله) باشند، به نظر می رسد مراد از «قوم قد ضلوا من قبل» پيشينيانی از خود اهل كتاب باشد و مصداق مورد نظر در ضلالت آن قوم، غلو و تجاوزشان در طرح مسائل دينی است.

9 - غالبان هواپرست و گمراه از اهل كتاب ، گمراه کننده بسياری از مردم

و لاتتبعوا اهواء قوم قد ضلوا من قبل و اضلوا كثيراً

در برداشت فوق «کثیراً» مفعول به برای «ضلوا» گرفته شده است؛ یعنی «اضلوا کثیراً من الناس».

10 - عقاید ناروا و غلوآمیز اهل کتاب برخاسته از افکار باطل گمراهانی مشرک در گذشته تاریخ

قل یا اهل الکتب لا تغلوا فی دینکم . . . و لا تتبعوا اهواء قوم قد ضلوا

بدان احتمال که خطاب در «یا اهل الکتب» متوجه تمام یهود و نصارا باشد نه خصوص آنانکه در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند. بر این مبنا مراد از «قوم قد ضلوا» پیشینیان اهل کتاب نخواهند بود بلکه مقصود، پیروان مذاهب شرک می باشند.

11- غلو در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 178

1 - خداوند ، اهل کتاب را از غلو در دینشان نهی کرده است .

ياهل الكتب لاتغلوفاي دينكم

«غلو» به معنای تجاوز است، و غلو در دین به معنای خارج شدن از حدود و معارفی است که در کتب آسمانی آمده و یا پیامبران الهی تعلیم داده اند.

3 - يهود و نصارا مردمی آلوده به غلو و گزافه گویی در دین

ياهل الكتب لاتغلوفاي دينكم

با توجه به سیاق آیه معلوم می شود، غلو و تجاوز تحقق پیدا کرده نه اینکه نهی از غلو تنها برای پیشگیری باشد.

5 - پيروان ادیان الهی ، در معرض خطر غلو و گزافه گویی در دین

ياهل الكتب لاتغلوفاي دينكم

23 - مسیحیان معتقد به تثلیث ، غلو کنندگان در دین هستند .

ياهل الكتب لاتغلوفاي دينكم . . . و لاتقولوا ثلثه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 77 - 14، 17، 8، 7، 5، 4، 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور نهی اهل کتاب از غلو و گزافه گویی در آیین خویش

قل ياهل الكتب لاتغلوفاي دينكم

4 - پيروان ادیان الهی در خطر غلو و انحراف از دین خویش

ياهل الكتب لاتغلوفاي دينكم

5 - پندار تثلیث و الوهیت مسیح (ع) و مادرش مریم ، مصداق روشن گزافه گویی و غلو مسیحیان در دین خویش

ياهل الكتب لاتغلوفاي دينكم

از مصادیق مورد نظر از گزافه گویی مسیحیان - به قرینه آیات گذشته - اعتقاد آنان به تثلیث و الوهیت مسیح(ع) و مادرش مریم است.

7- بی توجهی به کتاب های آسمانی ، منشأ غلو و گزافه گویی در دین

ياهل الكتب لاتغلوفاى دينکم غير الحق

مخاطب قرار دادن مسیحیان با عنوان اهل کتاب، برای اشاره به این حقیقت است که غلو در دین با پیروی از کتب آسمانی ناسازگار است. بنابراین غلو پیروان ادیان الهی ریشه در بی توجهی آنان به کتب آسمانی خویش دارد.

8- پیروی اهل کتاب از پیشینیان گمراه و هواپرست خویش ، منشأ غلو و گزافه بستن آنان به دین

ياهل الكتب لاتغلو... و لاتتبعوا اهواء قوم قد ضلوا من قبل

بنابر اینکه مخاطبان «یا اهل کتاب» نصارا و یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشند، به نظر می رسد مراد از «قوم قد ضلوا من قبل» پیشینیانی از خود اهل کتاب باشد و مصداق مورد نظر در ضلالت آن قوم، غلو و تجاوزشان در طرح مسائل دینی است.

14- غلو و افراط در دین ، برخاسته از تمایلات نفسانی و بدور از دلیل و برهان

لاتغلوفاى دينکم غير الحق و لاتتبعوا اهواء قوم قد ضلوا

17- غلو در دین ، ضلالت و انحراف از حد اعتدال و راه میانه است .

لاتغلوفاى دينکم غير الحق و لاتتبعوا اهواء قوم... و ضلوا عن سواء السبيل

ص: 179

12- غلو درباره رهبری دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 8

8 - لزوم پرهیز از غلو و افراط درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیشوایان دینی

قل لا أقول لكم .. إني ملك

مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نفی این گونه موارد (نفی فرشته بودن و ..) دستور و برنامه ای برای همگان است که درباره پیامبران الهی راه غلو و افراط در پیش نگیرند و بر خداوند پیشی نجویند.

13- غلو درباره عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 64 - 4

4 - وجود باور های افراطی و غلوآمیز درباره عیسی (ع)، در عصر خود آن حضرت *

إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبِّكُمْ

تأکید بر تعبیر «رَبِّي»، می تواند در راستای تخطئه گرایش ها و باورهای غلوآمیز مردم آن زمان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 6

6 - افراط و تفریط درباره شخصیت عیسی (ع)، کاری ستمگرانه و مستحق عذاب طاقت فرسای قیامت

فاختلف الأحزاب من بينهم فويل للذين ظلموا

14- غلو مرفهان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 34

34- رفاه مندان عصر بعثت، همواره، امور خویش را در سطحی فراتر از حدّ شایسته آن، وانمود می کردند.

و کان أمره فرطاً

«فرط» - آن گونه که قاموس گفته است - به معنای «ظلم و اعتداء» است و نیز به کاری گفته می شود که برخورد با آن، فراتر از حدودش باشد. فعل «کان» دلالت بر دیرینه بودن خصلت یاد شده دارد.

ص: 180

15- غلو مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 3,9,20,23

3 - یهود و نصارا مردمی آلوده به غلو و گزافه گویی در دین

یاهل الکتب لاتغلو فی دینکم

با توجه به سیاق آیه معلوم می شود، غلو و تجاوز تحقق پیدا کرده نه اینکه نهی از غلو تنها برای پیشگیری باشد.

9 - پندار مسیحیان درباره مسیح ، پنداری غلوآمیز

یاهل الکتب لاتغلو فی دینکم . . . انما المسیح عیسی ابن مریم

20 - شخصیت فوق العاده حضرت عیسی (ع) زمینه غلو و گزافه گویی مسیحیان در مورد ایشان

یاهل الکتب لاتغلو فی دینکم . . . انما المسیح عیسی ابن مریم رسول الله

23 - مسیحیان معتقد به تثلیث ، غلو کنندگان در دین هستند .

یاهل الکتب لاتغلو فی دینکم . . . و لاتقولوا ثلثه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 2

2 - غلو مسیحیان درباره حضرت عیسی با نقض شمردن بندگی او برای خدا

یاهل الکتب لاتغلو فی دینکم . . . لن یستکف المسیح ان یکون عبداً لله

جمله «لن یستکف» اشاره به این معنا دارد که مسیحیان بندگی مسیح را برای خداوند انکار می کردند و گویا شان وی را بالاتر از بندگی می پنداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 5

5 - پندار تثلیث و الوهیت مسیح (ع) و مادرش مریم ، مصداق روشن گزافه گویی و غلو مسیحیان در دین خویش

ياهل الكتب لاتغلوفاى دينكم

از مصاديق مورد نظر از گزاره گویى مسیحیان - به قرینه آیات گذشته - اعتقاد آنان به تثلیث و الوهیت مسیح(ع) و مادرش مریم است.

16- غلو ممنوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 8

8 - لزوم پرهیز از غلو و افراط درباره پیامبر(صلی الله علیه و آله) و پیشوایان دینی

ص: 181

قل لا أقول لكم .. إني ملك

مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نفی این گونه موارد (نفی فرشته بودن و ..) دستور و برنامه ای برای همگان است که درباره پیامبران الهی راه غلو و افراط در پیش نگیرند و بر خداوند پیشی نجویند.

17- غلو ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 3.6

3 - غلو در دین (آمیختن معارف الهی به گزافه هایی باطل) امری نکوهیده و حرام

لاتغلو فی دینکم

6 - هر نوع افراط و غلو در دین ، باطل و خارج شدن از حقیقت است .

لاتغلو فی دینکم غیر الحق

«غیر الحق» صفت برای «غلو» در تقدیر است و ظاهراً صفتی توضیحی می باشد. یعنی از حدود معارف الهی خارج نشوید که این امری باطل است.

18- غلو یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 3

3 - یهود و نصارا مردمی آلوده به غلو و گزافه گویی در دین

یاهل الکتب لاتغلو فی دینکم

با توجه به سیاق آیه معلوم می شود، غلو و تجاوز تحقق پیدا نه اینکه نهی از غلو تنها برای پیشگیری باشد.

19- مبارزه با غلو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 9

9 - پیشوایان و مبلغان دین وظیفه دار مبارزه با پندارهای غلوآمیز مردم درباره آنان

قل لا أقول لكم .. إني ملك

الزام پیامبر(صلی الله علیه و آله) به اعلام موارد مذکور در آیه الزامی است برای همه مبلغان و پیشوایان دین که این موارد را برای مردم بیان نمایند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 182

6- رهبران الهی، همواره، باید مردم را از غلوگرایی بازداشته و مقام خود را برتر از آنچه هست، وانمود نکنند.

قل إنما أنا بشر مثلكم

گرچه آیه، خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، ولی بنابر ویژگی های قرآن، این رهنمود، فرمانی عمومی، مخصوصاً به رهبران و پیشوایان دینی است تا همواره، این نکته را به مردم یادآوری کنند که آنان نیز بشرند، تا مبادا شائبه های الوهیت و نظایر آن در ذهن مردم شکل بگیرد.

20- منشأ غلو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 77 - 7,8,10,14

7- بی توجهی به کتاب های آسمانی، منشأ غلو و گزافه گویی در دین

یاهل الکتب لاتغلو فی دینکم غیر الحق

مخاطب قرار دادن مسیحیان با عنوان اهل کتاب، برای اشاره به این حقیقت است که غلو در دین با پیروی از کتب آسمانی ناسازگار است. بنابراین غلو پیروان ادیان الهی ریشه در بی توجهی آنان به کتب آسمانی خویش دارد.

8 - پیروی اهل کتاب از پیشینیان گمراه و هواپرست خویش، منشأ غلو و گزافه بستن آنان به دین

یاهل الکتب لاتغلو... و لاتتبعوا اهواء قوم قد ضلوا من قبل

بنابر اینکه مخاطبان «یا اهل الکتب» نصارا و یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشند، به نظر می رسد مراد از «قوم قد ضلوا من قبل» پیشینیانی از خود اهل کتاب باشد و مصداق مورد نظر در ضلالت آن قوم، غلو و تجاوزشان در طرح مسائل دینی است.

10 - عقاید ناروا و غلوآمیز اهل کتاب برخاسته از افکار باطل گمراهانی مشرک در گذشته تاریخ

قل یاهل الکتب لاتغلو فی دینکم... و لاتتبعوا اهواء قوم قد ضلوا

بدان احتمال که خطاب در «یا اهل الکتب» متوجه تمام یهود و نصارا باشد نه خصوص آنانکه در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند. بر این مبنا مراد از «قوم قد ضلوا» پیشینیان اهل کتاب نخواهند بود بلکه مقصود، پیروان مذاهب شرک می باشند.

14 - غلو و افراط در دین، برخاسته از تمایلات نفسانی و بدور از دلیل و برهان

لاتغلو فی دینکم غیر الحق و لاتتبعوا اهواء قوم قد ضلوا

21- منشأ غلو در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 18

18 - گروهی از یهودیان و مسیحیان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، هواپرستان گمراه و ناشر عقاید افراطی و غلوآمیز در میان همکیشان خود

و لا تتبعوا اهواء قوم . . . و اضلوا كثيراً و ضلوا عن سواء السبيل

کلمه «ضلوا» در دو بخش از آیه می تواند اشاره به دو طایفه از گمراهان داشته باشد، طائفه ای پیش از بعثت که جمله «قد ضلوا

ص: 183

من قبل» بیانگر آن است و طائفه ای معاصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) که جمله «ضلوا عن سواء السبیل» حاکی از آنان می باشد. گفتنی است که آوردن قید «من قبل» در یک بخش و نیامدن آن در بخش بعد، گویای این تفسیر است.

22- موارد غلو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 77 - 5

5- پندار تثلیث و الوهیت مسیح (ع) و مادرش مریم، مصداق روشن گزافه گویی و غلو مسیحیان در دین خویش

یاهل الکتب لاتغلوا فی دینکم

از مصادیق مورد نظر از گزافه گویی مسیحیان - به قرینه آیات گذشته - اعتقاد آنان به تثلیث و الوهیت مسیح (ع) و مادرش مریم است.

23- نهی از غلو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 77 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور نهی اهل کتاب از غلو و گزافه گویی در آیین خویش

قل یاهل الکتب لاتغلوا فی دینکم

ص: 184

1- آثار ترویج غنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 6 - 5

5 - کافران مکه برای بازداشتن مردم از گوش فرا دادن به آیات قرآن و سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) کنیزان آوازه خوان را می خریدند و مردم را به آواز مشغول می کردند .

و من الناس من یشتری لهو الحدیث لیضللّ عن سبیل اللّٰه

منظور از «لهو الحدیث» طبق برخی از شأن نزول ها، غنا است که به وسیله کنیزانی خوانده می شد. لازم به گفتن است که طبق این معنا «اشترء» حقیقی است.

2- آثار غنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 6 - 8

8 - غنا و نغمه های مفسده انگیز ، ابزار کافران برای گمراه کردن مردم از راه خدا است .

و من الناس من یشتری لهو الحدیث لیضللّ عن سبیل اللّٰه

3- کافران و ترویج غنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 6 - 5,8

ص: 185

5 - کافران مکه برای بازداشتن مردم از گوش فرا دادن به آیات قرآن و سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) کنیزان آوازه خوان را می خریدند و مردم را به آواز مشغول می کردند .

و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله

منظور از «لهو الحديث» طبق برخی از شأن نزول ها، غنا است که به وسیله کنیزانی خوانده می شد. لازم به گفتن است که طبق این معنا «اشترء» حقیقی است.

8 - غنا و نغمه های مفسده انگیز، ابزار کافران برای گمراه کردن مردم از راه خدا است .

و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله

4- کيفر غنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 6 - 17

17 - « عن محمد بن مسلم ، عن أبي جعفر (ع) قال : سمعته يقول : الغناء ممّا وعد الله عزّوجلّ عليه النار و تلى هذه الآية : « و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضلّ عن سبيل الله بغير علم و يتخذها هزواً أولئك لهم عذاب مهين » ؛

محمد بن مسلم می گوید: از امام باقر(ع) شنیدم که می گفت: غنا از جمله گناهانی است که خداوند عزوجلّ برای آن، وعده آتش داده است. و این آیه را تلاوت کرد: و من الناس من يشتري لهو الحديث...».

5- لغويت غنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 3 - 6

6 - « عن أمير المؤمنين (ع) : كلّ قول ليس لله فيه ذكر فلغو ... » ؛

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده است: هر سخنی که در آن یاد و ذکر خدا نباشد، لغو است...».

6- نهی از غنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 20

20 - « عن زيد الشحام قال : سألت أبا عبد الله عن قول الله عزّوجلّ « فاجتنبوا الرجس من الأوثان و اجتنبوا قول الزور » فقال : الرجس من الأوثان « الشطرنج و « قول الزور » الغناء ;

زيد شحام می گوید: از امام صادق(ع) از قول خدای عزّوجلّ «فاجتنبوا الرجس من الأوتان و اجتنبوا قول الزور» پرسیدم، فرمود: «الرجس من الأوتان» شطرنج است و «قول الزور» غنا می باشد».

ص: 186

1- اباحه غنیمت زنان کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 50 - 10

10 - به غنیمت گرفتن زنان کافر ، در شرایطی خاص ، مباح است .

إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكُمْ .. ما ملكت يمينك مما أفاء الله عليك

مراد از «ملک یمین» کنیزانی بوده اند که از دشمن به اسارت درمی آمدند. این که خداوند آنان را برای پیامبر(صلی الله علیه و آله) حلال دانسته، فرع بر جایز بودن اصل آن است.

2- احکام غنیمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 27 - 4,5

4 - سرزمین ها و اموال و خانه های دشمن ، غنایمی هستند که در صورت پیروزی مسلمانان ، به تصاحب آنان در می آید .

و أورثکم أرضهم و دیرهم و أموالهم

5 - امکان تعلق گرفتن سرزمین هایی ، بدون درگیری نظامی ، به مسلمانان ، به عنوان غنایم

و أورثکم .. و أرضاً لم تطئوها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 50 - 10

10 - به غنیمت گرفتن زنان کافر ، در شرایطی خاص ، مباح است .

إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكُمْ .. ما ملكت يمينك مما أفاء الله عليك

مراد از «ملک یمین» کنیزانی بوده اند که از دشمن به اسارت درمی آمدند. این که خداوند آنان را برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) حلال دانسته، فرع بر جایز بودن اصل آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 6

6 - رزمندگان مسلمان ، سهیم در غنایم به دست آمده از طریق جنگ و درگیری با کافران

فما أوجفتم علیه من خیل و لا رکاب

از «فما أوجفتم علیه من خیل ..» استفاده می شود که هرگاه با اسب تازی [جنگ و نبرد] صورت گیرد؛ غنایم مختص پیامبر (صلی الله علیه و آله) نخواهد بود.

3- بشارت غنیمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 4,5

4 - غنایم خیبر ، نزدیک ترین بخش از غنایم موعود الهی به مؤمنان ، پس از حدیبیه

وعدکم الله .. فعجل لکم هذه

آیه شریفه پس از صلح حدیبیه نازل شده و «هذه» اشاره به غنایم خیبر دارد.

5 - خداوند ، مؤمنان را به فتوحات و غنایمی علاوه بر فتح خیبر و غنایم آن ، نوید داد .

وعدکم الله مغانم کثیره تأخذونها فعجل لکم هذه

در صورتی که «هذه» به فتح خیبر اشاره داشته باشد؛ واژه «عجل» می رساند که فتح خیبر، پیش در آمد فتح های دیگر و غنایم فزون تری است.

4- بشارت غنیمت زیاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 1

1 - نوید الهی به بیعت کنندگان در حدیبیه ، در زمینه دستیابی آنان به غنایمی فراوان

یبایعونک . . . و مغانم کثیره یأخذونها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 1

1 - بشارت خدا به مسلمانان حاضر در حدیبیه ، مبنی بر برخورداری آنان از غنائم فراوان در آینده

وعدکم الله مغانم کثیره تأخذونها

ص: 188

5- زمینه ازدیاد غنیمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 11

11 - صلح حدیبیه ، پیش درآمد پیروزی ها و غنایمی گسترده برای امت اسلامی

وعدکم الله .. فعجل لكم هذه

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «هذه» اشاره به صلح حدیبیه داشته باشد؛ یعنی، خداوند غنایم زیادی را برای مؤمنان در نظر گرفته؛ اما قبل از آن صلح حدیبیه را پیش درآمد آن غنایم قرار داده است.

6- غنیمت جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 11، 1

1 - غنیمت و پیروزی در جهاد ، فضل الهی است .

خذوا حذرکم فانفروا .. ولئن اصابکم فضل من الله

مصدق مورد نظر از «فضل» در این آیه، غنیمت و پیروزی است.

11 - مسلمانان دنیاطلب ، به چنگ آوردن غنیمت در سایه پیروزی ظاهری را فوز عظیم (رستگاری بزرگ) می شمردند .

ولئن اصابکم فضل من الله ليقولنّ .. فافوز فوزاً عظيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 4

4 - شرکت منافقان در جنگ ، تنها برای تأمین منافع شخصی و سهمی شدن در غنایم جنگی است .

الذين يترّبصون بكم فإن كان لكم فتح من الله .. ومنعكم من المؤمنين

ظاهراً مراد از جمله «الم نكن معكم» شرکت در جهاد و همراهی مسلمانان در جنگ است.

7- غنیمت جنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 15

15 - دستیابی مسلمانان پیکارگر احد بر غنائم جنگی ، به دنبال شکست ابتدایی مشرکان قریش

من معد ما اریکم ما تحبّون

ص: 189

اگر چه مراد از «ما تحبون» پیروزی بر دشمن است، و لکن در آیه شریفه می تواند لازمه آن، یعنی غنیمت نیز مراد باشد؛ به دلیل «منکم من یرید الدنیا».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 15، 17، 20، 22

15 - اندوه و حسرت مسلمانان به خاطر از دست دادن غنائم جنگی و جراحاتی که در نبرد احد به آنان رسید .

فَاثَابِكُمْ غَمًّا بَغَمٍّ لَكِيلاً تَحْزَنُوا عَلَي مَافَاتِكُمْ وَ لَا مَا اَصَابِكُمْ

مراد از «غم» (غم دوّم) باید غمی ناپسند باشد؛ چرا که خداوند آن را به غم پسندیده تبدیل کرد و آن را پاداشی بر مسلمانان قرار داد و به قرینه «لکیلا . . .»، آن غم ناپسند همان از دست دادن غنائم و جراحات وارد شده بر مسلمانان بوده است.

17 - تبدیل اندوه از دادن غنائم به اندوه تمرد از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موهبتی الهی به رزمندگان احد

فَاثَابِكُمْ غَمًّا بَغَمٍّ

کلمه «اثابکم» دلالت بر این معنا دارد که این تبدیل و جایگزینی لطف و موهبتی از جانب خداوند بوده است.

20 - اندوه مسلمانان از شکست و از دست دادن غنائم و مبتلا شدن به مصیبت ها در کارزار احد، تاوان اندوهی که بر دل رسول خدا (صلی الله علیه و آله) گذاردند .

فَاثَابِكُمْ غَمًّا بَغَمٍّ

بنابر اینکه «اثاب» به معنای مجازات باشد نه پاداش، و مراد از «غمّا»، اندوه مسلمانان به خاطر از دست دادن غنائم و مراد از «بغم»، غمی باشد که بر رسول خدا (صلی الله علیه و آله) وارد کردند. و «باء» در «بغم» به معنای سببیت گرفته شده است.

22 - هجوم اندوه های ناشی از نافرمانی رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و عدم موفقیت در کارزار احد، برخاسته از اراده الهی برای به فراموشی سپردن اندوه از دست دادن غنائم و جراحات وارده بر ایشان

فَاثَابِكُمْ غَمًّا بَغَمٍّ لَكِيلاً تَحْزَنُوا عَلَي مَافَاتِكُمْ وَ لَا مَا اَصَابِكُمْ

بنابر اینکه «لکیلا» متعلق به «اثابکم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 161 - 3، 5

3 - امانتداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جمع آوری و تقسیم غنائم

و ما كان لنبیّ ان یغلّ

در شأن نزول آیه آمده که تیراندازان گماشته شده بر تپه احد، سنگر خویش را به این پندار رها کردند که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، غنایم را بین همه رزمندگان تقسیم نخواهد کرد و هر کس هر چه به دست آورد، از آن او خواهد شد. (مجمع البیان، ذیل آیه).

5 - گمان باطل برخی از مسلمانان صدر اسلام مبنی بر خیانت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در غنایم جنگی

و ما كان لنبیّ ان یغلّ

در برخی از شأن نزولهای مربوط به آیه آمده که غنیمتی از غنایم جنگی بدر مفقود شد و عدّه ای چنین پنداشتند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) آن را تصاحب کرده است. (مجمع البیان، ذیل آیه). و از امام صادق (ع) نقل شده است که فرمود: ... الم ینسبوا نبیّنا محمّداً (صلی الله علیه و آله) ... الم ینسبوه یوم بدر الی انه اخذ لنفسه من المغنم قطفه حمراء حتی اظهره الله عزّ و جلّ علی القطفه و برء نبیّه من الخیانه و انزل بذالک فی کتابه «و ما كان لنبیّ ان یغلّ ...».

امالی صدوق، ص 92، مجلس 22، ح 3؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 324، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 16

16 - دست یافتن مؤمنان مجاهد به منفعت مالی در غزوه بدر صغرا

فانقلبوا بنعمه من الله وفضل

بر اساس شأن نزول نقل شده در تفسیر روح المعانی، مراد از «فضل»، سودی است که مسلمانان با کسب و تجارت در غزوه بدر صغرا به دست آوردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 16، 18

16 - برتری و فزونی غنائم و اجر و پاداش الهی، بر بهر های دنیوی و غنائم جنگی

تبتغون عرض الحیوه الدنیا فعند الله مغنم کثیره

کلمه «عند الله» اشاره به برتری پاداشهای الهی دارد.

18 - غنائم فراوان خداوند از آن مجاهدانی است که در راه او می جنگند و از دنیا طلبی می پرهیزند .

اذا ضربتم فی سبیل الله . . . و لا تقولوا . . . فعند الله مغنم کثیره

8- غنیمت جنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 16

16 - برتری و فزونی غنائم و اجر و پاداش الهی، بر بهر های دنیوی و غنائم جنگی

تبتغون عرض الحیوه الدنیا فعند الله مغنم کثیره

کلمه «عند الله» اشاره به برتری پاداشهای الهی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - دستیابی مسلمانان پیکارگر احد بر غنائم جنگی ، به دنبال شکست ابتدایی مشرکان قریش

من معد ما اریکم ما تحبّون

اگر چه مراد از «ما تحبّون» پیروزی بر دشمن است، و لکن در آیه شریفه می تواند لازمه آن، یعنی غنیمت نیز مراد باشد؛ به دلیل «منکم من یرید الدّنیاء».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 15، 17، 20، 22

ص: 191

15 - اندوه و حسرت مسلمانان به خاطر از دست دادن غنائم جنگی و جراحاتی که در نبرد احد به آنان رسید .

فَاتَابِكُمْ غَمًّا بَغَمٍّ لَكَيْلًا تَحْزَنُوا عَلَي مَافَاتِكُمْ وَلَا مَا أَصَابِكُمْ

مراد از «غم» (غم دؤم) باید غمی ناپسند باشد؛ چرا که خداوند آن را به غم پسندیده تبدیل کرد و آن را پاداشی بر مسلمانان قرار داد و به قرینه «لکيلا . . .»، آن غم ناپسند همان از دست دادن غنائم و جراحات وارد شده بر مسلمانان بوده است.

17 - تبدیل اندوه از دادن غنائم به اندوه تمرد از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موهبتی الهی به رزمندگان احد

فَاتَابِكُمْ غَمًّا بَغَمٍّ

کلمه «اثابکم» دلالت بر این معنا دارد که این تبدیل و جایگزینی لطف و موهبتی از جانب خداوند بوده است.

20 - اندوه مسلمانان از شکست و از دست دادن غنائم و مبتلا شدن به مصیبت ها در کارزار احد، تاوان اندوهی که بر دل رسول خدا (صلی الله علیه و آله) گذاردند .

فَاتَابِكُمْ غَمًّا بَغَمٍّ

بنابر اینکه «اثاب» به معنای مجازات باشد نه پاداش، و مراد از «غمًا»، اندوه مسلمانان به خاطر از دست دادن غنائم و مراد از «بغم»، غمی باشد که بر رسول خدا (صلی الله علیه و آله) وارد کردند. و «باء» در «بغم» به معنای سببیت گرفته شده است.

22 - هجوم اندوه های ناشی از نافرمانی رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و عدم موفقیت در کارزار احد، برخاسته از اراده الهی برای به فراموشی سپردن اندوه از دست دادن غنائم و جراحات وارده بر ایشان

فَاتَابِكُمْ غَمًّا بَغَمٍّ لَكَيْلًا تَحْزَنُوا عَلَي مَافَاتِكُمْ وَلَا مَا أَصَابِكُمْ

بنابر اینکه «لکيلا» متعلق به «اثابکم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 161 - 5، 3

3 - امانتداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جمع آوری و تقسیم غنائم

و مَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَغْلَّ

در شأن نزول آیه آمده که تیراندازان گماشته شده بر تپه احد، سنگر خویش را به این پندار رها کردند که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، غنائم را بین همه رزمندگان تقسیم نخواهد کرد و هر کس هر چه به دست آورد، از آن او خواهد شد. (مجمع البیان، ذیل آیه).

5 - گمان باطل برخی از مسلمانان صدر اسلام مبنی بر خیانت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در غنائم جنگی

در برخی از شأن نزولهای مربوط به آیه آمده که غنیمتی از غنایم جنگی بدر مفقود شد و عدّه ای چنین پنداشتند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) آن را تصاحب کرده است. (مجمع البیان، ذیل آیه.) و از امام صادق (ع) نقل شده است که فرمود: ... الم ینسبوا نبینا محمّداً (صلی الله علیه و آله) ... الم ینسبوه یوم بدر الی الله اخذ لنفسه من المغنم قطیفه حمراء حتی اظهره الله عزّ و جلّ علی القطیفه و برء نبیّه من الخیانة و انزل بذالک فی کتابه «و ما کان لنبی ان یغلّ ...».

امالی صدوق، ص 92، مجلس 22، ح 3؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 324، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 16

16 - دست یافتن مؤمنان مجاهد به منفعت مالی در غزوه بدر صغرا

ص: 192

فانقلبوا بنعمه من الله وفضل

بر اساس شأن نزول نقل شده در تفسیر روح المعانی، مراد از «فضل»، سودی است که مسلمانان با کسب و تجارت در غزوه بدر صغرا به دست آوردند.

9- غنیمت در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 18

18 - دستیابی جامعه به منافع و سود های سرشار (مانند غنیمت، امنیت و...) یکی دیگر از ره آورد های جهاد در راه خداوند

و منفع للناس... من ینصره

10- غنیمت نزدیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 13

13 - «عن ابی جعفر (ع) فی قوله: «لو کان عرضاً قریباً» یقول: غنیمه قریبه;

از امام باقر (ع) درباره سخن خدا: «لو کان عرضاً قریباً» روایت شده که فرمود: مراد، غنیمت نزدیک است».

11- مالک غنیمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 6

6 - رزمندگان مسلمان، سهم در غنایم به دست آمده از طریق جنگ و درگیری با کافران

فما أوجفتم علیه من خیل و لا رکاب

از «فما أوجفتم علیه من خیل...» استفاده می شود که هرگاه با اسب تازی [جنگ و نبرد] صورت گیرد؛ غنایم مختص پیامبر (صلی الله علیه و آله) نخواهد بود.

12- محرومیت از غنیمت جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - حسرت و تأسف متخلفان از جهاد بر محرومیتشان از غنایم جنگی

ص: 193

و لئن اصابکم فضل من اللّٰه ليقولنّ . . . یا لیتنی کنت معہم فافوز فوزاً عظیماً

13- مصارف غنیمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 11 - 2

2 - مخارج و مهریه ای که مرد مؤمن برای همسر کافر خویش ، صرف کرده و اکنون به حکم اسلام از او جدا شده است ، باید از بیت المال و غنایم جنگی ، به مرد مؤمن پرداخت شود .

وإن فاتکم شیء من أزوجکم إلى الکفار فعاقبتکم

واژه «عاقبتکم»، به معنای «اصبتم منهم غنیمه» دانسته شده است.

14- وعده غنیمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 3

3 - وعده الهی به مسلمانان ، در دستیابی به فتح خیبر و غنایم آن ، پس از صلح حدیبیه

سیقول المخلفون إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها ذرونا تتبعکم

آیه شریفه، در زمینه جنگ خیبر است و خداوند از حرکت مسلمانان به این جنگ به عنوان حرکت به سوی غنایم یاد کرده است. از این نکته استفاده می شود که خداوند به طور ضمنی، نوید فتح خیبر و غنایم آن را به جبران مشکلات سفر حدیبیه، به مسلمانان داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 21 - 1

1 - وعده خداوند به مؤمنان ، در دستیابی آنان به غنایمی ، علاوه بر غنایم خیبر

و آخری لم تقدروا علیها

با توجه به این که آیه قبل در زمینه غنایم خیبر بوده؛ واژه «آخری» در مقایسه با غنایم خیبر به کار رفته است.

غنایم

15- آثار غنایم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 9

ص: 194

9- انفال و غنایم جنگی، زمینه لغزش و ابتلای مردم به سوء استفاده و بی تقوایی است.

قل الأنفال لله و الرسول فاتقوا الله

هشدار خداوند با امر به تقوا پس از بیان حکم انفال، حاکی از برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 2 - 9

9- اختلاف و نزاع در جامعه ایمانی بر سر دنیا و غنایم آن، به دور از شأن مؤمنان واقعی

یسئلونک عن الأنفال... إنما المؤمنون... وجلت قلوبهم... و علی ربهم

بیان ویژگیهای یاد شده پس از اشاره به اختلاف و نزاع مسلمانان بر سر غنایم جنگی، اشاره به این دارد که رسیدن به مقام بلند ایمان، آدمی را از شیفتگی به مال دنیا و متأثر شدن از آن و در نتیجه نزاع کردن بر سر آن، باز خواهد داشت.

16- احکام غنایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 3,8

3- غنایم جنگ و اموال به جای مانده از دشمن، از جمله انفال

یسئلونک عن الأنفال قل الأنفال لله و الرسول

مراد از «انفال» در «یسئلونک عن الأنفال» غنایم جنگ است. تکرار این کلمه در پاسخ بیانگر این است که معنای اراده شده از «انفال» در «قل الأنفال» معنایی گسترده تر از غنایم جنگ می باشد که با توجه به ریشه لغوی آن، یعنی «نفل» (زیاده)، می توان گفت مراد از انفال در «قل الأنفال» مطلق اموالی است که زاید محسوب می شود و مالک بخصوصی ندارد.

8- لزوم رعایت احکام الهی در مورد انفال و غنایم جنگی

قل الأنفال لله و الرسول فاتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 3,4,6,1

1 - پیکارگران مسلمان باید خمس غنایم جنگی به دست آمده را بپردازند.

أَنَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ

از مصادیق مورد نظر برای «ما غنمتم» به دلیل وقوع آن در بین آیات جنگ، چیزهایی است که از دشمن گرفته می شود که به آن غنایم جنگی اطلاق می گردد.

3- ضرورت توجه به حکم شرعی غنایم در کنار مسایل جنگ و جهاد

و اعلموا أَنَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ

4- غنیمت های جنگ و دیگر استفاده های مالی ، بجز خمس آن ، از آن غنیمت گیرنده و استفاده برنده است .

و اعلموا أَنَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ

6- یتیمان ، مساکین و در راه ماندگان ، باید از خمس غنایم و دیگر درآمدها بهره مند شوند .

ص: 195

و الیتمی و المسکین و ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 4, 5, 1

1 - غنیمت های به دست آمده از دشمنان دین ، حلال و بهره‌وری از آنها جایز است .

فلکوا مما غنمتم حلالا طیباً

3 - رعایت احکام الهی در بهره‌گیری از غنائم جنگ ، وظیفه‌ای ضروری بر عهده مجاهدان

فلکوا .. و اتقوا الله

امر الهی به رعایت تقوا پس از بیان حکم غنائم می‌رساند که بهره‌گیری از غنائم جنگی دارای احکامی است که باید رعایت شود.

4 - رعایت نکردن احکام الهی در بهره‌وری از غنائم جنگی بی‌تقوایی است .

فلکوا مما غنمتم حلالا طیباً و اتقوا الله

5 - مجاهدان نباید در تمامی غنیمت های به دست آورده تصرف کنند و تمامی آنها را برای خویش حلال بشمارند .

فلکوا مما غنمتم حلالا طیباً

برداشت فوق‌مبتنی بر این است که «من» در «مما غنمتم» برای تبعیض باشد. بنابراین «فلکوا مما ...» یعنی بخشی از غنیمتها برای شما

مباح است و بخش دیگر آن، همانند خمس آن باید به مصارف تعیین شده برسد.

17- استفاده از غنائم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 3, 4, 6

3 - رعایت احکام الهی در بهره‌گیری از غنائم جنگ ، وظیفه‌ای ضروری بر عهده مجاهدان

فلکوا .. و اتقوا الله

امر الهی به رعایت تقوا پس از بیان حکم غنائم می‌رساند که بهره‌گیری از غنائم جنگی دارای احکامی است که باید رعایت شود.

4 - رعایت نکردن احکام الهی در بهره‌وری از غنائم جنگی بی‌تقوایی است .

فلکوا مما غنمتم حللا طيبا و اتقوا الله

6- وجود زمينه های لغزش و گناه در بهره‌وری از غنايم

فلکوا... و اتقوا الله

18- اهميت غنايم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 41 - 3

3- ضرورت توجه به حکم شرعی غنايم در کنار مسايل جنگ و جهاد

ص: 196

و اعلموا أنما غنمتم من شيء

19- تقسیم غنائم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 2

2 - تعیین مالک غنائم جنگ و چگونگی تقسیم آن ، مایه اختلاف و مشاجره مسلمانان صدر اسلام

یسئلونک عن الأنفال قل الأنفال لله والرسول . . . و أصلحوا ذات بینکم

با توجه به آیات بعد که سخن از نبرد و مبارزه با دشمن دارد، و نیز شأن نزولهای نقل شده درباره آیه، معلوم می شود مراد از انفال در جمله «یسئلونک عن الأنفال» اموالی بوده که در معرکه نبرد از دشمن به جای مانده و به دست مسلمانان افتاده بود. و توصیه خداوند به ترک مشاجره پس از بیان حکم انفال می رساند که آن اموال به جای مانده منشأ اختلاف مسلمانان بوده است.

20- حلیت غنائم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 11، 1

1 - غنیمت های به دست آمده از دشمنان دین ، حلال و بهره‌وری از آنها جایز است .

فلکوا مما غنمتم حللا طیباً

11 - حکم الهی بر حلیت غنائم و فدیة ها ، جلوه ای از مغفرت و رحمت خداوند است .

فکلوا . . . إن الله غفور رحیم

21- خمس غنائم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 5، 10، 1

1 - پیکارگران مسلمان باید خمس غنائم جنگی به دست آمده را بپردازند .

أنما غنمتم من شيء فأن لله خمسة

از مصادیق مورد نظر برای «ما غنمتم» به دلیل وقوع آن در بین آیات جنگ، چیزهایی است که از دشمن گرفته می شود که به آن غنائم

جنگی اطلاق می گردد.

5 - خمس غنایم جنگ و دیگر درآمدها از آن خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و خویشان اوست .

فأن لله خمسة وللرسول ولذی القربی

«ذی القربی» به معنای خویش است و چون خویشی یک معنای اضافی است باقراین کلامی روشن می شود که خویشان چه

ص: 197

کسی مراد است. در اینجا مراد از «ذی القربی» به دلیل کلمه «الرسول»، خویشان پیامبر (صلی الله علیه و آله) هستند. در حقیقت «ال» در «القربی» جانشین مضاف إليه است؛ یعنی: للرسول و لذی قریب.

10 - پرداخت خمس غنیمت ها و دیگر استفاده های مالی، نشان ایمان به خدا و ایمان به پیروزی آفرینی خدا در جنگ بدر است.

فَأَنْ لَّهِ خُمُسُهُ وَ لِلرَّسُولِ .. . إِنْ كُنْتُمْ ءَامِنْتُمْ بِاللَّهِ وَ مَا أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا

مراد از «ما أنزلنا ..» می تواند همان امدادهای غیبی الهی باشد که مسلمانان در پرتو آن به پیروزی در جنگ بدر دست یافتند.

22- طمع به غنائم غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 9

9 - چشمداشت برخی از مسلمانان، به داشتن سهمی در غنائم به دست آمده از بنی نضیر *

وَ مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِمَّا أُوجِفْتُمْ عَلَيْهِ .. . وَ لَكِنَّ اللَّهَ يَسَلِّطُ رِيسْلَهُ

بیان این نکته که شما مسلمانان، اسب تازی در این جنگ نداشتید و این خدا بود که این پیروزی را فراهم ساخت، می تواند پاسخی برای انتظارات مسلمین در تقسیم غنائم میانشان باشد.

23- غنائم بیعت کنندگان با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 5

5 - تنها بیعت کنندگان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جریان حدیبیه، برخوردار از غنائم خیبر *

إِذْ يَبَايَعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ .. . وَ مَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا

از این که «مغانم کثیره» به مؤمنان بیعت کننده نوید داده شده است، مطلب بالا احتمال می رود.

24- غنائم جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 9

9 - غنائم به دست آمده در جهاد های اسلامی، از روزی های پاکیزه خداوند برای مسلمانان *

ورزقكم من الطيبات

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 4

ص: 198

4 - مجاهدان بدر پیش از غلبه کامل بر دشمن ، برای دستیابی به منافع مادی ، به گرفتن اسیر اقدام کردند .

ما کان لنبی . . . تریدون عرض الدنيا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 27 - 1, 2

1 - سرزمین ها و خانه ها و مال های یهود بنی قریظه ، در غزوه بنی قریظه ، به تملک مسلمانان درآمد .

و أورثکم أرضهم و دیرهم و أموالهم

2 - خداوند فراهم آورنده زمينه تملک اموال و خانه و سرزمین یهود بنی قریظه برای مسلمانان مدینه

و أورثکم أرضهم و دیرهم و أموالهم

25- غنائم غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 4

4 - مسلمانان در جنگ بدر به غنائمی چشمگیر دست یافتند .

یسئلونک عن الأنفال

حساس شدن مسلمانان نسبت به انفال و غنائم جنگی و پرسش مکرر آنان و بازتاب آن در آیه نشانگر فراوانی غنائم بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 8

8 - غنائم جنگ بدر ، از روزی های پاکیزه که خداوند مسلمانان صدر اسلام را از آن بهره مند ساخت . *

ورزقکم من الطیبت

از مصادیق مورد نظر برای «الطیبت»، به دلیل وقوع آیه مورد بحث پس از بیان جنگ بدر، غنائم جنگی است.

26- غنائم غزوه بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - غنایم غزوه بنی نضیر ، موهبت الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما أفاء الله على رسوله منهم

آیه شریفه در ادامه مسائل غزوه بنی نضیر است.

2 - برجای ماندن اموال و امکانات بنی نضیر ، پس از تبعید آنان از مدینه

و ما أفاء الله على رسوله منهم

ص: 199

3 - دستیابی مسلمانان به غنایم و امکانات بنی نضیر ، بدون جنگ و درگیری

و ما أفاء الله على رسوله منهم فما أوجفتم عليه من خيل و لا ركاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 2

2 - حکم «فیء» شامل همه غنایم به دست آمده بدون جنگ و نبرد ، و غیر مختص به غنیمت های بنی نضیر

ما أفاء الله على رسوله من أهل القرى

جمع آمدن واژه «قری»، می رساند که حکم «فیء» اختصاص به غنایم بنی نضیر ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 9 - 2

2 - برخورداری برخی از انصار ، از غنایم بنی نضیر

و الذین تبوءوا الدار

در صورتی که «والذین تبوءوا...» عطف بر «المهاجرین» باشد، از آیه استفاده می شود که علاوه بر مهاجران؛ برخی از انصار نیز سهمی از غنایم بنی نضیر بردند.

27- غنایم غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 3,4

3 - وعده الهی به مسلمانان ، در دستیابی به فتح خیبر و غنایم آن ، پس از صلح حدیبیه

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ

آیه شریفه، در زمینه جنگ خیبر است و خداوند از حرکت مسلمانان به این جنگ به عنوان حرکت به سوی غنایم یاد کرده است. از این نکته استفاده می شود که خداوند به طور ضمنی، نوید فتح خیبر و غنایم آن را به جبران مشکلات سفر حدیبیه، به مسلمانان داده است.

4 - غنایم خیبر ، ارمغان الهی به مسلمانان ، در پی اقدام به سفر پر خطر حدیبیه *

سيقول المخلفون إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها

سفر حدیبیه، در آغاز چنین می نمود که فرجامی بس مبهم و آمیخته با خطر دارد و مؤمنان واقعی با این همه بدان اقدام کردند و در پی آن خداوند نوید غنایم خیبر را به ایشان داد. با توجه به این مطالب، احتمال می رود که میان تن دادن به آن مشکلات و دست یابی به این غنایم ارتباطی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 2

2 - غنایم سرشار خیبر ، موهبت الهی به پیروزمندان آزمون حدیبیه

ص: 200

بیایعونک . . . و مغانم کثیره یاخذونها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 4,5,7,21

4 - غنایم خیبر ، نزدیک ترین بخش از غنایم موعود الهی به مؤمنان ، پس از حدیبیه

وعدکم الله . . . فعجل لکم هذه

آیه شریفه پس از صلح حدیبیه نازل شده و «هذه» اشاره به غنایم خیبر دارد.

5 - خداوند ، مؤمنان را به فتوحات و غنایمی علاوه بر فتح خیبر و غنایم آن ، نوید داد .

وعدکم الله مغانم کثیره تأخذونها فعجل لکم هذه

در صورتی که «هذه» به فتح خیبر اشاره داشته باشد؛ واژه «عجل» می رساند که فتح خیبر، پیش در آمد فتح های دیگر و غنایم فزون تری است.

7 - امتنان الهی بر مؤمنان ، با رساندن ایشان به غنایم خیبر و کوتاه ساختن دست دشمنان از آنان

فعجل لکم هذه و کفّ أیدی الناس عنکم

21 - « عن علی . . . قال : فی قوله تعالی « وعدکم الله مغانم کثیره » . . . « تأخذونها » . . . « فعجل لکم . . . » من ذلک خیبر ؛

از علی (ع) . . . روایت شده که درباره قول خدای تعالی « وعدکم الله مغانم کثیره تأخذونها فعجل لکم » فرمود: از میان غنایم فراوانی که خداوند به شما وعده داده بود خیبر را زودتر به شما داد .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 21 - 1

1 - وعده خداوند به مؤمنان ، در دستیابی آنان به غنایمی ، علاوه بر غنایم خیبر

و آخری لم تقدروا علیها

با توجه به این که آیه قبل در زمینه غنایم خیبر بوده؛ واژه «آخری» در مقایسه با غنایم خیبر به کار رفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 10

10 - امداد های ویژه الهی ، منشأ پیروزی مسلمانان در جنگ بدر *

و أیدکم بنصره

29- مالک غنایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 201

2 - تعیین مالک غنایم جنگ و چگونگی تقسیم آن ، مایه اختلاف و مشاجره مسلمانان صدر اسلام

یسئلونک عن الأنفال قل الأنفال لله و الرسول . . . و أصلحوا ذات بینکم

با توجه به آیات بعد که سخن از نبرد و مبارزه با دشمن دارد، و نیز شأن نزولهای نقل شده درباره آیه، معلوم می شود مراد از انفال در جمله «یسئلونک عن الأنفال» اموالی بوده که در معرکه نبرد از دشمن به جای مانده و به دست مسلمانان افتاده بود. و توصیه خداوند به ترک مشاجره پس از بیان حکم انفال می رساند که آن اموال به جای مانده منشأ اختلاف مسلمانان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - غنیمت های جنگ و دیگر استفاده های مالی ، بجز خمس آن ، از آن غنیمت گیرنده و استفاده برنده است .

و اعلموا انما غنمتم من شیء فان لله خمسہ

30- مسلمانان و غنایم جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - برخی از مسلمانان ناخشنود از حکم خداوند درباره انفال و غنایم جنگ بدر

قل الأنفال لله و الرسول . . . کما أخرجک ربک . . . و إن فریقاً من المؤمنین لکرهون

«کما» برای تشبیه امر دیگر است و مشبّه به صریحاً در آیه ذکر نشده است. لذا احتمالات مختلفی از سوی مفسران ایراد شده است و از جمله آنهاست حکم خداوند درباره انفال و غنایم جنگ بدر. بر این مبنا «کما أخرجک . . .» چنین معنا می شود: حکم خداوند درباره انفال حکمی حق است ؛ همان گونه که فرمان و تقدیر حرکت به سوی جنگ بدر حق بود. بر این اساس جمله «إن فریقاً . . .» می رساند که همه و یا برخی از مسلمانان از حکم خداوند درباره انفال نیز کراهت خاطری داشتند.

31- موارد غنایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - فدیة های گرفته شده در قبال آزادی اسیران ، از جمله غنایم و استفاده از آنها حلال است .

فلکوا مما غنمتم حللا طيبا و اتقوا الله

از مصادیق مورد نظر برای «ما غنمتم» به دلیل آیات گذشته که درباره اسیران جنگی بود، فدیة هایی است که در برابر آزادی آنان گرفته می شود. عطف جمله «فلکوا» به وسیله حرف فاء به جمله سابق این معنا را تأیید می کند.

ص: 202

32- وعده غنایم غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 12

12 - اختصاص غنایم خیبر به شرکت کنندگان سفر حدیبیه ، براساس وعده قبلی خداوند *

إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها .. قال الله من قبل

برداشت بالا بدان احتمال است که آنچه از قبل گفته شده، اختصاص غنایم، به حاضران صلح حدیبیه باشد؛ چه این که این نکته از نظر تاریخی نیز تأیید شده است.

ص: 203

9- غواصی

1- احکام غواصی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 14 - 5

5- جواز غواصی و استخراج اشیای قیمتی و زینتی دریا

و تستخرجوا منه حلیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 12 - 6

6- جواز غواصی و استخراج اشیای قیمتی و زینتی دریاها

و تستخرجون حلیه تلبسونها

2- اهمیت غواصی در دوران سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 82 - 3

3- اهمیت غواصی و دستاورد های آن در حکومت سلیمان (ع)

و من الشیطین من یغوصون له

برداشت یاد شده از تخصیص به ذکر یافتن «غواصی» در بین سایر کارها و نیز لام «له» - که برای انتفاع است - برداشت یاد شده به دست می آید.

ص: 204

3- غواصی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 37 - 38 - 2,3

2- شیاطین جنی، به فرمان سلیمان (ع) به ساختمان سازی و غواصی می پرداختند.

و الشیاطین کلّ بناء و غواص

3- وجود تخصص ساختمان سازی و غواصی در میان شیاطین جنی

و الشیاطین کلّ بناء و غواص

آمدن صیغه های «بناء» و «غواص» بر وزن صیغه مبالغه - که بر حرفه و صنعت بودن بنایی و غواصی دلالت می کند - گویای این نکته است که این دو کار، به صورت فن و تخصص میان شیاطین رواج داشت.

4- غواصی در دوران سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 37 - 38 - 6

6- صنعت ساختمان سازی و استخراج منابع و ذخایر دریایی، در خدمت حکومت سلیمان (ع) بود.

و الشیاطین کلّ بناء و غواص

5- غواصی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 82 - 2

2- برخی از شیاطین برای سلیمان (ع)، به کار غواصی و غیر آن می پرداختند.

و من الشیاطین من یغوصون له و یعملون عملاً دون ذلک

ص: 205

1- آثار ایمان به علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 14

14 - توجه و اعتقاد به با خبر بودن خداوند از تمامی رفتار و کردار آدمیان ، باز دارنده آنان از هر گونه نافرمانی و گناه است .

و أقسموا بالله جهد أيمانهم .. إن الله خبير بما تعملون

جمله «إن الله خبير..» تذکری تهدیدآمیز به منافقان بود که به دروغ اظهار اطاعت می کردند؛ ولی در عمل به نافرمانی و گناه مشغول بودند. بنابراین هشدار به آگاهی خداوند از اعمال انسان ها، می تواند به منظور بازداشتن آنان از نافرمانی و گناه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 8

8 - آگاهی و ایمان به علم همه جانبه خداوند ، به تمامی حقایق عالم و راز های دل آدم ، بازدارنده انسان از حق گریزی و ستم کاری

إن الله علم غيب السموت .. علم بذات الصدور

یادآوری علم همه جانبه خداوند در این آیه - پس از نقل سرگذشت ستم کاران دوزخی و کافران حق ناپذیر در آیات پیشین - می تواند حاکی از مطلب یاد شده باشد.

2- آثار ایمان به غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 61 - 12

12- ورود مؤمنان به بهشت عدن ، به خاطر ایمان آنان به غیب و تصدیق آن است .

جنت عدن التي وعد الرحمن عباده بالغيب

«باء» در «بالغیب» می تواند سببیه و متعلق به «وعد» باشد؛ یعنی، وعده خداوند به مؤمنان، به جهت ایمان آنان به غیب بوده است. روشن است که بنابراین وجه، تقدیر کلام «بتصدیق الغیب» خواهد بود.

3- آثار ذکر علم غیب خدا

9- توجه به آگاهی خداوند ، حتی از پوشیده ترین افکار و گفتار ، بازدارنده انسان از زیان گشودن به گفتار نارو است . *

وإن تجهر بالقول فإنه يعلم السرّ وأخفى

ص: 206

جمله «فإنه يعلم..» تهدید به پوشیده نماندن هیچ فکر و گفته ای از خداوند است. تفریح این تهدید بر «إن تجهر بالقول» گویای این است که مراد از «القول» گفتاری است که نه تنها به زبان آوردن آن نارو است، بلکه حتی اندیشه نیز باید از محتوای آن پاک باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 6

6- توجه به علم همه جانبه خداوند به گفتار و اعمال موجودات جهان، بازدارنده آدمی از حق ستیزی و گناه

أسرّوا النجوى . . . قال ربّی يعلم القول فی السماء والأرض و هو السميع العليم

خداوند در پاسخ به توطئه ها و سخنان سرّی مشرکان علیه اسلام، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمان داد که علم همه جانبه الهی را به آنان گوشزد کند. این حقیقت می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 29 - 6

6 - توجه و اعتقاد به علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار انسان ها، بازدارنده آنان از گناه و نافرمانی است .

لیس علیکم جناح أن تدخلوا بیوتًا غیر مسکونه . . . و الله یعلم ما تبدون و ما تکتُمون

تذکر به علم همه جانبه الهی در پایان آیه می تواند حاکی از نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 11 - 10

10 - توجه به آگاهی خداوند از تمامی رفتارها، برانگیزاننده انسان ها به انجام عمل صالح

و اعملوا صلحًا إتی بما تعملون بصیر

یادآوری خداوند به آگاه بودنش از تمامی رفتارهای انسان ها - پس از توصیه آنان به انجام عمل صالح - می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

4- آثار عقیده به علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 14

14 - توجه و اعتقاد به با خبر بودن خداوند از تمامی رفتار و کردار آدمیان ، باز دارنده آنان از هر گونه نافرمانی و گناه است .

و أقسموا باللّٰه جهد أيمانهم .. إنّ اللّٰه خبير بما تعملون

جمله «إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ..» تذکری تهدیدآمیز به منافقان بود که به دروغ اظهار اطاعت می کردند؛ ولی در عمل به نافرمانی و گناه مشغول بودند. بنابراین هشدار به آگاهی خداوند از اعمال انسان ها، می تواند به منظور بازداشتن آنان از نافرمانی و گناه باشد.

ص: 207

5- آثار علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 78 - 1

1- آگاهی از غیب و یا صدور پیمانی از جانب خداوند، از راه های وقوف بر پی امد های کفر و ایمان و آثار آنها است .

لَأُتَيْنَ . . . أَطَّلِعَ الْغَيْبَ أَمْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا

همزه در «أطلع» - که در اصل أَطَّلِعَ بوده - برای استفهام انکاری است و فاعل فعل ضمیری است که به «الذی» در آیه قبل بازمی گردد. از این رو مضمون آیه چنین می شود: آیا آن کافری که مدعی شد کفر، موجب دستیابی به مال و فرزند است، بر غیب آگاهی یافته و یا عهدی از جانب خداوند دریافت کرده است؟! مراد از عهد، نوشته و یا بیانی است که از ناحیه خداوند صادر گردیده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 110 - 4

4- علم به زمان کیفر و عذاب انسان ها، درگرو آگاهی به نهان و آشکار آنان است .

إِن أَدْرَى أَقْرَبَ . . . إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 74 - 8

8 - علم خداوند به توطئه های کافران ، مایه ناکامی آنان در دستیابی به اهدافشان

و لا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ . . . وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ

طرح علم خدا به اسرار نهانی و کارهای آشکار توطئه گران علیه دین و رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله)، اشاره به این نکته دارد که آنان در هر حال در منظر خدا هستند و نمی توانند چیزی را از او مخفی کرده و به اهداف شان برسند. این بیان، می تواند تعلیلی باشد بر آنچه که قبلاً در ضمن «و لا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ» آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 8

8 - داشتن علم غیب ، موجب آگاهی به حقایق پشت پرده و پنهان می شود .

تَبَيَّنَتِ الْجَنَّةُ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 4

4- آگاهی مطلق به غیب و شهود، لازمه مقام الوهیت و خداوندگاری است.

هو الله الذی لا إله إلا هو علم الغیب و الشهده

توصیف «الله» به «عالم الغیب و الشهاده»، بیان بالا را افاده می کند.

ص: 208

6- آثار علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 12

12 - علم خدا به آشکار و نهان ، تضمینی بر پاداش دادن و کیفر کردن دقیق انسان ها در قیامت

ستر دون إلی علم الغیب و الشہدہ فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 22،24

22- حکیمانہ بودن افعال خدا و آگاهی او به ویژگی های یوسف (ع) ، موجب شد تا او را برگزیند و تعبیر رؤیا و تحلیل حوادث را به آن حضرت بیاموزد .

یجتیبک ربک . . . إن ربک علیم حکیم

24- حکمت خدا و علم او به خصلت های یوسف (ع) موجب شد تا نعمت خویش را بر خاندان یعقوب کامل کند .

و یتم نعمتہ علیک و علی ءال یعقوب . . . إن ربک علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 3،5

3- سفارش به انتخاب بهترین و شایسته ترین گفتار ها ، برخاسته از علم همه جانبه خداوند به احوال انسانهاست .

قل لعبادی یقولوا التی هی أحسن . . . ربکم أعلم بکم

ذکر «ربکم أعلم بکم»، پس از توصیه به گزینش بهترین سخن در گفتار به منزله تعلیل است؛ یعنی، چون خداوند به احوال انسانها آگاه است، چنین توصیه ای می کند.

5- مشیت خداوند در نزول رحمت یا عذاب بر بندگان ، مبتنی بر علم و آگاهی گسترده او بر احوال آنان است .

ربکم أعلم بکم إن یشأ یرحمکم أو إن یشأ یعذبکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- آگاهی گسترده و محیط خداوند بر احوال و اعمال بندگان ، پشتوانه قانون مندی شفاعت در قیامت و صدور یا عدم صدور اجازه بر آن

لاتتفع الشفعه إلا من أذن . . . يعلم ما بين أيديهم و ما خلفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 219 - 3

3 - خداوند عزیز و رحیم و آگاه به نماز و راز و نیاز انسان ها ، سزاوار اعتماد و توکل کردن آنان بر او

و توكل على العزيز الرحيم . الذي ... و تقلبک فی السجدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 209

6 - علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار مردمان ، دلیل انحصار حق تشریح و انتخاب پیامبر به او

و ربّک یخلق ما یشاء و یختار . . . و ربّک یعلم ما تکنّ صدورهم و ما یعلنون

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه در مقام بیان علت منحصر بودن حق قانون گذاری و حق برگزیدن پیامبر به خداوند باشد که در آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است؛ یعنی، چون خداوند به نهان و آشکار انسان ها آگاهی کامل دارد؛ پس تنها او شایسته قانون گذاری برای ایشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 16

16 - علم خداوند به ذرات ریز دوردست ، ناشی از غیب دانی او است .

علم الغیب لایعزب عنه مثقال ذرّه فی السموت و لا فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 18

18 - لزوم اجتناب از دعوی بی گناهی و پاکی ، در برابر خداوند آگاه به آشکار و نهان انسان ها

هو أعلم بکم . . . فلا تزکوا أنفسکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 15

15 - آگاهی ژرف خداوند به اعمال خلق ، پشتوانه نظام کیفر و پاداش

و لتنظر نفس ما قدّمت لغد . . . إنّ الله خبیر بما تعملون

توجه به پیوند مفهومی صدر آیه (مسئولیت اخروی انسان در قبال کرده های خویش) و ختام آیه (علم و آگاهی ژرف الهی) مطلب بالا را نتیجه می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 18 - 1

1 - سپاسداری، بردباری، آگاهی از نهان و آشکار، عزت و حکمت خداوند، مقتضی تقوای پیشگی، حرف شنوی، فرمان بری و انفاق در راه او است.

فاتّقوا الله .. اسمعوا و اطیعوا و أنفقوا ... و الله شكور حلیم ... العزیز الح

برخی از مفسران، بر این عقیده اند که میان ذکر اوصاف خداوند در دو آیه پایانی، با فرمان الهی به تقوای پیشگی، فرمان بری و انفاق، ارتباط وجود دارد. این مطلب می تواند اشاره به برداشت یاد شده باشد.

ص: 210

7- ادعای علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 78 - 2

2- کسی که کفرورزی را مایه فراوانی مال و اولاد می داند ، مانند کسی سخن گفته است که یا به غیب آگاه شده و یا از خداوند پیمان گرفته است .

کفر بآیتنا وقال .. أطلع الغیب أم اتخذ عندالرحمن عهدًا

8- ارتباط با عالم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 38 - 3

3- ادعای دریافت وحی و ارتباط با عالم غیب ، نیازمند دلیل قاطع و روشن

فلیأت مستمعهم بسلطن مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 47 - 3,5

3 - مشرکان ، ناآگاه از امور غیبی و ناتوان از ارتباط با عالم غیب

أم عندهم الغیب فهم یکتبون

5- ادیان توحیدی و پیامبران الهی ، مرتبط با عالم غیب اند .

أم عندهم الغیب فهم یکتبون

9- استحاله علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 35 - 2

2- علم غیب و آگاهی به فرجام امور ، غیرقابل دسترسی برای انسان

أعنده علم الغيب

10- اهمیت ایمان به غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 3 - 15

ص: 211

15 - تربیت انسان های مؤمن به غیب ، پایبند به نماز و انفاق گر ، از اهداف قرآن

ذلک الکتب . . . هدی للمتقین. الذین یؤمنون ... و مما رزقنهم ینفقون

11- اهمیت علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 6

6 - از دیدگاه برخی مردم در اختیار داشتن خزاین الهی و آگاهی به غیب و فرشته بودن، نشانه پیامبری است.

قل لا أقول لکم عندی خزائن الله و لأعلم الغیب و لأقول لکم إنی ملک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 19

19 - برخی از مردم عصر بعثت پیامبری و نبوت را مستلزم آگاهی به امور غیبی می پنداشتند .

لو کنت أعلم الغیب لاستکثرت من الخیر . . . إن أنا إلا نذیر

حصر در جمله «إن أنا . . .» ناظر به پندارهایی است که مردم درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشتند که از جمله آنها عالم بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امور غیبی است. جمله «إن أنا . . .» بیان می دارد که او تنها نذیر و بشیر است ; یعنی عالم به غیب بودن، لازمه پیامبری نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 11

11- آگاهی به غیب و دانستن تعبیر رؤیاها ، دانشهایی والا و گران سنگ است .

ذلکما مما علمنی ربی

«ذلک» و «ذلکما» و نظایر آنها برای اشاره به دور است. استعمال آن برای مشارالیه نزدیک ، گویای این نکته است که: مشارالیه در نزد متکلم ، امری با عظمت و بلند مرتبه است.

12- ایمان به غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - ایمان به غیب (خدا و . . .) ، اقامه نماز و انفاق از صفات اهل تقواست .

هدی للمتقین. الذین یؤمنون ... ینفقون

«غیب» به معنای پنهان و ناپیداست و چون ایمان به آن ارزشهای دینی شمرده شده، مقصود از «غیب» هر پنهان و نهانی نیست، بلکه مراد از آن، به مناسبت فرازهای بعد، خدا و فرشتگان و مانند آنهاست.

2 - ایمان به غیب (خدا و . . .) ، اقامه نماز و انفاق ، وظایفی ضروری بر عهده بندگان

ص: 212

الذین یؤمنون بالغیب . . . ینفقون

16 - « عن ابی عبداللہ (ع) فی قول اللہ عز و جل « الذین یؤمنون بالغیب » قال : من أقر بقیام القائم انه حق ;

از امام صادق (ع) درباره «الذین یؤمنون بالغیب» روایت شده که فرمود: آنان کسانی هستند که به حقانیت قیام قائم اقرار دارند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 4 - 7

7 - ایمان به غیب و رسالت انبیای الهی و یقین به آخرت ، زمینه دستیابی به هدایت های قرآن است .

هدی للمتقین . . . الذین یؤمنون بما انزل الیک و ما انزل من قبلک و بالأخره هم یوقن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 94 - 12

12 - هدف از آزمایش مؤمنان مشخص شدن صفوف باورداران به غیب (قیامت و عذاب) از غیر آنان

لیبلونکم اللہ . . . لیعلم اللہ یخافه بالغیب

قیامت و عذاب آخرت زمانی موجب ترس از خداوند می شود که آدمی به آن باور داشته باشد بنابراین تمایز خداترسان در واقع تمایز باورداران قیامت از غیر آنان است.

13- برادران یوسف و غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 81 - 10

10- بی اطلاعی برادران از امور نهانی ، اعتذار آنان در نزد یعقوب برای بیان کیفر سارق

ما شهدنا إلا بما علمنا و ما كنا للغیب حفظین

14- برتری عالم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 38 - 6

6- عالم غیب و مبدأ وحی ، فراتر از نظام طبیعت *

أم لهم سلّم

کلمه «سلّم» (نردبان)، معمولاً برای دستیابی به مراتب عالی و برتر، مورد استفاده قرار می گیرد.

ص: 213

15- تعلیم علم غیب به یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 7

7- پیروی یوسف (ع) از آیین ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع)، موجب عنایت خدا به وی و آموزش علم غیب و دانش تعبیر رؤیا به او شد

ذلکما مما علمنی ربی انی ترکت .. واتبعت مله اباؤی

جمله «اتبعت ..» عطف بر «ترکت» در آیه قبل است. بنابراین دلالت می کند که: پیروی از آیین ابراهیم نیز در بهره مند شدن یوسف (ع) از علوم الهی، نقش داشته است.

16- جنیان سلیمان (ع) و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 6،10

6- جنیان خدمت گزار در دستگاه سلیمان (ع)، از علم غیب برخوردار نبودند.

فلما خرّ تبینت الجنّ أن لو كانوا يعلمون الغیب ما لبثوا فی العذاب المهین

10 - جنیان خدمت گزار در دستگاه سلیمان (ع)، از معرفتی به نام علم غیب آگاهی داشتند.

تبینت الجنّ أن لو كانوا يعلمون الغیب

17- جهل به غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 47 - 3

3- مشرکان، ناآگاه از امور غیبی و ناتوان از ارتباط با عالم غیب

أم عندهم الغیب فهم یکتبون

18- خزاین عالم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خزاین غیب تنها نزد خداوند و فقط او آگاه به آنهاست.

و عنده مفاتيح الغيب لا يعلمها الا هو

«مفاتيح»، جمع «مَفْتَح»، به معنای «خزینه»، و یا جمع «مِفْتَح» به معنای «کلید»، می تواند باشد. برداشت فوق بر اساس

ص: 214

احتمال اول است.

19- دلایل علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 38 - 6

6- پوشیده نبودن هیچ پدیده ای در عالم از خداوند ، دلیل آگاهی او از نهان و آشکار انسان

و ما يخفى على الله من شيء في الأرض و لا في السماء

جمله «و ما يخفى على الله ..» می تواند تعلیل برای بخش اول آیه (إنك تعلم...) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 25 - 8

8- به دست خداوند بودن مرگ و حیات انسان ها ، دلیل علم او بر احوال انسان ها در گذشته و آینده

و إنا لنحن نحي و نمیت .. و لقد علمنا المستخفين . و إن ربك هو يحشرهم

برداشت فوق، بر این احتمال که ذکر «إنا لنحن نحیی و نمیت» قبل از «و لقد علمنا ..» و ذکر «إن ربك هو يحشرهم» پس از آن، می تواند به منظور اقامه دلیل برای آن باشد. طبق این احتمال، معنای آیه چنین می شود: ما به احوال پیشینیان و آیندگان آگاهی داریم؛ چرا که خود ما میراننده و زنده کننده همه هستیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 12

12- مالکیت یگانه خداوند بر هستی ، دلیل آگاهی ژرف او بر تمامی دیدنی ها و شنیدنی ها است .

له غيب السموت و الأرض أبصر به و أسمع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 6

6- آگاهی خداوند به نیت ها و راز دل ها ، دلیل آگاهی کامل او از حقایق پنهانی تمامی جهان

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمُ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّ اللَّهَ عَلِيمُ بِذَاتِ الصُّدُورِ» در مقام تعلیل برای «إِنَّ اللَّهَ عَلِيمُ غَيْبِ...» می باشد؛ یعنی، چون خداوند به نیت ها و راز دل ها - که پنهانی ترین امور جهان است - آگاه می باشد، پس نسبت به امور غیبی جهان نیز آگاه خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 8 - 3

3 - وابستگی ابزار درک و شناخت به خداوند، دلیل آگاهی او از انفاق ها و اهداف مدعیان انفاق است.

ص: 215

يقول أهلك مالاً .. ألم نجعل له عينين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - بلد - 90 - 10 - 4

4- آگاهی دقیق خداوند از راه های خیر و شرّ، دلیل مخفی نبودن اهداف مدعیان انفاق، بر او است.

يقول أهلك مالاً .. و هدينه النجدین

20- دلایل علم غیب یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - یوسف - 12 - 37 - 6

6- خبر دادن از نوع غذا و خصوصیات آن، دلیل یوسف (ع) فراروی زندانیان برای بهره مندیش از علم غیب

قال لا یأتیکما طعام ترزقانه إلاّ تبتأتما بتأویله .. ذلکما مما علمنی ربی

21- ذکر علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7- توبه - 9 - 105 - 13

13 - توجه به علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار، و غیب و شهود، بازدارنده آدمی از گناه و توبه شکنی و برانگیزنده وی به خیر و

صلاح

وقل اعلموا فیسری اللّٰه عملکم .. فینبئکم بما کنتم تعملون

بیان علم همه جانبه خداوند - پس از تشویق و توصیه به توبه و عمل - می تواند به منظور مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9- ابراهیم - 14 - 42 - 4

4- توجه به آگاهی همه جانبه خداوند از اعمال و رفتار ستم پیشگان و کیفر شدنشان در روز قیامت، بازدارنده آدمی از ستم و تعدی

ولا تحسبنّ اللّٰه غفلاً عمّا يعمل الظلمون إنما يؤخّره م لیوم تشخص فیہ الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 19

19 - توجه به آگاهی خدا از آشکار و نهان ، بازدارنده مؤمنان از ارتباط سرّی با کافران

تسرون . . . و أنا أعلم بما أخفیتم

ص: 216

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 7 - 3

3 - لزوم پرهیز از ادعا های نادرست و توجه به آگاهی خداوند از رفتار ها و نیت های انسان

يقول . . . أیحسب أن لم یره أحد

تویخ مستفاد از همزه استفهام در «أیحسب»، ممکن است ناظر به دروغ بودن گفتاری باشد که در آیه قبل از مدعیان انفاق نقل شد.

22- زمینه علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 3

3- رؤیا، دریچه ای برای آگاهی به غیب و امور نهانی

ینی رأیت أحد عشر کوکبًا . . . کذلک یجتیبک ربک و یعلمک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 36 - 4

4 - وحی ، طریق رهیابی انسان به غیب *

أعنده علم الغیب . . . أم لم ینبأ بما فی صحف موسی

خداوند، در ابتدا علم غیب را از مشرکان نفی می کند و سپس در مقام تخطئه و تویخ آنان می فرماید: وحی - که طریق ارتباط انسان با غیب است - هیچ گونه سازگاری با اندیشه آنان ندارد.

23- زمینه علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 2

2- ربوبیت و پروردگاری خداوند، مقتضی علم و آگاهی کامل به احوال انسانهاست .

ربکم أعلم بکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 55 - 3

3- ربوبیت خداوند ، مقتضی علم و آگاهی او به همه موجودات آسمان ها و زمین است .

رَبِّكَ أَعْلَمُ بِمَن فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

ص: 217

24- شرک و عالم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 47 - 1

1 - آیین شرک ، فاقد کتاب آسمانی و بی ارتباط با عالم غیب

أم عندهم الغیب فهم یکتبون

این آیه، درصدد بیان آخرین توجیهی است که مشرکان، می توانند برای درستی آیین خود ارائه دهند؛ یعنی، آنان ادعا کنند که با عالم غیب ارتباط برقرار کردند و حقایق و اسرار غیبی و اسرار غیبی را مکتوب داشتند. بر این اساس ارتباط با عالم غیب نشانه درستی هر آئینی است و ناتوانی از آن، علامت بطلان آن است.

25- عظمت عالم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 4

4 - عالم غیب، عالمی بس با عظمت و پیچیده در برابر عالم شهود

و عنده مفاتح الغیب لا یعلمها إلا هو

تأکید بر انحصار «علم غیب» به خداوند در برابر جمله بدون تأکید و حصر در «یعلم ما فی . . .» بر مطلب فوق اشعار دارد.

26- عظمت علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 75 - 2

2 - علم الهی به اسرار و اعمال آدمیان ، تنها گوشه ای از علم گسترده او به امور پنهان و آشکار آسمان و زمین

وإن ربک لیعلم ما تکنّ . . . و ما من غائبه . . . إلا فی کتب مبین

27- علم غیب الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 18:21

18 - دانایی همه جانبه خداوند ، به آنچه آدمیان در دل خویش پنهان دارند .

انّ الله علیم بذات الصدور

ص: 218

21 - توجه به دانایی خدا به تمامی اسرار دل ها ، زمینه ساز پرهیز آدمی از انحرافات

یا ایها الذین امنوا .. ها انتم اولاء ... انّ الله علیم بذات الصدور

جمله «ان الله ..» علاوه بر بیان این حقیقت که خداوند به نهان دلها آگاه است، به این هدف ایراد شده که انسانها با توجه به این حقیقت از انحرافات پرهیزند؛ چرا که تمام افکار و اعمالشان در محضر و دید خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 6

6 - آگاهی خداوند ، از راز دل و اسرار افراد

و الله سمیع علیم. اذ همّت طائفتان

کلمه «همّت» از ماده «همّ» به معنای تصمیم و قصدی است که در دل، برای انجام کاری گرفته شود. و بنابر اینکه «اذ همّت» متعلق به «سمیع» و «علیم» باشد، بیانگر علم خداوند به قصد و نیت انسانهاست.

28- علم غیب انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 248 - 7

7 - اخبار غیبی پیامبر بنی اسرائیل ، به بازگشت صندوق عهد به سوی آنان

وقال لهم نبیهم انّ ایه ملکه ان یاتیکم التابوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 15،16،18،20،23

15 - آگاهی برخی از رسولان الهی بر غیب و نهان (ایمان و کفر) امت خویش

ولکنّ الله یجتبی من رسله من یشاء

برداشت فوق بر این اساس است که «من» برای تبعیض و متعلق به «یجتبی» باشد و چون جمله «ولکنّ الله ..»، استدراک از جمله «ما کان الله ...» است، معنای آیه چنین می شود: خداوند، امتها را به غیب آگاه نمی سازد، ولی برخی رسولان را برای آگاه ساختن از غیب انتخاب می کند.

16 - خداوند برخی رسولان را برای آگاه ساختنشان از غیب، برمی‌گزیند.

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب ولكن الله يجتبي من رسله من يشاء

18 - آگاهی تمامی رسولان الهی از غیب *

و لكن الله يجتبي من رسله من يشاء

بنابر اینکه «من»، بیان برای «من یشاء» باشد. یعنی خداوند برای آگاه ساختن از غیب، هر کس را بخواهد انتخاب می‌کند و برای این منظور، رسولان خویش را انتخاب کرده است.

20 - خداوند، افاضه‌کننده علم غیب بر رسولان خویش

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب ولكن الله يجتبي من رسله من يشاء

ص: 219

23 - آگاهی پیامبران به غیب و نهان (پاکى ها ، پليدى ها ، مصالح و مفاصد واقعى انسان ها) ، دليل لزوم ايمان به آنان

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب و لكنّ الله يجتبي من رسله من يشاء فامنوا باللّ

برداشت فوق بر اين مبناست كه جمله «فامنوا . . .» ، متفرع بر جمله «و لكنّ الله يجتبي من رسله» باشد. يعنى چون پيامبران آگاه به غيب هستند، لازم است به آنان ايمان آوريد؛ چرا كه تنها آنان دانا به حقايق امور هستند و راه سعادت و شقاوت را مى شناسند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 41 - 7

7 - آگاهی پیامبران از اعمال امت های خویش

فكيف اذا جئنا . . . على هؤلاء شهيداً

لازمه گواهی دادن بر اعمال نیک و بد مردم، آگاهی به آن اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 109 - 13، 16

13 - پیامبران الهی ناآگاه به امور غیبی

قالوا لا علم لنا انك انت علم الغيوب

جمله «انك انت . . .» مى رساند كه متعلق علم در «لا علم لنا»، امور غیبی است.

16 - علم و دانش پیامبران به غیب در برابر دانایی گسترده خداوند بسیار ناچیز و كم مقدار

قالوا لا علم لنا انك انت علم الغيوب

جمله «انك . . .» پس از «لا علم لنا» مى تواند قرينه بر اين باشد كه نفی علم از پیامبران در مقایسه با علم الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 188 - 8

8 - انسان ها ، حتى پیامبران ، آگاه به امور غیبی جهان نیستند .

و لو كنت أعلم الغيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 96 - 14

14- آگاهی از غیب و بهره مند بودن از علوم خدادادی ، از ویژگی های پیامبران

ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 6

6- رسالت فرستادگان الهی ، مستلزم آگاهی ایشان نسبت به همه امور غیبی نیست .

قل ما كنت . . . و ما أدري ما يفعل بي ولا بكم

ص: 220

خداوند، در این آیه از یک سو رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را تأیید کرده و از سوی دیگر بیان داشته است که پیامبر ممکن است، حتی از سرنوشت شخص خویش بی اطلاع باشد؛ زیرا او تنها پیامدار انذارهای خداوند است و این منصب مستلزم اطلاع وی بر همه حقایق نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 6

6 - امور غیبی ارائه شده به پیامبران ، مصون از دستبرد ناهلان

فلا یظهر علی غیبه أحدًا . إلا من ارتضى من رسول فإنه یسلک من بین یدیه و من خلفه

29- علم غیب خالق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 16 - 2

2- لازمه خالقیت ، آگاهی به اسرار و نهفته های وجود مخلوق

و لقد خلقنا .. و نعلم ما توسوس به نفسه

از این که خداوند، نخست مسأله خلقت را مطرح کرده و سپس علم خویش به اسرار آدمیان را بیان داشته، تلازم یاد شده استفاده می شود.

30- علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 8 - 4

4 - خداوند آگاه به اسرار انسان ها و اندیشه های آنان

و من الناس من یقول ءامنا .. و ما هم بمؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 9 - 4

4 - منافقان علم گسترده و همه جانبه خدا و آگاهی او را به اسرار و نهران انسان ها ، باور نداشته و بدان معتقد نیستند .

یخدعون الله

از اینکه منافقان با نفاق خویش در صدد نیرنگ زدن به خدا برآمده اند، معلوم می شود که آنان می پنداشتند، اگر امری را مخفی کنند، خداوند از آن آگاه نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 221

8 - خداوند ، آگاه به غیب و نهان آسمان ها و زمین (هستی)

إني أعلم غيب السموت والأرض

12 - خداوند ، آگاه به آشکار و نهان فرشتگان

أعلم ما تبدون و ما كنتم تكتمون

14 - از امام صادق (ع) روایت شده که : « إن الله تبارك و تعالی علم آدم أسماء حجج الله كل ها . . . فقال : . . . « أنبئهم بأسمائهم فلما أنبأهم بأسمائهم » وقفوا على عظیم منزلتهم عند الله تعالی فعلموا أنهم أحق بأن يكونوا خلفاء الله في أرضه و حججه على بریته و قال لهم : « ألم أقل لكم إني أعلم غيب السماوات و الأرض و أعلم ما تبدون و ما كنتم تكتمون » . . . »

خداوند تبارك و تعالی اسامی تمام حجت‌های خود را به آدم آموخت، پس [خطاب به آدم] فرمود: ملائکه را از اسامی آنان آگاه نما و چون آنان را از اسامی آگاه ساخت ملائکه به جایگاه بزرگ آنان در نزد خداوند واقف شدند و دانستند که آنان برای خلافت خدا در زمین و حجت بر مردمان سزاوارترند. و خداوند به ملائکه فرمود: « آیا به شما نگفتم من غیب آسمانها و زمین را می دانم و نیز می دانم آنچه شما آن را آشکار می کنید و آنچه آن را پنهان می داشتید » . . . »

15 - « عن ابي جعفر (ع) انه قال في قول الله : . . . « وأعلم ما تبدون و ما كنتم تكتمون » یعنی ما أبدوه بقولهم « أتجعل في ها من يفسد فيها و يسفك الدماء . . . » و ما كتموه : فقالوا في أنفسهم : ما ظننا أن الله يخلق خلقاً أكرم عليه منا ;

از امام باقر(ع) روایت شده که درباره سخن خداوند «وَأَعْلَمُ مَا تَبْدُونَ وَ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ» فرمود: یعنی، آنچه را که با گفتارشان آشکار کرده بودند این بود که گفتند: آیا در روی زمین کسی را قرار می دهی که فساد خونریزی کند؟ . . . و آنچه کتمان کردند آن بود که در پیش خود گفتند: ما گمان نمی کردیم که خداوند کسانی را بیافریند که بیش از ما نزد او گرامی باشند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 72 - 4

4 - خداوند ، آگاه به اسرار انسان ها و توانا بر افشای آنهاست .

و الله مخرج ما كنتم تكتمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 77 - 1

1 - خداوند ، آگاه به آنچه آدمی پنهان می دارد یا آشکار می کند .

أَن اللّٰهُ يَعْلَمُ مَا يَسْرَوْنَ وَ مَا يَعْلَنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 5

5 - خداوند ناظر بر رفتار انسان ها و آگاه به ضمائر ایشان است .

قد نرى تقلب وجهك فى السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 10

ص: 222

10 - خداوند ، به اعمال نهانی انسان ها آگاه است .

علم الله أنكم كنتم تختانون أنفسكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 12

12 - تنها خداوند آگاه به غیب ها و اسرار نهانی است .

و ما كان الله ليطلعكم على الغيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 18

18 - آگاهی کامل خداوند بر تیات و خواسته های درونی انسانها

ان يريد اصلاحاً .. ان الله كان عليماً خبيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 39 - 7

7 - آگاهی کامل خداوند به درون و جان آدمی

و كان الله بهم عليماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 63 - 1،2

1 - خداوند ، آگاه به اسرار درونی منافقان

اولئك الذين يعلم الله ما في قلوبهم

2 - خداوند ، آگاه به تیات و اسرار درونی انسان

يعلم الله ما في قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - إخبار غیبی خدای تعالی از برنامه های توطئه آمیز و مخفیانه مسلمانان متخلف

فاذا برزوا من عندک بیّت طائفه منهم غیر الذی تقول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 91 - 1,2

1 - إخبار خداوند به مسلمانان صدر اسلام که در آینده ای نزدیک گروهی از دشمنان، علی رغم پیمان ترک تعرض، به پیمان خویش وفادار نبوده، در هر آشوبی علیه آنان شرکت خواهند کرد.

ستجدون آخرین یریدون ان یامنوکم و یامنوا قومهم کلّما ردّوا الی الفتنه ارسوا فی

ص: 223

2 - إخبار خداوند به مسلمانان مبنی بر اینکه در گیر و دار مبارزه و نبرد با دشمنان ، گروهی از آنان در صدد کسب امنیت از سوی مسلمانان و از سوی طائفه کافر خویش خواهند شد .

ستجدون آخرین یزیدون ان یامنوکم و یامنوا قومهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 108 - 10، 9

9 - آگاهی کامل خداوند به تمامی گفتار و رفتار آشکار و نهان آدمی

و هو معهم اذ یبیتون ما لایرضی من القول و کان الله بما یعملون محیطاً

10 - علم و احاطه خداوند بر توطئه ها و نقشه های سری دغلبازان و عملکرد آنان

و هو معهم اذ یبیتون ما لایرضی من القول و کان الله بما یعملون محیطاً

«بیتون»، از ماده «بیتوته»، به معنای شب را به صبح آوردن است، و به قرینه جمله های گذشته، مراد از آن، توطئه ها و نیرنگهایی است که شبانه و در خلوت طرح می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 27

27 - علم خدا به رخداد ها و اعمال آدمیان ، قبل از تحقق آن (علم ازلی)

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

بیان اعمال انسانها با فعل مضارع (تفعلوا) و بیان آگاهی خداوند به آن اعمال با فعل ماضی (کان به ..)، حکایت از آن دارد که خداوند به اعمال آدمیان پیش از وقوع آن آگاهی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 24، 25، 29

24 - آگاهی دقیق و همه جانبه خداوند ، به اعمال و رفتار آدمیان

فإنّ الله کان بما تعملون خبیراً

25 - خداوند آگاه به شهادت های دروغ و نابخردی مردم و دانا به کتمان شهادت ، از سوی آنان

وإن تلووا أو تعرضوا فإن الله كان بما تعملون خبيراً

«تلوا» از «لوی لسانه» (زبانش را منحرف کرد) گرفته شده و متعلق آن - به قرینه «شهداء لله» - شهادت می باشد و انحراف زبان، کنایه از دروغ گفتن است.

29 - توجه به آگاهی خداوند از اعمال آدمیان، زمینه اقامه عدل، پرهیز از شهادت های دروغ و کتمان شهادت

کنونا قومین بالقسط شهداء لله .. فإن الله كان بما تعملون خبيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 7 - 13

13 - آگاهی کامل خداوند از نیت قلبی و اسرار درونی انسان

إن الله علیم بذات الصدور

ص: 224

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 61 - 7,8

7 - خداوند داناتر از خود اهل کتاب به اسرار پلید آنان در تظاهر به اسلام

و الله اعلم بما كانوا یکتُمون

«اعلم» به معنای داناتر است. و چون هیچکس جز اهل کتاب به نیت پلیدشان آگاهی نداشت، بنابراین مفضل علیه کلمه «اعلم» خود اهل کتاب هستند؛ یعنی «الله اعلم من انفسهم بما كانوا یکتُمون».

8 - علم خداوند به اسرار درونی هر کس، کاملتر از آگاهی خود اوست.

و الله اعلم بما كانوا یکتُمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 99 - 2,3

2 - خداوند دانای به رفتار و کردار، نیت و حالات انسانها

و الله یعلم ما تبءون و ما تکتُمون

در برداشت فوق «ماتبدون» به رفتار و کردار آدمی که جنبه بیرونی دارد و «ما تکتُمون» به نیت و حالات انسان که همواره جنبه درونی دارد، تفسیر شده است.

3 - آگاهی خداوند به اعمال آشکار و مخفی انسان

و الله یعلم ما تبءون و ما تکتُمون

در برداشت فوق «ماتبدون» به اعمال و رفتار آشکار انسان و «ما تکتُمون» به رفتارها و کردارهایی که در نهان و به دور از چشم مردم انجام می گیرد، تفسیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 14,15,16

14 - آگاهی کامل خداوند به واکنش های امت ها در برابر دعوت و رسالت پیامبران

فیقول ماذا اجبتم .. انک انت علّم الغیوب

15 - تنها خداوند دارای علمی کامل و مطلق به تمامی غیب ها و امور نهانی

انک انت علّم الغیوب

حرف «ال» در الغیوب برای استغراق است و صیغه مبالغه «علّم» دلالت به کمال علم الهی و فراگیری آن دارد.

16 - علم و دانش پیامبران به غیب در برابر دانایی گسترده خداوند بسیار ناچیز و کم مقدار

قالوا لاعلم لنا انک انت علّم الغیوب

جمله «انک . . .» پس از «لا علم لنا» می تواند قرینه بر این باشد که نفی علم از پیامبران در مقایسه با علم الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 15, 20, 21, 22

15 - خداوند آگاه به گفته ها و اندیشه های آدمیان و تمامی حالات و صفات نفسانی ایشان

ص: 225

ان كنت قلته فقد علمته تعلم ما في نفسي

20 - دانایی خداوند به درون عیسی (ع) و بی خبری عیسی (ع) از درون خداوند، دلیل نفی الوهیت عیسی (ع) و حصر آن به خداوند.

سبحنک .. تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک انک انت علم الغیوب

جمله «سبحنک ما یکون لی . .»، بیانگر یگانگی خداوند و نفی الوهیت از عیسی (ع) است و جمله «تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ...» که حاکی از محدودیت علمی عیسی (ع) و علم مطلق خداوند است، به منزله دلیل آن می باشد.

21 - تنها خداوند دارای آگاهی گسترده و دقیق به تمامی غیب ها و اسرارها

انک انت علم الغیوب

22 - دانایی گسترده و دقیق به درون انسان ها، تنها از آن خداست .

تعلم ما فی نفسی . . انک انت علم الغیوب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 2 - 6،7

6 - تنها خداوند آگاه بر «اجل مسمی» است.

و أجل مسمی عنده

7 - تنها خداوند آگاه از زمان قیامت و حشر آدمی است.

و أجل مسمی عنده

مراد از «اجل مسمی» می تواند زمان برپایی قیامت باشد که پس از ذکر خلقت و عمر آدمی به عنوان آخرین منزل ذکر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 3 - 5،6،7،9

5 - خداوند، آگاه از نهان و آشکار انسان

یعلم سرکم و جهرکم

6 - آشکار و نهان آدمی، در نزد خداوند یکسان است.

یعلم سرکم و جهرکم

عطف «جهرکم» بر مفعول «یعلم» و تکرار نشدن فعل می تواند بیانگر مطلب فوق باشد.

7- آگاهی خداوند بر سرّ و آشکار آدمی، برخاسته از حاکمیت کامل او بر سراسر هستی است.

و هو الله فی السموت و فی الأرض یعلم سرکم و جهرکم

9- آگاهی خداوند از نتیجه و سرانجام عمل انسان

و یعلم ما تکسبون

مراد از «ما تکسبون» می تواند جزا و نتیجه عمل باشد که آدمی آن را با عمل خود به دست می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 13 - 5

5- توجه به آگاهی خداوند بر گفتار و کردار آدمیان، برانگیزنده آنان به ایمان

ص: 226

فهم لا يؤمنون . . . و هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 33 - 4

4 - خداوند به حالات درونی و نهانی آدمی آگاه است.

قد نعلم إنه ليحزنك الذي يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 6، 5، 2، 1

1 - خزاین غیب تنها نزد خداوند و فقط او آگاه به آنهاست.

و عنده مفاتيح الغيب لا يعلمها إلا هو

«مفاتيح»، جمع «مفتاح»، به معنای «خزینه»، و یا جمع «مفتاح» به معنای «کلید»، می تواند باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

2 - کلیدها و رمز و راز آگاهی به غیب و نهان، تنها در اختیار خداوند است و کسی را به آن راهی نیست.

و عنده مفاتيح الغيب لا يعلمها إلا هو

در این برداشت «مفاتيح»، جمع «مفتاح»، به معنای «کلید»، گرفته شده است.

5 - احکام خداوند در تکوین و تشریح، متکی بر آگاهی کامل و دقیق او بر غیب و شهود جهان هستی است.

إن الحكم إلا لله . . . لو أن عندي ما تستعجلون به . . . و عنده مفاتيح الغيب

6 - تعجیل نشدن در عذاب مشرکان و کفار، مرتبط با آگاهی مطلق خداوند بر غیب و شهود جهان و اسرار آفرینش است.

قل لو أن عندي ما تستعجلون . . . و عنده مفاتيح الغيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 14، 13

13 - خداوند دانای به تمامی غیب و شهود هستی است.

14 - دانایی خداوند به غیب و شہود عالم، پشتوانہ حشر تمامی انسانها و ظہور مالکیت و حاکمیت انحصاری خداوند در قیامت است.

إلیہ تحشرون .. یوم ینفخ فی الصور علم الغیب و الشہدہ

با توجہ به اینکه در آخرین جملہ آیہ قبل سخن از حشر آدمیان بود و در این آیہ از نفخ صور و برپایی قیامت یاد شدہ و سپس جملہ «عالم الغیب و الشہادہ» آمدہ، گویا این جملہ پاسخی است به کسانی کہ چگونگی حشر آدمیان را، با وجود متلاشی شدن اجساد و از بین رفتن آثار، امری ناممکن می دانند.

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 103 - 10، 9، 6

6 - تنها خداوند به درک و اندیشہ آدمی کاملاً آگاہ است.

ص: 227

و هو یدرک الأبصر

چنانکه راغب در المفردات گفته است. «بَصَرَ» به معنای «بصیره» نیز آمده است، و «بصیرت» یعنی: نیروی ادراک انسان، بنابراین «یدرک الابصار» یعنی دریافت عمق اندیشه ها و ادراکات.

9 - خداوند در عین آگاهی بر کردارهای آدمیان، به آنان لطف دارد.

هو یدرک الأبصر و هو اللطیف الخبیر

از معانی «لطیف» رفق و لطف است و مقتضای کنار هم آمدن دو صفت لطیف و خبیر، خصوصاً در صورتی که «الخبیر» صفت «اللطیف» باشد، برداشت فوق است.

10 - تنها خداوند به کنه و همه ابعاد هستی آگاه است.

و هو اللطیف الخبیر

ذکر نشدن متعلق برای «الخبیر» حکایت از اطلاق و دامنه گسترده آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 7 - 5, 4, 3

3 - خداوند آگاه به تمامی اعمال و اندیشه های پیامبران و امتهای آنان است.

فلنقصن علیهم بعلم و ما کنا غائبین

برداشت فوق بر این اساس است که «مرسلین» مرجع ضمیر «علیهم» باشد.

4 - خداوند همواره حاضر و ناظر به کردار و اندیشه های آدمیان است.

و ما کنا غائبین

5 - آگاهی خداوند به کردار و اندیشه های آدمیان برخاسته از حضور و نظارت مستقیم وی بر آنان و اندیشه هایشان است.

فلنقصن علیهم بعلم و ما کنا غائبین

جمله «و ما کنا غائبین» در حقیقت توضیح «بعلم» است و اشاره به چگونگی علم الهی به اعمال بندگان دارد. یعنی علم الهی برخاسته از حضور وی است، نه اینکه چیزی و یا کسی واسطه این آگاهی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - از موانع نزول عذاب استیصال بر امت های گنهکار و کافر ، علم خداوند به ایمان آوردن آنان در آینده است .

و ما كان الله معذبهم وهم يستغفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - خداوند ، شنوای گفتار ها و آگاه به اندیشه ها و رفتارها

وإن الله لسمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - خداوند آگاه به راز های نهفته در سینه ها

إنه علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 13

13 - خداوند ، شنوای گفتار ها و آگاه به اندیشه ها و کردارها

و أن الله سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 2

2 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از وقوع نبردی میان مسلمانان و یهودیان پیمان شکن ، پیش از واقع شدنش ، آگاه ساخت .

فشردهم من خلفهم

«تقف» مصدر «تقفن» به معنای دستیابی و تسلط پیدا کردن است. «إما» مرکب از «إن» شرطیه و «ما»ی زاید است. تأکید جمله شرطیه با نون تأکید ثقلیه و «ما»ی زایده حکایت از آن دارد که شرط، یعنی وقوع جنگ و تسلط مسلمانان بر یهودیان، تحقق خواهد یافت. بنابراین معنای جمله شرط چنین خواهد بود: اگر نبردی با یهودیان رخ داد و بر آنان مسلط شدی، که البته چنین خواهد شد ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 61 - 9

9 - تنها خداوند شنوای گفتار ها و آگاه بر اندیشه ها

إنه هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 14

14 - خداوند ، به ضمائر ، نيات و مقاصد آدمیان ، آگاه و از آنها باخبر است .

كيف و إن يظهر و عليكم . . . يرضونكم بأفوههم و تأبى قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 16 - 11

11 - آگاهی عمیق خداوند به عملکرد نهان و آشکار آدمیان

والله خبير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 5

5 - علم دقیق خداوند به حالات و روحیات تقوایندگان

ص: 229

و الله عليم بالمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 10

10 - هشدار خداوند به منافقان با بیان علم همه جانبه اش به روحيات و دسيسه های منافقانه آنان

و لأوضعوا خلكم ييغونكم الفتنة . . . و الله عليم بالظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 30

30 - إخبار خداوند ، از رسوایی و فضاحت نهایی منافقان صدر اسلام در جامعه و منزوی شدن آنان

و ما لهم في الأرض من وليّ ولا نصير

با توجه به اینکه آیه، إخبار از آینده است و نیز واژه «فی الأرض» می تواند به همین زندگی دنیوی اشاره داشته باشد، این برداشت به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 78 - 1،2،3،7

1 - توییح منافقان پیمان شکن از سوی خداوند ، به خاطر بینش غلطشان درباره علم و آگاهی کامل خدا به نیات و عملکرد آدمیان

ألم يعلموا أن الله يعلم

2 - علم خداوند به کردار و گفتار مخفیانه آدمیان

يعلم سرهم و نجويهم

3 - غفلت و بی توجهی منافقان به علم غیب و آگاهی گسترده خدا نسبت به اسرار و سخنان پنهانی ، عامل گرایش آنان به تخلف از وظایف خود در برابر خدا

بما أخلفوا الله ما وعده . . . ألم يعلموا أن الله يعلم . . . و أن الله علم الغی

7 - خداوند ، علام الغیوب (دارای علم گسترده و عمیق به همه نهان ها) است .

أَنَّ اللَّهَ عَلَّمُ الْغُيُوبِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 16

16 - تساوی غیب و شهود و نهان و آشکار ، در پیشگاه خداوند

علم الغیب و الشَّهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 98 - 14

14 - آگاهی عمیق خداوند به همه امور بدگویی های آشکار و نهان و نیز به بدخواهی های درونی منافقان نسبت به اسلام و مؤمنان

و من الأعراب . . . یتربص بکم الدوائر . . . واللّٰه سمیع علیم

ص: 230

کلمه «سمیع» بیانگر بدگوییهای منافقان و واژه «علیم» بیانگر آرزوی قلبی آنها نسبت به اسلام و مسلمین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 5

5 - غیب و شهود، و نهان و آشکار همه چیز، در احاطه علم الهی است.

علم الغیب و الشَّهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 18

18 - خداوند، از اسرار نهفته آدمیان، آگاه است.

و الذین... و اللّٰه یشهد إنهم لکذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 20 - 4

4 - علم به غیب در انحصار خداوند است.

إنما الغیب لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 5 - 6, 5

5 - خداوند، آگاه به توطئه های محرمانه و سرّی مشرکان و مطلع از مواضع علنی و آشکار آنان

ألا حین یستغشون ثیابهم یعلم ما یسرّون و ما یعلنون

6 - خداوند، به همه افکار و اندیشه ها آگاه است.

إنه علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 4

4- خداوند، به منزل و مأوای دایم و موقت هر جنبنده ای آگاه است .

یعلم مستقرها و مستودعها

«مستقر» اسم مکان از استقرار و به معنای مقر و قرارگاه است. بنابراین «مستقرها»؛ یعنی، جایگاهی که آن جنبنده در آن استقرار دارد و منزل دایمی یا غالبی اوست. «مستودع» اسم مکان از استیداع (ودیعه گذاشتن و یا ودیعه گرفتن) است و از آن جا که ودیعه به طور موقت و نه دایمی در جایی نگهداری می شود، می توان گفت: مراد از «مستودعها» جایگاهی است که آن جنبنده، به طور موقت در آن جایگاه به سر می برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 31 - 14

ص: 231

14- خداوند ، آگاه به امور نفسانی و جنبه روحانی انسان

الله أعلم بما فی أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 111 - 7

7- خداوند ، به تمامی اعمال انسان ها و حقیقت آن اعمال آگاه است .

إنه بما يعملون خبير

«خبرت الأمر»؛ یعنی ، حقیقت آن را شناختم (لسان العرب). بنابراین «إنه بما يعملون خبير»؛ یعنی ، همانا خداوند به حقیقت و کُنه اعمال شما آگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 112 - 14

14- خداوند ، اعمال انسان ها را می بیند و به همه آنها آگاهی دارد .

إنه بما تعملون بصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 19 - 9

9- خداوند ، به اعمال و رفتار انسان ها آگاه است .

والله علیم بما يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 34 - 13،14،15

13- خداوند ، به احوال بندگان و نیاز های آنان داناست .

فاستجاب له ربه .. إنه هو السميع العليم

14- خداوند ، به ترفند ها و مکر های آدمیان و راه خنثی کردن و از میان بردن آن ، آگاه است .

فصرف عنه كیدهٔ إنه هو السميع العليم

از مصداقهای مورد نظر برای متعلق «سمیع» و «علیم»، به قرینه «کیدهن» ترفند زنان اشراف، و به قرینه «صرف عنه» از میان بردن مکرهای ایشان است.

15- خداوند، برای آگاهی به خواست بندگان نیازی به مقال و عرض حال آنان ندارد.

إنه هو السميع العليم

می توان گفت از اهداف یادآوری علم خدا پس از بیان شنوایی او، این حقیقت است که در آگاهی خداوند به حاجت انسانها، به درخواست کردن و به زبان جاری کردن نیازی نیست، گرچه در اجابت آن مؤثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 77 - 13

ص: 232

و الله أعلم بما تصفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 8 - 10, 4, 3, 2, 1

1- خداوند، از ویژگی های جنین هر زن و مادینه ای آگاه است .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى

مراد از «ما» به قرینه «تحمل كل أنثى» جنین است. «أنثى» به هر جنس ماده از انسان (زن) و غیر انسان (مادینه) گفته می شود.

2- خداوند، به آنچه رحم زنان و مادینه ها برای جنین جذب می کنند آگاه است .

الله يعلم .. ما تغيض الأرحام

«غیض» به معنای کاستن و فرو بردن است که به مناسبت مورد از آن به جذب کردن تعبیر شد. و چون سخن جمله قبل درباره جنین بود معلوم می شود مقصود از آنچه رحمها جذب می کنند، جذبهایی است که در ارتباط با جنین می باشد چه آنها که در پیدایش جنین دخیل است و چه آنها که مایه رشد و نمو جنین می باشد.

3- خداوند، از آنچه رحم زنان و مادینه ها برای جنین جذب نکرده و از خود دفع می کنند آگاه است .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى .. و ما تزدد

«ازدیاد» (مصدر تزدد) به معنای افزودن است و ضمیر در «تزدد» به ارحام باز می گردد. آنچه را رحمها می افزایند - که معنای عبارت «ما تزدد» است- می تواند ناظر به چیزهایی باشد که رحمها افزون بر نیاز جنین از خود تراوش می کنند که دفع می شود و می تواند ناظر به افزودن بر جنین باشد که مایه رشد و نمو او می شود.

4- خداوند به نطفه هایی که رحم زنان و مادینه ها به خود جذب می کنند تا جنین شود، آگاه است .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى و ما تغيض الأرحام

5- خداوند به آنچه رحم زنان و مادینه ها @- پس از جذب نطفه - بر آن می افزایند داناست .

الله يعلم ما تحمل كل أنثى .. و ما تزدد

10- «عن محمد بن مسلم قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله : « يعلم ما تحمل كل أنثى و ما تغيض الأرحام » ؟ قال : ما لم يكن حملاً ، « و ما تزدد » قال : الذكر و الأنثى جميعاً ؛

محمدبن مسلم گوید از امام صادق(ع) درباره سخن خدا: «یعلم ما تحمل کل أنثی و ما تغيض الأرحام» سؤال کردم، حضرت فرمود: [مراد از ما تغيض الأرحام] چیزی است که حمل نباشد و در مورد «و ما تزاد» فرمود: پسر و دختر هر دو می باشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 9 - 1

1- خداوند ، به همه نهان ها و آشکار ها داناست .

علم الغیب و الشهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 10 - 4، 1

ص: 233

1- خداوند به همه سخن ها - پنهان و آشکارش - آگاه است .

سواء منكم من أسر القول و من جهر به

آیه قبل گویای این است که آیه فوق درباره علم خداوند بحث می کند. بنابراین «سواء منكم...»؛ یعنی: «سواء منكم فی علمه».

معانی الأخبار، ص 146، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 2، ص 283، ح 6.

2- خداوند، به راز دل ها و سخنان ابراز نشده داناست .

سواء منكم من أسر القول

«اسرار» به معنای پنهان ساختن است. پنهان کردن سخن می تواند به معنای ابراز نکردن و تلفظ نکردن باشد و می تواند به معنای در ملاً عام نگفتن و در خفا بیان داشتن باشد. برداشت فوق ناظر به معنای اول است.

4- خداوند به همگان - آنان که در تاریکی های شب کاملاً پنهانند و یا در روز روشن آشکارند - آگاه است .

و من هو مستخف باللیل و سارب بالنهار

«استخفاء» (مصدر مستخف) و «خفاء» هر دو به معنای پنهان بودن است، با این تفاوت که «استخفاء» حاکی از تأکید می باشد. «سرب» به معنای راه است و «سارب» به کسی که راه را می پیماید گفته می شود و از آن جا که راه و طی کننده آن معمولاً بر انسانها مخفی نیست - خصوصاً که در روز باشد - می توان گفت: «سارب» در آیه شریفه به قرینه مقابله آن با «مستخف» کنایه از «آشکار» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 34 - 3

3- خداوند، آگاه به نیازها و خواسته های انسان و توانا بر تأمین آنهاست .

و اتيكم من كل ما سألتموه

چون خداوند تمامی نیازهای نوع بشر را برآورده است، معلوم می شود از آن نیازها آگاه و بر اعطای آنها قادر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 38 - 1

1- اذعان حضرت ابراهیم (ع) در دعای خویش به علم همه جانبه خداوند به پنهان و آشکار انسان

رَبُّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نَخْفَىٰ وَ مَا نَعْلَنُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 24 - 1,2,3

1- خداوند ، بی تردید به احوال نسل های پیشین و نسل های آینده ، آگاه است .

و لقد علمنا المستقدمین منکم و لقد علمنا المستأخرین

مقصود از علم خداوند به پیشینیان و آیندگان ، می تواند علم به وجود خود آنان باشد و می تواند علم به احوال آنها باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

2- به یقین ، خداوند به نسل های پیشین و به وجود نسل های آینده بشر ، آگاه است .

و لقد علمنا المستقدمین منکم و لقد علمنا المستأخرین

ص: 234

3- خداوند، بی تردید به احوال انسان های پیشرو در میدان ایمان و عمل و مردم ناموفق در آن، آگاه است.

و لقد علمنا المستقدمین منکم و لقد علمنا المستأخرین

در اینکه تقدّم و تأخّر در آیه فوق، به چه چیز سنجیده شده؟ میان مفسران چند نظریه وجود دارد: یکی از آنها سبقت و تأخیر در رابطه با ایمان و عمل صالح است؛ زیرا دنیا میدان مسابقه برای انسانهاست «و لكل وجهه هو مولیها فاستبقوا الخیرات» (سوره بقره آیه 148). برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 97 - 7

7- خداوند، از ضمیر انسان و احساسات و عواطف روحی و روانی او، کاملاً آگاه است.

و لقد نعلم أنک یضیق صدرک بما یقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 19 - 1

1- خداوند، به تمامی آنچه انسان پنهان می کند و یا آشکار می سازد آگاهی دارد.

و الله یعلم ما تسرون و ما تعلنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 23 - 1,2,4

1- خداوند، قطعاً به تمامی آنچه که منکران آخرت پنهان می سازند و یا علنی می کنند، آگاهی کامل دارد

لاجرم أن الله یعلم ما یسرون و ما یعلنون

ضمیر فاعلی در «ما یسرون و ما یعلنون» به «الذین لایؤمنون بالأخره» در آیه قبل برمی گردد.

2- خداوند، به نیت ها و حالات درونی انسان ها علم دارد.

لاجرم أن الله یعلم ما یسرون

4- آگاهی خداوند از نیت ها و حالات درونی منکران معاد، برخاسته از علم غیب اوست.

فالذین لایؤمنون بالأخره قلوبهم منکره . . . لاجرم أن الله یعلم ما یسرّون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 1

1- امور غیبی و پنهانی آسمان ها و زمین ، در انحصار خداست .

و لله غیب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 91 - 9

9- خداوند ، به همه اعمال آدمیان آگاه است .

إن الله یعلم ما تفعلون

ص: 235

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 7,8

7- خداوند از تمامی گناهان بندگان باخبر و بر همه آنها آگاه و ناظر است .

و کفی برّک بذنوب عباده خبیراً بصیراً

8- آگاهی خداوند ، از گناهان باطنی و ظاهری بندگان ، برای مجازات آنان کافی است و نیازی به شاهد و گواه ندارد .

و کفی برّک بذنوب عباده خبیراً بصیراً

برداشت فوق با توجه به فرق واژه «خبیر» و «بصیر» به دست می آید؛ چون «خبیر» در مورد آگاهی از افکار و درون اشیاست (مفردات راغب) و «بصیر» اطلاع بر اعمال و رفتار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 1,2,4

1- خداوند بر آنچه در باطن انسانهاست ، آگاهی کامل دارد .

رَبِّکُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِی نَفْسِکُمْ

2- ربوبیت خداوند ، مقتضی علم و آگاهی کامل او بر حالات درونی انسانها

رَبِّکُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِی نَفْسِکُمْ

4- خداوند ، از خود انسان به حالات و افکار درونی وی ، آگاه تر است .

رَبِّکُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِی نَفْسِکُمْ

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مفضل علیه «أعلم»، «منکم» باشد؛ یعنی، آگاهی خداوند به درون شما از خودتان بیشتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 30 - 6

6- خداوند از حال بندگان خویش ، کاملاً باخبر بوده و آگاهی همه جانبه دارد .

إنه کان بعباده خبیراً بصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 5

5- دستور های الهی ، حقایقی است مبتنی بر علم و آگاهی خداوند به نیاز های تربیتی بشر

ذلك ممّا أوحى إليك ربك من الحكمة

«حکمت» وقتی به خداوند نسبت داده شود، به معنای معرفت او به اشیا و به وجود آوردن آنها در نهایت اتقان است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 47 - 1,2

ص: 236

1- آگاهی کامل خداوند ، به هدف ها و انگیزه های کافران در گوش فرا دادن به کلمات پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نحن أعلم بما يستمعون به

«با» در «بما» برای سببیت است. بنابراین معنای آیه چنین می شود: ما به غرض و انگیزه ای که کافران به خاطر آن به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوش فرامی دهند علم داریم.

2- خداوند ، از نجوا ها و سخنان سرّی کافران علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) آگاه است .

نحن أعلم .. و إذ هم نحوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 5

5- خداوند ، پیشاپیش به پیامبر (صلی الله علیه و آله) اعلام کرد که منکران معاد ، پس از دریافت جواب شبهه استبعاد معاد ، از پدیدآورنده آن سؤال خواهند کرد .

فسيقولون من یعدنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 1

1- پروردگار ، به احوال انسان ها آگاه تر و داناتر از خود آنان است .

ربکم أعلم بکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 55 - 1

1- پروردگار عالم نسبت به احوال همه موجودات آسمان ها و زمین ، از خود آنها داناتر و آگاهتر است .

وربک أعلم بمن فی السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- خدای پرورش دهنده انسان ها ، آگاه تر از همگان نسبت به ملکات نفسانی و زمینه های روحی آنان

فریکم أعلم بمن هو أهدى سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- عدم اعطای معجزات اقتراحی مشرکان از سوی خداوند ، به دلیل علم خدا به حق ناپذیری آنان

و لقد آتينا موسى . . . فقال له فرعون إني لأظنك يموسى مسحوراً

یادآوری کفر فرعون، علی رغم ارائه معجزات فراوان از سوی موسی (ع) در پی رد درخواستهای مشرکان، می رساند که دلیل عدم اجابت خواسته های مشرکان، تصمیم آنان بر عدم ایمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 11، 6

6- تنها خداوند بر تمام اسرار هستی آگاه است .

قل الله أعلم بما لبثوا له غيب السموت و الأرض

جمله «له غيب..» - به قرینه «الله أعلم» - علاوه بر بیان مالکیت خداوند بر اسرار هستی، بر آگاهی فراگیر او نیز دلالت دارد.

11- خداوند نسبت به حقایق پنهان هستی، تیزبین و بسیار شنوا است .

له غيب .. أبصر به و أسمع

به قرینه «أبصر به»، پس از «أسمع» نیز «به» در تقدیر است و هر دو، صیغه تعجب اند؛ یعنی، خداوند، چه بسیار بینا و شنوا است!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 7 - 5، 7، 2، 4، 1

1 - خداوند، به آنچه که آدمی می گوید و اظهار می کند، آگاه است .

وإن تجهر بالقول فإنه يعلم السرّ وأخفى

جمله «فإنه يعلم..» جانشین جواب شرط «إن تجهر» است و معنای آیه این است که اگر سخن آشکار کنی [خدا می داند]، زیرا که او سرّ و مخفی تر از آن را می داند. در این موارد، بیان علت از تصریح به جواب شرط بی نیاز می کند.

2 - اسرار و رازهای بازگو نشده افراد و نیت های آنان، برای خداوند آشکار است و بر آن آگاهی کامل دارد .

فإنه يعلم السرّ

«سر»، یعنی آنچه از دیگران کتمان می شود (لسان العرب).

4 - خداوند به رازهای فراموش شده آدمی و نهفته ترین اسرار او آگاه است .

فإنه يعلم .. أخفى

5 - خداوند، دارای علم مطلق و آگاه از غیب و شهود

فإنه يعلم السرّ وأخفى

7- آگاهی خداوند بر سر و آشکار آدمی، جلوه ای از حاکمیت و مالکیت مطلقه او بر سرتاسر هستی و اجزای آن است.

علی العرش استوی . له ما فی السموت ... فإنه يعلم السرّ وأخفی

ارتباط این آیه با آیات قبل، گویای این است که چون خداوند بر همه هستی فرمان روایی می کند و مالک حقیقی جهان است، پس بر همه چیز اطلاع و وقوف دارد، اگر چه سر و یا مخفی تر از آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 68 - 2

2- خداوند با آگاه ساختن موسی (ع) از موفقیت قطعی در میدان مبارزه با ساحران، دل او را محکم کرده و به او اطمینان بخشید.

قلنا لاتخف إناک أنت الاعلی

ص: 238

1 - خداوند ، آگاه تر از هرکس به گفت وگو های مجرمان با یکدیگر در صحنه قیامت ، درباره مدت درنگشان در برزخ

إن لبثتم إلاّ عشرًا . نحن أعلم بما يقولون

«ما يقولون»؛ یعنی، آنچه می گویند و مراد از آن می تواند جملات رد و بدل شده بین مجرمان باشد و نیز می تواند مراد، موضوعی باشد که مجرمان در باره آن نظر می دهند. در برداشت یاد شده، اولین احتمال مورد نظر بوده است.

2 - هیچ چیز نزد خداوند مخفی و مستور نیست .

يتخفتون .. نحن أعلم بما يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، دارای آگاهی کامل و دقیق به آینده و گذشته تمامی انسان ها

يعلم ما بين أيديهم و ما خلفهم

تعبیر «ما بین آیدیهم» بر چیزی اطلاق می گردد که زمان چندانی از آن نگذشته باشد و در مواردی (نظیر این آیه) مراد از «ما بین آیدیهم و ما خلفهم» تمامی حالات انسان در همه زمان ها است. گفتنی است که به آنچه رو به روی افراد باشد نیز «ما بین آیدیهم» گفته می شود.

2 - خداوند دانای مطلق به نهان و آشکار است .

يعلم ما بين أيديهم و ما خلفهم

«رویه رو» و «پشت سر» ممکن است کنایه از آشکار و نهان باشد، زیرا به طور معمول آنچه در برابر دیدگان انسان نباشد، از او نهان است.

3 - خداوند ، بر احوال شفیعیان روز قیامت (گذشته ، آینده ، آشکار و نهان آنان) آگاهی کامل دارد .

لاتتفع الشفعة إلاّ من أذن له .. يعلم ما بين أيديهم و ما خلفهم

ضمیر «هم» در «آیدیهم» و «خلفهم» به «من» در آیه قبل بر می گردد که در معنای جمع است و می تواند به اعتبار لفظ، مرجع ضمیر مفرد و به اعتبار معنا، مرجع ضمیر جمع قرار گیرد.

1- خداوند به تمامی گفتار و کردار ملائکه و گذشته و حال آنان آگاه است .

یعلم ما بین أیدیهم و ما خلفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 110 - 1,3,6

1- خداوند ، به گفتار آشکار و توطئه ها و اسرار مشرکان و کافران حق ستیز آگاه است .

إنّہ یعلم الجهر من القول و یعلم ماتکتّمون

3- احاطه علمی به گفتار نهان و آشکار آدمیان ، در انحصار خداوند است .

ص: 239

إن أدرى . . . إنه يعلم الجهر من القول

جمله «إنه. . .» تعلیل برای عدم آگاهی پیامبر(صلی الله علیه و آله) از زمان وقوع عذاب است و این حکایت از انحصار علم برای خدا دارد.

6- اسرار و توطئه های پنهانی انسان ها در قلمرو علم خداوند است .

يعلم ماتكتمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 76 - 1

1 - احاطه علمی خدا به گذشته و آینده انسان ها

يعلم ما بين أيديهم و ما خلفهم

«بین آیدی» کنایه از گذشته و «خلف» کنایه از آینده است؛ یعنی، خدا گذشته و آینده مردم را می داند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 14

14 - آگاهی کامل و همه جانبه خدا به عملکرد انسان ها

إنّی بما تعملون علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 92 - 1

1 - غیب و شهود ، در قلمرو علم خداوند

علم الغیب و الشّهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 7.8

7 - حکم خداوند مبنی بر کیفر دنیوی و اخروی اشاعه دهندگان فحشا و سخت گیری نسبت به آنان ، ناشی از علم و آگاهی او به حکمت

و پیامد کارها و رفتارها است .

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفُحْشَةُ . . . لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ ي

برداشت یاد شده بر اساس این نکته است که مفعول «یعلم» و «تعلمون» حکمت و پیامد همین حکم باشد؛ یعنی، شما نمی دانید که چرا خداوند تا این اندازه نسبت به اشاعه فحشا، واکنش سخت نشان می دهد و حکمت این سخت گیری چیست؟ تنها خداوند به آن آگاهی دارد.

8 - علم و آگاهی خداوند به اسرار مردم و جهل آنان به اسرار یکدیگر

وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

برداشت یاد شده براساس این احتمال است که مفعول «یعلم» اسرار مردم و علایق آنان باشد؛ چنان که تعبیر «یحِبُّونَ» (دوست دارند)، تأیید کننده همین مطلب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 240

20 - حضور خدا در زوایای زندگی انسان و آگاهی او بر آشکار و نهان آدمی

ما زکی منکم من أحد أبداً و لكنّ الله یزکی من یشاء و الله سمیع علیم

22 - تهدید شدن شایعه سازان و افترا زندگان ، به این که خداوند بر سخنان پنهانی و راز های درونی آنان آگاه است .

إنّ الذین جاءوا بالإفک .. و لولا إذ سمعتموه قلتّم ما یكون لنا أن نتکلم بهذا ..

برداشت یاد شده از ارتباط این آیه با آیات قبل - که درباره شایعه و ماجرای «افک» بود - به دست آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - خداوند به رفتار ، کردار ، نیت و اسرار آدمیان آگاه است .

و الله یعلم ما تبدون و ما تکتُمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - خداوند ، از تمامی حرکات و رفتار انسان ها ، آگاه و باخبر است .

إنّ الله خبیر بما یصنعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - بی گمان خداوند ، به همه رفتار نهان و آشکار آدمیان با خبر و آگاه است .

إنّ الله خبیر بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - خداوند ، به نهان و اسرار درونی انسان آگاه است .

قد يعلم الله الذين يتسللون منكم لوادًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 58 - 10

10 - خداوند ، بر احوال بندگان و به گناهان آنان ، آگاهی کامل دارد .

و کفی به بذنوب عباده خبیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 10

10 - حضور خدا در همه جا و همراه همه کس و نیز آگاهی او نسبت به اعمال و گفته های مردمان

ص: 241

إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 188 - 2

2 - خداوند ، دارای احاطه علمی بر تمامی اعمال و رفتار بندگان

قال رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 25 - 6,7

6 - خداوند ، آگاه بر اعمال نهان و آشکار آدمیان

و يعلم ما تخفون و ما تعلنون

7 - تنها خدای آگاه به هر آشکار و نهان سزاوار پرستش است ، نه مظاهر طبیعت (چون خورشید ، ماه و ...) .

يسجدون للشمس .. ألا يسجدوا لله ... و يعلم ما تخفون و ما تعلنون

عبارت «و يعلم ما تخفون..» عطف بر «يخرج» و استدلال دیگری است بر این که تنها خدای یگانه سزاوار پرستش است، نه پدیده هایی چون خورشید، ماه و... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 1,5

1 - تنها خداوند یکتا ، آگاه به غیب آسمان ها و زمین

قل لا يعلم من في السموت و الأرض الغيب إلا الله

5 - زمان برپایی قیامت ، از امور غیبی و علم آن تنها در اختیار خداوند

قل لا يعلم .. الغيب إلا الله و ما يشعرون أيان يبعثون

از ارتباط «ایان یبعثون» با «الغیب» استفاده می شود که رستاخیز، خود مصداق و نمونه ای از امور غیبی است که دانش آن تنها در اختیار خدا است.

1 - خداوند ، آگاه به نیات و اندیشه های پنهان در سینه های مردمان و دانا به گفتار ها و کردار های آشکار آنان

وإن ربك ليعلم ما تكن صدورهم وما يعلنون

3- ربوبیت خدا ، مستلزم آگاهی کامل او از نهران و آشکار خلق

وإن ربك ليعلم

7 - علم خداوند ، به آشکار و نهران آدمیان ، هشدارى است به حق ستیزان .

وإن ربك ليعلم ما تكن صدورهم وما يعلنون

با توجه به بُعد هشدارى و تهدیدى آیات پیشین، تذکر دادن به علم خداوند می تواند هشدار دیگری به مجرمان و حق ستیزان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 75 - 1

1 - آسمان و زمین (جهان آفرینش) ، دارای اسراری بس مخفی که تنها برای خداوند آشکار است .

و ما من غائبه فی السماء و الأرض إلا فی کتب مبین

«غائبه» به هر امر بسیار مخفی گفته می شود؛ زیرا «تاء» در آن برای مبالغه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 88 - 10

10 - انسان ، موجودی سطحی نگر است ؛ ولی خداوند آگاه به حقایق نهان کردار او است آن گونه که به اسرار نهفته هستی آگاهی دارد .

و تری الجبال تحسبها جامده .. . إنه خبیر بما تفعلون

در صورتی که «تری الجبال. ..» بیانگر اسرار نهفته جهان و سطحی نگری انسان نسبت به هستی باشد، آیه بالا نشان دهنده علم برتر خدا در قبال سطحی نگری انسان است و تعبیر «إنه خبیر بما تفعلون» می رساند که خداوند آگاه به اسرار هستی، از پنهانی ترین کردار آدمیان آگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 56 - 8

8 - علم و آگاهی خدا به انسان های قابل هدایت و انسان های غیرقابل هدایت

و هو أعلم بالمهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 69 - 2,4

2 - احاطه علمی خداوند ، به اسرار درون و اعمال و گفته های آشکار انسان ها

و ربک یعلم ما تکنّ صدورهم و ما یعلنون

«إکنان» (مصدر «تکنّ») به معنای پنهان کردن و «إعلان» (مصدر «یعلنون») به معنای آشکار کردن است. بنابراین «ما تکنّ صدورهم»؛ یعنی، آنچه که سینه های آنان در خود پنهان می کند و «ما یعلنون»؛ یعنی، آنچه که آشکار می کنند. گفتنی است که «ما» در «یعلنون»

شامل هم گفتار می شود و هم کردار.

4- آگاهی همه جانبه به نهان و آشکار مردم، از شوون ربوبیت خداوند

و ربّک یعلم ما تکرّ صدورهم و ما یعلنون

تکیه بر وصف ربوبیت به جای هر اسم یا وصف دیگر، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 10 - 17

17 - علم و آگاهی خداوند به اسرار نهفته در سینه های انسان ها، برتر از آگاهی خود آنان است .

ص: 243

أوليس الله بأعلم بما في صدور العلمين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - لقمان - 31 - 23 - 18

18 - خداوند ، بر اعمال و زوایای قلب و اندیشه آدمیان آگاهی دارد .

إنّ الله علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - سجده - 32 - 6 - 3, 9, 1

1 - خداوند ، به همه حقایق پنهان و آشکار جهان ، آگاه است .

ذلک علم الغیب و الشهده

مشارالیه «ذلک» خداوندی است که از او در آیات پیش با چندین صفت یاد شده است.

2 - خداوند خالق عالم و مدبر امور آن ، آگاه به غیب و شهود است .

الله الذی خلق السموت و الأرض .. یدبّر الأمر .. ذلک علم الغیب و الشهده

3 - غیب و شهود و نهران و آشکار ، در پیشگاه خداوند مساوی است .

علم الغیب و الشهده

9 - «عن أبی عبداللّٰه (ع) فی قول اللّٰه عزّوجلّ : «عالم الغیب و الشهاده» . فقال : الغیب ، ما لم یکن و الشهاده ، ما قد کان ;

از امام صادق(ع) درباره این سخن خداوند عزّوجلّ : «عالم الغیب و الشهاده» روایت شده که گفت: غیب چیزی است که هنوز واقع نشده و شهادت، چیزی است که محقق گشته است.»

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - احزاب - 33 - 54 - 4, 1

1 - خداوند ، بر هر چه که انسان ها آن را آشکار کنند و یا پنهان کنند ، آگاه است .

إن تبدوا شیئاً أو تخفوه فإنّ اللّٰه کان بكلّ شیء علیماً

4- آگاهی خداوند به آنچه انسان ها آن را آشکار می کنند و یا پوشیده می دارند ، برخاسته از علم وسیع و گسترده الهی به کائنات است .

إِن تَبَدُّوا شَيْئًا أَوْ تَخْفَوْهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

تکرار «شیء» در کلام که، اولی مربوط به احوال انسان و دومی دال بر همه چیز است، این نکته را می رساند که علم به آن اولی، جزئی از علم به همه کائنات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 2 - 6

6- آگاهی خداوند از مردگان و اجزای آنان که در دل زمین قرار می گیرند .

يَعْلَمُ مَا يَلْجُ فِي الْأَرْضِ

احتمال دارد به قرینه این که در آیه بعد سخن از انکار و وقوع قیامت است، مراد از «ما یلج» مردگان و یا اجزای متلاشی شده آنان

ص: 244

باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 14، 12

12 - خبر وقوع قطعی قیامت ، خبری غیبی و در اختیار خدا است .

قل بلی ... لتأتینکم علم الغیب

14 - ربوبیت خداوند ، مقتضی داشتن علم غیب و احاطه علمی بر همه موجودات

و ربّی ... علم الغیب لایعزب عنه مثقال ذره ... و لا أصغر من ذلك و لا أكبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 11 - 8

8 - علم و آگاهی خداوند ، از تمامی کارهایی که انسان ها انجام می دهند .

إِنّی بما تعملون بصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 48 - 3

3 - ربوبیت خداوند ، مقتضی آگاهی همه جانبه او از غیب و نهان ها است .

إِنَّ رَبّی ... عَلَّم الغیوب

«علاّم الغیوب»، خبر مبتدای محذوفی مثل «هو» است که مرجع آن «ربّی» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 5، 1

1 - خداوند ، به حقایق پنهانی آسمان ها و زمین آگاه است .

إِنَّ اللّٰهَ عِلْمُ غِیْبِ السَّمَوٰتِ وَ الْأَرْضِ

5 - خداوند ، به نیت ها و راز های دل آدمیان آگاه است .

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 76 - 5

5 - همه حرکت ها و رفتار های انسان - در نهان و آشکار - در قلمرو علم خداوند است .

نَعْلَمُ مَا يَسْرُونَ وَ مَا يَعلنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 18

18 - خداوند ، از نیات و باطن انسان ها آگاه است .

ص: 245

إنّه علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 10، 7

7 - خداوند ، آگاه به امور « نهران و آشکار » و « غیب و شهود »

علم الغیب و الشهده

10 - مقتضای الوهیت حق (الله) ، توانایی او بر خلق و آگاهی کامل او از غیب و شهود است .

قل اللهم فاطر السموت و الأرض علم الغیب و الشهده

یادآوری وصف توانایی و آگاهی خداوند، پس از آمدن نام مقدس او (الله)، بیانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 2

2 - همه چیز انسان (گفتار ، رفتار و انگیزه های او) در قیامت ، در قلمرو علم و آگاهی خداوند قرار دارد .

لا یخفی علی الله منهم شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 19 - 3

3 - آگاهی خداوند به اسرار پنهان شده در سینه ها

یعلم ... ما تخفی الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 10

10 - خداوند ، به تمامی امور بندگانش بصیرت و آگاهی کامل دارد .

إنّ الله بصیر بالعباد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - هیچ چیز از دید خدا پنهان نمی ماند، حتی انگیزه ها و اندیشه های درونی انسان

إِنَّ الَّذِينَ يَلْحَدُونَ... لَا يَخْفُونَ عَلَيْنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - اطلاع دقیق خداوند، از هر گونه عملکرد آدمی

فَلَنَنْبِتَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمَلُوا

ص: 246

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 9

9 - خداوند ، آگاه به همه امور حتی به گرایش های قلبی و درونی انسان ها

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيهِ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَّا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ

ذکر احاطه علمی بر تمامی پدیده های هستی، در پی بیان تردید درونی مشرکان در حقانیت معاد، می تواند بیانگر برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 16

16 - خداوند ، دارای آگاهی کامل نسبت به اسرار نهفته سینه ها

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 25 - 8

8 - خداوند ، آگاه و دانا به تمامی افعال بندگان خویش

وَهُوَ الَّذِي... وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 80 - 4

4 - خداوند ، آگاه به هر سرّ و شنونده هر نجوا

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَنَسْمَعَ سُرُّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 16

16- آگاهی کامل خداوند از عکس العمل درونی انسان ها ، در برابر فرمان جهاد و تکالیف دین *

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلِّبِكُمْ وَمُثَوِّبِكُمْ . وَيَقُولُ الَّذِينَ ءَامَنُوا لَوْلَا نَزَّلَتْ ... رَأْيَتِ الَّذِينَ

از ارتباط این آیه با جمله پایانی آیه قبل (و الله يعلم متقلبکم و مثواکم)، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 12

12- آگاهی خداوند، از توطئه ها و کار های پنهانی عناصر سست ایمان و منافق

و الله يعلم إسرارهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 3

ص: 247

3- کیفر سخت منافقان به هنگام مرگ ، براساس علم الهی به نهران کاری های خائنانه آنان

والله يعلم اسرارهم . فكيف اذا توفتهم الملكة

از ارتباط عبارت «فكيف إذا..» - که بیانگر کیفر سخت منافقان است - با ذیل آیه قبل (والله يعلم اسرارهم) استفاده می شود که علم و آگاهی خداوند، پشتوانه کیفر منافقان به هنگام مرگ شان، خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 12 - 4

4- اخبار خداوند از تصورات درونی اعراب متخلف ، نشانه ای از علم عمیق او به کردار بندگان

بل كان الله بما تعملون خبيراً . بل ظننتم ان لن ينقلب الرسول

از ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل، مطلب بالا برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 18 - 7

7- خداوند ، آگاه از خلوص و صداقت باطنی مؤمنان در بیعت رضوان

لقد رضی الله .. فعلم ما فی قلوبهم

مراد از «ما» در «ما فی قلوبهم» - به قرینه «رضی الله..» می تواند صداقت و خلوص مؤمنان باشد؛ زیرا این امور است که رضایت و خشنودی را در پی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 13

13- خداوند ، آگاه بر حقایق مخفی و پنهان از خلق

فعلم ما لم تعلموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 16 - 3

3 - خداوند ، آگاه به ضمیر آدمیان و بی نیاز از اظهار و اعلام آنان

قل أتعلّمون الله بدينكم والله يعلم ما في السموت و ما في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 18 - 1

1 - خداوند ، آگاه به اسرار نهفته (غیب) آسمان ها و زمین

إنّ الله يعلم غيب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 16 - 1

ص: 248

1- خداوند ، خالق انسان و آگاه به وسوسه های نفسانی وی

و لقد خلقنا الإنسان و نعلم ما توسوس به نفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 16

16 - مخفی ترین دوره رشد و پیدایش انسان (دوره جنین) ، آشکار و نمایان در پیشگاه خداوند

هو أعلم بكم . . . و إذ أنتم أجنّه فی بطون أمهتكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 58 - 5

5 - تحقق قیامت و علم به لحظه وقوع آن ، تنها در حیطه قدرت و علم الهی است .

لیس لها من دون الله کاشفه

برخی از مفسران بر آنند که مراد از «کاشفه»، پرده برداشتن از لحظه وقوع قیامت و تحقق ساختن و آشکار نمودن صحنه های آن است. برداشت بالا بر پایه این احتمال می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 8

8 - اخبار الهی از برخورد های توطئه آمیز و مخفیانه قوم ثمود ، در برابر معجزه الهی *

فارتقبهم

با توجه به این که در واژه «فارتقب» ریزنگری و نظارت دقیق نهفته است، احتمال می رود این فرمان، در مقام بیان حرکت های مرموز قوم ثمود در برابر معجزه ای باشد که برای آنان عطا خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 6 - 3

3 - خداوند ، به اسرار نهان در درون سینه ها آگاهی کامل دارد .

و هو علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 24

24 - خداوند ، به تمامی اعمال مؤمنان آگاه است .

و الله بما تعملون خبیر

خطاب در آیه شریفه، متوجه مؤمنان است و مفهوم «ما» در «بما تعملون» عام و دربرگیرنده همه اعمال می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 1 - 8

ص: 249

8 - خداوند ، همه گفتوگو ها و سخنان محرمانه انسان ها را می شنود و بر آنها آگاهی دارد .

قد سمع الله .. . إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّ اللهَ ..» در مقام تعلیل می باشد و این تعلیل، تعمیم دهنده حکم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 3 - 8

8 - خداوند ، به تمامی آنچه مردم انجام می دهند ، آگاهی کامل دارد .

و الله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 4،10

4 - گفتوگو های محرمانه هیچ جمع نجواکننده ای ، بر خداوند پوشیده نیست .

ما يكون من نجوى ... إلا هو معهم أين ما كانوا

10 - خداوند ، گفتوگو های محرمانه نجواکنندگان را ، در قیامت به آنان خبر خواهد داد .

ثم ينبئهم بما عملوا يوم القيمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 11 - 15

15 - خداوند ، به تمامی اعمال بندگانش آگاهی کامل دارد .

و الله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 13

13 - خداوند ، به تمامی اعمال مردمان آگاهی کامل دارد .

و الله خبير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 14

14 - خداوند ، دارای آگاهی ژرف و همه جانبه نسبت به اعمال آدمیان

إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 3،8

3 - خدای یگانه ، آگاه به تمامی غیب و شهود (پنهان و آشکار)

علم الغیب و الشّهده

ص: 250

8 - پرتوافکنی رحمت الهی بر خلق، متکی به آگاهی او از غیب و شهود *

علم الغیب و الشَّهده هو الرحمن الرحیم

وصف «عالم الغیب . . .» قبل از «الرحمان الرحیم»، می تواند نظر به پشتوانه رحمت الهی داشته باشد؛ زیرا در صورت جهل، چه بسا به جای رحمت، نقت صورت گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 18

18 - خداوند، آگاه به اعمال پنهانی و آشکار آدمیان

و أنا أعلم بما أخفیتم و ما أعلنتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 4

4 - خداوند، عالم به غیب و شهود هستی است .

إلی علم الغیب و الشَّهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 4 - 3,4,5,6

3 - خداوند، به تمامی حرکت ها و رفتار های پنهانی و آشکارای انسان ها آگاه است .

و یعلم ما تسرون و ما تعلنون

4 - خداوند، به راز ها و اسرار نهفته در سینه ها آگاهی کامل دارد .

و اللّٰه علیم بذات الصدور

5 - علم خداوند، مطلق و فراگیر همه ذرات نهان و آشکار جهان هستی است .

یعلم ما فی السموت . . . و ما تعلنون و اللّٰه علیم بذات الصدور

یادآوری آگاهی خداوند از موجودات آسمان ها و زمین و نیز رفتارهای پنهانی و آشکارا و رازهای دل بشر، اشاره به علم مطلق و فراگیر

خداوند است.

6- آگاهی و عقیده به علم همه جانبه خداوند به جهان و انسان، بازدارنده انسان ها از نافرمانی و گناه

يعلم ما في السموت . . . و ما تعلنون والله عليم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 7 - 8

8- آفریدن جهان و آگاهی از پدیده های آن و اسرار نهفته در دل آدمیان، نشانه آسان بودن آفرینش مجدد انسان ها از جانب خداوند

خلق السموت . . . و الله عليم بذات الصدور . . . و ربّي لتبعثنّ . . . و ذلك على الله

مطلب یاد شده، از ذکر آفرینش جهان به قدرت خداوند و آگاهی همه جانبه او در آغاز و سپس یاد کردن آسانی برپایی قیامت برای او، به دست می آید.

ص: 251

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 8 - 6

6 - خداوند ، از تمامی رفتار ها و کردار های آدمیان با خبر است .

والله بما تعملون خبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 11 - 7,8

7 - علم خداوند ، مطلق و همه جانبه است .

والله بكلّ شيء عليم

8 - آگاهی و ایمان مؤمنان به علم همه جانبه خداوند ، مایه تحمل مصیبت ها و پایداری در برابر مشکلات است .

ما أصاب من مصيبة إلا بإذن الله . . . والله بكلّ شيء عليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 18 - 2

2 - خداوند ، آگاه از غیب و شهود و دانا به تمامی امور نهران و آشکار جهان است .

علم الغیب و الشّهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 3 - 9,11

9 - هیچ کس ، جز خداوند ، از افشا شدن راز پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی همسرش (حفصه) آگاه نبود .

قالت من أنباک هذا قال تبأنی العليم الخبير

از این که پیامبر (صلی الله علیه و آله) آگاهی خود را از ناحیه خداوند دانسته است، می توان به مطلب یاد شده پی برد.

11 - خداوند ، به راز دل آدمیان و سخنان درگوشی و پنهانی آنان آگاه و باخبر است .

و إذ أسرّ النبي إلى بعض أزواجه . . . و أظهره الله عليه . . . قال تبأنی العليم الخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 13 - 1,2,3,4,5

1 - خداوند ، به تمامی گفته های پنهانی و آشکار آدمیان آگاهی کامل دارد .

وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ

توصیف خداوند با صیغه مبالغه «علیم»، می تواند بیانگر کثرت و کمال علم او باشد.

2 - هیچ چیز ، از نظر خداوند پنهان نبوده و علم او به همه پدیده های نهان و آشکار جهان یکسان است .

وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ

«او» در این آیه، برای تساوی است؛ یعنی، پدیده های جهان - چه در نهان باشند و چه آشکارا - برای خداوند مساوی است و همه به طور یکسان در قلمرو علم او قرار دارند.

ص: 252

3 - آگاهی خداوند از تمامی توطئه های نهان و آشکار کافران

و أُسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوْ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ

4 - خداوند ، به نیت ها ، راز دل ها و ضمیر آدمیان ، آگاهی کامل دارد .

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

5 - آگاهی کامل خداوند به راز دل ها و ضمیر آدمیان ، دلیل احاطه کامل او بر تمامی گفته ها و توطئه های نهان و آشکار کافران است .

و أُسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوْ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّهُ عَلِيمٌ...»، در مقام تعلیل برای عبارت «و أُسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوْ اجْهَرُوا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 14 - 1

1 - خداوند ، آگاه به تمامی آفریده های خویش است .

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 15 - 6

6 - آفرینش زمین و بستر مناسب بودن آن برای حرکت و روزی انسان ها ، جلوه علم و آگاهی خداوند بر احوال نهان و آشکار انسان ها

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ .. هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا... وَكَلُوا مِنْ رِزْقِهِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه، درصدد تبیین چگونگی علم خداوند بر احوال و ضمیر انسان ها است که در دو آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 49 - 1,2

1 - آگاهی کامل خداوند ، از ایمان یا کفر انسان ها

وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ

2 - خداوند ، آگاه به نهران انسان ها و اسرار درونی آنان

وإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ

برداشت یاد شده، به سبب این نکته است که ایمان و کفر، از امور نهانی و از اسرار درونی انسان ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 26 - 4، 1

1 - خداوند ، آگاه به تمام حقایق غیبی و امور پنهانی

علم الغیب

4 - « فقال أبو جعفر (ع) : . . . و أمّا قوله « عالم الغیب » فإنّ الله عزّ وجلّ عالمٌ بما غاب عن خلقه فيما يقدر من شيء و يقضيه في

ص: 253

علمه قبل أن يخلقه وقبل أن يُفصّيه إلى الملائكة ;

امام باقر(ع) فرمود: اما [معنای] سخن خداوند: «عالم الغیب» [این است] خدای عزوجلّ عالم است به آنچه از مخلوقاتش پنهان می باشد. چیزی را که مقدر فرموده و در علم خود گذرانده است؛ قبل از این که آن چیز را بیافریند و قبل از این که آن را به ملائکه برساند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 28 - 6

6 - خداوند ، به تعداد و آمار همه پدیده های هستی آگاه است .

و أحصى كل شيء عدداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 2

2 - آگاهی کامل خداوند ، از تمامی حرکات و رفتار های انسان ها

يعلم أنك تقوم أدنى من ثلثي الليل . . . علم أن سيكون منكم مرضى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 23 - 3

3 - آگاهی خداوند ، به اسرار درونی و نیت های انسان

والله أعلم بما يوعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 7 - 11، 9، 7

7 - خداوند ، به تمام آنچه آشکار است و یا همواره مستور می ماند ، آگاه است .

إنّه يعلم الجهر وما يخفى

فعل مضارع در «مابخفی» - به قرینه آن با کلمه «الجهر» - دلالت بر تجدد و استمرار خفا دارد و می رساند که مراد از «مابخفی»، چیزهایی است که مخفی شدن اقتضای طبیعت آن باشد.

9- آگاهی خداوند از آشکار و نهان ، پشتوانه نفوذ مشیت خداوند در پیدایش و زوال آموخته های انسان

سنقرنک فلاتنسی . إلاّ ما شاء الله إنّهُ يعلم الجهر و ما يخفی

11 - علم خداوند به آشکار و نهان ، توجیه کننده مشیت او درباره محو یا ابقای معارف در ذهن پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فلاتنسی . إلاّ ما شاء الله إنّهُ يعلم الجهر و ما يخفی

جمله «إنّهُ يعلم ..» ، تعلیل برای «شاء الله» و بیانگر این است که اگر خداوند برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نسیان آیه ای را بخواهد و آن را از صفحه خاطر آن حضرت محو سازد؛ دلیلی عالمانه داشته و بر پایه علم مطلق خود به هر نهان و آشکار، چنین اراده ای کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 7 - 7

ص: 254

7 - کمک های مالی به مردم - هر چه باشد - از دید خداوند مخفی نمانده و محاسبه خواهد شد .

يقول اهلكت مالا لبدأ . أیحسب أن لم یره أحد

در برداشت یاد شده، مفروض این است که گوینده «اهلکت . . .» اهل انفاق بوده؛ ولی بر تعبیر «اهلکت» تویخ شده است. به این بیان که انفاق گران، نباید مال خود را تلف شده بدانند؛ زیرا انفاق ها از نظر خداوند مخفی نمی ماند. البته این افراد نباید به همین مقدار اکتفا کنند؛ بلکه برای قرار گرفتن در زمره «أصحاب المیمنه» باید به عقبه هایی گام نهند که آیات بعد گویای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 8 - 5

5 - خداوند ، بر تمام دیدنی ها آگاه است .

ألم نجعل له عینین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 9 - 3

3 - خداوند به تمامی دانسته ها ، نیت ها و افکار انسان ، دانا است .

أیحسب أن لم یره أحد . ألم نجعل له ... و لساناً و شفقتین

تکیه بر ابزار سخن گفتن، در پاسخ کسی که از آگاهی خداوند غافل است، بیانگر این نکته است که چون زبان و لب ها - که انسان با آن معلومات و منویات خود را به دیگران انتقال می دهد - آفریده خداوند است. پس نمی توان او را از ضمیر انسان ناآگاه دانست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 1,2

1 - خداوند ، دارای آگاهی دقیق به انسان ها و افکار و کردار آنان است .

إن ربهم بهم یومئذ لخبیر

«خبیر»، از ریشه «خَبِرَ» (دانستن درون و پنهان) یا «خَبِرَهُ» (دانستن ظاهر و باطن) است. (تاج العروس)

2 - قیامت ، روز پی بردن همگان به آگاهی دقیق خداوند از اسرار درونی ایشان

یومئذ

تعبیر «یومئذ» قیامت را زمان علم خداوند، قرار داده و درباره علم او در دنیا، بیانی ندارد و از آن جا که علم الهی ازلی و ابدی است، اختصاص یافتن آن به قیامت، ناظر به قابل انکار نبودن آن است؛ یعنی، گرچه در دنیا برخی به علم او معترف نیستند؛ ولی در قیامت، آنان نیز به این حقیقت پی خواهند برد.

31- علم غیب خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 79 - 14

14- خضر (ع) از برخی حوادث آینده، آگاه بود و در برابر آن احساس مسؤولیت می کرد.

ص: 255

و كان وراءهم ملك يأخذ كل سفينة غصبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 20

20- آگاهی خضر (ع) بر اسرار و حقایق امور عالم و نیز اطلاع او بر اراده خداوند در باره آنها ، نمودی از علم لدنی وی بود .

و علمنه من لدنا علما . رحمه من ربك و ما فعلته عن امری

32- علم غیب رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 3, 2, 1

1 - خداوند هیچ کس را - جز کسانی که از آنان راضی و خشنود باشد (رسولان) - از علم غیب خود آگاه نمی سازد .

إلا من ارتضى من رسول

«من» - در «من رسول» - برای تبیین «من ارتضى» است.

2 - امکان آگاه شدن رسولان الهی ، از علم غیب و امور پنهانی به وسیله وحی و الهام خداوند

فلا یظهر علی غیبه أحدا . إلا من ارتضى من رسول

3 - امکان آگاهی رسولان الهی از زمان برپایی قیامت و نزول عذاب بر کافران ، به وسیله وحی و الهام خداوند

قل إن أدری أقریب ما توعدون . . . إلا من ارتضى من رسول

33- علم غیب عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 9

9- عیسی (ع) به برخی از حوادث آینده خویش آگاه بود .

والسلم علی . . . یوم أموت

34- علم غیب محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 19

19 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آگاه به پاکان و ناپاکان (مؤمن و منافق) امت خویش ، از طریق علم به غیب

و ما كان الله . . . ولكن الله يجتبي من رسله من يشاء

ص: 256

مراد از «من رسله» - چه برخی از رسولان باشند و چه تمامی آنان - قطعاً پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) از جمله آنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 24 - 7

7 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) هم اکنون شاهد سرنوشت ذلتبار مشرکان در قیامت*

انظر کیف کذبوا علی أنفسهم و ضل عنهم ما كانوا یفترون

فعل «انظر» خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. توجه به گزینش این مخاطب ویژه، این احتمال را که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در دنیا نیز با چشم ملکوتی خود شاهد صحنه های قیامت هستند، تقویت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 9، 10، 7

7 - برخی از مردم عصر بعثت، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به امور غیبی آگاه می پنداشتند .

لو كنت أعلم الغیب لاستكثرت من الخیر

9 - عدم دستیابی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به منافع بسیار و بروز مشکلات و سختی ها در زندگانی وی، نشانه آگاه نبودنش به غیب ها و امور نهانی است .

و لو كنت أعلم الغیب لاستكثرت من الخیر

«استكثرت» (مصدر استكثرت) هنگامی که پس از آن «من» آورده شود، به معنای زیاد برداشت کردن و فراوان به دست آوردن است. بنابراین «استكثرت من الخیر»، یعنی منافع بسیاری را برداشت می کردم و به دست می آوردم.

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خدا مأمور بود تا وابسته بودن توانش را به مشیت خدا و آگاه نبودنش را به امور غیبی به مردم اعلام کند .

قل لأملک . . . و لو كنت أعلم الغیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 12، 4

4 - اطلاع یافتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از آینده و امور غیبی، توسط وحی

يعتذرون إليكم إذا رجعتم

12 - آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اعمال نهانی متخلفان ، در پرتو وحی و هدایت الهی

و سیری الله عملکم و رسوله

از اینکه رؤیت تنها به خدا و رسول نسبت داده شده، استفاده می شود که ممکن است اعمال متخلفان بر دیگران مخفی باشد. گفتنی است که فاصله شدن «عملکم» میان «الله» و «رسوله» ممکن است اشاره به این باشد که علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) در طول علم خدا و در پرتو آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 86 - 2

2 - پیامبران الهی ، بی خبر از نبوت خویش پیش از مبعوث شدن .

ص: 257

و ما كنت ترجوا أن يلقى إليك الكتب

جایی که پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) پیش از بعثت خویش، از آن هیچ گونه اطلاعی نداشته باشد و حتی گمان آن نیز در ذهنش جوانه نزند؛ به طریق اولی پیامبران دیگر نیز چنین خواهند بود. بنابراین با القای خصوصیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مطلب یاد شده را می توان درباره همه پیامبران تعمیم داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 5

5- اطلاع از آینده و سرنوشت فرد فرد بشر، خارج از قلمرو رسالت و مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل . . . و ما أدري ما يفعل بي ولا بكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 24 - 6

6 - آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به غیب

و ما هو علی الغیب بضنین

35- علم غیب معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 2

2- لزوم برخورداری معبود، از علم مطلق و آگاهی به نهانی ترین امور هستی

قل لا یعلم من فی السموت و الأرض الغیب إلا الله

این بخش از آیات، در مقام اثبات توحید و رد شرک است و در این راستا است که علم مطلق الهی مطرح و به انسان یادآوری شده است که این علم فقط در اختیار خداوند می باشد و نه غیر او؛ پس غیر او شایسته برای پرستش نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 4

4- آگاهی مطلق به غیب و شهود، لازمه مقام الوهیت و خداوندگاری است .

هو الله الذي لا إله إلا هو علم الغيب و الشهده

توصيف «الله» به «عالم الغيب و الشهاده»، بيان بالا را افاده مى كند.

36- علم غيب ملائكه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 258

7- فرشتگان مطمئن به فسادگری و خونریزی انسان ، پیش از آفرینش وی

قالوا أتجعل فيها من يفسد فيها و يسفك الدماء

«سفک» (مصدر یسفک) به معنای ریختن است و «من ... یسفک الدماء» (کسی که ... خونها خواهد ریخت) کنایه از کشتارهای فراوان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 8 - 6

6- اطلاعات و اخبار غیبی مربوط به اهل زمین ، در اختیار فرشتگان آسمان قرار دارد .

لا یستمعون إلى الملائع الأعلی

37- علم غیب موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 81 - 5

5- موسی (ع) ، از پیش بر پیروزی خود و شکست ساحران و ابطال سحرشان ، اطمینان داشت .

قال موسی ما جئتم به السحر إن الله سیبطله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 102 - 1

1- تذکر موسی (ع) به آگاهی و اعتقاد درونی فرعون به حقانیت معجزات او علی رغم سحر خواندن آنها

ینی لأظنک یموسی مسحورًا . قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا رب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 74 - 7,8

7- موسی (ع) ، از برخی امور غیبی ، آگاه بود .

أقتلت نفساً زكّيةً بغير نفس

آگاهی موسی(ع) از قاتل نبودن نوجوان مقتول، ممکن است از علوم غیبی آن حضرت باشد.

8- موسی (ع) نسبت به اعمال ناروا و خلاف شرع حساسیت شدیدی داشت .

قال أقتلت نفساً زكّيةً بغير نفس

اعتراض موسی به خضر(ع) علی رغم قول و قرارهای قبلی، نشان از آن دارد که موسی(ع) به قدری در این مسائل حساسیت داشت که تحت تأثیر آن، عهد و قرار خود را نیز فراموش کرده و یا آن را نادیده گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 259

7- علمی که موسی (ع) در پی آموختن آن از خضر (ع) بود، علم تأویل و تحلیل حوادث و شناخت حقایق پشت پرده رخدادها بود.

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت .. سأنبئك بتأويل ما لم تستطع عليه صبراً

38- علم غیب نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 62 - 11, 12, 13

11 - خداوند نوح (ع) رابه حقایقی پوشیده بر مردم آگاه ساخت .

و أعلم من الله ما لا تعلمون

من در «من الله» می تواند برای ابتدای غایت باشد. در این صورت «أعلم من الله ...» یعنی علم من از جانب خداست و خدا مرا به حقایقی آشنا کرده است. و نیز می تواند «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد. یعنی من حقایقی را درباره خدا و صفات او می دانم که شما نمی دانید. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

12 - نوح (ع) ، آگاه به حقایقی پوشیده از مردم درباره خداوند

و أعلم من الله ما لا تعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد.

13 - آگاهی نوح (ع) به حقایقی از جانب خدا ، از عوامل پایداری وی در تبلیغ رسالت های الهی و خیرخواهی خالصانه برای مردم

أبلغكم رسالت ربي و أنصح لكم و أعلم من الله ما لا تعلمون

به نظر می رسد جمله «أعلم من الله ..» به منزله تعلیلی باشد برای «أبلغكم» و «أنصح لكم». یعنی آگاه بودن من بر حقایقی پوشیده بر شما مرا در ابلاغ رسالت های الهی پایدار می سازد.

39- علم غیب یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 86 - 12

12- یعقوب (ع) حقایقی را درباره خدا و صفات او می دانست که بر دیگران پوشیده و مستور بود .

و أعلم من الله ما لا تعلمون

برداشت فوق، بر این اساس است که «من الله» به معنای دربارہ خدا باشد. بر این اساس مراد از «ما لا تعلمون» صفات و ویژگیهای خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 95 - 3

ص: 260

3- یعقوب (ع) در طول فراق یوسف (ع) همواره به زنده بودن او اعتقاد داشت و آن را برای اطرافیانش اظهار می کرد .

قال أبوهم إني لأجد ريح يوسف .. قالوا تالله إنك لفي ضللك القديم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 96 - 9,10,12,13

9- یعقوب (ع) پیش از دریافت بشارت به حیات یوسف (ع) ، به زنده بودن او اطمینان داشت .

ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون

«من الله» می تواند به معنای «از ناحیه خدا» باشد و نیز می تواند به معنای «درباره خدا» باشد. براساس معنای اول، مراد از «ما لا تعلمون» - به مناسبت مورد - زنده بودن یوسف(ع) ، دیدار او و ... می باشد.

10- یعقوب (ع) برخلاف فرزنداناش ، به سپری شدن دوران فراقش از یوسف (ع) اطمینان داشت .

ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون

12- آگاهی یعقوب (ع) به حیات یوسف (ع) و وصال او ، دانشی بود که از ناحیه خداوند به آن حضرت افاضه شده بود .

ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون

13- یعقوب (ع) حقایقی را درباره خدا و صفات او می دانست که بر دیگران پوشیده و مستور بود .

ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد. بر این اساس مقصود از «ما لا تعلمون» صفات و ویژگیهای خداوند است.

40- علم غیب یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 4,5,7,9,10

4- یوسف (ع) ، از علم غیب برخوردار بود .

قال لا يأتيكما طعام ترزقانه إلاّ تبأتكما بتأويله

ضمیر در «بتأویله» محتمل است به «طعام» باز گردد، و ممکن است مراد از آن رؤیای هر یک از هم بندگان یوسف(ع) باشد. بر اساس احتمال نخست، جمله «قال لایأتیکما...» حاکی از این است که یوسف(ع)، از غیب مطلع بوده است.

5- یوسف (ع)، بهره مندی خویش از علم غیب را برای هم بندگان زندانیش فاش ساخت.

ذلکما مما علمنی ربی

7- یوسف (ع)، پیش از آوردن غذا برای زندانیان، نوع و خصوصیات آن را برای ایشان بیان کرد.

قال لایأتیکما طعام ترزقانه إلاّ تبأتکما بتأویله قبل أن یأتیکما

بر این اساس که ضمیر در «تأویله» به «طعام» باز گردد، جمله «قال لایأتیکما...» چنین معنا می شود: یوسف(ع) گفت: «پیش از آنکه غذایی که به شما اعطا می شود، برایتان حاضر گردد، تأویل آن غذا را برای شما بیان کرده ام» مراد از تأویل طعام، ماهیت نوع خصوصیات و نتیجه آن می باشد.

9- خداوند، آموزنده علم غیب به یوسف (ع)

ص: 261

ذلکما مما علمنی ربی

10- آگاهی یوسف (ع) به غیب و توان او بر تعبیر رؤیایها، تنها بخشی از دانش موهبتی خداوند به یوسف (ع) بود.

ذلکما مما علمنی ربی

«من» در «مما» می تواند برای تبعیض باشد و محتمل است بیانگر نوع و جنس باشد. برداشت فوق، بر اساس احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 41 - 9

9- اطلاع یوسف (ع) از آینده و آگاهی او به غیب

قضی الأمر الذی فیه تستفتیان

مفاد «قضی الأمر...» تأویل و تفسیر رؤیای هم بندان یوسف نیست؛ بلکه بیان حقیقتی است که آن حضرت در حاشیه تأویل رؤیا بیان داشت و این نشان دهنده آن است که آن حضرت علاوه بر تعبیر رؤیا، به اموری از آینده نیز آگاه بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 93 - 6

6- آگاهی یوسف (ع) از غیب و اطلاع او بر حوادثی از آینده

فألقوه علی وجه أبی یأت بصیراً

تأثیر پیراهن یوسف (ع) بر چشمان یعقوب (ع) و بینا شدن آنها، از امور غیبی است و یوسف (ع) از آن آگاه بود.

41- غفلت از علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 78 - 3

3 - غفلت و بی توجهی منافقان به علم غیب و آگاهی گسترده خدا نسبت به اسرار و سخنان پنهانی، عامل گرایش آنان به تخلف از وظایف خود در برابر خدا

بما أخلفوا الله ما وعدوه... ألم يعلموا أن الله يعلم... وأن الله علم الغی

42- غیب آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 75 - 1

1 - آسمان و زمین (جهان آفرینش) ، دارای اسراری بس مخفی که تنها برای خداوند آشکار است .

و ما من غائبه فی السماء و الأرض إلا فی کتب مبین

ص: 262

«غائبه» به هر امر بسیار مخفی گفته می شود؛ زیرا «تاء» در آن برای مبالغه است.

43- غیب آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 33 - 3,7,8

3 - فرشتگان در پی با خبر شدن از نام های حقایق هستی ، دانستند که آسمان ها و زمین دارای غیب و نهان است .

فلما أنبأهم .. قال ألم أقل لكم إني أعلم غيب السموت و الأرض

7 - آسمان ها و زمین (هستی) ، دارای غیب و نهانی که حتی بر فرشتگان هم مخفی بود .

إني أعلم ما لا تعلمون .. ألم أقل لكم إني أعلم غيب السموت و الأرض

8 - خداوند ، آگاه به غیب و نهان آسمان ها و زمین (هستی)

إني أعلم غيب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 1

1- آسمان ها و زمین ، دارای غیبی و رای آنچه احساس و مشاهده می شود .

و لله غيب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 1,2,6

1- امور غیبی و پنهانی آسمان ها و زمین ، در انحصار خداست .

و لله غيب السموت و الأرض

2- وجود رخدادهایی پنهانی در آسمان ها و زمین ، غیر قابل کشف برای آدمیان

و لله غيب السموت و الأرض

غیب دانستن برخی از امور و رخدادهای موجود در آسمانها، دلیل آن است که آنها از قلمرو دانش بشر بیرون است.

6- برپایی قیامت ، از جمله امور غیبی آسمان ها و زمین است .

ولله غیب السموت و الأرض و ما أمر الساعه

.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 4

4- آسمان ها و زمین ، حاوی حقایقی نهفته و اسراری نهان از غیر خدا

له غیب السموت و الأرض

ص: 263

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 1

1 - تنها خداوند یکتا ، آگاه به غیب آسمان ها و زمین

قل لا یعلم من فی السموت و الأرض الغیب إلاّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 2، 1

1 - خداوند ، به حقایق پنهانی آسمان ها و زمین آگاه است .

إنّ الله علم غیب السموت و الأرض

2 - وجود حقایقی پنهان از دید انسان ها در آسمان ها و زمین

إنّ الله علم غیب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 18 - 7، 1

1 - خداوند ، آگاه به اسرار نهفته (غیب) آسمان ها و زمین

إنّ الله یعلم غیب السموت و الأرض

7 - آسمان ها و زمین ، علاوه بر ابعاد مادی و مشهود ، دارای زوایای پنهان و اسراری نامکشوف بر آدمیان

یعلم ما فی السموت و ما فی الأرض ... یعلم غیب السموت و الأرض

در آیات پیشین سخن از علم خدا به مطلق موجودات هستی بود؛ ولی در این آیه بر زوایای پنهان و نامکشوف آن تأکید شده است. جمع دو آیه، بیانگر معنای بالا است.

44- غیب آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 3 - 3

3 - محدود ندانستن هستی به محسوسات ، اساسی ترین اصل در جهان بینی ادیان الهی

الذین یؤمنون بالغیب

از نکته هایی که می تواند به کارگیری «الغیب» را به جای «الله» توجیه کند، این است که در گام نخست به انسانها یادآوری شود که هستی منحصر به محسوسات نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 33 - 9

9 - اسما و حقایقی که خداوند به آدم (ع) آموخت ، از غیب های هستی بود .

إني أعلم ما لاتعلمون .. ألم أقل لكم إني أعلم غیب السموت و الأرض

ص: 264

بنابراین مراد از «ما لا تعلمون» همان غیب آسمانها و زمین خواهد بود و آمدن «وعلّم آدم . . .» پس از «إني أعلم ما لا تعلمون» می رساند که اسامی تعلیم داده شده به آدم، مصداقی از «ما لا تعلمون» است. نتیجه این دو مقدمه این است که: مراد از «الأسماء» همان غیب آسمانها و زمین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 8

8 - انسان ها ، حتی پیامبران ، آگاه به امور غیبی جهان نیستند .

و لو كنت أعلم الغيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 9 - 3

3- تقسیم پدیده های جهان به غیب و شهود از طبقه بندی های هستی در قرآن

الغيب والشهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 6 - 7

7- جهان آفرینش ، افزون بر موجودات آشکار و شهودی ، دارای حقایق نهان و غیبی

يعلم السرّ في السموت والأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 9

9- جهان هستی ، متشکل از حقایق غیبی و ناشناخته و امور محسوس و شناختنی

علم الغيب والشهده

45- غیب زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - فرشتگان در پی با خبر شدن از نام های حقایق هستی ، دانستند که آسمان ها و زمین دارای غیب و نهان است .

فلما أنبأهم .. قال ألم أقل لكم إني أعلم غيب السموت و الأرض

7 - آسمان ها و زمین (هستی) ، دارای غیب و نهانی که حتی بر فرشتگان هم مخفی بود .

إني أعلم ما لاتعلمون .. ألم أقل لكم إني أعلم غيب السموت و الأرض

8 - خداوند ، آگاه به غیب و نهان آسمان ها و زمین (هستی)

إني أعلم غيب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 1

1- آسمان ها و زمین ، دارای غیبی و رای آنچه احساس و مشاهده می شود .

و لله غیب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 1,2,6

1- امور غیبی و پنهانی آسمان ها و زمین ، در انحصار خداست .

و لله غیب السموت و الأرض

2- وجود رخدادهایی نهانی در آسمان ها و زمین ، غیر قابل کشف برای آدمیان

و لله غیب السموت و الأرض

غیب دانستن برخی از امور و رخدادهای موجود در آسمانها، دلیل آن است که آنها از قلمرو دانش بشر بیرون است.

6- برپایی قیامت ، از جمله امور غیبی آسمان ها و زمین است .

و لله غیب السموت و الأرض و ما أمر الساعه

.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 4

4- آسمان ها و زمین ، حاوی حقایقی نهفته و اسراری نهان از غیر خدا

له غیب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 1

1 - تنها خداوند یکتا ، آگاه به غیب آسمان ها و زمین

قل لا يعلم من في السموت والأرض الغيب إلا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 75 - 1

1 - آسمان و زمین (جهان آفرینش) ، دارای اسراری بس مخفی که تنها برای خداوند آشکار است .

و ما من غائبه فی السماء والأرض إلا فی کتب مبین

«غائبه» به هر امر بسیار مخفی گفته می شود؛ زیرا «تاء» در آن برای مبالغه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 1،2

ص: 266

1 - خداوند ، به حقایق پنهانی آسمان ها و زمین آگاه است .

إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

2 - وجود حقایق پنهان از دید انسان ها در آسمان ها و زمین

إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 18 - 7، 1

1 - خداوند ، آگاه به اسرار نهفته (غیب) آسمان ها و زمین

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

7 - آسمان ها و زمین ، علاوه بر ابعاد مادی و مشهود ، دارای زوایای پنهان و اسراری نامکشوف بر آدمیان

يعلم ما فى السموات وما فى الأرض ... يعلم غيب السموات والأرض

در آیات پیشین سخن از علم خدا به مطلق موجودات هستی بود؛ ولی در این آیه بر زوایای پنهان و نامکشوف آن تأکید شده است. جمع دو آیه، بیانگر معنای بالا است.

46- کلید عالم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 2

2 - کلیدها و رمز و راز آگاهی به غیب و نهان، تنها در اختیار خداوند است و کسی را به آن راهی نیست.

و عنده مفاتيح الغيب لا يعلمها إلا هو

در این برداشت «مفتاح»، جمع «مفتاح»، به معنای «کلید»، گرفته شده است.

47- مالک غیب آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 2

2- تنها خداوند مالک غیب آسمان ها و زمین است .

و لله غیب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 5

5- حقایق نهانی آسمان ها و زمین ، در انحصار مالکیت خداوند است .

له غیب السموت و الأرض

ص: 267

تقدیم «له» دلالت بر حصر می کند و حرف «لام» در آن، برای تملیک است.

48- مالک غیب آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 7

7- باور به انحصار مالکیت خداوند بر غیب هستی ، وادار کننده آدمی به پرستش خدا و توکل بر او

و لله غیب السموت و الأرض . . . فاعبده و توکل علیه

جمله «اعبده و توکل علیه» بر دو جمله «لله غیب السماوات و الأرض» و «إليه يرجع الأمر كله» تفریع شده است. برداشت فوق ، ناظر به ارتباط آن با جمله نخست است.

49- مالک غیب زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 2

2- تنها خداوند مالک غیب آسمان ها و زمین است .

و لله غیب السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 5

5- حقایق نهانی آسمان ها و زمین ، در انحصار مالکیت خداوند است .

له غیب السموت و الأرض

تقدیم «له» دلالت بر حصر می کند و حرف «لام» در آن، برای تملیک است.

50- محدوده علم غیب محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 3

3 - پیامبر(صلی الله علیه و آله) به همه اسرار و رمز و راز جهان آگاه نیست.

قل لو أن عندی . . . و عنده مفاتح الغیب لا یعلمها إلا هو

آیات گذشته بیانگر تصور نادرست مشرکان از قدرت و اختیارات پیامبر(صلی الله علیه و آله) است. زیرا آنان می پنداشتند که پیامبر(صلی الله علیه و آله) باید بتواند درخواستهای آنان را در مورد نزول عذاب و یا معجزه عملی کند. این آیه با بیان انحصار «علم غیب» به خداوند در صدد رد آن

ص: 268

پندار و بیان محدودیت علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) و در نتیجه قدرت اوست.

51- محمد (صلی الله علیه و آله) و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مدعی آگاهی خویش بر غیب نیست.

و لا أعلم الغیب

52- مراد از عالم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 92 - 6

6 - « عن أبي عبد الله (ع) في قوله عز وجلّ: «عالم الغيب والشهادة» فقال: الغيب ما لم يكن والشهادة ما قد كان؛

از امام صادق (ع) روایت شده است که درباره سخن خداوند - عزوجلّ - «عالم الغیب و الشهاده» فرمود: «غیب» چیزی است که واقع نشده و «شهادت» چیزی است که محقق گشته است».

53- مراد از غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 18

18 - عن أبي عبد الله (ع) في قوله عز وجلّ: «عالم الغيب والشهادة» فقال: الغيب ما لم يكن والشهادة ما قد كان.

از امام صادق (ع) درباره «عالم الغیب و الشهاده» روایت شده است: «غیب» آن است که به وجود نیامده و «شهادت» آن است که به هستی در آمده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 22

22 - « عن أبي عبد الله (ع) في قوله عز وجلّ: «عالم الغيب والشهادة» : الغيب ما لم يكن والشهادة ما قد كان؛

از امام صادق (ع) در معنای غیب و شهادت در آیه شریفه روایت شده: غیب آن است که به وجود نیامده و شهادت آن است که به وجود

آمده باشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 269

5- « عن أبي عبدالله (ع) في قوله عزوجل: «عالم الغيب والشهادة» فقال: «الغيب ما لم يكن والشهادة ما قد كان» ;

از امام صادق(ع) روایت شده که درباره سخن خدای عزوجل: «عالم الغيب و الشهاده» فرمود: غيب چیزی است که به وجود نیامده و شهادت چیزی است که وجود پیدا کرده است.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 6 - 9

9- « عن أبي عبدالله (ع) في قول الله عزوجل: «عالم الغيب والشهادة» . فقال: الغيب، ما لم يكن والشهادة، ما قد كان ;

از امام صادق(ع) درباره این سخن خداوند عزوجل: «عالم الغيب و الشهاده» روایت شده که گفت: غيب چیزی است که هنوز واقع نشده و شهادت، چیزی است که محقق گشته است.».

54- منافقان و علم غيب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 64 - 2

2- آگاهی منافقان به اطلاع خداوند بر اسرار قلبشان

يحذر المنفقون أن تنزل عليهم سورة تنبئهم بما في قلوبهم

شک نیست که ترس منافقان مبتنی بر مقدماتی است که از جمله آن مقدمات، آگاهی آنان است به اینکه خداوند بر اسرار آدمی آگاه و عالم است.

55- منشأ علم غيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 37 - 9

9- خداوند، آموزنده علم غيب به يوسف (ع)

ذلکما مما علمنی ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14- آگاهی از غیب و بهره مند بودن از علوم خدادادی ، از ویژگی های پیامبران

ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 270

17- مقام الوهیت ، مقتضی آگاهی بر تمامی احوال بندگان

لا إله إلا الله .. و الله يعلم متقلبكم و مثویکم

محور اساسی سخن در آیه شریفه تأکید بر الوهیت یگانه خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 26 - 3

3 - هیچ کس به صورت مستقل و بدون عنایت الهی ، به حقایق پنهانی و امور غیبی آگاه نیست .

فلا یظهر علی غیبه أحدًا

56- منشأ علم غیب انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 4

4- وحی و اخبار خداوند ، طریق آگاهی پیامبران به امور غیبی و سرنوشت انسانها

أوحی إلی نوح أنه لن یؤمن من قومک إلا من قد آمن

57- منشأ علم غیب محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 3 - 13

13- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از پیش خود و بدون تعلیم الهی ، از امور غیبی اطلاعی نداشت .

و إن كنت من قبله لمن الغفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 10

10- آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به حقایق غیبی ، تنها برگرفته از منبع وحی

و ما أدري ما يفعل بي ولا بكم إن أتبع إلا ما يوحى إليّ

از ارتباط جمله «و ما أدري» با «إن أتبع»، مطلب یاد شده استفاده می شود.

ص: 271

58- موارد علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 12

12 - علم به چگونگی برخورد واقعی امت ها با دعوت پیامبران از جمله علوم غیبی

فیقول ماذا اجبتم قالوا لا علم لنا انك انت علم الغيوب

59- موارد غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 23

23 - درون و ذات مردمان و اندیشه های ابراز نشده ایشان از جمله امور غیبی

تعلم ما فی نفسی . . . انک انت علم الغيوب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 20 - 5

5 - نزول معجزه و فلسفه عدم نزول آن ، از امور غیبی و در اختیار خداست .

و يقولون لولا أنزل علیه آیه من ربه فقل إنما الغیب لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 78 - 4

4- اسباب و علل اعطای مال و اولاد ، از امور غیبی بوده و از حیطة آگاهی انسان ها بیرون است .

أطلع الغیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 3 - 16

16 - « عن ابی عبداللّٰه (ع) فی قول اللّٰه عز و جل « الذین یؤمنون بالغیب » قال : من أقر بقیام القائم انه حق ؛

از امام صادق (ع) درباره «الذین یؤمنون بالغیب» روایت شده که فرمود: آنان کسانی هستند که به حقانیت قیام قائم اقرار دارند».

60- موجبات علم غیب یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 14

14- پیروی نکردن یوسف (ع) از آیین مصریان و ایمانش به خدا و آخرت ، موجب دستیابی او به علم غیب و دانش تعبیر رؤیا شد

ص: 272

ذلکما مما علمنی ربی انی ترکت ملّہ قوم لایؤمنون

جمله «انی ترکت . . .» تعلیل برای «علمنی ربی» می باشد؛ یعنی، خداوند به خاطر اینکه من آیین کافران را وانهادم و پیروی نکردم، چنین علمی را به من آموخت.

61- مؤمنان به عالم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 5 - 3

3- مؤمنان به غیب (خدا و . . .) و معتقدان به رسالت و باورداران به آخرت، هدایت یافتگانند.

الذین یؤمنون . . . أولئک علی هدی من ربهم

مشارالیه «أولئک» (اهل تقوا) ممکن است به صورت اجمالی ملا-حظه شود. در این صورت کلمه «المتقین» مشارالیه خواهد بود. و ممکن است جنبه تفصیلی آن در نظر گرفته شود؛ در این لحاظ، صفات بیان شده برای «متقین» مشارالیه «أولئک» می باشد.

62- مؤمنان به غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 61 - 10

10- اشخاص مؤمن، وعده الهی در مورد بهشت را - علی رغم پنهان بودن آن از دیده ها در دنیا - پذیرفته و باور دارند.

جئت عدن التی وعد الرحمن عباده بالغیب

در این برداشت یاد شده «بالغیب . . .»، حال برای ضمیر محذوف گرفته شده است که به «التی» برمی گردد. در این صورت حرف «با» به معنای ملابست است؛ یعنی، وعده خدا به بندگان، در مورد بهشت هایی است که از دیده ها پنهان است و آنان گرچه بهشت های عدن را ندیده اند؛ ولی به آن ایمان دارند. این نحوه بیان، حاوی نوعی تمجید از مؤمنان به وعده الهی می باشد. هم چنین اگر «بالغیب» حال برای «عباده» گرفته شود و مراد غایب بودن بندگان از بهشت های عدن باشد، همین معنا استفاده می شود.

63- نبوت و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 31 - 3

3- در اختیار داشتن همه نعمت های الهی و توان دسترسی به گنجینه های هستی و دانستن غیب ، از لوازم و شرایط پیامبری نیست .

ص: 273

و لا أقول لكم عندی خزائن الله و لا أعلم الغیب

64- نشانه های علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 14 - 9

9- رد ادعای ایمان اعراب از سوی خداوند ، نمودی از علم او به ژرفای قلب آدمیان

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ . قَالَتِ الْأَعْرَابُ ءَأَمَّا قُلُوبُنَا لَم نَتُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قَوْلُوا أَسْلَمْنَا

با توجه به ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 9

9- اخبار خداوند از سر و سر منافقان با یهود بنی نضیر ، نمودی از علم وی به غیب و شهود

علم الغیب و الشَّهده

با توجه به این که بخش قابل توجهی از سوره درباره غزوه بنی نضیر می باشد، آیات پایانی می تواند نظر به مطالب یاد شده، از جمله رابطه منافقان و یهود داشته باشد.

65- نشئه غیب انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 3

3 - هر یک از انسان ها پس از خلقتشان در حیات دنیا ، دارای دو نشئه وجودی هستند : نشئه شهود ارتباط خویش با خداوند و نشئه غیبت و محجوب بودن از خدا

و إذ أخذ ربك . . . و أشهدهم علی أنفسهم

عطف «أشهدهم» بر «أخذ ربك» دلالت می کند که مسأله اشهاد و اقرار در همین حیات دنیوی انسان انجام گرفته است. یعنی هر یک از انسانهای موجود بالعیان ربوبیت خداوند را مشاهده کرده اند. و این در حالی است که عموم انسانها چنین شهود و علم حضوری را نسبت به پروردگار خویش ندارند. لذا می توان گفت انسان دارای دو جنبه است: جنبه ای که شاهد ربوبیت خدا بوده و جنبه ای که چنین شهودی برای او نیست.

66- نقش ارتباط با عالم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 274

3- هر برنامه و عقیده ای، بدون اتکا به برهانی عقلی یا منبعی غیبی، فاقد اعتبار است.

أم عندهم الغیب فهم یکتبون

در آیات پیشین، اثبات شد که کافران در انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، هیچ برهان عقلی و علمی ندارند. در این آیه مطرح شده است که آنان در گفتار خود، به منبع غیبی هم متکی نیستند؛ پس چنین اندیشه ای قابل پذیرش نیست.

67- نوح (ع) و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 112 - 3

3- نوح (ع)، نفی کننده علم غیب از خویش *

ما علمی بما کانوا یعملون

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ما» در «ما علمی» نافی و «علمی» مبتدا و خبر آن محذوف باشد؛ یعنی، «ما علمی ثبت او حاصل بما کانوا یعملون».

68- وسعت علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 38 - 2

2- نیت ها، انگیزه ها، افکار و رفتار آشکار و پنهانی انسان در قلمرو علم خداوند

ربنا انک تعلم ما نخفی و ما نعلن

69- ویژگیهای علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 35 - 5

5 - شهودی بودن علم غیب

أعنده علم الغیب فهو یری

تفریح «فهویری» بر «أعنده علم الغیب»، نشانگر آن است که هر وقت علم به غیبی برای انسان حاصل شود، معلوم غیبی برای وی، شکل مشهود را پیدا می کند.

ص: 275

70- ویژگیهای علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 10 - 5,3

3- علم خداوند به راز دلها، سخنان پنهانی و گفته های آشکار، یکسان است .

سواء منکم من أسرّ القول و من جهر به

«سواء» مصدر و به معنای اسم فاعل (متساوی) است. این کلمه خبر مقدم و «من أسرّ...» مبتدای آن است؛ یعنی: «من أسرّ منکم القول و من جهر به متساویان فی علمه».

5- علم خداوند به نمان شدگان در تاریکی های شب و آشکار شدگان در روشنایی روز یکسان است .

و من هو مستخف باللیل و سارب بالنهار

«من هو» عطف بر «من أسرّ» است. از این رو «سواء» خبر برای «من هو...» نیز می باشد؛ یعنی: «من هو مستخف و من هو سارب سواء فی علمه».

71- یقین به علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 9 - 4

4 - توجه به خدادادی بودن نعمت بیان و ابزار آن، مایه یقین به آگاهی خداوند از نیت ها، افکار و دانسته های انسان است .

أیحسب أن لم یره أحد . ألم نجعل له ... و لساناً و شفقتین

72- یهود و علم غیب خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 15

15 - آگاه نبودن خدا به اسرار پنهانی انسان ها، از باور ها و پندار های باطل یهود

أتحدثونهم بما فتح الله علیکم لیحاجوکم به عند ربکم

از جمله «أتحدثونهم... لیحاجوکم» چنین بر می آید که یهود آن گاه راه احتجاج علیه خویش را گشوده می دیدند که حقایق و دانسته های

خویش را آشکار کنند؛ ولی اگر حقایق را آشکار نکنند علیه آنان احتجاج نمی شود و مؤاخذه نمی گردند. این پندار بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 77 - 2

2 - یهودیان ، خداوند را به امور نهانی انسان عالم و آگاه نمی دانستند .

أولایعلمون أن الله يعلم ما یسرون و ما یعلنون استفهام در «أولایعلمون . . .» انکار توییخی است.

ص: 276

11- غیبت

1- آثار ذکر حقیقت غیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 17

17 - توجه به حقیقت و ماهیت غیبت ، موجب تنفر و دوری از آن

أیحبّ أحدکم أن یأکل لحم أخیه میتاً فکرمتموه

2- آثار غیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 15

15 - تجسّس و غیبت مؤمنان نسبت به یکدیگر ، عامل گسستن اخوت ایمانی آنان

إنّما المؤمنون إخوه... و لا تجسّسوا و لا یغتیب بعضکم بعضاً

از ارتباط «و لا تجسّسوا..» با «إنّما المؤمنون إخوه...» مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 8 - 3

3- غیبت ، عیب جوئی و انباشتن ثروت ، زمینه محبوس ماندن در آتشی مسلّط و فراگیر در جهنم

إنّها علیهم مؤصده

حرف «علی» در «علیهم»، بر احاطه و سلطه دلالت دارد.

3- آثار غیبت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 51 - 9

9- امت ها در خطر انحراف ، با غیبت پیامبران و رهبران الهی

ثم اتخذتم العجل من بعده و أنتم ظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 92 - 5

5 - امت ها در خطر انحراف ، با رفتن پیامبران و رهبران الهی از میان آنان

ثم اتخذتم العجل من بعده

ص: 277

4- آثار غیبت رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 51 - 9

9- امت ها در خطر انحراف ، با غیبت پیامبران و رهبران الهی

ثم اتخذتم العجل من بعده و انتم ظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 92 - 5

5- امت ها در خطر انحراف ، با رفتن پیامبران و رهبران الهی از میان آنان

ثم اتخذتم العجل من بعده

5- احکام غیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 12 - 49 - 18

18 - جواز غیبت غیر مؤمنان

و لا یغتب بعضکم بعضاً .. یا کل لحم أخیه میتاً

با توجه به این که مخاطب «بعضکم بعضاً» مؤمنان هستند نه مطلق انسان ها، برداشت بالا استفاده می شود.

6- تجزیه بدن غیبت کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 6 - 104 - 3

3 - خداوند ، مالک و صاحب اختیار آتشی است که در قیامت ، زراندوزان غیبت کننده و عیب جو را درهم می شکند .

و ما أدریک ما الحطمه . نار الله

«نار الله»، خبر است برای ضمیر محذوف که به «الحطمه» برمی گردد.

7- تشبیه غیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 278

16 - ریختن آبروی برادر مؤمن با غیبت ، به منزله خوردن گوشت بدن بی جان او است .

أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا

8- توبه از غیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 21، 24

21 - بدگمانی ، تجسس و غیبت نسبت به مؤمنان ، بی تقوایی ، گناه و نیازمند توبه است .

اجتنبوا كثيراً من الظنّ . . . و لا تجسسوا و لا یغتب بعضکم بعضاً . . . و اتقوا الله

24 - بدگمانی ، تجسس و غیبت نسبت به مؤمنان ، قابل جبران با توبه به درگاه خداوند *

اجتنبوا كثيراً من الظنّ . . . و لا تجسسوا و لا یغتب بعضکم بعضاً . . . إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ

با توجه به این که در آیه شریفه، از مؤمنان خواسته شده تا به جبران خطاها اقدام کنند و به توبه روآورند. (إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ)، برداشت بالا استفاده می شود.

9- حضور در مجلس غیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 68 - 18

18 - عن رسول الله (صلی الله علیه و آله): من كان يؤمن بالله و اليوم الآخر فلا یجلس فی مجلس یسب فیہ امام او یغتاب فیہ مسلم ان الله یقول فی کتابه: «و إذا رأیت الذین یخوضون فی آیاتنا فأعرض عنهم . . .» .

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده است: کسی که به خدا و روز قیامت ایمان دارد، نباید در محفلی که نسبت به امامی ناسزا گویی شود یا غیبت مسلمانی مطرح گردد حضور داشته باشد. خداوند در قرآن می فرماید: «هرگاه کسانی را دیدی که از روی خرده گیری در آیات ما گفتگو می کنند، از آنان رویگردان شو...».

10- ذلت غیبت کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- غیبت کنندگان، عیب جویان و زراندوزان، مردمی خوار و بی ارزش در پیشگاه خداوند

همزه لمزه . الذی جمع مالاً... لینبذنّ

«تَبَذَ»، به معنای افکندن و دور انداختن چیزی، بر اثر بی اعتنایی به آن است. (مفردات)

ص: 279

11- زمینه غیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 14

14 - بدگمانی و تجسس ، زمینه کشیده شدن انسان به غیبت

اجتنبوا كثيراً من الظنّ . . . و لا تجسسوا و لا یعتب بعضکم بعضاً

بنابراین که ترتیب لفظی بخش های آیه، بیانگر ترتیب حقیقی و رتبی آنها باشد، برداشت بالا به دست می آید.

12- زمینه نفرت از غیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 17

17 - توجه به حقیقت و ماهیت غیبت ، موجب تنفر و دوری از آن

أیحبّ أحدکم أن یأکل لحم أخیه میتاً فکرمتموه

13- غیبت جایز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 16، 8

8 - تبلیغ و بدگویی آشکار ، از روش های مجاز برای مبارزه علیه ظلم و ظالم است .

لا یحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

16 - پذیرایی ناشایسته از مهمان دعوت شده ، ظلم و بازگویی آن توسط مهمان ، جایز است .

لا یحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

امام صادق(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: من اضا ف قوماً فاساء ضیافتهم فهم ممن ظلم فلاجناح علیهم فیما قالوا فیه.

14- غیبت فاسقان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 18

ص: 280

18 - جواز غیبت غیر مؤمنان

و لا یغتب بعضکم بعضاً .. یا کل لحم أخیه میتاً

با توجه به این که مخاطب «بعضکم بعضاً» مؤمنان هستند نه مطلق انسان ها، برداشت بالا استفاده می شود.

15- غیبت کنندگان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 1 - 2

2 - جهنم ، جایگاه عیب جویمان و غیبت کنندگان است .

ویل لکلّ .. لمزه

«لَمْزٌ» (مصدر «لمزه»)، به معنای غیبت کردن و تلاش برای کشف عیوب دیگران است (مفردات). «ویل» کلمه ای است که برای تهدید به عذاب به کار می رود. و نیز نام وادی یا چاه خاصی در جهنم و یا نام یکی از درهای آن می باشد. (قاموس)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 4 - 3

3 - عیب جویمان ، غیبت کنندگان ، سخن چینان ، بدگویان ، تمسخرکنندگان مردم و زراندوزان ، در آتش جهنم افکنده خواهند شد .

لینبذن فی الحطمه

آیات بعد، بیانگر آن است که مراد از «حطمه»، آتش جهنم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 6 - 3

3 - خداوند ، مالک و صاحب اختیار آتشی است که در قیامت ، زراندوزان غیبت کننده و عیب جو را در هم می شکنند .

و ما أدریک ما الحطمه . نار الله

«نار الله»، خبر است برای ضمیر محذوف که به «الحطمه» بر می گردد.

16- غیبت موسی(ع) از میان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 51 - 3

3 - مدت زمان عبادت و مناجات ویژه موسی (ع)، چهل شب تعیین شد.

و إذ وعدنا موسی أربعین لیلہ

ص: 281

17- کيفر غيبت کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - همزه - 104 - 1 - 2

2 - جهنم ، جايفگاه عيب جويان و غيبت کنندگان است .

ويل لكلّ . . . لمزه

«لَمْزٌ» (مصدر «لمزه»)، به معنای غيبت کردن و تلاش برای کشف عيوب ديگران است (مفردات). «ويل» کلمه ای است که برای تهديد به عذاب به کار می رود. و نیز نام وادی یا چاه خاصی در جهنم و یا نام یکی از درهای آن می باشد. (قاموس)

18- گناه غيبت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - حجرات - 49 - 12 - 21

21 - بدگماني ، تجسس و غيبت نسبت به مؤمنان ، بی تقوایی ، گناه و نیازمند توبه است .

اجتنبوا كثيرا من الظنّ . . . و لا تجسسوا و لا يعتب بعضكم بعضاً . . . و اتقوا الله

19- ممنوعيت غيبت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - حجرات - 49 - 12 - 13

13 - ممنوعيت غيبت و بدگویی مؤمنان در غياب يکديگر

و لا يعتب بعضكم بعضاً

20- موارد جواز غيبت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - حجرات - 49 - 12 - 18

18 - جواز غيبت غير مؤمنان

و لا یغتب بعضکم بعضاً . . . یاأکل لحم أخیه میتاً

با توجه به این که مخاطب «بعضکم بعضاً» مؤمنان هستند نه مطلق انسان ها، برداشت بالا استفاده می شود.

ص: 282

21- موانع غیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 20

20 - تقوای الهی ، مستلزم پرهیز از بدگمانی و تجسس و غیبت نسبت به مؤمنان

اجتنبوا كثيراً من الظنّ . . . و لا تجسسوا و لا یغتب بعضکم ... و اتقوا الله

غیبت کنندگان

22- تجزیه بدن غیبت کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 6 - 3

3 - خداوند ، مالک و صاحب اختیار آتشی است که در قیامت ، زراندوزان غیبت کننده و عیب جو را درهم می شکند .

و ما أدریک ما الحطمه . نار الله

«نار الله»، خبر است برای ضمیر محذوف که به «الحطمه» برمی گردد.

23- ذلت غیبت کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 4 - 7

7 - غیبت کنندگان ، عیب جویان و زراندوزان ، مردمی خوار و بی ارزش در پیشگاه خداوند

همزه لمزه . الذی جمع مالا ... لینبذنّ

«تَبَذَّ»، به معنای افکندن و دور انداختن چیزی، بر اثر بی اعتنایی به آن است. (مفردات)

24- غیبت کنندگان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 1 - 2

2- جهنم، جایگاه عیب جویمان و غیبت کنندگان است.

ویل لکلّ... لمزه

«لَمْز» (مصدر «لمزه»)، به معنای غیبت کردن و تلاش برای کشف عیوب دیگران است (مفردات). «ویل» کلمه ای است که برای تهدید به عذاب به کار می رود. و نیز نام وادی یا چاه خاصی در جهنم و یا نام یکی از درهای آن می باشد. (قاموس)

ص: 283

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 4 - 3

3 - عیب جویان ، غیبت کنندگان ، سخن چینان ، بدگویان ، تمسخرکنندگان مردم و زراندوزان ، در آتش جهنم افکنده خواهند شد .

لینبذن فی الحطمه

آیات بعد، بیانگر آن است که مراد از «حطمه»، آتش جهنم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 6 - 3

3 - خداوند ، مالک و صاحب اختیار آتشی است که در قیامت ، زراندوزان غیبت کننده و عیب جو را درهم می شکند .

و ما أدریک ما الحطمه . نار الله

«نار الله»، خبر است برای ضمیر محذوف که به «الحطمه» برمی گردد.

25- کيفر غیبت کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 1 - 2

2 - جهنم ، جایگاه عیب جویان و غیبت کنندگان است .

ویل لکلّ . . . لمزه

«لَمْزٌ» (مصدر «لمزه»)، به معنای غیبت کردن و تلاش برای کشف عیوب دیگران است (مفردات). «ویل» کلمه ای است که برای تهدید به

عذاب به کار می رود. و نیز نام وادی یا چاه خاصی در جهنم و یا نام یکی از درهای آن می باشد. (قاموس)

ص: 284

12- غیر مسلمان

1- آثار ازدواج با غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 221 - 15

15 - ازدواج با مشرک ، زمینه ساز انحراف و دخول در جهنم است .

ولا تنكحوا .. اولئك يدعون الى النار

2- اتمام حجت با غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 5 - 11

11 - بهره گیری از تمام شیوه های ممکن (کشتن ، اسیر کردن ، محاصره نمودن و کمین زدن) به منظور وادار کردن جوامع غیر مسلمان به پذیرش آیین اسلام ، در پی اتمام حجت و دادن فرصت کافی به آنان ، بلا مانع است .

فإذا انسلكوا الأشهر الحرم فاقتلوا المشركين .. فإن تابوا ... فخلوا سبيلهم

3- ازدواج با غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 221 - 15، 11، 8، 6، 3، 1

1 - حرمت ازدواج مؤمنان با زنان مشرک ؛ مگر در صورتی که ایمان بیاورند .

ولا تنكحوا المشركات حتى يؤمننَّ

ص: 285

3 - کنیز مؤمن برای همسری شایسته تر است از آزاد زن مشرک؛ هر چند زیبا و دلربا باشد.

و لآمه مؤمنه خیر من مشرکه و لو اعجبتکم

6 - حرمت ازدواج زنان مؤمن با مشرکان؛ مگر در صورتی که ایمان بیاورند.

و لا تنکحوا المشرکین حتی یؤمنوا

8 - برده مؤمن برای همسری زن مسلمان شایسته تر است از آزاد مرد مشرک؛ هر چند ظاهری فریبنده داشته باشد.

و لعبد مؤمن خیر من مشرک و لو اعجبتکم

11 - نباید مؤمنان، زنان مؤمن را به ازدواج مشرکان درآورند.

و لا تنکحوا المشرکین حتی یؤمنوا

15 - ازدواج با مشرک، زمینه ساز انحراف و دخول در جهنم است.

و لا تنکحوا .. اولنک یدعون الی النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 24 - 22

22 - جواز ازدواج با زنان غیر مسلمان شوهردار که در جنگ به اسارت درآمده اند.

حرمت .. الا ما ملکتم ایمانکم

علی (ع) درباره آیه فوق فرمود: من سبی من کان لها زوج.

مجمع البیان، ج 3، ص 51؛ نورالثقلین، ج 1، ص 466، ح 165.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 4

4 - ممنوعیت ازدواج با زنان غیر مسلمان *

المحصنات المؤمنات .. من فتیاتکم المؤمنات

چون در جمله مورد بحث، زنان آزاده و نیز کنیزان را مقید کرد به اینکه اهل ایمان باشند، معلوم می شود ازدواج با زنان غیر مؤمن جایز نیست.

4- امت غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 2،5

2 - کسانی که تنها بخشی از دین را پذیرفته اند، از امت پیامبر (صلی الله علیه و آله) محسوب نخواهند شد.

إن الذین فرقوا دینهم .. لست منهم فی شیء

«منهم» خبر برای «لست» است، «من» در جمله هایی مانند «لیس منی» و «انه منی» و .. به معنای اتصال و ارتباط است. بنابراین

«لست منهم» یعنی تو ارتباط با آنان نداری و در نتیجه آنان نیز با تو به عنوان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ارتباطی ندارند و این به معنای

ص: 286

خروج از امت محمد(صلی الله علیه و آله) و دین اسلام است.

5- گروههای مذهبی که بر اساس پذیرش بخشی از دین تشکیل یافته اند، از امت پیامبر(صلی الله علیه و آله) نیستند.

إن الذین فرقوا دینهم و كانوا شیعا لست منهم فی شیء

5- انفاق به غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 272 - 17، 8

8- جواز انفاق به غیر مسلمانان

لیس علیک هدیهم . . . و ما تنفقوا من خیر فلا نفسکم

بنابراینکه مراد از ضمیر «هدیهم»، کافران و مشرکان باشند و مؤید این معنا گفته برخی از مفسران است که سبب نزول آیه، امتناع و پرهیز مسلمانان از انفاق به غیر مسلمانان بوده است. (مجمع البیان)

17- کم و کاست نشدن پاداش انفاق برای رضای خدا، هر چند به بینوایان غیر مسلمان باشد .

و ما تنفقوا من خیر یوفّ الیکم و انتم لا تظلمون

با توجه به شأن نزول که در مورد انفاق به غیر مسلمانان است.

6- پاداش غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 1

1 - مسلمانان، یهودیان، نصرانی ها و صابانان، در صورت داشتن ایمان راستین به خدا و باور به قیامت و انجام عمل صالح، از پاداشی گران قدر برخوردار خواهند شد .

إن الذین ءامنوا . . . فلهم أجرهم عند ربهم

مراد از «الذین ءامنوا» مسلمانان هستند. درباره آیین صابئی نظرات مختلفی ایراد شده است. علامه طباطبایی پس از بیان اقوال گوناگون، تأیید می کنند که آیین صابئی، آیینی ممزوج از دین یهود، مجوس و حراتیه بوده است.

7- جواز معاهده با غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 12 - 4

4 - بستن پیمان صلح با جوامع غیرمسلمان ، جایز است .

وإن نكثوا أيمانهم من بعد عهدهم

ص: 287

8- حقوق غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 10

10 - حُسن رعایت حال غیر مسلمانان در جامعه اسلامی

لیس علیک هدیهم . . . و ما تنفقوا من خیر

9- روش مبارزه با غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 5 - 11

11 - بهره گیری از تمام شیوه های ممکن (کشتن ، اسیر کردن ، محاصره نمودن و کمین زدن) به منظور وادار کردن جوامع غیر مسلمان به پذیرش آیین اسلام ، در پی اتمام حجت و دادن فرصت کافی به آنان ، بلامانع است .

فإذا انسَلَخ الأَشْهَر الحَرَم فاقْتُلُوا المَشْرِكِينَ . . . فَإِنْ تَابُوا . . . فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ

10- عدالت غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 95 - 7

7 - امکان عدالت در افراد غیر مسلمان

ذوا عدل منکم

برداشت فوق بر این اساس است که قید «منکم» قیدی احترازی باشد.

11- گواهی غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 5,6,9,10

5 - شهادت دو مرد غیر مسلمان ، کافی برای اثبات وصیت و حدود آن ، در صورتی که وصیت کننده در مسافرت بمیرد و در آستانه مردن وصیت کند .

او اءاخران من غيركم ان انتم ضربتم فى الارض فاصبتكم مصيبه الموت

6 - اعتقاد به خدا از شرايط اعتبار شهادت غير مسلمان در امر وصيت

ص: 288

فیقسمان باللّٰه ان ارتبتم .. لانکتّم شهدہ اللّٰه

ضرورت سوگند شاهدان به نام خدا در اعتبار شهادت آنان، می رساند که مراد از «ءاخران من غیرکم» غیر مسلمانی است که اعتقاد به خداوند داشته باشد.

9- شهادت غیر مسلمان بر وصیت در صورت شک در راستی و درستی شهادت وی تنها با سوگند پذیرفته می شود و از اعتبار قانونی برخوردار می گردد

او ءاخران من غیرکم .. تحبسونهما من بعد الصلوٰه فیقسمان باللّٰه ان ارتبتم

جمله «تحبسونهما ..» می تواند ناظر به هر دو طائفه از شاهدان «ذوا عدل منکم» و «ءاخران من غیرکم» باشد. و می تواند تنها ناظر به طائفه دوم یعنی «ءاخران من غیرکم» گرفته شود. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

10- ارزش و اعتبار شهادت شاهدان بر وصیت - چه مسلمان و چه غیر مسلمان - آنگاه که راستی و درستی شهادتشان مورد تردید باشد . منوط به سوگند است .

ذو عدل منکم او ءاخران من غیرکم .. تحبسونهما من بعد الصلوٰه فیقسمان باللّٰه

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «تحبسونهما» ناظر به هر دو طائفه از شاهدان بر وصیت باشد و اعتبار شهادت هر شاهدی - چه مسلمان و چه غیر مسلمان - را مقید به سوگند کند.

12- معاهده با غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 1 - 7

7- بستن پیمان عدم تعرض با جوامع غیر مسلمان ، جایز است .

الذین عهدتم من المشرکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 4 - 2

2- بستن پیمان عدم تعرض با جوامع غیر مسلمان ، جایز است .

الذین عهدتم من المشرکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - بستن پیمان عدم تعرض با جوامع غیر مسلمان ، جایز است .

کیف یکنون للمشرکین عهد . . . إلا الذین عهدتم عند المسجد الحرام

ص: 289

13- فاسدان

1- آثار حکومت فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 41 - 5

5- هلاکت دنیوی و آتش دوزخ، پی آمد حکومت های مستکبر، ستمگر و فاسد (چونان فرعونیان)

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِقِينَ .. إِنَّهُ لَا يَفْلَحُ الظَّالِمُونَ ... و استکبر هو ... و جعلنهم

2- استهزاهای فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 7

7- پاکی و پارسایی، جرم و مایه استهزا در جامعه فاسد

قالوا أخرجوا آل لوط من قريبتكم إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ

در جامعه فاسدی چون جامعه قوم لوط، وی و خاندانش به جرم پاکی و پارسایی مورد ریشخند قرار گرفتند و محکوم به تبعید و اخراج شدند.

3- اندوه اخروی فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 35 - 8

8- ترس و اندوه در قیامت بر ناصالحان و بی تقوایان سایه گستر خواهد شد.

ص: 290

فمن اتقى و أصلح فلا خوف عليهم و لا هم يحزنون

4- ایمان فاسدان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 60 - 4

4- برخی از پیشینیان فاسد، از نادیده گرفتن تعالیم پیامبران، توبه کردند و با ایمانی راسخ به کارهای شایسته روی آوردند.

خلف أضاعوا الصلوه .. إلا من تاب و ءامن و عمل صلحاً

ماضی بودن فعل‌ها در هر دو آیه، به وقوع آن در زمان گذشته دلالت دارد.

5- بینش فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 7

7- پاکی و پارسایی، جرم و مایه استهزا در جامعه فاسد

قالوا أخرجوا آل لوط من قريتكم إثمهم أناس يتطهرون

در جامعه فاسدی چون جامعه قوم لوط، وی و خاندانش به جرم پاکی و پارسایی مورد ریشخند قرار گرفتند و محکوم به تبعید و اخراج شدند.

6- ترس اخروی فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 35 - 8

8- ترس و اندوه در قیامت بر ناصالحان و بی‌تقوایان سایه گستر خواهد شد.

فمن اتقى و أصلح فلا خوف عليهم و لا هم يحزنون

7- تشخیص فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آگاهی از صالح یا ناصالح بودن افراد، برای همگان مقدور نیست.

و مایدریک

ص: 291

«ما» برای استفهام است و جمله «مایدریک..» (چه چیز تو را آگاه می سازد)، نشانگر بسته بودن راه آگاهی برای مخاطب است.

8- توبه فاسدان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 60 - 4

4- برخی از پیشینیان فاسد، از نادیده گرفتن تعالیم پیامبران، توبه کردند و با ایمانی راسخ به کارهای شایسته روی آوردند.

خلف أضاعوا الصلوه .. إلا من تاب وءامن و عمل صلحاً

ماضی بودن فعل ها در هر دو آیه، به وقوع آن در زمان گذشته دلالت دارد.

9- حسابرسی اخروی فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 87 - 9

9- آخرت، زمان بازگردانده شدن ستم گران و کافران و افراد ناصالح به پیش گاه خداوند و حساب رسی کردار آنها است.

ثم یردّ الی ربّه فیعدّبه

10- حمایت فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 224 - 2

2- ویژگی شاعران خیال پرداز، هواداری گمراهان و فاسدان از آنان است.

و الشعراء یتبعهم الغاوان

11- دروغگویی فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 223 - 3

3- تلاش خطاکاران فاسد، برای شایعه پراکنی و القای باورهای دروغین خود به مردم

كَلِّ أَفَّاكَ أَتَيْم . يَلْقَوْنَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كَذِبُونَ

ضمایر جمع در آیه یاد شده، همگی می توانند به «كَلِّ أَفَّاكَ» باز گردد و «السَّمْع» نیز مصدر به معنای مفعول باشد؛ یعنی، «يَلْقَى هَؤُلَاءِ الْمُنْحَرِفُونَ مَسْمُوعَاتِهِمْ عَلَى النَّاسِ وَ الْحَالُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ كَاذِبُونَ فِيمَا يَلْقَوْنَهُ؛ این دسته از کژاندیشان، شنیده های خود را در

ص: 292

میان مردم می پراکنند، در حالی که بیشتر آنان جز دروغ به خورد مردم نمی دهند».

12- شایعه پراکنی فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 223 - 3

3 - تلاش خطاکاران فاسد ، برای شایعه پراکنی و القای باور های دروغین خود به مردم

كَلَّ أَفَّاكٌ أَتَيْمٌ . يَلْقَوْنَ السَّمْعَ وَ أَكْثَرَهُمْ كَذِبُونَ

ضمایر جمع در آیه یاد شده، همگی می تواند به «كَلَّ أَفَّاكٌ» باز گردد و «السَّمْعَ» نیز مصدر به معنای مفعول باشد؛ یعنی، «يلقى هؤلاء المنحرفون مسموعاتهم على الناس و الحال أنّ أكثرهم كاذبون فيما يلقونه؛ این دسته از کژاندیشان، شنیده های خود را در میان مردم می پراکنند، در حالی که بیشتر آنان جز دروغ به خورد مردم نمی دهند».

13- شبهه افکنی فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 223 - 3

3 - تلاش خطاکاران فاسد ، برای شایعه پراکنی و القای باور های دروغین خود به مردم

كَلَّ أَفَّاكٌ أَتَيْمٌ . يَلْقَوْنَ السَّمْعَ وَ أَكْثَرَهُمْ كَذِبُونَ

ضمایر جمع در آیه یاد شده، همگی می تواند به «كَلَّ أَفَّاكٌ» باز گردد و «السَّمْعَ» نیز مصدر به معنای مفعول باشد؛ یعنی، «يلقى هؤلاء المنحرفون مسموعاتهم على الناس و الحال أنّ أكثرهم كاذبون فيما يلقونه؛ این دسته از کژاندیشان، شنیده های خود را در میان مردم می پراکنند، در حالی که بیشتر آنان جز دروغ به خورد مردم نمی دهند».

14- عمل صالح فاسدان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 60 - 4

4- برخی از پیشینیان فاسد ، از نادیده گرفتن تعالیم پیامبران ، توبه کردند و با ایمانی راسخ به کار های شایسته روی آوردند .

خلف أضاعوا الصلوه .. إلا من تاب و ءامن و عمل صلحاً

ماضی بودن فعل ها در هر دو آیه، به وقوع آن در زمان گذشته دلالت دارد.

ص: 293

15- فاسدان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 87 - 9

9- آخرت ، زمان بازگردانده شدن ستم گران و كافران و افراد ناصالح به پیش گاه خداوند و حساب رسی کردار آنها است .

ثم یردّ الی ربّه فیعدّبه

16- فاسدان و صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 8

8 - انسان های صالح و پاکدامن ، عناصری مزاحم و غیرقابل تحمل برای فاسدان و منحرفان

أخرجوا ال لوط من قریتکم إنهم أناس یتطهّرون

موضع گیری مفسدان در قبال لوط(ع) و خاندانش، نشان می دهد که آنان تلاش های خیرخواهانه وی را برنتابیدند و او را به عنوان عنصری مزاحم محکوم به اخراج کردند.

17- فاسدان و عقیقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 8

8 - انسان های صالح و پاکدامن ، عناصری مزاحم و غیرقابل تحمل برای فاسدان و منحرفان

أخرجوا ال لوط من قریتکم إنهم أناس یتطهّرون

موضع گیری مفسدان در قبال لوط(ع) و خاندانش، نشان می دهد که آنان تلاش های خیرخواهانه وی را برنتابیدند و او را به عنوان عنصری مزاحم محکوم به اخراج کردند.

1- فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 7,8

7 - کسانی که به پیمان های الهی پایبند نباشند و پیوندهایی را که خدا به برقراری آنها فرمان داده ، نادیده بگیرند ، فاسق هستند .

إلا الفسقين. الذين ... يقطعون ما أمر الله به أن يوصل

«الذين»، صفت توضیحی برای «الفسقين» می باشد.

8 - آنان که در زمین فسادانگیز هستند ، فاسقند .

إلا الفسقين. الذين ... يفسدون في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 82 - 2,4

2 - کسانی که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ایمان نیاورند و یا حضرتش را یاری نکنند ، فاسق هستند .

لتؤمننّ به و لتنصرته .. فمن تولّى بعد ذلك فاولئك هم الفاسقون

در صورتی که مراد از «رسول» در آیه قبل، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) باشد.

4 - نقض میثاق های الهی ، فسق است و نقض کنندگان ، فاسق هستند .

و اذا اخذ الله ميثاق .. فمن تولّى بعد ذلك فاولئك هم الفاسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 25 - 10

10 - بنی اسرائیل ، قومی فاسق به خاطر لجاجت و تمردشان در برابر فرامین موسی (ع)

و بين القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 47 - 6،13

6 - آنان که حکم و داوری خویش را بر پایه قوانین و مقررات الهی بنا نکنند ، فاسق هستند .

و من لم يحکم بما أنزل الله فأولئك هم الفسقون

13 - مسیحیان ، در صورت پیروی نکردن از احکام انجیل ، فاسق هستند .

و ليحکم أهل الانجیل بما أنزل الله فيه و من لم يحکم .. هم الفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 24،25،31

24 - بسیاری از مردم ، بی اعتنا به حدود الهی و از زمره فاسقان

و إن كثيراً من الناس لفسقون

25 - گنهکاران ، فاسقند .

ان يصيبهم ببعض ذنوبهم و إن كثيراً من الناس لفسقون

31 - بسیاری از اهل کتاب در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مردمی شکننده حدود الهی و از زمره فاسقان

و إن كثيراً من الناس لفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 49 - 5

5 - تکذیب کنندگان آیات الهی ، فاسقند .

و الذين كذبوا بآيتنا يمسههم العذاب بما كانوا يفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 7

7 - کفرپیشگان ، مردمی فاسق و بی اعتنا به عهد های الهی

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد وإن وجدنا أكثرهم لفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 163 - 17

17 - تمردکنندگان از فرمان های الهی فاسقند .

کذلک نبلوهم بما کانوا یفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 6

6 - یهودیان متخلف از حکم روز شنبه (حرمت تلاش برای کسب مال و صید ماهی) مردمانی فاسق و ظالم در پیشگاه خداوند

و أخذنا الذین ظلموا بعداب بئیس بما کانوا یفسقون

ص: 296

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 16، 18

16 - اکثریت مشرکان صدر اسلام ، مردمی فاسق و بیرون از مسیر حق بودند .

و اکثرهم فسقون

18 - پیمان شکنان ، مردمانی فاسق و منحرف از مسیر حق

لا یرقبوا فیکم ... ذمه ... و اکثرهم فسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 53 - 4، 5

4 - متخلفان از جنگ ، فاسق و اعمالشان در نزد خداوند بی ارزش است .

إنکم کنتم قوماً فسقین

روی سخن در این بخش از آیات با منافقانی است که از شرکت در جنگ تپوک خودداری کردند.

5 - منافقان ، گروهی فاسق و تجاوزپیشه

إنکم کنتم قوماً فسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 20

20 - منافقان ، مشخص ترین نمونه فاسقان

إن المنفقین هم الفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 80 - 8، 9

8 - کفر به خدا و رسول او ، فسق و کافران ، مردمانی فاسقند .

ذلک بأنهم کفروا باللّه ورسوله و اللّه لایهدی القوم الفسقین

9 - منافقان ، مردمانی فاسقند .

ذلك بأنهم كفروا .. والله لا يهدي القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 84 - 14

14 - منافقان ، مردمی فاسق و منحرف از مسیر حق

إنهم كفروا .. فسقون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 96 - 9

ص: 297

9 - منافقان و توانمندان متخلف از جهاد ، فاسق و محروم از رضایت خدایند .

يحلّفون . . لا يرضى عن القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 33 - 5

5 - مشرکان ، مردمانی فسق پیشه اند .

فذلکم اللّٰه ربکم . . کذلک حقت کلمت ربک علی الذین فسقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 4 - 8

8 - اتهام بی دلیل زنا به زنان پاکدامن ، بدترین نوع فسق است و نسبت دهندگان آن ، سرآمد فاسقان اند .

والذین یرمون المحصنات ثمّ لم یأتوا بأربعة شهداء . . و أولئک هم الفسقون

ضمیر «هم» ضمیر فصل و «الفساقون» مسند همراه با «ال» جنس و مفید حصر است. منحصر کردن اهل فسق به نسبت دهندگان زنای بی دلیل به زنان پاکدامن، بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 32 - 8

8 - فرعون و سران حکومت وی ، عناصری فاسق و متجاوز بودند .

إلی فرعون و ملائیه إتهم کانوا قومًا فسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 34 - 5

5 - قوم لوط ، مردمی همواره فاسق و تبهکار بودند .

بما کانوا یفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - کافران ، مردمانی فاسق و تبه کارند .

أفمن كان مؤمناً كمن كان فاسقاً

به قرینه مقابله «مؤمناً» و «فاسقاً» و به قرینه آیات پیش که در آنها، مردم به دو دسته کافر و مؤمن تقسیم شده اند، مراد از «فاسقاً» می تواند کافران باشد. بنابراین، اطلاق «فاسق» بر کافر به خاطر فسق و تبه کاری او است.

6 - مجرمان ، مردمانی فاسق و تبه کارند .

المجرمون .. أفمن كان مؤمناً كمن كان فاسقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 298

20 - بسیاری از اهل کتاب (یهود و نصارا) ، فاسق و متمرّداند .

و کثیر منهم فسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 7

7 - غافلان از خدا و خویش ، همان فاسقان واقعی و پرده دران حریم ارزش هابند .

و لا تكونوا كالذين نسوا الله فأنسيهم أولئك هم الفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 6 - 9

9 - منافقان ، عناصری فاسق و منحرف

إنّ الله لا يهدى القوم الفسقين

2- آثار اصلاح فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 5 - 7

7 - توبه فاسقان و اصلاح رفتارشان ، از بین برنده آثار سوء فسق گذشته آنان است .

أولئك هم الفسقون . إلاّ الذين تابوا من بعد ذلك وأصلحوا فإنّ الله غفور رحيم

جمله «فإنّ الله غفور رحيم» در مقام تعلیل برای رفع مجازات های فاسقان است و علت هر حکمی، موجب تعمیم و سرایت آن حکم خواهد شد. بنابراین فاسقان توبه کار، مشمول رحمت الهی اند؛ چه فسق آنان مربوط به تهمت زدن ها باشد و چه غیر آن.

3- آثار توبه فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 5 - 7

7 - توبه فاسقان و اصلاح رفتارشان ، از بین برنده آثار سوء فسق گذشته آنان است .

أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ . إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

جمله «فإنَّ اللهَ غفور رحيم» در مقام تعلیل برای رفع مجازات های فاسقان است و علت هر حکمی، موجب تعميم و سرایت آن حکم خواهد شد. بنابراین فاسقان توبه کار، مشمول رحمت الهی اند؛ چه فسق آنان مربوط به تهمت زدن ها باشد و چه غیر آن.

ص: 299

4- آثار عذاب فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 35 - 5

5 - نزول عذاب الهی بر جوامع فاسق و تبهکار، صرفاً جنبه انتقام جویانه و کیفری ندارد، بلکه جنبه ارشاد و هدایت دیگران را نیز دارد.

إِنَّا نَمُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا... وَ لَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُ

5- ابتلای دنیوی فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 21 - 2

2 - بلا های دنیوی فاسقان، هشداری به آنان است و نه کیفر واقعی شان.

و لَنَذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ... لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

6- ابتلای فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 17

17 - فاسقان متمرّد از فرمان های الهی، در خطر نابود شدن و یا گرفتار گشتن به عذابی شدید از جانب خداوند

اللّٰهُ مَهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 21 - 6

6 - کیفر واقعی فاسقان تنبّه ناپذیر از بلا های دنیا، به جهان آخرت موکول شده است.

و لَنَذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

از تعبیر «لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ» استفاده می شود که «عذاب ادنی» همان بلاهای دنیوی است که می تواند در بازگشت انسان به سوی خدا مؤثر

باشد. در این صورت به قرینه تقابل، مراد از «العذاب الأكبر» عذاب قیامت خواهد بود.

7- انحراف فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 16

ص: 300

16 - انسان های فاسق ، دارای قلب های منحرف

أزاع الله قلوبهم و الله لا يهدى القوم الفسقين

8- پیروزی بر فاسقان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 145 - 14

14 - فراگیری معارف و عمل به احکام الهی ، شرط پیروزی قوم موسی بر فاسقان و آزادسازی سرزمین آنان

فخذها .. یاخذوا بأحسنها سأوریکم دار الفسقين

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «ساوریکم» جواب فعل امر «فخذها بقوه و أمر قولک یاخذوا» باشد ; یعنی: «ان تاخذها و یاخذوا سأوریکم دار الفسقين» قابل ذکر است که مجزوم نشدن «اوریکم»، علی رغم اینکه جواب امر قرار گرفته، به سبب وجود «سین» است.

9- تفاوت مؤمنان با فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 18 - 2, 1

1 - برابر نبودن مؤمن و فاسق ، در نظام پاداش الهی ، امری بدیهی و خدشه ناپذیر است .

أفمن كان مؤمناً كمن كان فاسقاً لا یستون

همزه «أفمن..» استفهام انکاری است و «لا یستون» نیز بر آن تأکید بیشتری می کند. گفتنی است: «کاف» در «کمن» تشبیه در جزا است و به قرینه آیات سابق و آیات بعدی (19 و 20)، مراد از نفی تساوی، می تواند عدم تساوی در پاداش و جزا باشد.

2 - فرجام ناگوار کافران و عاقبت نیکوی مؤمنان ، علامت برابر نبودن آنان با یکدیگر است .

فذوقوا بما نسیتم لقاء یومکم .. فلا تعلم نفس ما أخفی لهم ... أفمن كان مؤمناً کم

«فاء» در «أفمن» تفریع بر آیات سابق است که در آنها از کافران و مؤمنان و فرجام و عاقبتشان سخن گفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 19 - 8

8 - جایگاه خوب مؤمنان در بهشت ، نمودی از عدم تساوی آنان با فاسقان است .

أفمن كان مؤمناً كمن كان فاسقاً .. أما الذين آمنوا ... فلهم جنّات المأوى

«أما الذين آمنوا ..» تشریح تفصیلی عدم تساوی دو گروهی است که در آیه پیش، از آن سخن گفته شده است.

ص: 301

10- تهدید فاسقان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 145 - 16، 15

15 - خداوند قوم موسی را از مخالفت با رسالت های وی بر حذر داشت و متخلفان را مردمی فاسق خواند .

سأوریکم دار الفسقین

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الفسقین» متمردان خود بنی اسرائیل باشد. بر این مبنا جمله «سأوریکم»، که پس از فرمان به فراگیری تورات و به کار بستن تعالیم آن واقع شده، اشاره به این معنا دارد که اگر گروهی این فرمان را اطاعت نکنند، فاسقند. گفتنی است در این صورت مقصود از «دار» جایگاه شوم و فرجام نامیمون آن گروه است.

16 - خداوند ، فاسقان بنی اسرائیل را به گرفتار آمدن به فرجامی شوم تهدید کرد .

سأوریکم دار الفسقین

11- ثبت عمل فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 14 - 6

6 - کردار بدکاران ، از نظر مأموران الهی مخفی نمانده و در نامه عمل آنان ثبت خواهد شد .

کتبین . یعلمون ما تفعلون ... وإنّ الفجّار لفی جحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 7 - 3

3 - کردار بدکاران ، ثبت و ضبط شده و در نامه عمل آنان باقی خواهد ماند .

کتب الفجّار

«کتاب الفجّار»، صحیفه ای است که در آن، اعمال فاجران ثبت شده است.

12- جاودانگی عذاب فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- گرفتاری فاسقان کافر در آتش دوزخ ، همیشگی است .

وإنَّ الفجَّارَ لَفِي جحيمٍ

جمله اسمیه، بر ثبوت دلالت دارد و در این آیه ممکن است به قرینه مقابله با «إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ» - که استقرار مجازی در آن حاکی از خلود بود - بر خلود نیز دلالت کند. مراد از «فجَّار» - به قرینه «بَلْ تَكذَّبُونَ بِالْدينِ» - فاسقانی است که منکر معاد و کافرند.

ص: 302

13- جواز عیبجویی از فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 14

14 - عیب جویی از غیر مؤمنان، فاقد حرمت *

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا... وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ

تعبیر «أنفسکم»، ممکن است بیانگر این معنا باشد که مؤمنان نباید نسبت به خود مؤمنان، عیب جویی کنند؛ اما در مورد دیگران نهی متوجه آنان نیست.

14- حتمیت عذاب فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 4

4 - فاسقان در قیامت، محروم از یاری دیگران برای رهایی از آتش دوزخ

وإِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ... يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 9 - 3

3 - عذاب مقدر الهی برای بدکاران، تخلف ناپذیر و دارای حد و مرزی روشن و مشخص است.

ما سَجِّينَ . كَتَبَ مَرْقُومَ

چنانچه «کتاب» به معنای مکتوب و مراد از کتابت، قضای حتمی باشد و «مرقوم» نیز به معنای «نوشته واضح و گویا» گرفته شود؛ مفاد آیه این خواهد بود که «سجین» (همان کتاب جامع که عذاب های مقدر فاجران را دربردارد) مکتوب و تقدیر شده ای واضح است که حد و مرز هر عذاب مقدر، در آن کاملاً روشن است.

15- حتمیت کیفر فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 16 - 1

1 - پنهان داشتن خویش از آتش جهنم ، برای فاسقان امکان پذیر نیست .

و ما هم عنها بغائبین

«غاب عنه»؛ یعنی، از او مخفی شد. (لسان العرب)

ص: 303

16- حتمیت کیفرهای فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 7 - 7

7 - کیفر های تعیین شده برای فاجران ، حکم تقدیر شده خداوند و گریزناپذیر است . *

إِنَّ كِتَابَ الْفَجَّارِ لَفِي سَجِّينٍ

«کتاب» - در یک احتمال - به معنای مکتوب است. در این احتمال، مراد نوشته های تقدیر شده الهی، درباره کیفر فاجران و «کتابت» به معنای قضای حتمی و حکم تخلف ناپذیر خواهد بود.

17- حتمیت محرومیت فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 33 - 3

3 - محرومیت فاسقان از گرایش به ایمان و پذیرش آن ، حکم قطعی و غیر قابل تخلف

كذالك حقت كلمت ربك على الذين فسقوا أنهم لايؤمنون

18- حق ناپذیری فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 16

16 - حق ناپذیری فاسقان مجوز ترک نهی از منکر نیست .

لم تعظون قوماً الله مهلكهم .. قالوا معذرة إلى ربكم ولعلهم يتقون

موعظه گران یهود دو دلیل برای نهی از منکر اقامه کردند: داشتن عذر در پیشگاه خدا (معذره إلى ربکم)، احتمال تأثیر (لعلهم يتقون). مقتضای سخن آنان این است که نبود احتمال تأثیر نمی تواند مجوز ترک نهی از منکر باشد و عذر پذیرفته شده ای نخواهد بود.

19- ذلت فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 5 - 10

10 - خوار ساختن فاسقان و پرده دران حریم ارزش ها ، برنامه ای الهی و پسندیده

ص: 304

20- رهبری و فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 29

29 - ضرورت هشیاری، آمادگی و پایداری رهبران الهی در برابر انبوه فاسقان و شکنندگان حریم دین

وإن احکم بینهم بما أنزل الله ولا تتبع اهواءهم .. وإن كثيراً من الناس لفسقون

یادآوری فسق بسیاری از مردم در پی نهی از پیروی هواپرستان، می تواند به منظور هشدار به قاضیان و رهبران الهی ایراد شده باشد؛ یعنی باید متوجه باشند که فاسقان بسیاری برای بازداشتن آنان از اجرای احکام الهی در تلاش هستند.

21- زندگی با فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 25 - 8

8 - زندگی با فاسقان، دشوار و ناخوشایند بر بندگان شایسته خداوند

فأفرق بیننا و بین القوم الفسقین

22- زیادی فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 26 - 12

12 - کثرت و انبوهی عناصر فاسق و طرفدار باطل در طول تاریخ

فمنهم مهتد و کثیر منهم فسقون

23- زیانکاری فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 10

10 - فاسقان ، مردمی زیانکارند .

أولئك هم الخسرون

ص: 305

24- سرزمین فاسقان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 145 - 13، 14

13 - تصرف سرزمین فاسقان و دیدن مناظر آن ، وعده ای از جانب خداوند به امت موسی

سأوریکم دار الفسقین

در اینکه مراد از «الفسقین» چه کسانی هستند، سه احتمال وجود دارد: فرعونیان، ساکنان سرزمین قدس پیش از ورود قوم موسی به آنجا، متخلفان قوم موسی برداشت فوق ناظر به احتمال اول و دوم است.

14 - فراگیری معارف و عمل به احکام الهی ، شرط پیروزی قوم موسی بر فاسقان و آزادسازی سرزمین آنان

فخذها .. یاخذوا بأحسنها سأوریکم دار الفسقین

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «سأوریکم» جواب فعل امر «فخذها بقوه و أمر قولک یاخذوا» باشد ; یعنی: «إن تاخذها و یاخذوا سأوریکم دار الفسقین» قابل ذکر است که مجزوم نشدن «اوریکم»، علی رغم اینکه جواب امر قرار گرفته، به سبب وجود «سین» است.

25- سرگردانی اخروی فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 109 - 8

8 - گمراهی و سرگردانی فاسقان در قیامت *

والله لایهدی القوم الفسقین. یوم یجمع الله الرسل

برداشت فوق بر این اساس است که «یوم» ظرف برای «لایهدی ..» در آیه قبل باشد.

26- صفات فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 5 - 61 - 16

16 - انسان های فاسق ، دارای قلب های منحرف

أزاع الله قلوبهم و الله لا يهدى القوم الفسقين

27- عذاب دنيوى فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 306

9- گنهکاران فسق پیشه ، در خطر گرفتار شدن به عذاب های دنیوی هستند .

فأنزلنا على الذين ظلموا رجلاً من السماء بما كانوا يفسقون

28- عذاب فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 164 - 17

17 - فاسقان متمرّد از فرمان های الهی ، در خطر نابود شدن و یا گرفتار گشتن به عذابی شدید از جانب خداوند

اللّه مهلكهم أو معذبهم عذاباً شديداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 50 - 7

7 - « عن ابی جعفر (ع) فی قوله : « قل أریتم إن أتیکم عذابه بیتاً أو نهاراً . . . » فهذا عذاب ینزل فی آخر الزمان علی فسقه أهل القبلة و هم یجحدون نزول العذاب علیهم . ;

از امام باقر (ع) درباره سخن خدا که فرموده: «بگو اگر عذاب او، شب هنگام یا در روز به سراغ شما آید . . .» روایت شده: این عذابی است که بر فاسقان اهل قبله در آخرالزمان نازل می شود؛ در حالی که آنان منکر نزول عذاب بر خودشان هستند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 15 - 1

1 - قیامت ، روز گرفتاری طاقت فرسای فاسقان در آتش جهنم

یصلونها یوم الدین

«یصلونها»؛ یعنی، بارنج و مشقّت، حرارت آن را می چشند. (برگرفته از قاموس)

29- عصیان فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 26

26- فاسقان ، رویگردان از احکام الهی و بی اعتنا به داوری های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فان تولوا .. . وإن كثيراً من الناس لفسقون

ص: 307

30- عوامل گمراهی فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 11

11 - تنها فاسقان به سبب وجود مثلهایی در قرآن ، به گمراهی کشانده می شوند .

و ما یضل به إلا الفسقین

31- عوامل محرومیت فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 33 - 4

4 - حکم الهی به محرومیت اهل فسق از گرایش به ایمان ، مقتضای ربوبیت و پروردگاری اوست .

كذلك حقت كلمت ربك على الذين فسقوا أنهم لایؤمنون

32- غیبت فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 12 - 49 - 18

18 - جواز غیبت غیر مؤمنان

و لا یعتب بعضکم بعضاً .. یاأکل لحم أخیه میتاً

با توجه به این که مخاطب «بعضکم بعضاً» مؤمنان هستند نه مطلق انسان ها، برداشت بالا استفاده می شود.

33- فاسقان امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 4

4 - اکثر امت های پیشین مردمی ، فاسق و خارج از دایره اطاعت خداوند

وإن وجدنا أكثرهم لفسقین

5- بسیاری از جوامع و ملل پس از حضرت نوح (ع) بر اثر وجود مترفان فاسق و تبهکار در میان آنان، به هلاکت و نابودی دچار شدند.

و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها .. و كم أهلكتنا من القرون من

34- فاسقان ايله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 1

1 - یهودیان ساکن در ایلہ متشکل از سه گروه بودند : تجاوزگران فاسق ، صالحان موعظه گر و نهی کننده از منکرات ، تارکان نهی از منکر

إذ قالت أمه منهم لم تعظون قوماً

مقصود از موعظه، به دلیل «الذین ینھون عن السوء» در آیه بعد، نهی از منکر است.

35- فاسقان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 59 - 11

11 - گروهی از قوم موسی ، از دیرباز مردمی فاسق و تبهکار بودند .

بما كانوا یفسقون

«باء» در «بما كانوا ..» سببیه و «ما» مصدریه است. فعل مضارع آن گاه که همراه «کان» و مانند آن آورده شود، دلالت بر استمرار در زمان گذشته دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 15

15 - آزار رسانان به موسی (ع) ، مردمانی فاسق بودند .

لم تؤذونی .. و اللّٰه لایهدی القوم الفسقین

36- فاسقان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

14 - سجده - 32 - 20 - 1,4,5

1 - جایگاه فسق پیشگان ، آتش جهنم است .

وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوِيهِمُ النَّارُ

4- فاسقان ، برای خروج از آتش تلاش می کنند .

ص: 309

کَلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا

در صورتی که «کَلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا..» معنای حقیقی داشته باشد، دلالت می کند بر این که فاسقان در صدد برمی آیند که از آتش، بیرون بروند.

5 - بازگردانده شدن قهری فاسقان به دوزخ، در پی تلاش برای گریز و رهایی از آن

کَلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 14 - 1,5

1 - آتش دوزخ، جایگاه فاسقان و گنه پیشگان و کیفر کردار آنان است.

وإِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ

«فجور»؛ یعنی، دریدن پرده دیانت (مفردات راغب). از معانی دیگر «فجور»، فسق و عصیان است. (قاموس)

5 - گرفتاری فاسقان کافر در آتش دوزخ، همیشگی است.

وإِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ

جمله اسمیه، بر ثبوت دلالت دارد و در این آیه ممکن است به قرینه مقابله با «إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ» - که استقرار مجازی در آن حاکی از خلود بود - بر خلود نیز دلالت کند. مراد از «فَجَّار» - به قرینه «بَلْ تَكْذِبُونَ بِالْدِينِ» - فاسقانی است که منکر معاد و کافرنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 15 - 1,4

1 - قیامت، روز گرفتاری طاقت فرسای فاسقان در آتش جهنم

يصلونها يوم الدين

«يصلونها»؛ یعنی، بارنج و مشقت، حرارت آن را می چشند. (برگرفته از قاموس)

4 - گرفتاری فاسقان به آتش جهنم، کیفر فسق آنان است.

يصلونها يوم الدين

تصریح به «روز جزا» بودن قیامت، در بیان عذاب فاسقان، بیانگر آن است که عذاب قیامت جزای فسق آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 16 - 1

1 - پنهان داشتن خویش از آتش جهنم، برای فاسقان امکان پذیر نیست.

و ما هم عنها بغائبین

«غاب عنه»؛ یعنی، از او مخفی شد. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 9

9 - گرفتاری فاسقان به آتش جهنم، فرمان خداوند در قیامت

ص: 310

وإنّ الفجّار لفي جحيم . . . و الأمر يومئذ لله

37- فاسقان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 8

8 - گمراهی و سرگردانی فاسقان در قیامت *

و الله لا يهدى القوم الفسقين . يوم يجمع الله الرسل

برداشت فوق بر این اساس است که «یوم» ظرف برای «لا یهدی . . .» در آیه قبل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 14 - 4

4 - مردم در قیامت ، به دو گروه شاخص « ابرار » و « فجّار » تقسیم خواهند شد .

إنّ الأبرار لفي نعيم . وإنّ الفجّار لفي جحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 4

4 - فاسقان در قیامت ، محروم از یاری دیگران برای رهایی از آتش دوزخ

وإنّ الفجّار لفي جحيم . . . يوم لا تملك نفس لنفس شيئاً

38- فاسقان و تکذیب جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 20 - 8

8 - فاسقان ، عذابی را که همواره تکذیب می کردند ، می چشند .

ذوقوا عذاب النار الذی کنتم به تکذّبون

39- فاسقان و تکذیب قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 20 - 10

10 - فاسقان ، قیامت و نظام کیفری خدا را تکذیب می کردند .

ص: 311

وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا .. ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَكْذِبُونَ

40- فاسقان و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 5

5 - تنها فاسقان (منحرفان) ، قرآن و دلایل روشن آن را نپذیرفته و بدان کافر می شوند .

و ما یکفر بها إلا الفسقون

41- فاسقان و مثالهای قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 11

11 - تنها فاسقان به سبب وجود مثلهایی در قرآن ، به گمراهی کشانده می شوند .

و ما یضل به إلا الفسقین

42- فاسقان یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 26 - 14

14 - قوم موسی ، مردمانی فاسق و نافرمان

إِنَّا لَنَدْخُلُهَا .. فَلَاتَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

43- فرجام شوم فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 19

19- هلاکت و بدفرجامی ، تنها از آن فاسقان و پرده دران حریم ارزش ها است .

فهل یهلك إلا القوم الفسقون

44- فرجام فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 20 - 2

2 - دوزخ ، فرجام نهایی فاسقان و غافلان از یاد خدا و خویش

و لا تكونوا كالذين نسوا الله . . أولئك هم الفسقون. لایستوی أصحاب النار

45- فرجام فاسقان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 145 - 16

16 - خداوند ، فاسقان بنی اسرائیل را به گرفتار آمدن به فرجامی شوم تهدید کرد .

سأوریکم دار الفسقین

46- قانونمندی عذاب فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 9 - 3

3 - عذاب مقدر الهی برای بدکاران ، تخلف ناپذیر و دارای حد و مرزی روشن و مشخص است .

ما سجّین . کتب مرقوم

چنانچه «کتاب» به معنای مکتوب و مراد از کتابت، قضای حتمی باشد و «مرقوم» نیز به معنای «نوشته واضح و گویا» گرفته شود؛ مفاد آیه این خواهد بود که «سجّین» (همان کتاب جامع که عذاب های مقدر فاجران را دربردارد) مکتوب و تقدیر شده ای واضح است که حد و مرز هر عذاب مقدر، در آن کاملاً روشن است.

47- قلب فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 16

16 - انسان های فاسق ، دارای قلب های منحرف

أزاع الله قلوبهم والله لا يهدي القوم الفسقين

ص: 313

48- کفر فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 5

5 - تنها فاسقان (منحرفان) ، قرآن و دلایل روشن آن را نپذیرفته و بدان کافر می شوند .

و ما یکفر بها إلا الفسقون

49- کیفر اخروی فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 21 - 6،8

6 - کیفر واقعی فاسقان تنبّه ناپذیر از بلاهای دنیا ، به جهان آخرت موکول شده است .

و لنذیقنهم من العذاب الأدنى دون العذاب الأكبر لعلهم يرجعون

از تعبیر «لعلهم يرجعون» استفاده می شود که «عذاب ادنی» همان بلاهای دنیوی است که می تواند در بازگشت انسان به سوی خدا مؤثر باشد. در این صورت به قرینه تقابل، مراد از «العذاب الأكبر» عذاب قیامت خواهد بود.

8 - عذاب شدن فاسقان در قیامت ، پس از اتمام حجت با آنان ، در دنیا است .

و لنذیقنهم من العذاب الأدنى دون العذاب الأكبر لعلهم يرجعون

بلاهای هشداردهنده دنیا، نوعی اتمام حجت برای فاسقان است. «لعلهم يرجعون» نیز نکته بالا را تأیید می کند.

50- کیفر فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 18 - 1

1 - برابر نبودن مؤمن و فاسق ، در نظام پاداش الهی ، امری بدیهی و خدشه ناپذیر است .

أفمن كان مؤمناً كمن كان فاسقاً لا يستويون

همزه «أفمن..» استفهام انکاری است و «لا يستويون» نیز بر آن تأکید بیشتری می کند. گفتنی است: «كاف» در «كمن» تشبیه در جزا است و به قرینه آیات سابق و آیات بعدی (19 و 20)، مراد از نفی تساوی، می تواند عدم تساوی در پاداش و جزا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 20 - 6.8

6 - عذاب فاسقان ، پایان ناپذیر و غیرقابل گریز است .

كَلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا

عبارت «كَلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا» می تواند کنایه از پایان ناپذیری و خلود در آتش باشد.

8 - فاسقان ، عذابی را که همواره تکذیب می کردند ، می چشند .

ص: 314

ذوقوا عذاب النار الذي كنتم به تكذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 21 - 2

2- بلا های دنیوی فاسقان ، هشدارى به آنان است و نه کیفر واقعی شان .

ولنذيقنهم من العذاب الأدنى .. لعلمهم يرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 14 - 1

1 - آتش دوزخ ، جایگاه فاسقان و گنه پیشگان و کیفر کردار آنان است .

وإنّ الفجار لفي جحيم

«فجور»؛ یعنی، دریدن پرده دیانت (مفردات راغب). از معانی دیگر «فجور»، فسق و عصیان است. (قاموس)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 15 - 4

4- گرفتاری فاسقان به آتش جهنم ، کیفر فسق آنان است .

يصلونها يوم الدين

تصریح به «روز جزا» بودن قیامت، در بیان عذاب فاسقان، بیانگر آن است که عذاب قیامت جزای فسق آنان است.

51- کیفر فاسقان ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 167 - 6

6 - مسلط ساختن مردمی شکنجه گر بر یهود ، نمودی از کیفر سریع خداوند برای متمردان و فاسقان ستم پیشه

ليبعثن عليهم .. إن ربك لسريع العقاب

52- گمراهی اخروی فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 8

8 - گمراهی و سرگردانی فاسقان در قیامت *

والله لا يهدى القوم الفسقين. يوم يجمع الله الرسل

برداشت فوق بر این اساس است که «یوم» ظرف برای «لایهدی . . .» در آیه قبل باشد.

ص: 315

53- گواهی فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 4 - 11

11 - شهادت و گواهی انسان فاسق، در نظام قضایی اسلام هرگز پذیرفته نمی شود.

و لا تقبلوا لهم شهده أبداً و أولئك هم الفسقون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که جمله «و أولئك هم الفاسقون» در مقام تعلیل و بیان فلسفه حکم پذیرفته نشدن شهادت نسبت دهندگان زنا باشد؛ یعنی، چون آنان فاسق اند، گواهیشان مورد قبول نیست. بنابراین گواهی هیچ فاسقی پذیرفتنی نخواهد بود.

54- محافظت از نامه عمل فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطفین - 83 - 7 - 4

4 - نامه عمل فاجران، در دیوانی تغییرناپذیر و زندانی منحصّط، بایگانی و حفاظت می شود.

إنّ كتب الفجّار لفي سجّين

سجّین همان سجن (زندان) است، علاوه بر رساندن معنای خلود؛ زیرا این وزن برای مبالغه است (مجمع البیان). تفسیر آن به «کتاب مرقوم» - در دو آیه بعد - دلالت دارد که «سجّین» کتابی است که نامه عمل فاجران، به گونه ای در آن قرار داده شده است که گویا نوشته ها در آن حبس شده است. مقابله آن با «علّین» - که در آیات بعد آمده است - بیانگر انحطاط و پستی آن است.

55- محرومیت فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 9

9 - فاسقان، محروم از هدایت خاص الهی

والله لا يهدي القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 80 - 11

و الله لا يهدى القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 33 - 2

2 - فسق پیشگان ، فاقد زمینه گرایش به ایمان و محروم از پذیرش آن

کذلک حقت کلمت ربک علی الذین فسقوا أنهم لا يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 17

17 - فاسقان ، از هدایت الهی محروم اند .

و الله لا يهدى القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 6 - 8

8 - فاسقان و منحرفان از حق ، محروم از هدایت و غفران الهی

إن الله لا يهدى القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 4

4 - فاسقان در قیامت ، محروم از یاری دیگران برای رهایی از آتش دوزخ

وإنّ الفجّار لفي جحيم . . . یوم لا تملك نفس لنفس شیئاً

56- نامه عمل فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 14 - 6

6 - کردار بدکاران ، از نظر مأموران الهی مخفی نمانده و در نامه عمل آنان ثبت خواهد شد .

کتبیین . یعلمون ما تفعلون ... وإنّ الفجّار لفی جحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 7 - 3

3 - کردار بدکاران ، ثبت و ضبط شده و در نامه عمل آنان باقی خواهد ماند .

کتب الفجّار

«کتاب الفجّار»، صحیفه ای است که در آن، اعمال فاجران ثبت شده است.

ص: 317

57- نامه عمل فاسقان در سجین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 7 - 4

4 - نامه عمل فاجران ، در دیوانی تغییرناپذیر و زندانی منحصّ ، بایگانی و حفاظت می شود .

إِنَّ كِتَابَ الْفَجَّارِ لَفِي سَجِّينٍ

سجّین همان سجن (زندان) است، علاوه بر رساندن معنای خلود؛ زیرا این وزن برای مبالغه است (مجمع البیان). تفسیر آن به «کتاب مرقوم» - در دو آیه بعد - دلالت دارد که «سجّین» کتابی است که نامه عمل فاجران، به گونه ای در آن قرار داده شده است که گویا نوشته ها در آن حبس شده است. مقابله آن با «علّین» - که در آیات بعد آمده است - بیانگر انحطاط و پستی آن است.

58- وضوح نامه عمل فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 9 - 1

1 - دیوان نامه های عمل بدکاران ، نوشته ای خوانا و علامت دار و بی ابهام است .

کتب مرقوم

«کتاب» خبر برای ضمیر محذوفی است که به «سجّین» برمی گردد. «مرقوم» - از ریشه «رَقَمَ» (علامت و مارکی که بر پارچه زده شود) (مصباح) - یعنی، دارای علامتی که تشخیص آن را آسان سازد. ماده «رقم» به معنای «خط درشت» و «برطرف ساختن ابهام نوشته» نیز آمده است. (مفردات راغب)

59- ویژگیهای مکان نامه عمل فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 8 - 2

2 - مخزن نامه های عمل بدکاران ، دارای ویژگی هایی فراتر از حد بیان است و پستی و گریزناپذیر بودن آن قابل توصیف نیست .

و ما أدریک ما سجّین

ریشه کلمه «سجّین» بر زندان بودن جایگاه نامه عمل بدکاران دلالت دارد و پستی آن، از تقابل با «علّین» در آیات بعد استفاده می شود.

60- ویژگیهای نامه عمل فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 9 - 1

1 - دیوان نامه های عمل بدکاران ، نوشته ای خوانا و علامت دار و بی ابهام است .

کتب مرقوم

«کتاب» خبر برای ضمیر محذوفی است که به «سَجِّین» برمی گردد. «مرقوم» - از ریشه «رَقْم» (علامت و مارکی که بر پارچه زده شود) (مصباح) - یعنی، دارای علامتی که تشخیص آن را آسان سازد. ماده «رقم» به معنای «خط درشت» و «برطرف ساختن ابهام نوشته» نیز آمده است. (مفردات راغب)

61- هشدار به فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 21 - 2، 1

1 - وجود برخی بلا های حتمی دنیوی از سوی خداوند ، برای تنبیه و هشدار به فاسقان است .

و لنذیقنهم من العذاب الأدنى دون العذاب الأكبر لعلهم يرجعون

در این که مراد از «عذاب الأدنى» چیست، اقوال گوناگونی گفته شده است از جمله آنها این است که منظور، عذاب های دنیوی، مانند بلاها و بیماری ها و .. است.

2 - بلا های دنیوی فاسقان ، هشدار به آنان است و نه کیفر واقعی شان .

و لنذیقنهم من العذاب الأدنى . . . لعلهم يرجعون

62- هلاکت فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 19

19- هلاکت و بدفرجامی ، تنها از آن فاسقان و پرده دران حریم ارزش ها است .

فهل يهلك إلا القوم الفسقون

15- فاطمه (س)

1- فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 61 - 21

21 - همراهان پیامبر (صلی الله علیه و آله) (علی، فاطمه، حسن و حسین علیهم السلام) در مباحثه، عزیزترین و برترین انسانها

ندع ابناءنا و ابناءکم و نساءنا و نساءکم و انفسنا و انفسکم

امام رضا (ع): ... فبرز التبی (صلی الله علیه و آله) علیاً و الحسن و الحسین و فاطمه صلوات الله علیهم ... فهذه، خصوصیه لا یتقدمهم فیها احد و فضل لا یلحقهم فیہ بشر.

عیون اخبار الرضا (ع)، ج 1، ص 232، ح 1، ب 23؛ نور الثقلین، ج 1، ص 349، ح 163.

2- اخلاص فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، مظهر اخلاص و خداجویی در عرصه زندگی اجتماعی

إنما نطعمکم لوجه الله لانزید منکم جزاءً و لا شکوراً

3- اطعام فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 8 - 7

ص: 320

7 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : كان عند فاطمه (عليها السلام) شعيرٌ فجعلوه عصيدةً فلما انضحوها ووضعوها بين أيديهم جاء مسكين . . . فقام على (ع) فأعطاه ثلثَها فما لبثَ أن جاء يتيماً . . . فأعطاه ثلثها الثاني . . . فلما لبث أن جاء أسير . . . فأعطاه الثلث الباقي و ما ذاقوها فأنزل الله فيهم هذه الآية إلى قوله « و كان سعيكم مشكوراً » ؛

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: نزد فاطمه(س) مقداری جو بود که آن را حلوا کردند. پس از این که آن را پختند و برای خوردن آوردند، مسکینی آمد ... حضرت علی(ع) برخاست و ثلث آن را به او داد. زمانی نگذشت که یتیمی آمد ... حضرت ثلث دیگرش را به او داد ... زمانی نگذشت که اسیری آمد ... و ثلث باقی مانده را به او عطا فرمود و خود هیچ از آن حلوا نچشیدند. پس خداوند درباره آنان آیه «و يطعمون الطعام...» تا آیه «کان سعيکم مشكوراً» را نازل کرد.

4- اعطای فدک به فاطمه(س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 17

17 - « فی مجمع البیان : روی أبوسعید الخدری و غیره أنه لما نزلت هذه الآية على النبي (صلى الله عليه وآله) أعطى فاطمه (س) فدكاً و سلمه إليها . و هو المروي عن أبي جعفر و أبي عبد الله (ع) . . . ؛

در مجمع البیان آمده است که ابوسعید خدری و دیگران، روایت کرده اند که هنگامی که این آیه بر پیغمبر نازل گشت «فآت ذا القربى حقه» آن حضرت، فدک را به فاطمه (علیها السلام) داد و آن را به وی تسلیم کرد. همین مطلب، از امام باقر و امام صادق(ع) نیز روایت شده است.

5- انفاق فاطمه(س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 8 - 8

8 - « عن مُعمر بنِ خَلادٍ عن أبي الحسن الرضا (ع) في قوله تعالى « و يطعمون الطعام على حبه مسكيناً و يتيماً و أسيراً » قال : قلت حبّ الله أو حبّ الطعام ؟ قال : حبّ الطعام ؛

معمربن خلاد از امام رضا(ع) درباره سخن خدای تعالی «و يطعمون الطعام على حبه مسكيناً و يتيماً و أسيراً» روایت کرده که به امام گفتم: [در «علی حبه»] حبّ خدا مراد است یا حبّ طعام؟ فرمود: حبّ طعام.

6- اهمیت محبت به فاطمه(س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 26

26 - « عن ابن عباس (رض) قال : لَمَّا نَزَلَتْ « قُلْ لَا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى » قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ قَرَابَتِكَ

ص: 321

الذین وجبت علینا مودتہم؟ قال : علی و فاطمہ و ابناہما ;

از ابن عباس نقل شده است کہ گفت: ہنگامی کہ آیہ «قل لا أسئلكم علیہ أجرًا إلا المودہ فی القربی» نازل شد گفتند یا رسول اللہ آن نزدیکان تو کہ دوستی آنان بر ما واجب شدہ است چہ کسانی ہستند؟ فرمود: علی و فاطمہ و دو فرزندانشان».

7- اینار فاطمہ(س)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - انسان - 76 - 8 - 6

6 - حضرت علی ، فاطمہ ، حسن و حسین (ع) ، مظهر ایثارگری و حمایت از اقشار محروم جامعہ (بینویان ، یتیمان و اسیران)

و يطعمون الطعام علی حبّہ مسکینًا و یتیمًا و أسیرًا

8- ایمان فاطمہ(س)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 6

6 - حضرت علی ، فاطمہ ، حسن و حسین (ع) ، مظهر بیم داری از قیامت و ایمان بہ روز جزا

إنا نخاف من ربنا يوماً عبوسًا قمطریرًا

9- بشارت فاطمہ(س) بہ محمد(صلی اللہ علیہ و آلہ)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

20 - کوثر - 108 - 1 - 4

4 - خداوند ، بشارت دہندہ پیامبر (صلی اللہ علیہ و آلہ) بہ کوثر بودن فاطمہ (س) و فراوانی نسل آن حضرت از طریق او

إنا أعطینک الکوثر

تاریخ قطعی زندگانی پیامبر (صلی اللہ علیہ و آلہ) - کہ از او پسری نماند - گواہ بر آن است کہ تنها مصداق کوثر، فاطمہ(س) است.

10- پاداش اخروی فاطمہ(س)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - نعمت های سرشار بهشت ، پاداش الهی اهل بیت (علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع))

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ . . . وَسَقِيهِمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا . إِنَّ هَذَا كَانَ لَكُمْ جِزْ

ص: 322

برداشت یاد شده، با توجه به شأن نزولی است که از طریق شیعه و سنی نقل شده است و آن این که از آیه 5 تا آیه مورد بحث (آیه 22)، درباره آن بزرگواران نازل شده است. (مجمع البیان، ج 10؛ الکشاف، ج 4، ذیل آیه)

11- ترس فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، وفاکنندگان به نذر خویش و بیم داران از قیامت بودند.

یوفون بالنذر و یخافون یومًا کان شرّه مستطیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، مظهر بیم داری از قیامت و ایمان به روز جزا

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطِيرًا

12- تسبیحات فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 152 - 10

10 - محمد بن مسلم از امام باقر (ع) روایت کرده است که فرمود: « تسبیح فاطمه (ع) من ذکر الله الكثير الذی قال: اذکرونی اذکرکم

;

تسبیح فاطمه (س) ذکر کثیری است که خداوند فرموده: به یاد من باشید تا به یاد شما باشم».

13- تشکر از فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 22 - 9، 10

9 - تقدیر و سپاس گزاری خداوند از اهل بیت (علی، فاطمه، حسن و حسین (ع))، در قبال نیک کرداری آنان

إِنَّ الْأَبْرَارَ... وَكَانَ سَعِيكُم مَشْكُورًا

10 - برخورداری از نعمت های سرشار بهشت ، جلوه تقدیر و سپاس گذاری خداوند از اهل بیت (علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع))

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ . . . وَكَانَ سَعِيكُمْ مَشْكُورًا

ص: 323

14- خیریت فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 1 - 5

5 - حضرت فاطمه (س) ، خیر فراوان و عطای خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّا أَعْطَيْنَكَ الْكَوْثَرَ

هر چند در شأن نزول ها و روایات سخنی از تطبیق «کوثر» بر «فاطمه» (س)، به میان نیامده است؛ ولی از آخرین آیه استفاده می شود که نتیجه عطای «کوثر»، «ابتر» (نسل بریده) نماندن پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. بنابراین فاطمه (س) که نسل پیامبر (صلی الله علیه و آله) از او است، مصداق «کوثر» خواهد بود.

15- عبودیت فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 6 - 7

7 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، از مظاهر عبودیت خدا و از مصادیق بارز بندگان خالص او می باشند .

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادَ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا

مطابق روایات وارده در کتاب های شیعه و سنی، این آیه و قبل و بعد آن، درباره آن بزرگواران نازل شده است. (مجمع البیان)

16- عمل صالح فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 22 - 9

9 - تقدیر و سپاس گزاری خداوند از اهل بیت (علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع)) ، در قبال نیک کرداری آنان

إِنَّ الْأَبْرَارَ... وَكَانَ سَعِيكُمْ مَشْكُورًا

17- فضایل فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 61 - 13

13 - عظمتم فوق العاده مقام حضرت زهرا (سلام الله علىها)

ونسائنا ونساءكم

ص: 324

با توجه به آنچه نقل شده که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در مقام مباحثه از همه زنان، تنها فاطمه زهرا (س) را برده بودند، معلوم می شود مراد از «نساءنا»، فاطمه (س) بوده و چون به لفظ جمع آمده عظمت شخصیت آن حضرت معلوم می گردد. مؤید حضور آن حضرت روایتی از امام رضا (ع) است که فرمود: ... و عنی بالنساء فاطمه علیها السّلام.

عیون اخبارالرضا (ع)، ج 1، ص 232، ح 1، ب 23؛ نورالثقلین، ج 1، ص 349، ح 163.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 5 - 5

5 - اهل بیت (حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع)) مظهر ابرار و نیکوکاران جهان اند .

إنّ الأبرار یشرّبون من کأس کان مزاجها کافورًا

برداشت یاد شده، با توجه به شأن نزولی است که از طریق شیعه و سنی نقل شده است. گفتنی است آیه مورد بحث تا آیه 22 (إنّ هذا کان لکم جزاءً و کان سعیکم مشکوراً) درباره این بزرگواران نازل شده است. (مجمع البیان، ج 10؛ الکشاف، زمخشری، ج 4، ذیل آیه)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 6 - 7

7 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، از مظاهر عبودیت خدا و از مصادیق بارز بندگان خالص او می باشند .

عیناً یشرّب بها عباد الله ینفجر ونها تفجیراً

مطابق روایات وارده در کتاب های شیعه و سنی، این آیه و قبل و بعد آن، درباره آن بزرگواران نازل شده است. (مجمع البیان)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 6

6 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، وفاکنندگان به نذر خویش و بیم داران از قیامت بودند .

یوفون بالنذر و یخافون یوماً کان شرّه مستطیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 8 - 6,7

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، مظهر ایثارگری و حمایت از اقشار محروم جامعه (بینوایان، یتیمان و اسیران)

و يطعمون الطعام علی حبه مسکیناً و یتیمًا و أسیرًا

7 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : كان عند فاطمه (عليها السلام) شعيرٌ فجعلوه عصيدَةً فلما انضجوها و وضعوها بين أيديهم جاء مسكين . . فقام علی (ع) فأعطاه ثلثَها فما لبثَ أن جاء یتیم . . . فأعطاه ثلثها الثاني . . . فلما لبث أن جاء أسير . . . فأعطاه الثلث الباقي و ما ذاقوها فأنزل الله فيهم هذه الآية إلى قوله « و كان سعيكم مشكوراً » ؛

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: نزد فاطمه (س) مقداری جو بود که آن را حلوا کردند. پس از این که آن را پختند و برای خوردن آوردند، مسکینی آمد ... حضرت علی (ع) برخاست و ثلث آن را به او داد. زمانی نگذشت که یتیمی آمد ... حضرت ثلث دیگرش را به او داد ... زمانی نگذشت که اسیری آمد ... و ثلث باقی مانده را به او عطا فرمود و خود هیچ از آن حلوا نچشیدند. پس

ص: 325

خداوند درباره آنان آیه «و يطعمون الطعام...» تا آیه «كان سعيكم مشكوراً» را نازل کرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 6

6 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، مظهر اخلاص و خداجویی در عرصه زندگی اجتماعی

إِنَّمَا نَطْعَمُكُمْ لَوَجْهِ اللَّهِ لِأَنزِيدَ مِنْكُمْ جَزَاءً وَ لَا شُكُورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 6

6 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، مظهر بیم داری از قیامت و ایمان به روز جزا

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبَّنَا يَوْمًا عَبَّوَسًا قَمَطِرِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 1 - 4,5

4 - خداوند ، بشارت دهنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) به کوثر بودن فاطمه (س) و فراوانی نسل آن حضرت از طریق او

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ

تاریخ قطعی زندگانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - که از او پسری نماند - گواه بر آن است که تنها مصداق کوثر، فاطمه (س) است.

5 - حضرت فاطمه (س) ، خیر فراوان و عطای خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ

هر چند در شأن نزول ها و روایات سخنی از تطبیق «کوثر» بر «فاطمه» (س)، به میان نیامده است؛ ولی از آخرین آیه استفاده می شود که نتیجه عطای «کوثر»، «ابتر» (نسل بریده) نماندن پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. بنابراین فاطمه (س) که نسل پیامبر (صلی الله علیه و آله) از او است، مصداق «کوثر» خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 6

6 - مقام ربوبی خداوند ، جلوه گر در اعطای فاطمه (س) به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ . فصل لربك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 3 - 2

2 - تداوم نسل پیامبر (صلی الله علیه و آله) از طریق فاطمه (س) ، پوچی پندار دشمنان آن حضرت را در مورد قطع نسل او بر ملا ساخت .

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ . . . إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ

ص: 326

18- کثرت نسل فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 1 - 4

4 - خداوند ، بشارت دهنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) به کوثر بودن فاطمه (س) و فراوانی نسل آن حضرت از طریق او

إِنَّا أَعْطَيْنَكَ الْكَوْثَرَ

تاریخ قطعی زندگانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - که از او پسری نماند - گواه بر آن است که تنها مصداق کوثر، فاطمه (س) است.

19- مقامات فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 24 - 6

6- « جابر الجعفی قال : سألت أبا جعفر محمد بن علی الباقر (ع) عن قول الله عزّوجلّ : « كشجرة طيبة أصلها ثابت وفرعها في السماء . . . » قال : أمّا الشجرة فرسول الله (صلی الله علیه و آله) وفرعها علی (ع) وغصن الشجرة فاطمه بنت رسول الله (صلی الله علیه و آله) و ثمرها أولادها (ع) و ورقها شيعتنا . . . » ;

جابر جعفی گوید: از امام صادق (ع) در باره سخن خدا «کشجره طیبه..» سؤال کردم، آن حضرت فرمود: اما مراد از درخت، رسول خدا (صلی الله علیه و آله) می باشد و شاخه های اصلی آن، علی (ع) است و شاخه های فرعی آن، فاطمه (س) دختر رسول خدا (صلی الله علیه و آله) می باشد و میوه های آن، فرزندان او و برگهای آن درخت، شیعیان ما می باشند».

20- نعمتهای اخروی فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 22 - 10

10 - برخوردارى از نعمت های سرشار بهشت ، جلوه تقدیر و سپاس گزاری خداوند از اهل بیت (علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع))

إنّ الأبرار يشربون من كأس . . . و كان سعيكم مشكوراً

21- نقش فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تداوم نسل پیامبر (صلی الله علیه و آله) از طریق فاطمه (س)، پوچی پندار دشمنان آن حضرت را در مورد قطع نسل او بر ملا ساخت .

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوْثَرَ .. إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْأَبْتَرُ

ص: 327

22- وفای به نذر فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، وفاکنندگان به نذر خویش و بیم داران از قیامت بودند.

یوفون بالنذر و یخافون یومًا کان شره مستطیرًا

ص: 328

1- آثار فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 28 - 11

11- تحقق وعده خداوند ، به ورود پیروزمندانه مسلمانان به مکه ، گواه تحقق پذیری وعده او در غلبه اسلام بر تمامی ادیان *

لتدخلن المسجد الحرام .. هو الذي أرسل رسوله ... ليظهره على الدين كله

خداوند در آیه قبل ، به مؤمنان وعده داد که با ایمنی وارد مکه خواهند شد و این وعده تحقق یافت. حال در این آیه، نوید داده است که اسلام نه بر مشرکان مکه؛ بلکه بر تمامی ادیان غلبه خواهد کرد و این وعده، همانند وعده پیشین تحقق پذیر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 4،12

4- بروز روحیه ثروت اندوزی و کوتاهی در امر انفاق ، در میان مسلمانان صدراسلام پس از فتح مکه

و ما لكم ألا تتفقوا في سبيل الله

آیه شریفه - چنان که از عبارت های آن استفاده می شود - پس از فتح مکه نازل شده است. توییح مسلمانان از سوی خداوند، به خاطر کوتاهی آنان در امر انفاق، نشان می دهد که آنان، پس از استقرار اسلام در جزیره العرب و آسوده خاطر شدن، گرفتار نوعی مال دوستی و ثروت اندوزی شدند.

12 - شرایط مسلمانان صدراسلام تا پیش از فتح مکه ، بسی سخت تر از شرایط آنان پس از آن بوده است .

لايستوي منكم من أنفق من قبل الفتح و قتل .. من الذين أنفقوا من بعد و قتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 2 - 4،7

4- پیروزی مسلمانان عصر بعثت بر مکه و فتح آن ، زمینه ساز مسلمان شدن جمعیت های فراوانی از مردم آن زمان

إذا جاء نصر الله و الفتح . و رأيت الناس يدخولون في دين الله أفواجا

7- فتح مکه ، نشانه حقانیت اسلام و حمایت خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در دیدگاه مردم عصر بعثت

إذا جاء نصر الله .. يدخلون في دين الله أفواجا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 3 - 8

8- امداد های الهی در فتح مکه ، جلوه ربوبیت خداوند بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مایه پیشرفت اهداف رسالت آن حضرت بود .

إذا جاء نصر الله والفتح .. فسبح بحمد ربك

2- آرزوی فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 1 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مشتاق آزادسازی و فتح مکه و در انتظار نصرت و امداد های الهی

إذا جاء نصر الله والفتح

مفسران، این سوره را ناظر به فتح مکه می دانند. مژده پیشاپیش آن به رسول اکرم (صلی الله علیه و آله)، نشانگر اشتیاق آن حضرت به تحقق آن است.

3- ارزش انفاق پس از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 14

14- جهاد و انفاق مسلمانان در مقطع پیش از فتح مکه ، بسی ارزشمندتر از جهاد و انفاق آنان در مقطع پس از آن بود .

لايستوي منكم من أنفق من قبل الفتح و قتل .. من الذين أنفقوا من بعد و قتلوا

4- ارزش انفاق قبل از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 14

14 - جهاد و انفاق مسلمانان در مقطع پیش از فتح مکه ، بسی ارزشمندتر از جهاد و انفاق آنان در مقطع پس از آن بود .

لا یستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل . . . من الذین أنفقوا من بعد و قتلوا

ص: 330

5- ارزش جهاد پس از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 14

14 - جهاد و انفاق مسلمانان در مقطع پیش از فتح مکه ، بسی ارزشمندتر از جهاد و انفاق آنان در مقطع پس از آن بود .

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل . . . من الذین أنفقوا من بعد و قتلوا

6- ارزش جهاد قبل از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 14

14 - جهاد و انفاق مسلمانان در مقطع پیش از فتح مکه ، بسی ارزشمندتر از جهاد و انفاق آنان در مقطع پس از آن بود .

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل . . . من الذین أنفقوا من بعد و قتلوا

7- انفاق پس از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 21

21 - برابر دانستن مؤمنان مجاهد و انفاق گر قبل از فتح مکه ، با مجاهدان و انفاق گران بعد از آن ، از نظر مقام و منزلت در پیشگاه خداوند ، پنداری باطل است .

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل

8- انفاق قبل از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 21

21 - برابر دانستن مؤمنان مجاهد و انفاق گر قبل از فتح مکه ، با مجاهدان و انفاق گران بعد از آن ، از نظر مقام و منزلت در پیشگاه خداوند ، پنداری باطل است .

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل

9- اهمیت فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 3 - 3

3 - فتح مکه ، پیروزی بزرگ و بدون شکست پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پرتو امداد های الهی *

و ینصرک الله نصرًا عزیزًا

آرمان فتح مکه و مقهور ساختن مشرکان لجوج آن، از بالاترین آرزوها و اهداف مسلمانان به شمار می رفت. با توجه به این نکته احتمال می رود که نوید الهی به نصرت بدون شکست، نوید به تحقق همین آرمان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 12

12 - صلح حدیبیه و فتح مکه ، پاداش بزرگ الهی به ثابت قدمان بر پیمان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و من أوفی .. فسیؤتیه أجرًا عظیمًا

با توجه به این که پیمان یاد شده، قبل از انعقاد صلح حدیبیه صورت گرفته است؛ احتمال می رود که نوید «فسیؤتیه ..» بر صلح حدیبیه و فتح مکه منطبق شود که پس از این پیمان رخ داده است؛ زیرا اگر آن بیعت و پایداری نبود، نوبت به چنان پیروزی هایی نمی رسید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 1 - 5

5 - آزادسازی مکه برای مسلمانان ، به منزله فتح کامل سنگر های دشمن بود .

و الفتح

مطلق آوردن فتح در مورد «فتح مکه» نشانگر صدق فتح کامل بر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 2 - 5

5 - مردم پس از فتح مکه ، با رضایت و بدون تحمیل ، اسلام را پذیرفتند .

10- بشارت فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 2 - 7

7- نوید الهی ، به تحقق نعمت کامل فتح مکه ، در پی صلح حدیبیه

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ . . . وَ يَتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ

«یتّم نعمته» بیانگر نتیجه ای است که خداوند نوید تحقق آن را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) داد؛ یعنی، صلح حدیبیه راه را با مسالمت بر

روی

ص: 332

مسلمانان باز کرد و این نعمت بزرگی بود؛ اما اتمام این نعمت در آن روز صورت می گرفت که مسلمانان فاتح مکه و صاحب اختیار آن باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 13 - 10

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور ابلاغ بشارت خداوند (قریب الوقوع بودن فتح مکه) ، به مسلمانان مشتاق و منتظر

وَأُخْرَى تَحَبُّونَهَا .. وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 1 - 4

4 - خداوند ، مسلمانان صدر اسلام را از پیش به فتح مکه و امداد های خود بشارت داد .

إِذَا جَاءَ نَصْرَ اللَّهِ وَالْفَتْحِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 2 - 2

2 - خداوند ، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) بشارت داد که فتح مکه را درک خواهد کرد و استقبال قبایل عرب را از اسلام ، به چشم خود خواهد دید .

وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا

11- پیشگویی فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 7 - 4

4 - اخبار ضمنی خداوند ، از فتح مکه به دست مسلمانان *

عسى الله ... مودّه

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که این مودّت، عملاً با فتح مکه تحقق یافت.

12- جهاد پس از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 21

21 - برابر دانستن مؤمنان مجاهد و انفاق گر قبل از فتح مکه ، با مجاهدان و انفاق گران بعد از آن ، از نظر مقام و منزلت در پیشگاه خداوند ، پنداری باطل است .

ص: 333

لايستوى منكم من أنفق من قبل الفتح و قتل

13- جهاد قبل از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 21

21- برابر دانستن مؤمنان مجاهد و انفاق گر قبل از فتح مکه ، با مجاهدان و انفاق گران بعد از آن ، از نظر مقام و منزلت در پیشگاه خداوند ، پنداری باطل است .

لايستوى منكم من أنفق من قبل الفتح و قتل

14- علاقه به فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 13 - 8

8- مسلمانان صدر اسلام ، مشتاق فتح مکه و در انتظار نصرت و امداد های الهی

و أُخْرَى تَحِبُّونَهَا نَصْرَ مِنَ اللَّهِ وَ فَتْحَ قَرِيبٍ

مفسران، برآند که آیه شریفه ناظر به فتح مکه و قریب الوقوع بودن آن است.

15- فلسفه فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 14

14- حرکت مسلمانان برای فتح مکه ، حرکتی جهادی و در راستای خشنودی خداوند

إن كنتم خرجتم جهاداً في سبيلي و ابتغاء مرضاتي

از این که پس از برشمردن ستم مشرکان نسبت به مسلمانان، تعبیر «جهاداً فی سبیلی..» آمده، می توان نتیجه گرفت که آیه شریفه، انگیزه فتح مکه را مشخص ساخته است.

16- قصه فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - اقدام حاطب ابن ابی بلتعہ بہ ارتباط مخفیانه با مشرکان ، در آستانہ آمادگی مسلمانان برای فتح مکہ

ص: 334

لاَتَّخِذُوا... إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي

با توجه به شأن نزول آیه، عبارت «إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ...» نظر به آمادگی مسلمانان برای فتح مکه دارد.

17- مسلمانان پس از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 11, 12, 16

11 - تفاوت وضع مسلمانان صدراسلام از نظر عِدّه و عُدّه (نفرات و امکانات) ، در مقطع پیش از فتح مکه و مقطع بعد از آن

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل... من الذین أنفقوا من بعد و قتلوا

12 - شرایط مسلمانان صدراسلام تا پیش از فتح مکه ، بسی سخت تر از شرایط آنان پس از آن بوده است .

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل... من الذین أنفقوا من بعد و قتلوا

16 - مسلمانانی که در دوران سخت پیش از فتح مکه ، از جهاد و انفاق در راه خدا کوتاهی نکردند ، دارای درجه و منزلتی بزرگ تر از مسلمانانی اند که پس از آن اقدام به جهاد و انفاق می کردند .

لایستوی منکم من أنفق... أولئك أعظم درجه من الذین أنفقوا من بعد و قتلوا

18- مسلمانان قبل از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 11, 12, 16

11 - تفاوت وضع مسلمانان صدراسلام از نظر عِدّه و عُدّه (نفرات و امکانات) ، در مقطع پیش از فتح مکه و مقطع بعد از آن

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل... من الذین أنفقوا من بعد و قتلوا

12 - شرایط مسلمانان صدراسلام تا پیش از فتح مکه ، بسی سخت تر از شرایط آنان پس از آن بوده است .

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل... من الذین أنفقوا من بعد و قتلوا

16 - مسلمانانی که در دوران سخت پیش از فتح مکه ، از جهاد و انفاق در راه خدا کوتاهی نکردند ، دارای درجه و منزلتی بزرگ تر از مسلمانانی اند که پس از آن اقدام به جهاد و انفاق می کردند .

لایستوی منکم من أنفق... أولئك أعظم درجه من الذین أنفقوا من بعد و قتلوا

19- منشأ فتح مكه

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - فتح - 48 - 1 - 8

8 - « قال الرضا (ع) . . . فلما فتح الله عز وجل على نبيه مكة قال له يا محمد (صلى الله عليه وآله) « إنا فتحنا لك فتحًا مبينًا » . . . » ;

ص: 335

امام رضا(ع) فرمود: ... آن هنگام که خداوند مکه را برای پیامبرش فتح نمود، به آن حضرت فرمود: ای محمد! «إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا»...».

20- مؤمنان پس از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 21

21- برابر دانستن مؤمنان مجاهد و انفاق گر قبل از فتح مکه ، با مجاهدان و انفاق گران بعد از آن ، از نظر مقام و منزلت در پیشگاه خداوند ، پنداری باطل است .

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل

21- مؤمنان قبل از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 21

21- برابر دانستن مؤمنان مجاهد و انفاق گر قبل از فتح مکه ، با مجاهدان و انفاق گران بعد از آن ، از نظر مقام و منزلت در پیشگاه خداوند ، پنداری باطل است .

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل

22- وعده فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 1 - 7

7- وعده قطعی خداوند به فتح بزرگ مکه در پی صلح حدیبیه

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا

مراد از «فتح»، ممکن است فتح مکه باشد و فعل ماضی «فتحننا» در واقع تأکیدی باشد بر فتحی که در آینده صورت خواهد گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 13 - 9

9- خداوند ، مسلمانان صدراسلام را از پیش ، به فتح مکه و امداد های خود وعده داد .

وَأُخْرَى تَحِبُّونَهَا نَصْرَ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحَ قَرِيبٍ

ص: 336

17- فترت

1- دوران فترت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 45 - 3

3 - وجود فترت و فاصله عمیق ، میان مردم عصر پیامبر و عصر پیامبران پیشین

و لکنّا أنشأنا قرونًا فتطاول علیهم العمر

2- فترت در رسالت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 35 - 6

6 - برخی از امتها فاقد پیامبر و رسولی از جانب خداوند بودند.

إما یأتینکم رسل منکم

کلمه «اما» مرکب از «ان» شرطیه و «ما»ی زایده برای تأکید است. مقتضای تأکید جمله با «ما»ی زایده و نون ثقیله، قطعی بودن بعثت پیامبران است و مقتضای شروع آن با این شرطیه این است که برخی امتها ممکن است از داشتن پیامبر محروم باشند.

3- فترت در نبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 19 - 8

8 - وجود فاصله ای طولانی بین بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رسولان گذشته

ص: 337

«فتره» به معنای سکون و انقطاع است. بنابراین «فتره من الرسل» به معنای انقطاع پیامبری است. نکره آوردن «فتره» دلالت می کند بر اینکه آن انقطاع به طول انجامیده بود.

1- فتنه گوساله پرستی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 154 - 7

7- فرونشستن فتنه گوساله پرستی در میان قوم موسی ، فراهم آورنده زمینه ای مناسب برای مطرح شدن تورات از سوی آن حضرت

أخذ الألواح

بیان این واقعیت که موسی(ع) در پی فرونشستن فتنه گوساله پرستی، الواح را برگرفت، این حقیقت را روشن می سازد، که زمینه از دست رفته برای تعالیم تورات بار دیگر در میان قوم موسی ایجاد شد. گفتنی است آیه «149» می رساند که عموم بنی اسرائیل از گوساله پرستی توبه کردند و آیه «153» می رساند که خداوند توبه آنان را پذیرفت و در نتیجه فتنه گوساله پرستی فرونشست.

2- مبارزه با فتنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 2

2- لزوم مبارزه با فتنه و فتنه انگیزان

و قتلوهم حتی لا تکون فتنه

ص: 339

1- سوگند به فجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 1 - 1 - 89

1 - سوگند خداوند به سپیده دم

و الفجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 5 - 1, 2 - 89

1 - عاقلان با سوگند های خداوند به فجر ، شب های ده گانه ، شفع ، وتر و گذشت شب ، به صحت گفته او اطمینان یافته و آن را تصدیق می کنند .

هل فی ذلک قسم لذی حجر

2 - سوگند به سپیده دم ، شب های ده گانه ، هر جفت و تاق و گذشت شب ، سوگندی شایسته و بجا در دیدگاه هر شخص عاقل

هل فی ذلک قسم لذی حجر

استفهام در «هل فی ذلک...» ، تقریری است و مراد تثبیت این نکته است که قسم های یاد شده، فرد عاقل را اقناع می کند؛ به گونه ای که او نیز در تأکید کلام خود، چنین سوگندهایی به کار می برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 6 - 8 - 89

8 - سوگند خداوند به سپیده دم ، شب های ده گانه ، جفت ، تاق و گذشت شب ، برای تأکید بر دارا بودن توان اجرای تهدیدات خویش و نابود ساختن کافران

و الفجر . . . ألم تر کیف فعل ربک بعاد

ممکن است مراد از سوگندها، تأکید بر قدرت خداوند بر نابود ساختن مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد؛ در این صورت جواب قسم محذوف

خواهد بود. گفتنی است که جواب قسم در احتمال دیگر، آیه چهاردهم این سوره است که مراقبت شدید خداوند را مطرح کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 14 - 8

8 - خداوند ، برای تأکید مراقبت خویش بر کردار بندگان ، به فجر ، شب های ده گانه ، شفع ، وتر و گذشت شب ، سوگند یاد کرده است .

و الفجر . . . إن ربك لبالمرصاد

در برداشت یاد شده جمله «إن ربك» می تواند جواب سوگندهایی باشد که در آغاز سوره آمده بود. بر این اساس بیان سرنوشت عاد، ثمود و فرعون، جمله هایی معترضه و نوعی استدلال بر مقصود است.

2- شک در طلوع فجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 40,41

40 - « عن سعد عن بعض اصحابه عنهما (ع) في رجل تسحر وهو شاك في الفجر قال : لا بأس « كلوا و اشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر » . . . » ;

از امام باقر و امام صادق (ع) درباره کسی که سحری خورده در حالی که در طلوع فجر شک داشته [سؤال شد]، امام فرمود: اشکالی ندارد [خداوند فرموده]: کلوا و اشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر» . . .

41 - ابی بصیر گوید : « سألت ابا عبدالله (ع) عن رجلين قاما في شهر رمضان فقال احدهما : هذا الفجر وقال الآخر : ما أرى شيئاً قال : ليأكل الذي لم يستيقن الفجر وقد حرم الأكل على الذي زعم قد رأى ، ان الله يقول : و كلوا و اشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر ثم أتموا الصيام إلى الليل ;

از امام صادق (ع) سؤال کردم از دو نفر که در ماه رمضان درباره [طلوع] فجر اختلاف نموده اند، و یکی از آن دو می گوید این فجر است و دیگری می گوید من چیزی [از سفیدی صبح] نمی بینم. امام فرمودند: آن کس که یقین به طلوع فجر ندارد می تواند بخورد؛ ولی آن کس که معتقد است فجر را دیده بر او حرام است که بخورد. خداوند می فرماید: و كلوا و اشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر ثم أتموا الصيام إلى الليل».

3- طلوع فجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 23

23 - طلوع فجر حد فاصل شب و روز

أحل لكم ليلة الصيام .. كلوا واشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض

ص: 341

«ایاماً معدودات» در آیه 184، روزه را مخصوص روز می داند و «حتی یتیین . . .» شروع روزه را از طلوع فجر قرار داده است. بنابراین، روز در دیدگاه شرع از طلوع فجر آغاز می شود.

4- عظمت فجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 1 - 89 - 2

2 - سپیده دم ، لحظه ای با عظمت

و الفجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 5 - 89 - 3

3 - عظمت سپیده دم ، شب های ده گانه ، جفت ، تاق و گذشت شب ، قابل درک برای بهره مندان از اندکی عقل

هل فی ذلک قسم لذی حجر

تقلیل، از نکره بودن «حجر» استفاده شده است.

5- قدرت بر طلوع فجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 5 - 113 - 5

5 - توانایی خداوند بر شکافتن تاریکی ها با سپیده صبح ، دلیل قدرت او بر نجات انسان از خطر حسودان

قل أعوذ ربّ الفلق . . . و من شرّ حاسد إذا حسد

6- مالک طلوع فجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 1 - 113 - 3

3 - خداوند ، تدبیرکننده صبحدم و صاحب اختیار طلوع فجر است .

بربّ الفلق

«فلق»، به معنای صبح یا فجر است (قاموس). تناسب این کلمه با معنای «فَلَقَ» (شکافتن)، از این جهت است که طلوع فجر، تاریکی را می شکافد.

ص: 342

7- مدبر طلوع فجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 1 - 10

10 - برطرف شدن تاریکی شب و شکافتن آن با طلوع صبحدم به تدبیر خداوند ، دلیل توانمندی او بر نجات انسان ها از حوادث خطرناک

قل أعوذ بربّ الفلق

8- مراد از طلوع فجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 37

37 - « عن علی بن مهزیار قال : كتب ابوالحسن بن الحصین إلى أبی جعفر الثانی (ع) معی جعلت فداک ، قد اختلفت موالوک فی صلاه الفجر فمنهم من یصلی إذا طلع الفجر الأول المستطیل فی السماء و منهم من یصلی إذا اعترض فی أسفل الأفق و استبان . . . فکتب (ع) بخطه و قرأته : الفجر - یرحمک الله - هو الخیط الأبیض المتعرض لیس هو الأبیض صعداً . . . فقال : کلوا واشربوا حتی یتبین لکم الخیط الأبیض من الخیط الأسود من الفجر . . . »

علی بن مهزیار می گوید: ابوالحسن بن حصین در نامه ای که توسط من به امام جواد(ع) فرستاد، نوشت: فدایت شوم، دوستان و شیعیان شما در وقت نماز صبح اختلاف دارند؛ گروهی از آنان، وقتی سپیده اول (فجر کاذب) که در آسمان کشیده می شود طلوع نمود، نماز صبح می خوانند و بعضی نیز وقتی سپیده در پایین افق پخش و آشکار شد نماز می خوانند. امام(ع) با خط خود نوشت و من آن را خواندم که فجر همان نوار سفیدی است که در عرض افق ظاهر می شود و آن سفیدی که به طرف بالا می رود نیست؛ خداوند فرموده: کلوا و اشربوا حتی یتبین لکم الخیط الأبیض من الخیط الأسود من الفجر».

9- نعمت طلوع فجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 1 - 9

9 - برطرف شدن تاریکی با طلوع سپیده دم ، نعمتی بزرگ از جانب خداوند

ربّ الفلق

10- وقت طلوع فجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

22 - آن هنگام که رشته سفید ظاهر شده در افق از رشته سیاه شب تمییز داده شود ، هنگام فجر است .

حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر

حرف «من» در «من الفجر» بیان برای «الخيط الأبيض» است؛ یعنی، آن رشته سفید همان فجر است.

11- یقین به طلوع فجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

41 - ابی بصیر گوید : « سألت ابا عبد الله (ع) عن رجلين قاما في شهر رمضان فقال احدهما : هذا الفجر وقال الآخر : ما أرى شيئاً قال : ليأكل الذي لم يستيقن الفجر وقد حرم الأكل على الذي زعم قد رأى ، ان الله يقول : و كلوا و اشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر ثم أتموا الصيام إلى الليل ؛

از امام صادق(ع) سؤال کردم از دو نفر که در ماه رمضان درباره [طلوع] فجر اختلاف نموده اند، و یکی از آن دو می گوید این فجر است و دیگری می گوید من چیزی [از سفیدی صبح] نمی بینم. امام فرمودند: آن کس که یقین به طلوع فجر ندارد می تواند بخورد؛ ولی آن کس که معتقد است فجر را دیده بر او حرام است که بخورد. خداوند می فرماید: و كلوا و اشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر ثم أتموا الصيام إلى الليل».

1- آثار اجتماعی اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 9

9 - انسان ها نسبت به پیامد و بازتاب شوم دنیوی و اخروی اشاعه فحشا در جامعه ، آگاهی درست و کاملی ندارند .

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَةُ . . . وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مفعول «لا تعلمون» نتیجه و بازتاب کار زشت اشاعه فحشا و فساد جنسی در جامعه باشد.

2- آثار اجتماعی فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 18

18 - جامعه های آلوده به فحشا و منکرات ، از فضل و رحمت خدا محروم اند .

لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ . . . وَلَوْ لَا فَضْلَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتَهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا

3- آثار اجتناب از فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 16

16 - رشد و طهارت انسان در گرو مخالفت با شیطان و اجتناب از فحشا و منکرات است .

لَاتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ .. فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 9

9 - پرهیز از نظر دوختن به نامحرمان و اجتناب از آلودگی به فحشا و فساد جنسی ، زمینه ساز طهارت ، پاکی ، رشد و بالندگی است .

قل للمؤمنين يغصوا من أبصرهم و يحفظوا فروجهم ذلك أزكى لهم

«زکاه» (مصدر «آزکی») هم به معنای «نمو و رشد» و هم به معنای «طهارت و پاکی» است.

4- آثار فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 84 - 5

5 - جوامع مبتلا به لواط و فحشا ، جوامعی مجرم و در معرض نابودی با عذاب های سخت الهی

فانظر كيف كان عقبه المجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 23 - 31

31- ارتکاب فحشا و ناسپاسی در برابر نعمت های خداوند ، مانع رستگاری است .

إنه لا يفلح الظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 15، 11

11 - ناسازگاری ایمان با پیروی از شیطان و ارتکاب فحشا و منکرات

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَاتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ .. فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

برداشت فوق، به خاطر این نکته است که خداوند پیش از نهی از فحشا و منکرات، مسلمانان را با وصف ایمان مورد خطاب قرار داد.

15 - پیروی از شیطان و ارتکاب فحشا و منکرات ، مانع از رشد و بالندگی و مایه ناپاکی و انحطاط انسان است .

لا تتبعوا خطوات الشيطان . . . فإنه يأمر بالفحشاء والمنكر ولولا فضل الله عليكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - نور - 24 - 26 - 3

3 - آلودگی به فحشا و زنا، نشان خباثت (بدسرشتی و بد کرداری) انسان است .

الخبیث للخبیثین و الخبیثون للخبیث

ص: 346

5- اجتناب از فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 26

26 - دوری از کارهای زشت و پرهیز از کشتن بی گناهان، از توصیه های خدا به انسانها

و لا تقربوا الفوحش . . . ذلکم وصیکم به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 1

1 - پرهیز از شرک، فرزندکشی، کردارهای شنیع، کشتن بیگناهان، تجاوز به دارایی یتیمان، راهی است راست برای حرکت به سوی خدا.

ألا تشرکوا به شیئاً . . . و أن هذا صرطی مستقیماً

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از ضمیر متکلم در «صراطی» خداوند باشد. صراط خداوند یعنی راهی که به سوی اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 10

10 - اهتمام اسلام به سالم سازی روابط اجتماعی انسان ها و تحکیم بخشیدن به آن و پاک سازی جامعه از فحشا، بزهکاری، ستم و سرکشی

إن الله يأمر بالعدل والإحسن و... وینهی عن الفحشاء والمنکر والبغی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 6

6 - مردان مؤمن، وظیفه دار پرهیز از آلودگی به فحشا و زنا

قل للمؤمنین . . . یحفظوا فروجهم

مقصود از جمله «و یحفظوا فروجهم» (مردان شرمگاه خود را حفظ کنند) - به قرینه آیات قبل که درباره حکم فحشا و قذف بود - می تواند خودداری از ارتکاب فحشا و زنا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 6

6 - زنان مؤمن ، وظیفه دار اجتناب از آلودگی به زنا و فحشا هستند .

و قل للمؤمنت . . . و یحفظن فروجهنّ

ص: 347

6- اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 10

10 - اشاعه فحشا در میان جامعه اسلامی و تهمت آلودگی جنسی به مؤمنان پاکدامن ، از ترفند های منافقان

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَةُ فِي الَّذِينَ ءَامَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

تعبیر «فی الذین آمنوا» (در میان صفوف مؤمنان) بیانگر این نکته است که اشاعه دهندگان فحشا، خود از مؤمنان نیستند؛ بلکه در میان صفوف مؤمنان رخنه کرده اند و آنان را به فساد می کشانند. گفتنی است چون آیات پیشین درباره ماجرای «افک» بود که به دست منافقان انجام گرفت، می توان استفاده کرد که مقصود در «الذین یحبون...» همان منافقان اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 10

10 - اشاعه فحشا و بازی با حیثیت مؤمنان و بدنام کردن آنان ، فرمان برداری از شیطان و گام نهادن در راه او است .

و من يتبع خطوات الشيطان فإنه يأمر بالفحشاء والمنكر

نهی از پیروی شیطان - پس از محکومیت ماجرای «افک» و ممنوعیت اشاعه فحشا - می تواند هشداری باشد به رواج دهندگان فحشا که رفتارشان، رفتاری است شیطانی و در حقیقت گام نهادن در راه شیطان می باشد.

7- اشاعه فحشا در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 24

24 - واداشتن کنیزان به فحشا و خودفروشی جهت کسب در آمد و رفاه بیشتر ، امری رایج در جاهلیت

و لا تکرهوا فیتیکم علی البغاء .. لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

8- افترای فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 156 - 9

9- نسبت دادن فحشا و بی عفتی به پاکدامنان (قذف) ، حرام و موجب دوری از رحمت خداوند

و بکفرهم و قولهم علی مریم بهتتاً عظیماً

ص: 348

9- اکراه به فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 21, 22

21 - واداشتن کنیزان عقیف ، بر فحشا و فساد جنسی ، حرام است .

و لا تکرهوا فتیتکم علی البغاء إن أردن تحصناً

22 - سود و درآمد به دست آمده از راه واداشتن کنیزان به فحشا و خودفروشی ، حرام است .

و لا تکرهوا فتیتکم علی البغاء إن أردن تحصناً لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

نهی از واداشتن کنیزان به فحشا برای به دست آوردن سود و متاع دنیوی، دلیل حرمت چنین سودی است.

10- اهمیت اجتناب از فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 16

16 - رعایت عدالت ، احسان ، ادای حق خویشاوندان و دوری از فحشا ، اعمال زشت و ستم ، از موعظه های خداوند به انسان است .

إن الله یأمر بالعدل . . . و ینهی عن الفحشاء ... یعظکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 32 - 3

3 - لزوم اجتناب انسان از زمینه های ابتلا به فحشا و گناهان بسیار زشت و بد فرجام

و لا تقربوا الزنی إنه کان فحشه و ساء سییلاً

جمله «إنه کان فاحشه و . . .» تعلیل برای نهی «لا تقربوا» است؛ یعنی، زنا چون فحشا و بد عاقبت است، لازم الاجتناب است، پس باید از

فحشا و هر گناهی که عاقبت سوء دارد، پرهیز کرد.

11- تحریم فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند کردارهای زشت و شنیع و رفتارهای نکوهیده و ستمگری را تحریم کرده است.

قل إنما حرم ربي الفواحش ما ظهر منها و ما بطن و الإثم و البغی بغیر الحق

«فواحش» جمع فاحشه و به معنای کارهای شنیع (همانند زنا، لواط و ..) است و «إثم» به کردارهای نکوهیده (همانند میگساری و ...) گفته می شود. (برگرفته از مجمع البیان).

ص: 349

12- تنفر از فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 19

19- بیزاری از فحشا، زشتی و ستم، نهفته در نهاد آدمیان

و ینهی عن... لعلکم تذگرون

«تذگرون» یاد آوردن چیزی است که قبلاً انسان به نوعی از آن آگاه بوده و یا بدان تمایل داشته است.

13- حرمت فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 20،22

20 - کردارهای شنیع، چه آشکارا انجام گیرد و چه مخفیانه، حرام است.

و لا تقربوا الفوحش ما ظهر منها و ما بطن

تقسیم کارهای شنیع به «ما ظهر منها و ما بطن» می تواند ناظر به چگونه انجام شدن کار زشت باشد. یعنی فاحشه ای مانند زنا که هم می تواند مخفی انجام گیرد و هم می تواند علنی، ارتکاب آن در هر صورت حرام است.

22 - انجام کارهای زشت به صورت علنی دارای شناعة و حرمتی شدیدتر نسبت به انجام آنها به صورت مخفیانه

لا تقربوا الفوحش ما ظهر منها و ما بطن

تقدیم «ما ظهر» بر «ما بطن» می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 2،3

2 - هر کردار زشت، چه مخفیانه انجام گیرد و چه آشکارا و علنی، حرام است.

إنما حرم ربی الفوحش ما ظهر منها و ما بطن

تقسیم کارهای شنیع به دو قسم آشکار و غیر آشکار می تواند ناظر به چگونه انجام شدن آن باشد. یعنی عملی زشت همانند زنا، چه مخفی انجام گیرد و چه آشکارا، حرام است. و نیز می تواند این تقسیم ناظر به مجموعه کردارهای شنیع باشد؛ یعنی کردارهای زشت دو صنف

است: صنفی که معمولاً مخفی انجام می‌گیرد، همانند دزدی و زنا، و صنفی که بنای مردمان بر مخفی کردن آن نیست، همانند برخی از ظلمها.

3 - هر دو صنف از کردارهای زشت (صنفی که معمولاً مخفیانه انجام می‌گیرد و صنفی که بنای مردم بر مخفی انجام دادن آن نیست) حرام است.

إنما حرم ربی الفوحش ما ظهر منها و ما بطن

ص: 350

14- دعوت به فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 5

5 - شیطان، پیروانش را هرگز رها نمی‌کند؛ بلکه مدام آنان را به انواع فحشا و منکرات فرا می‌خواند.

و من يتبع خطوات الشيطان فإنه يأمر بالفحشاء والمنكر

برداشت یاد شده از به کارگیری فعل مضارع «یأمر» استفاده شده است؛ زیرا فعل مضارع بیانگر استمرار است.

15- روش ممانعت از فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 16

16 - استفاده از روش پیشگیری، سیاست اسلام در مبارزه اصولی با فحشا و انحرافات جنسی است.

ليستئذنكم... ثلث عورت لكم ليس عليكم... بعدهنّ طؤفون عليكم بعض علی بعض

یکی از روش‌های پیشگیری از ارتکاب فحشا و انحرافات جنسی، جلوگیری از بلوغ زودرس و نیز تنظیم صحیح روابط میان فرزندان ممیز و در شرف بلوغ با پدر و مادران است که این آیه در صدد بیان همین مسأله می‌باشد. گفتنی است که مطلب یاد شده را می‌توان از ارتباط میان آیه شریفه و آیات 1 تا 33 همین سوره به دست آورد.

16- زمینه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 11

11- رعایت نکردن عدالت در جامعه، خودداری از احسان و قطع رابطه با خویشاوندان، زمینه ساز رواج فحشا، بزهکاری، ستم و سرکشی در جامعه است.*

إن الله يأمر بالعدل والإحسن وإيتاء ذی القربىٰ وينهى عن الفحشاء والمنكر و

برداشت فوق، از مقابله عدل و... با فحشا و... استفاده گردید؛ یعنی، اگر عدل و... در جامعه باشد، زمینه رواج فحشا و... از بین می‌رود.

2 - شیطان، دارای راه های متعدد و وسایل گوناگون برای کشاندن انسان ها به فحشا و منکرات است .

لا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

برداشت فوق، از جمع آمدن «خطوات» استفاده می شود.

7 - نتیجه و ره آورد پیروی از شیطان، فرو افتادن در منجلاب زشتی ها و ناپسندی ها (فحشا و منکرات) است .

و من يتبع خطوت الشيطان فإنه يأمر بالفحشاء والمنكر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 7

7 - خیره شدن به نامحرمان و چشم چرانی ، زمینه ساز آلودگی به فحشا و فساد جنسی است .

قل للمؤمنین یغضوا من أبصرهم و یحفظوا فروجهم

در آیه شریفه حکم حرمت چشم چرانی و نگاه به نامحرمان، بر حکم عفت گزینی و اجتناب از فحشا، مقدم داشته شده است و این تقدم ذکری، می تواند حکایت از تقدم رتبی و ارتباط میان این دو حکم داشته باشد؛ به این معنا که پرهیز از چشم چرانی، زمینه عفت گزینی و اجتناب از آلودگی جنسی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 7

7 - خیره شدن به نامحرمان و چشم چرانی ، زمینه ساز آلودگی به فحشا و فساد جنسی است .

قل للمؤمنت ... یحفظن فروجهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 27، 10، 3، 2

2 - نیافتن همسر مناسب و امکانات ازدواج ، مجوز آلودگی به فحشا و فساد جنسی نیست .

و لیستعفف الذین لایجدون نکاحًا

3 - زنان و مردان غیر متأهل ، بیش از دیگران در معرض فحشا و آلودگی جنسی اند .

و لیستعفف الذین لایجدون نکاحًا

فرمان خداوند به عفت گزینی افراد غیر متأهل، می تواند گویای این نکته باشد که آنان بیش از افراد متأهل، در معرض فساد جنسی اند.

10 - زنان و مردان غیر متأهل فقیر و فاقد امکانات ازدواج ، بیش از دیگران در معرض آلودگی به فساد جنسی اند .

و لیستعفف الذین لایجدون نکاحًا حتی یغنیهم الله من فضله

توصیه خداوند به افراد غیر متأهل فقیر و فاقد امکانات ازدواج مبنی بر عفت و پاکدامنی، می تواند بیانگر نکته یاد شده باشد.

27 - دل بستگی به مادیات و دنیامداری، زمینه رواج فحشا و فساد جنسی در یک جامعه است .

ولا تکرهوا فتیتکم علی البغاء .. لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

17- سرزنش اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 1

1 - ناخشنودی خداوند از سخنی که افشا کننده بدی ها و زشتی های دیگران باشد .

ص: 352

لا يحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

در برداشت فوق، «من القول»، بیان برای «الجهر» گرفته شده است و با توجه به استثنای «الا من ظلم» معلوم می شود مراد، افشای بدیهای دیگران است.

18- علاقمندان به اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 11

11 - وجود افرادی بدخواه و خواستار اشاعه فحشا و بدنامی اهل ایمان در جامعه نوپای صدراسلام

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَةُ فِي الَّذِينَ ءَامَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

19- علاقه به اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 3

3 - علاقه و رضایت قلبی به اشاعه فحشا و افشای آنها - حتی بدون دست داشتن در این امر - ممنوع است .

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَةُ . . . لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که مقصود از «یحبون» صرف علاقه و رضایت قلبی باشد؛ هر چند تلاشی در این جهت صورت نگیرد. ظاهر ماده «حَبَّ» نیز گویای همین مطلب است.

20- عوامل اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 55 - 6

6 - جهل و بی خردی جامعه، عامل گسترش و فراگیری فساد

أَنْتُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ . . . بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ

تعبیر «بل أنتم» .. بیانگر نوعی تعلیل و روان شناسی جامعه انسانی است. هم چنین تذکر می دهد که جهل، ریشه و عله العلل نفوذ و گسترش انحرافات اخلاقی است.

21- عوامل فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 353

7- نقش مؤثر مسائل اقتصادی (فقر و غنا) در آلودگی به فحشا و فساد جنسی و یا اجتناب از آنها

و لیستعفف الذین لایجدون نکاحًا حتی یغنیهم الله من فضله

22- فحشا در قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 54 - 7، 5

5- قوم لوط ، مرتکب فحشا (لواط) ، به گونه ای آشکار و در برابر دیدگان همه

أتأتون الفحشه و أنتم تبصرون

«إبصار» (مصدر «تبصرون») به معنای دیدن است. بنابراین «و أنتم تبصرون» دلالت می کند که آن قوم، گناه لواط را در برابر چشم دیگران انجام می دادند.

7- روی آوردن قوم لوط به کردار زشت ، علی رغم آگاهی آنان به ماهیت پلید آن

أتأتون الفحشه و أنتم تبصرون

برخی از مفسران کلمه «تبصرون» را از «ابصارالقلب» (معادل دانش و آگاهی) مشتق دانسته اند. بنابراین مفاد پیام لوط چنین می شود: شما به زشتی ها روی آورده اید با این که ماهیت پلید و قبیح اعمالتان را می دانید.

23- فحشای آشکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 151 - 20، 22

20- کردارهای شنیع، چه آشکارا انجام گیرد و چه مخفیانه، حرام است.

و لا تقربوا الفوحش ما ظهر منها و ما بطن

تقسیم کارهای شنیع به «ماظهر منها و ما بطن» می تواند ناظر به چگونگی انجام شدن کار زشت باشد. یعنی فاحشه ای مانند زنا که هم می تواند مخفی انجام گیرد و هم می تواند علنی، ارتکاب آن در هر صورت حرام است.

22 - انجام کارهای زشت به صورت علنی دارای شناعة و حرمتی شدیدتر نسبت به انجام آنها به صورت مخفیانه

لا تقربوا الفواحش ما ظهر منها و ما بطن

تقديم «ما ظهر» بر «ما بطن» می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 19،20

19 - سنل علی بن الحسین (ع) عن الفواحش ما ظهر منها و ما بطن قال: ما ظهر نکاح إمرأه الأب و ما بطن الزنا.

از امام سجاد (ع) درباره فواحش ظاهری و باطنی سؤال شد فرمود: فاحشه ظاهری، ازدواج با همسر پدر و فاحشه باطنی زناست.

ص: 354

20 - عن محمد بن منصور قال: سألت عبدا صالحا عن قول الله عز و جل: «قل إنما حرم ربي الفواحش ما ظهر منها و ما بطن» قال: ان القرآن له ظهر و بطن فجميع ما حرم الله في القرآن هو الظاهر و الباطن من ذلك ائمه الجور . . .

محمد بن منصور گوید: از امام کاظم (ع) درباره آیه «قل انما حرم . . .» سؤال کردم فرمود: قرآن، دارای ظاهر و باطن است؛ آنچه را خداوند در قرآن تحریم کرده فاحشه آشکار و باطن آن، اطاعت از پیشوایان ستمگر است . . .

24- فحشای پنهانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 20,22

20 - کردارهای شنیع، چه آشکارا انجام گیرد و چه مخفیانه، حرام است.

و لا تقربوا الفواحش ما ظهر منها و ما بطن

تقسیم کارهای شنیع به «ما ظهر منها و ما بطن» می تواند ناظر به چگونه انجام شدن کار زشت باشد. یعنی فاحشه ای مانند زنا که هم می تواند مخفی انجام گیرد و هم می تواند علنی، ارتکاب آن در هر صورت حرام است.

22 - انجام کارهای زشت به صورت علنی دارای شناعة و حرمتی شدیدتر نسبت به انجام آنها به صورت مخفیانه

لا تقربوا الفواحش ما ظهر منها و ما بطن

تقدیم «ما ظهر» بر «ما بطن» می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 19,20

19 - سنل علی بن الحسین (ع) عن الفواحش ما ظهر منها و ما بطن قال: ما ظهر نکاح إمرأه الأب و ما بطن الزنا.

از امام سجاده (ع) درباره فواحش ظاهری و باطنی سؤال شد فرمود: فاحشه ظاهری، ازدواج با همسر پدر و فاحشه باطنی زناست.

20 - عن محمد بن منصور قال: سألت عبدا صالحا عن قول الله عز و جل: «قل إنما حرم ربي الفواحش ما ظهر منها و ما بطن» قال: ان القرآن له ظهر و بطن فجميع ما حرم الله في القرآن هو الظاهر و الباطن من ذلك ائمه الجور . . .

محمد بن منصور گوید: از امام کاظم (ع) درباره آیه «قل انما حرم . . .» سؤال کردم فرمود: قرآن، دارای ظاهر و باطن است؛ آنچه را خداوند در قرآن تحریم کرده فاحشه آشکار و باطن آن، اطاعت از پیشوایان ستمگر است . . .

25- فرجام شوم اشاعه فحشا

9- انسان ها نسبت به پیامد و بازتاب شوم دنیوی و اخروی اشاعه فحشا در جامعه، آگاهی درست و کاملی ندارند.

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَةُ .. وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مفعول «لاتعلمون» نتیجه و بازتاب کار زشت اشاعه فحشا و فساد جنسی در جامعه

ص: 355

26- کیفر اخروی اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 7

7 - حکم خداوند مبنی بر کیفر دنیوی و اخروی اشاعه دهندگان فحشا و سخت گیری نسبت به آنان ، ناشی از علم و آگاهی او به حکمت و پیامد کارها و رفتارها است .

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَةُ .. لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ ي

برداشت یاد شده بر اساس این نکته است که مفعول «يعلم» و «تعلمون» حکمت و پیامد همین حکم باشد؛ یعنی، شما نمی دانید که چرا خداوند تا این اندازه نسبت به اشاعه فحشا، واکنش سخت نشان می دهد و حکمت این سخت گیری چیست؟ تنها خداوند به آن آگاهی دارد.

27- کیفر اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 1

1 - اشاعه فحشا در میان مردم ، گناهی بزرگ و در پی دارنده عذابی دردناک در دنیا و آخرت

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَةُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

«فاحشه» به هر عمل و سخن بسیار زشت گفته می شود و این واژه کنایه از گناه زنا و فساد جنسی است. عبارت «أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ» نیز به دو گونه قابل معنا و تفسیر کردن است: 1- اشاعه فحشا و رواج گناهان جنسی. 2- رواج و پخش اخبار مربوط به فحشا و روابط جنسی دیگران، که در این صورت کلمه ای در تقدیر است؛ یعنی، «أَنْ تَشِيعَ خَبْرَ الْفَاحِشَةِ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 20 - 4،5

4 - فضل ، رحمت ، رأفت و مهربانی خداوند ، موجب شتاب نکردن او در عذاب اشاعه دهندگان فحشا

و لولا فضل الله عليكم و رحمته و أن الله رؤوف رحيم

جواب «لولا» محذوف است و آنچه می تواند مقدر باشد - به قرینه آیه 14 (لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَفْضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ) و نیز آیه قبلی که در آن

اشاعه دهندگان فحشا تهدید به عذاب شده اند - جمله ای مانند «لعاجلکم بالعقوبه» و یا «لهلکتکم» می باشد.

5 - وضع کیفر سخت برای اشاعه دهندگان فحشا و افشای چهره توطئه گران « افک » ، از جلوه های فضل و رحمت خدا بر مسلمانان
صدراسلام

ولولا فضل الله علیکم ورحمته

برداشت یاد شده، به خاطر این است که آیه شریفه، دهمین و آخرین آیه ای است که درباره ماجرای «افک» نازل گردید و قهراً

ص: 356

ارتباط نزدیکی با این ماجرا دارد.

28- کیفر دنیوی اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 7

7 - حکم خداوند مبنی بر کیفر دنیوی و اخروی اشاعه دهندگان فحشا و سخت گیری نسبت به آنان ، ناشی از علم و آگاهی او به حکمت و پیامد کارها و رفتارها است .

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَةُ . . . لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ ي

برداشت یاد شده بر اساس این نکته است که مفعول «يعلم» و «تعلمون» حکمت و پیامد همین حکم باشد؛ یعنی، شما نمی دانید که چرا خداوند تا این اندازه نسبت به اشاعه فحشا، واکنش سخت نشان می دهد و حکمت این سخت گیری چیست؟ تنها خداوند به آن آگاهی دارد.

29- کیفر فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 16 - 14

14 - حبس ، کیفر فحشای دوشیزگان

و الذان یأتیانها منکم فاذوهما

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: یعنی البکر اذا اتت الفاحشه التي اتتها هذه الثیب، و درباره «اذوهما» فرمود: تحبس.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 227، ح 61؛ نورالثقلین، ج 1، ص 456، ح 124.

30- گناه اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 1

1 - اشاعه فحشا در میان مردم ، گناهی بزرگ و در پی دارنده عذابی دردناک در دنیا و آخرت

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ ءَامَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرِ

«فاحشه» به هر عمل و سخن بسیار زشت گفته می شود و این واژه کنایه از گناه زنا و فساد جنسی است. عبارت «أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ» نیز به دو گونه قابل معنا و تفسیر کردن است: 1- اشاعه فحشا و رواج گناهان جنسی. 2- رواج و پخش اخبار مربوط به فحشا و روابط جنسی دیگران، که در این صورت کلمه ای در تقدیر است؛ یعنی، «أَنْ تَشِيعَ خَيْرَ الْفَاحِشَةِ».

ص: 357

31- مبارزه با فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 28

28 - لزوم فراهم کردن زمینه های ازدواج در جامعه ، جهت جلوگیری از فحشا و فساد

و من لم يستطع منكم . . . فمن ما ملكت ايمانكم ... ذلک لمن خشى العنت منکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 80 - 2

2 - سرگذشت لوط پیامبر در مبارزه علیه فحشا و فرجام شوم قوم زشتکار او ، سرگذشتی پندآموز و شایسته یادآوری

و لوطاً إذ قال

چنانچه «لوطاً» مفعول برای فعل مقدر «اذکر» باشد، کلمه «إذ» بدل اشتهال برای لوطاً است و اگر لوطاً مفعول برای «أرسلنا» گرفته شود، «إذ» مفعول برای فعل مقدر «اذکر» خواهد بود، که بر این مبنا تقدیر جمله چنین است: أرسلنا لوطاً اذکر إذ قال . . . بنابر هر دو احتمال، لزوم یادآوری داستان لوط و قومش به دست می آید. گفتنی است هدف از یادآوری سرگذشت پیشینیان، عبرت آموزی و پندگیری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 8

8 - مبارزه اسلام با علل و زمینه های وقوع جرم ، بزهکاری و فساد جنسی

و قل للمؤمنت يغضضن من أبصرهنّ و يحفظن فروجهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 54 - 4

4 - مبارزه با فحشا و زشت کرداری ، مهم ترین مسؤولیت و رسالت لوط

و لوطاً إذ قال لقومه أتأتون الفحشه

مقدم آمدن «أتأتون الفحشه» و قرار گرفتن آن در رأس پیام های لوط، بیانگر مطلب یاد شده است.

32- مبارزه لوط (ع) با فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 28 - 3

3 - سرگذشت لوط (ع)، در مبارزه بر ضد فحشا، پندآموز و شایسته یاد و یادآوری است.

ولوَّطًا إِذْ قَالَ

ص: 358

«لوطاً» احتمال دارد که عطف به آیه چهارده باشد و احتمال دارد که مفعول فعل مقدر «اذکر» باشد. بنابر احتمال دوم، نکته بالا قابل استفاده است.

33- مرتکبان فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 10

10 - بدکاران و مرتکبان فحشا و پلیدی ها ، پیروان شیطان هستند .

لا تتبعوا خطوت الشیطن . . . إنما یأمرکم بالسوء و الفحشاء

34- منشأ اجتناب از فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 17

17 - هیچ کس بیرون از مشیت خدا و بدون برخورداری از فضل و رحمت او ، قادر بر مخالفت با شیطان و اجتناب از فحشا و منکرات نیست .

لا تتبعوا خطوت الشیطن . . . ولولا فضل اللّٰه علیکم و رحمته ما زکی منکم من أحد أب

35- موارد اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 14

14 - « عن علی (ع) انه قال . من قال فی مؤمن ما رأی عیناه و سمعت أذناه ما یشینه و یهدم مروته فهو من الذین قال اللّٰه عزّوجلّ : « إنّ الذین یحبّون أن تشیع الفاحشه فی الذین آمنوا لهم عذاب ألیم » .

از حضرت علی(ع) روایت شده است که فرمود: کسی که درباره مؤمنی چیزی را بازگو کند که چشمانش دیده و گوش هایش شنیده است و موجب بی آبرویی و بی اعتباری آن مؤمن می گردد، چنین کسی از جمله افرادی است که خدای - عزّوجلّ - در باره آنان فرمود: «إنّ الذین یحبّون أن تشیع الفاحشه فی الذین آمنوا لهم عذاب ألیم».

36- موانع فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- تقوای الهی، مانع از ارتکاب فحشا و آلودگی به انحرافات جنسی (لواط و همجنس بازی)

و اتقوا الله

از اینکه لوط(ع) در پی قصد تعرض قومش به مهمانان وی، از آنان دعوت می کند که تقوای الهی را رعایت کنند، حاکی است که تقوا دارای چنین اثری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 2 - 15

15- پیشگیری از ارتکاب فحشا و عبرت آموزی، فلسفه تشریح کیفر زنا و اجرای آن در ملاء عام

الزانیه و الزانی فاجلدوا.. و ليشهد عذابهما طائفه من المؤمنین

برداشت یاد شده، به خاطر این است که مشاهده کیفر زنا، بی تردید باعث عبرت گیری و موجب پیشگیری از ارتکاب به آن خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 20 - 2

2- وضع کیفر سخت (عذاب دردناک)، به منظور جلوگیری از آلوده شدن جامعه ایمانی به مفسد اخلاقی و فحشا، جلوه ای از فضل و رحمت خداوند به امت اسلامی

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَةُ... لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ... و لولا فضل الله عليكم و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 21

21- توجه و اعتقاد به شنوا و دانا بودن خداوند به تمامی گفته ها و رفتار های نهان و آشکار آدمی، بازدارنده وی از ارتکاب فحشا و منکرات و پیروی از شیطان

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ... فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ..

جمله «و الله سمیع علیم» استینافیه تعلیلیه است و در مقام تعلیل برای جملات پیشین می باشد. بنابراین هشدار خداوند به شنوا و دانا بودن خویش، پس از نهی از پیروی شیطان، می تواند به منظور بازداشتن انسان از گناه و فحشا و تضمین این بازدارندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - ازدواج ، از راه های پیشگیری از فحشا ، زنا و روابط ناسالم جنسی

و أنکحوا الأیمی منکم و الصلحین من عبادکم و إیمانکم

برداشت یاد شده از ارتباط این آیه با آیات قبل - که درباره پرهیز از چشم چرانی و فحشا و تشویق به عفاف بود - استفاده می شود؛ چرا که بهترین روش برای پیشگیری از ارتکاب به گناه و فساد جنسی ازدواج است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 360

7- نقش مؤثر مسائل اقتصادی (فقر و غنا) در آلودگی به فحشا و فساد جنسی و یا اجتناب از آنها

و لیستعفف الذین لایجدون نکاحًا حتی یغنیهم الله من فضله

37- مؤمنان و فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 12

12 - مؤمنان نیز همچون دیگر مردمان ، در معرض پیروی از شیطان و گرفتار شدن به زشتی ها و ناپسندی ها (فحشا و منکرات) قرار دارند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ .. فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

هشدار خداوند به مؤمنان از ارتکاب به فحشا و منکر و پیروی از شیطان، گویای حقیقت یاد شده است.

38- نهی از فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 1

1 - خداوند به رعایت قسط (عدل و انصاف) فرمان داده، نه به ارتکاب فحشا و زشتی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ .. قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 80 - 4

4 - بازداشتن مردم از فحشا و لواط ، مهمترین و مقدمترین وظیفه لوط در رسالت های خویش

و لوطاً إذ قال لقومه أتأتون الفحشه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 8,9

8- خداوند از ارتکاب فحشا و اعمال ناپسند و ستم و سرکشی نهی کرده است .

و ينهى عن الفحشاء والمنكر والبغى

9- نهی از ارتکاب فحشا و زشتی و ستم ، از مهم ترین تحذیر های قرآن و نواهی خداوند است .

و نزلنا عليك الكتاب . . . إن الله . . . ينهى عن الفحشاء والمنكر والبغى

ص: 361

39- عوامل فحشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 6

6 - توجه به فحشاخواهی شیطان، عامل بازدارنده انسان از پذیرش وسوسه های او

الشیطان یعدکم الفقر و یامرکم بالفحشاء

بنابراینکه جمله «یامرکم بالفحشاء»، تعلیلی برای جمله «یعدکم الفقر» باشد. یعنی به وعده ها و وسوسه های او گوش فرا ندهید؛ چه اینکه شما را به فحشا فرامی خواند.

40- موارد فحشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 14

14 - انفاق نکردن و نیز انفاق از اموال خبیث (غیر مرغوب)، از مصادیق فحشا و زشتی

انفقوا من طیبات ما کسبتم .. الشیطان یعدکم الفقر و یامرکم بالفحشاء

جمله «یامرکم بالفحشاء»، تفسیری از وسوسه شیطان، مبنی بر ترک انفاق و نیز انفاق از مال خبیث است.

41- موانع فحشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 6

6 - توجه به فحشاخواهی شیطان، عامل بازدارنده انسان از پذیرش وسوسه های او

الشیطان یعدکم الفقر و یامرکم بالفحشاء

بنابراینکه جمله «یامرکم بالفحشاء»، تعلیلی برای جمله «یعدکم الفقر» باشد. یعنی به وعده ها و وسوسه های او گوش فرا ندهید؛ چه اینکه شما را به فحشا فرامی خواند.

1- فدیہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 - 10

10 - روزه یا صدقه و یا قربانی ، فدیہ (کفارہ) تراشیدن سر قبل از قربانی ، برای مُحْرِمِ معذور

فمن كان منكم .. ففديه من صيام او صدقه او نُسك

2- احکام فدیہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 2،7

2- فدیہ های گرفته شده در قبال آزادی اسیران ، از جمله غنایم و استفاده از آنها حلال است .

فلکوا مما غنمتم حللا طيبا و اتقوا الله

از مصادیق مورد نظر برای «ما غنمتم» به دلیل آیات گذشته که درباره اسیران جنگی بود، فدیہ هایی است که در برابر آزادی آنان گرفته می شود. عطف جمله «فلکوا» به وسیله حرف فاء به جمله سابق این معنا را تأیید می کند.

7 - حرمت گرفتن اسیر ، موجب حرمت گرفتن فدیہ از آنان و تصرف در فدیہ ها نخواهد شد .

ما كان لنبی أن یكون له أسرى .. فلکوا مما غنمتم حللا طيبا

بیان اباحه غنایم و فدیہ های اسیران، پس از بیان حرمت اسیر گرفتن در شرایطی ویژه، بیانگر این است که حرمت اسیر گرفتن مانع حلیت فدیہ از آنان نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 6

6- گرفتن فدیہ از اسیران جنگی جایز است .

يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ

«ما» در «مما أخذ» موصول اسمی است و مراد از آن فدیة هایی است که از اسیران جنگ بدر گرفته شد.

3- حلیت فدیة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 11، 2

2- فدیة های گرفته شده در قبال آزادی اسیران ، از جمله غنایم و استفاده از آنها حلال است .

فلکوا مما غنمتم حللا طيبا و اتقوا الله

از مصادیق مورد نظر برای «ما غنمتم» به دلیل آیات گذشته که درباره اسیران جنگی بود، فدیة هایی است که در برابر آزادی آنان گرفته می شود. عطف جمله «فلکوا» به وسیله حرف فاء به جمله سابق این معنا را تأیید می کند.

11 - حکم الهی بر حلیت غنایم و فدیة ها ، جلوه ای از مغفرت و رحمت خداوند است .

فلکوا .. . إن الله غفور رحيم

4- رد فدیة اهل عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 18 - 12

12- در قیامت هیچ گونه فدیة ای از مستحقان عذاب پذیرفته نمی شود .

لو أن لهم ما فی الأرض .. . لافتدوا به أولئک لهم سوء الحساب و مأویهم جهنم و بس

بیان فرجام روی گردانان از دعوت خدا (أولئک لهم .. .) پس از جمله «لو أن لهم .. . لافتدوا به» می رساند که آن فدیة بر فرض وجودش از آنان پذیرفته نخواهد شد.

5- رد فدیة کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 15 - 2

2- در قیامت ، از منافقان و کافران فدیة پذیرفته نمی شود .

فاليوم لا يؤخذ منكم فديه ولا من الذين كفروا

ص: 364

6- رد فدیہ منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 15 - 2

2 - در قیامت ، از منافقان و کافران فدیہ پذیرفته نمی شود .

فالیوم لایؤخذ منکم فدیہ و لا من الذین کفروا

7- رغبت در فدیہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 184 - 16

16 - روزه گرفتن و فدیہ دادن به مسکین ، چنانچه با میل و رغبت باشد ، ثوابی افزونتر دارد .

کتب علیکم الصیام ... و علی الذین یطیقونه فدیہ ... فمن تطوع خیراً فهو خیر له

مصدق مورد نظر برای «خیراً» به دلیل فرازهای قبل ، روزه گرفتن و در صورت مشقت بار بودن روزه ، فدیہ دادن است.

8- فدیہ اخروی گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 11 - 43

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 12 - 1

1 - مجرمان در قیامت ، برای رهایی خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن همسران خویش اند .

و صحبتہ

9- فدیہ از اسیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 9، 12، 13

9- بنی اسرائیل برای آزادی اسیران همکیش خود، هر چند که خود با آنان نبرد کرده و یا از دیارشان بیرون رانده بودند، فدیة می دادند.

وإن یأتوكم أسرى تقدوهم

ضمیر در «یأتوا» به «فریقاً» بر می گردد. «مفادات» (مصدر تقدوا) به معنای پرداخت فدیة برای آزادسازی اسیر و مانند آن

ص: 365

است. بنابراین جمله «إن یأتوكم أساری...» چنین معنا می شود: اگر همان طایفه - که از خانه هایشان بیرون راندید - اسیر دشمن می شدند با پرداخت فدیة آنان را آزاد می کردید.

12 - بنی اسرائیل ، پس از به اسارت درآمدن همکیشانان ، برای آزاد کردنشان از آنان فدیة دریافت می کردند .

وإن یأتوكم أسری تقدوهم

برخی از اهل لغت «تقادوا» را به معنای «فدیة می گرفتید» نیز دانسته اند. بر این اساس جمله «وإن یأتوكم...»؛ یعنی، و اگر همکیشان شما به عنوان اسیر در نزد شما می آمدند، برای آزاد کردنشان از آنان فدیة می گرفتید.

13 - دریافت فدیة از اسیران همکیش برای آزادی آنان ، از محرّمات آیین یهود

وإن یأتوكم أسری تقدوهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 7، 2

2 - فدیة های گرفته شده در قبال آزادی اسیران ، از جمله غنایم و استفاده از آنها حلال است .

فلکوا مما غنمتم حللا طیبیا و اتقوا اللّٰه

از مصادیق مورد نظر برای «ما غنمتم» به دلیل آیات گذشته که درباره اسیران جنگی بود، فدیة هایی است که در برابر آزادی آنان گرفته می شود. عطف جمله «فلکوا» به وسیله حرف فاء به جمله سابق این معنا را تأیید می کند.

7 - حرمت گرفتن اسیر ، موجب حرمت گرفتن فدیة از آنان و تصرف در فدیة ها نخواهد شد .

ما کان لنبی أن یكون له أسری . . . فلکوا مما غنمتم حللا طیبیا

بیان اباحه غنایم و فدیة های اسیران، پس از بیان حرمت اسیر گرفتن در شرایطی ویژه، بیانگر این است که حرمت اسیر گرفتن مانع حلیت فدیة از آنان نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 6، 2، 1

1 - مسلمانان در کارزار بدر گروهی از دشمن را اسیر کرده و با گرفتن فدیة آنان را آزاد کردند .

یأیها النبی قل لمن فی أیدیکم من الأسری إن یعلم اللّٰه فی قلوبکم

2 - به اسیران جنگ بدر اعلام شد در صورت پذیرش اسلام و توحید ، خداوند آنان را از مواهبی بهتر از آنچه از ایشان گرفته شد (فدیة) ، بهره مند خواهد ساخت .

إِن يَعْلَمَ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ

مراد از «خیرا» به دلیل «یغفر لکم» توحید و گرایش به اسلام است. زیرا خداوند گناه شرک را هرگز نخواهد بخشید: إِنْ اللَّهُ لَا يَغْفِرُ إِنْ يَشْرِكُ بِهِ.

6 - گرفتن فدیة از اسیران جنگی جایز است .

يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ

«ما» در «مما أخذ» موصول اسمی است و مراد از آن فدیة هایی است که از اسیران جنگ بدر گرفته شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 12

ص: 366

12- حکم خداوند در مورد اسیران: آزادی بلاعوض و یا رها ساختن آنان در قبال فدیة

فَأَمَّا مَنَّا بَعْدَ وَإِنَّا فِدَاءٌ

10- فدیة بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 12

12 - بنی اسرائیل، پس از به اسارت درآمدن همکیشانان، برای آزاد کردنشان از آنان فدیة دریافت می کردند.

وإن یأتوكم أسرى تقوهم

برخی از اهل لغت «تقادوا» را به معنای «فدیة می گرفتید» نیز دانسته اند. بر این اساس جمله «وإن یأتوكم...»؛ یعنی، و اگر همکیشان شما به عنوان اسیر در نزد شما می آمدند، برای آزاد کردنشان از آنان فدیة می گرفتید.

11- فدیة جایز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 6

6 - گرفتن فدیة از اسیران جنگی جایز است.

یؤتکم خیرا مما أخذ منکم

«ما» در «مما أخذ» موصول اسمی است و مراد از آن فدیة هایی است که از اسیران جنگ بدر گرفته شد.

12- فدیة در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 12، 7

7 - در روز قیامت از هیچ کس عدل و عوضی - که خویشان را با آن باز خرد - گرفته نخواهد شد.

و لا یؤخذ منها عدل

کلمه «عَدْلٌ» به معنای: فدیة و عوض است که شخص برای آزادی خود یا دیگری می پردازد، تا از اسارت و مانند آن آزاد شود.

12 - گناه کردن به خیال پذیرش شفاعت و یا پذیرفته شدن عوض و بدل برای رهایی از عذاب قیامت ، از پندار های باطل بنی اسرائیل

واتقوا يوماً .. ولا یقبل منها شفعه ولا یؤخذ منها عدل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 367

5- در روز قیامت، از هیچ کس فدیة و عوضی که خویشان را با آن باز خرد، پذیرفته نمی شود.

و لایقبل منها عدل

«عدل» به معنای فدیة و عوضی است که شخص برای آزادی خود یا دیگری می پردازد تا از اسارت و مانند آن آزاد شود.

9- توهّم سودبخشی شفاعت از گنهکاران و یا پذیرفته شدن عوض و بدل برای رهایی از عذاب قیامت، از پندار های بنی اسرائیل است.

بینی إسرئیل . . . و لایقبل منها عدل و لاتنفعها شفعه

فعل «اتقوا» به قرینه آیات پیشین، خطاب به بنی اسرائیل است. این خطاب خود قرینه وجود چنین افکاری در بین آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 91 - 1,2

1- کسی که در حال کفر بمیرد، اگر به اندازه تمامی زمین برای رهایی خود طلا فدیة دهد، پذیرفته نخواهد شد.

انّ الذین کفروا . . . و لو افتدی به

2- هیچ فدیة ای در قیامت برای رهایی کافران از عذاب، پذیرفته نخواهد شد.

انّ الذین کفروا . . . و لو افتدی به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- رعد - 13 - 18 - 7,12

7- مشرکان و کافران، در روز قیامت حاضرند در صورت دارا بودن حتی دو برابر ثروت زمین، آن را برای رهیدن از عذاب فدیة دهند.

والذین لم یستجیبوا له لو أن لهم ما فی الأرض جمیعاً و مثله معه لافتدوا به

«إفتداء» (مصدر افتدوا) به معنای بخشیدن چیزی است برای رها شدن و خلاصی یافتن از اسارت.

12- در قیامت هیچ گونه فدیة ای از مستحقان عذاب پذیرفته نمی شود.

لو أن لهم ما فی الأرض . . . لافتدوا به أولئک لهم سوء الحساب و مأویهم جهنم و بس

بیان فرجام روی گردانان از دعوت خدا (أولئک لهم . . .) پس از جمله «لو أن لهم . . . لافتدوا به» می رساند که آن فدیة بر فرض وجودش از

آنان پذیرفته نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 47 - 4، 1

1 - ستمگران در قیامت، برای رهایی خود از عذاب سخت الهی، حاضراند دو چندان ثروت ها و دارایی های زمین را فدا کنند.

و لو أن للذين ظلموا ما فى الأرض جميعاً و مثله معه لأفتدوا به من سوء العذاب يوم

4 - ناچیز و بی ارزش بودن ثروت ها و خوشی های دنیا، در مقابل رهایی از عذاب قیامت

و لو أن للذين ظلموا ما فى الأرض . . . لأفتدوا به من سوء العذاب يوم القيامة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 368

2- در قیامت ، از منافقان و کافران فدیہ پذیرفته نمی شود .

فالیوم لایؤخذ منکم فدیہ و لا من الذین کفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 11 - 43

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 12 - 1,2

1 - مجرمان در قیامت ، برای رهایی خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن همسران خویش اند .

و صحبتہ

2- مجرمان در عرصہ محشر ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن برادران خویش اند .

و آخیہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 13 - 1

1 - مجرمان در قیامت ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن بستگان نزدیک خویش اند .

و فصلتہ الّتی تویہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 14 - 1,2

1 - مجرمان در قیامت ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن همه انسان های کرہ زمین اند .

و من فی الأرض جمیعاً

2- مجرمان در قیامت ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن همه محبوب ها و خلائق زمینی اند (انس ، جن و . . .) .

و من فی الأرض جمیعاً ثمّ ینجیہ

«مَن» برای مطلق موجودات شعورمند وضع شده است و برداشت یاد شده، مبتنی بر همین وضع اصلی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 15 - 1

1 - نجات مجرمان با پرداخت فدیة از عذاب الهی در قیامت - هر چند بسیار و نامحدود - آرزویی واهی و ناممکن است .

یودّ المجرم لو یفتدی من عذاب یومئذ ببنيه . . . کلاً

ص: 369

13- فدیہ روزہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 184 - 11, 17, 24, 25, 26

11 - بر کسانی که به خاطر مشقت بار بودن روزہ بر آنان ، روزہ نمی گیرند ، پرداخت فدیہ واجب است .

و علی الذین یطیقونہ فدیہ

17 - پرداخت فدیہ به جای روزہ - در صورت مشقت بار بودن روزہ - از اعمال خیر است .

و علی الذین یطیقونہ فدیہ . . . فمن تطوع خیراً

24 - « عن ابی عبداللہ (ع) فی قول اللہ عز و جل : « و علی الذین یطیقونہ فدیہ طعام مسکین » قال : الذین کانوا یطیقون الصوم فأصابهم کبر أو عطاش أو شبه ذلك فعليهم لكل يوم مدّ ؛

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند که می فرماید: «کسانی که روزہ برای آنها طاقت فرساست لازم است طعامی به عنوان کفاره به تہیدستی بدهند» مراد، افرادی هستند که به پیری و یا تشنگی و یا شبیه آن مبتلا شده اند که باید برای هر روزی، یک مد طعام به تہیدست بدهند».

25 - ابی بصیر می گوید : « سألتہ عن رجل مرض من رمضان إلى رمضان قابل و لم یصح بینہما و لم یطق الصوم قال : تصدق مکان کل یوم أفطر علی مسکین مدّاً من طعام و ان لم یکن حنطہ فمن تمر و هو قول اللہ : « فدیہ طعام مسکین » ؛

از آن حضرت (امام باقر یا امام صادق(ع) از بیماری که از این رمضان تا رمضان سال آینده بیماری اش طول کشیده و توان روزہ گرفتن ندارد، سؤال کردم، امام فرمودند: در ازای هر روزی که روزہ نگرفته، یک مد طعام (از نوع گندم) به تہیدست صدقہ دہد و اگر گندم نبود، از خرما صدقہ دہد و این سخن خداست که می فرماید: فدیہ طعام مسکین».

26 - « عن ابی عبداللہ (ع) فی قولہ : « و علی الذین یطیقونہ فدیہ طعام مسکین » قال : المرأہ تخاف علی ولدها . . . ؛

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند که می فرماید: «کسانی که طاقت روزہ گرفتن ندارند به عنوان کفاره، طعامی به تہیدست بدهند» روایت شده است: مراد زنی است که بر بچہ خود [جنین یا کودک شیرخوار خود] می ترسد . . .».

14- فدیہ عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 18 - 7

7- مشرکان و کافران ، در روز قیامت حاضرند در صورت دارا بودن حتی دو برابر ثروت زمین ، آن را برای رهیدن از عذاب فدیة دهند .

والذین لم یتجیبوا له لو أن لهم ما فی الأرض جمیعاً و مثله معه لافتدوا به

«إفتداء» (مصدر افتدوا) به معنای بخشیدن چیزی است برای رها شدن و خلاصی یافتن از اسارت.

15- مصارف فدیة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 370

25 - ابی بصیر می گوید : « سألته عن رجل مرض من رمضان إلى رمضان قابل و لم یصح بینهما و لم یطق الصوم قال : تصدق مکان کل یوم أفطر علی مسکین مداً من طعام و ان لم یکن حنطه فمن تمر و هو قول اللّٰه : « فدیة طعام مسکین » ؛

از آن حضرت (امام باقر یا امام صادق(ع) از بیماری که از این رمضان تا رمضان سال آینده بیماری اش طول کشیده و توان روزه گرفتن ندارد، سؤال کردم، امام فرمودند: در ازای هر روزی که روزه نگرفته، یک مد طعام (از نوع گندم) به تهیدست صدقه دهد و اگر گندم نبود، از خرما صدقه دهد و این سخن خداست که می فرماید: فدیة طعام مسکین».

16- مقدار فدیة روزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - فدیة و کفاره هر روزه ماه رمضان برای کسانی که به خاطر مشقت روزه نمی گیرند ، یک وعده غذاست که باید به مسکین پرداخت کنند .

و علی الذین یطیقونه فدیة طعام مسکین

22- فراموشی

1- آثار خود فراموشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 7,8

7 - غافلان از خدا و خویش ، همان فاسقان واقعی و پرده دران حریم ارزش هابند .

و لا تكونوا كالذين نسوا الله فأنسيهم أولئك هم الفسقون

8 - فسق و گناه پیشگی ، دارای پیوندی عمیق با غفلت از خدا و خویش

و لا تكونوا كالذين نسوا الله فأنسيهم أولئك هم الفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 20 - 2

2 - دوزخ ، فرجام نهایی فاسقان و غافلان از یاد خدا و خویش

و لا تكونوا كالذين نسوا الله... أولئك هم الفسقون. لا يستوى أصحاب النار

2- آثار فراموشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 286 - 11

11 - خطا و نسیان ، از موانع رشد انسان *

ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا او اخطانا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 372

10 - حضور در مجلس یاوه گویان مغالطه گر از روی فراموشی، گناه نیست.

وإما ينسینک الشیطن فلا تعد بعد الذکری

14 - فراموشی عذری قابل قبول از مکلف است.

وإما ينسینک الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 64 - 12، 11

11- نسیان، از آفات مدیریت و زمیه ساز بروز کاستی ها، خطاها و تخلفات است.

و ما تنتزل إلا بأمر ربک . . . و ما کان ربک نسیاً

به کسی که سیاست گذار و مدبر امور کسی باشد «رب» گفته می شود (برگرفته از مصباح).

12- نظارت کامل و دقیق و کاستن از میزان فراموشی ها و یا از بین بردن آنها، تضمین کننده مدیریت بهینه است.

و ما تنتزل إلا بأمر ربک . . . و ما کان ربک نسیاً

از جمله شرایط ضروری در کار مدیریت دقیق و مستحکم، راه نداشتن فراموشی در مجری و ناظر است. در این آیه نیز از زبان ملائکه، برنامه کامل نظارت الهی بر تمام جوانب هستی و نیز راه نداشتن فراموشی در کار او، مورد تأکید قرار گرفته است. حاصل این مقدمات، آن است که در کار اجرا و نظارت الهی، هیچ سهو و خطایی راه ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 52 - 10

10 - جهل و نسیان دو آفت عمده تدبیر و مدیریت است.

لا یضلل ربی و لاینسی

3- آثار فراموشی آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- به فراموشی سپردن آیات و هدایت های الهی و غفلت از آن ، موجب کور محشور شدن در قیامت است .

لم حشرتنی اعمی . . . قال کذلک ائتک ایتنا فنسیتها

7- غفلت از آیات و هدایت های خداوند و به فراموشی سپردن آنها ، از عوامل محرومیت انسان از توجه و عنایت او ، در قیامت

أنتک ایتنا فنسیتها و کذلک الیوم تنسی

مراد از نسیان در «نسیتها» به قرینه «من أعرض عن ذکری» (در آیات پیشین) بی توجهی و روی گردانی از آیات الهی است. و تقابل آن با «تنسی»، گویای این نکته است که نسیان در آن کلمه نیز، به معنای اعراض و ترک می باشد.

ص: 373

4- آثار فراموشی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 5

5 - استدراج نتیجه فراموش کردن خداوند، پس از توجه به او در سختیها و شداید

أغیر الله تدعون .. فلما نسوا ما ذكروا به فتحنا عليهم أبواب كل شيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 21، 14، 13

13 - منافقان، محروم از عنایت و توجه خدا به خاطر نسیان و غفلت آنان از او

المنفقون و المنفقت .. نسوا الله فسيهم

14 - غفلت از خدا و فرمان های او، عامل سلب شدن عنایت خدا نسبت به انسان و نیازهایش

نسوا الله فسيهم

21 - ترویج زشتی ها (منکر)، پیشگیری از کار های نیک، امتناع از انفاق و غفلت از یاد خدا، فسق واقعی است .

يأمرون بالمنكر و ينهون عن المعروف و يقبضون أيديهم نسوا الله .. إن المنفقين هم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 6

6 - خدا فراموشی انسان، عامل غفلت او از سعادت و حقایق وجودی خویش

و لا تكونوا كالذين نسوا الله فأنسيهم أنفسهم

5- آثار فراموشی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 21

21 - فراموشی روز قیامت، عامل ابتلای انسان به عذاب شدید الهی

لهم عذاب شديد بما نسوا يوم الحساب

«باء» در «بما نسوا..» برای سببیت است؛ یعنی، چون انسان ها روز حساب را فراموش کردند، به عذاب شدید محکوم شدند.

6- آثار فراموشی موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 73 - 3

3- تخلف موسی از عهد خویش با خضر (ع)، ناشی از فراموشی بود.

ص: 374

قال لاتواخذنی بما نسیت

7- آثار فراموشی نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 11

11 - از یاد بردن نعمت های خداوند ، زمینه ساز کینه توزی با پیامبران و سالکان راه خداست .

ولاتتعدوا .. واذکروا اذکنتم قلیلا فکثرکم

8- تهمت فراموشی به موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 88 - 13، 9

9 - سامری و پیروان او ، به دروغ مدعی فراموش شدن معرفی گوساله به عنوان معبود ، از جانب موسی (ع) شدند .

هذا إلهکم و إله موسی فنیسی

در باره مرجع ضمیر فاعلی «نسی» دو احتمال وجود دارد: 1- مرجع موسی (ع) باشد. 2- مرجع سامری باشد. برداشت یاد شده براساس احتمال اول است.

13 - موسی (ع) در دیدگاه و تبلیغات سامریان ، رهبری فراموش کار حتی در اصولی ترین مسائل اعتقادی

فقالوا هذا إلهکم و إله موسی فنیسی

9- خدا و فراموشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 64 - 8، 9، 10

8- خداوند ، از هرگونه فراموشی منزّه است .

و ما کان ربک نسیاً

«نسیاً» صیغه مبالغه است و مبالغه در کلام منفی ، به اصل نفی مربوط می شود. بنابراین در جمله «و ما کان...» مراد این است که: خداوند هیچ گاه و دربارۀ هیچ موضوعی ، فراموش کار نیست.

9- خداوند برای رشد آگاهی های پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تدبیر رسالت او، هیچ نکته ای از تعالیم ضروری را فروگذاری نکرده و به دست فراموشی نسپرده است.

و ما کان ربّک نسیّاً

برداشت یادشده، با توجه به کلمه «ربّ» به دست می آید.

ص: 375

10- راه نداشتن نسیان در ذات اقدس خداوند ، پشتوانه حقانیت گزارش های قرآن از تاریخ پیامبران پیشین

و ما نتنزل إلا بأمر ربك . . و ما كان ربك نسيًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 10، 3، 8

3- ربوبیت و تدبیر کارآمد و دقیق خداوند بر سرتاسر هستی ، دلیل منزّه بودن او از نسیان

و ما كان ربك نسيًا . رب السموت والأرض و ما بينهما

8- خداوند ، به عبادت و اطاعت بندگان آگاه است و هرگز آن را فراموش نمی کند .

و ما كان ربك نسيًا . . واصطبر لعبده

10- توجه به نبود فراموشی در خداوند و ربوبیت او بر سراسر هستی ، برانگیزنده آدمی به عبادت و اطاعت او و پایداری بر آن

و ما كان ربك نسيًا . رب السموت ... فاعبده واصطبر لعبده

تفریع لزوم عبادت بر معارف ذکر شده در جملات پیشین، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 52 - 5، 7، 8

5- اعمال آدمیان ، در عین منزّه بودن خداوند از جهل و فراموشی ، در کتابی بی کم و کاست (لوح محفوظ) ثبت و ضبط می شود .

علمها عند ربّي في كتب لا يضلّ ربّي و لا ينسى

جمله «لا يضلّ . .» ممکن است در مقام دفع این توهم باشد که اگر اعمال آدمیان نوشته و ثبت می گردد، به این جهت نیست که چیزی از پروردگار جهان مخفی باشد و یا نسیان در او راه پیدا کند؛ بلکه جهات دیگری دارد. نکره آوردن «کتاب» بر تفخیم آن از لحاظ احاله کامل بر جزئیات، دلالت می کند.

7- خداوند ، منزّه از هرگونه فراموشی است .

و لا ينسى

8- ربوبیت خداوند بر هستی ، به دور از هرگونه ناآگاهی و فراموشی است .

10- درخواست فراموشی یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 85 - 5

5- فرزندان یعقوب از وی تقاضا کردند یوسف (ع) را فراموش کرده و یاد او را از خاطر بزداید .

قالوا تالله تفتوا تذكرو یوسف

ص: 376

11- زمینه فراموشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 16

16 - شکستن پیمان الهی از سوی بنی اسرائیل ، زمینه تحریفگری و فراموشی بخشی از تذکار های خداوند

فبما نقضهم .. نسوا حظاً مما ذكروا به

12- زمینه فراموشی آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 21 - 1

1 - دلپستگی به دنیا ، زمینه رها کردن و به فراموشی سپردن آخرت است .

كلاً بل تحبّون العاجله . و تذكرون الآخرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 3 - 3

3 - ثروت ، زمینه ساز فراموشی مرگ و آخرت

يحسب أنّ ماله أخلده

13- زمینه فراموشی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 45 - 4

4 - گذشت زمان و انقراض نسل های پیشین ، باعث از میان رفتن خاطرات پیامبران ، کتاب های آسمانی ، شرایع الهی و محروم شدن مردم عصر بعثت از آنها شد .

و لکنّا أنشأنا قرونًا فتطاول علیهم العمر

14- زمینه فراموشی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 190 - 6,8

6 - انسان ها معمولاً پس از بیرون آمدن از نگرانی ها و اضطراب ها ، نجاتبخش خویش (خداوند) را فراموش می کنند و برای او شریک قرار می دهند .

ص: 377

لئن آتیتنا .. فلما آتیہما صلحاً جعلاً له شرکاء

8 - انسان ها پس از نیایش به درگاه خدا و دستیابی به نیازها و آرمان های خویش ، پیمان ها و تعهدات خویش را با خدا فراموش و آنها را تقض می کنند .

لئن آتیتنا صلحاً .. فلما آتیہما صلحاً جعلاً له شرکاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 4

4 - غفلت از محاسبه اعمال ، زمینه ساز فراموشی از یاد خداوند *

یأیها الذین ءامنوا .. و لتنظر إن اللہ خبیر بما تعملون . و لاتکونوا کالذین ن

برداشت یاد شده، بدان احتمال است که تقدم «و لتنظر ..» بر «و لاتکونوا کالذین...» نظر به تقدم رتبی داشته باشد.

15- زمینه فراموشی قصه انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 45 - 4

4 - گذشت زمان و انقراض نسل های پیشین ، باعث از میان رفتن خاطرات پیامبران ، کتاب های آسمانی ، شرایع الهی و محروم شدن مردم عصر بعثت از آنها شد .

و لکننا أنشأنا قرونًا فتطاول علیهم العمر

16- زمینه فراموشی کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 45 - 4

4 - گذشت زمان و انقراض نسل های پیشین ، باعث از میان رفتن خاطرات پیامبران ، کتاب های آسمانی ، شرایع الهی و محروم شدن مردم عصر بعثت از آنها شد .

و لکننا أنشأنا قرونًا فتطاول علیهم العمر

17- زمینه فراموشی مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 3 - 3

3 - ثروت ، زمینه ساز فراموشی مرگ و آخرت

ص: 378

یحسب أن ماله أخلده

18- عذر بر فراموشی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 52 - 7

7 - انسان ها با نزول قرآن و دریافت آن هیچ عذر و توجیهی برای گرایش به کفر ، به فراموشی سپردن قیامت ، فریب خوردن به حیات دنیا و انکار آیات الهی ندارند .

الذین اتخذوا دینهم لهواً ولعباً .. ولقد جئناهم بکتاب

آیه مورد بحث در پی بیان گرفتاری کافران به آتش دوزخ و بیان عامل دوزخی شدن آنان، اشاره به اتمام حجت الهی برای همگان دارد. یعنی با نزول قرآن و معارف آن بهانه ای برای روی آوردی به عقاید و اعمالی که در آیه قبل علل گرفتاری به دوزخ معرفی شده، وجود ندارد.

19- عذر فراموشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 73 - 4

4- نسیان ، عذری قابل پذیرش است .

لاتواخذنی بما نسیت

20- عوامل خود فراموشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 5,6

5 - خودفراموشی ، کیفر الهی برای خدا فراموشان

و لاتکونوا کالذین نسوا اللّٰه فانسیهم انفسهم

6 - خدا فراموشی انسان ، عامل غفلت او از سعادت و حقایق وجودی خویش

و لاتکونوا کالذین نسوا اللّٰه فانسیهم انفسهم

21- عوامل فراموشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 379

17 - گناه ، از عوامل فراموشی و نسیان معارف الهی

فیما نقضهم میثقتهم .. و نسوا حظاً مما ذکرنا به

18 - فراموشی ، آنگاه که پیامد گناه و کیفر آن باشد ، عذر نیست .

و نسوا حظاً مما ذکرنا به

از اینکه خداوند بنی اسرائیل را به خاطر فراموشی دستورات الهی مذمت کرده، معلوم می شود فراموشی آنان عذر نبوده است. چرا که این فراموشی، کیفر پیمان شکنی آنان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 63 - 8

8- شیطان ، بر زدودن مهم ترین خاطره ها از ذهن انسان ، توان دارد .

و ما أنسنیه إلاّ الشیطن أن أذکره

خاطره زنده شدن ماهی، با آن که به اعتراف همسفر موسی امری شگفت بود، با دخالت شیطان، به فراموشی کشانده شد. این، نشان دهنده امکان نفوذ عمیق شیطان در انسان است.

22- عوامل فراموشی جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 51 - 9

9 - فریفته شدن به زندگانی دنیا و سرگرم شدن به آن ، عامل فراموشی روز قیامت و آتش دوزخ است .

و غرتهم الحیوه الدنیا فالیوم ننسیهم کما نسوا لقاء یومهم هذا

«کما نسوا ..» می رساند که از علل بی اعتنایی خداوند به دوزخیان این است که آنان روز قیامت را فراموش کردند و چون جمله «الیوم ننسیهم ...» به وسیله فاء بر «غرتهم الحیوه الدنیا» تفریع شده، معلوم می شود که از ریشه های فراموشی قیامت، فریفته شدن به زندگانی دنیاست.

23- عوامل فراموشی قیامت

9- فریفته شدن به زندگانی دنیا و سرگرم شدن به آن ، عامل فراموشی روز قیامت و آتش دوزخ است .

و غرتهم الحیوه الدنیا فالیوم نسیهم کما نسوا لقاء یومهم هذا

«کما نسوا ..» می رساند که از علل بی اعتنایی خداوند به دوزخیان این است که آنان روز قیامت را فراموش کردند و چون جمله «الیوم نسیهم ...» به وسیله فاء بر «غرتهم الحیوه الدنیا» تفریع شده، معلوم می شود که از ریشه های فراموشی قیامت، فریفته

شدن به زندگانی دنیاست.

24- عوامل فراموشی یوشع (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 63 - 6

6- خدمت کار موسی ، غفلت خود را از یادآوری ماجرای ماهی به موسی (ع) ، ناشی از نفوذ شیطان در خود دانست .

و ما أنسنیه إلا الشیطن أن أذکره

25- فراموشی آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 115 - 7

7- « عن أبي جعفر (ع) قال : إنَّ الله تبارک و تعالی عهد إلى آدم (ع) أن لا يقرب الشجرة . . . نسی فأکل منها و هو قول الله تبارک و تعالی : « ولقد عهدنا إلى آدم من قبل فَنسی و لم نجد له عزماً » ;

از امام باقر(ع) روایت شده: خداوند - تبارک و تعالی - به آدم دستور داد که به آن درخت نزدیک نشود . . او دستور را فراموش کرد و از آن درخت خورد و این است سخن خداوند: « ولقد عهدنا... ».

26- فراموشی انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 61 - 4

4- پیامبران نیز ممکن است که در امور عادی زندگی ، دچار فراموشی شوند .

نسیا حوتهما

27- فراموشی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 28 - 16

16 - نسیان آدمی ، علت نامگذاری وی به انسان

و خلق الانسان ضعيفاً

امام صادق (ع) درباره علت نامگذاری آدمیان به انسان فرمود: لانه ينسى.

ص: 381

علل الشرايع، ص 15، ح 1، ب 11؛ معانی الاخبار، ص 48، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 11

11- آفرینش و مرگ و اعطای دانش و سلب آن از انسان، جلوه ای از علم و قدرت الهی است.

والله خلقکم ثم یتوفّکم - کم .. . إن الله علیم قدیر

28- فراموشی اوامر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 14

14 - بنی اسرائیل بخش مهم از تذکارها و معارف الهی را به فراموشی سپردند.

ونسوا حظاً مما ذکرنا به

«حظ» به معنای نصیب و قسمت است و نکره آوردن آن برای اشاره به اهمیت آن قسمت فراموش شده است.

29- فراموشی اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 73 - 5

5- اولیای خداوند و افراد کامل، خطای خود را در صورت فراموشی نیز مایه استحقاق مؤاخذه می دانند.

لا تؤاخذنی بما نسیت

در خواست موسی از خضر(ع) مبنی بر مؤاخذه نشدن، دال بر آن است که خطا، حتی در صورت نسیان نیز قابلیت مؤاخذه دارد.

30- فراموشی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 14

14 - بنی اسرائیل بخش مهم از تذکارها و معارف الهی را به فراموشی سپردند .

ونسوا حظاً مما ذکروا به

«حظ» به معنای نصیب و قسمت است و نکره آوردن آن برای اشاره به اهمیت آن قسمت فراموش شده است.

ص: 382

31- فراموشی بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 5 - 15

15 - امتنان الهی بر مؤمنان بهشتی ، با زدودن یاد تلخ لغزش های دنیوی از خاطره آنان *

و یكفر عنهم سیئاتهم

با توجه به این که مسأله تکفیر سیئات پس از ورود مؤمنان به بهشت مطرح شده است - در حالی که رتبه تکفیر، قبل از مرحله ورود به بهشت است - احتمال می رود که مراد از تکفیر در این جا، بخشش گناهان نباشد؛ بلکه پوشاندن گناهان مورد نظر باشد؛ به گونه ای که بهشتیان دیگر از آن پس، با به یاد آوردن لغزش های گذشته شرمنده و مکدر نشوند.

32- فراموشی پیشینه برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 69 - 7

7- یوسف (ع) از برادرش بنیامین خواست گذشته برادرانش را نادیده انگارد و از رفتار ناروای پیشین آنان اندوهی به خود راه ندهد .

فلاتبتئس بما کانوا یعملون

33- فراموشی تذکرات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 14

14 - بنی اسرائیل بخش مهم از تذکار ها و معارف الهی را به فراموشی سپردند .

ونسوا حظاً مما ذکرنا به

«حظ» به معنای نصیب و قسمت است و نکره آوردن آن برای اشاره به اهمیت آن قسمت فراموش شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 11، 9، 5

5 - نصارا بخشی از تذکار ها و پند های الهی را پس از مدتی کوتاه به فراموشی سپردند .

و من الذين قالوا إنا نصرى . . . فانسوا حظاً مما ذكروا به

«فاء» در «انسوا» دلالت می کند که بین پیمان و شکستن آن، زمان زیادی نگذشت.

9- کینه و دشمنی دائمی مسیحیان با یکدیگر، کیفر نقض پیمان و فراموشی تذکار های خداوند

و من الذين قالوا إنا نصرى اخذنا ميثقهم فانسوا حظاً . . . فاغرینا بینهم العداوه

11- شکستن پیمان الهی و فراموشی تذکار های خداوند، زمینه کینه و دشمنی میان پیروان ادیان

ص: 383

اخذنا ميثقتهم فنسوا حظاً مما ذكروا به فاغربنا بينهم العداوه والبغضاء

34- فراموشی تعالیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 17

17 - گناه ، از عوامل فراموشی و نسیان معارف الهی

فبما نقضهم ميثقتهم ... و نسوا حظاً مما ذكروا به

35- فراموشی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 11

11 - خدافراموشان، دارای چهره هایی مایوس و اندوهبار به هنگام نزول عذاب الهی

فلما نسوا به .. فاذا هم مبلسون

ابلاس به معنی ناامید و متحیر شدن است. (قاموس اللغه). ابلاس به حزن و اندوهی گفته می شود که از شدت سختی بر کسی عارض شود. (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 51 - 7,8

7 - خداوند در روز قیامت کافران منکر قیامت را به فراموشی خواهد سپرد و اعتنایی به آنان نخواهد کرد .

فالیوم نسیهم

8 - بی اعتنایی خداوند به کافران و به فراموشی سپردن آنان در آخرت ، سزای غفلت آنان از قیامت و انکار آیات الهی است .

فالیوم نسیهم كما نسوا لقاء يومهم هذا و ما كانوا بایتنا یجحدون

حرف «کاف» در «کما نسوا» تعلیلیه است و «ما» مصدریه ؛ یعنی «لنسیانهم». همچنین «ما» در «ما كانوا» مصدریه است و عطف بر «ما نسوا»، یعنی: لکونهم بایاتنا یجحدون.

36- فراموشی در پیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 8

8- برخی از انسان ها آن چنان به پیری می رسند که تمامی اندوخته های علمی خود را از دست می دهند .

ص: 384

و منکم من یردّ الی أرذل العمر لکی لایعلم بعد علم شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 21

21- قوای جسمی و عقلی در مرحله نهایی پیری ، به درجه ای کاهش می یابد که انسان از فراگیری محروم می ماند و تمامی دانسته های پیشین خود را از دست می دهد .

منکم من یردّ الی أرذل العمر لکیلا یعلم من بعد علم شیئاً

37- فراموشی ساقی پادشاه مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 42 - 8

8- ساقی پادشاه پس از رهایی از زندان ، درخواست یوسف (ع) (یادآوری وضعیت او) را فراموش کرد .

فأنسیه الشیطن ذکر ربه

«انساء» (مصدر أنساه) یعنی به فراموشی انداختن. ضمیر در «أنساه» و «ربه» به «الذی» - که مراد از آن ساقی پادشاه است - برمی گردد. بر این اساس، جمله «فأنساه...» چنین معنا می شود: شیطان از خاطر ساقی زدود که داستان یوسف(ع) را نزد پادشاه یادآور شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 45 - 2

2- ساقی پادشاه (هم بند یوسف در زندان) ، مدتی مدید یوسف (ع) را از یاد برده و از گرفتاری او در زندان غافل شده بود .

وقال الذی نجا منهما وادّکر بعد أمّه

نکره آوردن «أمّه» می تواند حاکی از طولانی بودن آن باشد. جمله «فلبث فی السجن بضع سنین» در آیه 42 ، مؤید این معناست.

38- فراموشی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 35 - 4

4- غفلت انسان ، از کردار خویش و فراموش کردن آن پیش از برپایی قیامت

يوم يتذكر الإنسان ما سعى

ص: 385

39- فراموشی عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 5

5- از یاد بردن اعمال و دستاورد های ناروا و به فراموشی سپردن گناهان گذشته خود ، بزرگ ترین ستم انسان بر خویش است .

و یجدل . . . و من أظلم ... و نسی ما قدّمت یداه

«نسی ما قدّمت یداه» یعنی: «فراموش کرد کردار پیشین خود را.». مقصود از «ما» - به قرینه آیه قبل - جدال به باطل در برابر حق و استهزای آیات الهی است.

40- فراموشی عهد با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 6

6 - نصارا پیمان خود با خداوند را به فراموشی سپرده و نقض کردند .

اخذنا میثقهم فنسوا حظاً مما ذكروا به

41- فراموشی عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 14

14 - عن أبي جعفر (ع) فی قوله إبراهيم صلوات الله عليه «لئن لم یهدنی ربی لأكونن من القوم الضالین»: ای ناس للمیثاق.

از امام باقر (ع) درباره «لئن لم یهدنی .. من القوم الضالین» روایت شده است: (مراد از «القوم الضالین» در آیه فوق)، فراموش کنندگان میثاق الهی هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 5

5 - تأثیر پذیری آدم از وسوسه شیطان و تناول از درخت ممنوع ، نمودی از فراموش کاری آدم از عهد الهی بود .

و لقد عهدنا .. فأنسی ... فأکلا منها

بیان داستان آدم و حوا، و خوردن از درخت ممنوع و پی آمدهای آن، جملگی در توضیح نخستین آیه این مجموعه و بیان فراموش کاری آدم(ع) در مورد عهد الهی و نبودن عزم جدی در او است.

ص: 386

42- فراموشی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 51 - 12

12 - انکار قیامت و به فراموشی سپردن آن ، کفرپیشگی است .

إن الله حرهما علی الکفرین . . . فالیوم ننسیهم کما نسوا لقاء یومهم هذا

43- فراموشی گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 57 - 5

5- از یاد بردن اعمال و دستاورد های ناروا و به فراموشی سپردن گناهان گذشته خود ، بزرگ ترین ستم انسان بر خویش است .

و یجدل . . . و من أظلم ... و نسی ما قدّمت یداه

«نسی ما قدّمت یداه» یعنی: «فراموش کرد کردار پیشین خود را». مقصود از «ما» - به قرینه آیه قبل - جدال به باطل در برابر حق و استهزای آیات الهی است.

44- فراموشی لغزش های دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 5 - 15

15 - امتنان الهی بر مؤمنان بهشتی ، با زدودن یاد تلخ لغزش های دنیوی از خاطره آنان *

و یکفّر عنهم سیئاتهم

با توجه به این که مسأله تکفیر سیئات پس از ورود مؤمنان به بهشت مطرح شده است - در حالی که رتبه تکفیر، قبل از مرحله ورود به بهشت است - احتمال می رود که مراد از تکفیر در این جا، بخشش گناهان نباشد؛ بلکه پوشاندن گناهان مورد نظر باشد؛ به گونه ای که بهشتیان دیگر از آن پس، با به یاد آوردن لغزش های گذشته شرمنده و مکدر نشوند.

45- فراموشی محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - عارض شدن فراموشی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ممکن است.

وإما ينسینک الشیطن

ص: 387

46- فراموشی مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 23 - 5

5- حضرت مریم (س) به هنگام زایمان آرزو کرد: کاش قبل از باردار شدن مرده بود و به کلی از یادها رفته بود.

فأجاءها المخاض .. قالت يلبتنى متّ قبل هذا و كنت نسياً منسياً

جمله «و كنت نسياً منسياً» قرینه است بر این که انگیزه مریم از آرزوی مرگ، رهایی از زخم زبان مردم بوده است، گرچه به قرینه «الأتحزنى قد جعل ..» تنهایی و بی آب و غذایی، نیز او را اندوهناک ساخته بود، ولی این همه، تبعات همان گریز از زخم زبان است؛ یعنی کاش پیش از حاملگی مرده بودم، که برای فرار از نیشتر مردم مجبور به تحمل این آوارگی نباشم.

47- فراموشی مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 68 - 16

16 - دستور بی اعتنایی به مغالطه گران درباره آیات، در معرض فراموشی از سوی مسلمانان صدر اسلام

وإما ينسینک الشیطن فلا تقعد بعد الذکری

48- فراموشی مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 5,6,7

5 - نصارا بخشی از تذکارها و پندهای الهی را پس از مدتی کوتاه به فراموشی سپردند.

و من الذین قالوا إنا نصری .. فنسوا حظاً مما ذکروا به

«فاء» در «فنسوا» دلالت می کند که بین پیمان و شکستن آن، زمان زیادی نگذشت.

6 - نصارا پیمان خود با خداوند را به فراموشی سپرده و نقض کردند.

اخذنا میثقهم فنسوا حظاً مما ذکروا به

7 - محو نشانه های پیامبر (صلی الله علیه و آله) در انجیل و به فراموشی سپردن آن توسط نصارا *

و من الذين قالوا إنا نصرى اخذنا فنسوا حظاً

به احتمال اینکه مراد از «فنسوا حظاً مما ذكروا»، به قرینه مقام، نشانه های پیامبر (صلی الله علیه و آله) در انجیل باشد.

ص: 388

49- فراموشی معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 41 - 12

12 - فراموش شدن عقاید شرک آمیز و معبودهای دروغین به هنگام رویارویی با عذاب و مرگ

قل أرءیتکم إن أتیکم عذاب اللّٰه أو أتتکم الساعه . . . و تنسون ما تشرکون

50- فراموشی موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 61 - 3

3- موسی (ع) و همسفرش هنگام رسیدن به محلّ تلاقی دو دریا، از ماهی همراه خویش، غفلت کردند.

فلما بلغا مجمع بینهما نسیا حوتهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 73 - 7

7- موسی (ع) عفو و عدم سخت گیری خضر بر او را به خاطر نسیان و تخلف از عهد خویش، تقاضا کرد.

قال لاتؤاخذنی بما نسیت ولا ترهقنی من أمری عسراً

«إرهاق» به معنای «تحمیل کاری طاقت سوز بر دیگری» است. (قاموس) و مفاد «لاترهقنی...» این است که کاری دشوار (مانند جدا شدن و لغورخصت همراهی) را بر من تحمیل مکن و مرا به زحمت مینداز. لازم به ذکر است که «عسراً» مفعول دوم برای «لاترهقنی» است.

51- فراموشی نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 7 - 12

12 - هشدار خداوند به مسلمانان، در مورد شکستن پیمان الهی و سرپیچی از فرامین خدا و رسول و فراموشی نعمتها

واذکروا نعمه اللّٰه علیکم و میثقه . . . و اتقوا اللّٰه

متعلق «اتقوا»، به قرینه فرازهای قبلی، همان یاد نعمتها و رعایت پیمانهای الهی است. یعنی جانب خدا را در مورد نعمتها و پیمانهای او نگهدارید و از مخالفت با او بپرهیزید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 11 - 7

7 - یاد نکردن و به فراموشی سپردن نعمت های خداوند ، نشانه بی تقوایی است .

ص: 389

52- فراموشی نوزادان در زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 3

3- با مشاهده ترس و دهشت ناشی از زلزله زمین در آستانه برپایی قیامت، تمامی مادران، کودکان شیرخوارشان را بی اختیار در دامن خود رها ساخته و از یاد خواهند برد.

تذهل کلّ مرضعه عمّا أرضعت

«ذهل» (مصدر «تذهل») به فراموشی ای گفته می شود که از شدت دهشت بر انسان عارض شود. «مرضعه» نیز به زنی گفته می شود که در حال شیر دادن باشد؛ یعنی، هر زن شیر دهنده، به هنگام دیدن آن زلزله، از آن کسی که به او شیر می دهد غافل خواهد شد.

53- فراموشی هشدارهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 12، 1

1 - گشوده شدن تمامی درهای نعمت به روی مردم، در پی بی تفاوتی و فراموشکاری آنان نسبت به هشدارها و تذکارات الهی

فلما نسوا ما ذکروا به فتحنا علیهم أبوب کل شیء

جمله «فتحنا علیهم ابواب»، به قرینه «فرحوا بما»، به معنای باز شدن درهای نعمت است. زیرا شادمانی آدمی غالباً از نعمت و آسایش حاصل می شود.

12 - برخی از امتهای گذشته پس از فراموش کردن خدا و هشدارهای او گرفتار عذاب ناگهانی خداوند شدند.

و لقد أرسلنا إلی أمم من قبلک .. فلما نسوا ... أخذنهم بغتة فإذا هم مبلسون

54- فراموشی یوشع (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 61 - 3

3- موسی (ع) و همسفرش هنگام رسیدن به محلّ تلاقی دو دریا، از ماهی همراه خویش، غفلت کردند.

فلما بلغا مجمع بينهما نسيا حوتهما

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 390

4- همسفر موسی از بازگویی سرگذشت ماهی، برای موسی (ع)، در مدت استراحت شان در مجمع البحرین، غفلت کرد.

قال أريت إذ أوتينا إلى الصخرة فإني نسيت الحوت

«صخره» به معنای «تخته سنگ بزرگ» است. «أوتينا إلى الصخرة» یعنی: «برای استراحت، در کنار آن صخره، جای گرفته بودیم.».

11- «عن أبي جعفر (ع) و أبي عبدالله (ع) قال: إنّه لما كان من أمر موسى الذي كان أعطى مكنل فيه حوت مملّح قيل له: هذا يدلك على صاحبك عند عين مجمع البحرین... فانطلق الفتى يغسل الحوت في العين فاضطرب الحوت في يده حتى خدشه فانفلت ونسبه الفتى؛

از امام باقر و امام صادق (علیهما السلام) روایت شده: آن گاه که از کار موسی (ع) گذشت آنچه در زندگی او پیش آمد، زنیلی به او داده شد که در آن یک ماهی نمک زده بود. به وی گفته شد: «این ماهی، تو را به صاحب ات، نزد چشمه ای در محل تلاقی دو دریا، راهنمایی می کند... پس آن جوانی که همراه موسی (ع) بود، رفت که ماهی را در آن چشمه بشوید، ماهی در دست او به حرکت درآمد تا این که به او خراش وارد کرد و از چنگ او درآمد (ورفت) و جوان آن را فراموش کرد».

55- فراموشی یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 19

19 - تحریف نشانه های پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) در تورات و به فراموشی سپردن آن توسط یهود *

يحرّفون الكلم... و نسوا حظاً مما ذكروا به

به احتمال اینکه مراد از «الكلم» و «ما ذكروا به» - به قرینه مقام -، نشانه های پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تورات باشد.

56- کیفر فراموشی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 12

12 - برخی از امتهای گذشته پس از فراموش کردن خدا و هشدارهای او گرفتار عذاب ناگهانی خداوند شدند.

و لقد أرسلنا إلى أمم من قبلك... فلما نسوا... أخذنهم بغتة فإذا هم مبلسون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

23 - عبدالعزيز بن مسلم گوید: از امام رضا (ع) درباره سخن خدا که می فرماید: « نسوا الله فانساهم » سؤال کردم فرمود: « ان الله تعالى لا ينسى ولا يسهو... وانما يجازي من نسيه ونسى لقاء يومه بان ينسيهم انفسهم... »؛

خدای تعالی نه فراموشی دارد و نه اشتباه... همانا خداوند کسانی را که او و دیدار قیامت را فراموش کرده اند به این صورت

ص: 391

مجازات می کند که خودشان را از یادشان ببرد ...».

57- کیفر فراموشی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 23

23 - عبدالعزیز بن مسلم گوید: از امام رضا (ع) درباره سخن خدا که می فرماید: «نسوا الله فنسيهم» سؤال کردم فرمود: «ان الله تعالى لا ينسى ولا يسهو... وانما يجازي من نسيه ونسى لقاء يومه بان ينسيهم انفسهم...»؛

خدای تعالی نه فراموشی دارد و نه اشتباه... همانا خداوند کسانی را که او و دیدار قیامت را فراموش کرده اند به این صورت مجازات می کند که خودشان را از یادشان ببرد ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 14 - 3,5

3 - فراموش کردن قیامت، گرفتاری به عذاب را در پی دارد.

فذوقوا بما نسيتم

«باء» در «بما» سببیه و «ما» مصدریه است. بنابراین، معنا چنین می شود: «به خاطر فراموشی تان روز قیامت را بچشید...!».

5 - وانهادن شدن انسان به حال خود، در قیامت، کیفر فراموش کردن قیامت در عالم دنیا است.

فذوقوا بما نسيتم لقاء يومكم هذا إنا نسينكم

«إنا نسيناكم» برای مقابله با «بما نسيتم» است؛ یعنی، شما قیامت را فراموش کردید و ما هم، در مقابل، شما را به حال خود وانهادیم.

58- کیفر فراموشی گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 12

12 - محروم شدن از درک پیام های قرآن، کیفر بی اعتنایی به آیات خدا و فرورفتن در غفلت از گناهان است.

ذکر بآیت ربّه فأعرض عنها... إنا جعلنا على قلوبهم أكنة أن يفقهوه

59- محدوده فراموشی انبیا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

10 - کہف - 18 - 73 - 6

ص: 392

6- عروض نسیان بر پیامبران ، در زمینه امور شخصی و خارج از حیطه نبوت آنان ، امری ممکن است .

قال لا تؤاخذنی بما نسیت

60- محمد (صلی الله علیه و آله) و فراموشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 44 - 9

9- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، دارای علمی مبرا از فراموشی و نسیان *

و أنزلنا إلیک الذکر لتبیین للناس

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «الذکر» به قرینه «ما نزل إلیهم» علم باشد و «ذکر» در لغت بودن چیزی در قلب (صورت علمی) است. از اینکه از علم اعطا شده به پیامبر (صلی الله علیه و آله) تعبیر به ذکر گردیده، احتمال دارد به خاطر این باشد که در آن غفلت و فراموشی راه نداشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 6 - 14، 13، 7

7 - دریافت قرائت قرآن از جانب خداوند ، مصون سازنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) از فراموش کردن آن

سنقرئک فلاتنسی

حرف «فاء»، جمله «فلاتنسی» را بر «سنقرئک» تفریع کرده است.

13 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از سهو و نسیان تعالیم الهی ، مصون بوده است . *

فلاتنسی

14 - تکرار قرائت قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند ، مایه فراموش نشدن آن بود . *

سنقرئک فلاتنسی

حرف «سین» - که برای استقبال است - اگر بر فعلی درآید که در زمان تکلم نیز در حال انجام گرفتن است، دلالت بر تداوم فعل خواهد کرد و چون آیه «سنقرئک . . .»، خود نیز مصداق قرائت قرآن است؛ بنابراین حرف «سین» بر استمرار قرائت در آینده دلالت می کند و حرف «فاء» در «فلاتنسی»، فراموش نکردن قرآن را بر استمرار قرائت آن تفریع کرده است.

1 - عارض شدن فراموشی آیات قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تنها در صورتی امکان پذیر است که خداوند بخواهد .

فلاتنسى . إلا ما شاء الله

5 - امکان تعلق مشیت الهی بر آگاه نساختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از برخی معارف و یا محو آن از حافظه آن حضرت (صلی الله علیه و آله)

سنقرئک فلاتنسى . إلا ما شاء الله

استثنا، ممکن است به «سنقرئک» نیز مربوط باشد و می تواند تنها به «فلاتنسى» ارتباط داشته باشد. برداشت یاد شده ناظر به احتمال نخست است.

61- مراد از فراموشی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 24

24 - از حضرت علی (ع) روایت شده که درباره سخن خدا: «نسوا الله فَنسِيهِمْ» فرمود: فانما یعنی انهم نسوا الله في دار الدنيا فلم يعملوا له بالطاعة و لم يؤمنوا به و برسوله فَنسِيهِمْ في الآخرة ای لم يجعل لهم في ثوابه نصيباً فصاروا منسيين من الخير؛

علی (ع) درباره سخن خدا که می فرماید: «آنان خدا را فراموش کردند، پس خدا آنان را فراموش کرد» فرمود: همانا مقصود خدا این است که آنان خدا را در دنیا فراموش نمودند و از او اطاعت نکردند و به او و رسولش ایمان نیاوردند، خدا نیز در قیامت آنان را فراموش کرد؛ یعنی، برای آنان بهره ای از ثواب خود قرار نداد، پس آنان از خیر فراموش شدند».

62- منافقان و فراموشی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 17

17 - ترویج زشتی ها و فساد (منکر) و پیشگیری از تحقق نیکی ها و ارزش ها و فراموشی خدا و فرمان های او، از عملکردها و اوصاف منافقان

المنفقون... يأمرون بالمنكر وينهون عن المعروف ويقبضون أيديهم نسوا الله

63- منشأ فراموشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 42 - 10

10- نقش مؤثر شیطان در فراموش کاری انسان

فأنسى الشيطان ذكر ربه

64- منشأ فراموشی تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 68 - 9

9 - شیطان عامل فراموشکاری انسان در مورد تکالیف الهی است.

وإما ينسینک الشیطن

ص: 394

65- منشأ فراموشی ساقی پادشاه مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 42 - 9

9- شیطان، عامل فراموشی ساقی از یادآور شدن یوسف (ع) نزد پادشاه

فأنسىه الشيطان ذكر ربه

66- موانع فراموشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 10

10- ذكر و یاد خدا، مایه یادآوری مقصود زدایش فراموشی است.

واذکر ربک إذا نسیت

متعلق «نسیان» را می توان عام، و شامل همه چیز دانست. در این صورت، مفاد جمله «واذکر...» این است که: «هرگاه، چیزی را فراموش کردی، ذکر خداوند را بر زبان جاری ساز، تا آن چیز را به خاطر آوری و غفلت تو زایل شود».

67- نشانه های فراموشی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 16

16 - ترویج زشتی ها و فساد (منکر) و پیشگیری از تحقق نیکی ها و ارزش ها و نیز امتناع از انفاق، نشانه های غفلت از خدا

یأمرون بالمنکر و ینهون عن المعروف و یقبضون أیدیهم نسوا الله

فراموشکاران

68- عذاب فراموشکاران قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 14 - 10

10 - عذاب فراموش کاران قیامت ، عذابی بس سخت و شدید است .

فذوقوا بما نسيتم لقاء يومكم هذا .. و ذوقوا عذاب الخلد

تکرار «ذوقوا» و مبهم گذاشتن آن و چیزی که شخص گناهکار، امر به چشیدن آن شده است - در «ذوقوا» ی نخست - حکایت از

ص: 395

سختی و شدت آن می کند.

69- فراموشکاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 3, 1

1 - نهی الهی ، از قرار گرفتن مؤمنان ، در شمار فراموش کنندگان خدا

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. و لا تكونوا كالذين نسوا الله

3 - لازمه تقوا ، به یاد داشتن خداوند و قرار نگرفتن در زمره خدا فراموشان است .

اتَّقُوا اللَّهَ .. و لا تكونوا كالذين نسوا اللَّهَ

70- کیفر فراموشکاران خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 5

5 - خود فراموشی ، کیفر الهی برای خدا فراموشان

و لا تكونوا كالذين نسوا اللَّهَ فأنسيهم أنفسهم

71- کیفر فراموشکاران قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 14 - 2

2 - کیفر حتمی فراموش کاران روز قیامت ، چشیدن عذاب است .

فذوقوا بما نسيتم لقاء يومكم هذا

72- مهلت به فراموشکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 76 - 3

3- مهلت دادن به خطاکاران و فراموش کاران تا سه مرتبه ، امری روا است .

قال إن سألتك عن شيء بعدها فلا تصحبنى

موسی(ع) در صورت تکرار ناشکیبایی برای بار سوم و عمل بر خلاف توصیه خضر، خود را مستحق جدایی و محرومیت از مصاحبت خضر(ع) دانست. بنابراین، می توان گفت که تا سه مرتبه مهلت دادن به افراد، کاری قابل قبول است.

ص: 396

1- اهمیت انتظار فرج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 20 - 10

10 - از امام رضا (ع) روایت شده که فرمود: « ما احسن الصبر و انتظار الفرج أما سمعت قول الله عز و جل: «... فانتظروا إني معكم من المنتظرين» فعليكم بالصبر فانه انما يجيء الفرج على اليأس...»؛

چه نیکوست شکیبایی و انتظار فرج. آیا نشنیده ای سخن خدای عز و جل را [که به پیغمبر خود دستور می دهد بگو] «پس منتظر باشید من نیز همراه شما از منتظرانم»؟ پس بر شما باد شکیبایی؛ زیرا فرج بعد از نومیدی فرامی رسد...».

2- زمینه فرج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 87 - 4

4 - صبر در راه ایمان، مقدمه پیروزی و مایه فرارسیدن فرج از جانب خداوند

فاصبروا حتی يحکم الله بیننا

فرج (گشایش)

3- نقش فرج (گشایش)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 3

ص: 397

3- پیدایش گشایش و رحمت در کوران مشکلات ، امدادی خداوندی برای انسان

و لئن أذقنه رحمه منّا من بعد ضراء مسته

ص: 398

1- آثار بررسی فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 18

18- بررسی فرجام امور ، دارای نقشی اساسی در ارزش گذاری آن

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا و... جَنّاتٍ... و الذين كفروا... و النار مثوى لهم

از تعبیر «و النار مثوی لهم» در پایان آیه، چنین استفاده می شود که اگر کسی بخواهد زندگی انسان ها را ارزش گذاری کند، مهم ترین ملاک ارزش گذاری، بررسی فرجام آن است، چنان که در ارزش گذاری زندگی مؤمنان باید به سرانجام نیک آنان (جَنّات تجری..) توجه کرد.

2- آثار ترس از فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 35 - 1

1 - ترک انفاق از سوی انسان ، نتیجه هراس از فرجام و آینده خویش

و أعطی قليلاً و أكدي . أَعْنَدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرِي

استفهام توییخی در «أَعْنَدَهُ..» می تواند اشاره به زمینه ذهنی ترک انفاق باشد؛ یعنی، انسان ها چون از آینده خویش نگران اند، از انفاق خودداری می کنند.

ص: 399

3- آثار ترس از فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 12

12 - بیم از فرجام عمل ، نقطه آغازین حرکت انسان به سوی تعهد و حق پذیری

فذکر . . . من یخاف وعید

از این که خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را موظف کرده تا «من یخاف وعید» با قرآن تذکر دهد؛ استفاده می شود که اعتقاد به قیامت و بیم از فرجام عمل، نخستین مرحله ای است که فرد را مستعد پذیرش حق می سازد.

4- آثار ذکر فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 35 - 6

6- توجه به عاقبت و فرجام ، از ملاک های ارزش گذاری

و أوفوا الکیل . . . ذلک خیر و أحسن تأویلاً

5- آثار ذکر فرجام آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 38 - 3

3 - توجه به فرجام هستی و قدرت قاهر خداوند ، زمینه ساز اجتناب انسان از کفر و تکذیب حق

فإذا انشقت السماء . . . فبأیء آلاء ربکما تکذبان

6- آثار ذکر فرجام اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 24 - 4

4 - توجه به فرجام اخروی ، دارای نقشی اساسی ، در ارزش گذاری رفاه و آسایش دنیوی است .

نمَتَّعَهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ

قلیل بودن بهره‌وری کافران از دنیا، چه بسا به خاطر گرفتاری آنان به عذاب سخت باشد. گرفتار شدن به چنان عذابی، بهره مند بودن زیاد از امکانات دنیا را ناچیز خواهد کرد. بنابراین، توجه به فرجام اخروی میزان رفاه و آسایش دنیوی را رقم می زند.

ص: 400

7- آثار ذکر فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 5

5 - توجه به عاقبت ناگوار اقوام مشرک پیشین ، عامل گرایش به توحید است .

هل من شركائكم .. قل سيروا في الأرض فانظروا كيف كان عقبه الذين من قبل

8- آثار ذکر فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 8 - 7

7 - توجه به فرجام امور ، در تصحیح عقیده و کردار ، نقش چشمگیری دارد .

فبشره بعذاب أليم .. لهم جنّات النعیم

یادآوری سرانجام بد معرضان از آیات خدا و نیز یادآوری پایان خوش مؤمنان، به منظور تنبّه دادن به انسان ها است، لذا می توان برداشت بالا را داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 5

5- ملاحظه فرجام امور ، دارای نقشی مؤثر در بررسی و ارزش گذاری آن

فكيف إذا توفّتهم الملكة

یادآوری فرجام سخت نفاق و همدلی با دشمن، در حقیقت هشدار است به منافقان که در ارزش گذاری زندگی کفرآلود خویش، فرجام امر را از یاد نبرند؛ زیرا که با آن فرجام، این گونه زندگی جز خسارت حاصلی ندارد.

9- آثار ذکر فرجام انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 19

19 - توجه دادن انسان به فرجام حیات خویش (حضور در پیشگاه خداوند) زمینه پیدایش تعهد برای عمل به وصایای الهی است .

ووصینا الإنسن . . أن اشكرلی ولولدیك إلى المصیر

ذکر «إلیّ المصیر» پس از چند توصیه به انسان، از سوی خداوند، می تواند به منظور ایجاد انگیزه برای عمل به آن سفارش باشد.

ص: 401

10- آثار ذکر فرجام دین ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 12 - 4

4- توجه به سختی فرجام دین ستیزان، بازدارنده انسان از فرورفتن در پوچی های زندگی دنیوی

فویل ... للمکذبین . الذین هم فی خوض یلعبون

تذکر خداوند به دین ستیزان (الذین هم فی خوض)، در حقیقت هشدار به گرفتاران در پوچی دنیا است تا به فرجام آن بیندیشند و از پوچی به در آیند.

11- آثار ذکر فرجام شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 6 - 5

5- توجه به تبدیل پیوند های شرک آلود به روابط خصمانه در آخرت، مایه پرهیز انسان از شرک

و إذا حشر الناس كانوا لهم أعداء

آیه شریفه، با تذکر دادن به عداوت اخروی معبودهای دروغین با عبادت گران خویش، درصدد دور نمودن انسان ها از شرک و روی آوری به غیر خدا است.

12- آثار ذکر فرجام عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 10

10- توجه دادن آدمی به فرجام ناگوار عمل ناپسند، از عوامل بازدارنده وی از ارتکاب آن است.

و لا تجعل یدک مغلوله إلى عنقک و لا تبسطها کلّ البسط فتتعد ملوماً محسوراً

از اینکه خداوند در پی نهی از افراط و تفریط در انفاق، پیامد ناگوار آن را یادآوری می کند، نکته یاد شده قابل استفاده است.

13- آثار ذکر فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- توجه به فرجام مؤمنان و کافران ، نقشی تعیین کننده در گرایش انسان به ایمان یا کفر دارد .

فمن شاء فليؤمن و من شاء فليكفر إنا أعتدنا للظالمين نارًا

ص: 402

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 35 - 2

2- توجه به نافرجامی خط کفر ، مقتضی مصمم بودن مؤمنان در نبرد با کافران بدون هیچ سستی و سازش

فلن يغفر الله لهم . فلاتهنوا و تدعوا إلى السلم

«فا» در «فلاتهنوا» ترتب و تفریع را می رساند و از ترتب این آیه بر مفاد آیه قبل، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 55 - 6

6 - توجه به فرجام بسیار متفاوت مؤمنان و کافران ، زمینه ساز گرایش انسان به ایمان

إنّ المجرمین فی ضلال و سعر . . . إنّ المتّقین فی جنّـت و نهر . فی مقعد صدق عند مل

14- آثار ذکر فرجام محسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطفین - 83 - 18 - 7

7 - توجه به فرجام ارجمند نیکوکاران ، بازدارنده انسان از کم فروشی و بی توجهی به حضور یافتن در نزد خداوند

ویل للمطفّین . . . یوم یقوم الناس لربّ العلمین . . . کلاً إنّ کتب الأبرار لفی عل

15- آثار ذکر فرجام مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 26 - 8

8 - آگاهی و توجه به سرنوشت شوم تکذیب کنندگان انبیای الهی ، بازدارنده انسان از تکذیب و زمینه ساز رویکرد به دین

فأذاقهم الله الخزی . . . أكبر لو كانوا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 19 - 8

8 - توجه به معاد و سرنوشت تکذیب کنندگان پیامبران بازدارنده انسان از مخالفت با دعوت فرستادگان الهی است .

و یوم یحشر أعداء الله إلى النار

با توجه به تقدیر «ذکرهم» یا «أندرهم» و امثال آن به عنوان عامل «یوم»، برداشت بالا استفاده می شود.

ص: 403

16- آثار ذکر فرجام موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 11

11 - توجه به فرجام امور و بازگشت تمامی موجودات به سوی خداوند ، موجب طرد مکاتب انحرافی و روی آوری به دین الهی است .

صرط الله .. ألا إلى الله تصير الأمور

17- آثار ذکر فرجام مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 13

13- توجه به فرجام مؤمنان و کافران ، نقشی تعیین کننده در گرایش انسان به ایمان یا کفر دارد .

فمن شاء فليؤمن و من شاء فليكفر إنا أعتدنا للظالمين نارا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 55 - 6

6 - توجه به فرجام بسیار متفاوت مؤمنان و کافران ، زمینه ساز گرایش انسان به ایمان

إنّ المجرمين في ضلال و سعر .. إنّ المتّقين في جنّـت و نهر . في مقعد صدق عند مل

18- آثار عدم تعقل در فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 11

11- ناخشنودی از دین و پیام های الهی ، معلول نیندیشیدن به عاقبت کفر و کافران *

كرهوا ما أنزل الله .. أفلم يسيروا في الأرض فينظروا

از ارتباط «أفلم يسيروا» با «كرهوا ما أنزل الله»، می توان استفاده کرد که اگر کافران عصر بعثت به فرجام شوم پیشینیان کافر می اندیشیدند،

این چنین از پیام های دین، گریزان و ناخشنود نبودند.

19- آثار عدم تعقل در فرجام کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 11

ص: 404

11- ناخشنودی از دین و پیام های الهی ، معلول نیندیشیدن به عاقبت کفر و کافران *

کرهوا ما أنزل الله . . . أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا

از ارتباط «أفلم یسیروا» با «کرهوا ما أنزل الله»، می توان استفاده کرد که اگر کافران عصر بعثت به فرجام شوم پیشینیان کافر می اندیشیدند، این چنین از پیام های دین، گریزان و ناخشنود نبودند.

20- آثار فرجام شوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 5

5- بیدار شدن انسان های غافل ، پس از گرفتار شدن به سرنوشت شوم رفتار خویش

فستذکرون ما أقول لكم

21- آثار نگرانی از فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 6

6- ترس از خداوند و نگرانی از فرجام خویش ، پرهیز دهنده انسان از انکار معاد و باز دارنده او از طغیان گری و رویارویی با پیامبران

إنّ فی ذلک لعبره لمن ینحس

عبرت گرفتن از داستان فرعون، به معنای دوری از رفتار و عقاید او است که در آیات قبل نمونه های آن بیان شد.

22- ابهام فرجام گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 106 - 5

5 - مبهم گذاردن سرنوشت اخروی برخی از خطاکاران ، نشأت یافته از علم و حکمت الهی و دارای مصلحت است .

وآخرون مرجون لأمر الله . . . والله علیم حکیم

23- اخلاص در فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 12

ص: 405

12- آغاز به کار از روی صداقت و اخلاص ، تضمین کننده به پایان رساندن آن همراه آن دو نیست .

أدخلني مدخل صدق وأخرجني مخرج صدق

24- ارزش ترس از فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 26 - 2

2- ارزش توجه انسان به خداوند و آخرت و ترس داشتن از عاقبت کار خویش

قالوا إنا كنا قبل في أهلنا مشفقين

25- ارزش حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 44 - 9

9- فرجام نیک و پایان خوش ، ملاکی مهم در ارزش گذاری امور است .

خير عقبًا

26- امیدواری به حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 40 - 2

2- مؤمن ، به آینده و پایانی بهتر از امکانات مادی دنیاداران ، امیدوار است .

فَعَسَىٰ رَبِّي أَن يُؤْتِيَنِي خَيْرًا

منظور مرد مؤمن از «عسی ربی ..» ممکن است انتظار ثواب آخرت باشد. ترک آرزوی اولاد بیشتر و نیز جمله «هنالك الولایه لله» و عبارت «خیر عقباً» در آیه چهل و چهارم، این معنا را محتمل می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 22

22 - ضرورتِ دل بستن به عاقبت نیک و دل خوش نبودن به لذت های زودگذر

والعقبه للتقوی

ص: 406

امیدواری به حسن فرجام انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 106 - 7

7- نگرش مثبت و امیدوارانه اندیشه مذهبی ، نسبت به فرجام جامعه بشری

و لقد كتبنا فی الزبور . . . أن الأرض یرثها عبادی الصالحون . إن فی هذا لبلغاً

27- امیدواری به حسن فرجام انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 106 - 7

7- نگرش مثبت و امیدوارانه اندیشه مذهبی ، نسبت به فرجام جامعه بشری

و لقد كتبنا فی الزبور . . . أن الأرض یرثها عبادی الصالحون . إن فی هذا لبلغاً

28- انذار از فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 30 - 2

2- هشدار مؤمن آل فرعون به قوم خود ، از دچار شدن به روزگار شوم ، همچون روزگار احزاب و اقوام کافر پیشین

وقال الذی ءامن یقوم إتی أخاف علیکم مثل یوم الأحزاب

29- انذار از فرجام شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 17

17- خداوند ، مردمان را همواره از فرجام شرک ، کفر و نافرمانی بیم داده و می ترساند .

و نخوفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 23 - 12

12 - نوح (ع)، قومش را به عواقب شوم شرکورزی هشدار داد

ما لکم من إله غیره أفلاتتقون

ص: 407

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 32 - 10

10 - پیامبر پس از نوح (هود یا صالح) ، قوم خود را به عواقب شوم شرکوری هشدار داد .

ما لکم من إله غیره أفلاتتّمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 51 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، اندازگر و بیم دهنده آدمیان از عواقب شوم شرک

و لاتجعلوا مع الله... إتی لکم منه نذیر

30- انذار از فرجام شوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 2 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وظیفه دار انذار مشرکان و ترساندن آنان از فرجامی شوم

ألاً تعبدوا إلاّ الله إتی لکم منه نذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 25 - 6

6- توجه دادن مردم به فرجام های ناخوشایند و ترساندن آنان از عاقبت های نامیمون ، از وظایف پیامبران الهی

إنی لکم نذیر مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 11

11- خداوند ، تکذیب کنندگان رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به فرجام شوم و گرفتار آمدن به عذاب استیصال تهدید کرد .

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 3 - 14، 12

12- گرفتار شدن به سرنوشت شوم، تهدید خداوند به کافران هدایت ناپذیر

ذره‌م ... فسوف يعلمون

براشت فوق، بنابراین احتمال است که مفعولٌ به و متعلق علم در «يعلمون» عاقبت امر و سرنوشت آنان باشد.

14- اخطار و هشدار به سرنوشت شوم کافران دنیاطلب، روشی برای بازداشتن از کفر و دنیاطلبی

ربما یوّد الذین کفروا .. ذره‌م یا کلووا و ... فسوف يعلمون

ص: 408

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 37 - 6

6 - تهدید فرعونیان از سوی موسی (ع) ، به فرجامی ناگوار به خاطر نپذیرفتن هدایت

قال موسی ربی أعلم بمن جاء بالهدی . . . إنه لا یفلح الظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 42 - 2

2 - مشرکان ، از سوی خداوند به فرجامی ناخوشایند ، تهدید شدند .

إنّ الله یعلم ما یدعون من دونه من شیء

خبر دادن به این که خداوند، آگاه از چیزهایی است که مشرکان به عنوان خدا و معبود گرفته اند، کنایه از تهدید خود مشرکان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 1

1 - هشدار تهدیدآمیز مؤمن آل فرعون به قوم خود ، از دچار شدن آنان به سرنوشتی شوم بر اثر غفلت و بی توجهی شان به خیرخواهی های او

فستذكرون ما أقول لكم

31- انذار از فرجام عصیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 17

17- خداوند ، مردمان را همواره از فرجام شرک ، کفر و نافرمانی بیم داده و می ترساند .

و نخرّفهم

32- انذار از فرجام عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- پند و اندرز به مردم و هشدار دادن به آنان در باره فرجام کردار ناروا، از رسالت های پیامبران

لعلّه يتذکر أو يخشى

«تذکر» مطاوعه «تذکیر» است و در «قاموس» آمده که «تذکیر»، به معنای موعظه کردن است.

ص: 409

33- انذار از فرجام کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 17

17- خداوند ، مردمان را همواره از فرجام شرک ، کفر و نافرمانی بیم داده و می ترساند .

و نخوفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 56 - 1

1- تنها وظیفه رسولان الهی ، بشارت و انذار مردمان و آگاه ساختن آنان از فرجام کفر و ایمان است .

و ما نرسل المرسلین إلاّ مبشّرين و منذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 68 - 5

5- هشدار به فرجام شوم کفرپیشگی و مبارزه با توحید و یکتاپرستی ، رسالت الهی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و إن جدلوك فقل الله أعلم بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 5

5- انذار مردم نسبت به فرجام کفر ، دارای اهمیتی خاص در تبلیغ دین

لتنذر أمّ القری

34- انذار فرجام شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 49 - 3

3- آگاه ساختن مردم از عواقب شرک و ترساندن آنان از پیامدهای اخروی آن ، اساس رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را تشکیل می

داد .

قل يَأْتِيهَا النَّاسُ

ص: 410

35- اهل مکه و فرجام فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 5

5 - فرجام فرعون و قوم ثمود ، داستانی آشنا برای اهل مکه و مایه عبرت برای همه مردمان

هل أتيك . . فرعون و ثمود

سوره «بروج» از سوره های مکی است و نام بردن امت هایی مخصوص برای عبرت گرفتن مکیان از فرجام آنها، بیانگر آگاهی آنان از تاریخ اجمالی آن امت ها است.

36- اهل مکه و فرجام قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 5

5 - فرجام فرعون و قوم ثمود ، داستانی آشنا برای اهل مکه و مایه عبرت برای همه مردمان

هل أتيك . . فرعون و ثمود

سوره «بروج» از سوره های مکی است و نام بردن امت هایی مخصوص برای عبرت گرفتن مکیان از فرجام آنها، بیانگر آگاهی آنان از تاریخ اجمالی آن امت ها است.

37- اهمیت حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 135 - 10، 9

9 - فرجام نیک از آن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان است. و ظالمان محروم از آن می باشند.

فسوف تعلمون من تكون له عقبه الدار إنه لا يفلح الظلمون

10 - فرجام نیک، رستگاری است.

فسوف تعلمون من تكون له عقبه الدار إنه لا يفلح الظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20- تسلیم خدا بودن تا پایان عمر، از نعمت های بزرگ الهی است .

توفنی مسلماً

جمله «مرا در حال تسلیم بمیران» (توفنی مسلماً) کنایه از این است که من همواره تسلیم تو باشم به گونه ای که در هر لحظه و شرایطی که جان دادم، با این وصف قرین بوده باشم.

24- انسان باید برای تسلیم بودن در برابر خدا و عاقبت به خیر شدن و زیستن با صالحان در سرای آخرت، دعا کرده و به درگاه

ص: 411

خدا نیایش کند .

توفی مسلماً و الحقنی بالصلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 25 - 6

6 - حسن عاقبت و نیک فرجامی ، امری بس مهم در زندگی بشر

و حسن مناب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 40 - 3

3 - حسن عاقبت و نیک فرجامی ، امری بس مهم در زندگی بشر

و حسن مناب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 33 - 8

8 - اهمیت حسن عاقبت *

و جاء بقلب منیب

برداشت بالا بدان احتمال است که «جاء بقلب» اشاره به پایان کار و حسن عاقبت داشته باشد.

38- اهمیت ذکر فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 35 - 7

7- لزوم توجه به عاقبت و فرجام هر کاری

و أوفوا الكیل . . . و أحسن تأویلاً

39- اهمیت عبرت از فرجام اقوام پیشین

4 - کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آن ، مورد سرزنش خداوند

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين كانوا من قبلهم

استفهام در «أولم يسيروا...» برای توبيخ می باشد.

40- اهمیت فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 18 - 8

8 - فرجام و عاقبت هر امری ، ملاک تعیین کننده در ارزیابی درستی و یا نادرستی آن است .

أفمن كان مؤمناً كمن كان فاسقاً

به قرینه این که آیات قبل و بعد این آیه، درباره فرجام مؤمنان و فاسقان است، احتمال قوی دارد که نفی تساوی آنان، از جهت عاقبت شان باشد. بنابراین، ملاک ارزیابی و داوری درباره عدم تساوی دو گروه یاد شده، توجه به فرجام آنها است و این نشان می دهد که عاقبت، در ارزیابی نقش اساسی دارد.

41- اهمیت فرجام نیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 55 - 17

17 - حسن عاقبت و حفظ ایمان تا پایان زندگی ، امری مهم و نعمتی در خور توجه

و ترهق أنفسهم و هم كفرون

این که کافر مردن، عذابی برای منافقان به شمار آمده است، نشانگر اهمیت و ارزش ایمان است که مؤمنان به جای توجه به اموال و اولاد، باید به این ارزش توجه کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 85 - 16

16 - حسن عاقبت و حفظ ایمان تا پایان زندگی ، امری مهم و درخور توجه

و ترهق أنفسهم و هم كفرون

از اینکه «کافر مردن» به عنوان عذاب منافقان یاد شده، اهمیت و ارزش ایمان هنگام مرگ روشن می شود.

42- اهمیت مطالعه فرجام امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - خداوند ، ترغیب کننده مردم به مطالعه و بررسی فرجام لشکر های قدرتمند پیشین

هل أتیک حدیث الجنود

ص: 413

استفهام در «هل أتاك»، برای ترغیب به شنیدن پاسخ است؛ خطاب در آیه شریفه گرچه متوجه شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی به قرینه سیاق آیات، تمام کسانی که در حیطه رسالت آن حضرت قرار دارند نیز مورد نظر است. در این موارد اختصاص خطاب، برخاسته از عظمت مخاطب و یا عهده دار بودن رهبری جامعه و نظایر آن است.

43- اهمیت نگرانی از فرجام اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 4

4- لزوم دلواپسی انسان، در هر مرتبه و مقام معنوی، برای فرجام اخروی خویش.

و لا تخزنی یوم یبعثون

44- بشارت به حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 2 - 6

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، وظیفه دار مژده دادن به موحدان و بشارت دادن آنان به عاقبتی خوش

ألا تعبدوا إلا الله إننی لکم منه .. بشیر

45- بشارت حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 122 - 3

3- خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان را به فرجامی نیکو بشارت داد.

وقل .. إنا منتظرون

46- بشارت فرجام ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 56 - 1

1- تنها وظیفه رسولان الهی، بشارت و انداز مردمان و آگاه ساختن آنان از فرجام کفر و ایمان است.

و ما نرسل المرسلين إلا مبشرين و منذرين

ص: 414

47- بهترین فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 44 - 6,7

6- خداوند ، عطاکننده بهترین پاداش ها و برترین فرجام ها است .

هو خير ثوابًا و خير عقبًا

«ثواب» به معنای «اجر و پاداش» است و «عقب» به معنای «عاقبت و فرجام».

7- ولایت خداوند و حَقَّائیت او ، ضامن اعطای بهترین پاداش ها و فرجام ها است .

هنالك الوليه لله الحق هو خير ثوابًا و خير عقبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 76 - 13

13- بهترین عاقبت ، در انتظار انجام دهندگان عمل صالح است .

و خير مردًا

«مردًا» می تواند اسم مکان و به معنای «مرجع» باشد (البحر المحيط). در این صورت مراد از «خير مردًا» بهترین فرجام خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 7

7- زندگی در بهشت جاودان ، بهترین و برترین زندگی و سرانجام برای انسان

قل أذلك خير أم جنة الخلد .. جزاء و مصيرًا

48- بیان فرجام ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 45 - 15

15- بیان سرگذشت ستم پیشگان کیفر شده و نیز داستان های مثال زدنی و درس آموز ، در قلمرو موضوعات قرآن

وسكنتم فى مسكن الذين . . . وتبين لكم كيف فعلنا بهم وضربنا لكم الأمثال

49- بيان فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 415

12- توجیه پیشنهادها و توصیه‌ها با بیان فرجام و نتیجه آنها، امری شایسته و نیکوست.

لَا تَأْتِسُوا مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأْتِسُ مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمَ الْكَافِرُونَ

جمله «إنه لا يأتس...» تعلیل برای «لا تأیسوا...» است. یعقوب (ع) توصیه خویش (مأیوس نشدن از رحمت الهی) را با بیان فرجام آن (سقوط به ورطه کفر) تعلیل و توجیه کرد و این درسی است برای همگان که توصیه و یا فرمان خویش را با دلیل و بیان فرجام آن قرین سازند.

50- بیان فرجام گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 45 - 5

5- ذکر فرجام شوم گمراهان در کنار فرجام سعادت‌مندان تقوایندگان، از روش‌های هدایتی قرآن *

الغاوین . وإن جهنم لموعدهم أجمعین... إن المتقین فی جنّات و عیون

51- بیان فرجام متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 45 - 5

5- ذکر فرجام شوم گمراهان در کنار فرجام سعادت‌مندان تقوایندگان، از روش‌های هدایتی قرآن *

الغاوین . وإن جهنم لموعدهم أجمعین... إن المتقین فی جنّات و عیون

52- پرسش از فرجام کوه‌ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 105 - 3

3 - تعدادی از مردم صدر اسلام در باره سرنوشت کوه‌ها در هنگامه رستاخیز، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) توضیح می‌خواستند.

ویس - لونک عن الجبال

53- تبیین فرجام امت‌های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 4.8

ص: 416

4- خداوند ، تبیین کننده نمونه هایی از سرگذشت امت های منقرض شده پیشین

و لقد أنزلنا إليكم . . . و مثلاً من الذين خلوا من قبلكم

8- خداوند ، بیانگر مثال ها و نمونه هایی از امت های منقرض شده پیشین برای تقوایپیشگان

و مثلاً من الذين خلوا من قبلكم و موعظه للمتقين

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که لام در «للمتقين» بیانگر غایت و نتیجه برای «و مثلاً من الذين خلوا من قبلكم» نیز باشد.

54- تبیین فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 4

4- مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تبیین سر انجام نیک مؤمنان و عاقبت شوم کفرپیشگان است .

إنا أرسلناك بالحق بشيراً و نذيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 3 - 8

8- ترسیم فرجام کافران و مؤمنان ، از سوی خداوند با بیانی روشن و برهانی

كذلك يضرب الله للناس أمثلهم

«كذلك» اشاره به فلسفه و بیانی است که خداوند در این آیه، برای پوچی اعمال کافران و ثمربخشی اعمال مؤمنان، بیان فرموده است.

55- تبیین فرجام گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وظیفه دار ابلاغ روشن فرجام گمراهی و بیان منشأ هدایت

قل إن ضللت فإتّما أضلّ علی نفسي و إن اهتدیت فبما یوحى الیّ ربّی

56- تبیین فرجام گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - 113 - 20 - طه - 11

ص: 417

14 - تشریح حوادث قیامت و آینده مجرمان ، زمینه ساز پیدایش تقوا و رفع غفلت از انسان

و كذلك أنزلناه .. لعلهم يتقون أو يحدث لهم ذكراً

حرف «کاف» در «کذک» برای تشبیه است و آیات گذشته را نمونه ای از نزول آیات الهی برای ایجاد تقوا و تذکر، معرفی می کند.

57- تبیین فرجام متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 29 - 4

4 - ترسیم فرجام نیک متقین و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان دین ، از وظایف رهبران الهی

فذکر

ظاهراً موضوع تذکر، مطالبی است که در آیات پیشین در مورد فرجام نیک مؤمنان و سرنوشت شوم کافران آمده است.

58- تبیین فرجام مکذبان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 29 - 4

4 - ترسیم فرجام نیک متقین و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان دین ، از وظایف رهبران الهی

فذکر

ظاهراً موضوع تذکر، مطالبی است که در آیات پیشین در مورد فرجام نیک مؤمنان و سرنوشت شوم کافران آمده است.

59- تبیین فرجام مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 4

4 - مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تبیین سر انجام نیک مؤمنان و عاقبت شوم کفرپیشگان است .

إنا أرسلناك بالحقّ بشيراً و نذيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- ترسیم فرجام کافران و مؤمنان ، از سوی خداوند با بیانی روشن و برهانی

كذلك يضرب الله للناس امثلهم

ص: 418

«کذلک» اشاره به فلسفه و بیانی است که خداوند در این آیه، برای پوچی اعمال کافران و ثمربخشی اعمال مؤمنان، بیان فرموده است.

60- تدبر در فرجام برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 7 - 2

2- خداوند، انسان ها را به تأمل در سرگذشت یوسف (ع) و برادرانش ترغیب کرده است .

لقد كان في يوسف وإخوته آيات للسائلين

حرف لام در «لقد» نشانه قسم مقدر و «قد» نیز برای تأکید است. هدف از تأکید و سوگند خداوند بر اینکه در داستان یوسف و برادرانش آیاتی برای پرسش کنندگان است، ترغیب انسانها به تأمل در آن داستان می باشد.

61- تذکر فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 71 - 2

2 - ناباوری کافران نسبت به کیفر الهی، علی رغم یادآوری آنان به فرجام هلاکت بار مجرمان گذشته تاریخ

فانظروا كيف كان عقبة المجرمين... و يقولون متى هذا الوعد

با توجه به ارتباط آیه مورد بحث با آیات قبل، برداشت یاد شده را می توان استفاده کرد.

62- تذکر فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 63 - 11

11 - نقش یادآوری فرجام امور، در هدایت انسانها

ألم يعلموا أنه من يحادد الله... نار جهنم... ذلك الخزي العظيم

63- تذکر فرجام مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- یادآوری سرنوشت شوم تکذیب کنندگان آیات حق ، هشدار جدی برای مشرکان عصر بعثت و مایه تحکیم روحیه استقامت و

ص: 419

پایداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

فانتقمنا منهم فانظر كيف كان عقبه المكدبين

64- ترس از فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 16

16 - مؤمنان دارای عمل صالح ، هراسان از فرجام خویش و نگران از کوتاهی در برابر عظمت خداوند

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. ذلک لمن خشی ربّه

ترس از خداوند، به معنای نگرانی و هراس از فرجام خویش هنگام رویه روشن شدن با او است.

65- ترس از فرجام اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 9

9 - موحدان راستین ، در خوف و هراس نسبت به سرنوشت اخروی خویش و اندوهناک از خطاها و لغزش های خود

إنّ الذین قالوا ربّنا الله ثمّ استقموا.. .. ألاّ تخافوا و لاتحزنوا

بنابراین نکته که نزول ملائکه در دنیا و یا به هنگام مرگ باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 5

5 - مؤمنان ، نسبت به فرجام اخروی خود بیمناک و نگران اند .

والذین ءامنوا مشفقون منها

66- ترسناکی فرجام مخالفت با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 4

4- فرجام مخالفت با خداوند، هولناک و هراس انگیز است .

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ

مقام خداوند، همان منزلت وصفی است که مبدأ رحمت و عذاب می باشد. ترس از آن مقام، همواره قرین ترس از عواقب مخالفت با خداوند است. این احتمال نیز وجود دارد که کلمه «مقام»، نظیر کلمات «جناب» و «سماحه» باشد که چیزی بر معنا نمی افزاید

ص: 420

و در حقیقت مراد آیه، «من خاف ربّه» خواهد بود.

67- تشابه فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 12

12- کیفر الهی برای کافران ، دارای گونه های بسیار با نتایجی ویرانگر و مشابه *

دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا

جمع آمدن واژه «أمثالها» می رساند که مجازات ملت های کفر پیشه، هر چند در نابودی و ویرانگری همگون است؛ اما در شکل متفاوت است.

68- تضمین حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 22 - 3

2 - اخلاص و عمل نیک ، تضمین کننده فرجامی نیک است .

و من یسلم وجهه إلى الله و هو محسن فقد استمسک . . . و إلى الله عقبه الأمور

3 - تسلیم محض شدن در برابر خدا و اطاعت بی چون و چرا از او ، تضمین کننده فرجام نیک

و من یسلم وجهه إلى الله . . . و إلى الله عقبه الأمور

69- تعقل در فرجام قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 138 - 2

2 - نکوهش کافران ، بر تعقل نکردن در سرنوشت هلاکت بار قوم لوط

ثم دَمَّرْنَا الْأَخْرِينَ . و إِنَّكُمْ لَتَمَّرُونَ عَلَيْهِمْ ... أَفَلَا تَعْقِلُونَ

70- تعقل در فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار فراخوانی مردمان به اندیشه و مقایسه میان فرجام کافران و تقوایپیشگان

ص: 421

قل أذلك خير أم جنة الخلد التي وعد المتقون

71- تعقل در فرجام گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 71 - 4

4 - اتکای کافران به حس و تجربه عذاب ، علی رغم فرا خوانده شدن به تعقل و تدبر در فرجام شوم مجرمان تاریخ

فانظروا كيف كان عقبة المجرمين . . . و يقولون متى هذا الوعد ان كنتم صدقين

علی رغم این که خداوند از کافران مکه می خواهد تا با مطالعه تاریخ و تدبر در فرجام مجرمان گذشته، درس عبرت بگیرند و بینش خود را تصحیح کنند، آنان برای پی بردن به حقانیت وعده الهی، خواهان لمس و شهود عذاب می شوند و تعیین زمان آن را می طلبند.

72- تعقل در فرجام متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 2، 1

1 - انسان ، وظیفه دار سنجش میان فرجام تقوایندگان و تکذیب کنندگان قیامت و دوزندگی بهشت و جهنم ، با تفکر در رهنمود های قرآن

قل أذلك خير أم جنة الخلد التي وعد المتقون

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار فراخوانی مردمان به اندیشه و مقایسه میان فرجام کافران و تقوایندگان

قل أذلك خير أم جنة الخلد التي وعد المتقون

73- تعقل در فرجام مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 51 - 1

1 - خداوند ، خواهان اندیشیدن انسان در فرجام فسادگران گذشته تاریخ

فانظر كيف كان عقبة مكرهم

74- تعقل در فرجام مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 422

1 - انسان ، وظیفه دار سنجش میان فرجام تقوایبشگان و تکذیب کنندگان قیامت و دوزندگی بهشت و جهنم ، با تفکر در رهنمود های قرآن

قل أذلك خير أم جنة الخلد التي وعد المتقون

75- تغییر فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 72 - 5

5- باز بودن راه توبه برای کافران و امکان تغییر سرنوشت آنان و رفع عذاب از آنها

قل عسى أن يكون ردف لكم بعض الذى تستعجلون

واژه «عسى» - که برای ترجی و به معنای شاید است - می رساند که عذاب تقدیر شده، قضای حتمی الهی نیست و امکان دارد که در نتیجه تحول فکری و عملی (ایمان) کافران، این برنامه تغییر کند.

76- تفاوت فرجام ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 8

8 - خداوند ، در تأکید بر تفاوت فرجام انفاق گران با تقوا و بخیلان زراندوز ، به سیطره شب و جلوه روز و به ذات خویش ، سوگند یاد کرده است .

واللیل . . . إنّ سعیکم لشتی . فأما من أعطى . . . لیسری . وأما من بخل . . . فسنى

77- تفکر در فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 1

1 - جهان گردی و سیر در زمین ، به منظور تفکر و نظاره کردن در سرگذشت پیشینیان و آثار به جامانده از تمدن و قدرت آنان ، مورد تشویق خداوند

أولم يسيروا فى الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين كانوا من قبلهم

ص: 423

78- تفکر در فرجام رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 3

3- خداوند ، فراخوان مردم به تأمل و تفکر در سرنوشت شوم رهبران کفر و ناسپاسی

ألم تر إلى الذين .. أحلّوا قومهم دار البوار

برداشت فوق به خاطر این نکته است که به نابودی کشاندن و دچار سرنوشت شوم ساختن مردم (أحلّوا قومهم دار البوار) کار سردمداران کفر و رهبران جامعه است، نه مردم عادی.

79- تفکر در فرجام قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 18 - 3

3 - ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای تأمل در سرنوشت هلاکت بار قوم عاد

كذّبت عاد فكيف كان عذابى و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 21 - 2

2- ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای تأمل در سرنوشت هلاکت بار قوم عاد

كذّبت عاد .. فكيف كان عذابى و نذر

80- تفکر در فرجام قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 16 - 2

2- ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای اندیشه کردن در سرنوشت هلاکت بار قوم نوح

كذّبت قبلهم قوم نوح .. فكيف كان عذابى و نذر

81- تفکر در فرجام کفران کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 3، 1

1- خداوند، فراخوان مردم به تأمل و تفکر در سرنوشت شوم ناسپاسان نعمتهایش

ص: 424

ألم تر إلى الذين بدلوا نعمت الله كفرًا

3- خداوند، فراخوان مردم به تأمل و تفکر در سرنوشت شوم رهبران کفر و ناسپاسی

ألم تر إلى الذين... أحلّوا قومهم دار البوار

برداشت فوق به خاطر این نکته است که به نابودی کشاندن و دچار سرنوشت شوم ساختن مردم (أحلّوا قومهم دار البوار) کار سردمداران کفر و رهبران جامعه است، نه مردم عادی.

82- تهدید به فرجام شوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 1

1 - ناراحتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از مشرکان و تهدید آنان به سرنوشت شوم و عذاب الهی

قل الله أعبد... فاعبدوا ما شئتم من دونه

امر «فاعبدوا ما شئتم من دونه» برای تهدید و نشانگر شدت غضب و ناراحتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از کافران و مشرکان است.

83- تهدید به فرجام فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 19 - 3

3 - خداوند، تهدید کننده کافران و تکذیب کنندگان قرآن به سرنوشتی همچون فرجام فرعونیان و قوم ثمود

هل أتیک... فرعون و ثمود. بل الذین کفروا فی تکذیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 20 - 7

7 - خداوند، تهدید کننده کافران و تکذیب کنندگان قرآن، به سرنوشتی همچون فرجام فرعونیان و قوم ثمود

هل أتیک حدیث الجنود... و الله من ورائهم محیط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - خداوند ، تهدیدکننده کافران عصر بعثت ، به گرفتار ساختن آنان در عقوبتی نظیر فرجام قوم فرعون

ألم تر . . . وفرعون ذی الأوتاد

ص: 425

84- تهدید به فرجام قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 19 - 3

3 - خداوند ، تهدید کننده کافران و تکذیب کنندگان قرآن به سرنوشتی همچون فرجام فرعونیان و قوم ثمود

هل أتیک ... فرعون و ثمود . بل الذین کفروا فی تکذیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 20 - 7

7 - خداوند ، تهدید کننده کافران و تکذیب کنندگان قرآن ، به سرنوشتی همچون فرجام فرعونیان و قوم ثمود

هل أتیک حدیث الجنود ... و اللّٰه من ورائهم محیط

85- تهدید به فرجام قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 7

7 - خداوند ، تهدید کننده کافران عصر بعثت به سرنوشتی نظیر فرجام قوم عاد

ألم تر کیف فعل ربّک بعاد

86- حتمیت فرجام شوم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 2 - 5

5- بی تردید کافران ، دارای فرجامی ناگوارند و به عذابی شدید و طاقت فرسا ، گرفتار خواهند شد .

وویل للکفرین من عذاب شدید

87- حُسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15- زندگی دنیا دارای عاقبت و فرجامی نیک (بهشت) می باشد .

أولئک لهم عقبی الدار

«ال» در «الدار» عهد حضوری است و لذا مراد از «الدار» حیات دنیاست. مقصود از فرجام نیک آن (عقبی الدار) به قرینه آیه بعد

ص: 426

88- حسن فرجام ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 7

7- داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع، ذالکفل (علیهم السلام)، از تقوایپیشگان و نیک فرجامان بودند.

و اذکر داود... إسمعیل و الیسع و ذالکفل... هذا ذکر و إنَّ للمتقین لحسن مئاب

«مئاب» به معنای مرجع و بازگشت است و منظور از «حسن مئاب» حسن عاقبت و سرانجام نیک است. گفتنی است که برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «متقین» پیامبرانی باشد که در آیات گذشته از آنان سخن گفته شد.

89- حسن فرجام اسحاق (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 7

7- داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع، ذالکفل (علیهم السلام)، از تقوایپیشگان و نیک فرجامان بودند.

و اذکر داود... إسمعیل و الیسع و ذالکفل... هذا ذکر و إنَّ للمتقین لحسن مئاب

«مئاب» به معنای مرجع و بازگشت است و منظور از «حسن مئاب» حسن عاقبت و سرانجام نیک است. گفتنی است که برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «متقین» پیامبرانی باشد که در آیات گذشته از آنان سخن گفته شد.

90- حسن فرجام اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 7

7- داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع، ذالکفل (علیهم السلام)، از تقوایپیشگان و نیک فرجامان بودند.

و اذکر داود... إسمعیل و الیسع و ذالکفل... هذا ذکر و إنَّ للمتقین لحسن مئاب

«مئاب» به معنای مرجع و بازگشت است و منظور از «حسن مئاب» حسن عاقبت و سرانجام نیک است. گفتنی است که برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «متقین» پیامبرانی باشد که در آیات گذشته از آنان سخن گفته شد.

ص: 427

91- حسن فرجام اصحاب یمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 12

12- در دست راست داشتن نامه عمل در قیامت ، نشانه سعادت و نیک فرجامی است .

فمن أوتى كتبه بيمينه فأولئك يقرءون كتبهم ولا يظلمون شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 95 - 1

1 - برپایی قیامت ، تقسیم شدن مردم به سه دسته (مقربان ، اصحاب الیمین و اصحاب الشمال) و فرجام نیک دو دسته اول و بدفرجامی دسته آخر ، امری قطعی ، یقنی و غیرقابل تردید است .

إنّ هذا لهو حقّ الیقین

«هذا» به آنچه در سوره واقعه مطرح شده اشاره دارد و محور آن مطالبی است که در برداشت بالا آمده است. گفتنی است که تعبیر «حقّ الیقین» از باب اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی، «الیقین الحقّ» و حق به معنای ثابت و استوار است. بنابراین «الیقین الحقّ»؛ یعنی، یقینی که ثابت است و هرگز تردید در آن راه ندارد.

92- حسن فرجام الیسع (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 7

7- داوود ، سلیمان ، ایوب ، ابراهیم ، اسحاق ، یعقوب ، اسماعیل ، الیسع ، ذالکفل (علیهم السلام) ، از تقوایندگان و نیک فرجامان بودند .

و اذکر داود .. . إسمعیل و الیسع و ذالکفل ... هذا ذکر و إنّ للمتقین لحسن مئاب

«مئاب» به معنای مرجع و بازگشت است و منظور از «حسن مئاب» حسن عاقبت و سرانجام نیک است. گفتنی است که برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «متقین» پیامبرانی باشد که در آیات گذشته از آنان سخن گفته شد.

93- حسن فرجام انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- فرجام نیک از آن پیامبران الهی و پیروان ایشان است .

وسیعلم الکُفّ-ر لمن عقبی الدار

ص: 428

11- کفرپیشگان - در قیامت و یا پس از مرگشان - در خواهند یافت که فرجام نیک از آن پیامبران و پیروان ایشان است .

و سيعلم الكُفّر - ر لمن عقبى الدار

94- حسن فرجام انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 50 - 3

3- باغ های جاویدان بهشت ، فرجامی نیک برای انسان ها

لحسن مناب . جنّ - ت عدن

95- حسن فرجام انفاقگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 17

17- فرجام نیک از آن صبرپیشگان ، برپادارندگان نماز ، انفاق گران و جبران کنندگان اعمال بد با اعمال شایسته است .

والذین صبروا .. و یدرءون بالحسنه السیئه أولئک لهم عقبى الدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 1

1 - انفاق گران باتقوا و مخلص ، آینده ای سرشار از رضایت خاطر خواهند داشت .

و لسوف یرضی

96- حسن فرجام اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 16

16- فرجام نیک حیات دنیا از آن خردمندان است .

إنما یتذکر أولوا الألباب .. أولئک لهم عقبى الدار

97- حسن فرجام ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 429

7- داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع، ذالکفل (علیهم السلام)، از تقوایندگان و نیک فرجامان بودند.

و اذکر داود .. اسمعیل و الیسع و ذالکفل ... هذا ذکر و إن للمتقین لحسن مئاب

«مئاب» به معنای مرجع و بازگشت است و منظور از «حسن مئاب» حسن عاقبت و سرانجام نیک است. گفتنی است که برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «متقین» پیامبرانی باشد که در آیات گذشته از آنان سخن گفته شد.

98- حسن فرجام پیروان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 42 - 10, 11

10- فرجام نیک از آن پیامبران الهی و پیروان ایشان است .

و سيعلم الکفّـر لمن عقبی الدار

11- کفرپیشگان - در قیامت و یا پس از مرگشان - در خواهند یافت که فرجام نیک از آن پیامبران و پیروان ایشان است .

و سيعلم الکفّـر لمن عقبی الدار

99- حسن فرجام پیروان نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 15

15- نوح (ع) و پیروان او، از تقوایندگان و بهره مند از فرجامی نیک

تلک من انباء الغیب .. فاصبر إن العقبه للمتقین

100- حسن فرجام خداترسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 18

18- آنان که از خدا ترسانند و از حساب سخت و ناگوار قیامت هراس دارند، به فرجامی نیک خواهند رسید .

ويخشون ربهم ويخافون سوء الحساب . . . أولئك لهم عقبى الدار

ص: 430

101- حسن فرجام داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 25 - 5

5- داوود (ع)، برخوردار از حسن عاقبت و سرانجامی نیک

و حسن مناب

«مناب» به معنای مرجع و بازگشت است و منظور از «حسن مناب» حسن عاقبت و سرانجام نیک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 7

7- داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع، ذالکفل (علیهم السلام)، از تقوایندگان و نیک فرجامان بودند.

و اذکر داود... إسمعیل و الیسع و ذالکفل... هذا ذکر و إن للمتقین لحسن مناب

«مناب» به معنای مرجع و بازگشت است و منظور از «حسن مناب» حسن عاقبت و سرانجام نیک است. گفتنی است که برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «متقین» پیامبرانی باشد که در آیات گذشته از آنان سخن گفته شد.

102- حسن فرجام دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 42 - 9

9- دنیا، دارای عاقبت و فرجامی نیک است.

لمن عقبی الدار

«ال» در «الدار» عهد حضوری و اشاره به حیات دنیا دارد. مراد از فرجام حیات دنیا بهشت و نعمتهای آن است.

103- حسن فرجام دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 11

11 - دنیامداران ، مغرور به آخرت اند و سرنوشت خویش را در آن جا نیک می پندارند .

ولئن رجعت إلى ربِّي إنّ لي عنده للحسنى

ص: 431

104- حسن فرجام ذوالکفل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 7

7- داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع، ذالکفل (علیهم السلام)، از تقوایندگان و نیک فرجامان بودند.

و اذکر داود... إسمعیل و الیسع و ذالکفل... هذا ذکر و إن للمتقین لحسن مئاب

«مئاب» به معنای مرجع و بازگشت است و منظور از «حسن مئاب» حسن عاقبت و سرانجام نیک است. گفتنی است که برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «متقین» پیامبرانی باشد که در آیات گذشته از آنان سخن گفته شد.

105- حسن فرجام سیبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 18

18- راه خداوند، راهی است روشن و دارای فرجامی مشخص و بدون سردرگمی

لتخرج الناس من الظلمت إلى النور... إلى صراط العزیز الحمید

عبارت «إلی صراط العزیز» بدل از «إلی النور» است. تسمیه راه خدا به «نور» و راه غیر آن به «ظلمات» نشان می دهد که راه خداوند روشن و مشخص است؛ در حالی که راههای غیر آن، آمیخته با سردرگمی است.

106- حسن فرجام سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 40 - 2

2- سلیمان (ع)، برخوردار از حسن عاقبت و سرانجامی نیک

و حسن مئاب

«مئاب» به معنای مرجع و بازگشت است و منظور از «حسن مئاب» حسن عاقبت و سرانجام نیک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع، ذالکفل (علیهم السلام)، از تقوایندگان و نیک فرجامان بودند.

و اذکر داود... إسمعیل و الیسع و ذالکفل... هذا ذکر و إن للمتقین لحسن مئاب

«مئاب» به معنای مرجع و بازگشت است و منظور از «حسن مئاب» حسن عاقبت و سرانجام نیک است. گفتنی است که برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «متقین» پیامبرانی باشد که در آیات گذشته از آنان سخن گفته شد.

ص: 432

107- حسن فرجام صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 17

17- فرجام نیک از آن صبرپیشگان ، برپادارندگان نماز ، انفاق گران و جبران کنندگان اعمال بد با اعمال شایسته است .

والذین صبروا .. و یدرعون بالحسنه السیئه أولئک لهم عقبی الدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 24 - 6

6- عاقبت و فرجام حیات دنیا (بهشت) برای صبرپیشگان بر طاعت خدا عاقبتی خوش و نیکوست .

فنعیم عقبی الدار

108- حسن فرجام صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 29 - 2

2- فرجام نیکو (سعادت اخروی) از آن مؤمنان دارای عمل صالح است .

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت طوبی لهم و حسن مئاب

«مئاب» مصدر میمی و به معنای بازگشت است و مراد از آن سرای آخرت می باشد. قابل ذکر است که «طوبی» مبتدا و «حسن مئاب»

عطف بر آن و «لهم» خبر برای آن دو می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 76 - 13

13- بهترین عاقبت ، در انتظار انجام دهندگان عمل صالح است .

و خیر مرداً

«مرداً» می تواند اسم مکان و به معنای «مرجع» باشد (البحر المحیط). در این صورت مراد از «خیر مرداً» بهترین فرجام خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 10 - 18

18 - صالحان ، دارای فرجامی نیک در جهان آخرت

لولا آخرتني . . . وأكن من الصالحين

ص: 433

109- حسن فرجام قوم یونس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 148 - 5

5- ایمانِ ثمربخش قوم یونس و فرجام نیک آنان ، مایه عبرت و موجب دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

ف--امنوا فمتّعنهم إلی حین

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه درصدد دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنانی است که در شرایط سخت و طاقت فرسای مکه قرار داشتند. در واقع این آیه، آنان را (همچون یونس(ع)) به ادامه رسالت الهی فرا می خواند.

110- حسن فرجام متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 49 - 16،17

16- فرجام نیک ، از آن تقوایپیشگان است .

إن العقبه للمتقین

17- پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروان او ، از تقوا پیشگانند و فرجام نیک از آن ایشان است .

فاصبر إن العقبه للمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 19

19 - فرجام نیک ، از آن تقوایپیشگان است .

والعقبه للتقوی

گفتن «التقوی» و اراده «أهل التقوی»، برای مبالغه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 83 - 7

7- عاقبت نیک ، ویژه تقوایشگان است .

و العقبه للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 8

8- تقوایشگان ، برخوردار از فرجامی نیک

ص: 434

وإن للمتقين لحسن مئاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 19

19- فرجام نیک متقین بهستی ، غیرقابل قیاس با فرجام سخت دوزخیان

مثل الجنة التي وعد المتقون .. كمن هو خلد في النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 17 - 6

6 - مقایسه فرجام نیک تقوایندگان با سرنوشت شوم کافران ، شیوه بهینه هدایت خلق

اصلوها .. إن المتقين في جنّات ونعيم

از این که خداوند در هدایت خلق، به ترسیم هر دو فرجام پرداخته است؛ مطلب بالا برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 29 - 4

4- ترسیم فرجام نیک متقین و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان دین ، از وظایف رهبران الهی

فذر

ظاهراً موضوع تذکر، مطالبی است که در آیات پیشین در مورد فرجام نیک مؤمنان و سرنوشت شوم کافران آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 1

1 - اتفاق گران باتقوا و مخلص ، آینده ای سرشار از رضایت خاطر خواهند داشت .

و لسوف یرضی

111- حسن فرجام محسانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- فرجام نیک از آن صبرپیشگان ، برپادارندگان نماز ، انفاق گران و جبران کنندگان اعمال بد با اعمال شایسته است .

والذین صبروا .. و یدرءون بالحسنه السیئه أولئک لهم عقبی الدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 37 - 12

12 - محسنان (نیکوکاران) ، دارای آینده ای درخشان و سرشار از شادی و شادکامی

ص: 435

كذلك سخر لكم... و بشر المحسنين

112- حسن فرجام محمد (صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 135 - 9

9- فرجام نيك از آن پيامبر (صلى الله عليه و آله) و مؤمنان است. و ظالمان محروم از آن مى باشند.

فسوف تعلمون من تكون له عقبه الدار إنه لا يفلح الظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 49 - 17

17- پيامبر (صلى الله عليه و آله) و پيروان او، از تقوا پيشگانند و فرجام نيك از آن ايشان است .

فاصبر إن العقبة للمتقين

113- حسن فرجام مخلصان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - ليل - 92 - 21 - 1

1 - انفاق گران باتقوا و مخلص، آينده اى سرشار از رضاي خاطر خواهند داشت .

و لسوف يرضى

114- حسن فرجام مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 49 - 17

17- پيامبر (صلى الله عليه و آله) و پيروان او، از تقوا پيشگانند و فرجام نيك از آن ايشان است .

فاصبر إن العقبة للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4- مسلمان و تسلیم خدا بودن ، فرجامی نیک و پسندیده دارد .

ربما یوّد الذین کفروا لو کانوا مسلمین

ص: 436

115- حسن فرجام مقربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 95 - 1

1 - برپایی قیامت ، تقسیم شدن مردم به سه دسته (مقربان ، اصحاب الیمین و اصحاب الشمال) و فرجام نیک دو دسته اول و بدفرجامی دسته آخر ، امری قطعی ، یقینی و غیرقابل تردید است .

إِنَّ هَذَا لَهُو حَقُّ الْيَقِينِ

«هذا» به آنچه در سوره واقعه مطرح شده اشاره دارد و محور آن مطالبی است که در برداشت بالا آمده است. گفتمی است که تعبیر «حَقُّ الْيَقِينِ» از باب اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی، «الْيَقِينِ الْحَقُّ» و حق به معنای ثابت و استوار است. بنابراین «الْيَقِينِ الْحَقُّ»؛ یعنی، یقینی که ثابت است و هرگز تردید در آن راه ندارد.

116- حسن فرجام مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 135 - 9، 4

4 - کافران در روز قیامت در خواهند یافت که فرجام نیک از آن مؤمنان است.

فسوف تعلمون من تكون له عقبه الدار

9 - فرجام نیک از آن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان است. و ظالمان محروم از آن می باشند.

فسوف تعلمون من تكون له عقبه الدار إنه لا يفلح الظالمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 29 - 2

2- فرجام نیکو (سعادت اخروی) از آن مؤمنان دارای عمل صالح است .

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت طوبی لهم و حسن مثاب

«مثاب» مصدر میمی و به معنای بازگشت است و مراد از آن سرای آخرت می باشد. قابل ذکر است که «طوبی» مبتدا و «حسن مثاب» عطف بر آن و «لهم» خبر برای آن دو می باشد.

12- بیان عاقبت نیک مؤمنان دارای عمل صالح و فرجام شوم پیروان شیطان ، روشی است برای ایجاد انگیزش آدمیان به عاقبت اندیشی .

وبرزوا لله جميعا فقال الضعفاء للذين استكبروا .. فهل أنتم مغنون عنا من عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 14

14 - مؤمنان راستین و مبرا از پندار های شرک آمیز ، دارای آینده ای سعادت مند و سرشار از خوشبختی و شادکامی

و بشر المحبتین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 18 - 2

2 - فرجام ناگوار کافران و عاقبت نیکوی مؤمنان ، علامت برابر نبودن آنان با یکدیگر است .

فذوقوا بما نسيتم لقاء يومكم .. فلا تعلم نفس ما أخفى لهم ... أفمن كان مؤمناً كم

«فاء» در «أفمن» تفریع بر آیات سابق است که در آنها از کافران و مؤمنان و فرجام و عاقبتشان سخن گفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 4

4 - مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تبیین سر انجام نیک مؤمنان و عاقبت شوم کفرپیشگان است .

إنا أرسلناك بالحق بشيراً و نذيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 3 - 2

2- نیک فرجامی و غفران لغزش های مؤمنان ، نتیجه پیروی از حق و پیام پروردگارشان

و الذين آمنوا .. ذلك بأن .. وأن الذين آمنوا اتبعوا الحق من ربهم

117- حسن فرجام نمازگزاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 17

17- فرجام نیک از آن صبرپیشگان ، برپادارندگان نماز ، انفاق گران و جبران کنندگان اعمال بد با اعمال شایسته است .

والذين صبروا .. ويدرءون بالحسنه السيئه أولئك لهم عقبى الدار

118- حسن فرجام نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 49 - 15

ص: 438

15- نوح (ع) و پیروان او، از تقوایپیشگان و بهره مند از فرجامی نیک

تلك من أنباء الغيب .. فاصبر إن العقبه للمتقين

119- حُسن فرجام وفاداران به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 19

19- وفاداران به عهد های الهی و برقرار کنندگان پیوندهایی که خدا به آنها فرمان داده، از فرجامی نیک بهره مند خواهند شد.

الذین یوفون بعهد الله .. والذین یصلون ما أمرالله به أن یوصل ... أولئک لهم عق

120- حُسن فرجام یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 7

7- داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع، ذالکفل (علیهم السلام)، از تقوایپیشگان و نیک فرجامان بودند.

و اذکر داود .. إسمعیل و الیسع و ذالکفل ... هذا ذکر و إن للمتقین لحسن مئاب

«مئاب» به معنای مرجع و بازگشت است و منظور از «حسن مئاب» حسن عاقبت و سرانجام نیک است. گفتنی است که برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «متقین» پیامبرانی باشد که در آیات گذشته از آنان سخن گفته شد.

121- ذکر فرجام اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 1

1- لزوم توجه انسان، به سرنوشت شوم کافران در قیامت

و یوم یرض الذین کفروا علی النار

کلمه «یوم»، متعلق به کلمه مقدری نظیر «أذکر» است و یا عامل آن از استفهام «ألیس هذا بالحق» که به تقدیر «یقال لهم» است، به دست می آید. برداشت یاد شده ناظر به احتمال اول است.

122- ذکر فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 439

18 - لزوم توجه به فرجام و عاقبت امور، در ارزش گذاری آنها

و لاتعجبک... و تزهق أنفسهم و هم کفرون

برداشت فوق با توجه به اینکه خداوند، در تبیین علت نهی (لاتعجبک) به فرجام و عاقبت منافقان اشاره کرده است، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 6 - 15

15 - نقش مهم توجه به فرجام امور، در موضع گیری ها و گرایش های انسان

لیدخل المؤمنین و المؤمنت جنّات... و يعدّب المنافقین و... و أعدّ لهم جهنّم

خداوند، آخرین سخنی را که درباره مؤمنان و نیز منافقان و مشرکان یادآور شده، فرجام نیک مؤمنان و سرنوشت سخت منافقان و مشرکان است و این سخنان از سر تشویق و تهدید صادر شده است؛ مطلب بالا استفاده می شود.

123- ذکر فرجام شوم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 13 - 11

11 - توجه دادن مردم به سرنوشت شوم کفرپیشگان گذشته و بیان تاریخ عبرت آموز آنان، از وظایف مبلغان الهی است.

فإن أعرضوا فقل أأنذرتکم صعقه مثل صعقه عاد و ثمود

124- ذکر فرجام شوم کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 46 - 5

5 - توجه به فرجام شوم کفر، مانع گرایش انسان به آن و عامل دلگرمی مؤمنان

یوم لایغنی... و لا هم ینصرون

آیه شریفه تهدیدی برای کافران و دلجویی برای اهل ایمان در قبال حق ستیزی کفرپیشگان است.

125- ذكر فرجام مخالفان انبيا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 8 - 10

ص: 440

10 - یادآوری مکرر سرنوشت مخالفان پیامبران ، در راستای زدایش روحیه مخالفت و طغیان در میان انسان ها است .

فأهلکنا أشدّ منهم بطشاً و مضی مثل الأوّلین

عبارت «مضی مثل الأوّلین»، می تواند بدین معنا باشد که داستان انبیا و مخالفان ایشان، در آیات دیگری بیان شده است. ذکر «مضی مثل الأوّلین» در پایان آیه شریفه، می تواند اشاره بدین نکته باشد که: «ما مکرراً سرنوشت آنان را یادآور شدیم تا شاید شما پند گیرید».

126- ذکر فرجام مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 2

2- پدید آمدن اختلاف میان مستضعفان و مستکبران ، در آتش دوزخ و احتجاج و دلیل آوردن هر یک از آنان ، حادثه ای شایسته یاد و یادآوری

و إذ يتحاجون فی النار فيقول الضعفاء للذین استکبروا

«إذ» متعلق به فعل محذوف (أذکر) می باشد.

127- ذکر فرجام مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 2

2- پدید آمدن اختلاف میان مستضعفان و مستکبران ، در آتش دوزخ و احتجاج و دلیل آوردن هر یک از آنان ، حادثه ای شایسته یاد و یادآوری

و إذ يتحاجون فی النار فيقول الضعفاء للذین استکبروا

«إذ» متعلق به فعل محذوف (أذکر) می باشد.

128- ذکر فرجام مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 109 - 4

4- مطالعه در تاریخ اقوام مشرک و توجه به فرجام شوم آنان ، راهی برای پی بردن به بطلان شرک و نبود توان و نیرو در معبود های ساختگی

است .

فلاتك في مريه مما يعبد هؤلاء

ص: 441

129- رضایت از فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 9 - 5

5 - احساس رضایت و خشنود بودن از عاقبت کار و تلاش خویش ، از زمره نعمت های الهی در آخرت است .

ناعمه . لسعیها راضیه

جمله «لسعیها راضیه» و جمله های پس از آن، توضیح وصف «ناعمه» است.

130- زمینه ترس از فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 10

10 - توجه به وابستگی همه چیز به تدبیر خداوند ، زمینه ساز ترس و نگرانی از فرجام کارها است .

و أمّا من خاف مقام ربّه

131- زمینه حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 7

7- تقوا ، احسان به پدر و مادر ، پرهیز از سلطه جویی و عصیان ، زمینه ساز فرجامی سرشار از سلامت و امنیت کامل است .

برّاً بولدیه و لم یکن جبّاراً عصیّاً . و سلم علیه یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 17

17 - فرجام نیک و بد انسان ها ، در گرو عقیده و عمل آنان است .

رجال لاتلهیهم تجره و لایبع عن ذکر الله و اقام الصلوه . . . لیجزیهم الله احسن م

تصریح خداوند بر اعمال مؤمنان (أحسن ما عملوا) و نیز اعمال کافران (أعمالهم کسراب)، حکایت از این دارد که علاوه بر عقیده انسان

ها(ایمان و کفر)، اعمال آنان نیز در سرنوشت شان مؤثر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 4

4 - فرجام نیک و بد ، در اختیار خداوند است و زمینه هر دو را او فراهم می سازد .

ص: 442

فسنیسیره لیسری ... للعسری

132- زمینه شومی فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 7

7- شک و دودلی مداوم در عقیده ، امر مطلوب و پسندیده ای نیست و پی آمد ناگواری دارد .

كما فعل بأشیاعهم ... إنهم كانوا فی شكّ مریب

133- زمینه فرجام سخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 7

7- بی تقوایی و ترک انفاق ، سوق دهنده انسان به سوی فرجامی سخت

فأما من أعطى واتقى ... وأما من ... فسنیسیره للعسری

134- زمینه فرجام شوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 21 - 10

10- تبعیت بی چون و چرا از رهبران مستکبر ، در پی دارنده بدفرجامی پیروان

فقال الضعفوا للذین استکبروا إنا كنا لكم تبعا فهل أنتم مغنون عنا من عذاب الل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 17

17- فرجام نیک و بد انسان ها ، در گرو عقیده و عمل آنان است .

رجال لاتلهیهم تجره ولا یبع عن ذکر اللّٰه وإقام الصلوه ... لیجزیهم اللّٰه أحسن م

تصریح خداوند بر اعمال مؤمنان (أحسن ما عملوا) و نیز اعمال کافران (أعمالهم کسراب)، حکایت از این دارد که علاوه بر عقیده انسان

ها(ایمان و کفر)، اعمال آنان نیز در سرنوشت شان مؤثر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 163 - 3

ص: 443

3- نقش اختیار و انتخاب انسان ، در بدفرجامی و دوزخی شدن خود

إلّا من هو صال الجحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 30 - 3

3- بخلورزی و نپرداختن سهم بینوایان از اموال خویش ، در پی دارنده سرنوشتی ملامت آور

فأقبل بعضهم على بعض يتلومون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 4

4- فرجام نیک و بد ، در اختیار خداوند است و زمینه هر دو را او فراهم می سازد .

فسنیسره لیسری ... للعسری

135- زمینه نگرانی از فرجام خود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 57 - 1

1 - اعتقاد راستین به ربوبیت یگانه خداوند ، مستلزم بیم داشتن از عذاب او و نگران بودن از فرجام کار خویش

إنّ الذین هم من خشیه ربّهم مشفقون

«خشیه» به معنای ترس، بیم و هراس است. عبارت «من خشیه ربّهم»، به تقدیر «من خشیه عذاب ربّهم» می باشد. «إشفاق» (مصدر

«مشفقون») نیز به معنای نگرانی، پریشانی، تشویش خاطر، اضطراب و در بیم و امید بودن است.

136- سختی فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 15

15- بی ارزشی لذت ها و امکانات دنیوی کافران ، در مقایسه با فرجام سخت اخروی آنان

يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ . . . وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ

خداوند، با تقبیح شیوه کافران و یادآوری فرجام شوم آنان، در حقیقت به مؤمنان یادآور شده است که چشم به زندگی دنیوی کافران ندوزند و لذت جویی های آنان را ارزش نپندارند؛ زیرا زندگی کافران از نظر ماهیت، حیوانی و از نظر فرجام، دوزخی است.

ص: 444

137- سرزنش اطمینان به حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 12

12 - غرور و اطمینان به سرنوشت نیک اخروی ، امری نکوهیده است .

و لئن رجعت إلی ربّی إنّ لی عنده للحسنى

138- سرزنش غفلت از فرجام اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 10 - 6

6 - غفلت از فرجام اخروی و لحظه برملا شدن اسرار آدمی ، شگفت آور و حالتی نکوهیده است .

أفلا یعلم إذا .. و حصّل ما فی الصدور

مفعول «أفلا یعلم» یا محذوف است؛ یعنی: «أفلا یعلم مآله؟» و یا کلمه «إذا» از ظرفیه خارج شده و مفعول به قرار گرفته است؛ یعنی: «أفلا یعلم وقت .. تحصیل ما فی الصدور؟». در این صورت مراد، توییح بر غفلت از حوادث آن زمان است.

139- سوء ظن به فرجام مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 12 - 9

9 - اعراب متخلف از دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بدگمان به خداوند و فرجام مؤمنان

بل ظننتم أن لن ینقلب .. و ظننتم ظنّ السوء

پندار بد اعراب، یا از آن جهت بوده که گمان می کردند خداوند، پیامبرش را یاری نخواهد کرد - و این بدگمانی به خدا است - و یا از آن جهت بوده که آینده ای تیره برای مؤمنان در ذهن خود ترسیم کرده بودند.

140- شرایط حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 12

12- صبر و تقوا، دو شرط اساسی برای پیروزی نهایی بر کافران و نایل شدن به فرجامی نیکوست .

فصبر إن العقبه للمتقين

ص: 445

141- شگفتی غفلت از فرجام اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 10 - 6

6 - غفلت از فرجام اخروی و لحظه برملا شدن اسرار آدمی ، شگفت آور و حالتی نکوهیده است .

أفلا يعلم إذا .. و حصل ما فی الصدور

مفعول «أفلا يعلم» یا محذوف است؛ یعنی: «أفلا يعلم مآله؟» و یا کلمه «إذا» از ظرفیه خارج شده و مفعول به قرار گرفته است؛ یعنی: «أفلا يعلم وقت .. تحصیل ما فی الصدور؟». در این صورت مراد، توییخ بر غفلت از حوادث آن زمان است.

142- صداقت در فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 12

12- آغاز به کار از روی صداقت و اخلاص ، تضمین کننده به پایان رساندن آن همراه آن دو نیست .

أدخلنی مدخل صدق و أخرجنی مخرج صدق

143- عبرت از فرجام اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 190 - 1

1 - سرگذشت شعیب (ع) و مردم ایکه ، شایان اندیشه و دربردارنده درس عبرتی بزرگ برای دیگران

إنّ فی ذلک لآیه

کلمه «ذلک» به ماجرای میان شعیب(ع) و مردم ایکه اشاره دارد. «آیه» در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین «إنّ فی ذلک لآیه»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا، درس عبرتی بزرگ وجود دارد.

144- عبرت از فرجام اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 4

4- لزوم بهره‌گیری از سرگذشت و تاریخ امت‌ها، در راهنمایی و هدایت انسانها

ألم يأتيهم نبأ الذين من قبلهم قوم نوح . . . و المؤتفكت

از اینکه خداوند، برای هدایت انسانها، به بیان سرنوشت امتها پرداخته است، مطلب فوق به دست می‌آید.

ص: 446

145- عبرت از فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 9

9- ضرورت تأمل در فرجام پیشینیان و عبرت گیری از آن

فانظر كيف كان عقبه المنذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 11

11- مبلغان دین باید از بازگویی تاریخ و فرجام گذشتگان ، سود جستند و با بیان علل سرنوشت آنان ، مردمان را به آیین پیامبران گرایش دهند .

و يقوم لایجرمنکم شقاقی آن یصیبکم مثل ما أصاب قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 12

12- لزوم مطالعه تاریخ پیشینیان و عبرت آموزی از فرجام آنان

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا كيف كان عقبه الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 5

5- توصیه شدن مشرکان صدر اسلام مبنی بر این که با مطالعه در سرنوشت اقوام و ستمگران هلاک شده گذشته و مشاهده آثار به جا مانده از شهر ها و بلاد خراب شده آنان ، درس عبرت بگیرند و از مخالفت و مبارزه با پیامبر (صلی الله علیه و آله) دست بردارند .

فکأین من قریه . . . وقصر مشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 1

1 - توییح و سرزنش کفرپیشگان و تکذیب کنندگان صدراسلام ، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت اقوام هلاک شده پیشین و پند نیاموختن از آثار به جا مانده از شهرها و سرزمین های متروک و ویران شده آنها

فكأئن من قرية أهلكنها .. أفلم يسيروا في الأرض

استفهام در جمله «أفلم يسيروا في الأرض» استفهام توییحی است و «سیر» (مصدر «یسیون») به معنای سیاحت و گردش می باشد. «ال» در «الأرض» عهد حضوری و «أرض» به معنای سرزمین است و ضمیر فاعل در «یسیون» به مشرکان حق ستیز و تکذیب گر صدراسلام باز می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 447

8 - ناباوری و ناامیدی مشرکان به حیات اخروی ، عامل عبرت نگرفتن آنان از سرگذشت شوم اقوام پیشین چون قوم لوط

أفلم یكونوا یرونها بل كانوا لایرجون نشورًا

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «بل» برای اضراب انتقالی است؛ یعنی، این طور نیست که آنان به خاطر ندیدن آثار به جا مانده از قوم هلاک شده قوم لوط، از آن عبرت نگرفته اند بلکه چون آنان اعتقاد و امیدی به روز رستاخیز ندارند از چنین حادثه ای عبرت نیاموخته اند.

9 - توجه و اعتقاد به حیات اخروی ، برانگیزاننده آدمی به عبرت گرفتن از سرگذشت هلاکت بار اقوام پیشین و تصحیح رفتار خویش

أفلم یكونوا یرونها بل كانوا لایرجون نشورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 8

8 - توصیه خداوند به مشرکان مکه بر عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع هلاک شده پیشین

وقالوا إن نتبع الهدی . . . و کم أهلکنا من قریه بطرت معیشتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 6

6 - لزوم توجه تمام عیار به دین حق ، با عبرت گیری از فرجام بدکرداران گذشته

فانظروا کیف کان عقبه الذین من قبل . . . فأقم وجهک للذین

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که «فاء» در «فأقم» تفریع بر آیه پیش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 3

3 - سیر در سرزمین ها و مطالعه در سرگذشت پیشینیان ، مایه عبرت و درس آموز است .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 2،4

2- کافران و مشرکانِ صدراسلام ، به دلیل عبرت نگرفتن از سرنوشت هلاکت بار کافران پیش از خود ، مورد سرزنش خدا قرار گرفتند .

ألم یروا کم أهلكنا قبلهم من القرون

4- سرنوشت کافران هلاک شده گذشته ، مایه عبرت و پندآموزی است .

ألم یروا کم أهلكنا قبلهم من القرون أنهم إلیهم لایرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 448

7 - سرگذشت هلاکت بار قشر مرفه و ناسپاس جوامع پیشین ، مایه عبرت و درس آموزی است .

قد قالها الذین من قبلهم فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام موعظه و درس آموزی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 30 - 4، 3

3 - تشویق و ترغیب شدن فرعونیان از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار اقوام و احزاب کافر پیشین

وقال الذی ءامن یقوم إتی أخاف علیکم مثل الأحزاب

4 - سرگذشت اقوام و احزاب کافر پیشین ، درس آموز و مایه عبرت

وقال الذی ءامن یقوم إتی أخاف علیکم مثل الأحزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 8، 9

8 - سرگذشت قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، حاوی درس های عبرت انگیز برای همه ملت ها

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

9 - تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 8

8 - سرنوشت شوم اقوام کافر پیشین ، درس آموز و عبرت انگیز است .

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل . . لهم عذاب أليم

146- عبرت از فرجام امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 45 - 4

4- لزوم پندآموزی از سرنوشت امت های مبتلا شده به عذاب الهی

أولم تكونوا . . و سکنتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم و تبین لکم کیف فعلنا بهم

ص: 449

147- عبرت از فرجام امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 4

4 - فرجام هلاکت بار امت های پیشین ، درس عبرت برای آیندگان

آلم تر کیف فعل ربك بعاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 9

9 - تقوایشگی ، زمینه عبرت گیری از سرگذشت های پیشینیان

و مثلاً من الذين خلوا من قبلكم و موعظه للمتقين

148- عبرت از فرجام بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 22، 21

21 - فرجام تلخ یهود بنی نضیر ، مایه عبرت و درس آموزی برای اهل بیش

هو الذی أخرج... یخربون بیوتهم... فاعتبروا یا ولی الأبصر

22 - غلبه اراده خدا بر استحکامات بنی نضیر ، درسی برای صاحبان فهم و بصیرت

مانعتهم حصونهم... فأتیهم الله من حیث لم یحتسبوا... فاعتبروا یا ولی الأبصر

149- عبرت از فرجام ثروت اندوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 11

11 - سرانجام شوم زورمداران و زراندوزان تاریخ ، درس عبرتی است برای دیگران .

أولم یعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون من هو أشد منه قوه و أكثر جمعا

150- عبرت از فرجام دشمنان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 5 - 6

6- فرجام ذلت بار دشمنان خدا و پیامبران در طول تاریخ، درس عبرتی برای مخالفان اسلام

ص: 450

إِنَّ الَّذِينَ يَحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ... كَمَا كَبَتِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

151- عبرت از فرجام دشمنان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 5 - 6

6- فرجام ذلت بار دشمنان خدا و پیامبران در طول تاریخ، درس عبرتی برای مخالفان اسلام

إِنَّ الَّذِينَ يَحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ... كَمَا كَبَتِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

152- عبرت از فرجام دشمنان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 26 - 8

8- لزوم عبرت گیری از فرجام شوم توطئه گران علیه دین الهی

قد مکر الذین من قبلهم فأتی الله بنینهم... و أتهم العذاب

اینکه خداوند پس از بیان رفتار مخالفان قرآن به ذکر داستان کسانی می پردازد که علیه تعالیم آسمانی انبیا توطئه و مکر کردند و به خاطر آن گرفتار عذاب الهی شدند، هشدار است به سایر انسانها که از آن قضیه عبرت بگیرند.

153- عبرت از فرجام رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 4

4- سرنوشت شوم رهبران و سردمداران کفر و ناسپاسی، درخور تأمل و شایسته پند و درس آموزی

ألم تر إلى الذين... أحلّوا قومهم دار البوار

154- عبرت از فرجام شوم قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 81 - 3

3- فرجام شوم قارون ، درس عبرتی است برای همه ثروتمندان مغرور و طغیانگر .

إنَّ قَارُونَ . . . فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ . . . فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ

ص: 451

155- عبرت از فرجام شوم قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 25 - 10

10- سرنوشت شوم حق ستیزی قوم عاد ، درسی برای مجرمان همیشه تاریخ

كذلك نجزي القوم المجرمين

تعبیر «کذلک» و به رخ کشیدن سنت، در حقیقت اشاره به مطلب بالا دارد.

156- عبرت از فرجام شوم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 1

1- توبیخ کافران از سوی خداوند ، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت شوم کافران گذشته تاریخ

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

157- عبرت از فرجام ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 39 - 13

13 - مطالعه در سرگذشت بیدادگران تاریخ و فرجام شوم آنان ، امری ضروری و مایه عبرت است .

فانظر کیف کان عقبه الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 83 - 9

9- خداوند ، انسان ها را به مطالعه آثار گذشتگان و عبرت گیری از فرجام شوم ستم کاران ، فرا خوانده است .

و ما هی من الظلمین ببعید

بر اساس اینکه مراد از ضمیر «هی» آبادیهای قوم لوط باشد ، هدف از جمله «ما هی . . .» ترغیب انسانها به گذر کردن بر دیار قوم لوط و

دیدن آثار عذاب الهی است؛ تا بدین وسیله عبرت گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 45 - 3

3- سرگذشت ستمگران هلاک شده و کیفر دیده پیشین ، عبرت انگیز و درس آموز است .

ص: 452

و سکنتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم و تبین لکم کیف فعلنا بهم و ضربنا لکم الأمثال

158- عبرت از فرجام عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 6

6 - عبرت گرفتن از سرنوشت پیمان شکنان جنگ آفرین علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جامعه اسلامی ، از اهداف فرمان خداوند بر شدت مجازات آنان

فشردهم من خلفهم لعلهم یذکرون

«تذکر» (مصدر یذکرون) به معنای دریافتن و همواره به خاطر داشتن است. جمله «لعلهم یذکرون» تعلیل برای «فشردهم» است. یعنی هدف از شدت مجازات این است که کفرپیشگان، توان مسلمین را دریابند و همواره به خاطر بسپارند تا در آینده علیه جامعه اسلامی توطئه نکنند.

159- عبرت از فرجام فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 13، 12، 6، 5، 3

3 - خداوند ، جسد فرعون را برای اینکه آیت و مایه عبرت جانشین و جانشینانش باشد ، از متلاشی شدن در دریا رهایی بخشید .

فالیوم ننجیک ببدنک لتکون لمن خلفک ءایه

برداشت فوق بر این اساس است که مقصود از «من خلفک» افرادی باشند که جانشین او و حاکم سرزمین مصر می شدند.

5 - خداوند ، جسد فرعون را برای اینکه سرگذشتش آیت و مایه عبرت آیندگان باشد ، از متلاشی شدن در دریا نجات داد .

فالیوم ننجیک ببدنک لتکون لمن خلفک ءایه

برداشت فوق مبتنی بر این است که مراد از «من خلفک» تمام انسانهایی باشند که پس از او به دنیا می آیند.

6 - خداوند ، جسد فرعون را آیت و مایه عبرت مردم مصر قرار داد .

ننجیک ببدنک لتکون لمن خلفک ءایه

برداشت فوق بر این اساس است که مقصود از «لن خلفک» مردمی باشند که در مصر تحت حکومت فرعون می زیستند.

12 - از امام رضا (ع) روایت شده است: « . . . و قد كان فرعون من قرنه إلى قدمه في الحديد قد لبسه على بدنه فلما أغرق ألقاه الله تعالى على نحوه من الأرض ببدره ليكون لمن بعده علامه فيرونه مع ثقله بالحديد على مرتفع من الأرض و سبيل الثقيل أن يرسب و لا يرتفع فكان ذلك آيه و علامه . . . » ;

... فرعون سر تا پا غرق در لباس آهنین بود. پس هنگامی که در آب غرق شد، خدا بدن او را بر بلندی ساحل افکند تا برای انسانهای بعد از او نشانه [عبرت] باشد و او را با همه سنگینی آهنی که بر بدن داشته بر بلندی زمین ببینند با اینکه جسم سنگین باید زیر آب رود نه اینکه بر بلندی قرار گیرد پس این دلیل و نشانه [قدرت خدا] بود ... ».

13 - از امام باقر (ع) روایت شده است: « . . . و أما فرعون فنبذه الله وحده فألقاه بالساحل لينظروا إليه و ليعرفوه . . . و لئلا يشك

أحد في هلاكه و انهم كانوا اتخذوه رباً فأراهم الله إياه جيفة ملقاه بالساحل ليكون لمن خلفه عبرة و عظه . . . ;

.. اما فرعون را خداوند تنها [از جمع غرق شدگان] به ساحل افکند تا او را ببینند و بشناسند... و هیچ کس در هلاکت او شک نکند و در حالی که گروهی او را پروردگار خود قرار داده بودند، خدا او را به صورت مرداری گندیده افکنده بر ساحل نشان داد تا برای انسانهای بعد از او پند و عبرت باشد ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 1

1 - فرجام فرعون ، درس عبرتی بزرگ برای کسانی که نگران عاقبت دنیا و آخرت خویش اند .

إنّ في ذلك لعبرة لمن يخشى

متعلق «یخشی»، به قرینه «الأخره و الأولى» در آیه قبل، می تواند فرجام انسان در دنیا و آخرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 5

5 - فرجام فرعون و قوم ثمود ، داستانی آشنا برای اهل مکه و مایه عبرت برای همه مردمان

هل أتیک . . . فرعون و ثمود

سوره «بروج» از سوره های مکی است و نام بردن امت هایی مخصوص برای عبرت گرفتن مکیان از فرجام آنها، بیانگر آگاهی آنان از تاریخ اجمالی آن امت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 10 - 3

3 - فرجام فرعون ، درس عبرت برای همگان

و فرعون ذی الأوتاد

160 - عبرت از فرجام فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 8

8 - سرگذشت فرعونیان ، درس عبرتی برای همه بیدادگران است .

فانظر كيف كان عقبه الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 28 - 2

2- مکيان ستيزه گر ، به سرنوشت عبرت آموز فرعونيان هشدار داده شدند .

بل هم في شكّ يلعبون .. كذالك

ص: 454

161- عبرت از فرجام قدرتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 11

11 - سرانجام شوم زورمداران و زراندوزان تاریخ ، درس عبرتی است برای دیگران .

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون من هو أشدّ منه قوّه و أكثر جمعاً

162- عبرت از فرجام قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 158 - 3

3 - هلاکت ثمودیان با عذاب استیصال ، آیتی بزرگ و عبرت آموز برای دیگران

فأخذهم العذاب إنّ فی ذلك لآیه

واژه «آیه» در این جا مرادف «عبره» است و نکره آمدن برای تفخیم می باشد؛ یعنی، «إنّ فی ذلك لعبره عظیمه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 51 - 2

2 - مطالعه و تأمل در سرنوشت شوم ثمودیان ، دربردارنده درس و عبرت برای انسان ها

فانظر کیف کان عقبه مکرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 52 - 4

4 - خانه های ویران و خالی از سکنه ثمودیان ، دربردارنده درس عبرتی بزرگ برای اهل فهم و دانش

فتلك بیوتهم خاویه .. إنّ فی ذلك لآیه لقوم یعلمون

واژه «آیه» در آیه یاد شده معادل «عبره» و تنکیر آن بیانگر بزرگی است؛ یعنی، «إنّ فی ذلك لعبره عظیمه لقوم یعلمون».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - سرگذشت قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان، حاوی درس های عبرت انگیز برای همه ملت ها

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

9 - تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان

ص: 455

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 43 - 1

1 - سرگذشت قوم ثمود و سرنوشت شوم آنان ، عبرت آموز برای آدمیان

و فی ثمود

«فی ثمود» عطف بر «ترکنا فیها آیه» است؛ یعنی، «و فی ثمود آیه. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 5

5 - فرجام فرعون و قوم ثمود ، داستانی آشنا برای اهل مکه و مایه عبرت برای همه مردمان

هل أتیك . . . فرعون و ثمود

سوره «بروج» از سوره های مکی است و نام بردن امت هایی مخصوص برای عبرت گرفتن مکیان از فرجام آنها، بیانگر آگاهی آنان از تاریخ اجمالی آن امت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 9 - 3

3 - فرجام قوم ثمود ، درس عبرت برای همگان

ألم تر . . . و ثمود

163- عبرت از فرجام قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 8,9

8 - سرگذشت قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، حاوی درس های عبرت انگیز برای همه ملت ها

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

9 - تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 41 - 1

1 - سرگذشت کفرآلود قوم عاد و سرنوشت شوم آنان ، عبرت آموز برای آدمیان

و فی عاد إذ أرسلنا علیهم

ص: 456

سیاق آیات شریفه در بیان سرنوشت عبرت آموز ملت های حق ستیز و نمایانگر نشانه های قدرت و قهر الهی است. بنابراین عبارت «و فی عاد» مانند «و فی موسی» عطف بر جمله «ترکنا فیها آیه» و به تقدیر «و فی عاد آیه» می باشد.

164- عبرت از فرجام قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 8

8 - ناباوری و ناامیدی مشرکان به حیات اخروی ، عامل عبرت نگرفتن آنان از سرگذشت شوم اقوام پیشین چون قوم لوط

أفلم یكونوا یرونها بل كانوا لایرجون نشورًا

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «بل» برای اضراب انتقالی است؛ یعنی، این طور نیست که آنان به خاطر ندیدن آثار به جا مانده از قوم هلاک شده قوم لوط، از آن عبرت نگرفته اند بلکه چون آنان اعتقاد و امیدی به روز رستاخیز ندارند از چنین حادثه ای عبرت نیاموخته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 174 - 1

1 - نجات لوط (ع) و خاندانش - به جز همسر وی - و هلاکت قوم زشت کردارش ، آیتی بزرگ و عبرت آموز برای دیگران

إنّ فی ذلک لآیه

«ذلک» به جریان نجات لوط(ع) و کسان وی و نیز هلاکت قوم فساد پیشه اش اشاره دارد. «آیه» در این جا معادل «عبره» است و نکره آمدن آن برای بیان عظمت واقعه و درسی می باشد که در آن نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 6

6 - سرگذشت قوم لوط ، عبرتی برای بیمناکان از عذاب دردناک کفر و گناه

و ترکنا فیها آیه للذین یخافون العذاب الالیم

165- عبرت از فرجام قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - سرگذشت قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان، حاوی درس های عبرت انگیز برای همه ملت ها

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

9 - تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان

ص: 457

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 2

2- عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

و قوم نوح من قبل

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و . . ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 1

1 - قوم نوح ، نمونه ای عبرت انگیز از اقوام تکذیب کننده وحی و رسالت در طول تاریخ

من الأنباء ما فیه مزدجر . . کذب قبلهم قوم نوح

با توجه به ارتباط این آیه با آیه «من أنباء ما فیه مزدجر»، استفاده می شود که بیان کفر قوم نوح، از جمله اخبار هشداردهنده قرآن است.

166- عبرت از فرجام قوم یونس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 98 - 14

14 - سرگذشت قوم یونس ، درسی بزرگ برای جوامع بشری است .

فلولا کانت قریه ءامنتم فنفعها ایمنها إلا قوم یونس

با توجه به اینکه از سرگذشت قوم یونس در این سوره تنها همین جمله آن هم به صورت بخشی از یک آیه آمده و بدین جهت قابل مقایسه با سرگذشت قوم موسی و نوح نیست ولی در عین حال بر این سوره به جای نام نوح یا موسی نام یونس نهاده شده، می توان برداشت فوق را استفاده کرد.

167- عبرت از فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - فرجام سوء منافقان و کفرپیشگان گذشته تاریخ - علی رغم برخورداری آنان از قدرت ، مال و فرزند فزونتر - هشدار است به منافقان هر عصر .

وعد الله المنفقين . . . كالذين من قبلكم كانوا اشد منكم قوه و أكثر أمولا

ص: 458

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 5

5- لزوم عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع کفرپیشه تاریخ

ثم أخذت الذين كفروا فكيف كان نكير

جمله «فكيف كان نكير» به تقدیر «فانظروا كيف كان نكير» است؛ یعنی، در سرگذشت آنان بنگرید و در عاقبت کارشان مطالعه کنید که عذاب خشم الهی چه بر سرشان آورد.

168- عبرت از فرجام کفران کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 2,4

2- سرنوشت شوم ناسپاسان و قدرناشناسان نعمت های الهی، شایسته تأمل و تفکر و درخور پند و درس آموزی

ألم تر إلى الذين بدلوا نعمت الله كفرةً وأحلّوا قومهم دار البوار

4- سرنوشت شوم رهبران و سردمداران کفر و ناسپاسی، درخور تأمل و شایسته پند و درس آموزی

ألم تر إلى الذين... أحلّوا قومهم دار البوار

169- عبرت از فرجام گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 103 - 2

2 - مطالعه در فرجام شوم گمراهان شرک پیشه در جهان آخرت، در بردارنده درسی بزرگ برای مردمان

يوم لا ينفع مال ولا بنون... إن في ذلك لآیه

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ذلک» اشاره به مضمون آیات پیشین نیز داشته باشد. گفتنی است که آیات قبل در زمینه فرجام شوم گمراهان و مشرکان بود.

170- عبرت از فرجام مخالفان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مخالفان و تکذیب کنندگان انبیای الهی ، در زندگی دنیایی نیز دارای فرجامی بد و عبرت آموزانند .

فانتقمنا منهم فانظر كيف كان عقبه المكذبين

ص: 459

171- عبرت از فرجام مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 103 - 2

2 - مطالعه در فرجام شوم گمراهان شرک پیشه در جهان آخرت ، در بردارنده درسی بزرگ برای مردمان

یوم لاینفع مال و لابنون . . . إنّ فی ذلک لآیه

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ذلک» اشاره به مضمون آیات پیشین نیز داشته باشد. گفتنی است که آیات قبل در زمینه فرجام شوم گمراهان و مشرکان بود.

172- عبرت از فرجام مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 12،13،15،16

12 - شعیب ، مردم خویش را به مطالعه و بررسی فرجام شوم فسادگران تاریخ فراخواند .

و أنظروا کیف کان عقبه المفسدین

13 - شعیب ، کافران قوم خویش را به گرفتار آمدن به فرجامی همانند سرنوشت فسادگران پیشین تهدید کرد .

و أنظروا کیف کان عقبه المفسدین

15 - لزوم بررسی و تحلیل فرجام شوم و عبرت آموز فسادگران تاریخ

و أنظروا کیف کان عقبه المفسدین

16 - ترغیب مردم به عبرت گرفتن از فرجام شوم فسادگران تاریخ ، از وظایف مبلغان دین

قال . . . و أنظروا کیف کان عقبه المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 6

6 - اضمحلال شکوه و شوکت مفسدان جاه طلب تاریخ ، شایان عبرت و درس آموزی

كيف كان عقبه المفسدين

173- عبرت از فرجام مكذبان انبيا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 25 - 10، 7

ص: 460

7- سرنوشت شوم و ناگوار تکذیب کنندگان پیامبران ، مایه عبرت برای همگان

فانتقمنا منهم فانظر كيف كان عقبه المكدّيين

10- مخالفان و تکذیب کنندگان انبیای الهی ، در زندگی دنیایی نیز دارای فرجامی بد و عبرت آموزانند .

فانتقمنا منهم فانظر كيف كان عقبه المكدّيين

174- عبرت از فرجام منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 69 - 2

2- فرجام سوء منافقان و کفرپیشگان گذشته تاریخ - علی رغم برخورداری آنان از قدرت ، مال و فرزند فزونتر - هشدارى است به منافقان هر عصر .

وعد الله المنافقين . . . كالذين من قبلکم كانوا أشد منكم قوه و أكثر أمولا

175- علم به فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 5 - 64 - 3

3- اخبار مربوط به سرنوشت هلاکت بار اقوام کافر پیش از اسلام ، اخبارى مهم و پرفایده

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل

«نبا»، به اخبار مهم و پرفایده گفته می شود (مفردات راغب).

176- علم به فرجام انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 103 - 7

7- پیامبر (صلی الله علیه و آله) - در شناخت فرجام انسان ها - تعلیم دیده از جانب خداوند و بازگوکننده معارف وحی است .

هل ننبئکم

ضمیر متکلم مع الغیر در «ننبئکم» گویای این است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) از پیش خود سخن نمی گوید، بلکه آموخته های الهی خویش را ارائه می دهد.

ص: 461

177- علم به فرجام فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 10 - 2

2 - آگاهی دقیق پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به فرجام هلاکت بار فرعون

الم تر کیف . . . و فرعون

178- علم به فرجام قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 9 - 2

2 - آگاهی دقیق پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به فرجام هلاکت بار قوم ثمود

الم تر کیف . . . و ثمود

179- علم به فرجام مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 169 - 2

2 - ادعای مشرکان ، مبنی بر پذیرش آیین توحیدی و بندگی خالصانه خدای یکتا ، در صورت آگاه شدن شان از سرنوشت خوب و سعادت‌مندان مؤمنان و یکتاپرستان گذشته

لو أنّ عندنا ذكراً من الأولين . لكتنا عباد الله المخلصين

توضیح مربوط به برداشت بالا ، در ذیل برداشت شماره 5 در آیه قبل (168) آمد.

180- عوامل حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 2 - 4

4- پرستش خدای یکتا ، در پی دارنده فرجامی خوش و نیکوست .

إنی لکم منہ . . . بشیر

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - ہود - 11 - 122 - 4

4- اعمال و عقاید مؤمنان ، موجب دستیابی آنان بہ فرجامی نیک خواهد شد .

ص: 462

إنا عملون . . . إنا منتظرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 35 - 4

4- رعایت عدل و انصاف اقتصادی ، در پی دارنده عاقبت و فرجامی نیک است .

ذلک خیر و أحسن تأویلا

«تأویل» از مصدر «أول» به معنای بازگشت به اصل است و مراد از آن، غایتی است که منظور و مورد نظر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 7

7- انسان ها ، برای وصول به فرجام نیک ، باید با هوشیاری کامل در پی رهبرانی صالح و شایسته باشند .

یوم ندعوا کلَّ أناسٍ بأممهم

از اینکه خداوند قیامت را با این وصف ذکر می کند: «همه انسانها به نام رهبرانشان فرا خوانده می شوند» احتمالاً هشدار است به آنان که متوجه باشند به دنبال چه کسی حرکت می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 72 - 4

4- فرجام نیک و بد انسان ها در آخرت ، تابع عملکرد و پیش دنیوی آنان است .

و من کان فی هذه أعمى فهو فی الآخرة أعمى و أضلّ سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 44 - 7

7- ولایت خداوند و حَقَّانیت او ، ضامن اعطای بهترین پاداش ها و فرجام ها است .

هنالک الولیه لله الحقّ هو خیر ثواباً و خیر عقباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - تقوایبشگی ، عامل دستیابی به بهشت جاودان و سرانجامی خوش و برتر

جَنَّةِ الْخُلْدِ . . . و مصیرًا

از پاداش قرارگرفتن بهشت برای متقین، استفاده می شود که بهشت را به بهای تلاش می دهند نه به بهانه و این تلاش - به قرینه وصف «متقین» - تقوایبشگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 22 - 6

6 - چنگ زدن به ریسمان محکم الهی ، فرجامی خوش دارد .

ص: 463

فقد استمسك بالعروه الوثقى و إلى الله عقبه الأمور

«و إلى الله عقبه الأمور» در مقام تعلیل برای «فقد استمسك..» است و کنایه از فلاح و رستگاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 10، 9

9 - تقوا، عامل نیک فرجامی انسان

وإن للمتقين لحسن مئاب

10 - نیک فرجامی، تنها در سایه تقوایبشگی میسر است.

وإن للمتقين لحسن مئاب

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که لام در «للمتقين» برای اختصاص است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 3 - 47

2- نیک فرجامی و غفران لغزش های مؤمنان، نتیجه پیروی از حق و پیام پروردگارشان

و الذين آمنوا... ذلك بأن... وأن الذين آمنوا اتبعوا الحق من ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 5 - 36 - 47

5- عنصر ایمان و تقوا، تغییر دهنده ماهیت پوچ زندگی دنیایی به ماهیتی ارزشی و با فرجام

إنما الحیوه الدنیالعب و لهو و إن تؤمنوا و تتقوا یؤتکم أجورکم

از ارتباط «إنما الحیاه الدنیا...» با «إن تؤمنوا و...»، استفاده می شود که همین زندگی لعب و لهو، اگر به عنصر ایمان و تقوا آمیخته شد؛ در نزد خدا ارزش می یابد و دارای پاداش خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 2 - 75

5 - انسان های برخوردار از نفس لَوَّامه ، دارای فرجامی نیکو در قیامت *

لَأُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ . وَاَلْأُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ

بیان سوگند به نفس لَوَّامه، پس از سوگند به روز قیامت، ممکن است بیانگر حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 5

5 - برخورداری از توجّهات و عنایت های خداوند ، مایه خشنودی انسان و دست یافتن او به فرجامی پسندیده و رضایت بخش

ابتغاء وجه ربّه . . . ولسوف یرضی

ص: 464

181- عوامل شوم فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 52 - 9

9- ستم پیشگی ، موجب پذیرفته نشدن عذر آدمی از گناه ، محرومیت از رحمت خدا و جای گرفتن در سرای بد

یوم لا ینفع الظلمین معذرتهم و لهم اللعنه و لهم سوء الدار

182- عوامل شومی فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 55 - 2

2 - طغیان ، عامل بدفرجامی است .

وإنّ للطغین لشرّ مثاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 21 - 9

9- خطاپیشگی و غوطهوری در گناه ، مایه سقوط و بدفرجامی انسان و نه لغزش های ناخواسته *

اجترحوا السیئات

تعبیر «اجترحوا» - که در آن معنای طلب و پی جویی نهفته است - می تواند بیانگر این معنا باشد که آنچه انسان را از جرگه مؤمنان صالح خارج می سازد، نه صرف لغزش؛ بلکه گناه جویی است.

183- عوامل فرجام اندیشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 7

7- توجه به شدت حرارت آتش دوزخ ، عامل خشنودی اندک انسان و گریه طولانی وی در دنیا و بیم او بر فرجام خویش

قل نار جهنم أشد حراً .. فلیضحکوا قليلاً و لیبکوا کثیراً

184- عوامل فرجام سخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 3

3 - گرفتاری به فرجام سخت ، پیامد کردار ناروا است .

ص: 465

و أمّا من بخل و استغنی . و کذب بالحسنى . فسنيّسره للعسرى

185- عوامل فرجام سخت اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 6

6 - بخلورزی و احساس بی نیازی از پاداش های الهی و تکذیب آن ، مایه محرومیت از امداد های خداوند در دنیا و گرفتاری به فرجامی سخت در آخرت است .

و أمّا من بخل و استغنی . و کذب بالحسنى . فسنيّسره للعسرى

مراد از «عسری» - به قرینه آیه بعد - زمان سقوط و هلاکت است و بر دنیا و آخرت تطبیق می کند. آیه «و إنّ لنا للآخرة و الأولى» نیز مؤید تعمیم به آن دو است.

186- عوامل فرجام شوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 12

12 - تردید در الهی بودن قرآن ، همانند تردید اقوام پیشین در آیات نازل شده بر آنان می باشد و در پی دارنده فرجامی شوم است .

لقد جاءك الحق من ربك فلا تكونن من الممترین

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل، می توان گفت که: مراد از «الممترین» اقوام پیامبران گذشته است که با نپذیرفتن آیات الهی و تردید در آنها، گرفتار فرجام شومی شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 2 - 3

3- پرستش غیر خدا ، فرجام شوم و نامیمونی را در پی خواهد داشت .

ألاّ تعبدوا إلاّ الله إنّی لکم منه نذیر

جمله «ألاّ تعبدوا إلاّ الله» حاوی دو معناست: 1.

نهی از پرستش غیر خدا؛ 2. لزوم پرستش خداوند. «انذار» که به معنای ترساندن از فرجامی شوم است، در ارتباط با معنای نخست و

بشارت که به معنای مزدگانی به عاقبتی خوش است، در ارتباط با معنای دوم ایراد شده است. لام در «لکم» لام تقویت و متعلق به «نذیر و بشیر» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 7

7- ناسپاسی نعمت ها موجب هلاکت و سرنوشت شوم است .

ص: 466

ألم تر إلى الذين . . . وأحلّوا قومهم دار البوار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 35 - 5

5- کم فروشی و خیانت اقتصادی، به گمان جلب منافع بیشتر، بد فرجام و عملی زیان آور و نامیمون است.

و أوفوا الكيل . . . وزنوا بالقسطاس المستقيم ذلك خير و أحسن تأویلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 72 - 4

4- فرجام نیک و بد انسان ها در آخرت، تابع عملکرد و بینش دنیوی آنان است.

و من كان في هذه أعمى فهو في الآخرة أعمى و أضلّ سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 44 - 8

8- پوچی و بی حاصلی و فرجام ناخوشایند، پی آمد شرک و دنیاپرستی است.

و لم تكن له فئة ينصرونه من دون الله . . . هو خير ثواباً و خير عقباً

بیان سرگذشت مرد ثروت مند و پایان خسارت بار و بی حاصل او و سپس تذکر این که خداوند، بهترین پاداش دهنده و فراهم کننده سرانجام نیک برای بندگان است، این نتیجه را در پی دارد که دنیاپرستی و شرک، بدفرجامی و بی حاصلی را در پی خواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 3

3- عصیان و سرپیچی از فرمان های خدا (بی تقوایی)، در پی دارنده فرجامی شوم و موجب گرفتار شدن به عذاب اخروی

اتَّقُوا رَبَّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 57 - 7

7- کفر، عامل بد فرجامی و سرنوشتی ناگوار

الذین کفروا... و مأویهم النار و لبئس المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 9

9- قدرت طلبی و زراندوزی، از موجبات هلاکت و بدفرجامی

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك... من هو أشدّ منه قوه و أكثر جمعاً

ص: 467

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 7 - 4,7

4 - سرنوشت افراد و جوامع بی اعتنا به امور نیازمندان ، سرنوشتی بسیار سخت و ناگوار

و ویل للمشرکین . الذین لایؤتون الزکوه

7 - انکار سرای آخرت ، در پی دارنده فرجامی دردناک و ناگوار

و ویل للمشرکین . الذین ... هم بالأخره هم کفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 24 - 4

4 - تکیه بر پندار و گمان های ناروا درباره خداوند ، در پی دارنده فرجامی شوم در آخرت

ذلکم ظنکم .. فالنار مثوی لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 9 - 4

4 - دوری از تعالیم دین و سرپیچی از فرمان های خدا و پیامبران ، پیامدار سرنوشتی شوم و خسارت بار

عتت عن أمر ربّها .. فذاقت وبال أمرها و کان عقبه أمرها خسراً

187- عوامل فرجام شوم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 11 - 4

4- ذلّت و بدفرجامی کافران ، معلول برخوردار نبودن از ولایت و حمایت خداوند

دمّر الله علیهم .. ذلک ... وأنّ الکفرین لا مولی لهم

188- عوامل مؤثر در فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- فرجام هر کسی ، وابسته به کردار او است .

فأما من أعطى .. فسنيّره لليسرى . وأما من بخل .. فسنيّره للعسرى

ص: 468

189- عوامل مؤثر در فرجام اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 35 - 2

2 - فرجام اخروی هر انسان ، وابسته به کرداری است که در آن تلاش جدی داشته است .

یوم یتذکر الإنسن ما سعی

به کار بردن ماده «سعی» - به جای «عمل» - ممکن است در بدی ها، ناظر به نادیده گرفتن لغزش های خالی از اصرار و در اعمال نیک، توصیه به دریغ نورزیدن از کوشش مداوم باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 5

5 - کردار های دنیایی انسان ، تعیین کننده فرجام اخروی او است .

علمت نفس ما أحضرت

خبر دادن از علم انسان به کردار خود در قیامت، هشدار به بازتاب اخروی آن کردار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 5 - 7

7 - کردار های دنیایی انسان ، در قیامت کارساز و تعیین کننده فرجام اخروی او است .

علمت نفس ما قَدِّمت و آخرت

خبر از علم انسان به کردار خود در قیامت، هشدار به بازتاب اخروی آن کردارها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 8 - 4

4 - فرجام اخروی هر کس ، وابسته به اعمال او است .

فأما من ثقلت موزینه . . . وأما من خفت موزینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 9 - 6

6 - فرجام اخروی انسان ، وابسته به کردار او است .

فَأَمَّا مَنْ ثَقَلَتْ مَوزِينَهُ . فَهَوِيَ فِي عِيشِهِ رَاضِيَهُ . وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوزِينَهُ . فَأُمُّهُ هَاوِيَهُ

190- عوامل مؤثر در فرجام اخروی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 24 - 7

ص: 469

7- کردار انسان در دنیا، ذخیره‌هایی ماندگار و تعیین‌کننده فرجام او در آخرت

قدمت لحياتي

191- عوامل مؤثر در فرجام انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 67 - 8

8- تأثیر مهم روابط صمیمانه و ماهیت دوستان، در موضع‌گیری‌های دینی انسان و فرجام اخروی او

فاختلف الأحزاب .. الأخلاء یومئذ بعضهم لبعض عدو

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در زمینه اختلاف گروهی و احزاب درباره عیسی (ع) و دین الهی بود - مطلب بالا استفاده می‌شود.

192- عوامل نجات از فرجام شوم اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 78 - 4

4- حق‌پذیری، تنها رمز سعادت و رهایی انسان از فرجام شوم اخروی

لقد جئکم بالحق و لکن اکثرکم للحق کرهون

تکرار لفظ «حق» و اکتفا نکردن به ضمیر، می‌تواند اشاره به این نکته داشته باشد که تنها حق‌پذیری، می‌تواند تعیین‌کننده سرنوشت انسان باشد.

193- غفلت از فرجام گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 1

1- سرزنش شدن کافران جن و انس به خاطر تکذیب نعمت‌های خداوند و نادیده گرفتن فرجام گناه کاران

فیومئذ لایسل عن ذنبه .. فبأیء الآء ربکما تکذبان

تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 42 - 2

2- توییح کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده انگاشتن فرجام فصاحت بار و ذلیلانه مجرمان

ص: 470

يعرف المجرمون .. فبأى آلاء ربكما تكذبان

194- غفلت از فرجام مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 26 - 7

7- تکذیب رسالت پیامبر اسلام از جانب کافران ، برخاسته از ناآگاهی و غفلت آنان ، از سرنوشت شوم تکذیب کنندگان بود .

فأذاقهم الله الخزي .. لو كانوا يعلمون

195- فرجام آبروریزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 2

2- بازی با حیثیت مؤمنان و بدنام ساختن آنان ، معصیتی بزرگ و دارای فرجامی سخت و دردناک در دنیا و آخرت

إن الذين يحبون أن تشيع الفحشه في الذين ءامنوا لهم عذاب أليم في الدنيا و الآخر

196- فرجام آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 8 - 2

2- نظام و نظم موجود آسمان ، دارای فرجامی محدود و روبه نابودی

يوم تكون السماء كالمهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 11 - 3

3- آسمان ، پوششی که تا قیامت باقی خواهد ماند .

و إذا السماء كشطت

197- فرجام آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 6

ص: 471

6- آسمان ها و زمین و تمامی موجودات هستی ، دارای فرجام و پایانی معین و از پیش تعیین شده

ما خلقنا السموت و الأرض و ما بينهما إلا بالحق و أجل مسمی

198- فرجام آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 285 - 21

21 - حرکت جهان آفرینش ، تنها به سوی خداوند است .

و الیک المصیر

«ال» در «المصیر» برای جنس است؛ یعنی هر تحوّل و حرکتی تنها به سوی اوست و تمام جهان آفرینش دارای حرکت و تحوّل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 109 - 10، 11، 5

5 - بازگشت همه امور ، تنها به سوی خداست .

و الی الله ترجع الامور

10 - بازگشت همه امور هستی به خداوند ، دلیل نفی اراده ظلم و ستم از ساحت اوست .

و ما الله یرید ظلماً للعالمین . . . و الی الله ترجع الامور

11 - بازگشت همه امور به خداوند ، قهری و تخلف ناپذیر *

و الی الله ترجع الامور

از مجهول آوردن فعل «تُرْجَع» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 48 - 15

15 - « عن أبی ایوب الأنصاری قال : أتى النبى (صلی الله علیه و آله) خبر من اليهود وقال : أرأیت إذ یقول الله : « یوم تبدّل الأرض غیر الأرض » فأین الخلق عند ذلك ؟ قال : أضياف الله لن یعجزهم ما لدیهه ;

از ابی ایوب انصاری روایت شده است که دانشمندی از یهود نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) آمد و گفت: آیا دیده ای آن جا که خداوند می فرماید: «یوم تبدل الأرض غیر الأرض» پس در آن هنگام خلق کجا هستند؟ حضرت فرمود: مهمانان خدایند و آنچه نزد خداست آنان را به عجز نمی کشاند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 9

9- جهان آخرت، مقصد و مقصود از آفرینش جهان است.

وما خلقنا السموت .. إلا بالحقّ وإن الساعة لأتیة

ص: 472

جمله «وإن الساعة لأتیة» - چنان که برخی مفسران احتمال داده اند - می تواند تفسیر «بالحق» باشد. بنابراین معنای «به حق آفریده شدن جهان» این می شود که: جهان دارای مقصد و هدفی است و آن قیامت و آخرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 52 - 8

8- غیر خدا ، فاقد هرگونه نقش و قدرت ، در آغاز و نیز فرجام هستی است .

ما أشهدتهم خلق السموت والأرض . . . و یوم یقول نادوا . . . فدعوهم فلم یتجیبوا لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 15

15- موحدان معتقد به معاد ، هیچ گاه به دستاورد های فنی و آثار تمدن بشری ، مغرور نشده و فرجام جهان را ویرانی و انهدام می بینند .

هذا رحمہ ربی فإذا جاء وعد ربی جعله دگّاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 105 - 2

2- عظمت کوه ها و استحکام آن ، زمینه ساز استبعاد متلاشی شدن آن در نظر تحلیل گران فرجام جهان

و یس-لونک عن الجبال فقل ینسفها ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 8

8- جهان کنونی ، ناپایدار و به سوی انقراض و فروپاشی در حرکت است .

إنّ زلزله الساعه شیء عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 2

2- استمرار زندگی انسان در زمین ، تا آخرین لحظات عمر جهان طبیعت

«یوم ترونها» متعلق به «تذهل کلّ مرضعه» می باشد. در مرجع ضمیر «ها» در «ترونها» دو احتمال است: 1- اگر مراد از «الساعه» در آیه قبل لحظه حضور مردم در عرصه محشر باشد، مراد از «زلزله» اضطراب مردم خواهد بود. در این صورت آیه مورد بحث (یوم ترونها تذهل...)، برای بیان کیفیت و درجه هراس و اضطراب مردم در روز قیامت می باشد و ضمیر «ها» نیز به «الساعه» بازمی گردد. 2- اگر مراد از «الساعه» لحظه فروپاشی نظام طبیعت باشد، مقصود از «زلزل» لرزش شدیدی خواهد بود که پیکره عالم طبیعت (زمین) را فرا خواهد گرفت. در این صورت آیه مورد بحث، بیانگر حال مردم در لحظه وقوع آن زلزله می باشد و ضمیر «ها» در «ترونها» به «زلزله» بازمی گردد. برداشت یاد شده بر پایه احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 7 - 1, 2

1 - جهان کنونی ، ناپایدار بوده و به سوی انقراض و فروپاشی در حرکت است .

وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ

«ساعه» به معنای زمان، لحظه و هنگام است «ال» در «الساعه» برای عهد می باشد و می تواند به زمان برپایی قیامت اشاره داشته باشد. هم چنین مراد از آن می تواند لحظه پایان یافتن عمر جهان کنونی و فرارسیدن زمان فروپاشی نظام آن باشد. برداشت فوق برپایه احتمال دوم است. قابل ذکر که ذکر جمله «وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ» پس از جمله فوق تأییدی بر احتمال دوم است؛ زیرا در غیر این صورت، محتوای جمله دوم نوعی تکرار جمله اول خواهد بود.

2 - پایان عمر جهان طبیعت و فرارسیدن لحظه فروپاشی آن ، در نزد خداوند معین است .

وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ

«الساعه» (آن هنگام) اشاره به لحظه خاصی دارد که در نزد خداوند مشخص و معین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 62 - 8

8 - نظام هستی ، نظامی حسابگر ، هدفدار و دارای فرجامی حکیمانه

وَلَدِينَا كِتَابٌ... وَهُمْ لَا يَظْلَمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 11 - 9

9 - خداوند ، عالم آفرینش را پس از انت های اجل آن ، به حالت قبل از خلقت اش بازمی گرداند .

ثُمَّ إِلَيْهِ تَرْجَعُونَ

احتمال دارد مراد از «الخلق» عالم آفرینش و مراد از «یعیده» (باز می گرداند آن را) بازگرداندن او به حالت نخستین باشد. جمله «ثُمَّ إِلَيْهِ تَرْجَعُونَ» - که خطاب به انسان ها است - اشاره دارد به این که انسان ها، از میان موجودات عالم، به سوی خدا بازگردانده می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 17

17 - تنها خداوند ، فرجام حرکتِ عالم آفرینش است .

إِلَى الْمَصِيرِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 13

13 - نظام جهان محسوس ، پایان پذیر است .

كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى

احتمال دارد مراد از «أجل مسمّى» بر پایی قیامت و شروع عالمی دیگر غیر از عالم کنونی باشد. لازم به ذکر است که پایان داشتن

ص: 474

جریان خورشید و ماه، می تواند اشاره به پایان عالم باشد؛ چه این که برنامه خورشید و ماه، تابع برنامه کلّ عالم است و به پایان رسیدن آن دو، به معنای پایان عالم کنونی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 5 - 6,7,9

6 - بازگشت نهایی عالم هستی در پایان جهان ، به سوی خدا است .

ثمّ يعرج إليه في يوم كان مقداره ألف سنة

7 - خداوند ، مبدأ و منت های همه امور جهان است .

خلق الله السموت و الأرض . . . يدبر الأمر . . . ثمّ يعرج إليه في يوم كان مقداره

9 - نخستین روز پس از پایان عمر جهان هستی ، برابر با هزار سال دنیوی است .

ثمّ يعرج إليه في يوم كان مقداره ألف سنة ممّا تعدّون

احتمال دارد مراد از «یوم» روز قیامت باشد که در این صورت، معنا و مفهوم آیه چنین می شود: «خداوند، امور عالم را تدبیر می کند و آن گاه در روزی که پایان عمر عالم است و هزار سال دنیوی زمان آن است، امر، به خداوند بازمی گردد و عالم بر چیده می شود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 9

9 - همه امور در جهان هستی ، به سوی الهی شدن در حرکت است .

ألا إلى الله تصير الأمور

با توجه به ماده «صیروت» برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 7

7 - نظام جهان ، دارای عمری محدود و پایان یافتنی

ما خلقنا السموت و الأرض و ما بينهما إلاّ بالحقّ و أجل مسمّی

تعبیر «السموات و الأرض» می تواند اشاره به پیکره مادی جهان آفرینش داشته باشد. با توجه به این نکته، ذکر مسأله وجود اجل و سرآمد برای هستی از سوی خداوند، می رساند که چنین آفرینشی نامحدود و پایان ناپذیر نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 3 - 4

4 - واقعیت ها و امور جهان ، دارای هدف و فرجامی حتمی الوقوع

و کلّ امر مستقرّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 3 - 10

ص: 475

10 - جهان آفرینش، در حال حرکت است و خدا منت ها الیه این حرکت می باشد .

و إليه المصير

«ال» در «المصير» برای جنس است؛ یعنی، هر تحوّل و حرکتی در جهان هستی، تنها به سوی خداوند است.

199- فرجام آل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 11 - 9

9 - سرنوشت فرعونیان، عبرتی برای کافران در سراسر تاریخ

انّ الذین کفروا .. کذاب ال فرعون ... فاخذهم الله

ذکر فرعونیان به عنوان مثال می رساند که آنان، عبرت آیندگانند.

200- فرجام ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 18 - 2

2- دوزخ، جایگاه حتمی ابلیس و پیروان او

لمن تبعک منهم لأملأن جهنم منکم أجمعین

201- فرجام ابو لهب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 4 - 3

3 - خداوند، همسر ابولهب را گرفتار سرنوشتی همسان فرجام شوهرش خواند .

و امرأته

202- فرجام اتکا به غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- اٲكا به غير خدا ، شرک و داراي فرجامي ندامت بار است .

أكثر منك مالاً .. يلىتنى لم أشرک برى أحداً

ص: 476

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 43 - 4

4- ناکامی و محرومیت ، فرجامِ اعتماد و اتکابه غیر خداوند است .

أنا أكثر منك مالاً و أعزّ نفراً .. و لم تكن له فته ينصرونه من دون الله

«فته» به معنای گروه و جماعتی از مردم است. جمله «و لم تكن...» پاسخی به پندارهای مرد ثروت مندِ مغرور به مال و نفرات خود است که در آیه پیشین مطرح شده بود. در این آیه، بی ثمر بودن چنین تکیگاه هایی در برابر اراده الهی، مورد تأکید قرار گرفته است.

203- فرجام اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 8

8 - خداوند تعیین کننده کیفر و سرنوشت شوم خلافکاران و تفرقه افکنان

إنما أمرهم إلى الله

204- فرجام اخروی ابو لهب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 1 - 5

5- ابولهب ، با آتش جهنم ملازم خواهد بود .

أبي لهب

نام عمومی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، «عبدالعزی» بوده است. استفاده از کنیه او - که یادآور کلمه لهیب (شعله آتش) است - می تواند گرفتاری همیشگی او را به لهیب دوزخ مطرح سازد.

205- فرجام اخروی اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 16

16 - عذاب حتمی و گریزناپذیر در آخرت ، سرنوشت تفرقه آفرینان و اختلاف افکنان در دین

لولا كلمه ... إلى أجل مسمى لقضى بينهم

برداشت فوق از مفهوم غایت استفاده شده است.

ص: 477

206- فرجام اخروی اصحاب شمال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 42 - 1

1 - زندگی همیشگی در میان باد بسیار گرم و شدید ، فرجام اخروی اصحاب الشمال

فی سموم

«فی سموم» خبر برای مبتدای محذوف و به تقدیر «أولئك فی سموم» است. «سموم» به باد گرم گفته می شود (قاموس المحيط) و نکره آمدن آن بیانگر شدت وزش باد و نیز درجه بالای گرمای آن است. جمله اسمیه نیز بیانگر آن است که این دسته، برای همیشه گرفتار آن خواهند بود و هرگز از آن خلاص نخواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 43 - 1

1 - زندگی در سایه ای از دود سیاه ، فرجام اخروی اصحاب الشمال

و ظلّ من یحموم

مفسران «یحموم» را به دود سیاه معنا کرده اند.

207- فرجام اخروی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 95 - 5

5 - اعمال و رفتار آدمیان ، تعیین کننده فرجام آنان در سرای آخرت است .

بما قدمت أیدیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 17

17 - رفتار و کردار انسان در دنیا ، تعیین کننده فرجام او در قیامت

فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 60 - 8

8 - فرجام کار انسان ها در قیامت ، تنها در اختیار خداوند است .

وَقُلُوبِهِمْ وَجِلَةٌ لَهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ

ص: 478

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 23 - 3

3 - سرنوشت هر کسی به روز رستاخیز ، درگرو اعمال او خواهد بود .

وقدمنا إلى ما عملوا من عمل فجعلناه هباءً منثورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 13 - 5

5 - سرنوشت انسان در قیامت ، درگرو رفتار و کردار دنیایی او است .

يَنْبِئُوا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 38 - 3

3 - چهره انسان در قیامت ، نمایانگر فرجام او است .

وجوه یومئذ مسفره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 40 - 4

4 - چهره انسان در قیامت ، نمایشگر فرجام او است .

و وجوه یومئذ علیها غبره

208- فرجام اخروی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 23

23 - در قیامت جز ورود به جهنم و یا بهشت ، سرنوشت دیگری در انتظار انسان نخواهد بود .

فريق في الجنة و فريق في السعير

6 - یکسان سازی سرنوشت انسان ها در قیامت ، ناهماهنگ با فلسفه نزول وحی و بعثت پیامبران

و كذلك أوحينا .. لتتذر ... و لو شاء الله لجعلهم أمه وحده

از آنجا که آیه شریفه در ادامه آیات مربوط به وحی می باشد، می توان استفاده کرد که نزول وحی با یکسان ساختن انسان ها، از نظر کفر و ایمان و در نتیجه وحدت سرنوشت آنان ناسازگار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 24 - 3

3 - چهره های انسان ها در قیامت ، بیانگر فرجام آنها است .

وجوه یومئذ ناضره . . . و وجوه یومئذ باسره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 6 - 2

2 - مردم در صحنه قیامت ، به حال ایستاده در انتظار فرجام نهایی خویش اند .

یوم یقوم الناس لرب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 2 - 3

3 - چهره حاضران صحنه قیامت ، نمایانگر فرجام کار آنان است .

وجوه یومئذ خشعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 8 - 2

2 - چهره حاضران در صحنه قیامت ، نمایانگر فرجام آنان است .

وجوه یومئذ ناعمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 6 - 1

1 - مردم ، در قالب گروه هایی متفاوت ، صحنه قیامت را به سوی سرنوشت مخصوص خویش ، ترک خواهند کرد .

یومئذ یصدر الناس أشتاتاً لیروا أعمالهم

«یصدر»؛ یعنی، منصرف می شود و باز می گردد (مفردات و صحاح اللغه). «أشتاتاً» (جمع «شت») به معنای «تفرق یافتگان» است

(صحاح اللغه). مفاد آیه شریفه ناظر به مرحله پس از حسابرسی است که مردم از آن برمی گردند و به سوی بهشت و جهنم می روند. فعل «یصدر» و نیز مشاهده اعمال (یا پاداش و کیفر آن)، با این معنا سازگارتر است؛ گرچه این احتمال نیز منتفی نیست که مراد، رجوع انسان ها به حیات دوباره باشد؛ ولی فعل «یصدر» و نیز مشاهده اعمال (یا پاداش و کیفر آن)، با احتمال نخست، سازگارتر است.

209- فرجام اخروی بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 480

1 - نابرابری ، فرجام اخروی دوزخیان و بهشتیان

لايستوى أصحاب النار و أصحاب الجنة

210- فرجام اخروی تجاوز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 107 - 5

5 - گرفتار شدن در تنگنای عذاب دوزخ ، فرجام ظلم و تجاوز

ربنا أخرجنا منها فإن عدنا فإنا ظلمون

211- فرجام اخروی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 20 - 1

1 - نابرابری ، فرجام اخروی دوزخیان و بهشتیان

لايستوى أصحاب النار و أصحاب الجنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 4 - 1

1 - چشیدن آتش سوزان و گرفتاری به رنج و مشقت آن ، فرجام کسانی است که حضورشان در صحنه قیامت ، همراه با خفت و خواری است .

وجوه يومئذ خشعه . . . تصلی نارًا حامیه

«صلی النار»؛ یعنی، حرارت آتش را به سختی چشید (قاموس).

212- فرجام اخروی خدا ترسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بهشت ، تنها جایگاه نهایی برای خداترسان رهیده از هوای نفس

فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى

جمله «فَإِنَّ الْجَنَّةَ ..» به دلیل وجود «ال» جنس در خبر، دلالت بر حصر دارد.

ص: 481

213- فرجام اخروی دنیاطلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 11

11 - دنیامداران ، مغرور به آخرت اند و سرنوشت خویش را در آن جا نیک می پندارند .

و لئن رجعت إلى ربِّي إنّ لی عنده للحسنى

214- فرجام اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 10 - 18

18 - صالحان ، دارای فرجامی نیک در جهان آخرت

لولا آخرتی . . . و أکن من الصالحین

215- فرجام اخروی طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 39 - 1

1 - طغیان گران دنیاطلب ، در قیامت ، جز آتش سوزان دوزخ ، جایگاهی نخواهند داشت .

فأما من طغى . . . فإنّ الجحیم هی المأوی

«مأوی»؛ یعنی، منزل و مکان (لسان العرب). جمله «فإنّ الجحیم هی المأوی» به دلیل وجود «ال» جنس در خبر، مفید حصر است.

216- فرجام اخروی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 17 - 9

9- کافران جبّار ، مردمی بدفرجام در دنیا و آخرتند .

و خاب کلّ جبّار عنید . من ورائه جهنّم و یسقى من ماء صدید ... من ورائه عذاب غلیظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 482

16 - شوری - 42 - 8 - 12

12 - دوزخ ، سرنوشت نهایی ستم پیشگان

فريق في السعير . . . و الظلمون ما لهم من وليّ و لانصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 7 - 6

6 - فرجام بد اخروی در انتظار ستمگران

و الله عليم بالظلمين

217- فرجام اخروی ظلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 107 - 5

5 - گرفتار شدن در تنگنای عذاب دوزخ ، فرجام ظلم و تجاوز

ربّنا أخرجنا منها فإن عدنا فإنا ظلمون

218- فرجام اخروی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 60 - 3

3 - قیامت ، روزی است که در آن ، عاقبت کار انسان ها مشخص می شود .

و ما ظن الذين يفترون . . . يوم القيمة

219- فرجام اخروی قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 104 - 4

4 - فرجام شوم اخروی قوم شرک پیشه ابراهیم نمود عزّت و قهر الهی

و ما كان أكثرهم مؤمنين . وإنّ ربّك لهو العزيز الرحيم

ص: 483

220- فرجام اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 17 - 9

9- کافران جبّار ، مردمی بدفرجام در دنیا و آخرتند .

و خاب کلّ جبّار عنید . من ورائه جهنّم و یسقی من ماء صدید ... من ورائه عذاب غلیظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 49 - 1

1 - کافران و مشرکان ، دارای فرجامی شوم در جهان آخرت

قل یأیّها الناس إنّما أنا لکم نذیر

مراد از «الناس» مردم مشرک و بت پرست است. «نذیر» به معنای «منذر» می باشد. و «انذار» (مصدر «منذر») به معنای اخطار کردن و ترسانیدن از عواقب امری، پیش از فرا رسیدن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 26

26- تفاوت فرجام اخروی مؤمنان و کافران ، بازتاب تمایز عملکرد دنیوی آن دو

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. و الذین کفروا یتمتّعون و یأکلون ... الجنّه ال

در این جا خداوند نخست به تمایزهای دنیوی اهل ایمان با کافران پرداخته و سپس تفاوت فرجام اخروی آنان را بیان داشته است. از این ارتباط موجود در آیات، پیوند تنگاتنگ میان عملکرد دنیوی هر گروه با فرجامشان استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 60 - 4

4- آخرت پر شرر کافران ، دستاورد خود ایشان است .

فإنّ للذین ظلموا ذنوبًا .. فویل للذین کفروا من یومهم

از انتساب «یوم» به ضمیری که به کافران بازمی‌گردد، مطلب بالا استفاده می‌شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 15 - 7 - 1

1 - منافقان و کافران، دارای فرجامی یکسان در قیامت

فالیوم لایؤخذ منکم ... و لا من الذین کفروا

7 - دوزخ، جایگاه نهایی کافران و منافقان

فالیوم لایؤخذ منکم فدیة و لا من الذین کفروا.. و بس المصیر

«مصیر» (معادل «مرجع») و به جایگاهی گفته می‌شود که حرکت به آن جا منتهی می‌شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 484

5- نامه عمل کافر، از پشت سر به او داده شده و آتش دوزخ فرجام او خواهد بود.

وَأَمَّا مَنْ أَوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ... وَيَصْلِي سَعِيرًا... بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا

ارتباط مجموع آیات سوره با یکدیگر، اقتضا می کند که دو دسته آخر سوره (الذین کفروا) و (الذین آمنوا)، همان دو دسته قبل باشند که با عنوان «من أوتی کتابه بینه» و «من أوتی کتابه وراء ظهره» از آنان یاد شد.

221- فرجام اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 103 - 2

2- مطالعه در فرجام شوم گمراهان شرک پیشه در جهان آخرت، در بردارنده درسی بزرگ برای مردمان

یوم لا ینفع مال ولا بنون... إن فی ذلک لآیه

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ذلک» اشاره به مضمون آیات پیشین نیز داشته باشد. گفتنی است که آیات قبل در زمینه فرجام شوم گمراهان و مشرکان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 94 - 1

1 - چشیدن عذاب آتش دوزخ، فرجام نهایی تکذیب گران گمراه

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمَكْذِبِينَ الضَّالِّينَ... وَتَصْلِيهِ جَحِيمٍ

«صَلَّى» (مبدأ اشتقاق «تصلیه») در معانی چشیدن، بریان شدن و افتادن به کار می رود. بنابراین «تصلیه جحیم» می تواند به معنای چشیدن آتش دوزخ، بریان شدن به وسیله آن و یا افتادن در آن باشد. برداشت بالا ناظر به معنای اول «تصلیه» است.

222- فرجام اخروی گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 106 - 5

5- مبهم گذاردن سرنوشت اخروی برخی از خطاکاران، نشأت یافته از علم و حکمت الهی و دارای مصلحت است.

وآخرون مرجون لأمر الله . . . والله عليم حكيم

223- فرجام اخروی مشرکان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 485

1 - کافران و مشرکان ، دارای فرجامی شوم در جهان آخرت

قل يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ

مراد از «الناس» مردم مشرک و بت پرست است. «نذیر» به معنای «منذر» می باشد. و «انذار» (مصدر «منذر») به معنای اخطار کردن و ترسانیدن از عواقب امری، پیش از فرا رسیدن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 103 - 2

2 - مطالعه در فرجام شوم گمراهان شرک پیشه در جهان آخرت ، در بردارنده درسی بزرگ برای مردمان

یوم لا ینفع مال و لابنون . . . إن فی ذلک لآیه

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ذلک» اشاره به مضمون آیات پیشین نیز داشته باشد. گفتنی است که آیات قبل در زمینه فرجام شوم گمراهان و مشرکان بود.

224- فرجام اخروی معرضان از عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 1

1 - منکران آیات الهی که به بردگان ، یتیمان و مسکینان خدمتی نکرده و صبر و ترحم ، را رواج ندهند ، در آخرت گرفتار فرجامی شوم و نکبت بار خواهند شد .

والذین کفروا بآیتنا هم أصحاب المشئمه

«مشأمه» از «شؤم»، نقطه مقابل یُمن (صحاح) گرفته شده است. (العین)

225- فرجام اخروی معرضان از مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 1

1 - منکران آیات الهی که به بردگان ، یتیمان و مسکینان خدمتی نکرده و صبر و ترحم ، را رواج ندهند ، در آخرت گرفتار فرجامی شوم و

نکبت بار خواهند شد .

و الذين كفروا بايتنا هم أصحاب المشئمه

«مشأمه» از «شؤم»، نقطه مقابل يُمن (صباح) گرفته شده است. (العين)

ص: 486

226- فرجام اخروی معرضان از یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 1

1 - منکران آیات الهی که به بردگان، یتیمان و مسکینان خدمتی نکرده و صبر و ترحم، را رواج ندهند، در آخرت گرفتار فرجامی شوم و نکبت بار خواهند شد.

و الذین کفروا بایتنا هم أصحاب المشئمه

«مشأمه» از «شؤم»، نقطه مقابل یُمن (صحاح) گرفته شده است. (العین)

227- فرجام اخروی مکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 94 - 1

1 - چشیدن عذاب آتش دوزخ، فرجام نهایی تکذیب گران گمراه

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمَكَذِبِينَ الضَّالِّينَ .. و تصلیه جحیم

«صَلَّى» (مبدأ اشتقاق «تصلیه») در معانی چشیدن، بریان شدن و افتادن به کار می رود. بنابراین «تصلیه جحیم» می تواند به معنای چشیدن آتش دوزخ، بریان شدن به وسیله آن و یا افتادن در آن باشد. برداشت بالا ناظر به معنای اول «تصلیه» است.

228- فرجام اخروی مکذبان جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 13 - 3

3 - آتش دوزخ، فرجام تکذیب کنندگان آن

فویل ... للمکذبین ... یوم یدعون إلى نار جهنم دعًا

229- فرجام اخروی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 15 - 7 - 1

1 - منافقان و کافران ، دارای فرجامی یکسان در قیامت

فالیوم لایؤخذ منکم . . . و لا من الذین کفروا

7- دوزخ ، جایگاه نهایی کافران و منافقان

فالیوم لایؤخذ منکم فدیة و لا من الذین کفروا. . . و بس المصیر

ص: 487

«مصیر» (معادل «مرجع») و به جایگاهی گفته می شود که حرکت به آن جا منتهی می شود.

230- فرجام اخروی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 26

26- تفاوت فرجام اخروی مؤمنان و کافران ، بازتاب تمایز عملکرد دنیوی آن دو

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. و الذین کفروا یتمتعون و یأکلون ... الجنة ال

در این جا خداوند نخست به تمایزهای دنیوی اهل ایمان با کافران پرداخته و سپس تفاوت فرجام اخروی آنان را بیان داشته است. از این ارتباط موجود در آیات، پیوند تنگاتنگ میان عملکرد دنیوی هر گروه با فرجامشان استفاده می شود.

231- فرجام اخروی همسر ابولهب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 4 - 4

4 - سوختن در آتش ابدی دوزخ ، فرجام همسر ابولهب

و امرأته

232- فرجام اخروی یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 6

6 - تهدید یهودیان از سوی خداوند ، به فرجام بد و ناگوار اخرویشان

إنّ الموت الذی تقرّون منه .. فینبئکم بما کنتم تعملون

233- فرجام ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 14

14 - تاریخ آینده بشر ، شاهد شکست تمامی ادیان و پیروزی و حاکمیت دین اسلام خواهد بود .

هو الذی أرسل رسوله . . . لیظهره علی الدین کلّه

ص: 488

234- فرجام استبداد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 15 - 10

10- استبداد و خودرأیی ، محکوم به شکست است .

و خاب کلّ جبار عنید

235- فرجام استهزاگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 10 - 6

6 - تسلی خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) با یادآوری استهزای انبیای گذشته و سرنوشت شوم استهزاکنندگان

و لقد استهزیء برسلى من قبلک فحاق بالذین سخرُوا منهم ما کانوا به یستهزءون

236- فرجام استهزاگران قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 125 - 6

6 - مردن بر حال کفر ، فرجام شوم منافقان استهزاکننده آیات قرآن

و أما الذین فی قلوبهم مرض . . . و ماتوا و هم کفرون

237- فرجام استهزای آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 10 - 3

3 - تکذیب و استهزای آیات الهی ، بدترین فرجام را دارد .

ثمّ کان عقبه الذین أسأوا السوأى

بنابر این که «عاقبه» خبر مقدم «کان» و «السوأى» اسم آن و «أن کذبوا» مفعولٌ له فعل «أسأوا» باشد، نکته بالا فهمیده می شود.

238- فرجام استهزای حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 6

6 - هلاکت، سرانجام مبارزه با حق (اعراض، تکذیب و استهزای آن)

ما تأتیهم من آیه... إلا كانوا عنها معرضين. فقد كذبوا بالحق... ألم يروا كم أه

239- فرجام اصحاب اخدود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 4 - 3

3 - کشته شدن و نابودی، سزاوارترین فرجام برای اصحاب اخدود

قتل أصحاب الأُخدود

روایات در این اختلاف دارند که قصه «اصحاب اخدود» در یمن اتفاق افتاده، یا حبشه و یا جای دیگر؟ و این که درباره مسیحیان بوده، یا غیر آنان؟ چنانچه این قضیه مکرر انجام گرفته باشد، می توان گفت: آیه شریفه، ناظر به موردی خاص نبوده؛ بلکه نظری عام به تمام آنها دارد.

240- فرجام اصحاب سبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 65 - 4

4 - بنی اسرائیل، آگاه به سرگذشت شوم اصحاب سبت و علل آن هستند.

و لقد علمتم الذين اعتدوا منكم في السبت فقلنا لهم كونوا قردة خسئين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 66 - 5

5 - توجه به سرنوشت شوم اصحاب سبت، زمینه ساز خودداری از گناه و نافرمانی خداوند است.

فجعلناها نكالا لما بين يديها و ما خلفها

«نکال» به معنای عبرت و نیز به معنای عقوبت و کیفر بازدارنده است.

241- فرجام اصرار بر کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 490

13- سرانجام تداوم کفر و غوطه‌وری در لذت های دنیا ، پشیمانی است .

ربما یوّد الذین کفروا لو کانوا مسلمین. ذرهم یا کلوا... فسوف یعلمون

242- فرجام اضلال مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 30 - 8

8- دوزخ ، سرانجام تلاش برای ترویج آیین شرک و گمراه کردن مردم از مسیر خدا و یگانه پرستی

و جعلوا لله أنداداً لیضلّوا عن سبيله . . . فإن مصیرکم إلی النار

243- فرجام اطاعت از فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 98 - 3

3- حرکت فرعونیان به سوی دوزخ به رهبری و پیشاهنگی فرعون ، نمود برنامه های ناصواب او در دنیا است .

و ما أمر فرعون برشید. یقدم قومه یوم القیمه فأوردهم النار

جمله «یقدم قومه . . .» بیانگر فرجام پیروی از فرعون است و به منزله تفسیری برای «و ما أمر فرعون برشید» می باشد.

244- فرجام اعراض از حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 6

6 - هلاکت، سرانجام مبارزه با حق (اعراض، تکذیب و استهزای آن)

ما تأتیهم من آیه . . . إلا کانوا عنها معرضین. فقد کذبوا بالحق... ألم یروا کم أه

245- فرجام اعراض از دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - سرانجام رویگردانی از آن چه که خداوند نازل کرده و گردن نهادن به راه شیطان ، آتش شعله‌ور است .

وإذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله .. أو لو كان الشيطان يدعوهم إلى عذاب السع

ص: 491

246- فرجام اعراض از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 3 - 6

6- لزوم خداترسی و هراس از فرجام مخالفت با تعالیم قرآن

إلا تذکره لمن یخشی

247- فرجام افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 18

18 - هشدار خداوند به یهود نسبت به فرجام شوم ستیزه جویی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فسادانگیزی در زمین

من اجل ذلك كتبنا علی بنی اسرائیل . . . انما جزؤا الذین یحاربون

چون در آیه پیش روی سخن با بنی اسرائیل بود، این آیه می تواند تعریض به اهداف و اعمال آنان در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشته باشد.

248- فرجام افساد کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 16

16- بهشت ، پایان رنج و تلاش مؤمنان و دوزخ فرجام لذت جویی و فساد کافران

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت جنّـت . . . و الذین کفروا... النار مثوی لهم

در این آیات، میان زندگی، اهداف و فرجام مؤمنان و کافران، مقایسه صورت گرفته است. مؤمنان اهل جهاد و عمل صالح اند و در پی دشواری های آن، از بهشت برخوردار خواهند شد. اما کافران اهل رفاه و لذت جویی اند و در پی آن گرفتار آتش خواهند بود.

249- فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 2

2 - اطلاع مردم عصر پیامبر از سرنوشت قوم نوح ، عاد ، ثمود ، ابراهیم ، اصحاب مدین و شهر های زیر و رو شده پیشینیان (قوم لوط و . .
(.

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنتکت

ص: 492

استفهام در «ألم یأتهم» برای توبیخ است. سرزنش منافقان و کافران به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت پیشینیان، رسای به این حقیقت است که آنان از سرگذشت پیشینیان آگاهی داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 4

4- شعیب (ع) کفرپیشگان ستیزه جوی قومش را به مبتلا شدن سرنوشتی همانند سرنوشت برخی از جوامع هلاک شده پیشین هشدار داد

و یقوم لایجر منکم شقاقی آن یصیبکم مثل ما أصاب قوم نوح أو قوم هود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 4

4- کافران و روی گردانان از پذیرش آیات قرآن، در خطر گرفتاری به سرنوشت هلاکت بار پیشینیان و ابتلا به عذاب های دنیوی

و إذا تتلی علیهم آیتنا .. و کم أهلکنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 6 - 3

3- هلاکت، سرنوشت امت های غیر مؤمن به معجزات درخواستی خویش

ماء امنة قبلهم من قریه أهلکنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 3

3 - هشدار خداوند، مشرکان مکه را به فرجامی مانند فرجام مشرکان پیشین

قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عقبه الذین من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 4

4- تاریخ و سرگذشت ناگوار پیشینیان کافر، حامل آیه های فراوانی از قدرت نمایی خداوند است .

أولم يهد لهم كم أهلكنا من قبلهم من القرون . . . إن في ذلك لآيت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 6

6- آگاهی کامل مؤمن آل فرعون، از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان

إني أخاف عليكم مثل . . . دأب قوم نوح . . . والذين من بعدهم

ص: 493

250- فرجام اقوام ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 47 - 9

9- گرفتار شدن به آتش دوزخ ، سرنوشت اقوام و ملت های ستمگر است .

إذا صرفت ابصرهم تلقاء اصحاب النار قالوا ربنا لا تجعلنا مع القوم الظلمين

251- فرجام امت های ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 45 - 8

8- فرجام شوم امتهای ظالم گذشته، هشدارى الهی به تمامی امتهاست.

فقطع دابر القوم الذين ظلموا

252- فرجام امت های متخلف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 4 - 3، 1

1 - خداوند بسیاری از امتهای مختلف پیشین را با عذابی سهمگین و ناگهانی به هلاکت رساند.

و کم من قریه أهلکنها فجاءها

«فاء» در جمله «فجاءها ..» می تواند تفسیریه باشد. بر این مبنا جمله «جاءها ...» توضیح و تفسیر جمله «أهلکناها» است. اسناد هلاکت به قریه برای رساندن شدت عذاب است.

3 - گروهی از امتهای متخلف پیشین شب هنگام و گروهی دیگر در حال خواب نیمروز، گرفتار عذاب الهی شدند.

فجاءها بأسنا بیئا أو هم قائلون

«أو» در جمله «أو هم قائلون» برای تنويع است. «قائله» به معنای نیمروز است و «قائل» به کسی گفته می شود که آن هنگام در خواب باشد.

253- فرجام امداد به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 9

9- تأیید، همراهی و تقویت عناصر فاسد و حاکمیت های ظالم، دارای فرجامی هلاکت بار و مشترک با آنها

فأغرقته و من معه جميعاً

ص: 494

254- فرجام امداد به مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 9

9- تأیید، همراهی و تقویت عناصر فاسد و حاکمیت های ظالم، دارای فرجامی هلاکت بار و مشترک با آنها

فأغرقته و من معه جميعاً

255- فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 210 - 9

9 - خداوند، آغاز و انجام همه امور

و إلى الله ترجع الأمور

با توجه به معنی «رجع» که بازگشت به مبدأ شروع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 5 - 3

3 - بازگشت امور عالم، تنها به سوی خداوند است .

و إلى الله ترجع الأمور

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد از «الأمر»، کارهای مربوط به همه جهان باشد. گفتنی است که تقدیم جار و مجرور (إلى الله) بر «ترجع» بیانگر حصر است؛ یعنی، «و إلى الله لا إلى غيره ترجع أمور العالم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 3 - 9

9 - بازگشت نهایی تمامی امور و همه چیزها، به سوی خداوند است .

و إليه المصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 17

17 - فرجام امور ، تعیین کننده ارزش و یا بی ارزشی آنهاست .

فانظر كيف كان عقبه المفسدين

ص: 495

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 117 - 5

5- فرجام و پایان امور ، ملاکی شایسته برای ارزش گذاری آنهاست .

متع قليل و لهم عذاب أليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 41 - 6

6 - فرجام همه کار ها ، تنها در اختیار خدا است .

و لله عقبه الأمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 20

20 - فرجام امور ، از ملاک های درستی و نادرستی آنها است .

أولو كان الشيطان يدعوهم إلى عذاب السعير

توجه دادن به فرجام راه شیطان و طرح آن با استفهام انکاری، نشان دهنده این نکته است که بدی و یا خوبی عاقبت کار، خود ملاکی بر درستی و یا نادرستی آن کار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 4 - 6

6 - بازگشت همه امور تنها به خداوند است .

و إلى الله ترجع الأمور

256- فرجام انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 8 - 6

6- مرگ ، سرنوشت گریزناپذیر حتی برای پیامبران

و ما كانوا خلدین

257- فرجام انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 28 - 7

ص: 496

7 - خداوند فرجام سیر انسانهاست و همگان ، تنها به سوی او باز خواهند گشت .

ثم إلیه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 46 - 1

1 - انسان ها به ملاقات خدا خواهند رفت و تنها به سوی او باز خواهند گشت .

أنهم ملقوا ربهم و أنهم إلیه رجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 48 - 1

1 - انسان در آینده با روزی عظیم (قیامت) مواجه خواهد شد .

واتقوا یوماً

مراد از کلمه «یوماً» روز قیامت است و نکره آمدنش حکایت از عظمت آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 156 - 2

2 - انسان و همه شئون او از خداوند نشأت گرفته است و به سوی او باز خواهد گشت .

قالوا .. إنا إلیه رجعون

«رجوع» به معنای: بازگشتن به چیزی است که منشأ و مبدأ بوده است و مقصود از «نا» در «إنا» انسان و متعلقات اوست. بنابراین «إنا إلیه راجعون» حکایت از آن دارد که: آدمی و همه آنچه به او تعلق دارد از خداوند نشأت گرفته و همه به او باز می گردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 203 - 7

7 - حشر (برانگیخته شدن) همگان ، تنها به سوی خداوند است .

واعلموا انکم الیه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 223 - 12

12 - کلیه انسان ها ، خداوند را ملاقات خواهند کرد .

و اعلموا انکم ملاقوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 245 - 14

14 - خداوند ، مبدأ همه انسانهاست و بازگشت آنان تنها به سوی اوست .

ص: 497

و اليه ترجعون

«رجوع»، یعنی بازگشت شخص به آنجا که بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 4

4 - خداوند ، مبدأ و منت های آدمیان

ترجعون فيه الى الله

مبدأ بودن خدا با توجه به معنای «رجع» است که به معنی بازگشت به مبدأ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 18

18 - بازگشت انسان ها به سوی خداوند است .

و الى الله المصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 29 - 3

3 - بازگشت انسان به سوی خدایی است که از علم و قدرت مطلق برخوردار است .

و الى الله المصير. قل ان تخفوا... و الله على كل شيء قدير

از ارتباط این آیه با جمله «و الى الله المصير».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 2

2 - بازگشت انسان به سوی خدا ، در روزی که هر کس کردار خویش را حاضر می یابد .

و الى الله المصير .. يوم تجد كل نفس ما عملت

بنابراینکه «یوم تجد» متعلق به «المصير» در «و الى الله المصير» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 17

17 - مبدأ انسان ها ، خداوند است و بازگشتشان تنها به سوی اوست .

ثمَّ الّٰی مَرْجِعُكُمْ

با توجّه به معنای «رجوع» که بازگشت به جایی است که در سابق بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 128 - 1

1 - سرنوشت آدمیان تنها به دست خداست ، نه حتّی رسول او .

ص: 498

لیس لک من الامر شیء

بنابر اینکه «ال» در «الامر» برای جنس باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 9

9 - تأثیر وضعیت روحی و حالات قلبی آدمی ، در سرنوشت او (شکست و پیروزی)

و هو خیر النَّاصِرین . سنلقی فی قلوب الذّین کفروا الرّعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 158 - 1,2,3

1 - مرگ و یا کشته شدن ، چه در راه خدا و چه در راه غیر او ، مسیری است به سوی خداوند ، نه نابودی و فنا .

و لئن مُتّم او قُتلتم لالی الله تحشرون

از اینکه قید «فی سبیل الله» ذکر نشده، به دست می آید که مراد، هر نوع مردن و کشته شدن است و مؤیّد این معنا تقدیم مردن بر کشته شدن است ؛ به خلاف آیه قبل .

2 - خداوند ، مرجع و فرجام انسان ها ، برای جزا و پاداش

و لئن مُتّم او قُتلتم لالی الله تحشرون

«لالی الله تحشرون»، می تواند کنایه از جزا و پاداش الهی باشد.

3 - ایمان به حشر و بقای آدمی پس از مرگ ، برانگیزنده وی برای حضور در میدان کارزار علیه دشمنان دین

و لئن مُتّم او قُتلتم لالی الله تحشرون

خداوند با بیان این معنا که آدمی با مرگ و یا کشته شدن، چه در راه منافع دنیا و یا راه خدا، به سوی او محشور می شود، او را به جهاد ترغیب و انگیزه پیکار در راه خدا را در او تقویت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 13,14

13 - خشنودی و خشم الهی ، معیار شناخت سرنوشت خوب و بد انسانها

افمن اتبع رضوان الله كمن بآء بسخط من الله و مأويه جهنم

14 - تفاوت فرجام آدمیان بر مبنای عملکرد آنان ، نمودی از عدل خداوند

توقی کل نفس ما کسبت و هم لا یظلمون. افمن اتبع رضوان الله كمن بآء بسخط من الل

در برداشت فوق جمله «افمن اتبع . . .» دلیل و تعلیل عدل الهی در پاداش و جزا گرفته شده است ؛ یعنی باید هر نفسی پاداش و جزای کامل خویش را ببیند ؛ چرا که هیچ وجدانی نمی تواند بپذیرد که انسانهای نیکوکار همسنگ بزهکاران باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 9

9 - نقش آدمی در فرجام و سرنوشت خویش

قل هو من عند انفسکم

ص: 499

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 9

9 - بقای انسان ، پس از مرگ

بل احیاء عند ربهم یرزقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 185 - 1

1 - مرگ ، سرنوشت حتمی برای همگان

کلّ نفس ذائقة الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 33

33 - اعتقاد به هدفداری آفرینش ، دلیل نگرانی خردمندان از سرنوشت خود در قیامت است .

ربّنا ما خلقت هذا باطلاً سبحانک فقنا عذاب النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 78 - 1

1 - مرگ ، مرحله ای اجتناب ناپذیر در سرنوشت انسان

این ما تکنونوا یدرکم الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 88 - 9

9 - نقش تعیین کننده عمل انسان در سرنوشت او

والله اراکسهم بما کسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 80 - 12

12 - انسان خود تعيين کننده سرنوشت و فرجام خویش

قدمت لهم انفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 12، 13

12 - خداوند ، آغاز و فرجام همه انسانها

إلى الله مرجعكم جميعاً

ص: 500

«مرجع» به معنای بازگشتن است و به کار بردن این کلمه در بیان سیر انسان به سوی خداوند می رساند که او مبدأ انسانها نیز بوده است.

13 - بازگشت همه آدمیان - چه هدایت یافتگان و چه اهل کفر - تنها به سوی خداست .

إلى الله مرجعكم جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 72 - 5

5 - حشر آدمیان، در بستر تاریخ تا قیامت، فقط به سوی خداوند است.

و هو الذی إليه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 108 - 16، 18

16 - بازگشت تمامی آدمیان، با هرگونه باور و عمل، به سوی خداوند است.

كذلك زينا لكل أمة عملهم ثم إلى ربهم مرجعهم

18 - خداوند مبدأ انسان و مرجع نهائی اوست.

ثم إلى ربهم مرجعهم

واژه «مرجع» از رجوع است و راغب می گوید: «الرجوع العود إلى ما كان منه البدء». رجوع برگشت به جایی است که شروع از آنجا بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 164 - 8، 9

8 - بازگشت انسانها تنها به سوی خداوند است.

ثم إلى ربكم مرجعكم

تقدیم «إلى ربكم» بر متعلق خود «مرجعكم» دلالت بر حصر دارد.

9 - برپایی قیامت و بازگشت انسانها به خدا، پرتوی از ربوبیت خدا بر انسانها و برای تدبیر امور آنان است.

ثم إلى ربكم مرجعكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 25 - 4,5

4 - انسانها پس از سپری کردن زمان حضورشان در زمین و مرگ همگان، به مکانی دیگر منتقل خواهند شد.

و لكم في الأرض مستقر و متع إلى حين . . . و منها تخرجون

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «منها تخرجون» اخراج از کره زمین و انتقال به مکانی دیگر باشد. گفتنی است که چون مخاطبان آیه همه انسانها هستند، اخراج از زمین و انتقال به مکانی دیگر پس از مرگ همگان و سپری کردن مدت زمانی است که «إلى حين» بدان اشاره داشت.

5 - حیات دنیا گذرگاهی موقت، نه پایان زندگی انسان

ص: 501

متع إلى حين . . . و منها تخرجون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 147 - 4

4 - حضور در صحنه قیامت و برخورد با سزای اعمال دنیوی ، فرجام همه انسانهاست .

لقاء الآخره

کلمه «لقاء» (رسیدن و برخورد کردن) مصدری است که به مفعولش اضافه شده و فاعل آن محذوف است ; یعنی: «ولقائهم الآخره».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 3

3 - خداوند رقم زننده سرنوشت و تعیین کننده فرجام انسان ها و جنیان

و لقد ذرأنا لجهنم كثيراً من الجن و الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 24 - 14

14 - انسان ها ، چه بخواهند و چه نخواهند ، تنها به سوی خداوند محشور می شوند .

و أنه إليه تحشرون

تقدیم «الیه» بر «تحشرون» دلالت بر حصر دارد. و مجهول آمدن فعل «تحشرون» حکایت از آن دارد که آدمی در حشر به سوی خداوند اختیاری ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 30 - 6

6 - فرجام کار هر کس در قیامت در دست خداست .

و یوم نحشرهم جميعاً . . . هنالک تبلوا کل نفس ما أسلفت و ردوا إلى الله مولیهم ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- آغاز زندگی انسان از پایین ترین مراتب ادراکی و جسمانی و بازگشت وی در پایان ، به همان نقطه *

والله خلقکم ثم یتوفّکم و منکم من یردّ الی أزدل العمر

در ماده «یردّ» این معنا نهفته است که انسان ابتدا در نقطه ای قرار داشته، سپس سیر تکاملی را دنبال کرده است و در نهایت هم به همان نقطه آغازین باز می گردد. خداوند از نقطه آغازین به عنوان پست ترین نقطه حیات یاد کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 15 - 1

ص: 502

1 - مرگ ، سرنوشت محتوم هر انسان پس از خلقت

ثم إنكم بعد ذلك لميئون

«ذلک»، اشاره به آخرین مرحله خلقت انسان (ثم أنشأناه خلقاً آخر) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 16 - 2

2 - رستاخیز و حیات اخروی ، آخرین حلقه در سیر تحولی آفرینش انسان

ثم إنكم يوم القيمة تبعثون

این بخش از آیات، در مقام بیان سیر تکامل آفرینش انسان است. بنابراین مسأله رستاخیز، می تواند نه به عنوان صرفاً یک هشدار؛ بلکه به عنوان آخرین حلقه متصل به حلقه های پیشین باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 115 - 6

6 - انسان ، در حرکت و بازگشت به سوی خدا است .

و أنکم إلینا لاترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 6

6 - بازگشت انسان به سوی خدا است .

یوم یرجعون إلیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 7

7 - زندگی در بهشت جاودان ، بهترین و برترین زندگی و سرانجام برای انسان

قل أذلک خیر أم جتّه الخلد . . . جزاء و مصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 8 - 10،11

10 - بازگشت همه انسان ها ، تنها ، به سوی خداوند است .

إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ

تقدیم خبر (إِلَىٰ) بر مبتدا (مَرْجِعِكُمْ)، افاده حصر می کند.

11 - مبدأ و مرجع انسان ها ، خداوند است .

إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ

رجوع، به معنای «بازگشت به جایی است که آغاز، از آن جا بوده است.».

ص: 503

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 17 - 16

16 - خداوند ، مبدأ و مقصد انسان هاست .

إليه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 21 - 5

5 - بازگشت همه انسان ها ، تنها ، به خداوند است .

وإليه تقلبون

«قلب» (ریشه «تقلبون») به معنای «بازگرداندن چیزی از جهتی به جهتی» است. با توجه به معنای لغوی آن، «تقلبون»، به معنای «ترجعون» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 37 - 8

8 - گاهی ، فرجام انسان ها را عوامل ویران گر طبیعی ، رقم می زند .

فأخذتهم الرجفة فأصبحوا في دارهم جثمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 40 - 12

12 - گاهی عوامل ویران گر طبیعی ، فرجام انسان ها را رقم می زنند .

فكلاً أخذنا بذنبه فمنهم من أرسلنا عليه حاصباً ومنهم من أخذته الصيحة ومنهم من

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 57 - 1,3,4

1 - مرگ ، سرنوشت حتمی همه است .

كُلّ نفس ذائقه الموت

3- خداوند ، مبدأ و مرجع انسان ها است .

ثمّ إلینا ترجعون

4- بازگشت انسان ها به خداوند ، قهری و حتمی است .

ثمّ إلینا ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 11 - 8, 7, 5, 4

4- مرگ ، سرنوشت همه انسان ها است .

اللّٰه یبدؤا الخلق ثمّ یعیده

ص: 504

5- انسان ها ، پس از باز آفرینی در عالم آخرت ، به سوی خداوند باز می گردند .

اللّٰهُ يَبْدُوْا الْخَلْقَ ثُمَّ يَعِيْدهُ ثُمَّ اِلَيْهِ تَرْجَعُوْنَ

7- خداوند ، مبدأ انسان ها و مرجع نهایی آنها است .

اللّٰهُ يَبْدُوْا الْخَلْقَ ثُمَّ يَعِيْدهُ ثُمَّ اِلَيْهِ تَرْجَعُوْنَ

کلمه «ترجعون» از ریشه «رجوع» است و طبق گفته راغب، رجوع، بازگشت به جایی است که مبدأ و شروع بوده است.

8- بازگشت قهری تمامی آدمیان ، به سوی خدا است .

ثُمَّ اِلَيْهِ تَرْجَعُوْنَ

مجهول آورده شدن فعل «ترجعون» (بازگشت داده خواهید شد) می تواند اشاره به قهری بودن بازگشت داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 16 - 6

6- حضور در عالم آخرت ، فرجامی همگانی است .

و لِقَايِ الْاٰخِرَةِ

اضافه مصدر «لقاء» به مفعول خود (الآخره) نشان دهنده این است که فاعل آن حذف شده است. و عبارت این طور بوده است «لِقَائِهِمُ الْاٰخِرَةَ»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 20، 14

14 - آغاز و بازگشت انسان ها ، خداوند است .

ثُمَّ اِلَيّْی تَرْجَعُوْنَ

«رجوع» در لغت، به معنای بازگشت به جایگاهی است که شروع از آن جا بوده است (مفردات راغب).

20 - قیامت ، عرصه بازگشت انسان ها به سوی خداوند است .

ثُمَّ اِلَيّْی تَرْجَعُوْنَ فَانَّبِئْكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ

مراد از بازگشت به خداوند، و آن گاه آگاه شدن از کردار خویش، حضور در صحنه قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 3 - 11

11 بازگشت همگان تنها به سوی خداوند است .

إليه المصير

«مصیر» به معنای بازگشت است و تقدیم «إليه» مفید حصر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 14 - 4

4 - خداوند ، منت های حرکت و سیر وجودی انسان است .

وإنا إلى ربنا لمنقلبون

ص: 505

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 15 - 8

8 - بازگشت همه انسان ها (نیک کرداران و بدکاران) به سوی پروردگار

من عمل صلحًا . . و من أساء ... ثم إلى ربكم ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 19 - 2

2- مرگ ، سرنوشت محتوم هر انسان

و جاءت سكره الموت بالحق

ماضی آمدن فعل «جاءت»، بیانگر تحقق حتمی سكرات مرگ است. به علاوه واژه «بالحق» ممکن است تأکید همین معنا باشد و تحقق حتمی را افاده کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 26 - 1

1 - کسی که سرانجامش مرگ است ، نباید دنیا را بر آخرت ترجیح دهد و خود را دل بسته آن کند .

بل تحبّون العاجله . . كلاً إذا بلغت التراقي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 6 - 4

4 - ملاقات خداوند و حضور در پیشگاه او ، فرجام محتوم هر انسان و با هر نوع کردار است .

يأتيها الإنسن إنك كادح . . فملقىه

258- فرجام انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 9

9- بازگشت تمامی انسانها به سوی خداوند است.

ثم إليه يرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 94 - 15

15- بازگشت قهری همه انسان ها به سوی خداوند آگاه به نهان و آشکار

ثم تردون إلى علم الغيب والشهده

ص: 506

مجهول آمدن «تردون» ممکن است اشاره به بازگشت قهری باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 7

7 - بازگشت همه انسان ها به سوی خدا ، امری قطعی و اجتناب ناپذیر است .

و ستردون إلى علم الغیب و الشهده

«سین» در «ستردون» می تواند برای تأکید بر تحقق فعل «تردون» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 4 - 1

1 - بازگشت همه انسان ها (مؤمنان و کافران) تنها به سوی خداوند است .

إلیه مرجعکم جميعاً

«مرجع» - که مصدر میمی و به معنای بازگشتن است - مبتدا و «إلیه» خبر آن است. تقدیم خبر بر مبتدا مفید حصر می باشد. مخاطب ضمیر در «مرجعکم» به قرینه جمله «لیجزی الذین آمنوا ...» هر دو گروه مؤمن و کافر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 56 - 3,4

3 - بازگشت همه انسان ها ، تنها به سوی خداست .

وإلیه ترجعون

4 - بازگشت به خداوند ، غایت و نهایت حیات و مرگ انسانهاست .

هو یحی و یمیت و إلیه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 4 - 1

1- انسانها ، از ناحیه خدایند و فقط به سوی او باز می گردند .

إلى الله مرجعكم

«رجوع» به معنای بازگشتن به چیزی است که شروع نیز از آن بوده است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 15، 13

13- بازگشت انسان ها به سوی خداوند است .

وإليه ترجعون

15- بازگشت انسان ها به خدا ، قهری و اجتناب ناپذیر است .

وإليه ترجعون

برداشت فوق ، از مجهول بودن فعل «ترجعون» استفاده شده است.

ص: 507

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 2, 1

1- انسان ها پس از مردن و به خاک تبدیل شدن - برای حضور در صحنه قیامت - دوباره زنده می شوند و آفرینشی جدید می یابند .

أَءَا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ

2- آدمی پس از مردن و خاک گشتن ، در مسیر آفرینشی جدید برای حضور در صحنه قیامت قرار می گیرد .

أَءَا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ

کلمه «فی» در «أَءَا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ» می رساند که پدیده جدید پس از خاک شدن شروع می شود و در مسیر آفرینش جدید قرار می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 30 - 16

16- بازگشت انسان ها فقط به خداوند است .

و إلیه متاب

«متاب» مصدر میمی از «تاب» و به معنای بازگشتن است. کسره باء در آن حاکی از حذف یای متکلم می باشد و تقدیم «إلیه» بر آن دلالت بر حصر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 36 - 12

12- بازگشت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نیز سایر انسان ها فقط به خداوند است .

و إلیه متاب

«متاب» به معنای بازگشت است و کسره «متاب» در آیه شریفه ، حاکی از حذف «یاء» متکلم می باشد. بنابراین «متاب» یعنی متابی .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 41 - 3

3- خداوند ، آدمیان را به تدریج می میراند و از میان می برد .

أولم يروا أنا نأتى الأرض ننقصها من أطرافها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 7

7- انسان با مرگ ، نیست و نابود نمی شود .

تتوفّ - هم الملائکه

«تتوفّی» (از مصدر توفّی) به معنای گرفتن چیزی به صورت کامل است و این حکایت از آن دارد که انسان با مرگ نابود نمی شود؛

ص: 508

بلکه حقیقت وی اخذ و منتقل می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 30 - 14

14- حیات انسان ها با مرگ ، پایان نمی پذیرد .

للذین أحسنوا .. و لدار الآخرة خیر

با توجه با اینکه آیه درصدد پاداش نیکوکاران در سرای دیگر است معلوم می شود که مرگ پایان حیات آنان نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 32 - 5

5- انسان ، با مرگ نیست و نابود نمی شود .

الذین تتوفّهم الملئکه

«تتوفی» (از مصدر توفی) به معنای گرفتن چیزی به صورت کامل است و این معنا حکایت از آن دارد که حقیقت انسان گرفته می شود و منتقل می گردد. فراز بعدی آیه (سلام علیکم فادخلوا الجنة) نیز مؤید برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 58 - 2

2- سرنوشت همه انسان ها ، قبل از فرا رسیدن قیامت ، مرگ و میر است .

وإن من قرية إلا نحن مهلكوها قبل يوم القيمة أو معذبوها عذاباً شديداً

هلاکت و عذاب الهی، هر دو کنایه از مرگ است و بیان این حقیقت، شاید از این جهت باشد که همه انسانها قبل از قیامت می میرند منتهی صالحان با مرگ طبیعی و کافران با عذاب خواهند مرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 40 - 4

4- همه آدمیان به سوی خداوند بازگردانده خواهند شد .

از مجهول بودن «یرجعون» استفاده می شود که انسان ها - چه بخوانند و چه نخوانند - به خداوند رجوع داده خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 13

13 - حضور در صحنه قیامت و برخورد با سزای اعمال دنیایی خود ، فرجام همه انسان ها است .

إِنَّ السَّاعَةَ ... لَتَجْزِي كَلَّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 55 - 2,4

ص: 509

2- بازگشت به اندرون زمین ، سرنوشت همه انسان ها است .

و فیها نعیدکم

4- مرگ و معاد ، سرنوشت همه انسان ها است .

و فیها نعیدکم و منها نخرجکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 35 - 1،5

1- مرگ ، سرنوشت اجتناب ناپذیر انسان ها است .

کلّ نفس ذائقه الموت

«نفس» دارای معانی متعددی است که از جمله آنها «حقیقت»، «عین» و «ذات» می باشد. بنابراین «کلّ نفس ذائقه الموت»؛ یعنی، هر شخصی طعم مرگ را خواهید چشید.

5- بازگشت تمامی انسان ها به سوی خدا است .

و إلینا ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 93 - 3

3- بازگشت تمامی انسان ها به سوی خداوند است .

کلّ إلینا رجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 48 - 6

6- بازگشت تمامی انسان ها ، تنها به سوی خدا است .

و إلیّ المصیر

«مصیر» مصدر میمی و به معنای بازگشتن است. تقدیم «إلیّ» (خبر) بر «مصیر» (مبتدا) مفید حصر است؛ یعنی، «لیس الرجوع إلاّ إلیّ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 66 - 2

2 - مرگ ، سرنوشت قطعی تمامی انسان ها

ثم یمیتکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 79 - 3،4

3 - بازگشت قهری همه انسان ها ، به سوی خدا است .

وإليه تحشرون

ص: 510

4 - خدا، مبدأ آغازین و مرجع نهایی انسان ها

و هو الذی ذرأکم .. و إلیه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 64 - 6

6 - سراسر زندگی انسان از آغاز تا فرجام، تحت تدبیر خدای یگانه

أمن یدبوا الخلق ثم یرزقکم من السماء والأرض

واژه «بیداً» اشاره به آغاز و «یعید» اشاره به فرجام و «یرزقکم» یادآوری به نیاز مداوم انسان در طول زندگی به الطاف و حمایت های الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 39 - 7

7 - بازگشت به خداوند و دریافت کیفر یا پاداش او در سرای آخرت، فرجام قطعی انسان ها است .

و ظنوا أنهم إلینا لایرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 70 - 9

9 - بازگشت همه انسان ها، تنها به سوی خداوند است .

و إلیه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 12

12 - بازگشت همگان تنها به سوی خداوند است .

و إلیه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - انسان ها ، در پی سپری شدن عمر جهان ، در محضر خداوند حضور می یابند .

ما خلق الله .. إلا بالحقّ وأجل مسمّى ... وإنّ كثيراً من الناس بلقاء ربّهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 4

4 - خداوند ، تنها مبدأ و مرجع انسان ها است .

إلینا مرجعهم

از تقدیم خیر ، حصر استفاده می شود. لازم به ذکر است که آیه، اگرچه درباره کافران است، اما کافران، در مورد بازگشت شان به

ص: 511

خدا خصوصیتی ندارند و این بازگشت، برای همه انسان ها است. گفتنی است از واژه «مرجع» (بازگشتن) به دست می آید که مبدأ نیز خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 11 - 9,10,11

9 - بازگشت انسان به سوی پروردگار ، پس از مرگ و پایان حیات دنیوی ، قهری است .

یتوفیکم .. ثمّ إلی ربکم ترجعون

فعل مجهول «ترجعون» (بازگشت داده می شوید) حکایت از بازگشت قهری دارد.

10 - پروردگار ، مبدأ و منت های حرکت انسان ها است .

ثمّ إلی ربکم ترجعون

«رجوع» در جایی اطلاق می شود که سابقه ای داشته باشد.

11 - ربوبیت خداوند ، مقتضی بازگشت انسان ها به سوی او پس از اتمام حیات دنیوی است .

ثمّ إلی ربکم ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 15

15 - بازگشت انسان ها ، تنها به سوی خداوند است .

وإلی الله المصیر

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که آیه شریفه تنها ناظر به بازگشت انسان ها باشد. گفتنی است تقدیم خبر (إلی الله) بر مبتدا (المصیر)، مفید حصر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 83 - 5

5 - بازگشت همگان ، به سوی خدا است .

وإليه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 15، 14

14 - خداوند ، مرجع و فرجام سیر انسان ها است .

ثمّ إلى ربّکم مرجعکم

15 - قیامت ، روز بازگشت انسان ها به خدا و فرجام سیر آنان

ثمّ إلى ربّکم مرجعکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 44 - 8

ص: 512

8 - بازگشت همه انسان ها پس از مرگ تنها به سوی خدا است .

ثمَّ إِلَيْهِ تَرْجَعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 43 - 5

5 - بازگشت همه انسان ها ، به سوی خدا است .

وَأَنْ مَّرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 11

11 - بازگشت انسان ها ، تنها به سوی خداوند است .

وإليه ترجعون

تقديم «إليه» بر «ترجعون» می تواند برای افاده حصر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 2

2 - مشیت خداوند ، حرکت انسان ها به سوی فرجام ، براساس اختیار و انتخاب خود آنان

و لو شاء الله لجعلهم أممًا وحده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 30

30 - بازگشت همه انسان ها به سوی خدا است .

وإليه المصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 85 - 7

7- بازگشت حتمی و قهری آدمیان ، به سوی فرمانروای هستی (خداوند)

وإليه ترجعون

مجهول آمدن «تُرْجَعُونَ»، قهری بودن معاد را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 60 - 1

1 - مرگ ، سرنوشتی گریزناپذیر برای انسان ها

نحن قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ

ص: 513

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 1

1 - مرگ ، سرنوشتی حتمی و اجتناب ناپذیر برای انسان ها

قل إِنَّ الْمَوْتَ .. فَإِنَّهُ مَلَقِيكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 11 - 3

3 - مرگ ، سرنوشت حتمی همه انسان ها

وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجْلُهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 3 - 11

11 - معاد و بازگشت انسان ها ، به پیشگاه عدل الهی برای کیفر و پاداش ، مقتضای آفرینش به حق و هدفمند جهان است .

خلق السموت والأرض .. وإليه المصير

ذکر معاد انسان ها - پس از بیان آفرینش جهان بر پایه حق و هدفمندی - می تواند گویای نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 21 - 1

1 - مرگ ، سرنوشت محتمل همه انسان ها است .

ثمّ أماته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 25 - 1

1 - بازگشت همه انسان ها به سوی خداوند است .

إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ

«ایاب»، از ریشه «أوب» و به معنای رجوع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 5 - 4

4 - حاکمیت خداوند، بر آغاز و فرجام انسان ها

لقد خلقنا الإنسان . . . ثمّ ردّدناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 8 - 2

2 - خداوند، مرجع و مقصد نهایی همه انسان ها است .

ص: 514

إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرَّجْعِي

آیات پیشین، نشان می دهد که مصداق بارز «رجعی» بازگشت انسان ها است.

259- فرجام انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 35 - 8

8- قیامت ، روز ظهور نتایج امتحان و آزمایش انسان ها است .

و نبلوكم . . . و إلینا ترجعون

با توجه به ارتباط دو جمله «نبلوكم. . .» و «إلینا ترجعون»، به دست می آید که جمله اخیر، فلسفه و غایت ابتلا- و امتحان را بیان کرده است.

260- فرجام انفاقگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 8

8 - خداوند ، در تأکید بر تفاوت فرجام انفاق گران با تقوا و بخیلان زراندوز ، به سیطره شب و جلوه روز و به ذات خویش ، سوگند یاد کرده است .

و الیل . . . إِنَّ سَعِیْكُمْ لَشَتَّى . فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ . . . لِّلْیَسْرِی . وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ . . . فَسَنِی

261- فرجام اهل زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 26 - 1

1 - مرگ و فنا ، فرجام حتمی و نهایی همه زمینیان

كُلٌّ مِنْ عَلَيْهَا فَاَن

262- فرجام اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - تأكيد خداوند بر وارد ساختن اهل كتاب به بهشت پر نعمت در صورت ايمان به خدا ، پيامبر (صلى الله عليه وآله) و تمامى كتب آسمانى و

ص: 515

رعایت تقوا

و لو ان أهل الكتب... لادخلنهم جنت النعيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 68 - 21

21 - بسیاری از اهل کتاب مردمانی کفرپیشه و دارای سرنوشتی شوم

ياهل الكتب لستم على شيء... فلاتأس على القوم الكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بينه - 6 - 98 - 2

2 - فرجام اهل کتاب ، در صورت کفر به اسلام ، هم تراز با مشرکان است .

إنّ الذين كفروا من أهل الكتب و المشركين في نار جهنّم

263- فرجام اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 91 - 6, 5, 4, 1

1 - کفرپیشگان قوم شعیب با گرفتار شدن به لرزشی شدید به هلاکت رسیدند .

فأخذتهم الرجفة فأصبحوا في دارهم جثمين

«رجفه» به معنای اضطراب و لرزش است و به قرینه «فأصبحوا ..» معلوم می شود که آن لرزش بسیار شدید بوده است. قابل ذکر است که «فأخذتهم الرجفه»، (لرزش آنان را فراگرفت) هم می تواند به این معنی باشد که لرزشی شدید به اندام آنان مستولی شد و هم می تواند به این معنی باشد که زمین لرزه شدید آنان را فراگرفت.

4 - کفرپیشگان قوم شعیب بر اثر عذاب الهی ، همگان به رو بر زمین افتادند و هلاک شدند .

فأصبحوا في دارهم جثمين

«جثوم» به معنای به زمین چسبیدن و حرکت نکردن است و برخی گفته اند به معنای فرو افتادن شخص است بر سینه خود.

5 - لرزش شدید و عذاب نازل شده بر قوم شعیب توان حرکت و بیرون آمدن از خانه ها را از ایشان سلب کرد .

فأصبحوا في دارهم جثمين

«فی دارهم» هم می تواند اشاره به این نکته باشد که نزول عذاب هنگامی بود که همه و یا اکثر آنان در خانه هایشان استراحت می کردند و هم می تواند علاوه بر این، اشاره به این داشته باشد که با احساس لرزش زمین، که طبعاً آدمی از خانه می گریزد، قوم شعیب نیز خواستند از خانه ها بیرون شوند، ولی عذاب مهلت نداد و در همانجا به هلاکت رسیدند. با توجه به اینکه «فی دارهم» متعلق به «جثمین» است، این معنا وضوح بیشتری پیدا می کند.

6 - هلاکت کافران قوم شعیب و نجات مؤمنان آن قوم ، داوری به حق خداوند در میان آنان

ربنا افتح بیننا و بین قومنا بالحق . . فأخذتهم الرجفة

ص: 516

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 2,6

2 - اطلاع مردم عصر پیامبر از سرنوشت قوم نوح، عاد، ثمود، ابراهیم، اصحاب مدین و شهرهای زیر و رو شده پیشینیان (قوم لوط و . . .)

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

استفهام در «ألم یأتهم» برای توبیخ است. سرزنش منافقان و کافران به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت پیشینیان، رسای به این حقیقت است که آنان از سرگذشت پیشینیان آگاهی داشتند.

6 - منافقان، در معرض نزول عذاب الهی و مبتلا شدن به سرنوشت قوم نوح، عاد، ثمود، قوم ابراهیم و اصحاب مدین

وعد الله المنافقین . . . ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و أصحاب مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 22

22- شعیب (ع) نگران آینده ای ناگوار برای مشرکان و گنه کاران مردم خویش

ینی أخاف علیکم عذاب یوم محیط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 4

4- شعیب (ع) کفرپیشگان ستیزه جوی قومش را به مبتلا شدن سرنوشتی همانند سرنوشت برخی از جوامع هلاک شده پیشین هشدار داد

و یقوم لایجرمنکم شقاقی أن یصیبکم مثل ما أصاب قوم نوح أو قوم هود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 95 - 5

5- سرنوشت و فرجام مردم مدین (قوم شعیب) همانند سرنوشت ثمودیان (قوم صالح) شد.

ألاً بُعداً لمدین کما بعدت ثمود

تشبیه در جمله «أَلَا بُعْدًا...» - علاوه بر بیان همسانی هلاکت مردم مدین با هلاکت قوم ثمود - ناظر به سخن شعیب(ع) - که در آیه 89 مطرح شد - نیز می باشد. آن حضرت مردم خویش را به سرنوشتی همانند سرنوشت یکی از اقوام گذشته هشدار داد. آیه مورد بحث بیان می دارد که آن قوم، قوم صالح (ثمودیان) بود.

264- فرجام باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 18 - 1

1- در نزاع میان جبهه حق و باطل ، پیروزی نهایی از آن حق مداران است .

ص: 517

بل نقذف بالحقّ علی البطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 98 - 8

8 - پیروزی نهایی در عرصه مبارزه حق و باطل ، از آن جبهه حق خواهد بود .

إذ قال لأبيه وقومه ماذا تعبدون .. قالوا ابنوا له نبيناً فألقوه فى الجحيم . ف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 21 - 1

1 - در جنگ حق و باطل ، غلبه با حق است .

كتب الله لأغلبن أنا ورسلى

265- فرجام باغدار متکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 36 - 9

9- رفاه مند مغرور ، به برخورداری از عاقبتی نیکوتر و نعمت هایی برتر در صورت برپایی قیامت مطمئن بود .

ولئن رُددتُ إلى ربى لأجدنَّ خيراً منها منقلباً

266- فرجام بت پرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 152 - 5

5- گرفتار شدن به غضب الهی و عجز شدن زندگانی دنیا به ذلت و خواری ، فرجام پرستشگران غیر خدا

إن الذين اتخذوا العجل سينالهم غضب من ربهم و ذله فى الحيوه الدنيا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 45 - 11

11- بت پرستان ، هم سو با شیطانند و سرنوشت آنان هم سان فرجام او است .

فتکون للشیطن ولیاً

«ولیّ» از ماده «وَلِيَ» (نزدیک شدن یا در پی درآمدن) مشتق است و جمله «فتکون . . .» حاکی از آن است که سرنوشت بت پرستان و شیطان، نزدیک به هم و در یک ردیف است.

ص: 518

267- فرجام بخیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 30

30 - عذاب سخت الهی در قیامت ، فرجام بخلورزی و عدم انفاق از دارایی های فزون بر نیاز

و لا یحسبنّ الذّین ینخلون بما اتيهم اللّٰه من فضله

رسول اللّٰه (صلی الله علیه و آله): ما من ذی رحم یأتی ذا رحمه فیسأله من فضل ما اعطاه اللّٰه اياه فیینخل علیه الا یرج له یوم القیامه من جهنّم شجاع یتلمّظ حتی یطوّقه. ثم قرأ «و لا یحسبنّ ...».

الدر المنثور، ج 2، ص 395.

268- فرجام بخیلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 10 - 92 - 8

8 - خداوند ، در تأکید بر تفاوت فرجام انفاق گران با تقوا و بخیلان زراندوز ، به سیطره شب و جلوه روز و به ذات خویش ، سوگند یاد کرده است .

و الّیل . . . إنّ سعیکم لشتی . فأما من أعطی . . . للیسری . و أمّا من بخل . . . فسنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 7 - 1

1 - کسانی که از عاریه دادن لوازم منزل ، دریغ ورزیده ، احتیاجات مردم را نادیده می گیرند ، گرفتار نفرین خداوند و عذاب جهنم ، فرجام آنان است .

فویل . . . و یمنعون الماعون

«ماعون»، عنوان عامی برای اثاثیه منزل، از قبیل دیگ، تیر، و کاسه است (مصباح). این کلمه به معنای کار خیر و باران و آب و هر چیز نافع نیز می آید (قاموس). ریشه آن «مَعْن» (چیزی که کم و آسان باشد) است و برخی اصل آن را «معونه» (ابزار کمک دهنده) دانسته اند. (صحاح اللغه)

269- فرجام بدکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 14

14 - بیان سرنوشت شوم بدکاران و تحلیل تاریخ گذشتگان ، از روش های قرآن برای هدایت بشر و بازداری آنان از رفتار های

ص: 519

قل هل انبئکم بشرّ من ذلك مثوبه عند اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 90 - 1

1 - سرنگون شدن و به روی افتادن در آتش دوزخ، کیفر و فرجام بدکاران

و من جاء بالسیئه فکبت وجوههم فی النار

«کَبَّ» (مصدر مجهول «کَبَّت») به معنای سرنگون شدن است. بنابراین «فکبت وجوههم فی النار»؛ یعنی، آنان با صورت [توسط مأموران الهی] در آتش سرنگون خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 10 - 1

1 - فرجام حتمی بدکاران، تکذیب و تمسخر آیات خداوند است .

ثمّ کان عقبه الذین أسئوا السوای أن کذبوا بآیت اللّٰه و کانوا

برداشت فوق مبتنی بر این است که «عاقبه» خبر مقدم «کان»، و «السوای» مفعول مطلق «أسئوا» و «أن کذبوا» اسم مؤخر فعل «کان» باشد. بنابراین، جمله، چنین می شود: «ثمّ کان التکذیب عاقبه الذین أسئوا». لازم به ذکر است که آورده شدن جمله با فعل ماضی «کان»، دلالت بر حتمیت آن می کند.

270- فرجام بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 211 - 2

2 - سرنوشت بنی اسرائیل، باید مایه عبرتی برای مسلمانان باشد .

یا ایها الذین امنوا ادخلوا فی السلم کافه . . سلّ بنی اسرائیل

به نظر می رسد پندگیری از سرنوشت بنی اسرائیل، هدف از امر الهی نسبت به تحقیق درباره آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - گرفتاری به غضب الهی سرنوشت شوم بنی اسرائیل

لبس ما قدمت لهم انفسهم ان سخط الله عليهم

«ان سخط الله عليهم» به اصطلاح اهل ادب، مخصوص به ذم است یعنی گرفتاری بنی اسرائیل به غضب و سخط الهی، دستاورد شومی است که برای آخرت خویش فرستاده اند.

ص: 520

271- فرجام بنی قینقاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 15 - 1

1 - رفتار و سرنوشت مشابه و همگون یهود بنی نضیر ، با یهودیان تبعیدی بنی قینقاع

کمثل الذین من قبلهم قریباً

مراد از «الذین من قبلهم قریباً» می تواند یهود بنی قینقاع باشد. برخی از مفسران نیز بر همین عقیده اند.

272- فرجام بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 15 - 2، 1

1 - رفتار و سرنوشت مشابه و همگون یهود بنی نضیر ، با یهودیان تبعیدی بنی قینقاع

کمثل الذین من قبلهم قریباً

مراد از «الذین من قبلهم قریباً» می تواند یهود بنی قینقاع باشد. برخی از مفسران نیز بر همین عقیده اند.

2- فرجام یهود بنی نضیر در موضع گیری علیه اسلام ، منتهی به شکست آنان ، همچون فرجام مشرکان مکه در بدر *

کمثل الذین من قبلهم قریباً

برخی برآنند که مراد از «الذین من قبلهم قریباً»، مشرکان مکه در بدر است.

273- فرجام بی اعتنایی به تعالیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلیٰ - 87 - 10 - 5

5- فرجام بی اعتنایی به پیام های قرآن ، هراس انگیز و هولناک است .

سنقرئک .. فذکر .. سیدکر من ینحشی

خشیت و ترس از خداوند، به معنای هراس از مجازات های او در صورت روی گردانی از تذکرات قرآنی است.

274- فرجام بی تقویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 98 - 4

4- بیان فرجام کفرپیشگان بی تقوا، از روش های قرآن در هدایت مردم به ایمان و تقواست .

ولکن کذبوا فأخذنهم .. أو أمن أهل القرى أن يأتيهم بأسنا

ص: 521

275- فرجام بی تقوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 20

20- بی تقوایی و هواپرستی ، منتهی به خلود در آتش دوزخ

زین له سوء عمله و اتبعوا أهواءهم .. هو خلد فی النار

276- فرجام بی نیازی از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 41 - 2

2 - روسیاهی در قیامت ، فرجام بی نیاز دیدن خود از پند و اندرز قرآن

أما من استغنى .. كلاً إنها تذكرة ... ترهقها قتره

ارتباط این آیه با آیات آغاز سوره، گویای برداشت یاد شده است.

277- فرجام پلیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 14

14 - دوزخ ، جایگاه و فرجام نهایی آنان که مظهر پلیدی اند .

إنهم رجس و مأویهم جهنم

278- فرجام پیروان ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 18 - 2

2 - دوزخ ، جایگاه حتمی ابلیس و پیروان او

لمن تبعك منهم لأملأن جهنم منكم أجمعین

279- فرجام پیروان شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 20

20 - جایگاه ابدی جنیان اغواگر (شیطانها) و انسانهای پیرو ایشان آتش دوزخ است.

قال النار مثویکم خلدین فیها

«مثوی» اسم مکان و به معنی جایگاه و محل استقرار است. (راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 85 - 4

4 - دوزخ ، سرنوشت مشترک شیطان ها و انسان های پیرو آنان

لأملأنّ جهنّم منک و ممّن تبعک منهم أجمعین

280- فرجام پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 6 - 10

10 - گرفتار شدن به آتش برافروخته و پراشتهای دوزخ ، سرنوشت و کیفر پیروان حزب شیطان

إنّما یدعوا حزبه لیكونوا من أصحاب السعیر

«سعیر» به معنای آتش افروخته و ملتهب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 1

1 - شیطان و پیروان کافر او ، دارای فرجامی همگون و هر دو مخلد در آتش

فکان عقبتهمآ أنّهما فی النار خلدین فیها

281- فرجام پیروان طغیانگران

1 - پیروان طاغیان ، به سرنوشت خود آنان دچار گشته و به جایگاه آنان وارد می شوند .

هذا فوج مقتحم معکم لامر حبا بهم

«فوج» به معنای جماعت و «مقتحم» (از ماده «اقتحام») به معنای وارد شدن در کار شدید است. گفتنی است مقصود از «فوج» - به قرینه (معکم) و آیه بعد - پیروان طاغیان می باشد.

ص: 523

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 211 - 3

3 - لزوم تحقیق در سرگذشت امت های پیشین و پندآموزی از تاریخ آنان

سَلِّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَمَا آتَيْنَاهُمْ .. فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 3

3 - آگاهی کافران عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سرنوشت امتهای پیشین

أَلَمْ يَرَوْا كَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكْنَهْمَ فِي الْأَرْضِ

از اینکه می فرماید «الم یروا»، معلوم می شود تاریخ گذشتگان در دسترس کافران بوده و از آن اطلاع داشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 100 - 4

4 - پندناپذیری مردم از عاقبت شوم گذشتگان ، امری نابخردانه و شگفت آور

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرْتُونَ .. أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصْبِنَهُمْ

همزه استفهام در «اولم یهد» برای تعجب است. یعنی عقل اقتضای پندپذیری دارد و از انسان مدعی عقل شگفت آور است که پند نگیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 38 - 3

3 - گرفتار شدن به سرنوشت شوم پیشینیان ، تهدید الهی نسبت به کافران ستیزه گر علیه اسلام

وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنْتُ الْأَوَّلِينَ

جواب شرط «إِنْ يَعُودُوا ..» حذف شده و جمله «فقد مضت ...» جانشین آن می باشد و تقدیر کلام چنین است: «وإن يعودوا فانتقمنا

منهم كما انتقمنا من الأولين ...»

283- فرجام تارکان نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 11

11 - ترک کنندگان نهی از منکر ، شریک جرم گنهکاران و دارای سرنوشتی همسان با آنان هستند .

ص: 524

284- فرجام تائبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 106 - 7

7 - توبه کنندگانی که صرفاً از خطای خویش نادم باشند و عملاً در مقام جبران خطاها بر نیایند، دارای سرنوشتی مبهم از جهت عذاب و غفران

وآخرون... إما يعذبهم وإما يتوب عليهم

خداوند در این آیات سه گروه را یاد کرده است: 1 - «و من أهل المدينة ..»؛ 2 - «و آخرون اعترفوا بذنوبهم»؛ 3 - «و آخرون مرجون لأمر الله» که از مقایسه این سه گروه می توان نتیجه گرفت که گروه سوم اصرار بر خطا ندارند و نادمند؛ ولی همانند گروه دوم اعتراف به خطا نکرده و در مقام جبران برنیامده اند.

285- فرجام تبری از مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 7 - 2

2 - نویدبخشی خداوند، به منتهی شدن برائت مؤمنان از مشرکان، به فرجامی نیک و مودت آفرین

عسى الله... موده

با توجه به این که آیات برائت از مشرکان، نگرانی تداوم جنگ و ستیز با ایشان را تداعی می کند؛ این آیه می تواند زدااینده این نگرانی باشد.

286- فرجام تبلیغ شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 30 - 8

8- دوزخ، سرانجام تلاش برای ترویج آیین شرک و گمراه کردن مردم از مسیر خدا و یگانه پرستی

و جعلوا لله أنداداً ليضلوا عن سبيله... فإن مصيركم إلى النار

287- فرجام تسلیم به خدا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 525

4- مسلمان و تسلیم خدا بودن ، فرجامی نیک و پسندیده دارد .

ربما یوّد الذین کفروا لو کانوا مسلمین

288- فرجام تقلید از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 138 - 2

2 - به دور بودن راه پیشینیان از هرگونه پیامد شوم (عذاب و کیفر الهی) ، در دیدگاه قوم عاد

إن هذا إلاّ خلق الأولین . و ما نحن بمعذبین

با توجه به این که «هذا» در آیه پیش، اشاره به روش و رفتار قوم عاد داشته باشد، استدلال آنها به صورت زیر خواهد بود: این شیوه ای که ما در پیش گرفته ایم، سلوک پیشینیان ما است. این رفتار برای پیشینیان، پیامد ناگواری نداشته است؛ پس برای ما نیز نتیجه بدی نخواهد داشت.

289- فرجام تکذیب آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 10 - 3

3 - تکذیب و استهزای آیات الهی ، بدترین فرجام را دارد .

ثمّ کان عقبه الذین أسّوا السوای

بنابر این که «عاقبه» خبر مقدم «کان» و «السوای» اسم آن و «أن کذبوا» مفعولٌ له فعل «أسّوا» باشد، نکته بالا فهمیده می شود.

290- فرجام تکذیب انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 9

9 - فرجام تکذیب انبیا چشیدن عذاب خداست.

كذب الذین من قبلهم حتی ذاقوا بأسنا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

14 - روم - 30 - 10 - 2

ص: 526

2- تکذیب پیامبران الهی و بینات آنان عملی زشت و دارای فرجامی ناگوار است .

و جاءتهم رسلهم بالبیئت فما كان الله ليظلمهم . . . ثم كان عقبه الذين أسوأا

291- فرجام تکذیب حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 6 - 6

6- هلاکت، سرانجام مبارزه با حق (اعراض، تکذیب و استهزای آن)

ما تأتيهم من آية . . . إلا كانوا عنها معرضين. فقد كذبوا بالحق ... ألم يروا كم أه

292- فرجام تکذیب ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 39 - 2

2- نادیده گرفتن مقام ربوبیت خداوند و زیاده روی در هواپرستی ، فرجامی جز آتش دوزخ ندارد .

فأما من طغى . . . فإنّ الجحيم هي المأوى

از آن جا که مراد از طغیان در «من طغى» - به قرینه «من خاف مقام ربّه و نهى النفس عن الهوى» (در آیات بعد) - بی اعتنایی به پروردگار و پیروی از هوای نفس است، تهدید به جحیم نیز، درباره کسانی است که این گونه باشند.

293- فرجام توحید عبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 2 - 4

4- پرستش خدای یکتا، در پی دارنده فرجامی خوش و نیکوست .

إننى لكم منه . . . بشیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 5

5 - توحید و پرستش خدای یگانه ، راهی که به لقای خدا می انجامد .

سبیل الله

مراد از «سبیل الله» (راه خدا) توحید و یکتاپرستی است. تسمیه توحید به «راه خدا» یا بدان جهت است که آیین توحید، خطی است که از سوی خدا ترسیم شده و به وسیله پیامبران به مردم ارائه شده است و یا بدان جهت می باشد که توحید و یکتاپرستی،

ص: 527

راهی است که با پیمودن آن، می توان به خدا رسید و به لقای او دست یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 2

2- پرستش خدای یگانه ، راهی به سوی خدا و منتهی به لقای او است .

و یصدون عن سبیل اللّٰه

«سبیل اللّٰه» یعنی راه خدا «راه خدا» می تواند به معنای راهی باشد که «خدا برای اهل ایمان ترسیم و تعیین کرد» و یا می تواند به معنای راهی باشد که «به سوی خدا و به او منتهی می شود». برداشت فوق بر پایه معنای دوم است.

294- فرجام توطئه منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 2

2- مرگ ، خط پایانی بر توطئه ها و هواپرستی عناصر سست ایمان منافق

قالوا للذین کرهوا . . . فکیف إذا توفّتهم الملئکه

از ارتباط دو آیه، مطلب بالا قابل برداشت است؛ یعنی، سست ایمان های منافق، گرچه در دنیا به هر کاری دست می زنند؛ اما با مرگ - که به تمامی توطئه هاشان پایان خواهد داد - چه خواهند کرد.

295- فرجام توطئه های فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 49 - 12

12 - تزویر های فرعون علیه موسی (ع) ، سرانجام دامنگیر خود وی شد .

إنّ هذا لسحر علیم . . . قال ءامنتم له قبل أن ءاذن لکم

اتهام سحر به موسی (ع) نخست از جانب فرعون صورت گرفت و ساحران را او گرد آورد و هم او مردم را برای نظارت دعوت کرد. همه اینها در نهایت، سبب ایمان عده ای به موسی (ع) شد و زمینه رسوایی خود فرعون را فراهم ساخت.

296- فرجام ثروت اندوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 14

14 - زراندوزان ، اهل جهنمند .

ص: 528

فبشرهم بعذاب أليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 8

8 - خداوند ، در تأکید بر تفاوت فرجام انفاق گران با تقوا و بخیلان زراندوز ، به سیطره شب و جلوه روز و به ذات خویش ، سوگند یاد کرده است .

و الیل . . . إنّ سعیکم لشتی . فأما من أعطی . . . لیسری . و أمّا من بخل . . . فسنی

297- فرجام جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 49 - 8

8 - تهدید ساحران مؤمن از سوی فرعون به داشتن فرجامی تیره و وحشتناک

فلسوف تعلمون

298- فرجام جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 44 - 4

4- هفت جرم و راه خطا در دنیا وجود دارد که به جهنم منتهی می شود .

إن جهنم . . . لها سبعة أبواب لكلّ باب منهم جزء مقسوم

299- فرجام جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 3

3 - خداوند رقم زننده سرنوشت و تعیین کننده فرجام انسان ها و جنیان

و لقد ذرأنا لجهنم كثيراً من الجن والإنس

300- فرجام جنیان اغواگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 529

20 - جایگاه ابدی جنیان اغواگر (شیطانها) و انسانهای پیرو ایشان آتش دوزخ است.

قال النار مثویکم خلدین فیها

«مثوی» اسم مکان و به معنی جایگاه و محل استقرار است. (راغب).

301- فرجام جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 9 - 3, 2, 1

1 - بسیاری از جوامع انسانی، به خاطر سرپیچی از فرمان های خدا و پیامبران، به سزای سنگین و پیامد زیان بار کردار خویش دچار شدند.

و کأین من قریه عتت عن أمر ربها.. فذاقت وبال أمرها

«وبال» به معنای شدت و سنگینی است و مقصود از آن در آیه شریفه شدت مجازات و سنگینی پیامدهای کردارها است.

2 - جوامعی که از فرمان های خدا و پیامبران سرباز زدند، به فرجامی خسارت بار گرفتار شدند.

و کان عقبه أمرها خسرًا

3 - جوامع عصیانگر و متمرّد از فرمان های خدا و پیامبران، در معرض روبه رو شدن با پیامدهای سنگین کردار خویش و دچار شدن به فرجامی خسارت بار

فذاقت وبال أمرها و کان عقبه أمرها خسرًا

302- فرجام جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 121 - 2

2 - دوزخ، فرجام پذیرندگان ولایت شیطان

و من یتخذ الشیطن ولیاً.. أولئک ماویهم جهنم و لایجدون عنها محیصاً

303- فرجام جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 113 - 10

10 - هیچ کس حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) قادر به تغییر سرنوشت شوم (دوزخی بودن) مشرکان نیست .

ما كان للنبي . . . من بعد ما تبين لهم أصحاب الجحيم

ص: 530

از اینکه نام پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خصوص ذکر شده است، استفاده می شود که نه تنها دعای سایر مؤمنان در حق مشرکان بی نتیجه است بلکه حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) هم نمی تواند سرنوشت آنان را با استغفار تغییر دهد.

304- فرجام حاضران در مجلس محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 5 - 1

1 - برخی از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ماجرای ابن ام مکتوم، خود را از پند و اندرز های الهی بی نیاز می دیدند و از فرجام خود نگرانی نداشتند.

أما من استغنی

به قرینه «جاءك» و «یخشی» - در آیات بعد - مراد از جمله «استغنی»، احساس بی نیازی نسبت به حضور در مجلس وعظ و ارشاد و نیز بی خطر دیدن عاقبت خویش است.

305- فرجام حزب الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 28

28 - رستگاری و ظفر مندی، فرجام قطعی حزب خدا (مؤمنان راستین)

ألا إنّ حزب الله هم المفلحون

306- فرجام حسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 26

26 - سرانجام شوم حسادت و برادرکشی قایل، درسی برای اهل کتاب

و اتل علیهم نبأ ابني آدم... فاصبح من الندمين

با توجه به اینکه ضمیر در «علیهم» به اهل کتاب باز می گردد، هدف اصلی از بر شمردن پیامدهای قتل هابیل، پند گرفتن آنان خواهد بود.

307- فرجام حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 531

8 - یوسف - 12 - 51 - 14

14- درخشش نهایی از آن حق است .

النن حصحص الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 18 - 1

1- در نزاع میان جبهه حق و باطل ، پیروزی نهایی از آن حق مداران است .

بل نقذف بالحق علی البطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 98 - 8

8 - پیروزی نهایی در عرصه مبارزه حق و باطل ، از آن جبهه حق خواهد بود .

إذ قال لأبيه وقومه ماذا تعبدون .. قالوا ابنوا له نبیناً فألقوه فی الجحیم . ف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 21 - 1

1 - در جنگ حق و باطل ، غلبه با حق است .

كتب الله لأغلبن أنا ورسلی

308- فرجام حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 58 - 3

3- گرفتاری به عذاب استیصال پیش از فرا رسیدن قیامت ، سرنوشت محتوم همه اقوام و جوامع کافر و مشرک حق ستیز است .

وإن من قریه إلا نحن مهلكوها قبل یوم القیمه

اینکه آیه می فرماید: همه جوامع بشری قبل از قیامت یا هلاک می شوند و یا دچار عذاب می شوند احتمال دارد که مراد از «مهلكوها»

هلاکت انسانهای معمولی و مراد از «معدّبوها» عذاب کافران و مشرکان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 78 - 10

10 - حق ستیزان ، سرانجام مقهور قدرت شکست ناپذیر خداوند

إنّ ربّك يقضى بينهم بحكمه و هو العزيز العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 532

7- قیامت ، پایان بازیگری و بیهوده گرایی های کافران حق ستیز

یخوضوا و یلعبوا حتی یلقوا یومهم الذی یوعدون

بنابراین که مراد از «یومهم...» روز قیامت باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 24 - 3

3- دوزخ ، فرجام هر کفرپیشه معاند حق ستیز

ألقیا فی جهنم کلّ کفار عنید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 36 - 6

6- هلاکت ، سرنوشت محتوم همه توان مندان حق ستیز تاریخ

و کم أهلکنا .. هل من محیص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 2

2- فرجام هلاکت بار قدرت های حق ستیز تاریخ ، مایه تذکر خردمندان و مردمان حق شنو

إنّ فی ذلک لذکری لمن کان له قلب أو ألقى السمع

309- فرجام حق ستیزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 6

6 - هلاکت، سرانجام مبارزه با حق (اعراض، تکذیب و استهزای آن)

ما تأتیهم من آیه .. إلا کانوا عنها معرضین. فقد کذبوا بالحق ... ألم یروا کم أه

2- کفر و حق ستیزی ، منتهی به تناقض در گفتار و اندیشه *

إِنَّمَا لَفِيَ قَوْلٍ مُخْتَلَفٍ

مخاطب «إِنَّكُمْ»، کافران هستند. از آن جایی که برای آنان وصفی آورده نشده، استفاده می شود که نفس کفر آنان، منتهی به اختلاف در گفتار و پندار آنها شده است.

ص: 533

310- فرجام حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 89 - 5

5 - حق ناپذیران لجوج ، شاهد بازتاب کفر و شرک خویش در فرجامی نه چندان دور

فسوف یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 10 - 9

9 - عذاب سخت و جانکاه روز قیامت ، فرجام کافران حق ناپذیر

و لهم عذاب عظیم

311- فرجام خائنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 8

8 - ذلت و ناکامی ، فرجام خائنان به خدا

فقد خانوا الله من قبل فأمکن منهم

312- فرجام خطا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 44 - 4

4- هفت جرم و راه خطا در دنیا وجود دارد که به جهنم منتهی می شود .

إن جهنم . . . لها سبعة أبواب لكل باب منهم جزء مقسوم

313- فرجام خورشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - مرحله به پایان رسیدن جریان خورشید و ماه، قابل مشاهده و رؤیت برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود . *

ألم تر أنّ الله... وسخر الشمس والقمر كلّ يجري إلى أجل مسمّى

ص: 534

برداشت بالا، مبتنی بر این نکته است که خطاب «ألم تر» اختصاص به پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشته باشد و «کلّ یجری..» حال برای «الشمس و القمر» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 5 - 8

8 - حرکت خورشید و ماه ، تا وقت معینی بوده و زمانی به پایان می رسد .

و سَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلَّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 1 - 1

1 - خورشید در آستانه آخرت ، با چرخاندنی شدید در هم پیچانده شده و خاموش خواهد شد .

إذا الشمس كورت

«كُور» و «تکویر» به معنای پیچاندن است، جز این که «تکویر» بر مبالغه نیز دلالت دارد. مراد آیه شریفه این است که خورشید، به شدت بهم پیچانده خواهد شد. برخی «تکویر شمس» را به معنای نابود ساختن خورشید و گروهی دیگر به معنای از بین بردن نور آن دانسته اند. (لسان العرب)

314- فرجام خیانت به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 8

8 - ذلت و ناکامی ، فرجام خائنان به خدا

فقد خانوا الله من قبل فأمكن منهم

315- فرجام دروغگویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 9 - 5

5 - دروغ پردازان گناه پیشه ، دارای فرجامی خفت بار و آکنده از ذلت

ويل لكل أفاك أثيم . . أولئك لهم عذاب مهين

ص: 535

316- فرجام دشمنان امام علی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 16

16 - منصور حازم می گوید: از امام صادق (ع) از آیه « و ما هم بخرجین من النار » سؤال کردم، فرمود: « اعداء علی (ع) هم المخلدون فی النار أبداً لأبدین و دهر الداهرین؛ دشمنان علی (ع) هستند که تا پایان روزگار و تا ابدیت در جهنم جاودانه هستند».

317- فرجام دشمنان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 10

10 - هزیمت و شکست، فرجام شوم و کیفر قطعی برای تمامی کافران و دشمنان ایستاده در برابر دین الهی و عذاب الذین کفروا و ذلک جزاء الکفرین

318- فرجام دشمنی با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 20 - 6

6 - دشمنی و مخالفت با خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله)، فرجامی جز شکست و ذلت ندارد.

إِنَّ الذِّينَ يَحَادُّونَ .. أُولَئِكَ فِي الْأَذْلَى

319- فرجام دشمنی با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 20 - 6

6 - دشمنی و مخالفت با خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله)، فرجامی جز شکست و ذلت ندارد.

إِنَّ الذِّينَ يَحَادُّونَ .. أُولَئِكَ فِي الْأَذْلَى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 536

15- زندگی دنیا دارای عاقبت و فرجامی نیک (بهشت) می باشد .

أولئك لهم عقبى الدار

«ال» در «الدار» عهد حضوری است و لذا مراد از «الدار» حیات دنیاست. مقصود از فرجام نیک آن (عقبی الدار) به قرینه آیه بعد بهشت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- بهشت ، سرانجام و فرجام حیات دنیاست .

أولئك لهم عقبى الدار. جنات عدن

«جنات عدن» عطف بیان و یا بدل برای «عقبی الدار» در آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- حکومت واحد جهانی به دست بندگان صالح خدا ، فرجام نهایی زندگی بشر در زمین

أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - منتهی شدن نظام دنیا به جهان آخرت و قیامت ، وعده مکرر خداوند به خلق

یومهم الذی یوعدون

از فعل مضارع «یوعدون» - که دلالت بر استمرار می کند - مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - زمین پس از تحولاتی در سه مرحله (« لرزش ویرانگر در پایان عمر دنیا » ، « اخراج مردگان از درون خود در آغاز قیامت » و « اظهار اطلاعات بایگانی شده در خود ») ، مکان حسابرسی اعمال انسان ها خواهد شد .

إذا زلزلت . . . و أخرجت . . . تحدّث أخبارها

آیات این سوره می تواند بیانگر حوادث آخرت باشد که از پایان نظام موجود، شروع می شود. تعبیر «یومئذ» - در این احتمال - نشانگر وقوع تمام آن حوادث، در یک زمان گسترده است.

321- فرجام دنیا طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 537

8- پوچی و بی حاصلی و فرجام ناخوشایند ، پی آمد شرک و دنیاپرستی است .

و لم تكن له فئه ينصرونه من دون الله . . . هو خير ثوابًا و خير عقبًا

بیان سرگذشت مرد ثروت مند و پایان خسارت بار و بی حاصل او و سپس تذکر این که خداوند، بهترین پاداش دهنده و فراهم کننده سرانجام نیک برای بندگان است، این نتیجه را در پی دارد که دنیاپرستی و شرک، بدفرجامی و بی حاصلی را در پی خواهد داشت.

322- فرجام دنیوی مخالفان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 10

10 - مخالفان و تکذیب کنندگان انبیای الهی ، در زندگی دنیایی نیز دارای فرجامی بد و عبرت آموزانند .

فانتقمنا منهم فانظر كيف كان عقبه المكذبين

323- فرجام دنیوی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 49 - 1

1 - کافران و مشرکان ، دارای فرجامی شوم در جهان آخرت

قل يأيها الناس إنما أنا لكم نذير

مراد از «الناس» مردم مشرک و بت پرست است. «نذیر» به معنای «منذر» می باشد. و «انذار» (مصدر «منذر») به معنای اخطار کردن و ترسانیدن از عواقب امری، پیش از فرارسیدن آن است.

324- فرجام دنیوی مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 10

10 - مخالفان و تکذیب کنندگان انبیای الهی ، در زندگی دنیایی نیز دارای فرجامی بد و عبرت آموزانند .

فانتقمنا منهم فانظر كيف كان عقبه المكذبين

325- فرجام دوستی با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 2 - 8

8 - اظهار محبت با جبهه کفر ، به امید جلب عطف آنان ، تلاشی بی فرجام و محکوم به شکست

تسرون إلیهم بالموّده. .. إن یتفقوکم یكونوا لکم أعداء

326- فرجام ذلت بار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 9 - 5

5 - دروغ پردازان گناه پیشه ، دارای فرجامی خفت بار و آکنده از ذلت

ویل لكلّ أفاک أثیم . .. أولئک لهم عذاب مهین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 10 - 1

1 - دوزخ ، پایانی خفت بار برای دروغ پردازان ها ، استهزاگری ها و گناه پیشگی کافران

ویل لكلّ أفاک أثیم . .. اتّخذها هزواً ... عذاب مهین . من ورائهم جهنّم

327- فرجام ذلت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 9

9 - هلاکت و نابودی ، فرجام ملت های ذلت پذیر و پیرو کفر و ستم

فاستخفّ قومه . .. فأغرقنهم أجمعین

از این که فرعونیان با ضعف و زبونی در برابر دستگاه جبار فرعونی سرانجام به هلاکت رسیدند، مطلب بالا استفاده می شود.

328- فرجام رباخوار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 12

12 - عاقبت کار رباخواران توبه کننده از عمل خویش ، به خداوند واگذار شده است .

فمن جاءه .. فانتهی .. و امره الی الله

ص: 539

329- فرجام رنجهای مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 16

16- بهشت ، پایان رنج و تلاش مؤمنان و دوزخ فرجام لذت جویی و فساد کافران

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت جنّـت . . . و الذین کفروا... النار مثوی لهم

در این آیات، میان زندگی، اهداف و فرجام مؤمنان و کافران، مقایسه صورت گرفته است. مؤمنان اهل جهاد و عمل صالح اند و در پی دشواری های آن، از بهشت برخوردار خواهند شد. اما کافران اهل رفاه و لذت جویی اند و در پی آن گرفتار آتش خواهند بود.

330- فرجام رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 40 - 2

2 - یاوران خط کفر ، دارای سرنوشتی مشترک با پیشوایان کافر خویش

فأخذنه و جنوده

331- فرجام زلیخا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 20

20- « عن أبي الحسن الهادي (ع) : . . . لما مات العزيز . . . إفتقرت إمرأه العزيز و احتاجت حتی سألت الناس فقالوا : ما یضرك لو قعدت للعزيز و كان یوسف یسمى العزیز [خ. ل. و كلّ ملك كان لهم سمی بهذا الإسم] . . . فقامت إليه و قالت : سبحان . . . من جعل العبيد بالطاعة ملوكاً . . . »

از امام هادی(ع) روایت شده است: . . . پس از مرگ عزیز مصر . . . همسر وی [زلیخا] فقیر و نیازمند شد تا آن جا که از مردم درخواست کمک می کرد. پس مردم به او گفتند: چه ضرر دارد که بر سر راه عزیز بنشینی [وازاو کمک بخوایی] و یوسف در آن زمان عزیز نامیده می شد [و هر پادشاهی که بر مصریان حکومت می کرد به این اسم نامیده می شد] . . . پس همسر عزیز بر سر راه یوسف ایستاد و گفت: . . . منزّه است خدایی که بردگان را در سایه اطاعت، به پادشاهی می رساند . . .».

332- فرجام زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 540

10 - كهف - 18 - 8 - 4

4- زمین ، در نهایت ، به کویری بی حاصل و خالی از گیاه ، تبدیل خواهد شد .

وإِنَّا لَجَعَلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 5

5- ربوبیت الهی ، آمیخته به رحمت او است .

رحمه من ربِّي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 6

6- آسمان ها و زمین و تمامی موجودات هستی ، دارای فرجام و پایانی معین و از پیش تعیین شده

ما خلقنا السموت والأرض و ما بينهما إلا بالحق و أجل مسمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 4 - 2

2- انهدام زمین در آستانه قیامت ، امری قطعی و غیرقابل تردید

إِذَا رَجَّتْ الْأَرْضُ رَجًّا

به کارگیری «اذا»ی شرطیه - که در امور قطعی به کار می رود - بیانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 6 - 2

2- انهدام زمین و تبدیل کوه های آن به غبار پراکنده در فضا ، امری قطعی و تردیدناپذیر

فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا

به کارگیری فعل ماضی «فكانت» در مورد آینده، در صورتی است که آن، آینده ای قطعی و غیرقابل تردید باشد.

333- فرجام زنان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 1

1 - حیات جاودان در باغ های بهشت با نهر های روان ، وعده الهی به زنان و مردان مؤمن

وعد الله المؤمنین . . . تحتها الأنهر

ص: 541

334- فرجام زندگی دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 13

13- زندگی دنیا، دارای فرجام و هدفی است که در آخرت، تحقق می پذیرد. است.

بل زعمتم آلن نجعل لکم موعداً

335- فرجام زیانکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 103 - 4

4 - جاودانگی در عذاب دوزخ، فرجام زیان کاران فاقد عمل صالح و گران وزن

و من خفت موزینه .. فی جهنم خلدون

336- فرجام زیباییهای طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 8 - 2

2- تمامی موجودات زمین و جلوه های ظاهری آن، محکوم به فنا و اضمحلال نهایی اند.

و انا لجعلون ما علیها صعیداً جرراً

337- فرجام سخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 16 - 1

1 - کسانی که هدایت و انذار های الهی را تکذیب کرده و از آن روی گردان شدند، شقی ترین افراد و گرفتار دشوارترین فرجام اند.

الذی کذب و تولی

آیات پیشین - که سخن از «هدایت» و «انذار» به میان آورده بود - قرینه است بر این که تکذیب و تولی در رابطه با همان امور است.

338- فرجام سخت بخیلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 1

1 - خداوند، بخیلان و زراندوزانی را که تکذیب گر پاداش های الهی اند، به آینده ای سخت دچار و راه گرفتاری به آن را برایشان هموار می سازد.

فسنیسره للعسری

تعبیر «آسان ساختن» در این آیه، لزوماً تعبیری استهزاآمیز نیست؛ زیرا می توان گفت: مراد مهیا ساختن زمینه درافتادن به فرجام سخت است.

339- فرجام سخت ثروت اندوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 1

1 - خداوند، بخیلان و زراندوزانی را که تکذیب گر پاداش های الهی اند، به آینده ای سخت دچار و راه گرفتاری به آن را برایشان هموار می سازد.

فسنیسره للعسری

تعبیر «آسان ساختن» در این آیه، لزوماً تعبیری استهزاآمیز نیست؛ زیرا می توان گفت: مراد مهیا ساختن زمینه درافتادن به فرجام سخت است.

340- فرجام سخت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 10 - 1

1- تهدید شدن کافران سست اندیش و بیهوده گرا، به فرجامی سخت و جانکاه

فارتقب یوم تأتي السماء بدخان مبین

تعبیر «بدخان مبین»، می تواند حکایت از عذاب دنیوی و نیز سختی های صحنه قیامت داشته باشد.

341- فرجام سخت مکذبان پادشاهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 1

1 - خداوند ، بخیلان و زراندوزانی را که تکذیب گر پاداش های الهی اند ، به آینده ای سخت دچار و راه گرفتاری به آن را برایشان

ص: 543

هموار می سازد .

فسنیسره للعسری

تعبیر «آسان ساختن» در این آیه، لزوماً تعبیری استهزاآمیز نیست؛ زیرا می توان گفت: مراد مهیا ساختن زمینه درافتادن به فرجام سخت است.

342- فرجام سد ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 9

9- موانع هجوم یاجوج و ماجوج به همسایگان خود، در آستانه قیامت، منهدم خواهد شد.

فإذا جاء وعد ربِّي جعله دكّاء

343- فرجام سوء ظن به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 13 - 3

3 - بدگمانی به خدا و نصرت های او نسبت به مؤمنان، منتهی به کفر و بی ایمانی *

و ظننتم ظنّ السوء . . . و من لم يؤمن بالله ورسوله

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «من لم يؤمن»، همان مخاطبان «ظننتم..» باشد.

344- فرجام سوء ظن به نصرتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 13 - 3

3 - بدگمانی به خدا و نصرت های او نسبت به مؤمنان، منتهی به کفر و بی ایمانی *

و ظننتم ظنّ السوء . . . و من لم يؤمن بالله ورسوله

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «من لم يؤمن»، همان مخاطبان «ظننتم..» باشد.

345- فرجام شایعه علیه مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 11 - 9

ص: 544

9 - شایعه و وارونه جلوه دادن حقایق در جامعه اسلامی ، هر چند در آغاز موجب نگرانی و احساس خطر می شود ؛ ولی در نهایت با افشا شدن انگیزه شایعه سازان ، به نفع مسلمانان تمام خواهد شد .

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا تحسبوه شرًّا لكم بل هو خير لكم

346- فرجام شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 18

18 - هشدار مسیح (ع) به بنی اسرائیل در مورد فرجام نامیمون شرک

قال المسيح . . انه من يشرك بالله فقد حرم الله عليه الجنة

ظاهراً جمله «انه من يشرك . . .» گفتار حضرت مسیح(ع) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 81 - 1

1 - نرسیدن از پیامد شرک به خدای یگانه و در هراس بودن از شریکان موهوم او، کاری شگفت و نابخردانه است.

و كيف أخاف ما أشركتم و لاتخافون أنكم أشركتم بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 44 - 8

8- پوچی و بی حاصلی و فرجام ناخوشایند ، پی آمد شرک و دنیاپرستی است .

و لم تكن له فئة ينصرونه من دون الله . . هو خير ثواباً و خير عقباً

بیان سرگذشت مرد ثروت مند و پایان خسارت بار و بی حاصل او و سپس تذکر این که خداوند، بهترین پاداش دهنده و فراهم کننده سرانجام نیک برای بندگان است، این نتیجه را در پی دارد که دنیاپرستی و شرک، بدفرجامی و بی حاصلی را در پی خواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 13

13 - شرک ، سرانجامی شوم و ناگوار دارد .

فانظروا كيف كان عقبه الذين .. . كان أكثرهم مشركين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 89 - 5

5 - حق ناپذیران لجوج ، شاهد بازتاب کفر و شرک خویش در فرجامی نه چندان دور

فسوف يعلمون

ص: 545

347- فرجام شرک عبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 2 - 3

3- پرستش غیر خدا، فرجام شوم و نامیمونی را در پی خواهد داشت .

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مَنذِيرٌ

جمله «أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ» حاوی دو معناست: 1.

نهی از پرستش غیر خدا؛ 2. لزوم پرستش خداوند. «انذار» که به معنای ترساندن از فرجامی شوم است، در ارتباط با معنای نخست و بشارت که به معنای مؤذگانی به عاقبتی خوش است، در ارتباط با معنای دوم ایراد شده است. لام در «لکم» لام تقویت و متعلق به «نذیر و بشیر» است.

348- فرجام شقاوتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 12 - 3

3 - فرجام شقاوتمندان، گرفتاری به آتش دوزخ است .

وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى . الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَى

349- فرجام شوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 65 - 4

4 - بنی اسرائیل، آگاه به سرگذشت شوم اصحاب سبت و علل آن هستند .

و لقد علمتم الذين اعتدوا منكم في السبت فقلنا لهم كونوا قردة خسئين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 66 - 4

4 - امت های گنهکار و متمرّد از فرمان خدا، در خطر گرفتار شدن به کیفر های دنیوی و سرنوشتی شوم

فجعلنها نكلا لما بين يديها و ما خلفها

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 119 - 5

ص: 546

5 - مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، راهنمایی انسان ها و تبیین سرانجام نیک مؤمنان و عاقبت شوم کفرپیشگان است .

إنا أرسلناك بالحق بشيراً و نذيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 126 - 19

19 - آتش دوزخ ، جایگاهی نامیمون و عاقبتی شوم است .

و بئس المصیر

«مصیر» جایگاهی است که حرکت بدان جا منتهی می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 5 - 10

10 - عذاب خداوند و سرانجامی شوم در انتظار تکذیب کنندگان و استهزاگران حق (قرآن و دیگر آیات خداوند)

فقد كذبوا بالحق لما جاءهم فسوف يأتيهم أنبؤا ما كانوا به يستهزءون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 10 - 6

6 - تسلی خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) با یادآوری استهزای انبیای گذشته و سرنوشت شوم استهزاکنندگان

و لقد استهزىء برسلى من قبلك فحاق بالذین سخروا منهم ما كانوا به يستهزءون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 9

9 - عذاب قیامت، عاقبت شوم گناهکاران

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 21 - 11

11 - هشدار خداوند به افترا زندگان به او و تکذیب کنندگان آیات الهی و تهدید آنان به سرانجامی شوم

و من أظلم ممن افترى على الله كذبا أو كذب بايته إنه لا يفلح الظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 16

16 - کوتاهی و تفریط در امور دینی و مسؤولیتها، گناه و باری شوم بر دوش انسان است.

قالوا يحسرتنا على ما فرطنا فيها و هم يحملون أوزارهم على ظهورهم ألا ساء ما يزرون

بنابراین که «ما در «ما فرطنا» موصوله و مرجع برای ضمیر «فیها» باشد.

ص: 547

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 45 - 8

8 - فرجام شوم امتهای ظالم گذشته، هشدار الهی به تمامی امتهاست.

فقط دابر القوم الذین ظلموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 47 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور برانگیختن داوری وجدان مشرکان بر چگونگی فرجام آنان در صورت نزول عذاب الهی

قل أرءیتکم . . . هل یهلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 8

8 - خداوند تعیین کننده کیفر و سرنوشت شوم خلافکاران و تفرقه افکنان

إنما أمرهم إلی الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 14، 13

13 - ضرورت بررسی و دقت در فرجام شوم فسادگران و تکذیب کنندگان آیات الهی و رسالت پیامبران

فظلموا بها فانظر کیف کان عقبه المفسدین

14 - تکذیب کنندگان آیات الهی و منکران رسالت انبیا، از مفسدان و در معرض فرجامی شوم هستند.

فظلموا بها فانظر کیف کان عقبه المفسدین

به کارگیری عنوان «مفسدین» برای فرعون و اشرافیان دربارش می تواند به این سبب باشد که آنان آیات الهی را تکذیب کردند و رسالت موسی (ع) را نپذیرفتند. همچنین می تواند برای تبیین ریشه تکذیب آیات الهی و انکار رسالت از سوی آنان باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 145 - 16

16 - خداوند ، فاسقان بنی اسرائیل را به گرفتار آمدن به فرجامی شوم تهدید کرد .

سأوریکم دار الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 163 - 5

5 - توجه دادن یهودیان به فرجام شوم مخالفت با فرمان های الهی ، هدف از پرسش پیامبر (صلی الله علیه و آله) از یهودیان درباره مردم ایله

وسئلهم عن القریه التي كانت حاضره البحر

ص: 548

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 184 - 8

8 - انذار مردم و بیم دادن ایشان از فرجام های شوم ، وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و از شؤن وی

إن هو إلا نذیر مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 16

16 - انذار مردم و آگاه ساختن آنان از عاقبت شوم کفرپیشگان ، از وظایف اساسی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إن أنا إلا نذیر

لام در «لقوم» هم می تواند «لام» تقویت باشد و هم می تواند «لام» انتفاع گرفته شود. بر اساس احتمال اول «قوم» مفعول برای «نذیر و بشیر» خواهد بود و مفاد آیه این است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) مؤمنان را انذار خواهد کرد و به آنان بشارت خواهد داد. و بر اساس دومین احتمال مفعول «نذیر و بشیر» همه مردم هستند و «لقوم یؤمنون» بیان می دارد که تنها مؤمنان از انذارها و بشارتها بهره مند می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 16 - 3

3 - جهنم ، جایگاهی بد و فرجامی شوم

و بئس المصیر

مخصوص به ذم، کلمه جهنم است که به قرینه فراز قبل حذف شده است، یعنی «و بئس المصیر جهنم»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 10

10 - هزیمت و شکست ، فرجام شوم و کیفر قطعی برای تمامی کافران و دشمنان ایستاده در برابر دین الهی

و عذّب الذین کفروا و ذلک جزاء الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 73 - 5

5 - جهنم ، جایگاه کافران و منافقان و فرجامی سخت و دردناک برای آنان

و مأویهم جهنم و بس المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 1

1 - مَثَل و مانند آوردن خداوند ، برای ترسیم فرجام شوم کفران نعمت های خویش

ضرب الله مثلاً قریه .. فکفرت بأنعم الله فأذقها ... بما كانوا يصنعون

ص: 549

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 6 - 9

9- تأسف خوردن بر حال کافران و سرنوشت بد آنان ، حالت قابل تحسین است .

فلعلک بخرع نفسك علی ءاثرهم .. أسفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 2

2 - بازی با حیثیت مؤمنان و بدنام ساختن آنان ، معصیتی بزرگ و دارای فرجامی سخت و دردناک در دنیا و آخرت

إنّ الذین یحبّون أن تشیع الفحشه فی الذین ءامنوا لهم عذاب أليم فی الدنيا و الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 10 - 3، 2

2 - تکذیب پیامبران الهی و بینات آنان عملی زشت و دارای فرجامی ناگوار است .

و جاءتهم رسلهم بالبیّنات فما کان الله لیظلمهم .. ثم کان عقبه الذین أسؤا

3 - تکذیب و استهزای آیات الهی ، بدترین فرجام را دارد .

ثم کان عقبه الذین أسؤا السؤای

بنابر این که «عاقبه» خبر مقدم «کان» و «السؤای» اسم آن و «أن کذبوا» مفعولٌ له فعل «أسأوا» باشد، نکته بالا فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 13

13 - شرک ، سرانجامی شوم و ناگوار دارد .

فانظروا کیف کان عقبه الذین .. کان اکثرهم مشرکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 56 - 1

1 - جهنم ، فرجامی بد و ناگوار

إِنَّ لِلطَّغْيِينَ لَشَرَّ مَنَابٍ . جهنم

برداشت یاد شده از آن جا است که «جهنم» عطف بیان برای «لشرّ مناب» است؛ یعنی، فرجامی بد و ناگوار که عبارت است از جهنم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 8 - 14

14 - عذاب جهنم ، فرجامی بس بد و ناگوار است .

فبئس المصير

ص: 550

«مصیر»، به عاقبت و فرجام امر گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 10

10 - دوزخ ، جایگاهی نامیمون و عاقبتی شوم

و مأویهم جهنم و بش المصیر

350- فرجام شوم ابو لهب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 1 - 2

2- ابولهب ، مورد نفرین و تهدید خداوند ، به گرفتاری در هلاکت و فرجامی زیان بار

و تبّ

فاعل «تبّ»، ابولهب است و نفرین خداوند به شخص او تعلق گرفته است. از آن جا که معنای حقیقی نفرین، درباره خداوند تصور ندارد؛ مراد تهدید و توییح خواهد بود.

351- فرجام شوم استهزاگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 38 - 9

9- نوح (ع) در پاسخ استهزاگران ، آنان را از آینده ای درخور استهزا و در پی دارنده تمسخر خبر داد .

إن تسخروا منا فإنا نسخر منکم كما تسخرون

352- فرجام شوم استهزای انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 16

16- تمسخر پیام وحی و وعده های پیامبران ، دارای فرجامی سخت

فأنا بما تعدنا إن كنت من الصادقين .. وحق بهم ما كانوا يستهزءون

ص: 551

353- فرجام شوم استهزای وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 16

16- تمسخر پیام وحی و وعده های پیامبران ، دارای فرجامی سخت

فأنتا بما تعدنا إن كنت من الصادقين . . . و حاق بهم ما كانوا يستهزءون

354- فرجام شوم اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 9

9- انسان ها نسبت به پیامد و بازتاب شوم دنیوی و اخروی اشاعه فحشا در جامعه ، آگاهی درست و کاملی ندارند .

إنّ الذين يحبّون أن تشيع الفحشه . . . و الله يعلم و أنتم لاتعلمون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مفعول «لاتعلمون» نتیجه و بازتاب کار زشت اشاعه فحشا و فساد جنسی در جامعه باشد.

355- فرجام شوم اصحاب الجنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 17 - 2

2- تهدید خداوند به دچار کردن کافران تکذیب گر صدراسلام ، به سرنوشت شوم و هلاکت بار باغداران یمنی

إنّا بلونهم كما بلونا أصحاب الجنة

356- فرجام شوم اصحاب شمال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 95 - 1

1- برپایی قیامت ، تقسیم شدن مردم به سه دسته (مقربان ، اصحاب الیمین و اصحاب الشمال) و فرجام نیک دو دسته اول و بدفرجامی

دسته آخر ، امری قطعی ، یقینی و غیرقابل تردید است .

إِنَّ هَذَا لَهُو حَقُّ الْيَقِينِ

«هذا» به آنچه در سوره واقعه مطرح شده اشاره دارد و محور آن مطالبی است که در برداشت بالا آمده است. گفتمی است که تعبیر «حَقُّ الْيَقِينِ» از باب اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی، «الْيَقِينِ الْحَقُّ» و حق به معنای ثابت و استوار است. بنابراین «الْيَقِينِ الْحَقُّ»؛ یعنی، یقینی که ثابت است و هرگز تردید در آن راه ندارد.

ص: 552

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 1

1 - منکران آیات الهی که به بردگان ، یتیمان و مسکینان خدمتی نکرده و صبر و ترحم ، را رواج ندهند ، در آخرت گرفتار فرجامی شوم و نکبت بار خواهند شد .

و الذین کفروا بایتنا هم أصحاب المشئمه

«مشأمه» از «شؤم»، نقطه مقابل یُمن (صحاح) گرفته شده است. (العین)

357- فرجام شوم اعراض از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 3 - 5

5- فرجام بی اعتنایی به پیام های قرآن ، هراس انگیز و هولناک است .

إلا تذکره لمن یخشی

خشیت و ترس از خداوند، به معنای هراس از مجازات های او در صورت مخالفت با تذکرات قرآنی است.

358- فرجام شوم افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 9

9 - افترا و دروغ بستن به دیگران ، کاری ناروا و بی عاقبت است .

وقد خاب من افتری

359- فرجام شوم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 8, 1

1 - آگاهی مردم کافر عصر بعثت ، از سرنوشت شوم اقوام کافر پیش از خود

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل

استفهام در «ألم يأتكم»، تقریری است.

2- آگاهی مردم عصر بعثت، از سرنوشت اقوام کافر پیش از خود، از راه اخبار و اطلاعات واصله بود.

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل

ص: 553

مطلب یاد شده، از آمدن تعبیر «نبأ» (خبر) به دست می آید.

8 - سرنوشت شوم اقوام کافر پیشین ، درس آموز و عبرت انگیز است .

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل . . . لهم عذاب أليم

360- فرجام شوم امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 6 - 6

6- اطلاع کافران از عاقبت شوم کفرپیشگان گذشته و عبرت نگرفتن از آنان ، مایه تعجب و شگفتی و نشانه بی خردی آنان است .

و يستعجلونك بالسيئه قبل الحسنه و قد خلت من قبلهم المثلث

آیه شریفه در مقام تعجب و بیان سخافت رأی و خرد کفرپیشگان است و جمله حالیه (و قد خلت . . .) به منزله دلیل برای اثبات آن می باشد. از این رو باید آنان از گرفتار شدن امتهای کفرپیشه گذشته به عقوبتهای الهی مطلع باشند.

361- فرجام شوم اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 93 - 6

6- شعیب (ع) پس از اتمام حجت بر مردم و لجاجت پیشگی آنان ، در انتظار سرنوشت شوم آنان بود .

وارتقبوا إني معكم رقيب

«رقيب» در آیه شریفه به معنای منتظر است.

362- فرجام شوم بخیلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 12 - 3

3 - خداوند ، با آگاه ساختن ثروتمندان بخیل از آینده دشوارشان ، بر آنان اتمام حجت کرده است .

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى

مفاد آیه شریفه این است که نشان دادن راه، وظیفه ما است و پیامد بی اعتنائی بخیلان به هدایت ها، بر عهده خود آنان است.

363- فرجام شوم بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 554

21 - فرجام تلخ یهود بنی نضیر ، مایه عبرت و درس آموزی برای اهل بیث

هو الذی أخرج ... یخربون بیوتهم ... فاعتبروا یا ولی الأبر

364- فرجام شوم پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 23 - 12

12- بیان عاقبت نیک مؤمنان دارای عمل صالح و فرجام شوم پیروان شیطان ، روشی است برای ایجاد انگیزش آدمیان به عاقبت اندیشی .

و برزوا لله جمیعاً فقال الضعفاء للذین استکبروا .. فهل أنتم مغنون عنا من عذاب

365- فرجام شوم توطئه علیه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 13

13 - هشدار خداوند ، به دو همسر خطاکار پیامبر (حفصه و عایشه) ، درباره سرنوشت شوم خیانت به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

همچون سرنوشت همسران نوح و لوط

ضرب الله مثلاً للذین کفروا امرأت نوح .. قیل ادخلا النار مع الذلین

یادآوری خیانت همسران دو پیامبر - پس از نقل ماجرای توطئه دو همسر پیامبر اسلام - می تواند هشدار به آنان باشد.

366- فرجام شوم ثروت اندوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 10، 11، 13

10 - زورمداران و زراندوزان ، دارای فرجامی شوم و ناخوشایند

أولم یعلم أن الله قد أهلک .. من هو أشد منه قوه و أكثر جمعا

11 - سرانجام شوم زورمداران و زراندوزان تاریخ ، درس عبرتی است برای دیگران .

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون من هو أشدّ منه قوّه و أكثر جمعاً

13 - نکوهش قارون از سوی خدا ، به خاطر درس نگرفتن از فرجام شوم زراندوزان پیش از خود

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون من هو أشدّ منه قوّه و أكثر جمعاً

ص: 555

367- فرجام شوم ثروتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 17

17 - ثروت اندوزان قارون صفت و ناسپاس ، در معرض گرفتار شدن به فرجام شوم قارون

فخسفنا به و بداره الأرض . . . ویکائنه لایفلح الکفرون

368- فرجام شوم جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 10 - 5

5 - دوزخ ، جایگاهی نامیمون و عاقبتی شوم

أصحاب النار . . . و بئس المصیر

369- فرجام شوم جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 72 - 12

12 - دوزخ ، جایگاهی بد برای دوزخیان

و بئس المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 19

19- فرجام نیک متقین بهشتی ، غیرقابل قیاس با فرجام سخت دوزخیان

مثل الجنة التي وعد المتقون . . . کمن هو خلد فی النار

370- فرجام شوم حزب شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- حزب و دار و دسته شیطان ، فرجامی جز خسران و زیان ندارند .

ألا إنّ حزب الشیطن هم الخسرون

ص: 556

371- فرجام شوم دشمنان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 5 - 5

5 - ذلت و خواری ، فرجام همه مخالفان خدا و پیامبران در طول تاریخ

كما كبت الذين من قبلهم

372- فرجام شوم دشمنان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 10

10 - دوزخ ، پایان و فرجام شوم دشمنان خدا

و حقّ عليهم القول

الف و لام در «القول» برای عهد ذهنی است و اشاره به سخنی دارد که در آن، وعده عذاب دوزخ داده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 5 - 5

5 - ذلت و خواری ، فرجام همه مخالفان خدا و پیامبران در طول تاریخ

كما كبت الذين من قبلهم

373- فرجام شوم دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 34 - 3

3 - کافران معاند با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در قیامت ، دارای شوم ترین جایگاه و بی راهه ترین مسیر خواهند بود .

الذين .. أولئك شرّ مكاناً وأضلّ سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - دلدارى خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، با ذکر فرجام سخت و ناگوار مخالفان آن حضرت

و لو ترى إذ فرعوا فلا فوت و أخذوا من مكان قريب

ص: 557

374- فرجام شوم دنیاطلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 3 - 14

14- اخطار و هشدار به سرنوشت شوم کافران دنیاطلب، روشی برای بازداشتن از کفر و دنیاطلبی

ربما یوّد الذین کفروا... ذرهم یا کلووا... فسوف یعلمون

375- فرجام شوم رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 42 - 5

5- طرد شدن از لطف و رحمت حق، فرجام شوم فرعونیان و پیشوایان کفر در روز رستاخیز

و جعلنهم أئمة یدعون إلى النار.. و یوم القیمه هم من المقبوحین

376- فرجام شوم زنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 32 - 7

7- عمل ناشایست زنا، دارای فرجامی بد و ناگوار برای فرد و جامعه

و ساء سبیلاً

از جمله «راههای بد» راهی است که منتهی الیه و فرجام آن، ناشایست باشد. بنابراین «ساء سبیلاً» می تواند مشعر به این معنا باشد که: زنا نه تنها خود فاحشه است؛ بلکه راهی است بد که فرجام و پیامد آن برای فرد و جامعه نیز، بد و ناپسند است.

377- فرجام شوم شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 6 - 17

17 - پافشاری بر شرک و روی گردانی از استغفار، در پی دارنده فرجامی زیان بار برای انسان

فاستقيموا اليه واستغفروه وويل للمشركين

ص: 558

378- فرجام شوم طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 55 - 1

1 - طغیانگران ، دچار فرجامی بد

هذا وإن للطغين لشرّ مثاب

«مثاب» به معنای مرجع و بازگشت است و منظور از «لشرّ مثاب» سوء عاقبت و بدفرجامی است.

379- فرجام شوم ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 17 - 9

9- کافران جبّار ، مردمی بدفرجام در دنیا و آخرتند .

و خاب كلّ جبّار عنيد . من ورائه جهنّم و يسقى من ماء صديد ... من ورائه عذاب غليظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 11 - 4,5

4 - هشدار موسی (ع) به خاندان فرعون نسبت به فرجام شوم ستم کاری ، مأموریتی از سوی خداوند

أن ائت .. قوم فرعون ألا يتقون

عبارت «ألا يتقون» مقول برای قول محذوف است؛ یعنی، «فقل لهم ألا يتقون». گفتنی است که مفعول «یتقون» در این آیه حذف شده و تقدیر آن به قرینه آیه قبل چنین است: «ألا يتقون عاقبه ظلمهم».

5 - ظلم و ستم کاری دارای پیامدی شوم و نکبت بار

أن ائت القوم الظلمين . قوم فرعون ألا يتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 52 - 8,10

8 - ستمگران ، دارای سرایی بد (دوزخ) در قیامت

و لهم سوء الدار

10 - پذیرفته نشدن عذر ستمگران ، دوری آنان از رحمت خداوند و جای گرفتن در سرایی بد ، مظهر نصرت الهی به پیامبران و مؤمنان در قیامت

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا .. يَوْمَ يَقُومُ ٱلْأَشْهَد . يَوْمَ لَا يَنْفَعُ ٱلظَّالِمِينَ مَعْذِر

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، بیانگر چگونگی نصرت الهی در قیامت از رسولان و مؤمنان است که در آیه پیش (یوم يقوم الأشهد) به آن اشاره شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 559

23 - سرنوشت شوم ستمگران در قیامت ، هشدار برای متجاوزان به حقوق مردم است .

أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ

کلمه «ألا» - که برای هشدار است - رساننده مطلب بالا می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 59 - 6

6 - فرجام شوم کافران و ستمگران هلاک شده تاریخ ، هشدار به کفرپیشگان و ظالمان هر عصر

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا مِثْلَ ذُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ

آیات پایانی این سوره، در مقام نتیجه گیری از آیات گذشته است که به تفصیل سرنوشت هلاکت بار کافران گذشته تاریخ را بیان داشته است. از این نکته استفاده می شود که تعبیر «مثل ذنوب أصحابهم»، در واقع تذکر و هشدار نهایی به کافران هر عصر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 7 - 6

6 - فرجام بد اخروی در انتظار ستمگران

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

380 - فرجام شوم ظلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 42 - 1

1 - هشدار خداوند به ستمگران درباره سرنوشت شوم ستم پیشگی

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَفْلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ

381 - فرجام شوم عصیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- سرکشی و عصیان پس از انذار و اتمام حجت ، دارای فرجامی شوم

و أمطرنا عليهم مطراً فساء مطر المنذرین

ص: 560

382- فرجام شوم عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 11

11- سرای شوم (دوزخ) از آن کسانی است که پیمان های الهی را نقض کنند و پیوندهایی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده ، نادیده انگارند .

والذین ینقضون عهد الله ... و یقطعون ما أمرالله ... لهم سوء الدار

383- فرجام شوم فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 19

19- هلاکت و بدفرجامی ، تنها از آن فاسقان و پرده دران حریم ارزش ها است .

فهل یرهک إلا القوم الفسقون

384- فرجام شوم فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 11

11 - داستان فرعون ، هامان و قارون ، عبرت آموز و نمونه ای از سرگذشت انسان های بدفرجام و نابودشده

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین کانوا من قبلهم ... فأخذهم ال

385- فرجام شوم فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 5

5 - لزوم مطالعه در سرگذشت فرعونیان و فرجام شوم آنان

فأخذنه ... فانظر کیف کان عقبه الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 42 - 5

5 - طرد شدن از لطف و رحمت حق ، فرجام شوم فرعونیان و پیشوایان کفر در روز رستاخیز

و جعلنهم أئمة يدعون إلى النار . . . و يوم القيمة هم من المقبوحين

ص: 561

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 1

1 - هشدار تهدیدآمیز مؤمن آل فرعون به قوم خود ، از دچار شدن آنان به سرنوشتی شوم بر اثر غفلت و بی توجهی شان به خیرخواهی های او

فستذکرون ما أقول لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 3

3 - سرنوشت هلاکت بار فرعونیان و قوم ثمود ، نمونه ای بارز از برخورد تند و قهرآمیز خداوند با کافران است .

إنّ بطش ربّك . . . فرعون و ثمود

386- فرجام شوم قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 17، 5

5 - پشیمان شدن دنیاطلبان غافل از سخنان نسنجیده روز پیش خویش با دیدن فرجام شوم قارون

و أصبح الذين تمنّوا بمكانه بالأمس يقولون ويكأنّ الله يبسط الرزق لمن يشاء من عباد

برخی از مفسران واژه «وَيَ» را کلمه «تندم» گرفته و گفته اند: این واژه در مقام اظهار پشیمانی به کار می رود.

17 - ثروت اندوزان قارون صفت و ناسپاس ، در معرض گرفتار شدن به فرجام شوم قارون

فخسفنا به و بداره الأرض . . . ويكأنه لايفلح الكفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 11

11 - داستان فرعون ، هامان و قارون ، عبرت آموز و نمونه ای از سرگذشت انسان های بدفرجام و نابودشده

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين كانوا من قبلهم . . . فأخذهم ال

387- فرجام شوم قدرتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 10،11

10 - زورمداران و زراندوزان ، دارای فرجامی شوم و ناخوشایند

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك . . . من هو أشدّ منه قوّه و أكثر جمعاً

ص: 562

11 - سرانجام شوم زورمداران و زراندوزان تاریخ ، درس عبرتی است برای دیگران .

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون من هو أشدّ منه قوّه و أكثر جمعاً

388- فرجام شوم قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 104 - 4

4- فرجام شوم اخروی قوم شرک پیشه ابراهیم نمود عزّت و قهر الهی

و ما كان أكثرهم مؤمنين . وإنّ ربّك لهو العزيز الرحيم

389- فرجام شوم قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 158 - 8

8- فرجام هلاکت بار ثمودیان ، هشداری جدی به همه حق ستیزان

فأخذهم العذاب إنّ في ذلك لآیه

با توجه به لحن تهدیدآمیز آیه و بیان این که علت انتقام گرفتن خداوند از ثمودیان، این بود که بیشتر آنان پذیرای ایمان نبودند (و ما کان اکثرهم مؤمنین)، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 13 - 10

10 - آگاهی مشرکان ، عصر بعثت ، از سرنوشت شوم قوم عاد و ثمود

فقل أنذرتكم صعقه مثل صعقه عاد و ثمود

نظیر و همانند آوردن برای مخاطبان، در صورتی منطقی و قابل قبول است که مخاطب از آن نظیر و همانند اطلاع داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 3

3 - سرنوشت هلاکت بار فرعونیان و قوم ثمود ، نمونه ای بارز از برخورد تند و قهرآمیز خداوند با کافران است .

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ .. فرعون و ثمود

ص: 563

390- فرجام شوم قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 139 - 10

10 - سرنوشت شوم قوم عاد ، هشدارى جدى به همه حق ستيزان

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

لحن تهديدآمیز آیه و بیان این که علت انتقام گرفتن خداوند از عادیان، این مطلب بود که بیشتر آنان از پذیرش ایمان سرباز زدند، بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 13 - 10

10 - آگاهی مشرکان ، عصر بعثت ، از سرنوشت شوم قوم عاد و ثمود

فقل أنذرتكم صعقه مثل صعقه عاد و ثمود

نظیر و همانند آوردن برای مخاطبان، در صورتی منطقی و قابل قبول است که مخاطب از آن نظیر و همانند اطلاع داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 17

17- اظهار نگرانی و هشدار هود (ع) ، نسبت به فرجام شوم قوم خویش و نزول عذاب الهی بر آنان

و اذکر أخوا عاد .. إني أخاف عليكم عذاب يوم عظيم

391- فرجام شوم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 135 - 1

1 - هشدار دادن به کافران به پایان ناخوشایندشان از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل يقوم اعمالوا علی مکانتکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 48 - 9

9- عذاب دردناک ، فرجام و عاقبت کفرپیشگان است .

ثم یمسهم منا عذاب الیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 2 - 7

7- کافران به قرآن و کافرانی که تصمیم به ماندن در ظلمت ها گرفته اند ، فرجامی بس ناگوار دارند و در عذابی سخت گرفتار

ص: 564

خواهند شد .

وویل للكفرین من عذاب شدید

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که مراد از کافران در این آیه، به قرینه آیه قبل، کسانی هستند که کتاب خدا را نپذیرفتند و از ظلمتها خارج نشدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 17 - 9

9- کافران جبّار ، مردمی بدفرجام در دنیا و آخرتند .

و خاب کلّ جبّار عنید . من ورائه جهنّم و یسقی من ماء صدید ... من ورائه عذاب غلیظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 3 - 14، 12

12- گرفتار شدن به سرنوشت شوم ، تهدید خداوند به کافران هدایت ناپذیر

ذرهّم ... فسوف یعلمون

براشت فوق، بنابراین احتمال است که مفعول به و متعلق علم در «یعلمون» عاقبت امر و سرنوشت آنان باشد.

14- اخطار و هشدار به سرنوشت شوم کافران دنیاطلب ، روشی برای بازداشتن از کفر و دنیاطلبی

ربما یوّد الذین کفروا ... ذرهّم یا کلّوا و ... فسوف یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 6 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) به جهت سرنوشت و پایان بد کافران ، در رنج و تأسفی عمیق بود .

فلعلک یخع نفسک علی ءاثرهم إن لم یؤمنوا بهذا الحدیث أسفًا

مراد از «آثار» می تواند عاقبت و نتیجه ای باشد که بر ایمان نیاوردن به قرآن (إن لم یؤمنوا بهذا الحدیث) مترتب می شود. بر این اساس «باخع نفسک عن اثرهم» یعنی: ای [پیامبر!] خود را به خاطر آثار ناشایستی که کفر آنان در پی دارد، در رنج و مشقتی کشنده، قرار می دهی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 49 - 1

1 - کافران و مشرکان ، دارای فرجامی شوم در جهان آخرت

قل یاٰیها الناس إنّما أنا لکم نذیر

مراد از «الناس» مردم مشرک و بت پرست است. «نذیر» به معنای «منذر» می باشد. و «انذار» (مصدر «منذر») به معنای اخطار کردن و ترسانیدن از عواقب امری، پیش از فرارسیدن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 72 - 10

ص: 565

10 - آتش دوزخ ، وعده الهی به کافران و سرانجام شوم آنان

النار وعدها الله الذین کفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 57 - 6

6 - فرجام و سرنوشت کافران ، فرجام و سرنوشتی بد و ناخوشایند

الذین کفروا .. مأویهم النار و لبس المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 34 - 3

3 - کافران معاند با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در قیامت ، دارای شوم ترین جایگاه و بی راهه ترین مسیر خواهند بود .

الذین .. أولئک شرّ مکائناً و أضلّ سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 18 - 2

2 - فرجام ناگوار کافران و عاقبت نیکوی مؤمنان ، علامت برابر نبودن آنان با یکدیگر است .

فذوقوا بما نسیتم لقاء یومکم .. فلا تعلم نفس ما أخفی لهم ... أفمن کان مؤمناً کم

«فاء» در «أفمن» تفریع بر آیات سابق است که در آنها از کافران و مؤمنان و فرجام و عاقبتشان سخن گفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 4

4 - مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تبیین سرانجام نیک مؤمنان و عاقبت شوم کفرپیشگان است .

إنا أرسلنک بالحقّ بشیراً و نذیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 73 - 2,3

2 - کافران لجوج انداز شده از سوی رسولان الهی ، به سرنوشت شومی دچار شدند .

فانظر کیف کان عقبه المنذرین

توصیه خداوند به نگرستن در سرنوشت کافران لجوج انداز شده از سوی پیامبران، گویای این حقیقت است که سرنوشت آنان، چنان شوم بوده که می تواند مایه درس آموزی و شایسته دقت و مطالعه باشد.

3 - لزوم تأمل و اندیشه در سرنوشت شوم کافران متعصب و لجوجی که از سوی پیامبران پیشین انداز شده اند .

و لقد أرسلنا فيهم منذرين . فانظر كيف كان عقبه المنذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 8 - 4

ص: 566

4 - تهدید مستکبران کفرپیشه از سوی خداوند ، به عذابی سخت و بدفرجام

فبشره بعذاب أليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 59 - 6

6 - فرجام شوم کافران و ستمگران هلاک شده تاریخ ، هشدارى به کفرپیشگان و ظالمان هر عصر

فإن للذين ظلموا ذنوبًا مثل ذنوب أصحابهم

آیات پایانی این سوره، در مقام نتیجه گیری از آیات گذشته است که به تفصیل سرنوشت هلاکت بار کافران گذشته تاریخ را بیان داشته است. از این نکته استفاده می شود که تعبیر «مثل ذنوب أصحابهم»، در واقع تذکر و هشدارى نهایی به کافران هر عصر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 60 - 1

1 - کفرپیشگان ، دارای سرنوشتى تأسف بار هنگام فرا رسیدن وعده های خداوند

فويل للذين كفروا من يومهم الذى يوعدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 17 - 6

6 - مقایسه فرجام نیک تقوایپیشگان با سرنوشت شوم کافران ، شیوه بهینه هدایت خلق

اصلوها... إنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ

از این که خداوند در هدایت خلق، به ترسیم هر دو فرجام پرداخته است؛ مطلب بالا برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 45 - 5

5 - فرجام شوم و هلاکت بار ، درکمین کافران [در دنیا ، هنگام مرگ و یا در آخرت]

يلقوا يومهم الذى فيه يصعقون

تعبیر «الذی فیه یصعقون» (روزی که در آن بیهوش خواهند افتاد)، نشان دهنده سختی حال کافران به هنگام واقعه عذاب است. گفتنی است که مراد از روز عذاب، می تواند روز عذاب استیصال، یا روز عذاب قیامت و یا هنگام مرگ باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 61 - 3

3 - ترنم کافران به ترانه ها ، به جای گریستن بر فرجام شوم خویش *

و تضحکون و لاتبکون . و أنتم سمدون

بنا به گفته برخی از مفسران در معنای «سامد»، تغنی و آوازه خوانی نیز نهفته است.

ص: 567

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 6 - 4

4 - قیامت ، روز فراخوانی کافران هواپرست به فرجامی بس ناخوشایند برای ایشان

یوم یدع الداع إلى شیء نکر

«نکر» به امر سخت ناخوشایند و مشقت بار گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 8 - 4

4 - پی بردن کافران به دشواری شرایط و فرجام خویش ، از نخستین لحظه های رستاخیز

يقول الكفرون هذا يوم عسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 6 - 3

3 - دوزخ ، جایگاهی نامیمون و سرانجامی شوم برای کافران

و بس المصیر

«مصیر»، جایگاهی است که حرکت بدان جا منتهی می شود.

392- فرجام شوم کافران پیرو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 10

10- تبعیت بی چون و چرا از رهبران مستکبر ، در پی دارنده بدفرجامی پیروان

فقال الضعفوا للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعا فهل أنتم مغنون عنا من عذاب ال

393- فرجام شوم کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - کفر به خداوند و روی گردانی از عبادت او، ظلمی بدفرجام

لیعبدون... فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا... فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمْ

برداشت بالا از آن جا است که در این آیه و آیه قبل، کفر و ظلم هم سنخ شناخته شده و در قبال «لیعبدون» مطرح گشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 568

18 - طور - 52 - 45 - 7

7 - کفرورزی ، دارای فرجامی سخت و هلاکت بار

فذرهم حتی یلقوا یومهم الذی فیہ یصعقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 47 - 5

5 - برخی از کافران ، مصرّ بر کفر خویش ، به رغم آگاهی کامل از نتایج شوم آن

ولکنّ اکثرهم لایعلمون

مفهوم «اکثرهم» این است که اقلیتی آگاه و معاند وجود دارند که به رغم آگاهی داشتن، گام در مسیر کفر می نهند.

394- فرجام شوم کفران کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 2

2- سرنوشت شوم ناسپاسان و قدرناشناسان نعمت های الهی ، شایسته تأمل و تفکر و درخور پند و درس آموزی

ألم تر إلى الذین بدّلوا نعمت الله کفرًا و أحلّوا قومهم دار البوار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 17

17 - ثروت اندوزان قارون صفت و ناسپاس ، در معرض گرفتار شدن به فرجام شوم قارون

فخسفنا به و بداره الأرض . . . ویکائنه لایفلح الکفرون

395- فرجام شوم گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 102 - 9

9 - اعراض کنندگان از قرآن ، مجرمانی بد فرجامند .

ءاتینک . . من أعرض ... و نحشر المجرمین یومئذ زرقاً

396- فرجام شوم متجاوزان از حدود خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 569

1 - کسانی که حدود الهی را محترم نمی شمردند ، فرجامی شوم و ذلت بار خواهند داشت .

و تلك حدود الله .. إن الذين يحادون الله ورسوله كبتوا

در صورتی که آیه بالا، ادامه آیه قبل و در ارتباط با آن باشد، برداشت بالا به دست می آید.

397- فرجام شوم متکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 29 - 10

10- جایگاه متکبران ، بد جایگاهی است .

فلبس مثنوی المتکبرین

«مثنوی» اسم مکان از «ثوی» به معنای اقامت گاه است.

398- فرجام شوم مخالفان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 10

10 - مخالفان و تکذیب کنندگان انبیای الهی ، در زندگی دنیایی نیز دارای فرجامی بد و عبرت آموزانند .

فانتقمنا منهم فانظر كيف كان عقبه المکذبین

399- فرجام شوم مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 8 - 4

4 - تهدید مستکبران کفرپیشه از سوی خداوند ، به عذابی سخت و بدفرجام

فبشره بعذاب أليم

400- فرجام شوم مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 22 - 4

4- مورد نکوهش واقع شدن، و بی حامی گردیدن، فرجام حتمی شرک است .

ص: 570

لا تجعل مع الله . . . فتتعد مذموماً مخذولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 49 - 1

1 - کافران و مشرکان ، دارای فرجامی شوم در جهان آخرت

قل يأيها الناس إنما أنا لكم نذير

مراد از «الناس» مردم مشرک و بت پرست است. «نذیر» به معنای «منذر» می باشد. و «انذار» (مصدر «منذر») به معنای اخطار کردن و ترسانیدن از عواقب امری، پیش از فرارسیدن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 68 - 3

3 - فرجام کار مشرکان ، فرجامی شوم و ناگوار

وإن جدلوک فقل الله أعلم بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 42 - 2

2 - مشرکان ، از سوی خداوند به فرجامی ناخوشایند ، تهدید شدند .

إنّ الله يعلم ما يدعون من دونه من شیء

خبر دادن به این که خداوند، آگاه از چیزهایی است که مشرکان به عنوان خدا و معبود گرفته اند، کنایه از تهدید خود مشرکان است.

401- فرجام شوم مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 17

17- مشرکان مکه ، مورد تهدید خداوند به فرجامی شوم

وقال الذين أشركوا . . . فسيروا في الأرض فانظروا كيف كان عقبة المكذبين

بنابراین احتمال که مخاطبان امر «سیروا» مشرکان مکه اند استفاده می شود که دعوت از آنان برای سیر و سفر در زمین جهت مطالعه سرانجام تکذیب کنندگان انبیا پس از بازگویی دیدگاه آن مشرکان در باره خداوند، هشدار می است به آنان.

402- فرجام شوم معرضان از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 571

9- اعراض کنندگان از قرآن ، مجرمانی بد فرجامند .

ءاتینک . . . من أعرض . . . و نحشر المجرمین یومئذ زرقاً

403- فرجام شوم مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- رعد - 13 - 25 - 12

12- آنان که در زمین فساد می کنند ، به سرایی شوم (دوزخ) گرفتار خواهند شد .

و الذین . . . یفسدون فی الأرض . . . لهم سوء الدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 10

10 - مفسدان ، دارای فرجامی شوم

فانظر کیف کان عقبه المفسدین

404- فرجام شوم مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 1

1 - منکران آیات الهی که به بردگان ، یتیمان و مسکینان خدمتی نکرده و صبر و ترحم ، را رواج ندهند ، در آخرت گرفتار فرجامی شوم و نکبت بار خواهند شد .

و الذین کفروا بآیتنا هم أصحاب المشئمه

«مشأمه» از «شؤم»، نقطه مقابل یُمن (صحاح) گرفته شده است. (العین)

405- فرجام شوم مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- مطالعه آثار باقیمانده از تکذیب کنندگان انبیا، گویای عاقبت شوم آنان و گرفتار آمدنشان به عذاب های الهی است .

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

11- خداوند ، تکذیب کنندگان رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به فرجام شوم و گرفتار آمدن به عذاب استیصال تهدید کرد .

ص: 572

أفلم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 25 - 10

10 - مخالفان و تكذيب كنندگان انبيای الهی ، در زندگی دنیایی نیز دارای فرجامی بد و عبرت آموزانند .

فانتقمنا منهم فانظر كيف كان عقبه المكذبين

406- فرجام شوم مكذبان دين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - طور - 52 - 29 - 4

4- ترسيم فرجام نيك متقين و سرنوشت شوم تكذيب كنندگان دين ، از وظايف رهبران الهی

فذكر

ظاهراً موضوع تذكّر، مطالبی است که در آیات پیشین در مورد فرجام نیک مؤمنان و سرنوشت شوم کافران آمده است.

407- فرجام شوم مكذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - نبا - 78 - 5 - 1

1 - فرجامی بسیار سخت ، در انتظار منکران معاد

ثمّ کلاً سیعلمون

«ثمّ» برای تراخی است و مراد از آن در آیه شریفه، تراخی رتبی است؛ یعنی، آینده منکران معاد، مرحله‌ای دارد که یکی از دیگری دشوارتر خواهد بود.

408- فرجام شوم منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 84 - 15

15 - انحراف از مسیر حق و مردن در حال فسق ، فرجام شوم منافقان

و ماتوا وهم فسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 573

18 - مجادله - 58 - 16 - 5

5 - منافقان ، دارای فرجامی بس شوم و ناگوار

فلهم عذاب مهين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 19 - 7

7 - منافقان ، محکوم به فرجامی شوم و عاقبتی خسارت بار

أولئك حزب الشيطان إلا إن حزب الشيطان هم الخسرون

409- فرجام شوم ولایت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 4 - 5

5- گرفتار شدن به عذاب دوزخ ، سرنوشت محتوم و فرجام شوم کسی است که خود را در قلمرو ولایت شیطان قرار دهد و از او پیروی کند

كتب عليه أنه من تولاه... ويهديه إلى عذاب السعير

410- فرجام شوم هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 11

11 - داستان فرعون ، هامان و قارون ، عبرت آموز و نمونه ای از سرگذشت انسان های بدفرجام و نابودشده

أولم يسيرا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين كانوا من قبلهم... فأخذهم ال

411- فرجام شوم هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 8

8 - هدایت ناپذیران ، فرجامی شوم در قیامت خواهند داشت .

ثم هو يوم القيمة من المحضرين

ص: 574

412- فرجام شوم یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 6

6 - تهدید یهودیان از سوی خداوند ، به فرجام بد و ناگوار اخرویشان

إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفْرُونَ مِنْهُ... فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

413- فرجام شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 20

20 - جایگاه ابدی جنیان اغواگر (شیطانها) و انسانهای پیرو ایشان آتش دوزخ است.

قال النار مثویکم خلدین فیها

«مثوی» اسم مکان و به معنی جایگاه و محل استقرار است. (راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 85 - 4

4 - دوزخ ، سرنوشت مشترک شیطان ها و انسان های پیرو آنان

لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبَعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ

414- فرجام شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 11

11- بت پرستان ، هم سو با شیطانند و سرنوشت آنان هم سان فرجام او است .

فتکون للشیطن ولیاً

«ولی» از ماده «وَلَّى» (نزدیک شدن یا در پی درآمدن) مشتق است و جمله «فتکون...» حاکی از آن است که سرنوشت بت پرستان و

شیطان، نزدیک به هم و در یک ردیف است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 1

1 - شیطان و پیروان کافر او، دارای فرجامی همگون و هر دو مخلد در آتش

فكان عقبتهما أنّهما فى النار خلدین فیها

ص: 575

415- فرجام صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 11

11- پیروزی نوح (ع) و یارانش بر مخالفان، نشان و دلیلی بر غلبه نهایی تقوایندگان مقاوم و صبور، بر کفرپیشگان است.

تلك من أنباء الغيب .. فاصبر إن العقبه للمتقين

416- فرجام صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 107 - 1

1- بوستان های فردوس، منزل گاهی تضمین شده برای نیک کرداران مؤمن به آیات الهی و قیامت است.

إن الذين آمنوا .. نزلاً

متعلق ایمان در «آمنوا» به قرینه آیات قبل - که درباره کفر به آیات و لقای پروردگار بود - ایمان به آیات و قیامت است. «فردوس» یعنی «وادی سرسبز». برخی از زبان شناسان، آن را کلمه ای رومی می دانند که به زبان عرب وارد شده است (تاج العروس) کلمه «نزل» در معانی «منزل» و «وسایل پذیرایی» و... استعمال می شود. برداشت یاد شده، براساس معنای نخست است. فعل ماضی (کانت) درباره حوادث آینده، بر وقوع حتمی و تضمین شده آن حوادث دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 12 - 1

1 - خداوند، آگاه ساختن انسان ها را با خوبی و بدی و رساندن خوبان و بدکاران را به فرجام شایسته آنان، بر خود لازم شمرده است.

إنّ علينا للهدی

«هدی» مصدر و به معنای ارشاد و راهنمایی است (قاموس). مراد از هدایت ممکن است اعم از هدایت فطری و تشریحی و نیز رساندن به مقصد باشد. جملات «سنیّره لیسری» و «سنیّره للعسری» (در آیات پیشین) مؤید تعمیم است.

417- فرجام صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - « الله » ، هدف نهایی « صراط مستقیم »

إلى صراط مستقیم . . . ألا إلى الله تصیر الأمور

ص: 576

418- فرجام طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 56 - 4

4 - آتش دوزخ ، بستر و آرامگاه طغیانگران

إِنَّ لِلطَّغْيِينِ . . . جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبئسَ المهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 59 - 1

1 - پیروان طغیان ، به سرنوشت خود آنان دچار گشته و به جایگاه آنان وارد می شوند .

هذا فوج مقتحم معکم لامرحبًا بهم

«فوج» به معنای جماعت و «مقتحم» (از ماده «اقتحام») به معنای وارد شدن در کار شدید است. گفتنی است مقصود از «فوج» - به قرینه «معکم» و آیه بعد - پیروان طغیان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 22 - 1

1 - جهنم ، فرجام طغیانگران فرورفته در گناه است .

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ . . . لِلطَّغْيِينِ مَابًا

«طغیان»؛ یعنی، بی اندازه در معصیت پیش رفتن (مفردات راغب). «مآب» اسم مکان و از «أوب» به معنای رجوع گرفته شده است و فرجام هر کس را از آن جهت مآب و مرجع گویند که خود، از پیش آن را فراهم ساخته است.

419- فرجام ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 20,21

20 - آتش دوزخ ، جایگاه و فرجام شوم ستم پیشگان

و ماویهم النار و بئس مثوی الظالمین

21- کافران ، ستم پیشگانی شوم فرجام

سنلقى فى قلوب الذين كفروا الرعب . . . وبئس مثوى الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 10 - 7

ص: 577

7- آتشی سوزان و برافروخته ، فرجام پایمال کنندگان اموال یتیمان

انّ الذّین یاکلون اموال الیتامی ظلماً . . . و سیصلون سعیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 45 - 8

8- فرجام شوم امتهای ظالم گذشته، هشدارى الهی به تمامی امتهاست.

فقطّع دابر القوم الذین ظلموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 3

3- ستم پیشگان ، به آتش دوزخ در خواهند افتاد .

فتمسکم النار

جمله «فتمسکم النار» بیان می کند که اتکای بر ستمگران، در پی دارنده آتش است. این معنا می رساند که خود ستمگران نیز به آتش در خواهند افتاد. تعبیر «فتمسکم» می تواند اشاره به این نکته باشد که: ستمگران آتش هستند و با اعتماد و تکیه به آنان، آتش با شما تماس پیدا خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 28 - 12

12 - گرفتار شدن به خشم و قهر الهی ، فرجام کار ستم پیشگان

فقل الحمد لله الذی نجّنا من القوم الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 9

9 - هلاکت و نابودی ، فرجام ملت های ذلت پذیر و پیرو کفر و ستم

فاستخفّ قومه . . . فأغرقنهم أجمعین

از این که فرعونیان با ضعف و زبونی در برابر دستگاه جبار فرعونی سرانجام به هلاکت رسیدند، مطلب بالا استفاده می شود.

420- فرجام عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 2 - 3

3- پرستش غیر خدا، فرجام شوم و نامیمونی را در پی خواهد داشت .

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ

جمله «أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ» حاوی دو معناست: 1. نهی از پرستش غیر خدا؛ 2. لزوم پرستش خداوند. «انذار» که به معنای

ص: 578

ترساندن از فرجامی شوم است، در ارتباط با معنای نخست و بشارت که به معنای مزدگانی به عاقبتی خوش است، در ارتباط با معنای دوم ایراد شده است. لام در «لکم» لام تقویت و متعلق به «نذیر و بشیر» است.

421- فرجام عصیان از انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 98 - 7

7- آتش دوزخ، فرجام پیروی نکردن از رسولان الهی است.

و لقد أرسلنا موسى... إلى فرعون و ملائیه فاتبعوا أمر فرعون... و بسّ الورد المور

422- فرجام عصیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 66 - 4

4- امت های گنهکار و متمرّد از فرمان خدا، در خطر گرفتار شدن به کیفر های دنیوی و سرنوشتی شوم

فجعلنها نکلا لما بین یدیهما و ما خلفها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 14 - 7

7- بهره مندی مطیعان از بهشت و گرفتاری عصیانگران در آتش، به اراده و خواست خداست.

و من یطع الله... یدخله جنات... و من یعص الله... یدخله ناراً

423- فرجام علاقه به لذایذ مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 3 - 13

13- سرانجام تداوم کفر و غوطه‌پوری در لذت های دنیا، پشیمانی است.

ربما یوّد الذین کفروا لو کانوا مسلمین. ذرهم یا کلوا... فسوف یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 579

30 - توجه به عاقبت و فرجام کارها ، از معیارهای ارزشگذاری آنها

ذلک خیر و احسن تاویلا

خداوند، عاقبت نیک و فرجام خوش «اطاعت از خدا و ..» را ملاک لزوم عمل به آنها قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 122 - 8

8 - توجه انسانها به فرجام اعمال خود ، بازدارنده ایشان از بدیها و ترغیب کننده آنان به نیکیهاست .

و من یتخذ الشیطن ولیاً من دون الله فقد خسر . . . و الذین ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 5,6,7

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به درخواست از خداوند برای توفیق انجام هر عملی از آغاز تا فرجام ، بر اساس نیتی خالص و آمیخته با صدق و راستی

و قل رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق

6- ورود در کارها به صدق و راستی و خروج از آن به درستی ، نیازمند استمداد از خدا

و قل رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق

7- درخواست توفیق از خداوند در نوافل و نماز شب ، برای ورود در کارها به صدق و راستی و خروج از آن به راستی و درستی ، امری مطلوب و پسندیده است .

و من الیل فتهجد به نافلة لک . . . و قل رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 76 - 2

2 - فرجام همه کارها در اختیار خداوند است .

وإلى الله ترجع الأمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 35 - 1

1 - تمام انسان ها ، در صحنه قیامت حاضر شده ؛ کردار های فراموش گشته خویش و اهداف آن تلاش ها را به خاطر خواهند آورد .

یوم یتذکر الإنسن ما سعی

«ما» در «ما سعی» موصول و عائد آن حذف شده است؛ یعنی، «ما سعی له». این تعبیر بر اهدافی منطبق است که سعی انسان، برای دستیابی به آن بوده است. ممکن است «ما» مصدریه باشد؛ یعنی، «سعیه». در این صورت آنچه به یاد انسان خواهد آمد، نفس سعی و تلاش او است.

ص: 580

425- فرجام عمل پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 7 - 15

15- « قال الرضا (ع) في قول الله عزّوجلّ: « إن أحسنتم لأحسنتم لأنفسكم وإن أسأتم فلها » : إن أحسنتم لأحسنتم لأنفسكم وإن أسأتم فلها ربّ يغفر لها ;

امام رضا(ع) در باره سخن خداوند عزّوجلّ «إن أحسنتم لأحسنتم لأنفسكم وإن أسأتم فلها» فرمود: اگر نیکویی کنید، برای خودتان نیکویی کرده اید و اگر بدی کنید، پس برای آن پروردگاری هست که آن را می بخشد».

426- فرجام عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 1

1 - لزوم خوف آدمی از فرجام اعمال ناشایست خویش در قیامت

و اتّقوا يوماً ترجعون فيه الى الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 286 - 5

5 - بازگشت نتایج اعمال نیک و بد انسان ، به خود او

لها ما كسبت و عليها ما اكتسبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 6

6 - غافل بودن از حقیقت و بیم نداشتن از فرجام کردار ناروا ، طغیان گری است .

إنّه طغى . . . لعلّه يتذکر أو یخشی

خداوند، برای بازداشتن فرعون از طغیان، به موسی و هارون(ع) راه ایجاد تذکر و خشیت را می آموزد. بنابراین نبود این دو خصلت، مایه طغیان گری فرعون بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 103 - 4

4 - جاودانگی در عذاب دوزخ، فرجام زیان کاران فاقد عمل صالح و گران وزن

و من خفت موزینه .. فی جهنم خلدون

ص: 581

427- فرجام غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 20 - 2

2 - دوزخ ، فرجام نهایی فاسقان و غافلان از یاد خدا و خویش

و لا تكونوا كالذين نسوا الله .. أولئك هم الفسقون. لایستوی أصحاب النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 9 - 8

8 - دلپستگان به مال و اولاد ، غافل از یاد خدا و دارای فرجامی خسارت بار

و من يفعل ذلك فأولئك هم الخسرون

428- فرجام غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 9

9 - غزوه احزاب ، بدون درگیری نظامی عمده ، به سود مسلمانان پایان یافت .

وردّ الله الذين كفروا بغیظهم لم ينالوا خیرًا و كفى الله المؤمنین القتال

429- فرجام غفلت از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 9

9 - تباهی و هلاکت ، فرجام بی توجهی به آخرت و بی اعتنائی به جزای اعمال است .

فلایصدنک عنها .. فتردی

«تردی» از «ردی» به معنای هلاکت مشتق است و پی آمد شبهه افکنی های منکران معاد را بیان می کند.

430- فرجام غفلت از پاداش عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 9

9 - تباهی و هلاکت ، فرجام بی توجهی به آخرت و بی اعتنائی به جزای اعمال است .

ص: 582

فلا یصدنک عنها .. فتردی

«تردی» از «ردی» به معنای هلاکت مشتق است و پی آمد شبهه افکنی های منکران معاد را بیان می کند.

431- فرجام غفلت از کیفر عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 9

9- تباهی و هلاکت ، فرجام بی توجهی به آخرت و بی اعتنایی به جزای اعمال است .

فلا یصدنک عنها .. فتردی

«تردی» از «ردی» به معنای هلاکت مشتق است و پی آمد شبهه افکنی های منکران معاد را بیان می کند.

432- فرجام فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 20 - 2

2- دوزخ ، فرجام نهایی فاسقان و غافلان از یاد خدا و خویش

و لا تكونوا کالذین نسوا الله .. أولئک هم الفسقون. لایستوی أصحاب النار

433- فرجام فاسقان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 145 - 16

16 - خداوند ، فاسقان بنی اسرائیل را به گرفتار آمدن به فرجامی شوم تهدید کرد .

سأوریکم دار الفسقین

434- فرجام فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 10

10 - فرعون و بزرگان دربارش به عاقبتی شوم گرفتار شدند .

فانظر كيف كان عقبه المفسدين

ص: 583

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 102 - 9

9- هشدار موسی (ع) به فرعون نسبت به فرجام هلاکت بار وی

وإني لأظنك يفرعون مثبورًا

«ثبور» به معنای هلاکت و فساد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 3

3 - خداوند ، فرعون و لشگریان وی را در دریا غرق کرد .

فأخذنه و جنوده فنبذنهم فی الیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 40 - 7

7 - فرجام حق ناپذیری فرعون ، فرجامی ملامت بار

فنبذنهم فی الیم و هو ملیم

«ملیم» بر کسی اطلاق می شود، که سزاوار سرزنش باشد.

435- فرجام فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 10

10 - فرعون و بزرگان دربارش به عاقبتی شوم گرفتار شدند .

فانظر کیف کان عقبه المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 3

3 - خداوند ، فرعون و لشگریان وی را در دریا غرق کرد .

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 56 - 2، 1

1 - سرنوشت فرعونیان در تاریخ ، مایه عبرت برای آیندگان

فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْآخِرِينَ

2 - بیان فرجام فرعونیان ، هشدارى به مستکبران و اشراف مشرک مکه

ص: 584

فجعلنهم سلفاً و مثلاً للأخريين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - بروج - 85 - 18 - 4

4 - فرجام فرعونيان و قوم ثمود ، نشانگر حاکميت اراده خداوند و ناتواني سپاه کفر از رويارويي با او است .

فَعَالٍ لَمَا يَرِيدُ... فرعون و ثمود

436- فرجام قاتل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 32 - 31

31 - جاياگاه قاتل يک انسان در جهنم ، همان جاياگاه قاتل همه انسانهاست ، اگر چه عذابشان متفاوت است .

من قتل نفساً بغير نفس او فساد في الارض فكانما قتل الناس جميعاً

امام باقر(ع) در پاسخ سؤال از معنای آيه فوق فرمود: يوضع في موضع من جهنم .. لو قتل الناس جميعاً انما كان يدخل ذلك المكان قلت: فانه قتل آخر؟ قال: يضاعف عليه.

کافی، ج 7، ص 271، ح 1؛ نورالثقلين، ج 1، ص 619، ح 150.

437- فرجام قارون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 82 - 13

13 - اعتراف آرزوکنندگان ثروت قارونی به لطف و رحمت خداوند در حق ایشان ، به خاطر گرفتار نساختن آنان به سرنوشت قارون (فرو بردن آنان در زمين)

لولا أن منّ الله علينا لخسف بنا

438- فرجام قدرتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6- هلاکت ، سرنوشت محتوم همه توان مندان حق ستیز تاریخ

و کم اهلکنا .. هل من محیص

ص: 585

439- فرجام قصه افک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 11 - 8

8 - توطئه « افک » ، در نهایت با افشا شدن نیت و انگیزه بدخواهان و برملا شدن چهره کریمه آنان ، به نفع مسلمانان به پایان رسید .

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ .. لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ

440- فرجام قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 6، 2

2 - اطلاع مردم عصر پیامبر از سرنوشت قوم نوح ، عاد ، ثمود ، ابراهیم ، اصحاب مدین و شهر های زیر و رو شده پیشینیان (قوم لوط و ..) .

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ .. وَالْمُؤْتَفِكَةِ

استفهام در «ألم يأتهم» برای توبیخ است. سرزنش منافقان و کافران به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت پیشینیان، رسای به این حقیقت است که آنان از سرگذشت پیشینیان آگاهی داشتند.

6 - منافقان ، در معرض نزول عذاب الهی و مبتلا شدن به سرنوشت قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم و اصحاب مدین

وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ .. أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ ... وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ

441- فرجام قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 6، 2

2 - اطلاع مردم عصر پیامبر از سرنوشت قوم نوح ، عاد ، ثمود ، ابراهیم ، اصحاب مدین و شهر های زیر و رو شده پیشینیان (قوم لوط و ..) .

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ .. وَالْمُؤْتَفِكَةِ

استفهام در «ألم يأتهم» برای توبیخ است. سرزنش منافقان و کافران به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت پیشینیان، رسای به این حقیقت

است که آنان از سرگذشت پیشینیان آگاهی داشتند.

6 - منافقان ، در معرض نزول عذاب الهی و مبتلا شدن به سرنوشت قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم و اصحاب مدین

وعد الله المنفقين . . . ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح ... و أصحاب مدین

ص: 586

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 95 - 5

5- سرنوشت و فرجام مردم مدین (قوم شعیب) همانند سرنوشت ثمودیان (قوم صالح) شد .

أَلَا بُعْدًا لِمَدِينٍ كَمَا بَعَدَتْ ثَمُودُ

تشبیه در جمله «أَلَا بُعْدًا ..» - علاوه بر بیان همسانی هلاکت مردم مدین با هلاکت قوم ثمود - ناظر به سخن شعیب(ع) - که در آیه 89 مطرح شد - نیز می باشد. آن حضرت مردم خویش را به سرنوشتی همانند سرنوشت یکی از اقوام گذشته هشدار داد. آیه مورد بحث بیان می دارد که آن قوم، قوم صالح (ثمودیان) بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 6

6 - آگاهی کامل مؤمن آل فرعون ، از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ .. دَابَّ قَوْمِ نُوحٍ ... وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 4

4 - فرجام فرعونیان و قوم ثمود ، نشانگر حاکمیت اراده خداوند و ناتوانی سپاه کفر از رویارویی با او است .

فَعَالٍ لَمَا يَرِيدُ .. فرعون و ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 9 - 6

6 - خداوند ، تهدیدکننده کافران عصر بعثت ، به فرجامی نظیر هلاکت قوم ثمود

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ .. وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ

442- فرجام قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- صالح (ع) از قوم خویش خواست تا سرنوشت شوم قوم عاد را همواره به یاد داشته باشند .

و اذکروا إذ جعلکم خلفاء من بعد عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 6، 2

2 - اطلاع مردم عصر پیامبر از سرنوشت قوم نوح ، عاد ، ثمود ، ابراهیم ، اصحاب مدین و شهر های زیر و رو شده پیشینیان (قوم لوط و ..)

ص: 587

ألم يأتهم نبأ الذين من قبلهم قوم نوح . . . و المؤتفكت

استفهام در «ألم يأتهم» برای تویخ است. سرزنش منافقان و کافران به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت پیشینیان، رسای به این حقیقت است که آنان از سرگذشت پیشینیان آگاهی داشتند.

6 - منافقان ، در معرض نزول عذاب الهی و مبتلا شدن به سرنوشت قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم و اصحاب مدین

وعد الله المنفقين . . . ألم يأتهم نبأ الذين من قبلهم قوم نوح . . . و أصحاب مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 139 - 6

6 - فرجام هلاکت بار عادیان ، نمودی از سنت مستمر الهی در یاری حق و سرکوب باطل

فأهلكنهم إنّ في ذلك لآیه

نشانه و مایه عبرت بودن ماجرای هلاکت قوم عاد، مستلزم استمرار داشتن مجازات اقوام در صورت کفرورزی و اصرار بر حق ناپذیری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 6

6 - آگاهی کامل مؤمن آل فرعون ، از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

إنّی أخاف علیکم مثل . . . دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 41 - 2

2 - کفر و حق ستیزی قوم عاد ، منتهی به عذاب الهی با بادی ویرانگر

و فی عاد إذ أرسلنا علیهم الريح العقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 2

2- آگاهی دقیق پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به فرجام هلاکت بار قوم عاد

الم تر کیف فعل ربک بعداد

443- فرجام قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 80 - 2

2- سرگذشت لوط پیامبر در مبارزه علیه فحشا و فرجام شوم قوم زشتکار او، سرگذشتی پندآموز و شایسته یادآوری

و لوطاً إذ قال

ص: 588

چنانچه «لوطاً» مفعول برای فعل مقدر «اذکر» باشد، کلمه «إذ» بدل اشمال برای لوطاً است و اگر لوطاً مفعول برای «أرسلنا» گرفته شود، «إذ» مفعول برای فعل مقدر «اذکر» خواهد بود، که بر این مبنا تقدیر جمله چنین است: أرسلنا لوطاً اذکر إذ قال . . . بنابر هر دو احتمال، لزوم یادآوری داستان لوط و قومش به دست می آید. گفتنی است هدف از یادآوری سرگذشت پیشینیان، عبرت آموزی و پندگیری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 2

2 - اطلاع مردم عصر پیامبر از سرنوشت قوم نوح، عاد، ثمود، ابراهیم، اصحاب مدین و شهرهای زیر و رو شده پیشینیان (قوم لوط و . . .)

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

استفهام در «ألم یأتهم» برای توییح است. سرزنش منافقان و کافران به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت پیشینیان، رسای به این حقیقت است که آنان از سرگذشت پیشینیان آگاهی داشتند.

444- فرجام قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 6, 2

2 - اطلاع مردم عصر پیامبر از سرنوشت قوم نوح، عاد، ثمود، ابراهیم، اصحاب مدین و شهرهای زیر و رو شده پیشینیان (قوم لوط و . . .)

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

استفهام در «ألم یأتهم» برای توییح است. سرزنش منافقان و کافران به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت پیشینیان، رسای به این حقیقت است که آنان از سرگذشت پیشینیان آگاهی داشتند.

6 - منافقان، در معرض نزول عذاب الهی و مبتلا شدن به سرنوشت قوم نوح، عاد، ثمود، قوم ابراهیم و اصحاب مدین

وعد الله المنافقین . . . ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و أصحاب مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 38 - 9

9- نوح (ع) در پاسخ استهزاگران، آنان را از آینده ای درخور استهزا و در پی دارنده تمسخر خبر داد.

إن تسخروا منا فإننا نسخر منكم كما تسخرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 6

6 - آگاهی کامل مؤمن آل فرعون، از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان

إني أخاف عليكم مثل... دأب قوم نوح... و الذين من بعدهم

ص: 589

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 24 - 11

11 - کفرپیشگان در قیامت با آتشی که خود برافروخته اند، عذاب خواهند شد .

فانقوا النار وقودها الناس والحجاره أعدت للكفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 119 - 5

5 - مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، راهنمایی انسان ها و تبیین سرانجام نیک مؤمنان و عاقبت شوم کفرپیشگان است .

إنا أرسلنک بالحق بشیراً و نذیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 10 - 9

9 - هشدار الهی به کافران در مورد عاقبت بد آنان

انّ الذین کفروا .. و اولئک هم وقود النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 11 - 9

9 - سرنوشت فرعونیان، عبرتی برای کافران در سراسر تاریخ

انّ الذین کفروا .. کذاب ال فرعون ... فاخذهم الله

ذکر فرعونیان به عنوان مثال می رساند که آنان، عبرت آیندگانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 7

7 - همسانی سرنوشت شوم کافران، با قاتلان پیامبران و عدالتخواهان

انّ الذين يكفرون .. فبشرهم بعذاب اليم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 128 - 11

11 - عذاب خداوند سرنوشت كافران محارب ، در صورت عدم بازگشت و توبه

ليقطع طرفاً... فينقلبوا خائنين... او يعدّبهم

ص: 590

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 131 - 9

9 - رستگاری و عذاب ، دو فرجام متفاوت برای تقوایپیشگان و کافران

و اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. و اتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 19،21

19 - آتشِ دوزخ ، جایگاه و فرجام شوم کفرپیشگان مشرک

سنلقی فی قلوب الذین کفروا الرعب . . . و ماویهم النار و بس مثنوی الظالمین

21 - کافران ، ستم پیشگانی شوم فرجام

سنلقی فی قلوب الذین کفروا الرعب . . . و بس مثنوی الظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 178 - 3

3 - ناتوانی کافران از درک سود و زیان و سرنوشت شوم خویش

و لا یحسبن الذین کفروا انما نملی لهم خیر لانفسهم انما نملی لهم لیزدادوا اثما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 197 - 4

4 - جهنّم ، جایگاه کافران قدرتمند و بهره مند از مواهب مادّی

ثمّ ماویهم جهنّم

«ماوی» به معنای منزل است. (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 140 - 16

16 - یکسانی سرنوشت شوم کافران و منافقان و شرکت کنندگان در مجالس کفر و گناه و استهزا به آیات الهی

انکم اذا مثلهم إن الله جامع المنافقين .. جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 68 - 23

23 - پرهیز از اندوه و تأسف بر کفرپیشگی کافران و سرنوشت شوم آنان ، توصیه خداوند به پیامبر خویش

فلا تأس علی القوم الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 73 - 10

ص: 591

10 - ایمنی از عذاب دردناک در گرو یکتاپرستی و پرهیز از گفتار کفرآمیز

و ما من اله الا اله وحد و إن لم ينتهوا عما يقولون .. عذاب الیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 13

13 - بازگشت همه آدمیان - چه هدایت یافتگان و چه اهل کفر - تنها به سوی خداست .

إلی الله مرجعکم جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 2

2 - آتش دوزخ جایگاه اجتماع و به هم پیوستن جنیان و آدمیان کافر و مشرک است.

قال ادخلوا فی أمم قد خلت من قبلکم من الجن و الإنس فی النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 92 - 6

6 - بیان فرجام شوم کفرپیشگان و تکذیب کنندگان رسولان الهی ، روشی برای مبلغان دین برای شناساندن زیانکاران واقعی

الذین کذبوا شعیباً کانوا هم لخصرین

خداوند با بیان فرجام شوم کفرپیشگان، زیانکاران واقعی را به مردم معرفی کرد. بنابراین از راههای معرفی کردن زیانکاران واقعی بیان فرجام شوم آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 98 - 4

4 - بیان فرجام کفرپیشگان بی تقوا، از روش های قرآن در هدایت مردم به ایمان و تقواست .

ولکن کذبوا فأخذنهم .. أو أمن أهل القرى أن یأتیهم بأسنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - فرجام شوم کفرپیشگان گنهکار تاریخ، زمینه ای مناسب برای پندگیری و عبرت آموزی است.

أولم يهد للذين يرثون... أن لو نشاء أصبناهم بذنوبهم

از مصادیق مورد نظر برای «ذنوب»، به قرینه آیات قبل و آیه بعد، کفر و انکار آیات الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - خداوند، تسلی دهنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) با بیان سرگذشت شوم کفرپیشگان تکذیب کننده انبیا (ع)

نقص علیک

ص: 592

مخاطب قرار دادن پیامبر(صلی الله علیه و آله) «علیک» در بیان سرگذشت امتهای تکذیب کننده گذشته می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 16

16 - انداز مردم و آگاه ساختن آنان از عاقبت شوم کفرپیشگان ، از وظایف اساسی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إن أنا إنذیر

لام در «لقوم» هم می تواند «لام» تقویت باشد و هم می تواند «لام» انتفاع گرفته شود. بر اساس احتمال اول «قوم» مفعول برای «نذیر و بشیر» خواهد بود و مفاد آیه این است که پیامبر(صلی الله علیه و آله) مؤمنان را انداز خواهد کرد و به آنان بشارت خواهد داد. و بر اساس دومین احتمال مفعول «نذیر و بشیر» همه مردم هستند و «لقوم یؤمنون» بیان می دارد که تنها مؤمنان از اندازها و بشارتها بهره مند می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 18 - 1، 2

1 - شکست و رسوایی ، فرجام کافران ستیزه گر با خدا و رسول او

ذلکم

«ذلکم» خبر برای مبتدایی محذوف و اشاره به شکست خفتبار مشرکان در جنگ بدر دارد ؛ یعنی «الأمر ذلکم» ؛ مطلب از این قرار است که بیان شد.

2 - ضرورت توجه اهل ایمان به فرجام شوم کافران ستیزه گر و نقش اصلی خدا در پیروزی های مؤمنان

ذلکم

حرف «کم» در «ذلکم» خطاب به اهل ایمان است. یعنی ای اهل ایمان سرنوشت مشرکان ستیزه جو همان است که بیان شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 36 - 8

8 - شکست نهایی ، سرنوشت محتوم کفرپیشگان ستیزه گر علیه اسلام و راه خدا

ثم یغلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 10

10 - هزیمت و شکست ، فرجام شوم و کیفر قطعی برای تمامی کافران و دشمنان ایستاده در برابر دین الهی

و عذّب الذین کفروا و ذلک جزاء الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 69 - 12

12 - منافقان و کافران پیشین با همه انکابی که بر دستاورد های مادی خویش داشتند ، سرانجام همه آنها را فرو نهاده و بی توشه

ص: 593

در گذشتند .

كالذین من قبلکم كانوا أشد منکم .. أولئک حبطت أعمالهم فی الدنیا و الآخره

آیه در مقام تحذیر منافقان، سرنوشت پیشینیان را بر آنان می نمایاند که چگونه با همه قدرت در گذشتند و تلاشهای دنیویشان بی نتیجه ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 1

1 - نکوهش خداوند از منافقان، به جهت عبرت نگرفتن از سرنوشت شوم کافران گذشته تاریخ

وعدالله المنفقین .. ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 73 - 5

5 - جهنم، جایگاه کافران و منافقان و فرجامی سخت و دردناک برای آنان

و مأویهم جهنم و بس المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 10

10 - سقوط در آتش دوزخ، فرجام منافقان کفرپیشه

و الذین اتخذوا مسجداً ضراراً .. فانهار به فی نار جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 119 - 6

6- انسانهایی که به خدا و پیامبرانش کافر شوند و نیز جنیان کفرپیشه، به آتش دوزخ درخواهند افتاد .

لأملأن جهنم من الجنه والناس أجمعین

چون بحث در آیات گذشته درباره فساد و صلاح امتهای بود و مصداق بارز و مورد نظر برای صلاح و فساد - به قرینه آیات پیشین و نیز آیه

121 - توحید، شرک، ایمان و کفر است، مقصود از «الجنه» و «الناس» کافران و مشرکان جنی و انسی است. بر این اساس کلمه «أجمعین» تأکید بر عمومی است که از کلمه «الجنه» و «الناس» فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 35 - 9

9- آتش دوزخ فرجام کافران است .

و عقبی الکفرین النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 58 - 3

ص: 594

3- گرفتاری به عذاب استیصال پیش از فرا رسیدن قیامت ، سرنوشت محتوم همه اقوام و جوامع کافر و مشرک حق ستیز است .

وإن من قرية إلا نحن مهلكوها قبل يوم القيمة

اینکه آیه می فرماید: همه جوامع بشری قبل از قیامت یا هلاک می شوند و یا دچار عذاب می شوند احتمال دارد که مراد از «مهلكوها» هلاکت انسانهای معمولی و مراد از «معدّبوها» عذاب کافران و مشرکان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 6 - 9

9- تأسف خوردن بر حال کافران و سرنوشت بد آنان ، حالت قابل تحسین است .

فلعلک بخع نفسک علی ءاثرهم .. أسفًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 11

11- برخورداری انسان از حق انتخاب ایمان و کفر ، به معنای بی تفاوتی ایمان و کفر در فرجام اخروی او ، نیست .

فمن شاء فليؤمن و من شاء فليكفر إنا أعتدنا للظالمين نارا

امر در «فليكفر» برای تهدید است و جمله «إنا أعتدنا..» گویای این معنا است که اختیار انسان در انتخاب ایمان یا کفر، بدان معنا نیست که او، بر انتخاب خویش، مؤاخذه و یا تشویق نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 101 - 3

3- دوزخ ، فرجام کافرانی است که طاقت شنیدن آیات الهی را ندارند .

و عرضنا جهنم يومئذ للكافرين .. و كانوا لا يستطيعون سمعًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 55 - 6

6 - روز وقوع عذاب استیصال ، آخرین روز حیات کافران بوده و رهایی آنان از آن ناممکن است .

أو يأتيهم عذاب يوم عقيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - حج - 22 - 72 - 11

11 - دوزخ ، بازگشتگاه و سرانجام کافران

و بش المصير

«مصير» به معنای عاقبت کار و نیز به معنای مرجع و محل بازگشت می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 77 - 5,6

ص: 595

5 - سرگردانی و رسیدن به بن بست کامل ، فرجام نهایی کافران و مستکبران

حتّی إذا فتحنا .. إذا هم فیہ مبلسون

6 - شکستگی و حزن و اندوه بی پایان ، فرجام نهایی کافران و مستکبران

حتّی إذا فتحنا .. إذا هم فیہ مبلسون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 40 - 2

2 - زندگی (رفتار و اعمال) کافران ، دارای فرجامی پوچ و در هاله ای از سردرگمی

و الذین کفروا عملهم .. أو کظلمت فی بحر لَجّیّ یغشیه موج من فوقه موج من فوقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 57 - 5

5 - جایگاه کافران ، آتش است .

الذین کفروا .. مأویهم النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 53 - 6

6 - خداوند ، توانا بر جدا ساختن سرنوشت مؤمنان واقعی از فرجام کافران محکوم به هلاکت

أنا دمرنهم و قومهم أجمعین .. و أنجینا الذین ءامنوا و كانوا یتّقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 82 - 4

4 - پاکسازی نهایی زمین از وجود کافران ، وعده ای حتمی و تخلف ناپذیر

و إذا وقع القول علیهم .. أنّ الناس كانوا بایتنا لایوقنون

تعبیر «أنّ الناس ..» دربرگیرنده همه کافران است.

10 - قیامت روز ذلت کافران و پایان بخشیدن به گردن فرازی گردنگشان دنیا

أَكْذِبْتُمْ بآئِي . . . وَ كَلَّ أَتَوْه دخرین

هرچند تعبیر «كَلَّ أَتَوْه» شامل همه مؤمنان و کافران می شود؛ اما با توجه به اصل تناسب و ارتباط آیات، می توان گفت که نظر عمده، متوجه تکذیب کنندگان آیات الهی است. مبنی بر این که آنان گرچه در دنیا ظالمانه کفر ورزیده اند؛ اما باید بدانند که در آخرت، مجال گستاخی برای هیچ یک از آنان نیست.

10 - توجه به بازگشت حتمی کافران به سوی خداوند ، زداینده اندوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

و من کفر فلا یحزنک کفره إلینا مرجعهم فننبئهم بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 7

7 - ندامت و ذلت حتمی ، فرجام مجرمان کفرپیشه است .

بلقاء ربهم کفرون . . . و لو ترى إذ المجرمون ناکسوا رءوسهم عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 20

20 - عذاب الهی ، سرنوشت محتوم کافران

و لكن حقت کلمه العذاب علی الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 6 - 2

2 - عذاب الهی ، سرنوشت محتوم کافران

و كذلك حقت کلمت ربک علی الذین کفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 9

9 - هلاکت و نابودی ، فرجام ملت های ذلت پذیر و پیرو کفر و ستم

فاستخف قومہ . . . فأغرقنهم أجمعین

از این که فرعونیان با ضعف و زبونی در برابر دستگاه جبار فرعونی سرانجام به هلاکت رسیدند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- قیامت ، پایان بازیگری و بیهوده گرایی های کافران حق ستیز

يخوضوا و يلعبوا حتّى يلقوا يومهم الذی يوعدون

بنابراین که مراد از «یومهم...» روز قیامت باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 10 - 9، 1

1 - دوزخ ، پایانی خفتّ بار برای دروغ پردازی ها ، استهزاگری ها و گناه پیشگی کافران

ویل لكلّ افاک اثم . . . اتّخذها هزواً ... عذاب مهین . من ورائهم جهنّم

ص: 597

9- عذاب سخت و جانکاه روز قیامت ، فرجام کافران حق ناپذیر

و لهم عذاب عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 8 - 2

2- فرجام نهایی کافران ، به رو افتادن در خاکِ مذلت و از دست دادن تلاش ها است .

و الذین کفروا فتعسّأ لهم و أضلّ أعمالهم

بنابراین که جمله «فتعسّأ لهم» خبریه باشد و با توجه به این که «تعس» به معنای به رو در افتادن است - که حاکی از نهایت ذلت است - مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 6

6- نابودی دیار کافران و هلاکت ایشان ، نمودی از ذلت آنان و پوچی فرجامشان *

فتعسّأ لهم و أضلّ أعمالهم ... دمر الله علیهم

بدان احتمال که «دمر الله علیهم» تفسیر و بیان نمودی از «تعساً لهم» باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 24 - 3

3- دوزخ ، فرجام هر کفرپیشه معاند حق ستیز

ألقیا فی جهنّم کلّ کفار عنید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 40 - 2

2 - یاوران خط کفر ، دارای سرنوشتی مشترک با پیشوایان کافر خویش

فأخذنه و جنوده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 51 - 2

2 - کافران ، در طول تاریخ دارای فرجامی مشابه و خصلت ها و مواضعی همگون

و لقد اهلکنا اشیاعکم

«أشیاع» جمع «شیعه» است و در این جا معادل امثال و اشباه به کار رفته است؛ یعنی، امثال شما در کفر و الحاد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 3

3 - کافران و منافقان همراز ایشان ، دارای فرجامی همگون در آتش دوزخ

ص: 598

فكان عقبتهما أنّهما في النار خلدّين فيها

از تشبیه کافران و منافقان به شیطان و پیراون او در آیه قبل، برداشت یاد شده از این آیه استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 9

9 - تشویق و ترغیب مردم از سوی خداوند ، به مطالعه و تأمل در سرنوشت هلاکت بار جوامع کفرپیشه گذشته

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل . . . لهم عذاب أليم

استفهام در «ألم يأتكم...»، ضمن آن که برای تقریر مسأله است، برای تشویق و ترغیب نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 9

9 - جایگاه و سرنوشت منافقان و کافران ، در قیامت یکسان است .

و مأویهم جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 22 - 4

4 - زندگی و سرنوشت کافران و مسلمانان ، هرگز برابر و همسان نیست .

أفمن يمشى مكبًا على وجهه أهدى أمن يمشى سوياً على صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 17 - 2

2 - کشته شدن و مرگ ، سزاوارترین فرجام برای کفرپیشگان

قتل الإنسن ما أكفره

کفر در «ما أكفره» مطلق است و هر کفری، حتی ترک عبادت را نیز شامل است. البته به قرینه آیات بعد - که به بیان تدبیر خداوند پرداخته و در مقابل منکران این حقیقت موضع گیری کرده است - بارزترین مصداق مورد نظر از آن، انکار ربوبیت خداوند است.

1 - کافران به اسلام - چه اهل کتاب باشند و چه مشرک - به آتش جهنم ، گرفتار خواهند شد .

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكُتُبِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ

ص: 599

446- فرجام کافران به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 2 - 7

7- کافران به قرآن و کافرانی که تصمیم به ماندن در ظلمت ها گرفته اند ، فرجامی بس ناگوار دارند و در عذابی سخت گرفتار خواهند شد .

وویل للكفرین من عذاب شدید

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که مراد از کافران در این آیه، به قرینه آیه قبل، کسانی هستند که کتاب خدا را نپذیرفتند و از ظلمتها خارج نشدند.

447- فرجام کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 89 - 5

5 - حق ناپذیران لجوج ، شاهد بازتاب کفر و شرک خویش در فرجامی نه چندان دور

فسوف يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 10 - 1

1- هشدار خداوند به منکران قرآن ، نسبت به عواقب کفرورزی آنان

قل أریتم إن کان من عند اللّٰه و کفرتم به

تعبیر «أریتم . . .»، دربردارنده معنای هشدار و تذکر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 4

4- کفر و عواقب شوم آن ، دارای پیشینه و نماد های بسیار در گذشته تاریخ

فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

2- کفر و حق ستیزی ، منتهی به تناقض در گفتار و اندیشه *

إِنكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ

مخاطب «إِنكُمْ»، کافران هستند. از آن جایی که برای آنان وصفی آورده نشده، استفاده می شود که نفس کفر آنان، منتهی به اختلاف در گفتار و پندار آنها شده است.

ص: 600

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 9 - 1

1 - کسانی که خود را از فرجام کفر و کیفر گناه در امان می پندارند ، دستاویزی برای توجیه کفر و گناه خود ندارند .

ما غرک .. کلاً

حرف «کلاً» مخاطب را از چیزی منع می کند که در جملات پیشین مطرح بوده است. از آن جایی که آیات قبل، توجیحات و بهانه های نادرست کافران و گنه کاران را پوچ قلمداد کرده است، حرف «کلاً» در این آیه آنان را از دلگرمی به آن دستاویزها بازمی دارد.

448- فرجام کفران کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 7،8

7 - همسانی سرنوشت هلاکت بارِ مرفهان ناسپاس ، برای همیشه تاریخ و یکسانی سنت الهی درباره آنان

قد قالها الذین من قبلهم .. فأصابهم سيئات ما كسبوا و الذین ظلموا من هؤلاء سیصی

8 - مرفهان ناسپاس ، در معرض عذاب و سرنوشت هلاکت بار خویش اند .

و الذین ظلموا من هؤلاء سیصیبهم سيئات ما كسبوا

449- فرجام کفران نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 1

1- مثل و مانند آوردن خداوند ، برای ترسیم فرجام شوم کفران نعمت های خویش

ضرب الله مثلاً قریه .. فكفرت بأنعم الله فأذقها ... بما كانوا يصنعون

450- فرجام کوه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 105 - 2

2- عظمت کوه ها و استحکام آن ، زمینه ساز استبعاد متلاشی شدن آن در نظر تحلیل گران فرجام جهان

ویس - لونک عن الجبال فقل ینسفها ربّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 6 - 2

ص: 601

2- انهدام زمین و تبدیل کوه های آن به غبار پراکنده در فضا ، امری قطعی و تردیدناپذیر

فکانت هباء منبثاً

به کارگیری فعل ماضی «فکانت» در مورد آینده، در صورتی است که آن، آینده ای قطعی و غیرقابل تردید باشد.

451- فرجام گردش خورشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 11

11 - جریان خورشید و ماه ، دارای پایانی حتمی و مشخص - و نه ابدی و نامعلوم - است .

و سَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلَّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 13 - 5

5 - حرکت خورشید و ماه ، تا وقت معینی بوده و زمانی به پایان می رسد .

و سَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلَّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 38 - 2

2 - حرکت خورشید ، روزی به پایان رسیده و در موعد مقرر و زمان مشخص ، عمرش به سر خواهد رسید .

و الشمس تجري لمستقر لها

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که «مستقر» اسم زمان و «لام» در آن، برای تعلیل و متضمن معنای «انتهاء» باشد؛ یعنی، خورشید به علت رسیدن به انتهای حرکت خود، روان می شود.

452- فرجام گردش ماه (گردون)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 11

11 - جریان خورشید و ماه ، دارای پایانی حتمی و مشخص - و نه ابدی و نامعلوم - است .

و سَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلَّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 13 - 5

5 - حرکت خورشید و ماه ، تا وقت معینی بوده و زمانی به پایان می رسد .

ص: 602

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلَّ يَجْرِى لِأَجَلٍ مُّسَمًّى

453- فرجام گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 121 - 1

1 - دوزخ ، جایگاه و فرجام گمراهان و فریب خوردگان از شیطان

أولئك ماويهم جهنم ولايجدون عنها محيصاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 10

10- مأوا و جایگاه گمراهان حق ناپذیر ، دوزخ است .

مأوهم جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 94 - 2

2 - دوزخ ، فرجام مشترک گمراهان و معبودهایشان

فككبوا فيها هم والغاون

454- فرجام گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 23 - 10

10 - انتخاب آزادانه راه انحراف ، منتهی به گمراهی و کج روی اجتناب ناپذیر

أفرءیت من اتخذ إلهه هویه و أضله الله علی علم

455- فرجام گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15- « قال الرضا (ع) في قول الله عزّوجلّ : « إن أحسنتم أنفسكم وإن أسأتم فلها » : إن أحسنتم أنفسكم وإن أسأتم فلها ربّ يغفر لها ;

ص: 603

امام رضا(ع) در باره سخن خداوند عزوجل «إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا» فرمود: اگر نیکویی کنید، برای خودتان نیکویی کرده اید و اگر بدی کنید، پس برای آن پروردگاری هست که آن را می بخشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 9 - 1

1 - کسانی که خود را از فرجام کفر و کیفر گناه در امان می پندارند ، دستاویزی برای توجیه کفر و گناه خود ندارند .

ما غرک . . کلا

حرف «کلا» مخاطب را از چیزی منع می کند که در جملات پیشین مطرح بوده است. از آن جایی که آیات قبل، توجیحات و بهانه های نادرست کافران و گنه کاران را پوچ قلمداد کرده است، حرف «کلا» در این آیه آنان را از دلگرمی به آن دستاویزها باز می دارد.

456- فرجام گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 66 - 4

4 - امت های گنهکار و متمرّد از فرمان خدا، در خطر گرفتار شدن به کیفر های دنیوی و سرنوشتی شوم

فجعلنها نکلا لما بین یدیها و ما خلفها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 9

9 - عذاب قیامت، عاقبت شوم گناهکاران

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 8

8 - خداوند تعیین کننده کیفر و سرنوشت شوم خلافکاران و تفرقه افکنان

إنما أمرهم إلى الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 100 - 3

3 - فرجام شوم کفرپیشگان گنهکار تاریخ ، زمینه ای مناسب برای پندگیری و عبرت آموزی است .

أولم يهد للذين يرثون .. أن لو نشاء أصبئهم بذنوبهم

از مصادیق مورد نظر برای «ذنوب»، به قرینه آیات قبل و آیه بعد، کفر و انکار آیات الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 604

7- ندامت و ذلت حتمی، فرجام مجرمان کفرپیشه است.

بلقاء ربهم كفرون... و لو ترى إذ المجرمون ناكسوا رؤسهم عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 9 - 5

5- دروغ پردازان گناه پیشه، دارای فرجامی خفت بار و آکنده از ذلت

ویل لكل أفاک أثیم... أولئك لهم عذاب مهین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 35 - 3

3- مسلمانان و مجرمان، دارای دو سرنوشت متفاوت و گوناگون اند.

أفجعل المسلمین کالمجرمین

برابر نبودن مسلمانان و مجرمان، بیشتر ناظر به سرنوشت آنان است؛ یعنی، مربوط به سعادت و شقاوت دنیوی و اخروی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 18 - 1

1- مجرمان، محکوم به هلاکت و نابودی از سوی خداوند

الم نهلك الأولین... كذلك نفعك بالمجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 22 - 1

1- جهنم، فرجام طغیان گران فرو رفته در گناه است.

إن جهنم كانت... للظالمین مآباً

«طغیان»؛ یعنی، بی اندازه در معصیت پیش رفتن (مفردات راغب). «مآب» اسم مکان و از «أوب» به معنای رجوع گرفته شده است و

فرجام هر کس را از آن جهت مآب و مرجع گویند که خود، از پیش آن را فراهم ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 12 - 1

1 - خداوند ، آگاه ساختن انسان ها را با خوبی و بدی و رساندن خوبان و بدکاران را به فرجام شایسته آنان ، بر خود لازم شمرده است .

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى

«هدی» مصدر و به معنای ارشاد و راهنمایی است (قاموس). مراد از هدایت ممکن است اعم از هدایت فطری و تشریحی و نیز رساندن به مقصد باشد. جملات «سنیّره لیسری» و «سنیّره للعسری» (در آیات پیشین) مؤید تعمیم است.

ص: 605

457- فرجام گوساله پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 149 - 3

3 - بنی اسرائیل پس از اذعان به گمراهی خویش ، به این حقیقت رسیدند که نجاتشان از فرجام شوم گوساله پرستی در گرو شمول رحمت خدا و مغفرت اوست .

قالوا لئن لم يرحمنا ربنا ويغفر لنا لنكونن من الخسرين

458- فرجام لذت طلبی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 16

16- بهشت ، پایان رنج و تلاش مؤمنان و دوزخ فرجام لذت جویی و فساد کافران

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت جنّـت . . . و الذین کفروا... النار مثوی لهم

در این آیات، میان زندگی، اهداف و فرجام مؤمنان و کافران، مقایسه صورت گرفته است. مؤمنان اهل جهاد و عمل صالح اند و در پی دشواری های آن، از بهشت برخوردار خواهند شد. اما کافران اهل رفاه و لذت جویی اند و در پی آن گرفتار آتش خواهند بود.

459- فرجام مانعان از مسجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 114 - 20

20 - عذاب بزرگ قیامت ، فرجام بازدارندگان مردم از ورود به مساجد برای یاد خدا

و من أظلم ممن منع مسجد الله . . . و لهم فی الآخرة عذاب عظیم

460- فرجام ماه (گردون)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 16

16 - مرحله به پایان رسیدن جریان خورشید و ماه ، قابل مشاهده و رؤیت برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود . *

ألم تر أن الله... وسخر الشمس والقمر كل يجري إلى أجل مسمى

برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که خطاب «ألم تر» اختصاص به پیامبر(صلی الله علیه و آله) داشته باشد و «كل يجري..» حال برای «الشمس والقمر» باشد.

ص: 606

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 5 - 8

8 - حرکت خورشید و ماه ، تا وقت معینی بوده و زمانی به پایان می رسد .

و سَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلَّ يَجْرَى لِأَجَلٍ مُّسَمًّى

461- فرجام مبارزه با اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 36 - 8

8 - شکست نهایی ، سرنوشت محتوم کفرپیشگان ستیزه گر علیه اسلام و راه خدا

ثم یغلبون

462- فرجام مبارزه با توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 68 - 5

5 - هشدار به فرجام شوم کفرپیشگی و مبارزه با توحید و یکتاپرستی ، رسالت الهی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وإن جلدوک فقل الله أعلم بما تعملون

463- فرجام مبارزه با قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 41 - 2

2 - مبارزه با پیام غیب ، با اتکا بر منابع ظنی و بشری ، مبارزه ای بی فرجام

أم عندهم الغیب فهم یکتبون

آیه شریفه تعریضی دارد به مشرکان که با مشتی حدس و گمان، به مبارزه با غیب مکتوب (قرآن) برخاسته اند و به بی فرجامی چنین مبارزه ای نیندیشیده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 607

17 - بشارت دادن به مردم و آگاه ساختن آنان از فرجام مبارک اهل ایمان، از وظایف اساسی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إن أنا نذیر و بشیر

465- فرجام متجاوزان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 23

23 - خواری، فقر و درماندگی، سرنوشت محتوم متجاوزان بنی اسرائیل است.

و ضربت علیهم الذله و المسکنه

«مسکنه» به معنای فقر و سستی است. «ذله» و «مسکنه» به قبه و مانند آن تشبیه شده و لذا کلمه «ضربت» (زده شد) برای آن به کار رفته است؛ یعنی، خواری و درماندگی همچون قبه ای آنان را احاطه کرده و بر آنان خیمه زده است.

466- فرجام متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 12

12 - دوزخ، جایگاه و فرجام نهایی منافقان متخلف از جهاد

مأویهم جهنم

467- فرجام متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 106 - 1

1 - گروهی از متخلفان جنگ تبوک، دارای سرنوشتی مبهم از جهت پذیرش و عدم پذیرش توبه آنان از جانب خداوند

و ءآخرون ... إما یعذبهم و إما یتوب علیهم

در آیات گذشته از دو گروه از متخلفان جنگ یاد شده است. 1 - گروهی خائن با گناهی غیر قابل بخشش؛ 2 - گروهی خطارکار و حقیقه نادم که خداوند به آنان وعده غفران داد و اکنون در این آیه سخن از گروه سوم است که به دلیل سنگینی گناه یا تأخیر و کوتاهی در اعتراف و

... سرنوشتی مبهم دارند.

ص: 608

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 131 - 9

9- رستگاری و عذاب ، دو فرجام متفاوت برای تقوایندگان و کافران

و اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. و اتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 11

11 - فرجام نیک از آن تقوایندگان است .

و العقبه للمتقین

برداشت فوق بر این اساس است که «ال» در «العقبه» برای جنس باشد. بر این مبنا مراد از عاقبت، به مناسبت حکم و موضوع، فرجام نیک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 11

11- پیروزی نوح (ع) و یارانش بر مخالفان ، نشان و دلیلی بر غلبه نهایی تقوایندگان مقاوم و صبور ، بر کفرپیشگان است .

تلك من أبناء الغیب . . فاصبر إن العقبه للمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 35 - 8

8- بهشت فرجام تقوایندگان است .

تلك عقبی الذین اتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 5

5 - بهشت جاودان ، پاداش و سرانجام تقوایندگان

جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَ مُصِيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 50 - 1

1 - باغ های جاویدان بهشت ، فرجام تقوایندگان

و إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لِحَسَنٍ مُّثَابٍ . جَنَّةٍ عَدْنٍ

«جَنَّاتٍ» (جمع «جَنَّة») به معنای باغ ها و «عَدْنٍ» به معنای خلود و استقرار است و جمله «جَنَّاتِ عَدْنٍ» عطف بیان برای «لِحَسَنٍ مُّثَابٍ» می باشد.

ص: 609

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 17 - 1

1 - بهشت ، جایگاه حتمی تقوایندگان

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 8

8 - خداوند ، در تأکید بر تفاوت فرجام انفاق گران با تقوا و بخیلان زراندوز ، به سیطره شب و جلوه روز و به ذات خویش ، سوگند یاد کرده است .

وَاللَّيْلِ ... إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى . فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى ... لِّلْسِرَى . وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ ... فَسَنَى

469- فرجام مجرمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 84 - 6

6 - مجرمان و تبهکاران در خطر گرفتاری به عذاب های دنیوی و سرنوشتی شوم

فانظر كيف كان عقبه المجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 17 - 10

10 - جرم پیشگان ، مردمانی هستند بدفرجام و نارستگار .

إنه لا يفلح المجرمون

470- فرجام محارب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 18

18 - هشدار خداوند به یهود نسبت به فرجام شوم ستیزه جویی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فسادانگیزی در زمین

من اجل ذلك كتبنا على بني اسرائيل . . . انما جزؤا الذين يحاربون

چون در آیه پیش روی سخن با بنی اسرائیل بود، این آیه می تواند تعریض به اهداف و اعمال آنان در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشته باشد.

ص: 610

471- فرجام محبوبان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 163 - 1

1 - جویندگان خشنودی الهی دارای پایه ها و منزلت های متفاوت و گوناگون در پیشگاه خداوند

افمن اتبع رضوان الله .. هم درجات عند الله

در برداشت فوق، ضمیر «هم» تنها به جویندگان رضایت الهی برگردانده شده است؛ به قرینه کلمه «درجات» که غالباً و به طور حقیقت در منزلتهای رفیع به کار برده می شود.

472- فرجام محرومان از رحمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطفین - 83 - 16 - 4

4 - کسانی که در قیامت از رحمت خداوند و درک ربوبیت او محروم باشند، سرنوشتی جز دوزخ نخواهند داشت.

عن ربهم يومئذ لمحجوبون . ثم إنهم لصالوا الجحيم

473- فرجام محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 36 - 12

12- بازگشت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نیز سایر انسان ها فقط به خداوند است.

و إليه مناب

«مناب» به معنای بازگشت است و کسره «مناب» در آیه شریفه، حاکی از حذف «یاء» متکلم می باشد. بنابراین «مناب» یعنی منابی.

474- فرجام مخالفان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 39 - 9

9- تاریخ بشر ، شاهد فرجام شوم مخالفان پیامبران و گرفتار شدن آنان به عذاب استیصال الهی

كذلك كذب الذين من قبلهم فانظر كيف كان عقبه الظلمين

ص: 611

475- فرجام مخالفت با دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 163 - 5

5 - توجه دادن یهودیان به فرجام شوم مخالفت با فرمان های الهی ، هدف از پرسش پیامبر (صلی الله علیه و آله) از یهودیان درباره مردم ایله

و سئلهم عن القریه التي كانت حاضره البحر

476- فرجام مرتد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 18

18 - جهنم ، جایگاه مرتدان

و من یشاقق الرسول من بعد ما تبین له الهدی . . نصله جهنم

جمله «من بعد ما تبین له الهدی»، با توجه به شأن نزول آیه که درباره برخی از مسلمانان است، می تواند ناظر به ارتداد باشد.

477- فرجام مرتدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 149 - 7

7 - زیانکاری ، فرجام حتمی مشرکان و مرتدان

لنکونن من الخسرین

478- فرجام مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 7,8

7 - همسانی سرنوشت هلاکت بارِ مرفهان ناسپاس ، برای همیشه تاریخ و یکسانی سنت الهی درباره آنان

قد قالها الذين من قبلهم . . . فأصابهم سيئات ما كسبوا و الذين ظلموا من هؤلاء سيصي

8 - مرفهان ناسپاس ، در معرض عذاب و سرنوشت هلاکت بار خویش اند .

و الذين ظلموا من هؤلاء سيصيبهم سيئات ما كسبوا

ص: 612

479- فرجام مرفهان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 7

7 - سرگذشت هلاکت بار قشر مرفه و ناسپاس جوامع پیشین ، مایه عبرت و درس آموزی است .

قد قالها الذین من قبلهم فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام موعظه و درس آموزی می باشد.

480- فرجام مسافرت به حدیبیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 12 - 5، 1

1 - سفر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در جریان حدیبیه ، سفری پرخطر و بی بازگشت در نظراعراب متخلف

بل ظننتم أن لن ینقلب الرسول و المؤمنون إلى أهلیهم أبداً

5 - تحلیل متخلفان درباره سفر حدیبیه و بی فرجام بودن آن ، متکی بر محاسبات بشری و نادیده گرفتن اراده الهی

بل ظننتم أن لن ینقلب الرسول و المؤمنون إلى أهلیهم أبداً

از قرائن و زمینه های تاریخی، دشواری این سفر قابل پیش بینی بود و متخلفان براساس همین معیارها، این سفر را بی فرجام می دیدند؛ غافل از این که دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به بن بست نخواهد رسید و حمایت الهی از آن حضرت دریغ نخواهد شد.

481- فرجام مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 40 - 7

7 - ورود تکذیب کنندگان و مستکبران به بهشت، مخالف سنتهای خداوند در نظام آفرینش

و لایدخلون الجنة حتی یلج الجمل فی سم الخیاط

ورود شتر به روزنه سوزن گرچه عقلا- محال نیست، ولی بر خلاف نظام جاری در طبیعت است. بنابراین به کارگیری ضرب المثل مذکور می تواند بیانگر این باشد که ورود تکذیب کنندگان به بهشت اگر چه امتناع عقلی ندارد، ولی با سنن الهی ناسازگار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 77 - 6، 5

5 - سرگردانی و رسیدن به بن بست کامل ، فرجام نهایی کافران و مستکبران

حتّی إذا فتحنا . . إذا هم فيه مبلسون

6 - شکستگی و حزن و اندوه بی پایان ، فرجام نهایی کافران و مستکبران

حتّی إذا فتحنا . . إذا هم فيه مبلسون

ص: 613

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 16 - 13

13 - ذلت و خواری ، سرنوشت نهایی مستکبران

فاستکبروا .. لنذيقهم عذاب الخزي في الحيوة الدنيا و لعذاب الآخرة أخزى

482- فرجام مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 33 - 2

2 - بهشت پاینده ، فرجام تمامی مسلمین (تقریظ کننده ، میانه رو و پیشتاز)

جنّ - ت عدن یدخلونها

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که فاعل «یدخلون» سه دسته یاد شده در آیه پیش باشد؛ یعنی، تمامی مسلمانان - که امت برگزیده خدایند - سرانجام وارد بهشت خواهند شد؛ هرچند برخی از آنان در اثر بعضی از گناهان، بر خود ستم کرده باشند، ولی در نهایت بر اثر شفاعت و عفو عمومی خداوند از بهشت بهره مند خواهند شد. گفتنی است آیه بعد - که سخن از غفران الهی است - و دو آیه بعد - که از کافران سخن گفته و در مقابل «الذین اصطفینا» قرار داده شده است - تأکید کننده همین مطلب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 22 - 4

4 - زندگی و سرنوشت کافران و مسلمانان ، هرگز برابر و همسان نیست .

أفمن یمشی مکبًا علی وجهه أهدى أمن یمشی سویًا علی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 35 - 3

3 - مسلمانان و مجرمان ، دارای دو سرنوشت متفاوت و گوناگون اند .

أفجعل المسلمین کالمجرمین

برابر نبودن مسلمانان و مجرمان، بیشتر ناظر به سرنوشت آنان است؛ یعنی، مربوط به سعادت و شقاوت دنیوی و اخروی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 41 - 4,5

4 - مشرکان صدر اسلام (مجرمان) ، برای اثبات یکسانی سرنوشت خویش با مسلمانان ، از ارائه شاهد و هم فکری از میان عقلای عالم ناتوان بودند .

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فليأتوا بشركائهم إن كانوا صدقین

ص: 614

5 - عقیده به شفاعت معبود ها و یکسان بودن سرنوشت مجرمان (مشرکان) با مسلمانان ، عقیده ای منحصر به مشرکان عصر بعثت و فاقد شاهد و تصدیق کننده ای از میان عقلای عالم

أم لهم شركاء فليأتوا بشركائهم إن كانوا صدقین

483- فرجام مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 22

22 - مشرکان ، ستم پیشگانی شوم فرجام

بما اشركوا باللّٰه .. و بس مثنى الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 73 - 10

10 - ایمنی از عذاب دردناک در گرو یکتاپرستی و پرهیز از گفتار کفرآمیز

و ما من اله الا اله وحد و إن لم ينتهوا عما يقولون .. عذاب الیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 47 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور برانگیختن داوری وجدان مشرکان بر چگونگی فرجام آنان در صورت نزول عذاب الهی

قل أریٰ یتکم .. هل یتلهک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 149 - 7

7 - زیانکاری ، فرجام حتمی مشرکان و مرتدان

لنکونن من الخسرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - هیچ کس حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) قادر به تغییر سرنوشت شوم (دوزخی بودن) مشرکان نیست .

ما كان للنبي . . . من بعد ما تبين لهم أنهم أصحاب الجحيم

از اینکه نام پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خصوص ذکر شده است، استفاده می شود که نه تنها دعای سایر مؤمنان در حق مشرکان بی نتیجه است بلکه حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) هم نمی تواند سرنوشت آنان را با استغفار تغییر دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 615

10 - اسراء - 17 - 39 - 11

11- آتش دوزخ ، فرجام حتمی مشرکان است .

و لا تجعل مع الله إلهًا آخر فتلقى في جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 58 - 3

3- گرفتاری به عذاب استیصال پیش از فرا رسیدن قیامت ، سرنوشت محتوم همه اقوام و جوامع کافر و مشرک حق ستیز است .

و إن من قرية إلا نحن مهلكوها قبل يوم القيمة

اینکه آیه می فرماید: همه جوامع بشری قبل از قیامت یا هلاک می شوند و یا دچار عذاب می شوند احتمال دارد که مراد از «مهلكوها» هلاکت انسانهای معمولی و مراد از «معدّبوها» عذاب کافران و مشرکان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 10

10 - ذلت و شکست ، سرنوشت محتوم جبهه شرک و ضد توحید

و من الناس من يجدل .. له في الدنيا خزي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 34 - 3

3 - فرجام مشرکان ، ناگوار است .

برّهم یشرکون .. فسوف تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 26 - 6

6 - هشدار خداوند به مشرکان درباره عاقبت و آخرتشان

قل يجمع بيننا ربنا ثم يفتح بيننا بالحق

1 - مشرکان با معبودهایشان، دارای سرنوشتی یکسان و مشترک اند.

فإنکم و ما تعبدون

جمله «فإنکم...» از نظر ترکیبی، دو احتمال دارد: 1- جمله ای مستقل باشد؛ مانند «کلّ رجل وضيعته»، (مرد است و کسب و کارش). در این صورت، پیام آیه چنین می شود: شما هستيد و معبودهایتان، که به حال خود وا گذاشته شدید و از شما کاری ساخته نیست و سرنوشتی مشترک دارید. 2- «کُم» اسم «إنّ» و «ما تعبدون» عطف بر این اسم و جمله «ما أنتم علیه...» خبر آن باشد بر این اساس، برداشت هایی می شود که در آیات بعد خواهد آمد.

ص: 616

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 41 - 5

5 - عقیده به شفاعت معبود ها و یکسان بودن سرنوشت مجرمان (مشرکان) با مسلمانان ، عقیده ای منحصر به مشرکان عصر بعثت و فاقد شاهد و تصدیق کننده ای از میان عقلای عالم

أم لهم شركاء فلْيأتوا بشركائهم إن كانوا صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینہ - 98 - 6 - 2

2 - فرجام اهل کتاب ، در صورت کفر به اسلام ، هم تراز با مشرکان است .

إنّ الذين كفروا من أهل الكتب و المشركين في نار جهنّم

484- فرجام مشرکان پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 3

3 - هشدار خداوند ، مشرکان مکه را به فرجامی مانند فرجام مشرکان پیشین

قل سيروا في الأرض فانظروا كيف كان عقبه الذين من قبل

485- فرجام مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 41 - 4

4 - مشرکان صدر اسلام (مجرمان) ، برای اثبات یکسانی سرنوشت خویش با مسلمانان ، از ارائه شاهد و هم فکری از میان عقلای عالم ناتوان بودند .

أم لهم شركاء فلْيأتوا بشركائهم إن كانوا صدقین

486- فرجام مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- فرجام یهود بنی نضیر در موضع گیری علیه اسلام، منتهی به شکست آنان، همچون فرجام مشرکان مکه در بدر *

کمثل الذین من قبلهم قریباً

ص: 617

برخی برآند که مراد از «الذین من قبلهم قریباً»، مشرکان مکه در بدر است.

487- فرجام مطیعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 14 - 7

7 - بهره مندی مطیعان از بهشت و گرفتاری عصیانگران در آتش ، به اراده و خواست خداست .

و من یطع الله ... یدخله جنات ... و من یعص الله ... یدخله ناراً

488- فرجام معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 94 - 2

2 - دوزخ ، فرجام مشترک گمراهان و معبودهایشان

فکبکبوا فیها هم و الغاؤون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 161 - 1

1 - مشرکان با معبودهایشان ، دارای سرنوشتی یکسان و مشترک اند .

فإنکم و ما تعبدون

جمله «فإنکم ..» از نظر ترکیبی، دو احتمال دارد: 1- جمله ای مستقل باشد؛ مانند «کلّ رجل و ضیعتہ»، (مرد است و کسب و کارش). در این صورت، پیام آیه چنین می شود: شما هستید و معبودهایتان، که به حال خود وا گذاشته شدید و از شما کاری ساخته نیست و سرنوشتی مشترک دارید. 2- «کم» اسم «إنّ» و «ما تعبدون» عطف بر این اسم و جمله «ما أنتم علیه...» خبر آن باشد بر این اساس، برداشت هایی می شود که در آیات بعد خواهد آمد.

489- فرجام معرضان از انذارهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 16 - 1

1 - کسانی که هدایت و انذار های الهی را تکذیب کرده و از آن روی گردان شدند ، شقی ترین افراد و گرفتار دشوارترین فرجام اند .

الذی کذب و تولّی

ص: 618

آیات پیشین - که سخن از «هدایت» و «انذار» به میان آورده بود - قرینه است بر این که تکذیب و تولی در رابطه با همان امور است.

490- فرجام معرضان از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 11 - 1

1 - تنها کسانی خود را از تذکرات قرآن، دور نگه می دارند که تیره بخت تر از دیگران و گرفتار دشوارترین فرجام اند.

و یتجنّبها الأشقی

«أشقی» اسم تفضیل از ماده «شقاوت» است. ریشه اصلی این کلمه بر سختی کشیدن دلالت دارد و نقطه مقابل سهولت و سعادت است (مقایس اللغه). ذکر این کلمه - خالی از قید زمان و مکان و متعلق - سبب شده است که بر هر نوع تیره بختی در دنیا و آخرت، قابل تطبیق باشد. آیه بعد، نوع اخروی آن را بیان داشته است.

491- فرجام معرضان از هدایت‌های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 16 - 1

1 - کسانی که هدایت و انذار های الهی را تکذیب کرده و از آن روی گردان شدند، شقی ترین افراد و گرفتار دشوارترین فرجام اند.

الذی کذب و تولی

آیات پیشین - که سخن از «هدایت» و «انذار» به میان آورده بود - قرینه است بر این که تکذیب و تولی در رابطه با همان امور است.

492- فرجام مغضوبان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 81 - 18

18 - سقوط و هلاکت، سرنوشت حتمی افراد و جوامعی است که مورد غضب خداوند قرار گرفته اند.

و من یحلل علیه غضبی فقد هوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 11

11 - دوزخ ، جایگاه و فرجام شوم آنانکه خشم و غضب الهی را بر خویش هموار ساخته اند .

کمن بآء بسخط من الله و مأویه جهنم و بس المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 163 - 1,3

1 - جویندگان خشنودی الهی دارای پایه ها و منزلت های متفاوت و گوناگون در پیشگاه خداوند

افمن اتبع رضوان الله .. هم درجات عند الله

در برداشت فوق، ضمیر «هم» تنها به جویندگان رضایت الهی برگردانده شده است؛ به قرینه کلمه «درجات» که غالباً و به طور حقیقت در منزلتهای رفیع به کار برده می شود.

3 - هموارکنندگان غضب الهی بر خویشان، دارای جایگاه های شوم متفاوت در پیشگاه خداوند *

کمن بآء بسخط من الله .. هم درجات عند الله

در برداشت فوق، «هم» به خصوص «کمن بآء بسخط» برگردانده شده است و مؤید این احتمال، نزدیک بودن ضمیر «هم» به مرجعش (کمن بآء) است.

493- فرجام مفتریان بر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 17 - 11

11 - افترازندگان بر خدا، مردمانی بدفرجام و نارستگار

افتری على الله كذباً .. إنه لا يفلح المجرمون

494- فرجام مفتریان به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 21 - 11

11 - هشدار خداوند به افترازندگان به او و تکذیب کنندگان آیات الهی و تهدید آنان به سرانجامی شوم

و من أظلم ممن افتري على الله كذباً أو كذب بايته إنه لا يفلح الظلمون

495- فرجام مفتريان به محمد (صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - نور - 24 - 15 - 5

ص: 620

5 - هتک حرمت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و افترا به حریم آن حضرت ، گناهی بزرگ در پیشگاه خداوند و در پی دارنده فرجامی ناگوار

إذ تلقونه بألسنتكم .. و تحسبونه هيناً و هو عند الله عظيم

496- فرجام مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 84 - 6

6 - مجرمان و تبهکاران در خطر گرفتاری به عذاب های دنیوی و سرنوشتی شوم

فانظر كيف كان عقبه المجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 14

14 - سد کنندگان راه خدا و ترسیم کنندگان چهره ای ناپسند از دین ، مردمی فسادگر و در خطر گرفتاری به سرنوشتی شوم هستند .

تصدون عن سبيل الله من ءامن به و تبغونها عوجاً .. و أنظروا كيف كان عقبه المفسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 12، 13

12 - فسادگران در معرض گرفتار آمدن به سرنوشتی شوم

فانظر كيف كان عقبه المفسدين

13 - ضرورت بررسی و دقت در فرجام شوم فسادگران و تکذیب کنندگان آیات الهی و رسالت پیامبران

فظلموا بها فانظر كيف كان عقبه المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 81 - 9

9 - خداوند ، اجازه نمی دهد دستاورد اهل فساد ، فرجامی شایسته بگیرد .

إن الله لا يصلح عمل المفسدين

497- فرجام مفسدان قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 84 - 3

3 - سرنوشت شوم قوم تبهکار لوط ، سرنوشتی عبرت آموز و شایان بررسی دقیق

ص: 621

498- فرجام مکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 6,8

6 - ضرورت کاوش و دقت در فرجام تکذیب کنندگان دین الہی

فانظروا كيف كان عاقبه المكذبين

8 - هشدار به مردم از عاقبت و فرجام شوم تکذیب کنندگان دین خداوند

فانظروا كيف كان عاقبه المكذبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 3,5

3 - توجه به سنت های الہی در جوامع بشری و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان ، روشنگر مردم است .

قد خلت من قبلکم سنن . . . هذا بیان للناس

بنابر اینکه «هذا»، اشاره به معارفی باشد که در آیه قبل (قد خلت . . .) بیان شده است.

5 - توجه به سنت های الہی در جوامع بشری و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان ، هدایتگر تقوایندگان و پندی برای آنان

قد خلت من قبلکم سنن . . . هدی و موعظه للمتمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 5

5 - توجه به سنت های الہی در فرجام شوم تکذیب کنندگان دین خداوند ، از میان برنده هر گونه حزن و اندوه و سستی از جامعه ایمانی

فسيروا . . . فانظروا كيف كان عاقبه المكذبين ... و لاتهنوا و لاتحزنوا

اگر جمله «و لا- تهنوا . . .»، عطف بر جمله «فانظروا كيف...» باشد، معنای این دو آیه چنین می شود: شما محزون نباشید، عاقبت تکذیب کنندگان آیات الہی (دشمن شما مسلمانان)، نابودی است.

499- فرجام مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 21 - 11

11 - هشدار خداوند به افترا زندگان به او و تکذیب کنندگان آیات الهی و تهدید آنان به سرانجامی شوم

و من أظلم ممن افترى على الله كذبا أو كذب بآياته إنه لا يفلح الظالمون

ص: 622

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 36 - 1

1 - گرفتاری به آتش دوزخ فرجام منکران رسالت انبیا و تکذیب کنندگان آیات الهی (احکام و معارف نازل شده بر پیامبران)

والذین کذبوا... هم فیها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 40 - 7

7 - ورود تکذیب کنندگان و مستکبران به بهشت، مخالف سنتهای خداوند در نظام آفرینش

ولا یدخلون الجنة حتی یلج الجمل فی سم الخیاط

ورود شتر به روزنه سوزن گرچه عقلا - محال نیست، ولی بر خلاف نظام جاری در طبیعت است. بنابراین به کارگیری ضرب المثل مذکور می تواند بیانگر این باشد که ورود تکذیب کنندگان به بهشت اگر چه امتناع عقلی ندارد، ولی با سنن الهی ناسازگار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 14، 13

13 - ضرورت بررسی و دقت در فرجام شوم فسادگران و تکذیب کنندگان آیات الهی و رسالت پیامبران

فظلموا بها فانظر کیف کان عقبه المفسدین

14 - تکذیب کنندگان آیات الهی و منکران رسالت انبیا، از مفسدان و در معرض فرجامی شوم هستند.

فظلموا بها فانظر کیف کان عقبه المفسدین

به کارگیری عنوان «مفسدین» برای فرعون و اشرافیان دربارش می تواند به این سبب باشد که آنان آیات الهی را تکذیب کردند و رسالت موسی(ع) را نپذیرفتند. همچنین می تواند برای تبیین ریشه تکذیب آیات الهی و انکار رسالت از سوی آنان باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 18

18 - توجه به داستان بلعم باعورا برانگیزاننده آدمی به تفکر در سرنوشت شوم تکذیب کنندگان و ایجادکننده زمینه های هدایت در وی

است .

فاقصص القصص لعلمهم يتفكرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 17 - 12

12 - تكذيب گران آيات الهى (قرآن) مردمانى بدفرجام

أو كذب بأياته إنه لا يفلح المجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 623

10 - قیامت روز ذلت کافران و پایان بخشیدن به گردن فرازی گردنگشان دنیا

أَكْذَبْتُمْ بآيَتِي . . . وَكَلَّ أَتَوْه دَخْرِيْن

هرچند تعبیر «کَلَّ أَتَوْه» شامل همه مؤمنان و کافران می شود؛ اما با توجه به اصل تناسب و ارتباط آیات، می توان گفت که نظر عمده، متوجه تکذیب کنندگان آیات الهی است. مبنی بر این که آنان گرچه در دنیا ظالمانه کفر ورزیده اند؛ اما باید بدانند که در آخرت، مجال گستاخی برای هیچ یک از آنان نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 10 - 2

2 - گرفتاری به جهنم و عذاب الهی ، سرنوشت تکذیب کنندگان آیات الهی است .

ویل یومئذ للمکذبین

به قرینه «إذا تتلى عليه آياتنا . . .» در آیات بعد، عنوان «مکذبین»، تکذیب کنندگان آیات خداوند را در بر می گیرد.

500- فرجام مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 11 - 9

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مأمور ترغیب مردم به سیر در زمین و تدبر در سرانجام تکذیب کنندگان پیامبران الهی

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

9 - لزوم نگرش عبرت آموز و توجه به سرانجام شوم تکذیب پیامبران و رسالت داران الهی

ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 36 - 1

1 - گرفتاری به آتش دوزخ فرجام منکران رسالت انبیا و تکذیب کنندگان آیات الهی (احکام و معارف نازل شده بر پیامبران)

و الذین کذبوا .. هم فیها خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 92 - 6

6 - بیان فرجام شوم کفرپیشگان و تکذیب کنندگان رسولان الهی ، روشی برای مبلغان دین برای شناساندن زیانکاران واقعی

الذین کذبوا شعبیاً کانوا هم لخصرین

خداوند با بیان فرجام شوم کفرپیشگان، زیانکاران واقعی را به مردم معرفی کرد. بنابراین از راههای معرفی کردن زیانکاران واقعی بیان فرجام شوم آنان است.

ص: 624

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 97 - 5

5 - توجه جوامع بشری به فرجام شوم تکذیب کنندگان انبیا ، زمینه ساز نگرانی ایشان در ابتلا به عذاب الهی و مایه گرایش آنان به ایمان و تقواست .

و لو أن أهل القرى .. أفأمن أهل القرى أن يأتيهم بأسنا

جمله «أفأمن ..» عطف بر جمله «فاخذنهم بما كانوا يكسبون» است. یعنی آیا اقوام و ملت‌های کفرپیشه پس از آگاهی به سرنوشت شوم تکذیب کنندگان انبیا، باز هم عذاب الهی را انکار می کنند و خویشان را از گرفتار آمدن به آن مصون می پندارند؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 101 - 2,4

2 - خداوند ، تسلی دهنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) با بیان سرگذشت شوم کفرپیشگان تکذیب کننده انبیا (ع)

نقص علیک

مخاطب قرار دادن پیامبر (صلی الله علیه و آله) «علیک» در بیان سرگذشت امت‌های تکذیب کننده گذشته می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

4 - بیان سرنوشت شوم تکذیب کنندگان انبیا (ع) برای هشدار و تذکار آیندگان ، از روش های هدایتی قرآن

تلک القرى نقص علیک من أنبائها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 13,14

13 - ضرورت بررسی و دقت در فرجام شوم فسادگران و تکذیب کنندگان آیات الهی و رسالت پیامبران

فظلموا بها فانظر کیف کان عقبه المفسدین

14 - تکذیب کنندگان آیات الهی و منکران رسالت انبیا ، از مفسدان و در معرض فرجامی شوم هستند .

فظلموا بها فانظر کیف کان عقبه المفسدین

به کارگیری عنوان «مفسدین» برای فرعون و اشرافیان دربارش می تواند به این سبب باشد که آنان آیات الهی را تکذیب کردند و رسالت

موسی(ع) را نپذیرفتند. همچنین می تواند برای تبیین ریشه تکذیب آیات الهی و انکار رسالت از سوی آنان باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

501- فرجام مکذبان اندازهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 16 - 1

1 - کسانی که هدایت و اندازهای الهی را تکذیب کرده و از آن روی گردان شدند ، شقی ترین افراد و گرفتار دشوارترین فرجام اند .

الذی کذب و تولّی

ص: 625

آیات پیشین - که سخن از «هدایت» و «انذار» به میان آورده بود - قرینه است بر این که تکذیب و تولی در رابطه با همان امور است.

502- فرجام مکذبان شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 92 - 3

3 - تکذیب کنندگان شعیب (ع) ، خود به فرجام زیانباری که برای مؤمنان پیش بینی می کردند ، گرفتار شدند .

لئن اتبعتم شعیباً إنکم إذا لخسرین . . . الذین کذبوا شعیباً کأن لم یغنوا فیها

حصری که از ضمیر فصل استفاده می شود حصر قلب است. یعنی بیان می کند که پندار کفرپیشگان (زیانکاری مؤمنان) باطل است و خود آنان زیانکار هستند.

503- فرجام مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 17 - 12

12 - تکذیب گران آیات الهی (قرآن) مردمانی بدفرجام

أو کذب بأیته إنه لا یفلح المجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 1

1- تکذیب کنندگان حقانیت قرآن ، سرانجام تمامی گناهان عمل خویش را در قیامت بر دوش خواهند کشید .

و إذا قیل لهم ماذا أنزل ربکم قالوا أسطر الأولین . لیحملوا أوزارهم کامله یوم ال

لام «لیحملوا» لام عاقبت است و «أوزار» (جمع وزر) به معنای ثقل و سنگینی و کنایه از گناه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 59 - 1

1- تهدید منکران پیام های روشن و قابل درک قرآن ، به فرجامی سخت از سوی خداوند

فَاتِّمَّا يَسِّرَنَّهُ . . . فَاَرْتَقِبْ إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ

عبارت «إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ»، کنایه از این است که کافران به بیان های روشن وحی ایمان نمی آورند تا سرانجام وعیدهای ما تحقق یابد.

ص: 626

فرجام مکذبان لقاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 11 - 12

12 - انکار لقای پروردگار از سوی کافران ، باعث نمی شود که آنان در پیشگاه خدا حاضر نشوند ، بلکه به اجبار به سوی خدا باز خواهند گشت .

بل هم بلقاء ربهم كفرون . . . ثم إلى ربكم ترجعون

504- فرجام مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 119 - 9

9 - دوزخ ، فرجام کافران به رسالت پیامبر و سرپیچی کنندگان از احکام اسلام

إنا أرسلناك بالحق . . . ولاتسئل عن أصحاب الجحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 41 - 8

8 - خداوند تسلی دهنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) با تبیین فرجام تکذیب کنندگان و منکران رسالت‌های او

و كذلك نجزي الظالمين

حرف «ک» در «ذلک» خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است و از اهداف این خطاب پس از بیان کفر منکران رسالت‌های الهی ، تسلی دادن به اوست .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 24 - 1

1 - گرفتاری به بزرگ ترین عذاب های خداوند ، فرجام کسانی است که از پند و اندرز های پیامبر (صلی الله علیه و آله) روی برگردانده ، به آن کفر میورزند .

إلا من تولّى و كفر . فيعذبه الله العذاب الأكبر

505- فرجام مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 15

15 - انکار معاد، گناه و باری شوم بر دوش منکران معاد در قیامت است.

قد خسر الذین کذبوا بقاء الله . . . ألا ساء ما یزرون

ص: 627

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 69 - 4

4 - کیفر منکران معاد و ختم فرجام ایشان با عذابی مرگبار، از سنت های خداوند است .

فانظروا کیف کان عقبه المجرمین

تعبیر «فانظروا» دربردارنده معنای عبرت گیری و درس آموزی است و عبرت گرفتن در صورتی معنا دارد که حکم جاری بر مجرمان پیشین، درباره نسل های بعد نیز استمرار داشته باشد.

506- فرجام مکذبان نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 8

8 - خداوند، با بیان عاقبت نیک یاران حضرت نوح (ع) و فرجام شوم تکذیب کنندگانش، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان را دلداری داده و مشرکان را به عذاب استیصال تهدید نمود .

واتل علیهم نبأ نوح .. فانظر کیف کان عقبه المنذرین

507- فرجام مکذبان هدایت‌های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 16 - 1

1 - کسانی که هدایت و انذار های الهی را تکذیب کرده و از آن روی گردان شدند، شقی ترین افراد و گرفتار دشوارترین فرجام اند .

الذی کذب و تولّی

آیات پیشین - که سخن از «هدایت» و «انذار» به میان آورده بود - قرینه است بر این که تکذیب و تولّی در رابطه با همان امور است.

508- فرجام ملت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 92 - 5

5 - فرجام هر قوم و ملتی تعیین کننده زیانکاری و یا رستگاری آنان است .

كأن لم يغنوا فيها الذين كذبوا شعبياً كانوا هم لخسرين

ص: 628

خداوند، زیانکار بودن کفرپیشگان قوم شعیب را پس از تبیین فرجام شومشان بیان داشت تا به این نکته اشاره کند که فرجام هر قوم و ملتی تعیین کننده زیانکاری و یا رستگاری آن است.

509- فرجام منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 19 - 7

7 - شکست ، ناکامی و زوال ، فرجام منافقان

والله محیط بالكفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 140 - 16

16 - یکسانی سرنوشت شوم کافران و منافقان و شرکت کنندگان در مجالس کفر و گناه و استهزا به آیات الهی

انکم اذا مثلهم إن الله جامع المنافقین . . . جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 52 - 9

9 - اطمینان مؤمنان صدر اسلام به سرنوشت نیک خویش و هلاکت و نابودی منافقان

نحن نترصب بکم . . . بعذاب من عنده أو بأیدینا فترصبوا إنا معکم مترصبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 55 - 2

2 - توجه به ماهیت پست منافقان و عاقبت شوم آنان ، موجب مهم جلوه نکردن مال و اولاد فراوان آنان در نظر اهل ایمان

فلا تعجبک أموالهم ولا أولدهم

«فا» ی تفریع در «فلا- تعجبک»، نهی از اعجاب را متفرع بر مطالبی کرده که در آیات گذشته در زمینه ماهیت منفی منافقان و فرجام شومشان، بیان شده است.

6 - موضع گیری خصمانه منافقان در برابر خدا و رسولش ، علی رغم آگاهی آنان به عاقبت دردناک عملکردشان ، شگفت آور است .

ألم يعلموا أنه من يحادد الله ورسوله فأن له نار جهنم

با توجه به اینکه «ألم يعلموا» توبیخ است و این نوع توبیخ در مواردی به کار می رود که توبیخ شونده آگاه بوده و نمی بایست پس از آگاهی مرتکب خلاف شود، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 69 - 12

12 - منافقان و کافران پیشین با همه اتکایی که بر دستاورد های مادی خویش داشتند ، سرانجام همه آنها را فرو نهاده و بی توشه در گذشتند

كالذین من قبلکم كانوا اشد منکم .. اولئک حبطت أعمالهم فی الدنیا و الآخره

آیه در مقام تحذیر منافقان، سرنوشت پیشینیان را بر آنان می نمایاند که چگونه با همه قدرت در گذشتند و تلاشهای دنیویشان بی نتیجه ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 6

6 - منافقان ، در معرض نزول عذاب الهی و مبتلا شدن به سرنوشت قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم و اصحاب مدین

وعد الله المنفقین .. ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح ... و أصحاب مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 73 - 5

5 - جهنم ، جایگاه کافران و منافقان و فرجامی سخت و دردناک برای آنان

و مأویهم جهنم و بش المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 85 - 15

15 - کثرت مال و اولاد منافقان نمودی از عذاب الهی و زمینه ساز جان کندن دشوار و حسرت بار آنان

أن یعذبهم .. و تزهق أنفسهم و هم كفرون

با توجه به اینکه «تزهق أنفسهم» می تواند عطف تفسیری برای «أن یعذبهم» باشد، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 12

12 - دوزخ، جایگاه و فرجام نهایی منافقان متخلف از جهاد

مأویهم جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 10

10 - سقوط در آتش دوزخ، فرجام منافقان کفرپیشه

و الذین اتخذوا مسجداً ضراراً .. فانهار به فی نار جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 630

7 - توبه - 9 - 125 - 6

6 - مردن بر حال کفر ، فرجام شوم منافقان استهزاکننده آیات قرآن

و أما الذين في قلوبهم مرض . . . و ماتوا و هم كفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 3

3 - کافران و منافقان همراز ایشان ، دارای فرجامی همگون در آتش دوزخ

فكان عقبتهما أنّهما في النار خلدَيْن فيها

از تشبیه کافران و منافقان به شیطان و پیراون او در آیه قبل، برداشت یاد شده از این آیه استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 9

9 - جایگاه و سرنوشت منافقان و کافران ، در قیامت یکسان است .

و مأویهم جهنّم

510- فرجام منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 30

30 - إخبار خداوند ، از رسوایی و فضاحت نهایی منافقان صدر اسلام در جامعه و منزوی شدن آنان

و ما لهم في الأرض من وليّ و لانسیر

با توجه به اینکه آیه، إخبار از آینده است و نیز واژه «فی الأرض» می تواند به همین زندگی دنیوی اشاره داشته باشد، این برداشت به دست می آید.

511- فرجام موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 83 - 12

12 - بازگشت قهري تمامی موجودات به سوی خداوند

و اليه يرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 18 - 22

ص: 631

22 - تنها خداوند مُنت ها الیه حرکت تمامی موجودات است .

وإليه المصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 11

11 - خداوند تنها غایت تمامی جنبندگان است و همگی به سوی او در حرکتند.

ثم إلی ربهم یحشرون

مفاد حرف «إلی» بیان انتهای غایت است. بنابراین «إلی ربهم» یعنی غایت حشر و نشر جنبندگان برای وصول به «رب» است و غیر از او غایتی نیست. از همین رو «إلی ربهم» بر «یحشرون» مقدم گشته و مفید حصر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 23 - 5

5- مرگ ، سرنوشت قطعی همه موجودات عالم (از کران تا کران هستی)

و نحن الورثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 8 - 2

2- تمامی موجودات زمین و جلوه های ظاهری آن ، محکوم به فنا و اضمحلال نهایی اند .

وإنا لجعلون ما علیها صعیداً جرراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 40 - 5

5- بازگشت تمام مخلوقات زمینی به خداوند است .

و من علیها و إلینا یرجعون

مراد از «من علیها» می تواند همه موجودات روی زمین باشد و به کار بردن واژه «من» از باب تغلیب عاقلان بر غیر آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 42 - 4

4 - تنها خداوند ، مقصد و منت های حرکت تمامی موجودات جهان است .

و إلى الله المصير

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: 1- تقدم خبر (إلى الله) بر مبتدا (المصير) مفید حصر می باشد. 2- «مصیر» به معنای «مرجع» است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 16

ص: 632

16 - تنها خداوند ، مقصد و منتهاالیه حرکت تمامی موجودات جهان است .

وإلى الله المصير

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که آیه شریفه، ناظر به حرکت و بازگشت همه موجودات باشد. گفتنی است «مصیر» به معنای «مرجع» است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 1

1 - تمامی موجودات زنده آسمان ها و زمین با دمیده شدن در صور (شیپور) می میرند .

ونفخ فی الصور فصعق من فی السموت و من فی الأرض

«صعق» هم به معنای بی هوشی است و هم به معنای مرگ. در این آیه - برابر نظر بیشتر مفسران - معنای دوم مراد است که همان نفخ صور نخستین می باشد که موجب مرگ همه موجودات جهان می شود. «نفخ» نیز به معنای دمیدن است و «صور» به چیزی مانند شیپور گویند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 8

8 - بازگشت تمامی موجودات به سوی خداوند است .

ألا إلى الله تصير الأمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 6

6- آسمان ها و زمین و تمامی موجودات هستی ، دارای فرجام و پایانی معین و از پیش تعیین شده

ما خلقنا السموت و الأرض و ما بینهما إلا بالحق و أجل مسمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 43 - 4

4 - بازگشت و حرکت تمامی موجودات ، تنها به سوی خداوند است .

وإينا المصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 8 - 1

1 - بازگشت هر موجودی به خداوند است .

إِنِّ إِلَى رَبِّكَ الرَّجْعِي

ص: 633

512- فرجام موجودات آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 10

10 - تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، پس از به پاخاستن با دومین نفخ صور ، در انتظار سرنوشت خود به سر خواهند برد .

ثمّ نفخ فيه أُخْرَى فإذا هم قيام ينظرون

«نظر» (مصدر «ينظرون») هم به معنای انتظار است و هم به معنای نظر متحیرانه و بهت آمیز. برداشت یاد شده مبتنی بر معنای نخست است.

513- فرجام موجودات زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 10

10 - تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، پس از به پاخاستن با دومین نفخ صور ، در انتظار سرنوشت خود به سر خواهند برد .

ثمّ نفخ فيه أُخْرَى فإذا هم قيام ينظرون

«نظر» (مصدر «ينظرون») هم به معنای انتظار است و هم به معنای نظر متحیرانه و بهت آمیز. برداشت یاد شده مبتنی بر معنای نخست است.

514- فرجام موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 168 - 5

5 - مشرکان ، مدعی بی اطلاعی از سرنوشت خوب و بد مؤمنان و یکتاپرستان گذشته بودند .

لو أنّ عندنا ذكراً من الأولين

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «ذکر» در آیه شریفه به معنای «علم» باشد و مقصود از «الأولین» موحدان و مؤمنان گذشته باشد. بر این اساس معنا و پیام آیه چنین می شود: اگر ما از سرنوشت مؤمنان و موحدان گذشته آگاه بودیم و از جایگاه خوب آنان مطلع می شدیم، همچون آنان توحید الهی و بندگی خدای یکتا را می پذیرفتیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 119 - 5

5 - مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، راهنمایی انسان ها و تبیین سرانجام نیک مؤمنان و عاقبت شوم کفرپیشگان است .

ص: 634

إنا أرسلناك بالحق بشيراً و نذيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 2

2 - یکسان نبودن سرنوشت مؤمنان جوینده خشنودی خداوند ، با هموارکنندگان غضب و خشم الهی بر خویش

افمن اتبع رضوان الله کمن بآء بسخط من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 19

19 - مرگ مؤمن به دلیل اینکه راه رسیدنش به بهشت است ، برای او خیر می باشد .

و ما عند الله خیر للابرار

امام باقر (ع) فرمود: ... الموت خیر للمؤمن لانّ الله يقول «و ما عند الله خیر للابرار».

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 212، ح 178؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 333، ح 11.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 13

13 - بازگشت همه آدمیان - چه هدایت یافتگان و چه اهل کفر - تنها به سوی خداست .

إلی الله مرجعکم جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 42 - 1

1 - بهشت جاودان ، جایگاه کسانی که به آیات الهی ایمان آورند و اعمال نیک انجام دهند .

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. اولئک اصحب الجنة هم فیها خلدون

متعلق «ءامنوا» به دلیل آیه 40، آیات الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 17

17 - بشارت دادن به مردم و آگاه ساختن آنان از فرجام مبارک اهل ایمان ، از وظایف اساسی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إن أنا نذیر و بشیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 11

11 - برخورداری انسان از حق انتخاب ایمان و کفر ، به معنای بی تفاوتی ایمان و کفر در فرجام اخروی او ، نیست .

فمن شاء فليؤمن و من شاء فليكفر إنا أعتدنا للظالمين نارًا

ص: 635

امر در «فلیکفر» برای تهدید است و جمله «إِنَّا أَعْتَدْنَا..» گویای این معنا است که اختیار انسان در انتخاب ایمان یا کفر، بدان معنا نیست که او، بر انتخاب خویش، مؤاخذه و یا تشویق نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 107 - 1

1- بوستان های فردوس ، منزل گاهی تضمین شده برای نیک کرداران مؤمن به آیات الهی و قیامت است .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. نَزَلًا

متعلق ایمان در «آمنوا» به قرینه آیات قبل - که درباره کفر به آیات و لقای پروردگار بود - ایمان به آیات و قیامت است. «فردوس» یعنی «وادی سرسبز». برخی از زبان شناسان، آن را کلمه ای رومی می دانند که به زبان عرب وارد شده است (تاج العروس) کلمه «نزل» در معانی «منزل» و «وسایل پذیرایی» و... استعمال می شود. برداشت یاد شده، براساس معنای نخست است. فعل ماضی (کانت) درباره حوادث آینده، بر وقوع حتمی و تضمین شده آن حوادث دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 60 - 3

3- مؤمنان راستین ، در عین انجام تکالیف الهی ، از فرجام کار خویش نگران اند .

وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ إِلَيْهِمْ رَجْعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 53 - 6

6 - خداوند ، توانا بر جدا ساختن سرنوشت مؤمنان واقعی از فرجام کافران محکوم به هلاکت

أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ .. وَأُنَجِّينَا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 19 - 3

3- منزل گاه واقعی مؤمنان ، باغ های بهشت است .

فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى

«ماوی» اسم مکانی از ریشه «أوی» به معنای «پناه‌گاه» است. اضافه شدن «جَنّات» به «الماوی» حکایت از جایگاه حقیقی بودن آن برای مؤمنان می‌کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 168 - 5

5 - مشرکان ، مدعی بی اطلاعی از سرنوشت خوب و بد مؤمنان و یکتاپرستان گذشته بودند .

لو أنّ عندنا ذكراً من الأولین

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «ذکر» در آیه شریفه به معنای «علم» باشد و مقصود از «الأولین» موحدان و مؤمنان گذشته باشد. بر این اساس معنا و پیام آیه چنین می‌شود: اگر ما از سرنوشت مؤمنان و موحدان گذشته آگاه بودیم و از

ص: 636

جایگاه خوب آنان مطلع می شدیم، همچون آنان توحید الهی و بندگی خدای یکتا را می پذیرفتیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 28

28 - رستگاری و ظفر مندی، فرجام قطعی حزب خدا (مؤمنان راستین)

ألا إنّ حزب الله هم المفلحون

516- فرجام مؤمنان به نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 8

8 - خداوند، با بیان عاقبت نیک یاران حضرت نوح (ع) و فرجام شوم تکذیب کنندگانش، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان را دلداری داده و مشرکان را به عذاب استیصال تهدید نمود.

واتل عليهم نبأ نوح .. فانظر كيف كان عقبه المنذرين

517- فرجام مؤمنان شهید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 125 - 5

5 - مؤمنان با کشته شدن در راه خدا به جوار او بار خواهند یافت.

إنا إلى ربنا منقلبون

518- فرجام مؤمنان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 52 - 9

9 - اطمینان مؤمنان صدر اسلام به سرنوشت نیک خویش و هلاکت و نابودی منافقان

نحن نترصد بكم .. بعداب من عنده أو بأيدنا فترصدوا إنا معكم مترصدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 637

11 - فرجام نیک از آن تقوایپیشگان است .

و العقبه للمتقين

برداشت فوق بر این اساس است که «ال» در «العقبه» برای جنس باشد. بر این مبنا مراد از عاقبت، به مناسبت حکم و موضوع، فرجام نیک است.

520- فرجام نیکوکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 42 - 1

1 - بهشت جاودان ، جایگاه کسانی که به آیات الهی ایمان آورند و اعمال نیک انجام دهند .

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. اولئک اصحب الجنة هم فیها خالدون

متعلق «ءامنوا» به دلیل آیه 40، آیات الهی است.

521- فرجام نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 286 - 5

5 - بازگشت نتایج اعمال نیک و بد انسان ، به خود او

لها ما کسبت و علیها ما اکتسبت

522- فرجام هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 64 - 9

9 - عذاب قیامت ، فرجام قطعی عناصر هدایت ناپذیر

و رأوا العذاب لو أنهم كانوا یهتدون

523- فرجام همبندان يوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 41 - 5

ص: 638

5- یوسف (ع)، آزادی یکی از دو هم بند خویش و به دار کشیده شدن دیگری را، سرنوشتی حتمی و غیر قابل تغییر دانسته و آن را به ایشان گوشزد کرد.

قضی الأمر الذی فیہ تستفتیان

«افتاء» بیان کردن حکم است و «استفتاء» (مصدر تستفتیان) به معنای درخواست بیان حکم می باشد. مراد از «الأمر» تأویل رؤیا (حادثه ای که رؤیا جلوه گر آن است) می باشد. بنابراین «قضی الأمر...»؛ یعنی: آن حادثه ای که رؤیای شما بیانگر آن بود و شما درباره آن پرسش کردید، حتمی و غیر قابل تغییر است.

524- فرجام همسر ابو لهب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 4 - 3

3 - خداوند، همسر ابولهب را گرفتار سرنوشتی همسان فرجام شوهرش خواند.

و امرأته

525- فرجام همسر لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 13

13 - هشدار خداوند، به دو همسر خطاکار پیامبر (حفصه و عایشه)، درباره سرنوشت شوم خیانت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) همچون سرنوشت همسران نوح و لوط

ضرب الله مثلاً للذین کفروا امرأت نوح... قیل ادخلا النار مع الذلین

یادآوری خیانت همسران دو پیامبر - پس از نقل ماجرای توطئه دو همسر پیامبر اسلام - می تواند هشداری به آنان باشد.

526- فرجام همسر نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 13

13 - هشدار خداوند، به دو همسر خطاکار پیامبر (حفصه و عایشه)، درباره سرنوشت شوم خیانت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) همچون سرنوشت همسران نوح و لوط

ضرب الله مثلاً للذين كفروا امرأت نوح . . . قيل ادخلا النار مع الداخلين

یادآوری خیانت همسران دو پیامبر - پس از نقل ماجاری توطئه دو همسر پیامبر اسلام - می تواند هشداری به آنان باشد.

ص: 639

527- فرجام هواپرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 20

20- بی تقوایی و هواپرستی ، منتهی به خلود در آتش دوزخ

زین له سوء عمله و اتبعوا أهواءهم .. هو خلد فی النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 39 - 2

2 - نادیده گرفتن مقام ربوبیت خداوند و زیاده روی در هواپرستی ، فرجامی جز آتش دوزخ ندارد .

فأما من طغى .. فإنّ الجحيم هي المأوى

از آن جا که مراد از طغیان در «من طغى» - به قرینه «من خاف مقام ربّه و نهى النفس عن الهوى» (در آیات بعد) - بی اعتنایی به پروردگار و پیروی از هوای نفس است، تهدید به جحیم نیز، درباره کسانی است که این گونه باشند.

528- فرجام هواپرستی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 2

2- مرگ ، خط پایانی بر توطئه ها و هواپرستی عناصر سست ایمان منافق

قالوا للذين كرهوا .. فكيف إذا توفّتهم الملكة

از ارتباط دو آیه، مطلب بالا قابل برداشت است؛ یعنی، سست ایمان های منافق، گرچه در دنیا به هر کاری دست می زنند؛ اما با مرگ - که به تمامی توطئه هاشان پایان خواهد داد - چه خواهند کرد.

529- فرجام یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 64 - 26,27

26 - اصرار یهود بر انحرافات اعتقادی خویش تا قیامت

قالت اليهود يدالله مغلوله . . . القينا بينهم العدو و البغضاء إلى يوم القيمة

چون دشمنی یهود با یکدیگر، کیفر انحرافات رفتاری و اعتقادی آنان است و این عقوبت تا قیامت باقی می ماند (.. . الی یوم القيمة)، معلوم می شود آنان همچنان به اعتقادات انحرافی و رفتار ناپسند خویش پافشاری دارند.

27 - بقاء ملت و آیین یهود تا روز قیامت

ص: 640

و القينا بينهم العداوة و البغضاء إلى يوم القيمة

530- فرجام يهود ايله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 163 - 5

5- توجه دادن يهوديان به فرجام شوم مخالفت با فرمان های الهی ، هدف از پرسش پیامبر (صلی الله علیه و آله) از يهوديان درباره مردم ايله

و سئلهم عن القرية التي كانت حاضره البحر

531- قانونمندی فرجام آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - احقاف - 46 - 3 - 8

8- فرجام و پایان عمر عالم ماده و موجودات آن ، امری قانونمند و تحت برنامه خداوند است ; نه اتفاقی و بی حساب .

ما خلقنا السموت . . . إلا بالحقّ و أجل مسمّی

از واژه «بالحقّ»، قانونمندی و از کلمه «مسمّی» برنامه ریزی قبلی استفاده می شود.

532- قانونمندی فرجام موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - احقاف - 46 - 3 - 8

8- فرجام و پایان عمر عالم ماده و موجودات آن ، امری قانونمند و تحت برنامه خداوند است ; نه اتفاقی و بی حساب .

ما خلقنا السموت . . . إلا بالحقّ و أجل مسمّی

از واژه «بالحقّ»، قانونمندی و از کلمه «مسمّی» برنامه ریزی قبلی استفاده می شود.

533- مشرکان و حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6- مشرکان علی رغم استناد امر ناخوشایند به خداوند ، مدعی عاقبتی نیکو برای خود بودند .

و يجعلون لله ما يكرهون و تصف ألسنتهم الكذب أن لهم الحسنى

7- ادعای خوش عاقبتی مشرکان برای خویش ، ادعایی دروغ و دور از واقعیت

ص: 641

و تصف ألسنتهم الكذب أن لهم الحسنى

«أن لهم الحسنى» بدل برای «الكذب» است.

9- مشرکان ، تداوم نسل خویش را از طریق داشتن پسر ، برای خود فرجامی نیک تلقی می کردند . *

و يجعلون لله ما يكرهون و تصف ألسنتهم الكذب أن لهم الحسنى

احتمال دارد مراد از «الحسنى» به قرینه «و يجعلون لله البنات .. و لهم ما يشتهون» و «يجعلون لله ما يكرهون» ادامه نسل مشرکان از طریق پسرانی باشد که آنان برای خویش مدعی بودند.

534- مطالعه فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 10

10 - ژرف نگری در عاقبت بدفرجامان ، عامل تصحیح گرایش های فکری نادرست است .

سیروا .. فانظروا كيف كان عقبه الذين من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 13

13 - لازم است که پیش از الگو قرار دادن پیشینیان ، انگیزه ها و فرجام آنان ، بررسی شود .

قالوا بل نتبع .. أو لو كان الشيطان يدعوهم

استفهام انکاری «أو لو كان ..» إشعار دارد به این که برای قبول و یا عدم قبول انظار پیشینیان، باید آن را بررسی کرده و به درستی آن، اطمینان پیدا کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 1,2

1 - خداوند ، مشرکان را به سیر در زمین و مطالعه سرگذشت اقوام نیرومند گذشته فرامی خواند .

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

2- سیر در زمین و کاوش در سرگذشت پیشینیان ، مورد تشویق و ترغیب خداوند

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

535- مطالعه فرجام تمدن ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 1

1- سیر در زمین و توجه به سرنوشت تمدن های پیشین ، مایه عبرت آدمی است .

ص: 642

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم كانوا أشد منهم قوه

536- مطالعه فرجام ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 83 - 9

9- خداوند ، انسان ها را به مطالعه آثار گذشتگان و عبرت گیری از فرجام شوم ستم کاران ، فرا خوانده است .

و ما هي من الظلمين ببعيد

بر اساس اینکه مراد از ضمیر «هی» آبادیهای قوم لوط باشد ، هدف از جمله «ما هي . . .» ترغیب انسانها به گذر کردن بر دیار قوم لوط و دیدن آثار عذاب الهی است؛ تا بدین وسیله عبرت گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - حج - 22 - 46 - 2

2 - سیاحت در زمین برای مشاهده شهر های ویران شده و مطالعه در سرنوشت و فرجام شوم ستمگران تاریخ ، توصیه خداوند به گردنکشان و حق ستیزان

أفلم يسيروا في الأرض فتكون لهم قلوب يعقلون بها

537- مطالعه فرجام فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - نمل - 27 - 14 - 5

5 - توصیه الهی به تأمل در سرنوشت تباه فرعونیان

فانظر كيف كان عقبه المفسدين

538- مطالعه فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صافات - 37 - 73 - 1,3

1 - نگرستن به فرجام کافران انذار شده از سوی رسولان پیشین ، توصیه خداوند به پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

3- لزوم تأمل و اندیشه در سرنوشت شوم کافران متعصب و لجوجی که از سوی پیامبران پیشین انذار شده اند .

و لقد أرسلنا فیهم منذرین . فانظر كيف كان عقبه المنذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 175 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور به نظاره و دقت در سرانجام شوم و احوال مشرکان و کافران معاند

و أبصرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 179 - 1

1 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) مأمور به نظاره و دقت در سرانجام شوم و احوال مشرکان و کافران معاند

و أبصر

مفعول فعل «أبصر» - به قرینه آیه مشابه (175) - ضمیر «هم» است.

539- مطالعه فرجام مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 175 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور به نظاره و دقت در سرانجام شوم و احوال مشرکان و کافران معاند

و أبصرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 179 - 1

1 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) مأمور به نظاره و دقت در سرانجام شوم و احوال مشرکان و کافران معاند

و أبصر

مفعول فعل «أبصر» - به قرینه آیه مشابه (175) - ضمیر «هم» است.

540- مطالعه فرجام مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- خداوند، فراخوان مردم به گشت و گذار در مناطق زمین برای مشاهده عاقبت و فرجام تکذیب کنندگان پیامبران

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

10- مطالعه آثار باقیمانده از تکذیب کنندگان انبیا، گویای عاقبت شوم آنان و گرفتار آمدنشان به عذاب های الهی است.

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

ص: 644

17- آنان که در فرجام تکذیب کنندگان پیامبران نمی اندیشند و نیکویی سرای اخروی تقواییشان را در نمی یابند ، سزاوار سرزنش و ملامتند .

أفلم یسیروا .. أفلاتعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 9

9- لزوم جهانگردی و سیر و سیاحت ، جهت مطالعه در عاقبت شوم تکذیب کنندگان انبیا

فسیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عقبه المکذبین

«انظروا» (از مصدر نظر) به معنای گرداندن چشم برای درک و دریافت چیزی و دیدن آن است.

541- منشأ حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 44 - 6

6- خداوند ، عطاکننده بهترین پاداش ها و برترین فرجام ها است .

هو خیر ثوابًا و خیر عقبًا

«ثواب» به معنای «اجر و پاداش» است و «عقب» به معنای «عاقبت و فرجام».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 5

5- انسان فرجام نیک یا بد را به خواست خود ، انتخاب می کند و بر آن مجبور نیست .

فمن شاء اتَّخِذْ إِلَى رَبِّهِ مَا بَاءًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 4

4- فرجام نیک و بد ، در اختیار خداوند است و زمینه هر دورا او فراهم می سازد .

542- منشأ حسن فرجام انفاقگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 12 - 2

2- فراهم ساختن آسانی برای انفاق گران با تقوا و سختی برای ثروتمندان بخیل ، وعده تخلف ناپذیر خداوند و نمونه ای از هدایت

ص: 645

گری او است .

فَسَنِيَّسِرَهُ لِّلْيَسْرِ . . . فَسَنِيَّسِرَهُ لِّلْعَسْرِ ... إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى

جمله «إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى»، به منزله تعلیل برای آیات پیشین است؛ یعنی، چون هدایت را بر خویش لازم شمرده ایم، برای هر یک از آن دو دسته فرجام مناسب برخوردشان با هدایت را فراهم می‌سازیم.

543- منشأ فرجام اخروی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 6 - 4

4 - فرجام انسان در قیامت ، وابسته به رفتار او است .

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ

این آیه از «ثقل موازين» در کردار نیک و آیات بعد از «خَفَّتْ» آن در کردار بد، سخن گفته است. بنابراین خوبی و بدی کردار، در فرجام اخروی دخیل است.

544- منشأ فرجام اخروی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 6

6 - سرنوشت انسان در آخرت ، وابسته به کردار و خصلت های او در دنیا است .

وَأَثَرُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا .. خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ

545- منشأ فرجام اصحاب فیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 5 - 1

1 - خداوند ، رقم زننده فرجام اصحاب فیل و متلاشی کننده اعضا و جوارح آنان

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ

ه فرجام اصحاب فیل و متلاشی کننده اعضا و جوارح آنان

546- منشأ فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 646

7- فرجام همه کارها، به دست خدا و تحت اراده و تصمیم او است.

وإلى الله عقبه الأمور

547- منشأ فرجام شوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 7

7- سرنوشت شوم و عذاب الهی، ثمره و پیامد رفتار خود انسان است.

فذاقوا وبال أمرهم ولهم عذاب أليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 5

5- انسان فرجام نیک یا بد را به خواست خود، انتخاب می کند و بر آن مجبور نیست.

فمن شاء اتخذ إلی ربّه ما بآ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 4

4- فرجام نیک و بد، در اختیار خداوند است و زمینه هر دو را او فراهم می سازد.

فسنیسره لیسری... للعسری

548- منشأ فرجام شوم بخیلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 12 - 2

2- فراهم ساختن آسانی برای انفاق گران با تقوا و سختی برای ثروتمندان بخیل، وعده تخلف ناپذیر خداوند و نمونه ای از هدایت گری او است.

فسنیّره لیسری . . . فسنیّره للعسری ... إنّ علینا للهدی

جمله «إنّ علینا للهدی»، به منزله تعلیل برای آیات پیشین است؛ یعنی، چون هدایت را بر خویش لازم شمرده ایم، برای هر یک از آن دو دسته فرجام مناسب بر خوردشان با هدایت را فراهم می سازیم.

ص: 647

549- منشأ فرجام شوم فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 7

7- فرجام تلخ فرعونیان ، پی آمد ظلم و بیدادگری آنان بود .

فانظر كيف كان عقبه الظلمين

550- منشأ فرجام شوم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 60 - 4

4- آخرت پر شرر کافران ، دستاورد خود ایشان است .

فإنّ للذين ظلموا ذنوبًا .. فويل للذين كفروا من يومهم

از انتساب «یوم» به ضمیری که به کافران بازمی گردد، مطلب بالا استفاده می شود.

551- منشأ فرجام شوم کافران پیرو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 21 - 7

7- کافران پیرو ، در قیامت با اعتراف به پیروی کورکورانه از رهبران خویش ، آنان را مسؤول بدفرجامی خود معرفی خواهند کرد .

فقال الضعفؤا للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعا فهل أنتم مغنون عنا من عذاب الل

552- منشأ فرجام شوم کافران پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 6 - 1

1- انکار معجزات و دلایل روشن پیامبران و روی گردانی از تعالیم آنان ، عامل گرفتاری کافران پیشین به سرنوشت شوم و عذاب دردناک

الهی

الذین کفروا .. لهم عذاب أليم . ذلك بأنه كانت تأتيهم رسلهم بالبينت ... فكفرو

«بینه» (مفرد «بینات») به معنای دلیل و حجت است؛ ولی در قرآن بر معجزه پیامبران الهی نیز اطلاق شده است.

ص: 648

553- ناخوشایندی فرجام شوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 19

19 - گرفتار آمدن به فرجامی فلاکت بار ، ناخوشایند انسان ها و حتی حق ناپذیران است .

أولو كان الشيطان يدعوهم إلى عذاب السعير

همزه استفهام انکاری، حکایت کننده این معنا است که حق ناپذیران نیز از چنین فرجامی ایا دارند و در صورتی که متوجه بشوند که گرفتار آتشی همواره شعلهور خواهند بود، از کاری که منجر به ورود در آتش یاد شده بشود، خودداری می کنند.

554- نجات از فرجام شوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 149 - 3

3 - بنی اسرائیل پس از اذعان به گمراهی خویش ، به این حقیقت رسیدند که نجاتشان از فرجام شوم گوساله پرستی در گرو شمول رحمت خدا و مغفرت اوست .

قالوا لئن لم يرحمنا ربنا و يغفر لنا لنكونن من الخسرین

555- نشانه های حُسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 12

12- در دست راست داشتن نامه عمل در قیامت ، نشانه سعادت و نیک فرجامی است .

فمن أوتى كتبه بيمينه فأولئك يقرءون كتبهم و لا يظلمون فتياً

556- نقش فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 8

8 - فرجام امور ، ملاک ارزیابی حق و باطل است ؛ نه جلوه های ناپایدار مادی .

قال مترفوها .. فانظر كيف كان عقبه المكذبين

ص: 649

557- نقش فرجام شوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 73 - 4

4 - سرانجام خوب یا بد ، ملاک ارزیابی هر فکر ، عقیده و رفتار

فانظر كيف كان عقبه المنذرین

از توصیه خداوند به اندیشه در سرانجام کافران - و نه آغاز زندگی آنان و .. - می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

558- نقش فرجام نیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 73 - 4

4 - سرانجام خوب یا بد ، ملاک ارزیابی هر فکر ، عقیده و رفتار

فانظر كيف كان عقبه المنذرین

از توصیه خداوند به اندیشه در سرانجام کافران - و نه آغاز زندگی آنان و .. - می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

559- نگرانی از فرجام اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 3

3 - نگرانی ابراهیم (ع) برای فرجام اخروی خویش

و لاتخزنی یوم یبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 26 - 1

1 - متقین ، در دنیا همواره در اندیشه آخرت و نگران از فرجام اخروی خویش

قالوا إنا كنا قبل فی أهلنا مشفقین

«اشفاق» در معنای «ترس و نگرانی» و «خیر خواهی شدید» به کار می رود (القاموس المحيط). در آیه شریفه اگر «فی أهلنا» متعلق به «کتنا» باشد، واژه «مشفقین» ظهور در معنای اول و اگر متعلق به «مشفقین» باشد، ظهور در معنای دوم دارد. برداشت بالا بر پایه احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 1

1 - فرجام فرعون ، درس عبرتی بزرگ برای کسانی که نگران عاقبت دنیا و آخرت خویش اند .

ص: 650

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَن يَخْشَى

متعلق «بخشی»، به قرینه «الأخره و الأولى» در آیه قبل، می تواند فرجام انسان در دنیا و آخرت باشد.

560- نگرانی از فرجام خود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 82 - 4

4- لزوم نگرانی همواره انسان از کردار و فرجام کار خویش و مطمئن نبودن به آمرزش الهی

و الذی أطمع أن یغفرلی خطیئتی یوم الدین

وقتی حضرت ابراهیم(ع) خود را صرفاً امیدوار به مغفرت الهی معرفی کند، جای اطمینانی برای دیگران نخواهد بود.

561- نگرانی از فرجام دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 1

1- فرجام فرعون، درس عبرتی بزرگ برای کسانی که نگران عاقبت دنیا و آخرت خویش اند.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَن يَخْشَى

متعلق «بخشی»، به قرینه «الأخره و الأولى» در آیه قبل، می تواند فرجام انسان در دنیا و آخرت باشد.

562- نگرانی از فرجام شوم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 26 - 12

12- نوح (ع)، پیامبری دلسوز برای مردم و نگران آینده ای ناگوار برای مشرکان و کافران قوم خویش بود.

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ

563- نگرانی از فرجام شوم مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- نوح (ع)، پیامبری دلسوز برای مردم و نگران آینده ای ناگوار برای مشرکان و کافران قوم خویش بود.

إني أخاف عليكم

ص: 651

564- نگرانی از فرجام قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 135 - 1

1 - تأکید هود (ع) بر بیمناک بودن درباره سرنوشت قومش ، به خاطر بی تقوایی و ناسپاسی آنان

فَاتَّقُوا اللَّهَ .. الذی أمّذکم ... إتی أخاف علیکم عذاب یوم عظیم

565- نگرانی از فرجام گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 20

20- مردان الهی ، از اعماق وجود ، نگران بدفرجامی توده ها و انسان های گمراه

و اذکر أخا عاد .. إتی أخاف علیکم عذاب یوم عظیم

با توجه به تعبیر «أخا عاد»، از «إتی أخاف ..» استفاده می شود که نگرانی هود(ع) ریشه در عواطف وی داشته است.

566- هشدار به فرجام شوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 13

13 - هشدار خداوند ، به دو همسر خطاکار پیامبر (حفصه و عایشه) ، درباره سرنوشت شوم خیانت به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

همچون سرنوشت همسران نوح و لوط

ضرب الله مثلاً للذین کفروا امرأت نوح .. قیل ادخلا النار مع الذلین

یادآوری خیانت همسران دو پیامبر - پس از نقل ماجرای توطئه دو همسر پیامبر اسلام - می تواند هشدار به آنان باشد.

567- یهود صدر اسلام و فرجام فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 101 - 8

8- اطلاع یهود عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سرگذشت موسی (ع) و فرعون

فَسئَلُ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ

ص: 652

568- آثار ذکر فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 8 - 7

7- توجه به فرجام امور، در تصحیح عقیده و کردار، نقش چشمگیری دارد.

فبشّره بعذاب أليم... لهم جنّات النعیم

یاد آوری سرانجام بد معرضان از آیات خدا و نیز یادآوری پایان خوش مؤمنان، به منظور تنبّه دادن به انسان ها است، لذا می توان برداشت بالا را داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 5

5- ملاحظه فرجام امور، دارای نقشی مؤثر در بررسی و ارزش گذاری آن

فكيف إذا توفّتهم الملائكة

یادآوری فرجام سخت نفاق و همدلی با دشمن، در حقیقت هشدار است به منافقان که در ارزش گذاری زندگی کفرآلود خویش، فرجام امر را از یاد نبرند؛ زیرا که با آن فرجام، این گونه زندگی جز خسارت حاصلی ندارد.

569- تذکر فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 63 - 11

11 - نقش یادآوری فرجام امور، در هدایت انسانها

ألم يعلموا أنه من يحادد الله... نار جهنم... ذلك الخزي العظيم

570- ذکر فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 85 - 18

18 - لزوم توجه به فرجام و عاقبت امور، در ارزش گذاری آنها

و لاتعجبک . . . و تزهق أنفسهم و هم کفرون

برداشت فوق با توجه به اینکه خداوند، در تبیین علت نهی (لاتعجبک) به فرجام و عاقبت منافقان اشاره کرده است، به دست می آید.

ص: 653

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 6 - 15

15 - نقش مهم توجّه به فرجام امور، در موضع گیری ها و گرایش های انسان

لیدخل المؤمنین و المؤمنت جنّـت . . . و یعدّب المنفقین و . . . و أعدّ لهم جهنّم

خداوند، آخرین سخنی را که درباره مؤمنان و نیز منافقان و مشرکان یادآور شده، فرجام نیک مؤمنان و سرنوشت سخت منافقان و مشرکان است و این سخنان از سر تشویق و تهدید صادر شده است؛ مطلب بالا استفاده می شود.

571- فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 17

17 - فرجام امور، تعیین کننده ارزش و یا بی ارزشی آنهاست .

فانظر کیف کان عقبه المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 117 - 5

5- فرجام و پایان امور، ملاکی شایسته برای ارزش گذاری آنهاست .

متع قلیل و لهم عذاب ألیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 41 - 6

6 - فرجام همه کارها، تنها در اختیار خدا است .

و لله عقبه الأمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 20

20 - فرجام امور، از ملاک های درستی و نادرستی آنها است .

أولوكان الشيطان يدعوهم إلى عذاب السعير

توجه دادن به فرجام راه شیطان و طرح آن با استفهام انکاری، نشان دهنده این نکته است که بدی و یا خوبی عاقبت کار، خود ملاکی بر درستی و یا نادرستی آن کار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 4 - 6

ص: 654

6- بازگشت همه امور تنها به خداوند است .

وإلى الله ترجع الأمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 3 - 9

9- بازگشت نهایی تمامی امور و همه چیزها ، به سوی خداوند است .

وإليه المصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 210 - 9

9 - خداوند ، آغاز و انجام همه امور

وإلى الله ترجع الأمور

با توجه به معنی «رجع» که بازگشت به مبدأ شروع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 5 - 3

3 - بازگشت امور عالم ، تنها به سوی خداوند است .

وإلى الله ترجع الأمور

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد از «الأمر»، کارهای مربوط به همه جهان باشد. گفتنی است که تقدیم جار و مجرور (إلى الله) بر «ترجع» بیانگر حصر است؛ یعنی، «وإلى الله لا إلى غيره ترجع أمور العالم».

572- منشأ فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 22 - 7

7 - فرجام همه کارها ، به دست خدا و تحت اراده و تصمیم او است .

وإلى الله عقبه الأمور

573- نقش فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 8

8- فرجام امور، ملاک ارزیابی حق و باطل است؛ نه جلوه های ناپایدار مادی.

ص: 655

قال مترفوها .. فانظر كيف كان عقبه المكدّبين

فرجام اندیشی

574- عوامل فرجام اندیشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 7

7- توجه به شدت حرارت آتش دوزخ ، عامل خشنودی اندک انسان و گریه طولانی وی در دنیا و بیم او بر فرجام خویش

قل نار جهنم أشد حراً .. فليضحكوا قليلا وليبكوا كثيراً

575- فرجام پسندیده

{فرجام پسندیده}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 27

27- اطاعت از خدا و رسول و اولوالامر (تبعیت از قرآن و سنت) ، امری پسندیده و دارای بهترین فرجام

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولى الامر .. ذلك خير و احسن تاويلا

بنابر اینکه «ذلک» اشاره به «اطيعوا الله ..» نیز باشد.

ص: 656

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

